

पन्नगे च सुरेन्द्रे च कौशिके पादसंस्पृशि ।

निर्विशेषमनस्काय श्रीवीरस्वामिने नमः ॥ २ ॥

पन्नगस्य कौशिकत्वं पूर्वभवस्थितकौशिकगोत्रत्वेन । बुध्यस्व कौशिक-
केति भगवता तथैव भाषितत्वेन च सुरेन्द्रस्य तु कौशिकत्वं
कौशिकाभिधानात् । पादस्पर्शश्च पन्नगस्य दशनबुद्ध्या सुरेन्द्रस्य च
भक्त्यतिशयेन । निर्विशेषमनस्कत्वं च भगवतो द्वेपरागविशेष-
रहितत्वेन साध्यस्यात् ॥

सम्प्रदायगम्यधायमर्थस्तयाहि—

श्रीवीरः प्राणतस्त्रगुण्योत्तरविमानतः ।

पूर्वजन्मार्जितौजस्वितीर्थलन्नामकर्मकः ॥ १ ॥

ज्ञानत्रयपवित्रात्मा सिद्धार्थनृपवेश्मनि ।

त्रिशलाकुचौ सरस्यां राजहंस इवागमत् ॥ २ ॥ (युग्मं)

सिंहो गजो वृषः साभिषेकयीः स्वक् शशी रविः ।

महाध्वजः पूर्णकुम्भः पद्मसरः सरित्पतिः ॥ ३ ॥

विमानं रत्नपुञ्जश्च निर्दूमाग्निरिति क्रमात् ।

देवी चतुर्दशस्त्रप्रानपश्यत्तत्र गर्भगे ॥ ४ ॥

त्रैलोक्योद्योतलक्ष्मिदानवासनकम्पकृत् ।

अपि नारकजन्तूनां क्षणदत्तसुखासिकम् ॥ ५ ॥

प्रभुः सुखं सुखेनैव जन्म प्राप शुभे दिने ।

तत्कालं दिक्षुमार्यश्च सूतिकर्माणि चक्रिरे ॥ ६ ॥

अथ जन्माभिपेकाय कृत्वोत्सङ्गे जगत्प्रभुम् ।
 मेरुमूर्ध्नि सुधर्मोद्भूतः सिंहासनमश्रित्ययत् ॥ ७ ॥
 त्रयन्तं वारिसम्भारं कथं स्वामी सहिष्यते ।
 इत्याशयङ्गे शक्रेण भक्तिकोमलचेतसा ॥ ८ ॥
 तदाशङ्कानिरासाय लीलया परमेश्वरः ।
 मेरुशैले वामपादाङ्गुष्ठाग्रेण न्यपीडयत् ॥ ९ ॥
 शिरांसि मेरोरनमन्नमस्कृत्तुमिव प्रभुम् ।
 तदन्तिकमिवायातुमचलंश्च कुलाचलाः ॥ १० ॥
 अतुच्छमुच्छलन्तिस्म स्नातं कर्त्तुमिवार्णवाः ।
 विवेपे सत्वरं तत्र नर्त्तनाभिमुखेव भूः ॥ ११ ॥
 किमेतदिति सञ्चिन्त्यावधिज्ञानप्रयोगतः ।
 लीलायितं भगवतो विदाञ्चक्रे विडौजसा ॥ १२ ॥
 स्वामिन्नन्यसामान्यं सामान्यो मादृशो जनः ।
 विदाङ्करोतु माहात्म्यं कथङ्कारं तवेदृशम् ॥ १३ ॥
 तन्मिथ्यादुष्कृतं भूयाच्चिन्तितं यन्मयाऽन्यथा ।
 इतीन्द्रेण ब्रुवाणेन प्रणेमे परमेश्वरः ॥ १४ ॥
 भानुर्वादितातोयं चक्रे शक्रेर्जगद्गुरोः ।
 त्रायेगन्धोदकैः पुष्पैरभिषेकमहोत्सवः ॥ १५ ॥
 अभिषेकजनं तत्तु मुरामुरनरोरगाः ।
 उर्वान्द्रे मुहुः मर्वाद्गोषं च परिचिचिपुः ॥ १६ ॥
 प्रभुध्यावन्ननालोटा वन्दनीया मृदप्यभूत् ।
 गुरुवत् किञ्च संमर्गाद्गोषं व्याजधोरपि ॥ १७ ॥

निवेश्यैशानशक्राङ्गे सौधर्मेन्द्रोऽप्यथ प्रभुम् ।
 स्रपयित्वा'ऽर्चयित्वारात्रिकं कृत्वेति तुष्टुवे ॥ १८ ॥
 नमोऽर्हते भगवते स्वयम्बुजाय वेधसे ।
 तीर्थङ्करायादिकृते पुरुषेष्टमाय ते ॥ १९ ॥
 नमो लोकप्रदीपाय लोकप्रद्योतकारिणे ।
 लोकोत्तमाय लोकाधीशाय लोकहिताय ते ॥ २० ॥
 नमस्ते पुरुषवरपुण्डरीकाय शम्भवे ।
 पुरुषसिंहाय पुरुषैकगन्धर्वाय ते ॥ २१ ॥
 चक्षुर्दायाभयदाय बोधिदायाध्वदायिने ।
 धर्मदाय धर्मदेष्ट्रे नमः शरणदाय ते ॥ २२ ॥
 धर्मसारथये धर्मनेत्रे धर्मैकचक्रिणे ।
 व्यावृत्तच्छद्मने सम्यक्ज्ञानदर्शनधारिणे ॥ २३ ॥
 जिनाय ते जापकाय तीर्णाय तारकाय च ।
 विमुक्ताय मोचकाय नमो बुजाय बोधिने ॥ २४ ॥
 सर्वज्ञाय नमस्तुभ्यं स्वामिने सर्वदर्शिने ।
 सर्व्वातिशयपात्राय कर्माष्टकनिपूदिने ॥ २५ ॥
 तुभ्यं चैत्राय पात्राय तीर्थाय परमात्मने ।
 स्याद्वादवादिने वीतरागाय मुनये नमः ॥ २६ ॥
 पूज्यानामपि पूज्याय महद्गुह्योऽपि महीयसे ;
 आचार्याणामाचार्याय ज्येष्ठानां ज्यायसे नमः ॥ २७ ॥

अथ जन्माभिषेकाय कृत्वोत्सङ्गे जगत्प्रभुम् ।
 मेरुभूर्द्धि सुधर्मोन्द्रः सिंहासनमशिश्रियत् ॥ ७ ॥
 द्रव्यन्तं वारिसम्भारं कथं स्वामी सहिष्यते ।
 इत्याशशङ्के शक्रेण भक्तिकोमलचेतसा ॥ ८ ॥
 तदाशङ्कानिरासाय लीलया परमेश्वरः ।
 मेरुशैलं वामपादाङ्गुष्ठाग्रेण न्यपीडयत् ॥ ९ ॥
 शिरांसि मेरोरनमन्नमस्तर्तुमिव प्रभुम् ।
 तदन्तिकमिवायातुमचलंश्च कुलाचलाः ॥ १० ॥
 अतुच्छमुच्छलन्तिस्म स्नातं कर्तुमिवार्षवाः ।
 विवेपे सत्वरं तत्र नर्त्तनाभिमुखेव भूः ॥ ११ ॥
 किमेतदिति सञ्चिन्त्यावधिज्ञानप्रयोगतः ।
 लीलायितं भगवतो विदाञ्चक्रे विडौजसा ॥ १२ ॥
 स्वामिन्नन्यसामान्यं सामान्यो मादृशो जनः ।
 विदाङ्करोतु माहात्म्यं कथङ्कारं तवेदृशम् ॥ १३ ॥
 तन्मिथ्यादुष्कृतं भूयाच्चिन्तितं यन्मयाऽन्यथा ।
 इतीन्द्रेण ब्रुवाणेन प्रणेमे परमेश्वरः ॥ १४ ॥
 सान्द्रैर्वादितातोयं चक्रे शक्रेर्जगद्गुरोः ।
 तीर्थगन्तोदकैः पुण्यैरभिषेकमहोत्सवः ॥ १५ ॥
 अभिषेकजलं तत्तु सुरासुरनरोरगाः ।
 वन्दिरं मुहुः सर्वाङ्गीणं च परिचिच्छिपुः ॥ १६ ॥
 प्रभुस्वात्रजलालीला वन्दनीया नृदप्यभूत् ।
 गुरुणां किञ्च मंसर्गाद्गौरवं स्यान्नघोरपि ॥ १७ ॥

सोऽहंपूर्विकया भक्तैः सेव्यमानः सुरासुरैः ।

दृशा पीयूषवर्षिण्या सिञ्चन्निव वसुन्धराम् ॥ ३८ ॥

अष्टोत्तरसहस्रेण लक्ष्मणैरुपलक्षितः ।

निसर्गेण गुणैर्वृद्धो वयसा ववृधे क्रमात् ॥ ३९ ॥

राजपुत्रैः सवयोभिः समं निःसीमविक्रमः ।

वयोऽनुरूपक्रीडाभिः कदाचित्क्रीडितुं ययौ ॥ ४० ॥

तदा ज्ञात्वावधिज्ञानान्मध्येसुरसभं हरिः ।

'धीरा अनुमहावीरमिति वीरमवर्णयत् ॥ ४१ ॥

क्षोभयिष्यामि तं 'धीरमेषोऽहमिति मत्तरो ।

आजगामामरः कोऽपि यत्र क्रीडन्नभूद्विभुः ॥ ४२ ॥

कुर्वन्त्यामलकौक्रीडां राजपुत्रैः सह प्रभौ ।

सोऽववेष्टद्विटपिनं भुजगीभूय मायया ॥ ४३ ॥

तत्कालं राजपुत्रेषु विवस्त्रेषु दिशोदिशि ।

स्मित्वा रज्जुमिवोत्क्षिप्य तं चिक्षेप क्षितौ विभुः ॥ ४४ ॥

सत्रीडाः क्रीडितुं तत्र कुमाराः पुनराययुः ।

कुमारीभूय सोऽप्यागात्सर्वेऽप्यारुरुहुस्तुरम् ॥ ४५ ॥

पादपात्रं कुमारेभ्यः प्राप प्रथमतः प्रभुः ।

यद्वा कियदमुष्येदं यो लोकाग्रं गमिष्यति ॥ ४६ ॥

शुशुभे भगवांस्तत्र मेरुनृङ्ग इवायमा ।

लम्बमाना वभुः शाखास्वन्ये शाखानृगा इव ॥ ४७ ॥

इदं भगवतेन्द्राय प्रोक्तं शब्दानुशासनम् ।
 उपाध्यायेन तच्छ्रुत्वा लोकेष्वैन्द्रमितीरितम् ॥ ५८ ॥
 मातापितोरनुरोधादष्टाविंशतिवत्सरीम् ।
 कथञ्चिद्गृहवासेऽस्यात्प्रज्योत्कृष्टितः प्रभुः ॥ ५९ ॥
 अथ पूर्णायुषोः पितोर्देवभूयमुपेयुषोः ।
 ईहाञ्चक्रे परिव्रज्यां निरीहो राज्यसम्पदः ॥ ६० ॥
 भगवन्मा चते चारं चैसीरिति सगद्गदम् ।
 भ्रात्रोक्ता ज्यायसा नन्दिवर्द्धनेनोपरोधितः ॥ ६१ ॥
 भावतो यतिरेवाहं नानाभरणभूषितः ।
 कायोत्सर्गं अयंश्चित्तशालिकायामवस्थितः ॥ ६२ ॥
 एषणीयप्रासुकान्नपानवृत्तिर्महामनाः ।
 वर्षमेकं कथमपि भगवानत्यवाहयत् ॥ ६३ ॥
 तीर्थं प्रवर्त्तयेत्यभ्यर्थितो लोकान्तिकामरैः ।
 यथाकामीनमर्थिभ्यो दानं दातुं प्रचक्षमे ॥ ६४ ॥
 द्वैतीयकीर्णे वर्षेण विनिर्मायानृणां भुवम् ।
 श्रीजम्भद्राज्यत्रियं स्वामी मन्यमानस्तृणाय ताम् ॥ ६५ ॥
 सर्वदेवनिकायैश्च क्षतनिष्क्रमणोत्सवः ।
 सहस्रवाह्यामारुह्य शिवीं चन्द्रप्रभाभिधाम् ॥ ६६ ॥
 ज्ञातखण्डवने गत्वा सर्वसावयवर्जनात् ।
 प्रव्रज्यामग्रहीदङ्गस्यतुर्थप्रहरे प्रभुः ॥ ६७ ॥
 जगन्मनोगतान् भावान् प्रकाशयदथ प्रभोः ।
 ज्ञानं तुरीयं संजज्ञे मनःपर्ययसंज्ञकम् ॥ ६८ ॥

ततश्च गत्वा सन्ध्यायां कर्माग्रामसन्निधौ ।
 गिरीन्द्र इव निष्कम्पः कायोत्सर्गं व्यधाद्विभुः ॥ ६९ ॥
 गोपालेनाथ यामिन्यां निष्कारणकृतक्रुधा ।
 उपद्रोतुं समारिभे भगवानात्मवैरिणा ॥ ७० ॥
 अयेन्द्रेणावधिज्ञानाज्जज्ञे प्रभुमुपद्रवन् ।
 स दुःशीलो महाशैलमाखुञ्चैष निखन्निव ॥ ७१ ॥
 कल्याणीभक्तिरागाच्च शक्रः प्रभुपदान्तिकम् ।
 नष्टो मत्कुणनाशं च स गोपहतकः क्वचित् ॥ ७२ ॥
 ततः प्रदक्षिणीकृत्य त्रिमुङ्गां प्रणिपत्य च ।
 इति विज्ञापयाञ्चक्रे प्रभुः प्राचीनवर्हिषा ॥ ७३ ॥
 भविष्यति द्वादशाब्दान्युपसर्गपरम्परा ।
 तां नृपेधितुमिच्छामि भगवन् पारिपाश्विकः ॥ ७४ ॥
 समाधिं पारयित्वेन्द्रं भगवानूचिवानिति ।
 नापेक्षाञ्चक्रिरेऽर्हन्तः परसाहायिकं क्वचित् ॥ ७५ ॥
 ततो जगद्गुरुः शीतलेश्वरः शीतमयूखवत् ।
 तपस्तेजोदुरालोकोऽधिपतिस्तेजसामिव ॥ ७६ ॥
 शौण्डिर्यवान् गज इव सुमेरुरिव निचलः ।
 सर्वस्वर्गान् सहिष्णुय ययैव हि वसुन्धरा ॥ ७७ ॥
 अक्षोधिरिव गर्भारी मृगेन्द्र इव निर्भयः ।
 निष्यादृगां दुरालोकः मुहुतो हव्यवाडिव ॥ ७८ ॥
 सदिश्वरमिवैकाकी जातस्यामा महीक्षवत् ।
 गुप्तेन्द्रियः क्षुब्ध इवाहिरिवैकान्तदत्तदृक् ॥ ७९ ॥

निरुद्धतां गच्छ इव जालकः पक्षिण्ययम् ।
 विवस्मताः स्वयं इव जीव इवाभ्यन्तर्गतानि ॥ ८० ॥
 व्याभियान्ताग्रयोः सारं णप्रच्छाद्याममद्वयम् ।
 अस्माज्जनादन्तर्निव्यापनपथपरिवर्जितम् ॥ ८१ ॥
 भवो भिन्नं तृणं द्यौर्गो स्वर्गोऽयमनि रम्यो वरिदः ।
 दृष्टासुतं सखं दुःखं भवे सौख्यं ममाशयः ॥ ८२ ॥
 निश्चारणकक्रासृष्टपरायणमनस्यया ।
 मज्जद्भयोदयो मृग्यमृष्टिर्धोर्ध्विरिव जगत् ॥ ८३ ॥
 प्रभुः प्रमञ्जन इवाप्रतिबद्धोऽप्यिमेखनाम् ।
 नानाधामपुरारक्तो विजहार वसुन्धराम् ॥ ८४ ॥
 देशं दर्शयन्वाजानसबाध्य प्रभुरन्यदा ।
 श्वेतस्यो नगरीं गच्छन्निर्दृष्टुं गोपदारकैः ॥ ८५ ॥
 देवायैवमृशुः पश्याः श्वेतस्योमुपतिष्ठन् ।
 किन्त्वन्तरास्य कनकसुनास्यस्तापसाग्रसः ॥ ८६ ॥
 स हि दृग्निपसर्पेणापिष्ठितो वर्ततेऽधुना ।
 वायुमात्रैकसञ्चारोऽप्रचारः पक्षिणामपि ॥ ८७ ॥
 विहाय तदमुं मार्गं धकेणाप्यमुना व्रज ।
 सुपर्णेनापि किं तेन कर्णश्चेदो भवेद्यतः ॥ ८८ ॥
 तं चाहिं प्रभुरज्जासीद्यदसौ पूर्वजन्मनि ।
 ध्रुपकः पारणकार्यं विहर्त्तुं वर्ततस्मात् ॥ ८९ ॥
 गच्छता तेन मण्डूकी पादपातादिराधिता ।
 धानोचनार्थमेतस्य दर्शिता क्षुल्लकेन सा ॥ ९० ॥

सोऽय प्रत्युतमण्डूकौर्दश्यन् लोकमारिताः ।

जवे जुक्तं मया चुद्र किमेता अपि मारिताः ॥ ८१ ॥

तूणीकोऽभूत्ततः चुक्तोऽमंस्त चैवं विशुद्धधीः ।

महानुभावो यदसौ सायमालोचयिष्यति ॥ ८२ ॥

प्रातश्चोऽप्यनानोच्य यावदेव निपेदिवान् ।

पुनरुक्तोऽपि गत्यत्तावद्विष्मृतास्य विराधना ॥ ८३ ॥

प्रश्नाख्यं तां भकीमालोचयसि किं नहि ।

अप्यसौऽपि क्रुधोत्थाय जुक्तं हन्मीति धावितः ॥ ८४ ॥

तोपापथ ततः श्वाभे प्रतिफल्य व्यपद्यत ।

विगर्हितयामणोऽसौ ज्योतिष्केषूदपद्यत ॥ ८५ ॥

म यत्ना कनकपत्ने महस्त्रावृतपस्त्रिनाम् ।

इत्युक्तं पुनरपि पद्माः पुनोऽभूत्कौशिकाद्वयः ॥ ८६ ॥

ततः कौशिकमोक्षत्वादासत्रय्येऽपि कौशिकाः ।

पुनरुक्तोऽपि नत्वाय म स्यात्तद्वगडकौशिकः ॥ ८७ ॥

वा इति तत्तिव्रिन्द य तस्मिन् हुतपतो गते ।

इत्युक्तं पुनरपि स्तत्र तपिनात्तामजायत ॥ ८८ ॥

पुनरुक्तं पुनरपि पुनोऽभूत्कौशिकाद्वयः ।

इत्युक्तं पुनरपि पुनोऽभूत्कौशिकाद्वयः ॥ ८९ ॥

पुनरुक्तं पुनरपि पुनोऽभूत्कौशिकाद्वयः ।

इत्युक्तं पुनरपि पुनोऽभूत्कौशिकाद्वयः ॥ ९० ॥

पुनरुक्तं पुनरपि पुनोऽभूत्कौशिकाद्वयः ।

इत्युक्तं पुनरपि पुनोऽभूत्कौशिकाद्वयः ॥ ९१ ॥

अन्तेऽऽर्कः कर्मकाहेनाः शीघ्रिके बहिर्गोष्पि ।
 असाधुर्महत्तु राजन्त्याः स्वेतवरा यद्य नष्टनम् ॥ २ ॥
 अथ आनन्दमानस्य गोधास्तस्य अयोविदम् ।
 प्रथमं प्रथमं चन शीघ्रिके अन्ते मन्त्रे नव ॥ ३ ॥
 आनन्दमानसः शीघ्रिके अन्ते मन्त्रे नव ।
 अकुशलाय मन्त्रस्य कुलाय आनन्दमानसः ॥ ४ ॥
 राजपुत्रास्तस्य नष्टः श्वेतादिषु मन्त्रे नव ।
 स्वन्तित्वा च पथानाथ यस्यवाजः श्वेतादि ॥ ५ ॥
 प्रथमः प्रथमस्य मन्त्रस्यः परमः मन्त्रः ।
 शिरो दिवाहन्ते तेन शीघ्रिकेः कुलाय मन्त्रः ॥ ६ ॥
 मन्त्रे विप्रस्य चनः श्वेतादिषु मन्त्रे नव ।
 शीघ्रिकेः श्वेतादिषु मन्त्रे नव ॥ ७ ॥
 अथ श्वेतादिषु मन्त्रे नव ।
 आनन्दमानस्य मन्त्रस्य मन्त्रे नव ॥ ८ ॥
 अथ श्वेतादिषु मन्त्रे नव ।
 अथ श्वेतादिषु मन्त्रे नव ॥ ९ ॥
 शीघ्रिकेः श्वेतादिषु मन्त्रे नव ।
 शीघ्रिकेः श्वेतादिषु मन्त्रे नव ॥ १० ॥
 तत्र चाथ जगन्नाथो यच्चमष्टपिकान्तरे ।
 तस्यो प्रथमया नासाप्रान्तविश्रान्तलोचनः ॥ ११ ॥
 ततो दृष्टिविषः सूर्यः सदूर्यो अस्मितुं बहिः ।
 धिलाविरसरजिधा कालरात्रिसुखादिव ॥ १२ ॥

भ्रमन् सोऽनुवनं रेणुसंक्रामद्भोगलेखया ।

स्वाज्ञालेखामिव लिखन्नीचाच्चक्रे जगद्गुरुम् ॥ १३ ॥

अत्र मां किमविज्ञाय किमवज्ञाय कोऽप्यसौ ।

आः प्रविष्टो निराशङ्कं निष्कम्पः शङ्कुवत् स्थितः ॥ १४ ॥

तदेनं भस्मसादय करोमीति विचिन्तयन् ।

आध्मायमानं कोपेन फटाटोपं चकार सः ॥ १५ ॥

ज्वालामालामुद्धमन्त्या निर्द्दहन्त्या लताद्रुमान् ।

भगवन्तं दृशापश्यत्स्फारफूत्कारदारुणः ॥ १६ ॥

दृष्टिज्वालास्ततस्तस्य ज्वलन्त्यो भगवत्तनौ ।

विनिपेतुर्दुरालोका उल्का इव दिवो गिरौ ॥ १७ ॥

प्रभोर्महाप्रभावस्य प्रभवन्ति स्म नैव ताः ।

महद्वर्षं मरुन्मेरुं किं कम्पयितुमीश्वरः ॥ १८ ॥

दारुदाहं न दग्धोऽसावद्यापीति क्रुधा ज्वलन् ।

दग्धं दग्धं दिनकरं दृग्ज्वालाः सोऽमुचत्पुनः ॥ १९ ॥

मम्यन्नासु प्रभौ वारिधाराप्रायासु तास्त्रपि ।

ददग्धं दन्दशूकोऽसौ निःशूकः पादपङ्कजे ॥ २० ॥

दृष्ट्वा दृष्ट्वापचक्राम स्वविषोद्रेकदुर्गदः ।

वत्पतन्मदिपाक्रान्तो गृह्णीयादेष मामपि ॥ २१ ॥

दग्धतोऽप्यमक्तस्तस्य न विषं प्राभवत्प्रभौ ।

गोक्षारधाराधवलं किवलं रक्तमचरत् ॥ २२ ॥

ततश्च पुरतः स्थित्वा किमेतदिति चिन्तयन् ।

नीचाच्चक्रे जगन्नाथं नीचापत्रः स पन्नगः ॥ २३ ॥

ततो निरूप्य रूपं तदनुरूपं जगद्गुरोः ।
 कान्तिसौम्यतया मङ्क्षु विध्याते तद्विलोचने ॥ २४ ॥
 उपसन्नं च तं ज्ञात्वा वभाषे भगवानिति ।
 चण्डकौशिक बुद्धयस्व बुद्धयस्व ननु मामुहः ॥ २५ ॥
 श्रुत्वा तद्भगवद्वाक्यमूहापोहं वितन्वतः ।
 पद्मगस्य समुत्पेदे स्मरणं पूर्वजन्मनाम् ॥ २६ ॥
 स त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य ततश्च परमेश्वरम् ।
 निष्कषायः सुमनसाऽनशनं प्रत्यपद्यत ॥ २७ ॥
 कृतानशनकर्माणं निष्कर्माणं महोरगम् ।
 प्रथमापन्नमज्ञासीदन्वज्ञासीच्च तं प्रभुः ॥ २८ ॥
 कुत्राप्यन्यत्र मा यासीद्वृष्टिर्मे विषभीषणा ।
 इति तुण्डं विले च्छित्त्वा पपी स समतारते ॥ २९ ॥
 तस्थौ तथैव तत्रैव स्वामी तदनुकम्पया ।
 परेषामुपकाराय सहतां हि प्रवृत्तयः ॥ ३० ॥
 भगवन्तं तथा दृष्ट्वा विस्मयस्मेरलोचनाः ।
 गोपाला वत्सपालाश्च तत्रोपससृष्टुर्दुतम् ॥ ३१ ॥
 वृत्तान्तरे तिरोभूय यथेष्टं ग्रावलोष्टुभिः ।
 प्रणिजघ्नुरनिघ्नास्ते पद्मगस्य महात्मनः ॥ ३२ ॥
 तथाप्यविचलन्तं तं वीक्ष्य विश्वम्भभाजिनः ।
 यष्टिभिर्घट्टयामासुर्निकटीभूय तत्तनुम् ॥ ३३ ॥
 आख्यन् जनानां ते गोपास्ततस्तत्रागमन् जनाः ।
 ववन्दिरे महावीरममहंश्च महोरगम् ॥ ३४ ॥

घृतविक्रयकारिण्यो गच्छन्त्यस्तेन वर्त्मना ।

नागं हैयङ्गवीनेनाम्नक्षयन् पस्पृशुश्च तम् ॥ ३५ ॥

आगत्य घृतगन्धेन तीक्ष्णतुण्डाः पिपीलिकाः ।

चक्रिरे तितउप्रायमहेस्तस्य कलेवरम् ॥ ३६ ॥

मत्कर्मणां कियदेतदित्यात्मानं विबोधयन् ।

वेदनामधिसहे तां दुःसहां सोऽहिपुङ्गवः ॥ ३७ ॥

वराक्यो मास्म पीत्यन्त स्वल्पसाराः पिपीलिकाः ।

इत्यचीचलदङ्गं न मनागपि महोरगः ॥ ३८ ॥

सिक्तः कृपासुधावृष्ट्या दृष्ट्या भगवतो रगः ।

पक्षान्ते पञ्चतां प्राप्य सहस्रारदिवं ययौ ॥ ३९ ॥

विदधति विविधोपसर्गबाधां

अर्पणभृति दृष्टिविपे हरौ तु भक्तिम् ।

इति तुल्यमनस्कता शशंसे

चरमजिनस्य जगत्त्रयैकबन्धोः ॥ १४० ॥ २ ॥

प्रकारान्तरेण पुनर्योगगर्भांसेव स्तुतिमाह—

कृतापराधेऽपि जने कृपामन्यरतारयोः ।

द्रुषद्वाष्पाद्र्योर्भद्रं श्रीवीरजिननेत्रयोः ॥ ३ ॥

इतिविप्रियेऽपि जने सङ्गमकादौ कृपया मन्यरे द्रुपन्नते तानि

निके ययोः द्रुषद्वाष्पद्यत्तुर्जलं स च करुणाकृत एव तेन आदे

ते भगवतो नेत्रे तयोर्भद्रमिति सामर्थ्यान्नमस्कारप्रतीतिः ।

हि—

अनुग्राममनुपुरं विहरन् विभुरन्यदा ।

तदभूमिमनुप्राप चतुर्भ्यस्तुलाकुलाम् ॥ १ ॥

पेटालधामं निजपा पेटालाराममन्तरा ।

कृताष्टमतपःश्रुत्वा पौनःसं चेत्यभाविशत् ॥ २ ॥

अनूपरोधरहितमपिष्ठाय शिनातनम् ।

आशानुनन्वितमुज्जो दगावनतविग्रहः ॥ ३ ॥

स्थिरंलतान्तःकरणो निर्निमेषविभोचनः ।

तस्यो तत्कैराभियया महाप्रतिमया प्रभुः ॥ ४ ॥

तदा शक्रः सुधर्मायां समायां परिधारितः ।

सप्तस्यतुरगोत्था मासानिकदिर्बीजसान् ॥ ५ ॥

तयस्त्रिंशश्चायस्त्रिंशः पर्यद्विस्त्रिंशमिस्तथा ।

चतुर्भिर्लोकापालेभ्य संख्यातीतैः प्रकीर्णकैः ॥ ६ ॥

प्रत्येकं चतुरगोत्था सप्तसैरङ्गरक्षकैः ।

दृढावडपरिकरैः ऋक्षुषु चतसृचपि ॥ ७ ॥

सेनाधिपतिभिः सेनापरिधीतैश्च सप्तभिः ।

द्वेष्टदेवीगणैराभियोग्यैः किल्बिषिकादिभिः ॥ ८ ॥

तूर्यत्रयादिभिः कालं विनोदैरतिवाहयन् ।

गोप्ता दक्षिणलोकाहं शक्रः सिंहासने स्थितः ॥ ९ ॥

अवधिज्ञानतो ज्ञात्वा भगवन्तं तयास्थितम् ।

उत्थाय पादुके त्वक्कोत्तरासङ्गं विधाय च ॥ १० ॥

जान्वसव्यं भुवि न्यस्य सव्यं च न्यञ्चा किञ्चन ।

शक्रस्तवेनावन्दिष्ट भूतलन्यस्तमस्तकः ॥ ११ ॥

समुत्थाय च सर्वाङ्गोदञ्चद्रोमाञ्चकञ्चुकः ।
 शचीपतिरुवाचेदमुद्दिश्य सकलां सभाम् ॥ १२ ॥
 भो भोः सर्वेऽपि सौधर्म्यवासिनस्त्रिदशोत्तमाः ।
 शृणुत त्रीमहावीरस्वामिनो महिमाद्भुतम् ॥ १३ ॥
 दधानः पञ्चसमितीर्गुप्तित्रयपवित्रितः ।
 क्रोधमानमायालोभानभिभूतो निरास्त्रवः ॥ १४ ॥
 द्रव्ये क्षेत्रे च काले च भावे चाप्रतिवद्धधीः ।
 रुक्षैकपुद्गलन्यस्तनयनी ध्यानमास्थितः ॥ १५ ॥
 अमरैरसुरैर्यक्षैरक्षोभिरुरगैर्नरैः ।
 त्रैलोक्येनापि शक्येत ध्यानाच्चालयितुं नहि ॥ १६ ॥
 इत्याकर्ण्य वचः शाक्रं शक्रसामानिकः सुरः ।
 ललङ्घयत्पट्टघटितभृकुटीभङ्गभीषणः ॥ १७ ॥
 कम्पमानाधरः कोपालोहितायितलोचनः ।
 अभव्यो गाढमिथ्यात्वसङ्गः सङ्गमकोऽवदत् ॥ १८ ॥
 मर्त्यः यमणमात्रोऽयं यदेवं देव वर्ण्यते ।
 स्वच्छन्दं सदसद्वादे प्रभुत्वं तत्र कारणम् ॥ १९ ॥
 देवैरपि न चाल्योऽयं ध्यानादित्युद्भटं प्रभोः ।
 कथं धार्येत हृदये धृते वा प्रोच्यते कथम् ॥ २० ॥
 रुढान्तरिक्षः शिखरैर्मूलैरुद्धरसातलः ।
 यैः किलोदस्यते दीप्णा सुमेरुर्लोष्टुलीलया ॥ २१ ॥
 सकुलाचलमेदिन्याः प्रावनव्यक्तवैभवः ।
 येषामप्योऽपि गण्डूपसुकरो मकराकरः ॥ २२ ॥

अप्येकभुजदण्डेन प्रचण्डाम्बुतलीलया ।

उडरन्ति सहानेकभूधरां ये वसुन्धराम् ॥ २३ ॥

तेषामसमऋद्धीनां सुराणाममितीजसाम् ।

दृच्छासम्पन्नसिद्धीनां मर्त्यमात्रः कियानयम् ॥ २४ ॥

एषोऽहं चालयिष्यामि तं ध्यानादित्युदीर्य सः ।

करेण भूमिमाहृत्योदस्यादास्थानमण्डपात् ॥ २५ ॥

अर्हन्तः परसाहाय्यात्तपः कुर्वन्त्यखण्डितम् ।

मात्रासौदिति दुर्वृद्धिः शक्तेण स उपेक्षितः ॥ २६ ॥

ततो वेगानिलोत्पातपतापतघनाघनः ।

रौद्राकृतिर्दुरालोको भयापसरदक्षराः ॥ २७ ॥

विकटोरस्यलाघातपुञ्जितग्रहमण्डलः ।

स पापस्तत्र गतवान् यत्रासीत्परमेस्वरः ॥ २८ ॥

निष्कारणजगद्वन्धुं निराबाधं तथास्थितम् ।

श्रीवीरं पश्यतस्तस्य मत्तरो बह्वधेऽधिकम् ॥ २९ ॥

गोर्वाणपांसनः पांशुवृष्टिं दुष्टोऽतनिष्ट सः ।

अकाण्डघटितारिष्टामुपरिष्ठाज्जगत्प्रभोः ॥ ३० ॥

विधुर्विधुन्तुदेनेव दुर्दिनेनेव भास्करः ।

पिदधे पांशुपूरेण सर्वाङ्गीणं जगत्प्रभुः ॥ ३१ ॥

समन्ततोऽपि पूर्णानि तथा श्रोतांसि पांशुभिः ।

यथा समभयत्स्वामी निश्वासोच्छ्वासवर्जितः ॥ ३२ ॥

तिलमात्रमपि ध्यानाच्च चचाल जगद्गुरुः ।

कुलाचलयत्यति किं गजैः परिणतैरपि ॥ ३३ ॥

अपनीय ततः पांशुं वज्रतुण्डाः पिपीलिकाः ।

स समुत्पादयामास प्रभोः सर्वाङ्गपीलिकाः ॥ ३४ ॥

प्राविशन्नेकतोऽङ्गेषु स्वैरं निर्ययुरन्यतः ।

विध्यन्तस्तीक्ष्णतुण्डाग्रैः सूच्यो निवसनेष्विव ॥ ३५ ॥

निर्भाग्यस्येव वाञ्छासु मोघीभूतासु तास्रपि ।

स दंशान् रचयामास नाकृत्यान्तो दुरात्मनाम् ॥ ३६ ॥

तेषामेकप्रहारेण रक्तैर्गोचीरसोदरैः ।

क्षरद्भिरभवन्नाथः सनिर्भर इवाद्विराट् ॥ ३७ ॥

तैरप्यक्षोभ्यमाणेऽथ जगन्नाथे स दुर्मतिः ।

चक्रे प्रचण्डतुण्डाग्रा दुर्निवारा घृतेलिकाः ॥ ३८ ॥

शरीरे परमेशस्य निमग्नमुखमण्डलाः ।

ततस्ताः समलक्ष्यन्त रोमाणीव सहोत्थिताः ॥ ३९ ॥

ततोऽप्यविचलचित्ते योगचित्ते जगद्गुरौ ।

स महावृद्धिकांश्चक्रे ध्यानव्रथननिश्चयी ॥ ४० ॥

प्रलयाग्निस्फुलिङ्गाभास्तप्ततोमरदारुणैः ।

तेऽभिन्दन् भगवद्देहं लाङ्गूलाङ्कुरकण्टकैः ॥ ४१ ॥

तैरप्यनाकुले नाथे कूटसङ्कल्पसङ्कुलः ।

सोऽनल्पान् कल्पयामास नकुलान् दशनाकुलान् ॥ ४२ ॥

खिखीति रसमानास्ते दंष्ट्राभिर्भगवत्तनुम् ।

खण्डखण्डैस्तोयन्तो मांसखण्डान्यपातयन् ॥ ४३ ॥

तैरप्यकृतकृत्योऽसौ यमदोर्हण्डदारुणान् ।

अत्युक्तफटाटोपान् कोपाग्रायुङ्क्त पन्नगान् ॥ ४४ ॥

धाशिरः पादमार्गोऽथ मन्त्रादीन् मन्त्रोदगाः ।
 अवेष्टयन्मन्त्राद्यं कपिकच्छ्रुता इव ॥ ४४ ॥
 प्रजप्रसूतं तथा तत्र स्फुटन्ति अ फटा यथा ।
 तथा दशन्ति अ यथाऽभज्यन्त दशना अपि ॥ ४५ ॥
 उहानागरमेष्यु भम्बमानेषु रज्ज्वत् ।
 भ यज्यदशनानां भूषकानुदपोपदत् ॥ ४६ ॥
 स्वाभ्यङ्गं खनकायण्णुर्नष्टेर्न्तैर्मुखैः खरैः ।
 भोभूषणमाणास्तद्वैव क्षते धारं निधिक्षिपुः ॥ ४७ ॥
 तेष्वप्यकिञ्चिद्भूतेषु भूतांभूत इव क्रुधा ।
 उदण्डदन्तभुसन्तं हस्तिरूपं समर्ज्य सः ॥ ४८ ॥
 भोऽधाधम्पाटपातेन मेदिनीं नमयन्निव ।
 उदुन्युदस्तहस्तेन नभस्तस्योदयन्निव ॥ ५० ॥
 करारणेण गृहीत्वा च दुर्वारिण स वारणः ।
 दूरमुज्जालयामास भगवन्तं नभस्तले ॥ ५१ ॥
 विशीर्य कण्ठो गच्छत्वसाविति दुरागयः ।
 दन्तावुन्नम्य स व्योम्नः पतन्तं अ प्रतीच्छति ॥ ५२ ॥
 पतितं दन्तघातेन विध्यति अ मुहुर्मुहुः ।
 तक्षसी वज्रकठिनात् समुत्तस्थुः स्फुलिङ्गकाः ॥ ५३ ॥
 न शशाक वराकोऽसौ कर्तुं किञ्चिदपि द्विपः ।
 यावत्तावत्सुरयक्ते करिणीं वैरिणीमिव ॥ ५४ ॥
 अखण्डशुण्डदन्ताभ्यां भगवन्तं विभेद सा ।
 स्त्रैरं गरीरनीरेण विप्रेणैव सिपेच च ॥ ५५ ॥

करेणो रेणुसाद्भूते तस्याः सारे सुराधमः ।

पिशाचरूपमकरोन्मकरोल्कटदंद्रकम् ॥ ५६ ॥

ज्वालाजालाकुलं व्यात्तं व्यायतं वक्तृकीटरम् ।

अभवद्भीषणं तस्य वङ्गिकुण्डमिव ज्वलत् ॥ ५७ ॥

यमौकस्तोरणस्तन्भाविव प्रोत्तन्निती भुजौ ।

अभूच्च तस्य जङ्घोरं तुङ्गं तालद्रुमोपमम् ॥ ५८ ॥

स सादृहासः फेल्कुर्वन् स्फूर्ज्ज्ज्वलितकिलारवः ।

कृत्तिवासाः कर्तृकाभृद्भगवन्तमुपाद्रवत् ॥ ५९ ॥

तस्मिन्नपि हि विध्याते चीणतैलप्रदीपवत् ।

व्याघ्ररूपं क्रुधाघ्रातः शीघ्रं चक्रे स निर्घृणः ॥ ६० ॥

अथ पुच्छच्छटाच्छोटैः पाटयन्निव मेदिनीम् ।

वृत्कारप्रतिशब्दैश्च रोदसीं रोदयन्निव ॥ ६१ ॥

दंष्ट्राभिर्वज्रसाराभिर्नखरैः शूलसोदरैः ।

अव्यग्रं व्यापिपर्त्तिं स्म व्याघ्रो भुवनभर्त्तरि ॥ ६२ ॥

तत्र विच्छायतां प्राप्ते दवदग्ध इव द्रुमे ।

सिद्धार्थराजत्रिशलादेव्यो रूपं व्यधत्त सः ॥ ६३ ॥

किमेतद्भवता तात प्रक्रान्तमतिदुष्करम् ।

प्रव्रज्यां मुञ्च मास्माकं प्रार्थनामवजीगणः ॥ ६४ ॥

वृद्धावशरणावावां त्यक्तवान्नन्दिवर्द्धनः ।

व्रायस्त्रेति स्वरैर्हीनदीनैर्व्यलपतां च तौ ॥ ६५ ॥ (युग्मं)

ततस्तयोर्विलापैरप्यलिप्तमनसि प्रभौ ।

आवासितं दुराचारः स्तन्भावारमकल्पयत् ॥ ६६ ॥

तत्रानासाद्य दृपदं सूदः सादर ओदने ।

शुक्लीपदे प्रभोः पादौ कृत्वा स्थालीमकल्पयत् ॥ ६७ ॥

तत्कालं ज्वालितस्तेन जज्वाल ज्वलनोऽधिकम् ।

पादमूले जगद्भर्तुर्गिरिव दवानलः ॥ ६८ ॥

तप्तस्यापि प्रभोः स्वर्णस्येव न श्रीरहीयत ।

ततः सुराधमद्यक्ते पक्कणं दारुणकणम् ॥ ६९ ॥

पक्कणोऽपि प्रभोः कण्ठे कर्णयोर्भुजदण्डयोः ।

जङ्घयोश्च शुद्रपक्षिपञ्जराणि व्यलम्बयत् ॥ ७० ॥

खगैश्च नखाघातैस्तथा दद्रे प्रभोस्तनुः ।

यथा च्छिद्रशताकीर्णा तत्पञ्जरनिभाभवत् ॥ ७१ ॥

तवाप्यसारतां प्राप्ते पक्कणे पक्कपत्रवत् ।

उत्पादितमहोत्पातं खरवातमजीजनत् ॥ ७२ ॥

अन्तरिक्षे महाहृत्वांस्तृणोत्क्षेपं समुत्क्षिपन् ।

विक्षिपन् पांशुविक्षेपं दिक्षु च श्रावकर्करान् ॥ ७३ ॥

सर्व्वतो रोदसीगर्भं भस्त्रापूरं च पूरयन् ।

उत्पाद्योत्पाद्य वातोऽसौ भगवन्तमपातयत् ॥ ७४ ॥ (युग्मं)

तेनापि खरवातेनापूर्णकामो विनिर्गम्ये ।

द्युसत्कुलकलङ्कोऽसौ द्राक्कुलं कलिकानिलम् ॥ ७५ ॥

भूमृतोऽपि भ्रमयितुमलङ्घ्यर्मीणविक्रमः ।

भ्रमयामास चक्रस्थमृत्पिण्डमिव स प्रभुम् ॥ ७६ ॥

भ्रम्यमाणोऽर्णवावर्त्तनेव तेन नभस्वता ।

तदेकतानो न ध्यानं मनागपि जहौ प्रभुः ॥ ७७ ॥

वच्चसारमनस्कोऽयं बहुधाऽपि कदर्यितः ।

न क्षोभ्यते कथमहं भग्नागूर्यामि तां सभाम् ॥ ७८ ॥

तदस्य प्राणनाशेन ध्यानं नश्यति नान्यथा ।

चिन्तयित्वेति चक्रे स कालचक्रं सुराधमः ॥ ७९ ॥

अङ्गाय तदयोभारसहस्रघटितं ततः ।

उद्धारः सुरः शैलं कैलासमिव रावणः ॥ ८० ॥

पृथिवीं सम्पुटीकर्तुं कृतं मन्ये पुटान्तरम् ।

उत्पत्य कालचक्रं स प्रचिक्षेपोपरि प्रभोः ॥ ८१ ॥

ज्वालाजालैरुच्छलद्भिर्दिशः सर्वाः करालयन् ।

उत्पपात जगद्भर्त्तार्यैर्वानल इवार्णवे ॥ ८२ ॥

कुलक्षितिधरक्षोदक्षमस्यास्य प्रभावतः ।

ममञ्जाजानुभगवानन्तर्वसुमतीतलम् ॥ ८३ ॥

एवम्भूतोऽपि भगवानशोचदिदमस्य यत् ।

तितारयिष्वो विश्वं वयं संसारकारणम् ॥ ८४ ॥

कालचक्रहतोऽप्येष प्रपेदे पञ्चतां न यत् ।

अगोचरस्तदस्त्राणामुपायः क इहापरः ॥ ८५ ॥

अनुकूलैरुपसर्गैः क्षुभ्येद्यदि कथञ्चन ।

इति बुद्ध्या विमानस्यः स पुरोऽस्थादुवाच च ॥ ८६ ॥

महर्षे तव तुष्टोऽस्मि सत्वेन तपसौजसा ।

प्राणानपेक्षभावेनारब्धनिर्वहणेन च ॥ ८७ ॥

पर्याप्तं तपसानेन शरीरक्लेशकारिणा ।

ब्रूहि याचस्व माकार्षीः शङ्कां यच्छामि किं तव ॥ ८८ ॥

इच्छामात्रेण पूर्यन्ते यत्र नित्यं मनोरथाः ।

किमनेनैव देहेन त्वां स्वर्गं प्रापयामि तम् ॥ ८९ ॥

अनादिभवसंरुढकर्मनिर्मोक्षलक्षणम् ।

एकान्तपरमानन्दं मोक्षं वा त्वां नयामि किम् ॥ ९० ॥

अशेषमण्डलाधीशमौलिलालितशासनम् ।

अथवात्रैव वक्ष्यामि साम्राज्यं प्राज्यसृष्टिभिः ॥ ९१ ॥

इत्थं प्रलोभनावाक्यैरक्षोभ्यमनसि प्रभौ ।

अप्राप्तप्रतिवाक्यापः पुनरेवमचिन्तयत् ॥ ९२ ॥

मोघीकृतमनेनैतन्मम शक्तिविजृम्भितम् ।

तदिदानीममोघं स्याद्यद्येकं कामशासनम् ॥ ९३ ॥

यतः कामाक्षभूताभिः कामिनीभिः कटाक्षिताः ।

दृष्टा महापुमांसोऽपि लुम्पन्तः पुरुषव्रतम् ॥ ९४ ॥

इति निश्चित्य चित्तेन निर्दिदेश सुराङ्गनाः ।

तद्विभ्रमसहायान् पट् प्रायुङ्क्त स ऋतूनपि ॥ ९५ ॥

कृतप्रस्तावना मत्तकोकिलाकलकूजितैः ।

कन्दर्पनाटकनटी वसन्तत्रीरशोभत ॥ ९६ ॥

मुखषासं सज्जयन्ती विकसन्नीपरेणुभिः ।

सैरन्ध्रीव दिग्वधूनां ग्रीष्मलक्ष्मीरजृम्भत ॥ ९७ ॥

राज्याभिषेके कामस्य मङ्गल्यतिलकानिव ।

सर्वाङ्गं केतकव्याजात्कुर्वती प्रावृडावभी ॥ ९८ ॥

सहस्रनयनीभूय नवनीलोत्पलच्छलात् ।

स्वसम्पदमिवोद्दामां पश्यन्ती शुशुभे गरत् ॥ ९९ ॥

जयप्रशस्तिं कामस्य श्वेताक्षरसहोदरैः ।

हेमन्तयौर्लिलेखेव प्रत्यग्रैः कुन्दकुङ्मलैः ॥ १०० ॥

गणिकेवोपजीवन्ती हेमन्तसुरभीसमम् ।

कुन्दैश्च सिन्दुवारैश्च शिशिरश्रीरचीयत ॥ १ ॥

एवमुजृग्ममाणेषु सर्वर्तुषु समन्ततः ।

भीनध्यजपताकिन्यः प्रादुरासन् सुराङ्गनाः ॥ २ ॥

मङ्गीतमिव गीताङ्गः पुरो भगवतस्ततः ।

ताः प्रचक्रमिरे जैत्रं मन्दास्त्वमिव मान्मथम् ॥ ३ ॥

'तत्वाधिसूचितलयं गान्धारग्राम'बन्धुरम् ।

काभिविदुदगीयन्त जातयः शुद्धवेसराः ॥ ४ ॥

क्रमव्युत्क्रमगेस्तानैर्व्यक्तैर्व्यञ्जनधातुभिः ।

प्रज्ञाणाद्यादयदीणां काचित्सकलनिष्कलाम् ॥ ५ ॥

स्कृष्टतत्कारणोद्धारप्रकारैर्मैघनिस्रनान् ।

काविव च आदयामासुर्मृदङ्गांस्त्रिविधानपि ॥ ६ ॥

नभोभूतवारिकं विनिलकरणोद्भटम् ।

द्विटिनायैनेनयैः काविदध्यनरोत्तुः ॥ ७ ॥

दृढादृढागानिनयैः मयस्त्रुटितकञ्जका ।

वदन्ताः खवचस्थितं दोर्मूनं काप्यदीदृगत् ॥ ८ ॥

दन्तदादागिननयनभ्यन्तान्कावि मुदमृदुः ।

वदन्ताः खवचस्थितं दोर्मूनं काप्यदीदृगत् ॥ ९ ॥

स्यचण्डातकग्रन्थिदृढीकरणलीलया ।

कापि प्राकाशयद्वापीसनाभिं नाभिमण्डलम् ॥ १० ॥

व्यपदिश्येभदन्ताख्यहस्तकाभिनयं मुहुः ।

गाढमङ्गपरिष्वङ्गसंज्ञा काचिच्च निर्ममे ॥ ११ ॥

सञ्चारयन्त्यन्तरोयं नीवीनिविडनच्छलात् ।

नितम्बविम्बफलकं काचिदाविरभावयत् ॥ १२ ॥

अङ्गभङ्गापदेशेन वक्षःपीनोन्नतस्तनम् ।

सुचिरं रोचयामास काचिद् रुचिरलोचना ॥ १३ ॥

यदि त्वं वीतरागोऽसि रागं तन्नस्तनोपि किम् ।

शरीरनिरपेक्षेद्दत्ते वक्षोऽपि किं न नः ॥ १४ ॥

दयालुर्यदि वासि त्वं तदानीं विपमायुधात् ।

अकाण्डाकृष्टकोदण्डादस्मान्न त्रायसे कथम् ॥ १५ ॥

उपेक्षसे कौतुकेन यदि नः प्रेमलालसाः ।

किञ्चिन्मात्रं हि तद्युक्तं मरणान्तं न युज्यते ॥ १६ ॥

स्वामिन् कठिनतां मुञ्च पूरयास्मन्ननोरथान् ।

प्रार्थनाविमुखो माभूः काचिदित्यूचिरे चिरम् ॥ १७ ॥

एवं गीतातोयनृत्तैर्विकारैराङ्गिकैरपि ।

चाटुभिश्च सुरस्त्रीणां न सुतोभ जगत्प्रभुः ॥ १८ ॥

एवं रात्रौ व्यतीतायां ततो विहरतः प्रभोः ।

निराहारस्य पण्णासान् सुराधम उपाद्रवत् ॥ १९ ॥

योगः सत्त्वविषयवृत्त्यावित्तानि धरतिः मितः ।

यस्य भूतस्य तत्त्वं च काश्चित् निर्गुणविशेषः ॥ ४ ॥

विषयः साध्यात्मिक आधिभौतिक आधिदेविकलक्षणः
तत्त्वतत्त्वाप्रजाप्राप्त्यासां विनाशः समूहस्तत्र लोप्यः
सैव इत्यन्यपरिहारां योगस्य फलम् । यत्तदर्थं नात्रैवाभि-
धत्ताः परमपुरुषार्थे प्रयाग्रा भूतस्य तत्त्वतत्त्वपरिहारेण काश्चित्
योगः काश्चित् हि भूतस्य तत्त्वतत्त्वविधायकः । योगस्य
सहित एव योगलक्षणविशेषाकरणहेतुरिति ॥ ५ ॥

योगस्य तत्त्वतत्त्व न विषयलक्षणस्य काश्चित्त्वैवैतः भवतः कियत्
इति विषयवारणपापनिर्घातहेतुत्वं योगस्याह -

भूतानां सौष्ठवि हि पाप्मानः प्रलयं यान्ति योगतः ।

धर्मद्वयात्तादृशधर्मा धर्माधर्मद्वयात् ॥ ६ ॥

यि पापानि योगात्प्रलयमुपयान्ति प्रचण्डवातोद्भूता यति-
धर्मद्वयात् ॥ ६ ॥

स्वादेतदेकजन्मोपाज्जितं पापं योगः क्षिप्यादपि

अन्यजन्मपरन्वरोपात्तपापस्य तु निर्मूलनं

योगादसम्भावनीयमित्याह—

योगीति योगः पापानि चिरकालार्जितान्यपि ।

यत्तानि यद्यध्यासि क्षणादेवाशुशुचिणिः ॥ ७ ॥

॥ चिरकालमीलितान्यपीश्वनानि क्षणमात्रप्रचितोऽप्यक्षः
शानुर्भस्मसात्करोति । एवं योगः क्षणमात्रेणैव चिरसञ्चितपाप-
क्षयक्षमो भवतीति ॥ ७ ॥

योगस्य फलान्तरमाह—

कफविप्रगुणलामर्शसर्व्वौषधिमहर्द्धयः ।

संभिन्नश्रोतोलब्धिश्च योगं ताण्डवडम्बरम् ॥ ८ ॥

महर्द्धिशब्दः प्रत्येकमपि सम्बध्यते । कफ श्लेष्मा विप्रगुणः पुरीष-
मिति यावत् । मलः कर्णदन्तनासिकानयनजिह्वोद्भवः शरीर-
सम्भवश्च । आमर्शो हस्तादिना स्पर्शः सर्व्वे विण्मूलकेशनखादय
उक्ता अनुक्ताश्च औषधयो योगप्रभावान्महर्द्धयो भवन्ति । अथवा
महर्द्धयो विभिन्ना एवाणत्वादयः । तथा श्रोतांसौन्द्रियाणि
संभिन्नानि सङ्गतानि एकैकशः सर्व्वविषयैस्तेषां लब्धिर्योगस्येदं
योगं ताण्डवडम्बरं 'दर्शितम् ।

तथाहि योगमाहात्म्यायोगिनां कफविन्दवः ।

सनत्कुमारादेरिव जायन्ते सर्व्वरुक्छिदः ॥ १ ॥

सनत्कुमारो हि पुरा चतुर्थयुक्त्वर्च्यभूत् ।

पट्स्वप्नपृथिवीभोक्ता नगरे हस्तिनापुरे ॥ २ ॥

कदाचिच्च मुधन्मायां सभायां जातविस्मयः ।

रूपं तस्याप्रतिरूपं वर्णयामास वासवः ॥ ३ ॥

राक्षः सनत्कुमारस्य कुरुयंगशिरोमणेः ।
 यदृष्टं न तदन्यत्र देवेषु मनुजेषु वा ॥ ४ ॥
 इति प्रशंसा रूपस्यायएधानातुभो सुरो ।
 विजयो वैजयन्ताय पृथिव्यामवर्ततः ॥ ५ ॥
 ततस्तो विप्ररूपेण रूपान्वेषणहेतवे ।
 प्रामादहारि नृपतस्तस्यतुष्टीस्यमन्त्रिणो ॥ ६ ॥
 धामात् सनत्कुमारोऽपि तदा प्रारब्धमज्जनः ।
 मुक्तनिःशेषनेपथ्यः सर्वाङ्गाभ्यङ्गमुदङ्गन् ॥ ७ ॥
 धारस्यो धारपालेन विजातो तो निर्वेदिता ।
 न्यायवर्ती चक्रवर्ती तदानीमप्यथीविगत् ॥ ८ ॥
 सनत्कुमारमालोक्य विष्णयक्षेरमानसो ।
 धूनयामासतुर्मालिं धिन्तयामासतुय तो ॥ ९ ॥
 ललाटपट्टः पर्यस्ताष्टमीरजनिजानिकः ।
 नेत्रे कर्णान्तविश्रान्ते जितनीलोत्पलत्विषी ॥ १० ॥
 दन्तच्छर्दी पराभूतपद्मविम्बोफलच्छवी ।
 निरस्तशक्तिको कर्णौ कण्ठोऽयं पाञ्चजन्यजित् ॥ ११ ॥
 करिराजकराकारतिरस्कारकरौ भुजो ।
 स्वर्णशैलशिलालक्ष्मीविलुण्टाकमुरस्थलम् ॥ १२ ॥
 मध्यभागो मृगारातिकिशोरोदरसोदरः ।
 किमन्यदस्य सर्वाङ्गलक्ष्मीर्वाचां न गोचरः ॥ १३ ॥
 अहो कोऽप्यस्य लावण्यसरित्पूरो निरर्गलः ।
 येनाभ्यङ्गं न जानीमो ज्योत्स्नयोदुप्रभामिव ॥ १४ ॥

यथेन्द्रो वर्णयामास तथेदं भाति नान्यथा ।
 मिथ्या न खलु भाषन्ते महात्मानः कदाचन ॥ १५ ॥
 किं निमित्तमिहायातौ भवन्तौ द्विजसत्तमौ ।
 इत्थं सनत्कुमारेण पृष्टौ तावेवमूचतुः ॥ १६ ॥
 लोकोत्तरचमत्कारकारकं सचराचरे ।
 भुवने भवतो रूपं नरशार्दूल गीयते ॥ १७ ॥
 दूरतोऽपि तदाकर्ण्य तरङ्गितकुतूहलौ ।
 विलोकयितुमायातावावामवनिवासव ॥ १८ ॥
 वर्ण्यमानं यथा लोके शृणुवेऽस्माभिरद्भुतम् ।
 रूपं नृप ततोऽप्येतत्तुविशेषं निरीक्ष्यते ॥ १९ ॥
 ऊचे सनत्कुमारोऽपि स्मितविस्फुरिताधरः ।
 इयं हि कियतो कान्तिरङ्गेऽभ्यङ्गतरङ्गिते ॥ २० ॥
 इतो भूत्वा प्रतीक्ष्यां क्षणमात्रं द्विजोत्तमौ ।
 यावन्निवर्त्यतेऽस्माभिरेव मज्जनकक्षणेः ॥ २१ ॥
 विचित्ररचिताकल्पं भूरिभूषणभूषितम् ।
 रूपं पुनर्निरीक्ष्यां सरत्नमिव काञ्चनम् ॥ २२ ॥
 ततोऽवनिपतिः स्नात्वा कल्पिताकल्पभूषणः ।
 मण्डस्वरः सदोऽध्यास्तास्वररत्नमिवास्वरम् ॥ २३ ॥
 अनुज्ञातौ ततो विप्रौ पुरोभूय मर्द्दापतेः ।
 निदध्यतुय तद्रूपं विपणौ दध्यतुय तौ ॥ २४ ॥
 क्व तद्रूपं क्व मा कान्तिः क्व तन्नाशमप्यगात् ।
 क्षीयानां मर्त्यानां क्षणिकं सर्वमेव हि ॥ २५ ॥

नृपः शोचान्नोक्तं कथमादृष्टं स्यात् सुदिनो युष्मत् ।
 कथमादृष्टं कथमादृष्टं विप्रादसन्निधानो ॥ २६ ॥
 नवस्वानुभूतिरदृष्टं सुधासमुद्रा गिरा ।
 महाभाग शुभाश्वसो सोपश्वस्यर्गोवांसो ॥ २७ ॥
 सप्तसुवससः सप्तसप्तं व्यदृष्टं वणनम् ।
 अथदधानो नृपः सन्त्युभयौगताविष्ट ॥ २८ ॥
 सप्तसप्तं वणनं गिरा नृपः सप्तसप्तं वणनम् ।
 नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः ॥ २९ ॥
 अथदधानो नृपः सन्त्युभयौगताविष्ट ।
 दृष्टः सप्तसप्तं वणनं नृपः सप्तसप्तं वणनम् ॥ ३० ॥
 अथदधानो नृपः सन्त्युभयौगताविष्ट ।
 दृष्टः सप्तसप्तं वणनं नृपः सप्तसप्तं वणनम् ॥ ३१ ॥
 अथदधानो नृपः सन्त्युभयौगताविष्ट ।
 दृष्टः सप्तसप्तं वणनं नृपः सप्तसप्तं वणनम् ॥ ३२ ॥
 अथदधानो नृपः सन्त्युभयौगताविष्ट ।
 दृष्टः सप्तसप्तं वणनं नृपः सप्तसप्तं वणनम् ॥ ३३ ॥
 अथदधानो नृपः सन्त्युभयौगताविष्ट ।
 दृष्टः सप्तसप्तं वणनं नृपः सप्तसप्तं वणनम् ॥ ३४ ॥
 अथदधानो नृपः सन्त्युभयौगताविष्ट ।
 दृष्टः सप्तसप्तं वणनं नृपः सप्तसप्तं वणनम् ॥ ३५ ॥

शरीरं क्षयते नाश्या रूपं याति न पापधीः ।
 जरा स्फुरति न ज्ञानं धिग् स्वरूपं शरीरिणाम् ॥ ३६ ॥
 रूपं लवणिमा कान्तिः शरीरं द्रविणान्यपि ।
 संसारे तरलं सर्वं कुशाग्रजलविन्दुवत् ॥ ३७ ॥
 अद्यश्चीनविनाशस्य शरीरस्य शरीरिणाम् ।
 सकामनिर्जरासारं तप एव महत्फलम् ॥ ३८ ॥
 इति सञ्ज्ञातवैराग्यभावनः पृथिवीपतिः ।
 प्रव्रज्यां स्वयमादितुः सुतं राज्ये न्यवीविशत् ॥ ३९ ॥
 गत्वोद्याने सविनयं विनयन्धरसूरितः ।
 सर्व्वसावद्यविरतिप्रधानं सोऽग्रहीत्तपः ॥ ४० ॥
 महाव्रतधरस्यास्य दधानस्योत्तरान् गुणान् ।
 ग्रामाद्ग्रामं विहरतः समतैकाग्रचेतसः ॥ ४१ ॥
 गाढानुरागबन्धेन सर्व्वं प्रकृतिमखलम् ।
 पृष्ठतोऽगात्करिकुलं महायूथपतेरिव ॥ ४२ ॥ (युग्मं)
 निष्कपायमुदासोनं निर्गमं निष्परिग्रहम् ।
 तं पर्य्युपास्य पश्यासान् कथञ्चित्तन्नावर्त्तत ॥ ४३ ॥
 यथाविधात्तभिक्षाभिरकालापथभोजनैः ।
 व्याधयोऽस्य वृद्धिरे सम्पूर्णैर्दोहदैरिव ॥ ४४ ॥
 ऋक्षद्रुमोपज्वरखासारचिकुच्यक्षिवेदनाः ।
 ममाधिमेहं पुण्यात्मा ममवर्पगतानि सः ॥ ४५ ॥
 दुःसहान् सहमानस्य तस्याग्रेषपरीषहान् ।
 उपायनिरपेक्षस्य ममपदन्त नमयः ॥ ४६ ॥

7777, 8888

[illegible]

किञ्च—

मेषसृजतमपि चार्थः यद्वद्वयद्वयमात्राद्वद्वद्वयद्वयमपि
सर्व्वेरागद्वयं भवति । तथा विषयसृष्टिर्चिन्ता अपि यदीयाद्वयमद्वयान-
व्यप्रादेव निर्विषया भवति । विषयसृजतमध्यत्रं यन्मेषप्रविष्टमविषं
भवति । सहाविषव्याधिवाधिता अपि यद्वयः यवणमात्राद्वय-
मात्रं वीतविकारा भवति । यत्र सर्वोऽपि सर्वोऽधिप्रकारः । एते
कफादयो महर्द्धरूपाः । अथवा महर्द्धयो विभिन्ना एव ।
वेक्रियानव्ययीकृता अपुत्रं महर्द्धं लघुत्वं गुरुत्वं प्राप्ति-प्राकाश्य-
देशित्वं वीर्यत्वं अप्रतिघातित्वं अन्वहानं कामरूपित्वादित्येतात् ।

अपुत्रमपुत्रशरीरविकरणम् । येन विमर्शितमपि प्रविशति
तत्र यं यकवर्तिमांगानपि मुह्यति । महर्द्धं शरीरपि महत्तर-
शरीरकरणसामर्थ्यम् । लघुत्वं वायोरपि लघुतरशरीरता । गुरुत्वं
वज्रादपि गुरुतरशरीरतया इन्द्रादिभिरपि प्रकटयन्नेर्दुःसहता ।
प्राप्तिर्भूमिस्थस्य अद्भुत्येण भूतपर्व्वतायमपि प्रभाकरादिस्पर्श-
भासर्णम् । प्राकाश्यमप्यं भूमाविव प्रविशतो गमनशक्तिः
तथा अपिचैव भूमापुन्यजननिमज्जने । देशित्वं त्रैलोक्यस्य प्रभुता
तादृक्करतिदशशरीरवद्विविकरणम् । वीर्यत्वं सर्व्वजीववशीकरण-
लब्धिः । अप्रतिघातित्वं अद्रिमध्येऽपि निःसङ्गगमनम् । अन्त-
हीनमद्वयरूपता । कामरूपित्वं युगपदेव नानाकाररूप-
विकरणशक्तिः । इत्येवमादयो महर्द्धयः । अथवा प्रकटयुतावरण-
वीर्यान्तरायक्षयोपगमाविर्भूतामाधारणमहाप्रज्जिर्जिलाभा अनधीत-
हादशाद्वयचतुर्दशपूर्वा अपि सन्ती यमर्थं चतुर्दशपूर्वी निरूपयति

दध्यवगाहनावदातभनमो मनाबलिनः । अन्तर्मुहूर्त्तेन सकलश्रुत-
वशुधारणभसर्पा वाग्बलिनः । अथवा पदवाक्यानङ्कारोपेता
वाधमुद्यैश्वर्ययन्ता ऽविरहितवाक्क्रमाङ्गोनकण्ठा वाग्बलिनः ।
योयान्तरायक्षयोपशमाधिर्भूतासाधारणकायबलत्वाप्रतिमयायतिष्ठ-
मानाः यमकमविरहिता वर्षमात्रप्रतिमाधरा बाहुबलिप्रभृतयः
कायबलिनः । तथा क्षीरमधुसर्पिरन्तुतास्रविणो येषां पात्रपतितं
कदम्बमपि क्षीरमधुसर्पिरन्तुतरसधीर्यविपाकं जायते वचनं वा
शरीरमानसदुःखप्राप्तानां देहिनां क्षीरादिवत्तन्तर्पकं भवति
ते क्षीरास्रविणो मध्वास्रविणः सर्पिरास्रविणोऽन्तुतास्रविणश्च ।
केचिदक्षीणद्विभुक्तास्ते च द्विविधा अक्षीणमहानसा अक्षीण-
महालयाय । येषामसाधारणान्तरायक्षयोपशमादल्पमात्रमपि
पात्रपतितमन्नं गौतमादीनामिव ब्रह्मभ्यो दीयमानमपि न
क्षीयते तेऽक्षीणमहानसाः । अक्षीणमहालयद्विप्राप्ताय यत्र परि-
मितभूपदेशेऽवतिष्ठन्ते तत्रासंख्याता अपि देवास्त्रिर्यक्षो मनुष्याय
सपरिवाराः परस्परवाधारहितास्तीर्थकरपर्यदीव सुखमासते ।
इति प्रज्ञात्रयमणादियु महाप्रज्ञादयो महर्षयो दर्शिताः ।

सर्वेन्द्रियाणां विषयान् गृह्णात्येकमपीन्द्रियम् ।

यत्रभावेन सन्निवृत्त्येतोलब्धिसु सा मता ॥ १ ॥ ८ ॥

तथा—

चारणाशीविषावधिमनःपर्यायसम्पदः ।

योगकल्पद्रुमस्यैता विकासिकुमुमश्रियः ॥ ६ ॥

दध्यवसायनावदानमनसो मनोबलिनः । अन्तर्मुहूर्त्तं न भक्तलभ्युत-
 यस्तुष्टारणभमर्था वाग्बलिनः । अथवा पदवाक्यान्तद्वारोपितां
 बाधमुक्तेश्चारायन्तो ऽविरहितवाक्कमाद्योनकष्टा वाग्बलिनः ।
 योऽर्थान्तरायचयोपशमाधिर्भूतामाधारणकायबलत्वात्प्रतिमयायतिष्ठ-
 मानाः यमकमविरहिता वर्षमात्रप्रतिमाधरा बाहुबलिप्रभृतयः
 कायबलिनः । तथा क्षीरमधुसर्पिरमृतास्रविणो येषां पात्रपतितं
 कदम्बमपि क्षीरमधुसर्पिरमृतरसवीर्यविपाकं जायते वचनं वा
 शरीरमानसदुःखप्राप्तानां देहिनां क्षीरादिवत्तन्तर्पकं भवति
 ते क्षीरास्रविणो मध्वास्रविणः सर्पिरास्रविणोऽमृतास्रविणश्च ।
 केचिदक्षीणक्षियुक्तास्ते च द्विविधा अक्षीणमहानसा अक्षीण-
 महालयाश्च । येषामसाधारणान्तरायचयोपशमादल्पमात्रमपि
 पात्रपतितमन्नं गीतमादीनामिव बहुभ्यो दीयमानमपि न
 क्षीयते तेऽक्षीणमहानसाः । अक्षीणमहालयविप्राप्ताश्च यत्र परि-
 मितभूपदेशेऽवतिष्ठन्ते तत्रासंख्याता अपि देवास्त्रिर्यश्चो मनुष्याश्च
 सपरिवाराः परस्परवाधारहितास्तीर्थकरणपदोष सुखमासते ।
 इति प्रश्नायमणादिषु महाप्रश्नादयो महर्षयो दर्शिताः ।

सर्वेन्द्रियाणां विषयान् गृह्णात्येकमपीन्द्रियम् ।

यत्रभावेन सन्निवृत्त्योत्तोलक्षिस्तु सा मता ॥ १ ॥ ८ ॥

तथा—

चारणाशीविषावधिमनःपर्यायसम्पदः ।

योगकल्पद्रुमस्यैता विकासिकुसुमश्रियः ॥ ६ ॥

अतिशयचरणाच्चारणा अतिशयगमनादित्यर्थः । तत्सम्पन्नलब्धिरित्यर्थः । आशीविषलब्धिर्निग्रहानुग्रहसामर्थ्यम् । अवधिज्ञानलब्धिर्मूर्तद्रव्यविषयं ज्ञानम् । मनःपर्यायज्ञानलब्धिर्मनोद्रव्यप्रत्यक्षीकरणशक्तिः । एता लब्धयो योगकल्पवृक्षस्य कुसुमभूताः । फलं तु केवलज्ञानं मोक्षो वा । भरतमरुदेव्युदाहरणाभ्यां वक्ष्यते ।

तथाहि—

द्विविधाधारणा ज्ञेया जङ्घाविद्योत्यशक्तिः ।

तत्राद्या रुचकद्वीपं यान्त्येकोत्पातलौलया ॥ १ ॥

वलन्तो रुचकद्वीपादेकेनोत्पतनेन ते ।

नन्दीश्वरे समायान्ति द्वितोयेन यतो गताः ॥ २ ॥

ते चोर्ध्वगत्यामेकेन समुत्पतनकर्मणा ।

गच्छन्ति पाण्डुकवनं मेरुशैलशिरःस्थितम् ॥ ३ ॥

ततोऽपि वलिता एकोत्पातेनायान्ति नन्दनम् ।

उत्पातेन द्वितोयेन प्रथमोत्पातभूमिकाम् ॥ ४ ॥

विद्याचारणास्तु गच्छन्त्येकेनोत्पातकर्मणा ।

मानुषोत्तरमन्येन द्वीपं नन्दीश्वराद्वयम् ॥ ५ ॥

तस्मादायान्ति चैकेनोत्पातेनोत्पतिता यतः ।

यान्त्यायान्त्यूर्ध्वमार्गेऽपि तिर्यग्यानक्रमेण ते ॥ ६ ॥

अन्येऽपि बहुभेदाधारणा भवन्ति । तद्यथा आकाशगामिनः

पर्यङ्गावस्थानिपणाः कायोत्सर्गशरीरा वा पादोत्क्षेपनिक्षेपक्रमा

दिना व्योमचारिणः । केचित्तु जलजङ्घाफलपुष्पपत्रश्रेण्यग्निशिखा

धूमनादारावस्थायमेववारिधारामर्कटकतन्तुज्योतीरश्मिपवनाद्या

लम्बनगतिपरिणामकुशलाः । जनमुपेत्य वार्षीनिम्नगाममुद्रादिष्व-
 प्कायिकजीवानविराधयन्तो जले भूमाविव पादोत्क्षेपनिक्षेप-
 कुशला जनधारणाः । भुव उपरि चतुरङ्गुलप्रमिते आकाशे जङ्गा-
 निक्षेपोत्क्षेपनिपुणा जङ्गाधारणाः । नानाद्रुमफलान्युपादाय फला-
 न्नयप्राण्यविरोधेन फलतले पादोत्क्षेपनिक्षेपकुशलाः फलधारणाः ।
 नानाद्रुमलतागुल्मपुष्पान्युपादाय पुष्पसूक्ष्मजीवानविराधयन्तः
 कुसुमतलदलावलम्बनसङ्गगतयः पुष्पधारणाः । नानावृक्षगुल्मवीरु-
 क्षतापिताननानाप्रवालतरुणपल्लवालम्बनेन पर्णसूक्ष्मजीवानविरा-
 धयन्तयरणोत्क्षेपनिक्षेपपटयः पत्रधारणाः । चतुर्योजनगतोच्छ्रितस्य
 निपथस्य नीलस्य चाद्रेष्टङ्गच्छिप्रां श्रेणिमुपादायोपर्यधो वा पाद-
 पूर्वकमुत्तरणायतरुणनिपुणाः श्रेणिधारणाः । अग्निशिखामुपादाय
 तेजःकायिकानविराधयन्तः स्वयमदक्ष्यमानाः पादविहारनिपुणा
 अग्निशिखाधारणाः । धूमवर्त्तिं तिरथीनामूर्ध्नि वा आलम्ब्या-
 खलितगमनास्कन्दिनी धूमधारणाः । नीहारमपष्टभ्याप्कायिक-
 पीडामजनयन्तो गतिमसङ्गमामश्रुवाना नीहारधारणाः । अव-
 श्यायमाश्रित्य तदाश्रयजीवानुपरोधेन यान्तोऽवश्यायधारणाः ।
 नभोवर्त्मनि प्रविततजलधरपटलपटास्तरणे जीवानुपघातिचङ्क-
 मणप्रभवो मेघधारणाः । प्रावपेण्यादिजलधरादेर्विनिर्गतवारि-
 धारावलम्बनेन प्राणिपीडामन्तरेण यान्तो वारिधाराधारणाः ।
 कुजवृक्षान्तरालभाविनभःप्रदेशेषु कुजवृक्षादिसम्बद्धमर्कटकतन्वा-
 लम्बनपादोद्धरणनिक्षेपायदाता मर्कटकतन्तूनच्छिन्दन्तो यान्तो
 मर्कटकतन्तुधारणाः । चन्द्रार्कग्रहनक्षत्राद्यन्यतमज्योतीरश्मिसम्ब-

अतिशयचरणाच्चारणा अतिशयगमनादित्यर्थः । तत्सम्पन्नलब्धिरित्यर्थः । आशीविषलब्धिर्निग्रहानुग्रहसामर्थ्यम् । अवधिज्ञानलब्धिर्मूर्त्तद्रव्यविषयं ज्ञानम् । मनःपर्यायज्ञानलब्धिर्मनोद्रव्यप्रत्यक्षीकरणशक्तिः । एता लब्धयो योगकल्पवृक्षस्य कुसुमभूताः । फलं तु केवलज्ञानं मोक्षो वा । भरतमरुदेव्युदाहरणाभ्यां वक्ष्यते ।

तथाहि—

द्विविधाधारणा ज्ञेया जङ्घाविद्योत्यशक्तिः ।

तत्राद्या रुचकद्वीपं यान्त्येकोत्पातलीलया ॥ १ ॥

वलन्तो रुचकद्वीपादेकेनोत्पतनेन ते ।

नन्दीश्वरे समायान्ति द्वितोयेन यतो गताः ॥ २ ॥

ते चोर्ध्वगत्यामेकेन समुत्पतनकर्मणा ।

गच्छन्ति पाण्डुकवनं मेरुशैलशिरःस्थितम् ॥ ३ ॥

ततोऽपि वलिता एकोत्पातेनायान्ति नन्दनम् ।

उत्पातेन द्वितोयेन प्रथमोत्पातभूमिकाम् ॥ ४ ॥

विद्याचारणास्तु गच्छन्त्येकेनोत्पातकर्मणा ।

मानुषोत्तरमन्येन द्वीपं नन्दीश्वराद्वयम् ॥ ५ ॥

तस्मादायान्ति चैकेनोत्पातेनोत्पतिता यतः ।

यान्त्यायान्त्पूर्वमागंऽपि तिर्यग्यानक्रमेण ते ॥ ६ ॥

अन्येऽपि बहुभेदाधारणा भवन्ति । तद्यथा आकाशगामिनः पर्यङ्गावस्थानिपणाः कायोत्सर्गशरीरा वा पादोत्क्षेपनिक्षेपक्रमदिना श्यामचारिणः । केचित्तु जलजङ्घाफलपुष्पपत्रयेण्यग्निशिखधूमनादारावग्रायमेववारिधारामर्कटकतन्तुज्योतीरश्मिपवनाद्य

लम्बनगतिपरिणामकुगलाः । जलमुपेत्य वापोनिम्नगाममुद्रादिष्व-
 ष्कायिकजीवानविराधयन्तो जले भूमाविव पादोत्क्षेपनिक्षेप-
 कुगला जलचारणाः । भुव उपरि चतुरङ्गुलप्रमिते आकाशे जङ्घा-
 निक्षेपात्क्षेपनिपुणा जङ्घाचारणाः । नानाद्रुमफलान्युपादाय फला-
 श्रयप्राण्यविरोधेन फलतले पादोत्क्षेपनिक्षेपकुगलाः फलचारणाः ।
 नानाद्रुमलतागुल्मपुष्पान्युपादाय पुष्पसूक्ष्मजीवानविराधयन्तः
 कुसुमतलदत्तावलम्बनसङ्गगतयः पुष्पचारणाः । नानावृक्षगुल्मवीर-
 क्षतायिताननानाप्रवालतरुणपक्षवालम्बनेन पर्णसूक्ष्मजीवानविरा-
 धयन्तसरणोत्क्षेपनिक्षेपपटयः पत्रचारणाः । चतुर्योजनगतोच्छ्रितस्य
 निपधस्य नीलस्य चाद्रेष्टुच्छिभां श्रेणिमुपादायोपर्यधो वा पाद-
 पूर्वकमुत्तरणावतरणनिपुणाः श्रेणिचारणाः । अग्निशिखामुपादाय
 तेजःकायिकानविराधयन्तः स्वयमदह्यमानाः पादविहारनिपुणा
 अग्निशिखाचारणाः । धूमवर्त्तिं तिरथीनामूर्द्धगां वा आलम्ब्य-
 स्खलितगमनात्कान्दिनी धूमचारणाः । नीहारमपष्टभ्याष्कायिक-
 पीडामजनयन्तो गतिमसङ्गमामश्रुवाना नीहारचारणाः । अव-
 श्यायमाश्रित्य तदाश्रयजीवानुपरोधेन यान्तोऽवश्यायचारणाः ।
 नभोवर्त्मनि प्रविततजलधरपटलपटास्तरणे जीवानुपघातिचङ्क-
 मणप्रभवो मेघचारणाः । प्रावृषेष्वादिजलधरादेर्विनिर्गतवारि-
 धारावलम्बनेन प्राणिपीडामन्तरेण यान्तो वारिधाराचारणाः ।
 कुञ्जवृक्षान्तरालभाविनभःप्रदेशेषु कुञ्जवृक्षादिसम्बद्धमर्कटकतन्वा-
 लम्बनपादोद्भरणनिक्षेपावदाता मर्कटकतन्तूनच्छिन्दन्तो यान्तो
 मर्कटकतन्तुचारणाः । चन्द्रार्कग्रहनचक्राद्यन्यतमज्योतीरश्मिसम्ब-

अतिशयचरणाच्चारणा अतिशयगमनादित्यर्थः । तत्सम्पन्नलब्धिरित्यर्थः । आशीविषलब्धिर्निग्रहानुग्रहसामर्थ्यम् । अवधिज्ञानलब्धिर्मूर्त्तद्रव्यविषयं ज्ञानम् । मनःपर्यायज्ञानलब्धिर्मनोद्रव्यप्रत्यक्षीकरणशक्तिः । एता लब्धयो योगकल्पवृक्षस्य कुसुमभूताः । फलं तु केवलज्ञानं मोक्षो वा । भरतमरुदेव्युदाहरणाभ्यां वक्ष्यते ।

तथाहि—

द्विविधाधारणा ज्ञेया जङ्घाविद्योत्यशक्तिः ।

तत्राद्या रुचकद्वीपं यान्त्येकोत्पातलीलया ॥ १ ॥

वलन्ती रुचकद्वीपादेकेनोत्पतनेन ते ।

नन्दीश्वरे समायान्ति द्वितीयेन यतो गताः ॥ २ ॥

ते चोर्ध्वगत्यामेकेन समुत्पतनकर्मणा ।

गच्छन्ति पाण्डुकवनं मेरुशैलशिरःस्थितम् ॥ ३ ॥

ततोऽपि बलिता एकोत्पातेनायान्ति नन्दनम् ।

उत्पातेन द्वितीयेन प्रथमोत्पातभूमिकाम् ॥ ४ ॥

विद्याचारणान् गच्छन्त्येकेनोत्पातकर्मणा ।

मानुषोत्तरमन्येन द्वीपं नन्दीश्वराश्रयम् ॥ ५ ॥

तस्मादायान्ति चैकेनोत्पातेनोत्पतिता यतः ।

यान्त्यायान्पूर्वमागंऽपि तिर्यग्यानक्रमेण ते ॥ ६ ॥

अन्येऽपि बहुभेदाधारणा भवन्ति । तद्यथा आकाशगामिनः पर्यङ्गावस्थानिपन्थाः कायोत्सर्गशरीरा वा पादोत्क्षेपनिक्षेपक्रमादिना व्योमचारिणः । केचित्तु जलजङ्घाफलपुष्पपत्रयेण्यग्निशिखाभूषणोद्धारवस्त्रायमंत्रवारिधारामर्कटकतन्तुज्योतीरश्मिपवनाद्या-

तद्विकोटाकांठिमितं सुषमदुःपमारके ।
 पञ्चराट्मांगशेषे च दक्षिणार्द्धस्य भारते ॥ ३ ॥
 समाभूयन् कुलकरा इमे विमलवाहनः ।
 चक्षुष्मांश्च यशस्वी चाभिचन्द्रोऽयं प्रसेनजित् ॥ ४ ॥
 मरुदेवश्च नाभिश्च तत्र नाभर्गृहिष्यभूत् ।
 मरुदेवेति सञ्चलीलपविततजगच्चया ॥ ५ ॥
 तृतीयारस्य शेषेषु पूर्वलक्षेण संख्यया ।
 चतुरश्रोर्ता साङ्गाष्टमासे वर्षत्रयेऽपि च ॥ ६ ॥
 तस्याय कुर्वा सर्वार्थविमानादवतीर्णवान् ।
 चतुर्दशमहास्वप्नसूचितः प्रथमो जिनः ॥ ७ ॥
 नाभेय मरुदेव्याय तदा सम्यगजानतोः ।
 स्वप्नार्थमिन्द्राः सर्वेऽपि व्याचक्रुः प्रमदोन्मदाः ॥ ८ ॥
 ततः सुखेन जातस्य शुभेऽङ्घ्रि परमेशितुः ।
 पट्पञ्चाशत्दिक्कुमार्यः सूतिकर्म प्रचक्रिरे ॥ ९ ॥
 मेरुमूर्ध्नि विभुं नीत्वा कृत्वोत्सङ्गे दिवस्पतिः ।
 तीर्थोदकैरभ्यपिषत्स्नं च हर्षान्शुवारिभिः ॥ १० ॥
 वासवेन ततो मातुरर्पितस्य जगद्गुरोः ।
 धात्रीकर्मणि सर्वाणि विदधुर्विवुधस्तियः ॥ ११ ॥
 निरीक्ष्य ऋषभाकारं लक्ष्मोरौ दक्षिणे प्रभोः ।
 चक्रतुः पितरौ नाम ऋषभेति प्रमोदतः ॥ १२ ॥
 अमन्दं दददानन्दं सुधारश्मिरिव प्रभुः ।
 त्रिदशाहारयोगेन पोषितो बह्वधे क्रमात् ॥ १३ ॥

न्येन भुवीव पादविचारकुमनाः ज्योतीरग्निचारणाः । पार्श्वे
 च्चनेकदिग्मुखोन्मेषु प्रतिलोमानुलोमवर्तिषु तत्तदेयास्तीमुपा-
 दाय गतिसम्यङ्प्रलितचरणविन्यासाभास्तदन्तो वायुचारणाः ।

तपचरणमाहात्म्याद्गुणादितरतोऽपि ॥ १ ॥

आगीविषाः समर्थाः स्युर्नियतेनयदेऽपि च ॥ २ ॥

द्रव्याणि मूर्त्तिमन्त्वेव विषयो यस्य सर्वतः ।

नैयत्यरहितं ज्ञानं तत्स्यादवधिलक्षणम् ॥ २ ॥

स्यात्मनःपर्ययो ज्ञानं मनुष्यदेववर्तिनाम् ।

प्राणिनां समनस्कानां मनोद्रव्यप्रकाशकम् ॥ ३ ॥

ऋजुश्च विपुलश्चेति स्यात्मनःपर्ययो द्विधा ।

विशुद्धप्रतिपाताभ्यां विपुलस्तु विशिष्यते ॥ ४ ॥ ८ ॥

केवलज्ञानलक्षणफलोपदर्शनेन योगमेव स्तौति—

अहो योगस्य माहात्म्यं प्राज्यं साम्राज्यमुद्वहन् ।

अवाप केवलज्ञानं भरतो भरताधिपः ॥ १० ॥

अहो इत्याश्चर्यं प्राज्यं पुष्कलं साम्राज्यं चक्रवर्त्तित्वमुद्वहन्
 न पुनस्त्यक्तराज्यसम्पत् । भरताधिपः षट्खण्डभरतचेतस्वामी ।
 तथाहि—

एतस्यामवसर्पिण्यामेकान्तसुषमारके ।

सागरोपमकोटीनां चतुष्कोटिमिते गते ॥ १ ॥

सागरोपमकोटीनां तिसृभिः कोटिभिर्मिते ।

अरके सुषमानान्नि द्वितीयेऽपि गते सति ॥ २ ॥

प्रथमः ।

कन्दः पादाभ्युजस्येव पा
अद्गुष्ठाद्गुलिकणिनां फण
हेमारविन्दसुकुलकर्णिक
गूढो गुल्फो पितृनातं नि
प्रभोः पादावुपयानुपूर्व्या
अप्रकाशसिरीं सिग्धच्छ
अन्तर्मग्नास्थिपिशितपुष्प
एणोजहाविडम्बिन्यौ ज
जानुनी स्वामिनोऽधातां
तूलपूर्णपिधानान्तःक्षिप्तद
जरू च सृदुली सिग्धाव
बिभराश्चक्रतुः प्रौढदादल
स्वामिनः कुञ्जरस्येव सुप
अतिगूढं च पुंक्षिप्तं कुली
तथासिरमनिम्नोच्चनक्रस
सरलं सृदु निलोम वर्तुन
शीतप्रदक्षिणावर्त्तयद्दयु
अवीभत्सावर्त्ताकारकोश
प्रायता मांसला स्यला

पत्न्येयुर्गुणदामो गच्छामिदमुपायतः ।

प्रचिन्तायद्गमयतो वंगः क इव कस्यताम् ॥ १५ ॥

प्रवगत्य तदा हृतमवधिमानतो विभुः ।

तत्करेणुलतां लातुं करोत कामाक्षिपत् ॥ १६ ॥

तां समर्थं जगद्भर्तुः प्रणम्य न विप्रोजया ।

इच्छाकुरिति वंगस्य तदा नाम प्रतिष्ठितम् ॥ १७ ॥

वाक्यं कल्पमिदोक्तं मन्थान्दिनमिदमर्थमा ।

विभुर्विभक्तावयवं द्वितीयं गिरिये वयः ॥ १८ ॥

यौवनेऽपि मृदू रक्तौ कमलोदरमोदरो ।

उष्णावकम्पावस्वेदौ पादौ समतलो प्रभोः ॥ १९ ॥

नतार्त्तिच्छेदनायेव प्रपदे चक्रमीगितुः ।

सदास्थितयोकरेणोरिव दामाङ्गुलध्वजाः ॥ २० ॥

स्वामिनः पादयोर्लक्ष्मीलौलासदनयोरिव ।

गङ्गकुम्भौ तले पार्श्वौ स्वस्तिकश्च विरेजिरे ॥ २१ ॥

मांसलो वर्तुलस्तुङ्गो भुजङ्गमफणोपमः ।

अङ्गुष्ठः स्वामिनो वत्स इव श्रीवत्सलाच्छितः ॥ २२ ॥

प्रभोर्निर्वातनिष्कम्पाः स्निग्धदीपशिखोपमाः ।

नीरन्ध्रा ऋजवोऽङ्गुल्यो दलानीव पदाब्जयोः ॥ २३ ॥

नन्द्यावर्ता जगद्भर्तुः पादाङ्गुलितलेष्वभान् ।

यद्विस्त्रानि चितौ धर्मप्रतिष्ठाहेतुतां ययुः ॥ २४ ॥

यवाः पर्वस्वङ्गुलीनामधोवापीभिरावभुः ।

उसा इव जगत्क्ष्मीविवाहाय जगत्प्रभोः ॥ २५ ॥

कन्दः पादाम्बुजस्यैव पार्निर्वृत्तायतः पृथुः ।

अद्भुताद्भुलिफणिनां फणामणिनिभा नग्वाः ॥ २५ ॥

ह्रिमारविन्दसुकुलकर्णिकागोलकत्रियम् ।

गूढो गुल्फी वितेनातं नितान्तं स्वामिपादयोः ॥ २६ ॥

प्रभोः पादावुपर्यानुपूर्व्या कृम्भेवदुवतो ।

अप्रकाशसिरौ सिग्धच्छवो लोमविवर्जितौ ॥ २७ ॥

अन्तर्मग्नास्थिपिशितपुष्कले क्रमवर्त्तुले ।

एणीजहाविडम्बिन्यौ जह्ने गौर्यौ जगत्पतेः ॥ २८ ॥

जानुनी स्वामिनोऽधातां वर्त्तुले मांसपूरिते ।

तूलपूर्णपिधानान्तःक्षिप्तदर्पणरूपताम् ॥ २९ ॥

ऊरु च मृदुली सिग्धावानुपूर्य्येण पीवरी ।

बिभराश्चक्रतुः प्रौढकादलीस्तम्भविभ्रमम् ॥ ३० ॥

स्वामिनः कुञ्जरस्यैव मुष्की गूढौ समस्थितौ ।

अतिगूढं च पुंश्चिह्नं कुलीनस्यैव वाजिनः ॥ ३१ ॥

तस्यासिरमनिम्नोच्चनङ्गस्वादीर्घमश्लथम् ।

सरलं मृदु निर्लोम वर्त्तुलं सुरभीन्द्रियम् ॥ ३२ ॥

श्रीतप्रदक्षिणावर्त्तयद्दयुक्तैकधारकम् ।

अबीभत्सावर्त्ताकारकोशस्थं पिञ्जरं तथा ॥ ३३ ॥

आयता मांसला स्यूला विशाला कठिना कटिः ।

मध्यभागस्तनुत्वेन कुलिशोदरसोदरः ॥ ३४ ॥

नाभिर्बभारः गम्भीरा सरिदावर्त्तविभ्रमम् ।

कुक्षी सिग्धौ मांसवन्तौ कोमलौ सरलौ समौ ॥ ३५ ॥

अधादचःस्थलं स्वर्णशिलापृथुलमुन्नतम् ।
 श्रीवत्सरद्रपीठाङ्गं श्रीलीलावेदिकाश्रियम् ॥ ३६ ॥
 दृढपीनोन्नतौ स्नान्यौ ककुब्जत्ककुदोपमौ ।
 अल्परोमोन्नते कक्षे गन्धस्वेदमलोज्झिते ॥ ३७ ॥
 पीनौ पाणिफणिच्छत्रौ भुजावाजानुलम्बितौ ।
 चञ्चलाया नियमने नागपाशाविव श्रियः ॥ ३८ ॥
 नवास्त्रपल्लवाताम्रतलौ निष्कर्मकर्कशौ ।
 अस्त्रेदनावपच्छिद्रावुष्णौ पाणौ जगत्पतेः ॥ ३९ ॥
 दण्डचक्रधनुर्मत्स्यश्रीवत्सकुलिशाङ्गुशैः ।
 ध्वजाजचामरच्छत्रशङ्खकुम्भाधिमन्दरैः ॥ ४० ॥
 मकरर्षभसिंहाश्वरथस्रस्तिकदिग्गजैः ।
 प्रासादतोरणद्वीपैः पाणौ पादाविवाङ्घ्रितौ ॥ ४१ ॥
 अङ्गुष्ठाङ्गुलयः शोणाः सरलाः शोणपाणिजाः ।
 प्ररोहा इव कल्पद्रोः प्रान्तमाणिक्यपुष्पिताः ॥ ४२ ॥
 यवाः स्रष्टमशोभन्त स्वामिनोऽङ्गुष्ठपर्वसु ।
 यशोवरतुरङ्गस्य पुष्टिवैशिष्ट्यहेतवः ॥ ४३ ॥
 अङ्गुलीमूर्धसु विभोः सर्वसम्पत्तिशंसिनः ।
 दधुः प्रदक्षिणावर्त्ता दक्षिणावर्त्तशङ्खताम् ॥ ४४ ॥
 कच्छादुहरणीयानि जगन्ति त्रीण्यपीत्यभान् ।
 मंथ्यालेखा इव तिस्रो लेखा मूले कराजयोः ॥ ४५ ॥
 वत्सुनोऽनतिदीर्घा लेखात्रयपवित्रितः ।
 मर्द्धारध्वनिराधत्ते कण्ठः कम्बुविडम्बनाम् ॥ ४६ ॥

विमनं वर्तुनं कान्तितरङ्गि वदनं विभोः ।
 पोथूपदीधितिर्वापरो लाञ्छनवर्जितः ॥ ४० ॥
 मृण्णी मांसलो स्निग्धी कपोलफलकी प्रभोः ।
 दर्पणाविव मण्डणी वाग्लक्ष्मणोः सहवासयोः ॥ ४८ ॥
 अन्तरावर्त्तसुभगौ कर्णौ स्कन्धान्तलम्बितौ ।
 प्रभोर्मुखप्रभासिन्युतीरस्ये शुक्तिके इव ॥ ४९ ॥
 ओष्ठी विम्बोपर्मा दन्ता द्वाविंशत्कुन्दसोदराः ।
 क्रमस्कारा क्रमोत्तुङ्गवंशा नासा महेशितुः ॥ ५० ॥
 अङ्गुलदोर्ध्वं चित्रकं मांसलं वर्तुलं मृदु ।
 मेचकं बहुलं स्निग्धं कोमलं श्मश्रु तायिनः ॥ ५१ ॥
 प्रत्ययकल्पविटपिप्रवालारुणकोमला ।
 प्रभोर्जिह्वानतिस्थूला द्वादशाङ्गागमार्थसूः ॥ ५२ ॥
 अन्तरा कृष्णधवले प्रान्तरक्ते विलोचने ।
 नीलस्तटिकशोणाश्रमणिन्यासमये इव ॥ ५३ ॥
 ते च कर्णान्तविद्यान्ते कज्जलश्यामपद्मणी ।
 विकस्वरे तामरसे निलीनालिकुले इव ॥ ५४ ॥
 विभराक्षकतुर्भर्तुः श्यामले कुटिले भ्रुवौ ।
 दृष्टिपुष्करिणीतीरसमुद्भिन्नलताश्रियम् ॥ ५५ ॥
 विशालं मांसलं वृत्तं मृष्टं कठिनं समम् ।
 भालस्थलं जगद्भर्तुरष्टमीसोमसोदरम् ॥ ५६ ॥
 भुवनस्वामिनो मौलिरानुपूर्व्या समुद्रतः ।
 दधावधोमुखीभूतच्छत्रसत्रद्व्यचारिताम् ॥ ५७ ॥

मौलिच्छत्रे महेशस्य जगदीशत्वशंसिनि ।

वृत्तमुत्तुङ्गमुष्णीषं शिश्रिये कलशश्रियम् ॥ ५८ ॥

केशाद्यकाशिरे मूर्द्धि प्रभोर्भ्रमरमेचकाः ।

कुञ्चिताः कोमलाः स्निग्धाः कालिन्या इव वीचयः ॥ ५९ ॥

गोरोचनागर्भगौरी स्निग्धस्वच्छा त्वगावभौ ।

स्वर्णद्रवविलिप्तेव तनौ त्रिजगदीशितुः ॥ ६० ॥

मृदूनि भ्रमरश्यामान्यद्वितीयोद्गमानि च ।

विसतन्तुतनीयांसि लोमानि स्वामिनस्तनौ ॥ ६१ ॥

उत्पुङ्गकुमुदामोदः खांसो विस्तेतरत्पलम् ।

गोचीरधाराधवलं रुधिरं च जगत्पतेः ॥ ६२ ॥

इत्यसाधारणैर्नानालक्षणैर्लक्षितः प्रभुः ।

रद्वै रंदाकार इव सेव्यः कस्येह नाभवत् ॥ ६३ ॥

अन्येद्युः क्रीडया क्रीडद्बालभावानुरूपया ।

मियो मियुनकं किञ्चित्तले तालतरोरगात् ॥ ६४ ॥

तदैव दैवदुर्योगात्तन्वाध्यान्नरमूर्द्धनि ।

तडिद्गुड इवैरण्डोपतत्तालफलं महत् ॥ ६५ ॥

प्रहतः काकतालीयन्यायेनाश्वेव मर्मणि ।

विप्रन्नो दारकस्तत्र प्रयमेनापमृत्युना ॥ ६६ ॥

चानथश्वं गते तस्मिंस्तद्वितीया मितस्विनी ।

यथैवष्टा कुर्यान्न किंकर्तव्यजडाभवत् ॥ ६७ ॥

अन्धोऽप्युदराघातेनैव तेनापमृत्युना ।

अमृतमूर्ध्नि चेतनोऽपि मियुनान्यपराण्यपि ॥ ६८ ॥

तानि ताम्रघतः कृत्वा नारीं पुरुषवर्जिताम् ।
 किंकर्त्तव्यविमूढानि त्रीनामेरुपनिन्दिर ॥ ६८ ॥
 एषा हृषभनाथस्य धर्मपत्नी भवत्विति ।
 प्रतिजग्राह तां नाभिर्नेत्रकैरवकांमुदीम् ॥ ७० ॥
 अन्त्यदा तु 'विभोरुद्यन्नाभोगफलकर्म्मणः ।
 आगादिन्द्रो विवाहार्थं हृन्दारकगणान्वितः ॥ ७१ ॥
 ततः स्वर्णमयस्तम्भभ्राजिष्णुमणिपुत्रिकम् ।
 अनेकनिर्गमदारमकार्पुर्मण्डपं सुराः ॥ ७२ ॥
 श्वेतदिव्यांशुकोक्षोच्चच्छलेन गगनस्थया ।
 गङ्गायेवाश्रितः सोऽभूद्भूरिगोभादिदृक्षया ॥ ७३ ॥
 तोरणानि चतुर्दिशु सन्तानतरुपल्लवैः ।
 तत्राभूधन् धनूपीव सज्जितानि मनोभुवा ॥ ७४ ॥
 चतस्रो रत्नकलशयेणयोऽभ्रंलिहाग्रगाः ।
 पर्यस्याप्यन्त देवीभिर्निधानानि रतेरिव ॥ ७५ ॥
 बह्वपुर्मण्डपद्वारे चेलोत्क्षेपं पयोसुचः ।
 चक्रे मध्ये सुरीभिर्भूः पङ्क्तिं यत्नकर्मैः ॥ ७६ ॥
 वाद्यमानेषु तूर्य्येषु गीयमाने च मङ्गले ।
 अवाद्यन्नगायन् प्रतिशब्दैर्दिगङ्गनाः ॥ ७७ ॥
 सुमङ्गलासुनन्दाभ्यां कुमारीभ्यामकारयत् ।
 वासवः परमेशस्य पाणिग्रहमहोत्सवम् ॥ ७८ ॥

ततः सुमङ्गलादेवी देवैः प्रकृतमङ्गला ।
 अपत्ये भरतवाङ्मयी युग्मरूपे अजीजनत् ॥ ७८ ॥
 त्रैलोक्यजनितानन्दा सुनन्दा सुपुत्रे युग्म ।
 सुबाहुं बाहुवलिनं सुन्दरीं चातिसुन्दरीम् ॥ ८० ॥
 पुनरेकोनपञ्चाशत्पुंयुगानि सुमङ्गला ।
 असूत बलिनो मूर्त्तान् द्वैरूप्येणैव मासतान् ॥ ८१ ॥
 अन्येदुरन्याय इति पूत्कारोद्धृतबाहुभिः ।
 नाभिर्व्यञ्जपि सम्भूय सर्वैर्मियुनक्तैरिदम् ॥ ८२ ॥
 तिस्रो हकारमकारधिकाराख्याः सुनीतयः ।
 न गण्यन्तेऽधुना पुन्निः कुर्वद्भिरसमञ्जसम् ॥ ८३ ॥
 ततः कुलकरोऽप्युचे त्रातास्मादसमञ्जसात् ।
 एष वो वृषभः स्वामी तद्वर्त्तध्वं तदाज्ञया ॥ ८४ ॥
 तदा कुलकराज्ञातः कर्त्तुं राज्यस्थितिं स्फुटाम् ।
 प्रभुर्ज्ञानत्रयमयो मियुनान्येवमन्वशात् ॥ ८५ ॥
 राजा भवति मर्यादाव्यतिक्रमनिरोधकः ।
 तस्योच्चासनदानेनाभिपेकः क्रियते जलैः ॥ ८६ ॥
 आकर्ण्य वचनं भर्त्तुस्ते सर्वे युग्मधर्मिणः ।
 तच्छिञ्चया ययुः पत्रपुटैर्जलजिघृक्षया ॥ ८७ ॥
 तदा चासनकम्पेनावधिज्ञानप्रयोगतः ।
 विज्ञातभगवद्राज्यसमयः शक्र आययौ ॥ ८८ ॥
 रत्नसिंहासनेऽध्यास्य वासवः परमेश्वरम् ।
 साम्राज्येऽभिपिपेचालञ्चक्रे च मुकुटादिभिः ॥ ८९ ॥

इतद्याभोजिनीपत्रपुटैरञ्जलिधारितैः ।

निजं मन इव स्वच्छमानिन्ये मिथुनैर्जलम् ॥ ८० ॥

उदयाद्रिमिवाक्रेण मुकुटेनोपशोभितम् ।

अत्यन्तविमलैर्वस्त्रैर्व्योमेव शरदम्बुदैः ॥ ८१ ॥

हंसैरिव शरत्कालं सञ्चरञ्चारुचामरैः ।

कृताभिपेकं नाभेयं ददृशुस्तानि विस्मयात् ॥ ८२ ॥ (युग्मं)

नैतद्युक्तं प्रभोर्मूर्ध्नि क्षेप्तुमेवंविमर्शिभिः ।

विनीतैर्मिथुनैर्वारि निदधे पादपद्मयोः ॥ ८३ ॥

योजनान्यथ विस्तीर्णां नव द्वादश चायताम् ।

विनीताख्यां पुरीं कर्तुं त्रीदशुक्ता हरिर्ययौ ॥ ८४ ॥

सोऽपि रत्नमयीं भूमेर्माणिक्यमुकुटोपमाम् ।

व्यधात् द्विपामयोध्येति तामयोध्यापराभिधाम् ॥ ८५ ॥

तां च निर्माय निर्मायः पूरयामास यक्षराट् ।

अक्षय्यरत्नवसनधनधान्यैर्निरन्तरम् ॥ ८६ ॥

वज्रेन्द्रनीलवैडूर्यहर्म्यकिर्मीररश्मिभिः ।

भित्तिं विनापि खे तत्र चित्रकर्म विरथ्यते ॥ ८७ ॥

तदप्रे दीप्रमाणिक्यकपिशोर्षपरम्पराः ।

अथत्वादृशतां यान्ति चिरं खेचरयोपिताम् ॥ ८८ ॥

तस्यां गृहाङ्गणभुवि स्वस्तिकन्यस्तमोक्तिकैः ।

खैरं कर्करकक्रीडां कुरुते बालिकाजनः ॥ ८९ ॥

तत्रोद्यानोच्चैः प्रस्रव्यमानान्यहर्षिभ्यम् ।

खेचरीणां विमानानि क्षणं यान्ति कुलायताम् ॥ ९० ॥

तत्र दृष्टादृष्टहर्म्येषु रत्नरागीन् समुच्छितान् ।
 तदवकरकूटोऽयं तर्क्यते रोहणाचलः ॥ १ ॥
 जलकेलिरतस्त्रीणां त्रुटितैर्हारमौक्तिकैः ।
 ताम्रपर्णीश्रियं तत्र दधते गृहदीर्घिकाः ॥ २ ॥
 तत्रेभ्याः सन्ति ते येषां कस्याप्येकतमस्य सः ।
 व्यवहर्तुं गतो मन्ये वणिक्पुत्रो धनाधिपः ॥ ३ ॥
 नक्तमिन्दुदृष्टिप्रज्ञितिमन्दिरस्यन्दिवारिभिः ।
 प्रशान्तपांशवो रथ्याः क्रियन्ते तत्र सर्व्वतः ॥ ४ ॥
 वापीकूपसरोलक्षैः सुधासोदरवारिभिः ।
 नागलोकं नवसुधाकुण्डं परिवभूव सा ॥ ५ ॥
 नगरीं तामलङ्कुर्व्वन्नरेन्द्रो वृषभध्वजः ।
 अपत्यानि निजानीव प्रजाश्चिरमपालयत् ॥ ६ ॥
 तत उत्पादयामास लोकानुग्रहकाम्यया ।
 एकैकशो विंशतिधा पञ्च शिल्पानि नाभिभूः ॥ ७ ॥
 राज्यस्थितिनिमित्तं चाऽग्रहीद्वास्तुरगान् गजान् ।
 सामाद्युपायसारां च नीतिरीतिमदर्शयत् ॥ ८ ॥
 द्वासप्ततिकलाकाण्डं भरतं चाध्यजीगपत् ।
 भरतोऽपि निजान् भ्रातृस्तनयानितरानपि ॥ ९ ॥
 नाभयो वाङ्मवलिनं भिद्यमानान्यनेकशः ।
 लक्षणानि च हृदयशस्त्रीपुंसानामजिज्ञपत् ॥ १० ॥
 अष्टादशलिपीर्वाङ्मया अपमव्येन पाणिना ।
 गंयामास सव्येन सुन्दर्यां गणितं पुनः ॥ ११ ॥

तस्यैवैकस्यां रचयन् न्यायसंगं प्रयत्नयन् ।
 तामसीनं पुण्ड्रिकाणि नाभिभृत्तयाह्वयन् ॥ १३ ॥
 प्रथः स्वरक्ततापसं यधुमासं संसेयुषि ।
 अयादन्तद्वृत्ताने प्राद्वारागुदीधनः ॥ १४ ॥
 गच्छादः पुण्ड्रमाकन्दमकरन्दाभ्यदाजिभिः ।
 मधुजश्रींश्वृच आगतिकीच जगत्प्रभोः ॥ १५ ॥
 पुण्ड्ररश्मि इवास्वयं यक्षमोक्षारिभिः धिक्कः ।
 अद्वैतप्रज्ञानास्यं भक्त्यानिमलनामकः ॥ १६ ॥
 प्रतिज्ञास्यं दिनन्नाभिः पुण्ड्रशयकुमुदलान् ।
 श्रीमिस्वात्मवत्तयाः सद्भातश्रीफलान् इव ॥
 पुष्पवामरश्मिनीनः पुष्पामरणभूषितः ।
 पुष्पमन्दुकश्मोक्षमाश्रयुर्मूर्त्ति इव प्रभुः ॥ १७ ॥
 तव 'स्वनायमानेषु निरीरं भरतादियु ।
 दक्षो स्वामी किमोदता क्रोडा दोगुन्दगन्धर्वि
 जह्नेऽप्यवधिना स्वामी स्वःसुखान्धुत्तरोत्तरम्
 धनुत्तरस्वगीसुखं मुक्तपूयं स्वयं च तत् ॥ १८ ॥
 नूयोऽप्यचिन्तयदिदं विगतभोहवन्धनः ।
 धिगध विषयाक्रान्तो वेत्ति नात्तहितं जनः ॥
 अज्ञो संसारकूपेऽग्निन् जीवाः कुर्वन्ति कर्मणि
 चरधद्वष्टीन्यायिनैर्धिरियाहिरां क्रियाम् ॥ २१ ॥

तत्र इन्द्राद्विष्णोर्ब्रह्मणोऽपि चन्द्रमण्डलम् ॥ १ ॥
 तदात्तरक्तप्रोक्तं ततोऽपि रं रणावतः ॥ २ ॥
 जलकेनिरवलोकोऽपि त्रिविधोऽप्योक्तिः ॥ ३ ॥
 ताम्रवर्णीयिणे तत्र द्रव्यं स्रक्तोऽपि कदा ॥ ४ ॥
 तत्रेभ्याः प्रसिद्धं तं तेषां तस्याश्चकनमस्तु भः ॥ ५ ॥
 व्यपन्नं गतो मन्त्रे तन्निष्कपुनो धनानिभः ॥ ६ ॥
 नत्तमिन्दुर्दृष्टिर्दत्तमन्त्रिणां तन्निष्कपुनः ॥ ७ ॥
 प्रयात्पायंययो रथाः तन्निष्कपुनः तत्र सन्निभः ॥ ८ ॥
 वापीकुपसरोत्तरेः सुधामोदरानिभः ॥ ९ ॥
 नागलोकां नवसुधाक्षुण्डं पश्चिम्बुध ना ॥ १० ॥
 नगरीं तामन्त्रदुर्व्यन्त्रेन्द्रो व्यपन्नध्वजः ॥ ११ ॥
 अपत्यानि निजानीव प्रजाधिरमपालयत् ॥ १२ ॥
 तत उत्पादयामास लोकानुग्रहकाम्यया ॥ १३ ॥
 एकैकयो विंशतिधा पञ्च शिल्पानि नाभिभूः ॥ १४ ॥
 राज्यस्थितिनिमित्तं चाऽग्रहीद्वानुरगान् गजान् ॥ १५ ॥
 सामाद्युपायसारां च नीतिरीतिमदर्शयत् ॥ १६ ॥
 द्वासप्ततिकलाकाण्डं भरतं चाध्यजीगपत् ॥ १७ ॥
 भरतोऽपि निजान् भ्रातृस्तनयानितरानपि ॥ १८ ॥
 नाभेयो बाहुबलिनं भिद्यमानान्यनेकशः ॥ १९ ॥
 लक्षणानि च हस्त्यश्वस्त्रीपुंसानामजिज्ञपत् ॥ २० ॥
 अष्टादशलपीर्वाह्या अपसव्येन पाणिना ॥ २१ ॥
 सव्येन सुन्दर्या गणितं पुनः ॥ २२ ॥

प्रथमः प्रकाशः ।

वर्णव्ययस्थां रचयन् न्यायमार्गं प्रवर्त्तयन् ।

व्यगोतिं पूर्वलक्षाणि नाभिभूरत्यवाहयत् ॥ १

प्रभुः अरक्तावासे मधुमासे समेयुषि ।

अगादन्येद्युरुद्याने परिवारानुरोधतः ॥ १३ ॥

गुञ्जद्भिः फुल्लमाकन्दमकरन्दोद्भदालिभिः ।

मधुलक्ष्मीर्वभूव स्वागतिकीव जगत्प्रभोः ॥ १४ ॥

पूर्वैरङ्ग इवारब्धे पञ्चमोच्चारिभिः पिकैः ।

अदर्शयत्तलास्यं मलयानिललासकः ॥ १५ ॥

प्रतिशाखं विलग्नाभिः पुष्पोच्चयकुतूहलात् ।

स्त्रीभिस्तवाभवन् वृक्षाः सञ्ज्ञातस्त्रीफला इव ।

पुष्पवासगृहासीनः पुष्पाभरणभूषितः ।

पुष्पगेन्दुकहस्तीऽभान्मधुर्मूर्त्तं इव प्रभुः ॥ १७ ॥

तत्र 'खिलायमानेषु निर्भरं भरतादियु ।

दर्शी स्वामी किमीदृक्षा क्रीडा दोगुन्दगेष्वपि

जज्ञेऽथावधिना स्वामी स्वःसुखान्युत्तरोत्तरम्

अनुत्तरस्वर्गसुखं भुक्तपूर्वं स्वयं च तत् ॥ १८ ॥

भूयोऽप्यचिन्तयदिदं विगलन्मोहबन्धनः ।

धिगेप विषयाक्रान्तो वेत्ति नात्महितं जनः ॥

अहो संसारकूपेऽस्मिन् जीवाः कुर्वन्ति कर्मणि

अरघद्वष्टीन्यायेनैहिरयाहिरां क्रियाम् ॥ २० ॥

इत्यामीन्ननमा प्रावद्विभुर्भगवत्तुल्यः ।
 तामन्नोक्तान्ति का देवा एतः भारवतादयः ॥ २२ ॥
 वदेरञ्जलिभिर्मूर्तिं कृतान्तकृदा एव ।
 प्रणम्य ते व्यज्रपगन् क्षामिंस्तोत्रं पतये ॥ २३ ॥
 गतेषु तेषु भगवानुद्यानाग्रन्दनाभिधात् ।
 व्यासस्य गत्वा नगरोमाञ्जुजायावनोपतीन् ॥ २४ ॥
 राज्येऽभ्यपिञ्चरतं ज्येष्ठपुत्रं ततो विभुः ।
 बाहुबल्यादिपुत्राणां विभज्य विपद्यान् ददौ ॥ २५ ॥
 सांख्यत्सरिकदानेन ततोऽतर्प्योत्तथा भुधम् ।
 : देहीति दीनवाक्यस्य कथिदामोदाया नहि ॥ २६ ॥
 श्रयासनप्रकम्पेन सर्वेऽप्यभ्येत्य वासवाः ।
 अभिपेकं प्रभोयक्रुर्गिरिरिव पयोमुचः ॥ २७ ॥
 मात्स्याङ्गरागेर्देवेशन्यस्तैर्वासितविष्टपैः ।
 : स्वयशोभिरिवाशोभि परितः परमेश्वरः ॥ २८ ॥
 विचितैरर्चितो वस्त्रैरत्नकृतैश्च भूपणैः ।
 विभुर्वभासे सभ्याभ्रधिणैरिव मरुत्पथः ॥ २९ ॥
 दिवि दुन्दुभिनादं च कारयासास वासवः ।
 : जगतो दददानन्दमसन्मान्तमिवात्मनि ॥ ३० ॥
 सुरासुरनरोद्वाह्यामारोहच्छिविकां विभुः ।
 ऊर्ध्वलोकगतेर्मार्गं जगतो दर्शयन्निव ॥ ३१ ॥
 एवं सदेवैर्देवेशैश्चक्रे निष्क्रमणोत्सवः ।
 पश्यद्भिर्निजदृशां नैर्निमेयं कृतार्थितम् ॥ ३२ ॥

शान्ता मित्रार्थकोशानं नृमोच परमेश्वरः ।
 कुक्ष्याभरणदीपि कदाद्यानिव सद्यतः ॥ ३३ ॥
 अतुर्मिर्मुष्टिभिः कंगानुदधार जगद्गुरुः ।
 जिष्टतुः पद्मर्मा मुष्टिं वामवेनेति याचितः ॥ ३४ ॥
 देवासयाः स्पर्शस्पर्शार्थात्तातातिनाभतः ।
 केशवकर्मसाक्षात्तामिति तां ध्याम्यधारयत् ॥ ३५ ॥
 प्रतीक्ष्यतश्च सोपस्थाधिपतः सिषयाचने ।
 स्वाभिकंगा दधुर्दशवर्णाभिरगुणश्रियम् ॥ ३६ ॥
 चारोदधौ सुधर्ममः कंगान् क्षिप्राम्युपेत्य च ।
 रङ्गाधार्य इवारचतुर्भुजं मुष्टिसंघ्रया ॥ ३७ ॥
 सर्वं सावद्यं प्रत्याख्यायति चारित्र्यमुत्तमः ।
 मोक्षाप्यनी रथमिवाध्याकरोह जगत्पतिः ॥ ३८ ॥
 सर्वतः सर्वजन्तूनां मनोद्रव्याणि दर्शयत् ।
 जज्ञे ज्ञानं प्रभोभुयं मनःपर्ययसंश्रयम् ॥ ३९ ॥
 रात्रौ सहस्रायत्वारोऽनुयान्तस्ते निजप्रभुम् ।
 प्रतप्ताददिरे भक्त्या कुलीनानां प्रमोद्यसी ॥ ४० ॥
 ततः सर्वेष्वपीन्द्रेषु गतेषु खं स्वमालयम् ।
 व्यहरत्तैर्वृत्तः स्वामी यूथनाथ इव द्विपैः ॥ ४१ ॥
 लोकैर्मिषास्वरूपाज्ञैर्मिषार्थं श्रमतः प्रभोः ।
 पटोकि कन्यभाखादि धिगाङ्गीयमपि क्वचित् ॥ ४२ ॥
 न्याय्यामप्राप्नुवन् मिषां सहमानः परीपहान् ।
 पदीनमानसः स्वामी मीनव्रतमुपाश्रितः ॥ ४३ ॥

यमणानां मङ्गलैस्तेषुभिरेषि नाभिभूः ।
 शुधातैर्मुमुने को म 'यमस्तो भगवानिव ॥ ७७ ॥
 वने मूलफलाजारा जज्ञिरे ते तु तापभाः ।
 भवाटयोपयुयो धितान्मोक्षपयन्तान् ॥ ७८ ॥
 अथ कश्चमङ्गलैः पुलापाजामतो जनिव ।
 श्रेयतुर्नमिषिनमो स्वामिनं प्रतिमाश्रितम् ॥ ७९ ॥
 प्रणम्य तौ विप्रपयाम्भूवतुरिति प्रभुम् ।
 भावयोर्नापरः स्वामी स्वामिन् राज्यप्रदो भव ॥ ८० ॥
 न किञ्चिदूचे भगवांस्तदा तौ सेवकावपि ।
 निर्ममा हि न लिप्यन्ते कस्याप्यैहिकचिन्तया ॥ ८१ ॥
 तौ कृष्टासी सिधेवाते स्वामिनं पारिपाशिकौ ।
 अहर्निशं मेरुगिरिं सूर्याचन्द्रमसाविव ॥ ८२ ॥
 अथ तौ धरणेन्द्रेण प्रभुं वन्दितुमेयुषा ।
 कौ युवामिह को हेतुरित्युक्तावेवमूचतुः ॥ ८३ ॥
 भृत्यावावामसौ भर्ता कचिदप्यादिदेश च ।
 राज्यं विभज्य सर्वेषां स्वपुत्राणामदत्त च ॥ ८४ ॥
 अपि प्रदत्तसर्वस्वो दातासी राज्यमावयोः ।
 अस्ति नास्तीति का चिन्ता कार्या सेवैव सेवकैः ॥ ८५ ॥
 यावेयां भरतं स्वामी निर्ममो निष्परिग्रहः ।
 किमद्य दद्यादिति तौ तेनोक्तावित्यवोचताम् ॥ ८६ ॥

विद्यया विनयायाः ॥ ५३ ॥ स्वात्मनः नष्टि ।
 पश्यन् पश्यन्माया का करार निवेदने ॥ ५४ ॥
 आया आपातते नान्य विद्याय परमेस्वरम् ।
 पश्यन् पश्यन् विनयाय न्यायने आनन्दोऽपि किम् ॥ ५५ ॥
 स्वस्वम् मरणादिभ्यः किं नवास्माद्विनिनया ।
 स्वात्मनाऽस्माद्विनिनया तद्वत्त्वधरेण किम् ॥ ५६ ॥
 तदुक्तिमुदितोऽद्यादीदृशं पश्यन्मखरः ।
 धातानपतिरप्योऽस्मि स्वात्मिनोऽख्येव किद्वरः ॥ ५७ ॥
 मेव्यः स्वात्म्यममेवति प्रतिष्ठा साधु साधु वः ।
 स्वात्मिसेवाफलं विद्याधरेष्वयं ददाति तत् ॥ ५८ ॥
 स्वात्मिसेवाममेवतदुप्येयां जन्त नान्यथा ।
 मम्योऽपि ददो विद्याः प्रथमोऽप्रमुखास्तयोः ॥ ५९ ॥
 ईयतुस्तदनुशातो पश्चाद्योजनोऽष्टपुम् ।
 तो वेताद्याद्रिमुत्तेयं पश्चद्विंशतियोजनम् ॥ ६० ॥
 दशयोजनविस्तारदक्षिण्येष्टिमध्यगाः ।
 तत्र विद्यावसाधको नमिः पश्चात्तं पुरीः ॥ ६१ ॥
 दशयोजनविस्तारोत्तरयेष्टां न्यथोविशत् ।
 विद्याधरपतिः पटिं पुराणि विनमिः पुनः ॥ ६२ ॥
 चक्रात् चक्रवर्त्तित्वं 'चिराद् विद्याधरेषु तौ ।
 तादृशः स्वात्मिसेवायाः किं नाम स्यादुरासदम् ॥ ६३ ॥

वर्षं मौनी निराहारो विहरन् भगवानपि ।
 पुरं गजपुरं नाम प्रययौ पारणेच्छया ॥ ६४ ॥
 तदा च सोमयशसः श्रेयांसः स्वप्नमैक्षत ।
 मेरुं श्यामं सुधाकुम्भैः चालयित्वोज्ज्वलं व्यधात् ॥ ६५ ॥
 सुवृत्तिश्रेष्ठिनाप्यैचि गोसहस्रं रवेद्युतम् ।
 श्रेयांसेनाहितं तत्र ततोऽसौ भासुरोऽभवत् ॥ ६६ ॥
 अदयि सोमयगसा राजैको बहुभिः परैः ।
 रुद्रः समन्ताच्छ्रेयांससाक्षात्प्राज्जयमीयिवान् ॥ ६७ ॥
 त्रयस्ते सदसि स्वप्नानान्योऽन्यस्य न्यवीविदन् ।
 ते निर्णयमजानन्तः स्वं स्वं स्थानं पुनर्ययुः ॥ ६८ ॥
 प्रादुर्भाषयितुमिव तदा तत्स्वप्ननिर्णयम् ।
 श्रेयांसस्य ययौ वैश्व मिक्षार्थी भगवानपि ॥ ६९ ॥
 भगवन्तं समायान्तं गगाङ्गमिव सागरः ।
 आनोक्त्वा श्रेयसां पात्रं श्रेयांसः शिश्रिये मुदम् ॥ ७० ॥
 जहापीडं वितन्वानः श्रेयांसः स्वामिदर्शनात् ।
 अवाप त्रातिस्मरणं पूर्वमटनिधानवत् ॥ ७१ ॥
 चक्रभृदग्रनाभोऽसौ प्राग्भवेऽस्यास्मि सारथिः ।
 अनुग्रहप्रतिश्रुतं तदेत्यादि विवेद मः ॥ ७२ ॥
 ततो विज्ञाननिर्दोषमिच्छादानविधिः सुधीः ।
 स्वामिने प्राकृष्टायतिशूरमे मुदितो ददौ ॥ ७३ ॥
 नृपतपि ममः पानिपात्रे भगवतो ममो ।
 देवान् च नृपान् च ददौ ममूर्तं मुदभासा ॥ ७४ ॥

स्यानोऽनुस्तम्भितोऽन्वासीद् व्योम्नि लग्नशिखी रसः ।

अञ्जली स्वामिनोऽचिन्त्यप्रभावाः प्रभवः खलु ॥ ७५ ॥

ततो भगवता तेन रसेनाकारि पारणम् ।

सुरासुरनृणां नेत्रैः पुनस्तद्दर्शनामृतैः ॥ ७६ ॥

कुर्वद्भिर्दुन्दुभिध्वानं देवैर्दिवि घनैरिव ।

दृष्टयो रत्नपुष्पाणां चक्रिरे वारिदृष्टिवत् ॥ ७७ ॥

अथ तक्षशिलां स्वामी ययौ बाहुबलेः पुरीम् ।

बाह्योद्याने प्रपेदे च प्रतिमामेकरात्रिकीम् ॥ ७८ ॥

प्रभाते पावयिष्यामि स्वं लोकं स्वामिदर्शनात् ।

इतीच्छतो बाहुबलेः साभून्मासीपमा निशा ॥ ७९ ॥

स प्रातः प्रययौ यावत्तावत्स्वाम्यन्यतोऽगमत् ।

तश्चास्वामिकमुद्यानं व्योमेवाचन्द्रमैवत ॥ ८० ॥

मनोरथो विलीनो मे हृदि बीजमिवोपरि ।

हा धिक् प्रमदरोऽस्मीति बह्वात्मानं निनिन्द सः ॥ ८१ ॥

यत्रास्थातां प्रभोः पादौ रत्नैस्तत्रार्पयिर्व्यधात् ।

धर्मचक्रं सहस्रारं सहस्रांशुमिवापरम् ॥ ८२ ॥

विवधाभिग्रहः स्वामी स्तेष्वेष्टेष्वधर्मसु ।

विजहार यथार्येषु समभावा हि योगिनः ॥ ८३ ॥

तदा प्रभृत्यनार्याणामपि पापैककर्मणाम् ।

धर्मास्तिक्यधिया जज्ञे दृढानुष्ठानचेष्टितम् ॥ ८४ ॥

एवं विहरमाणसु सहस्रे शरदां गते ।

पुरं पुरिमतालाख्यमाजगाम जगद्गुरुः ॥ ८५ ॥

तत्पूर्वोत्तरदिग्भागे कानने शकटानने ।

वटस्याधोऽष्टमभक्तेनास्थात्प्रतिमया प्रभुः ॥ ८६ ॥

आरुह्य क्षपकश्रेणिमपूर्वकरणक्रमात् ।

शुक्लध्यानान्तरं शुद्धमध्यासीच्च जगत्पतिः ॥ ८७ ॥

ततश्च घातिकर्माणि व्यलीयन्त घना इव ।

स्वामिनः केवलज्ञानरविराविर्वभूव च ॥ ८८ ॥

विमानान्यतिसम्भर्दाद् घट्टयन्तः परस्परम् ।

एयुरिन्द्राश्चतुःषष्टिः समं देवगणैस्तदा ॥ ८९ ॥

त्रैलोक्यभर्तुः समवसरणस्थानभूतलम् ।

अमृजन्वायुकुमाराः स्वयं मार्जितमानिनः ॥ ९० ॥

गन्धाम्बुवृष्टिभिर्मेषकुमाराः सिपिचुः क्षितिम् ।

सुगन्धिवाष्पैः सोत्क्षिप्तधूपाघैर्वैष्यतः प्रभोः ॥ ९१ ॥

पुष्पोपहारमृतवो जानुदघ्नं व्यधुर्भुवि ।

अप्येषत्पूज्यसंसर्गः पूजायै खलु जायते ॥ ९२ ॥

क्षिग्धधूमशिखास्तोमवासितव्योममण्डलाः ।

चक्रुर्धूपघटीस्तत्र तत्र वह्निर्कुमारकाः ॥ ९३ ॥

इन्द्रचापशतालीढमिव नानामणित्विषा ।

ततः समवसरणं चक्रे शक्रादिभिः सुरैः ॥ ९४ ॥

रत्नतस्वर्णमाणिक्यवप्रास्तत्र त्रयो वभुः ।

भुवनाधिपतिज्योतिर्वैमानिकसुरैः कृताः ॥ ९५ ॥

अमो स्रग्ममो मोक्षं गच्छत्यध्वेति देहिनाम् ।

संभन्त्य इव वसान्यः पताकास्तेषु रेजिरे ॥ ९६ ॥

विद्याधर्यो रत्नमय्यो वप्रोपरि चकाशिर ।
 कृतप्रवेशनिष्काशा विमानाशङ्कया सुरैः ॥ ८७ ॥
 माणिक्यकपिशिर्षाणि मुग्धामरवधूजनैः ।
 भालोक्यन्त चिरं हर्षाद्रत्नताडङ्गशङ्कया ॥ ८८ ॥
 प्रतिवप्रं च चत्वारि गोपुराणि वभासिरे ।
 चतुर्विधस्य धर्मस्य क्रीडावातायना इव ॥ ८९ ॥
 चक्रे समवसरणान्तरेऽशोकतरुः सुरैः ।
 क्रोशत्रयोदयो रत्नत्रयोदयमिवोद्दिशन् ॥ ९० ॥
 तस्याधःपूर्वदिग्भागे रत्नसिंहासनं सुराः ।
 सपादपीठं विदधुः सारं स्वर्गत्रियामिव ॥ १ ॥
 प्रविश्य पूर्वद्वारेण नत्वा तीर्थं तमश्निच्छदे ।
 स्वामी सिंहासनं भेजे पूर्वाचलमिवार्यमा ॥ २ ॥
 रत्नसिंहासनस्थानि दिक्ष्वन्यास्त्रपि तत्क्षणम् ।
 भगवत्प्रतिबिम्बानि त्रीणि देवा विचक्रिरे ॥ ३ ॥
 वराकीर्णतराकेन्दुमण्डलं परमेशितुः ।
 त्रैलोक्यस्वामिताचिह्नमिवच्छत्रवयं वभौ ॥ ४ ॥
 भगवानेक एवायं स्वामीत्यूर्ध्वीकृतो भुजः ।
 इन्द्रेण च प्रभोरग्रे रेजे रत्नमयो ध्वजः ॥ ५ ॥
 चकाशे केवलज्ञानचक्रवर्त्तित्वसूचकम् ।
 अत्यद्भुतप्रभाचक्रं धर्मचक्रं प्रभोः पुरः ॥ ६ ॥
 रेजतुर्जाङ्गवीवीचिसोदरे चारुचामरे ।
 हंसाविवानुधावन्तौ स्वामिनो मुखपङ्कजम् ॥ ७ ॥

प्राविर्भूवानुग्रहस्तदा भामण्डलं विभोः ।
 खद्योतपोतवशस्य पुरो मार्त्तण्डमण्डलम् ॥ ८ ॥
 प्रतिध्वानैरतस्त्रोऽपि दिगो सुगरयन् भगम् ।
 अभोद इव गम्भीरो दिवि दध्मान दुन्दुभिः ॥ ९ ॥
 अधोऽधस्ताः सुमनसो विष्वग्दृष्टिरे सुरैः ।
 शान्तीभूते जने त्यक्तान्यस्त्राणोव मनोभूया ॥ १० ॥
 पञ्चत्रिंशदतिशयान्वितया भगवान् गिरा ।
 त्रैलोक्यानुग्रहायाय प्रारभे धर्मदेशनाम् ॥ ११ ॥
 भगवत्केवलज्ञानोत्सवं चारा अचीकयन् ।
 भरतस्य तदा चक्ररत्नमप्युदपद्यत ॥ १२ ॥
 उत्पन्नकेवलस्तात इत्यक्रमितोऽभ्यगात् ।
 आदौ करोमि कस्यार्चामिति दध्नी क्षणं नृपः ॥ १३ ॥
 क्व विश्वाभयदस्तातः क्व चक्रं प्राणिघातकम् ।
 त्रिमृश्येति स्वामिपूजाहेतोः स्वानादिदेश सः ॥ १४ ॥
 सूनोः परीषहोदन्तदुःखाश्चूत्पन्नदृग्युजम् ।
 मरुदेवामथोपेत्य नत्वा चासौ व्यजिज्ञपत् ॥ १५ ॥
 आदिशः सर्वदापीदं यन्मे सूनुस्तपाल्यये ।
 पद्मखण्ड इव मृदुः सहते वारिविद्रवम् ॥ १६ ॥
 हिमर्त्तौ हिमसम्पातपरिक्षिप्तवशां दशाम् ।
 अरण्ये मालतीस्तम्ब इव याति निरन्तरम् ॥ १७ ॥
 उष्णर्त्तावुष्णकिरणकिरणैरतिदारुणैः ।
 सन्तापं चानुभवति स्तम्बेरम इवाधिकम् ॥ १८ ॥

तदेवं सर्वकालेषु वनवासी निराश्रयः ।

पृथग्जन इवैकाकी वत्सी मे दुःखभाजनम् ॥ १८ ॥

त्रैलोक्यस्वामिताभाजः स्वसूनोस्तस्य सम्प्रति ।

पश्य सम्पदमित्युक्तारोहयामास तां गजे ॥ २० ॥

सुवर्णवज्रमाणिक्यभूषणैस्तुरगैर्गजैः ।

पत्तिभिः स्यन्दनैर्मूर्त्तयौमयैः सोऽचलत्ततः ॥ २१ ॥

सैन्यैर्भूषणभाःपुञ्जकृतजङ्गमतोरणैः ।

गच्छन् दूरादपि नृपोऽपश्यद्रत्नध्वजं पुरः ॥ २२ ॥

मरुदेवामथावादीञ्जरतः पुरतो ह्यदः ।

प्रभोः समवसरणं देवि देवैर्विनिर्मितम् ॥ २३ ॥

अयं जयजयारावतुमुलस्त्रिदिवीकसाम् ।

श्रूयते तातपादान्ते सेवोत्सवमुपेयुषाम् ॥ २४ ॥

मालवकैशिकीमुख्यग्रामरागपधितिता ।

कर्णामृतमियं वाणी स्वामिनो देयनाकृतिः ॥ २५ ॥

मयूरसारसक्रीञ्चहंसाद्यैः स्वस्वराधिका ।

आकर्ण्यते दत्तकर्णैः स्वामिनो गोः सविष्णयम् ॥ २६ ॥

तातस्य तोयदस्त्रैव ध्वनावायोजनादिह ।

श्रुते मनोबलाकेव बलवद्देवि धावति ॥ २७ ॥

त्रैलोक्यमर्त्तुर्गम्भीरां वाणीं संसारतारिणीम् ।

निर्वातदीपनिस्सन्दा मरुदेवा मुदाऽश्रूणोत् ॥ २८ ॥

शृण्वन्त्यास्तां गिरं देव्या मरुदेव्या व्यलीयत ।

पानन्दानुपयःपुरैः पङ्कवत्पटलं दृशोः ॥ २९ ॥

यात्रिर्भूमानुगुह्यदा भामण्डनं विभ्रातः ।
 गच्छीतपोतपस्य प्रीतिमान्गुह्यमण्डनम् ॥ १० ॥
 प्रतिधानेवतस्त्रीऽपि दिगो भामण्डनं नृपम् ।
 यथोदरा गच्छीत दिवि स्थानं नृपम् ॥ ११ ॥
 यथोत्तराः सुमनसा विजयन्ति विभ्रातः ।
 गान्धोभूते जने ललान्यस्याणां मनीषा ॥ १२ ॥
 पञ्चभिर्गदतिगयाव्यनया भामण्डनं विभ्रातः ।
 द्वेनोस्यानुग्रहायाथ प्राग्भेधमेदेयनान् ॥ १३ ॥
 भगवत्केवलज्ञानोक्तं चारा यथाकथम् ।
 भरतस्य तदा चक्ररत्नमप्युदपयत ॥ १४ ॥
 उत्पन्नकेवलज्ञात इतयक्रमितोऽभ्यगात् ।
 आदौ करोमि कस्यार्चामिति दर्श्या जगत् नृपः ॥ १५ ॥
 क्व विष्णोर्भयदस्तातः क्व चक्रं प्राणिघातकम् ।
 विन्द्येति स्वाभिपूजाहेतोः स्वानादिदेश मः ॥ १६ ॥
 सूनुः परीपहोदन्तदुःखायूत्पन्नद्वयुजम् ।
 मरुदेवामयीपेत्य नत्वा चासौ व्यजिन्नपत् ॥ १७ ॥
 आदिशः सर्वदापीदं यन्मे चूनुस्तपाल्यवे ।
 पद्मखण्ड इव मृदुः सहते वारिविद्रवम् ॥ १८ ॥
 हिमर्तौ हिमसम्पातपरिक्षेपवशां दशान् ।
 अरख्ये मालतीस्तम्ब इव याति निरन्तरम् ॥ १९ ॥
 उष्णर्तावुष्णकिरणकिरणैरतिदारुणैः ।
 सन्तापं चानुभवति स्तम्भेरम इवाधिकम् ॥ २० ॥

तेषां दूरे न लोकाग्रं कारुण्यचौरसागर ।
 समारोहन्ति ये नाथ त्वच्छाशनमहारथम् ॥ ४१ ॥
 लोकाग्रतोऽपि संसारमग्रिमं देव ममहे ।
 निष्कारणजगदभ्युत्त साक्षात्त्वमीक्ष्यसे ॥ ४२ ॥
 त्वद्दर्शनमहानन्दस्यन्दनिष्यन्दलोचनैः ।
 स्वामिन् मोक्षसुखास्वादः संसारेऽप्यनुभूयते ॥ ४३ ॥
 रागद्वेषकषायाद्यैरुद्धं जगदरातिभिः ।
 इदमुद्देश्यते नाथ त्वयैवाभयसत्त्रिणा ॥ ४४ ॥
 स्वयं ज्ञापयसे तत्त्वं मार्गं दर्शयसि स्वयम् ।
 स्वयं च त्रायसे विश्वं त्वत्तो नायामि नाथ किम् ॥ ४५ ॥
 इति श्रुत्वा जगन्नाथं महीनाथशिरोमणिः ।
 देशनावाक्सुधां पूर्णं कर्णाञ्जलिपुटं पपी ॥ ४६ ॥
 तदा ऋषभसेनादीन् भगवान्वृषभध्वजः ।
 दीक्षयामास चतुरशीतिं गणधरान् स्वयम् ॥ ४७ ॥
 अदीक्षयत्ततो ब्राह्मीं भरतस्य च नन्दनान् ।
 गतानि पञ्च नमूय गतानि सप्त नाभिभूः ॥ ४८ ॥
 साधवः पुण्डरीकाद्याः साध्वो ब्राह्मणादयोऽभवन् ।
 श्रेयांसाद्याः श्रावकाश्च श्राविकाः सुन्दरीमुखाः ॥ ४९ ॥
 एवं चतुर्विधः सङ्गः स्थापितः स्वामिना तदा ।
 ततःप्रभृति सङ्गस्य तथैवेयं व्यवस्थितिः ॥ ५० ॥
 स्वाम्यथो भव्यबोधायान्यतोऽगात्सपरिच्छदः ।
 तं नत्वा भरताधीशोऽप्ययोध्यां नगरीं ययौ ॥ ५१ ॥

साऽपश्यत्तीर्थकृत्तमो तस्याऽतिगगनानिगोम् ।

तस्यास्तद्गगनानन्दस्यैवोत्तमं व्यगोर्धत ॥ ३० ॥

भगवद्गगनानन्दयोगस्यैवमुपेयुषी ।

केवलज्ञानमज्ञानमासमाद तदेव सा ॥ ३१ ॥

करिस्तन्वाधिरूढैव प्राप्तायुःकर्ममनुया ।

अन्तकृत्कीवलित्वेन निर्वाणं मरुदेव्यगात् ॥ ३२ ॥

एतस्यामवसर्पिण्यां सिद्धोऽसौ प्रथमस्ततः ।

क्षीराब्धौ तद्वपुः क्षिप्वा चक्रे मोक्षोत्सवः सुरैः ॥ ३३ ॥

ततो विघ्नाततन्मोक्षो हर्षशुभ्यां समं नृपः ।

अभ्रच्छायाकृतापाभ्यां शरत्काल इवानये ॥ ३४ ॥

सन्त्यज्य राज्यचिह्नानि पदातिः सपरिच्छदः ।

ततः समवसरणं प्रविवेश विशाम्पतिः ॥ ३५ ॥

चतुर्भिर्देवनिकायैः स्वामी परिवृतस्तदा ।

ददृशे भरतेशेन दृक्चकोरनिशाकरः ॥ ३६ ॥

त्रिष्व प्रदक्षिणीकृत्य भगवन्तं प्रणम्य च ।

मूर्द्ध्नि वज्राञ्जलिः स्तोतुमिति चक्री प्रचक्रमे ॥ ३७ ॥

जयाखिलजगन्नाथ जय विश्वाभयप्रद ।

जय प्रथमतीर्थेश जय संसारतारण ॥ ३८ ॥

अद्यावसर्पिणीलोकपद्माकरदिवाकर ।

त्वयि दृष्टे प्रभातं मे प्रनष्टतमसोऽभवत् ॥ ३९ ॥

भव्यजीवमनोवारिनिर्मलीकारकर्मणि ।

वाणी जयति ते नाथ कतकक्षोदसोदरा ॥ ४० ॥

प्रथमः प्रकाशः ।

नरचूडामणेरथै निजं चूडामणिं फणी ।

चिराज्जितं तेज इयोपानयत्तच्छरं च नः ॥ ६३ ॥

तवाहं पूर्वदिकपालः किङ्करः करवाणि किम् ।

इति विज्ञपयन् राज्ञा सोऽनुजज्ञे महोजसा ॥ ६४ ॥

जयस्तम्भमिवारोप्य तत्र तं मागधाधिपम् ।

मूर्धनोरनिधेस्त्रीरात्ररदयो न्यवर्त्तत ॥ ६५ ॥

उर्ज्जिमनुर्ज्जीं कुर्वाणघलयन्नचलानपि ।

चतुरङ्गवलेनाथ प्रपेदे दक्षिणोदधिम् ॥ ६६ ॥

एलालवङ्गलवलीकङ्कोलवहले तटे ।

सैन्यान्यावासयामास सदोर्वीर्यपुरन्दरः ॥ ६७ ॥

तेजसा स दुरालोको द्वितीयइव भास्करः ।

महाबाहं महाबाहुराखरोह महारथम् ॥ ६८ ॥

तरङ्गैरिव रङ्गद्विस्तृतमुङ्गैस्तुरङ्गमैः ।

रथनाभ्युदयं तोयं ललङ्घे स महोदधिम् ॥ ६९ ॥

वरदामाभिमुखं च सज्जीकृतशरासनः ।

धनुर्वेदोद्धारमिव ज्याभिर्घोषं ततान सः ॥ ७० ॥

सीवर्षकर्णताडङ्गपद्मनालतुलासृग्मम् ।

काञ्चनं सन्दधे वाणमाकर्णकृष्टकार्मुके ॥ ७१ ॥

वरदामाख्यतीर्थेणमभि श्रीभरतस्ततः ।

सुमोच नमुचिद्वेपिस्थामा नामाङ्कितं शरम् ॥ ७२ ॥

जवे च भरताधीशं धन्योऽस्मि यदिहागमः ।
 नाथेन भवता नाथ सनायोऽहमतः परम् ॥ ७४ ॥
 ततस्तमात्मसात्कृत्वा कृत्यविद्भरतेश्वरः ।
 प्रति प्रतीचीमचलच्चलयन्नचलां बलैः ॥ ७५ ॥
 अपरार्णवमासाद्य प्रभासाभिमुखं शरम् ।
 जाज्वल्यमानं भरतस्तडिदृण्डमिवाक्षिपत् ॥ ७६ ॥
 दण्डं प्रयच्छ कुर्वाणां जिजीविषसि चेत्सुखम् ।
 इत्यक्षराणि तद्वाणि प्रभामपतिरेक्षत ॥ ७७ ॥
 प्राज्यानि प्रगुणीकृत्य प्राभृतान्यङ्गुतानि सः ।
 चचाल शरमादाय प्रसादयितुमार्पयिषु ॥ ७८ ॥
 हारार्त्रीहारहरिणानाजहारातिहारिणः ।
 निरकालाजितानात्मयशोरागीनिवाखिलान् ॥ ७९ ॥
 येयामये दृपत्कन्यो रमारमणह्वनाणिः ।
 तांस्तान्वियाणयामास मणीन्नरगिरोमणिः ॥ ८० ॥
 अट्टकानि कटोन्मूत्रं चूडामणिमरौमणिम् ।
 निष्कादि वाप्येवद्रात्रि मूर्त्तं तेज ध्रुव स्वकम् ॥ ८१ ॥
 इति प्रवादितस्तेनाच्छन्नना भक्तिमध्वना ।
 नरतोऽनादरीं सिन्धुमुत्तरादारदेक्षतीम् ॥ ८२ ॥
 निष्कया सिन्धुनयनं निदधे गिरिहं नृपः ।
 सिन्धुदेवीं नमूदित्य विदधे वाटमं तपः ॥ ८३ ॥
 सिन्धुपद्मं नमस्कृत्य प्रविशति चक्रिणमागतम् ।
 नमो नमो नमो नमो नमो नमो नमो नमो नमो ॥ ८४ ॥

वैतास्ये तमिस्रां वच्चकपाटपिहितां गुंहाम् ।
 चङ्घाटयितुमादिचत् 'सुषेणनृषभात्मजः ॥ ८५ ॥
 सुषेणोऽपि प्रभोराज्ञां शेषावन्मूर्ध्नि धारयन् ।
 प्रदेशेऽगात्तमिस्राया गुहाया अदवीयसि ॥ ८६ ॥
 तदधिष्ठातृदेवं च कृतमालमनुत्तरन् ।
 तस्यौ पौषधशालायामष्टमेन विशुद्धधीः ॥ ८७ ॥
 स्नात्वा चाष्टमभक्तान्ते बाह्याभ्यन्तरशौचंभृत् ।
 पर्यधाच्छुचिवस्त्राणि विविधाभरणानि च ॥ ८८ ॥
 होमकुण्डोपमे धूपदहने ज्वलदग्निके ।
 धूपमुष्टीः क्षिपन् स्वार्थसाधनीराहुतीरिव ॥ ८९ ॥
 ततः स्नानादसौ तस्या गुहाया द्वारमभ्यगात् ।
 कोशद्वारं तदायुक्त इवोद्घाटयितुं त्वरी ॥ ९० ॥
 दृष्टमात्रं तत्कपाटयुगलं प्रणनाम च ।
 नेतारमिव तदन्तःप्रवेशः स्यात्कुतोऽन्यथा ॥ १ ॥
 गुहाद्वारे ततोऽष्टाष्टमङ्गलालेखपूर्वकम् ।
 सोऽष्टाङ्गिकामहिमानं चक्रे स्वमहिमोचितम् ॥ २ ॥
 दण्डरत्नं वच्चमारं सर्वगन्धुविनाशनम् ।
 अथ नेनापतिर्वच्चं वच्चपाणिरिवाददे ॥ ३ ॥
 प्रदानि कतिचिक्लोपयत्य वक्र इव ग्रहः ।
 दण्डरत्नेन भट्टिति कपाटौ त्रिरताडयत् ॥ ४ ॥

पद्माविवाद्देव्यङ्गेण दण्डरत्नेन ताडितौ ।
 तडत्तडिति कुर्वाणी विस्मिष्टौ तौ बभूवतुः ॥ ५ ॥
 तद्गुहादारवत्सद्यः सविकागमुखो भृगम् ।
 सुपेणो भरतायेदं गत्वा नत्वा व्यजिघ्रपत् ॥ ६ ॥
 अद्याभूत्त्वत्प्रभावेण गुहादारमपार्गलम् ।
 यतेर्निश्रेयसद्वारं तपसेवातिभूयसा ॥ ७ ॥
 मध्वैरावणमिवाधिरूढो गन्धवारणम् ।
 तत्कालं भरताधीनो गुहादारमुपाययौ ॥ ८ ॥
 अन्धकारापहाराय मणिरत्नं न्यधानृपः ।
 दक्षिणे कुम्भिनः कुम्भे पूर्वाद्रादिव भास्करम् ॥ ९ ॥
 ततोऽनुगचमूचक्रयक्रमार्गानुगो गुहाम् ।
 प्रविवेश विशामीशो मेघमध्यमिवार्यमा ॥ १० ॥
 गोमूत्रिकाक्रमेणानुयोजनान्तं तमच्छिदे ।
 पार्श्वयोः काकिणीरत्नेनालिखन्मण्डलानि सः ॥ ११ ॥
 दीपैरेकोनपञ्चाशन्मण्डलैः काकिणीकृतैः ।
 मार्त्तण्डमण्डलोद्योतैस्तद्वाहिन्योऽवहन्सुखम् ॥ १२ ॥
 भूपोऽप्यपश्यदुन्मग्निमग्ने निम्नगे ययोः ।
 एकत्रोन्मज्जति ग्रावान्यस्यां मज्जत्यलाव्वपि ॥ १३ ॥
 अतिदुस्तरताभाजोरपि सारणिलीलया ।
 तयोर्नद्योरनवद्यां पद्यां व्यधित वर्धकिः ॥ १४ ॥
 पद्यया ते समुत्तीर्य तद्गुहाकुहरानृपः ।
 निरगच्छन्नाहामेघमण्डलादिव भास्करः ॥ १५ ॥

वैताञ्चे तमिस्त्रां वन तपाऽपिजित्वा गुहाम् ।
 उघाटयितुमादितत् 'सुपेणसुयभात्मजः ॥ ८५ ॥
 सुपेणोऽपि प्रभोराजा मेधावन्मूर्तिं आरपन् ।
 प्रदेगेऽगात्तमिस्त्राया गुहाया अद्वयोपमि ॥ ८६ ॥
 तदधिठाष्टदेयं च कृतमानमनुभरन् ।
 तस्यो पीपधगालायामष्टमेन विश्रुतधोः ॥ ८७ ॥
 स्नात्वा चाष्टमभक्तान्ते बाध्याभ्यन्तरायोनश्रुत् ।
 पर्यधाच्छुचिवस्त्राणि विविधाभरणानि च ॥ ८८ ॥
 होमकुण्डोपमे धूपदहने ज्वलदग्निनि ।
 धूपमुष्टीः क्षिपन् स्वार्यसाधनीराहुतीरिव ॥ ८९ ॥
 ततः स्थानादसौ तस्या गुहाया द्वारमभ्यगात् ।
 कोशद्वारं तदायुक्त इवोदघाटयितुं त्वरो ॥ ९० ॥
 दृष्टमात्रं तत्कपाटयुगलं प्रणनाम च ।
 नेतारमिव तदन्तःप्रवेशः स्यात्कुतोऽन्यथा ॥ १ ॥
 गुहाद्वारे ततोऽष्टाष्टमङ्गलालेखपूर्वकम् ।
 सोऽष्टाङ्गिकामहिमानं चक्रे स्वमहिमोचितम् ॥ २ ॥
 दण्डरत्नं वज्रसारं सर्वशत्रुविनाशनम् ।
 'अथ सेनापतिर्वज्रं वज्रपाणिरिवाददे ॥ ३ ॥
 पदानि कतिचिन्तोपसृत्य वक्र इव ग्रहः ।
 दण्डरत्नेन भटिति कपाटी त्रिरताडयत् ॥ ४ ॥

प्रथमः प्रकाशः ।

पचाविवाद्देर्वज्जेण दण्डरत्नेन ताडितौ ।

तडत्तडिति कुर्वाणौ विस्त्रिष्टौ तौ बभूवतुः ॥ ५ ॥

तद्गुहाद्वारवत्सद्यः सविकाशमुखो भृशम् ।

सुपेणो भरतायेदं गत्वा नत्वा व्यजिज्ञपत् ॥ ६ ॥

अद्याभूत्त्वप्रभावेण गुहाद्वारमपार्गलम् ।

यतेर्निश्चेयसद्वारं तपसेवातिभूयसा ॥ ७ ॥

मघवैरावणमिवाधिरूढो गन्धवारणम् ।

तत्कालं भरताधीशो गुहाद्वारमुपाययौ ॥ ८ ॥

अन्धकारापहाराय मणिरत्नं न्यधानृपः ।

दक्षिणे कुम्भिनः कुम्भे पूर्वाद्राविव भास्करम् ॥ ९ ॥

ततोऽनुगचमूचक्रथक्रमार्गानुगो गुहाम् ।

प्रविवेश विशामीशो मेघमध्यमिवार्यमा ॥ १० ॥

गोमूत्रिकाक्रमेणानुयोजनान्तं तमश्छिदे ।

पार्श्वयोः काकिणीरत्नेनालिखन्मण्डलानि सः ॥ ११ ॥

दीपैरेकोनपञ्चाशन्मण्डलैः काकिणीकृतैः ।

मार्त्तण्डमण्डलोद्योतैस्तद्वाहिन्योऽवहन्सुखम् ॥ १२ ॥

भूपोऽयापश्यदुन्मग्ननिमग्ने निम्नगे ययोः ।

एकत्रोन्मज्जति ग्रावान्यस्यां मज्जत्यलाव्वपि ॥ १३ ॥

अतिदुस्तरताभाजोरपि सारणिलीलया ।

तयोर्नद्योरनवद्यां पद्यां व्यधित वर्द्धकिः ॥ १४ ॥

पद्यया ते समुत्तीर्य तद्गुहाकुहरानृपः ।

निरगच्छन्महामेघमण्डलादिव भास्करः ॥ १५ ॥

भरती भरतवेत्तोत्तरखण्डं प्रविष्टवान् ।

अयुध्यत ततो 'स्तेच्छेर्दानवैरिव वामवः ॥ १६ ॥

जिता राज्ञा 'महेगेन स्तेच्छाः प्रतिजयेच्छवः ।

उपासाञ्चकिरे मेघमुखान् स्वकुलदेवताः ॥ १७ ॥

मुसलाकारधाराभिरारादासारदारुणम् ।

ते प्रावर्त्तन्त संवर्त्त इव विश्वक् प्रवर्षितुम् ॥ १८ ॥

चर्मरत्नमधस्तेने राज्ञा द्वादशयोजनीम् ।

तद्बद्धं छत्ररत्नं मध्ये च निदधे चमूः ॥ १९ ॥

मणिरत्नमुखध्वान्तध्वंसाय वसुधाधिपः ।

पूर्वाचल इवादित्यं छत्रदण्डे न्ययोजयत् ॥ २० ॥

तरदण्ड इवाराजत्तद्रत्नद्वयसम्पुटम् ।

ततस्तदादिलोकेऽभूद्ब्रह्माण्डमिति कल्पना ॥ २१ ॥

पूर्वाह्णे वापितान् शालीनपराह्णे च पक्लिमान् ।

प्रत्यावासं गृहपतिर्भोजनार्थमपूरयत् ॥ २२ ॥

वर्षं वर्षं च निर्व्विस्मैरुचे मेघकुमारकैः ।

किराताश्चक्रवर्त्येष न साध्योऽस्मादृशमपि ॥ २३ ॥

भग्नेच्छास्तन्निरा स्तेच्छाः शरणं भरतं ययुः ।

अग्निना किल दग्धानामग्निरेव सहौषधम् ॥ २४ ॥

ततश्चाजय्यमजयत्तिन्वोरुत्तरनिष्कुटम् ।

स्वाम्यादेशेन सेनानीः संसारमिव योगवित् ॥ २५ ॥

प्रथमः प्रकाशः ।

कौचित्रयाणकैर्गच्छन् गजेन्द्र इव लीलया ।

नितम्बं दक्षिणं क्षुद्रहिमाद्रेः प्राप भूपतिः ॥ २६ ॥

उद्दिश्य क्षुद्रहिमवल्कुमारं तत्र चार्पयति ।

चक्रेऽष्टमं कार्यसिद्धेस्तपोमङ्गलमादिमम् ॥ २७ ॥

गत्वाष्टमान्ते हिमवत्पर्वतं तिरताडयत् ।

साटोपो रयशीर्षेण शीर्षस्थः पृथिवीभुजाम् ॥ २८ ॥

भरतेशस्ततः क्षुद्रहिमवद्गिरिर्मूर्धनि ।

दाससतिं योजनानि नामाङ्कं वाणमक्षिपत् ॥ २९ ॥

वाणमालोक्य हिमवल्कुमारो 'ऽप्येत्य सत्वरम् ।

भरताज्ञां स्वशिरसा शिरस्त्राणमिवाग्रहीत् ॥ ३० ॥

गत्वा ऋषभकूटाद्रिसृपभस्त्रामिभूस्ततः ।

जघान रयशीर्षेण तिर्दन्तेनेव दन्तिराट् ॥ ३१ ॥

अवसर्पिण्यां तृतीयारप्रान्ते भरतोऽस्मग्रहम् ।

चक्रीति वर्णान् काकिण्या तत्पूर्वकटकेऽलिखत् ॥ ३२ ॥

ततो व्यावृत्त्य सदृत्तः स्तब्धावारं निजं ययौ ।

चकाराष्टमभक्तान्तपारणं च महीपतिः ॥ ३३ ॥

ततश्च क्षुद्रहिमवल्कुमारस्य नरेश्वरः ।

अष्टाहिकोत्सवं चक्रेऽनुरूपं चक्रिसम्पदः ॥ ३४ ॥

ततो निवहते चक्रवर्ती चक्रपथानुगः ।

सिन्धुगङ्गान्तरं कुर्वन् सङ्घटं विपुलैर्वलैः ॥ ३५ ॥

(१) क ङ् व्यभ्येत्य ।

नितस्वमुत्तरमय वेताज्यादेरवाग मः ।

तत्र स्वस्वपरीवारं स्वन्वागारे स्वधत्त य ॥ २१ ॥

ततो नमिधिनव्याख्यो विद्याधरपती प्रति ।

आदिदेश विगामोगो मार्गेण दण्डमार्गेणम् ॥ २० ॥

वैताव्यगृह्णादुत्तोर्यं कुपितो दण्ड्याचननात् ।

आजम्मतुर्युयुत्सू तौ विद्याधरपलाइतौ ॥ २२ ॥

कुर्वन्मणिविमानैर्द्यां बहुसूर्यमयीमिव ।

प्रज्वलद्भिः प्रहरणैस्तडिन्मालामयीमिव ॥ २८ ॥

उद्दामदुन्दुभिध्वानैर्मधघोषमयीमिव ।

विद्याधरवलं व्योमन्यपश्यद्भरतस्ततः ॥ ४० ॥

दण्डार्यन् दण्डमस्त्रतस्त्वं गृह्णासीति भाषिणी ।

आहवायाह्वयेतां तौ विद्यादृष्टौ महीपतिम् ॥ ४१ ॥

अथ ताभ्यां ससैन्याभ्यां प्रत्येकं युगपच्च सः ।

युयुधे विविधैर्युद्धैर्युडाज्यां यज्जयत्रियः ॥ ४२ ॥

युधा द्वादशवार्षिक्या विद्याधरपती जितौ ।

प्राञ्जलीं प्रणिपत्यैवं भरताधीशमूचतुः ॥ ४३ ॥

रवेरुपरि किं तेजो वायोरुपरि को जवी ।

मोक्षस्योपरि किं सौख्यं कश्च शूरस्तवोपरि ॥ ४४ ॥

ऋषभो भगवान् साक्षादद्य दृष्टस्त्वमार्षभे ।

अज्ञानाद्योधितोऽस्माभिः कुलस्वामिन् सहस्व त

किरोट इव नो मूर्द्ध्नि मण्डनं तव शासनम् ।

कोयो वपुरपत्यानि सर्वमन्यच्च तावकम् ॥ ४६ ॥

क्तेगर्भमिति प्रोच्य भरतेशाय दत्तवान् ।

नम्नो विनमिर्नारोरत्नं रत्नोच्चयं नमिः ॥ ४७ ॥

तो राज्ञा विस्मृष्टौ तौ रात्र्यान्यारोप्य स्रुगु ।

रक्तावपमेषाङ्गिमूले जगृह्णतुर्व्रतम् ॥ ४८ ॥

तोऽपि चलितवतचक्ररत्नस्य पृष्ठतः ।

च्छन्नासादयामास राजा मन्दाकिनीतटम् ॥ ४९ ॥

त्तरं निष्कुटं गाङ्गं सुषेणोऽप्यभिषेणयन् ।

रसा साधयामास किमसाध्यं महात्मनाम् ॥ ५० ॥

जाप्यष्टमभक्तेन गङ्गादेवीमसाधयत् ।

नर्च भरतं सापि देवताहैरुपायनैः ॥ ५१ ॥

तो गङ्गानदीकूले कमलामोदमालिनि ।

सागार इवोवास वसुमत्येकवासवः ॥ ५२ ॥

रतं रूपलावण्यकिङ्करीकृतमन्मथम् ।

त्रावलोक्य गङ्गापि प्राप क्षोभमयीं दशाम् ॥ ५३ ॥

वेराजमाना सर्वाङ्गं मुक्तामयविभूषणैः ।

दनेन्दोरनुगतैस्तारैस्तारागणैरिव ॥ ५४ ॥

स्ताणि कदलीगर्भत्वक्गर्भाणि विभ्रती ।

वप्रवाहपयांसीव तद्रूपपरिणामतः ॥ ५५ ॥

तोमाञ्चकक्षुकोदञ्चत्कुचस्फुटितकक्षुका ।

यस्तरङ्गितापाङ्गा गङ्गा भरतमभ्यगात् ॥ ५६ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

प्रेतगददवादिन्या गाढमभ्यर्थं गार्णिजः ।

रिरंसमानया निन्ये तथा निजनिज्जननम् ॥ ५२ ॥

भुञ्जानो विविधान् भोगांस्तथा मज्जन्म शोषतिः ।

एकाहमिव वर्षाणां मज्जस्तं मोऽत्यगाहयत् ॥ ५३ ॥

गुहां खण्डप्रपातास्यामवगुण्डितपराक्रमः ।

ततः स्थानाद्रूपः प्राप करटीव धनादनम् ॥ ५४ ॥

कृतमालकवत्तत्र नाद्यमानमभाधयत् ।

अष्टमेन नृपस्तद्वत्तस्य चाष्टाङ्गिकां व्यधात् ॥ ५५ ॥

सुपेणोद्घाटितद्वारकपाटां तां गुहां नृपः ।

प्राविशद्वृत्तिं तस्या द्वारमुज्जघटे स्वयम् ॥ ५६ ॥

निर्ययौ तद्गुहामध्यात्कीशरीव नरेखरः ।

स्कन्धावारं च निदधे गाङ्गे रोधसि पवित्रे ॥ ५७ ॥

नवापि निधयो नागकुमाराधिष्ठितास्तदा ।

गङ्गाकूलमनुप्राप्तं राजानमुपतस्थिरे ॥ ५८ ॥

इत्युचुस्ते वयं गङ्गामुखमागधवासिनः ।

आगतास्त्वं महाभाग भवद्भाग्यैर्वशीकृताः ॥ ५९ ॥

यथाकाममविश्रान्तमुपभुङ्क्ष्व प्रयच्छ च ।

अपि क्षीयेत पायोऽब्धौ न तु क्षीयामहे वयम् ॥ ६० ॥

सहस्रैर्नवभिर्यक्षैः किङ्करैरिव तावकैः ।

आपूर्यमाणाः सततं चक्राष्टकप्रतिष्ठिताः ॥ ६१ ॥

द्वादशयोजनायामा नवयोजनविस्तृताः ।

भूमध्ये सञ्चरिष्यामो देव त्वत्पारिपार्श्विकाः ॥ ६२ ॥

मेनापतिः सुप्रणोऽपि मङ्गादक्षिणनिष्कटम् ।
 मद्यायन मद्याद्यानूविद्योन्मूल्य समाययी ॥ ६८ ॥
 यमा सहस्रे प्रप्तेन जित्वा यदृष्यण्डमिदनाम् ।
 अक्तभागां नृमाऽयोध्या जगाम जगन्नापतिः ॥ ६९ ॥
 ततो दारममिदं परागन्तामन्य पार्श्विनः ।
 प्रयत्नं अक्रयति त्वानिपेको भरतमिह ॥ ७० ॥
 कुर्वता खलुटम्बस्य सारां च ददमि कथाम् ।
 सुन्दरीं चास्मिन्नुतां च युक्तोप भरतम्बरः ॥ ७१ ॥
 उचि प्राहुरिकान् किं न महेष्ट नास्ति भोजनम् ।
 यदेवमाहतां जामा आस्मिन्ममैवो कथम् ॥ ७२ ॥
 स्वामिन् विजययात्राभूषणं तावन्नमृत्यपि ।
 आधामाद्यान्विश्यान्ममकार्षीन्सुन्दरीं यतः ॥ ७३ ॥
 अद्यान्तरं च भगवान् विहृत्य वसुधातले ।
 भगवान् समवासाधीदष्टापदगिरां ततः ॥ ७४ ॥
 श्रुत्वा च भरताधोशः स्वामिवन्दनहेतवे ।
 आगाप्तहेतनां श्रुत्वा व्रतं जयाह सुन्दरी ॥ ७५ ॥
 ब्रातृननागतान् ज्ञात्वा तस्मिन्नपि महीक्षवे ।
 तेषामेकैकयो दूतान् प्राहिणोद्भरतम्बरः ॥ ७६ ॥
 राज्यानि चेत्समीह्ये सेवध्वं भरतं ततः ।
 दूतैरित्युदिताः सर्वेऽप्यालोभ्यैवावदन्निदम् ॥ ७७ ॥
 विभज्य राज्यं दत्तं नस्तातेन भरतस्य च ।
 संसेव्यमानो भरतोऽधिकं किं नः करिष्यति ॥ ७८ ॥

समापतन्तं किं काले कालं प्रसूत्रलयिष्यति ।

किं जराराक्षसीं देहग्राहिणीं निग्रहीष्यति ॥ ७८ ॥

वाधाविधायिनः किं वा व्याधिव्याधान् हनियति ।

यथोत्तरं वर्जमानां दृष्ट्यां वा दलयिष्यति ॥ ७९ ॥

देहकृमेवाफलं दातुं न चेद्भरत ईश्वरः ।

मनुष्यभावे सामान्ये तर्हि कः केन सेव्यताम् ॥ ८० ॥

प्राक्पराज्योऽप्यमलोपादमद्राज्यं जिघृक्षति ।

व्याध्या चेत्तद्वयमपि तस्य तातस्य सूतवः ॥ ८१ ॥

यजिज्ञास्य तातं तु सौदर्येणायजन्मना ।

दूतं त्वत्स्वामिना योजुं न वयं प्रोक्ष्णामहे ॥ ८२ ॥

ते दूतानभिधायैकशृणुमस्वामिनं ययुः ।

नवा भरतमन्दिष्टे 'तव मर्त्यं व्यजिज्ञपन् ॥ ८३ ॥

यस्यानवेनादमी संज्ञान्तामिषविष्टयः ।

अस्मान् नवमानादिनयोऽप्योत्थादिदेयं तान् ॥ ८४ ॥

नने कवेति तस्मात्तातस्तवाधानिवन्धनम् ।

अतिनामकं तवैव सत्ययाः भावि नमसो ॥ ८५ ॥

तवैव त्वत्पुत्रेण त्वत्पुत्रा नावृणुमामहेयुः ।

तवैव त्वत्पुत्रेण त्वत्पुत्रा नावृणुमामहेयुः ॥ ८६ ॥

तवैव त्वत्पुत्रेण त्वत्पुत्रा नावृणुमामहेयुः ।

तवैव त्वत्पुत्रेण त्वत्पुत्रा नावृणुमामहेयुः ॥ ८७ ॥

किं किं मर्तोभुजः ।

कारदोभूय नाचयुः ॥ ११ ॥

नयद्वय भरतोदयः ।

व्यामिषे न त्वमागमः ॥ १२ ॥

ते ऽसमागमनकारणम् ।

अनाप्रापितोऽहमिदमागमम् ॥ १३ ॥

नापि तत्र काऽपि जनः पुनः ।

॥ प्रुतं यच्चिद्रान्यपिणः खनाः ॥ १४ ॥

विमं तद्यज्ञाघोषयितुं तत्र ।

व्यतं तत्र का यथा आभ्युपामनं ॥ १५ ॥

यदि निर्मोको नागास्तदपि नोपितम् ।

रा न गृह्यन्ते प्रातयेन मर्तोभुजः ॥ १६ ॥

तन्त्रिवायामि देवदानवमानयाः ।

स्तजोभिरपुना धीर्षं भरतमन्ययुः ॥ १७ ॥

जीसनदानेन वासवोऽपि सखीयति ।

य तं हन्तामुल्लयसि किं नहि ॥ १८ ॥

तया य नमधमन्यसे ।

समुद्रे सक्तुमुष्टिवत् ॥ १९ ॥

क्रौञ्चः क्रमाः ।

ता ध्रुव जङ्गमाः ॥ २० ॥

विष्वक् प्रावयतो महीम् ।

विः काः खल्लयि ॥ २१ ॥

अथ विज्ञपयामास सेनानीभरतेश्वरम् ।

न चक्रं चक्रशालायां विशत्यद्यापि नः प्रभो ॥ ४०० ॥

स्वामिन् दिग्विजये कश्चिदाज्ञावाह्यो नृपः क्वचित् ।

विवर्तते डोल इव घट्टे भ्रमति प्रभो ॥ १ ॥

आः ज्ञातं भरतोऽवादीक्षोकोत्तरपराक्रमः ।

अस्मदंधुर्महाबाहुरेको बाहुवलिर्वली ॥ २ ॥

एकतो गरुडश्चैकोऽन्यतोऽप्यहिकुलानि च ।

नृगारिको यत्कुर्यान्मृगकुलाः ॥ ३ ॥

एकतः संहताः सर्वे देवदानवमानवाः ।

तथान्यतो बाहुवलिः प्रतिमल्लो न विद्यते ॥ ४ ॥

एकतश्चक्रशालायां चक्रं न प्रविशत्यदः ।

नेच्छत्याज्ञामन्यतो बाहुः सङ्घटे पतितोऽस्मरहम् ॥ ५ ॥

किंवा बाहुवलिः सोऽयमाज्ञां कस्यापि मन्यते ।

महते नाम पर्याणं केसरौ किं कदाचन ॥ ६ ॥

एवं विमृशतस्तस्य सेनानीर्जगदे हृदः ।

स्वामिंस्वइलस्याये त्रैलोक्यं च दृणायते ॥ ७ ॥

वैमात्रेयं कनोयांसमथ बाहुवलिं प्रति ।

दूतं तच्चगिलापुष्यां प्रेषयामास पार्थिवः ॥ ८ ॥

गैलशूरे सिंहमिवोत्तुङ्गसिंहासने स्थितम् ।

नत्वा बाहुवलिं दूतो युक्तिस्थूतमवोचत ॥ ९ ॥

त्वमेकः द्वाघ्यमे यस्य श्रेष्ठो भ्राता जगज्जयी ।

यद्गुण्डभरताधीनो लोकोत्तरपराक्रमः ॥ १० ॥

त्वद्भातुद्यक्तावर्त्तित्वाभिपेक्षे के महीभुजः ।
 मङ्गल्योपायनकराः करदीभूय नाययुः ॥ ११ ॥
 सूर्योदय इवान्भोजखण्डस्य भरतोदयः ।
 श्रिये तवैष किन्त्वस्याभिपेक्षे न त्वमागमः ॥ १२ ॥
 ततः कुमार भवतो ऽसमागमनकारणम् ।
 ज्ञातुं राज्ञा नयजेनाज्ञापितोऽहमिहागमम् ॥ १३ ॥
 नागा यद्यार्जवेनापि तत्र कोऽपि जनः पुनः ।
 तवाविनीततां ब्रूते यच्छिद्रान्वेपिणः खलाः ॥ १४ ॥
 पिशुनानां प्रवेशं तद्यत्राहोपयितुं तव ।
 आगन्तुं युज्यते तत्र का त्रपा स्वास्युपासने ॥ १५ ॥
 भ्रातेति यदि निर्भीको नागास्तदपि नोचितम् ।
 आज्ञासारा न गृह्यन्ते भ्रातेयेन महीभुजः ॥ १६ ॥
 अयस्कान्तैरिवायांसि देवदानवमानवाः ।
 कटास्तेजोभिरधुना ह्येकं भरतमन्वगुः ॥ १७ ॥
 यमर्हासनदानेन वासवोऽपि सखीयति ।
 सेवामात्रेण तं हन्ताशुकूलयसि किं नहि ॥ १८ ॥
 वीरमानितया यद्वा राजानमयमन्यसे ।
 त्वं हि तस्मिन् ससैन्योऽपि समुद्रे सक्तुमुष्टिवत् ॥ १९ ॥
 लचायतुरशीतिस्तद्वजाः शक्तेभसन्निभाः ।
 सङ्घाः केनाभिसर्पन्तः पर्वता इव जङ्गमाः ॥ २० ॥
 तावतोऽश्वान् रथांश्चास्य विष्वक् प्लावयतो महीम् ।
 कल्लोलानिव कल्पान्तोदधेः कः खल्लयिष्यति ॥ २१ ॥

तस्य पणवतिग्रामकोटिभर्तुः पदातयः ।

कोट्यः पणवतिः सिंहा इव त्रासाय कस्य न ॥ २२ ॥

एकः सुपेणसेनानीर्दण्डपाणिः समापतन् ।

क्षतान्त इव किं शक्यः सोढुं देवासुरैरपि ॥ २३ ॥

अमोघं विभ्रतश्चक्रं चक्रिणो भरतस्य तु ।

सूर्यस्येव तमस्तोमः स्तोकिकैव त्रिलोक्यपि ॥ २४ ॥

तेजसा वयसा ज्येष्ठो नृपयेष्ठः स सर्वथा ।

राज्यजीवितकामेन सेव्यो बाहुवली त्वया ॥ २५ ॥

अथ बाहुवलिर्बाहुबलापास्तजगद्वलः ।

जचे भूभङ्गभृद्वीरध्वानोऽर्णव इवापरः ॥ २६ ॥

युक्तं यदुक्तं भवता लोभनं क्षोभणं वचः ।

दूताः खलु यथावस्थस्वामिवाचिकवाचिनः ॥ २७ ॥

सुरासुरनरेन्द्रार्थी न तातोत्तमविक्रमः ।

ज्ञाघाहेतुर्मे भरतः कीर्त्तितो दूत नूतनः ॥ २८ ॥

करदोभूय भूपाला नागच्छन्तु कथं नु तम् ।

दृश्यते नत्वसौ यस्य भ्राता बाहुवलिर्वली ॥ २९ ॥

आवयोर्ननु मार्त्तण्डपङ्कटखण्डयोरिव ।

किं न स्यादव्यवहितयोरपि प्रीतिः परस्परम् ॥ ३० ॥

सदा मनसि तिष्ठामस्तस्य भ्रातुरहो वयम् ।

गत्वा किमतिरिच्येत प्रीतिर्नैसर्गिकी हि नः ॥ ३१ ॥

आर्ज्जवान्नागताः सत्यं कौटिल्यं भरतेन किम् ।

विमृश्यकारिणः सन्तो दूयन्ते किं खलोक्तिभिः ॥ ३२ ॥

১৭. উল্লিখিত স্থান পরিদর্শন করুন :

नमोऽस्तुते नमोऽस्तुते नमोऽस्तुते

आचार्यश्रीः यः साङ्गं कदाचित् कदाचित्

ज्ञानिरेकमेव किं वस्तु यत्रैव न द्विद्वयम् ।

सुसहस्रनाम्नायाः प्रोक्तः कृतः ॥ १ ॥

सामं एव ज्ञानः स्वयं सत्यः ब्रह्मः ॥ ५ ॥

नातमशी महेंद्रपेठानें त नातमशी.

प्रामाण्यतामनस्यार्थं यः किं नमः ३३

[illegible]

नैर्जामिदुर्महोदधं तु वना ८. १०० :

पञ्चगोत्र्या रया नागाः ६४३.

सवि सर्वं प्रलयिन्ता तच्छ्रुत्वा

वाणिज्य दूत न एवेत राज्ञः ॥ १० ॥

नामदत्तांगमुष्टेन सर्वैः, .

भूतनामस्य विप्रस्य दत्तः ।

युयुत्सुर्वाहुवलिना ॥८॥

आदयभदिनां मेदुः

महाबाधुस्तो ३३३

उभयोरपि वार्तिः

अन्याऽन्यास्तः

तत्सैनिकान्दः

आमन्त्रितः

अनाम् ।

तां कथम् ॥ ६३ ॥

पदम् ।

॥ कृती ॥ ६४॥

पर्यस्याशेषसैन्यानि तूलानीव महाबलः ।
 अभ्येत्य भरतं बाहुबलिरेवमवोचत ॥ ४४ ॥
 हस्त्यश्वपत्तिघातेन किं मुधा पापदायिना ।
 यद्यलं तत्त्वमेकाकी युद्धस्वैकाकिना मया ॥ ४५ ॥
 एकाङ्गाजिं प्रतिज्ञाय द्वाभ्यामपि निवारिताः ।
 सैनिका उभयेऽप्यस्युः पश्यन्तः साक्षिणी यथा ॥ ४६ ॥
 ततो दृग्युद्ध आरब्धे निर्निमेषविलोचनौ ।
 देवैरपि नृदेवौ तौ देवाविति वितर्कितौ ॥ ४७ ॥
 भरते निर्जिते तत्र 'साक्षीभूतामरं तयोः ।
 बाग्युद्धमभवत्पक्षप्रतिपक्षपरिग्रहात् ॥ ४८ ॥
 तत्रापि ह्रीनवादिष्वं भरते समुपेयुषि ।
 भूभुजौ भुजयुद्धेन युयुधाते महाभुजौ ॥ ४९ ॥
 भरतो लम्बमानोऽयं बाहौ बाहुबलेः स्थिरः ।
 शाखामृगो महाशाखिशाखायामिव वीक्षितः ॥ ५० ॥
 भरतस्य महाबाहोरपि बाहुबलिर्वली ।
 एकेन बाहुना बाहुं लतानालमनामयत् ॥ ५१ ॥
 प्रारब्धे सुष्टियुद्धेऽयं पेतुर्भरतमुष्टयः ।
 बाहुबलौ समुद्रोर्गिघाता इव तटाचले ॥ ५२ ॥
 आहतो बाहुबलिना वज्रकल्पेन सुष्टिना ।
 पपात भरतः पृथ्वा स्रसैन्याऽश्रुजलैः सह ॥ ५३ ॥

भरतस्तं तथादृष्ट्वा विचार्य स्वं कुकर्म च ।
 बभूव न्यञ्चितग्रीवो विविक्षुरिव मेदिनीम् ॥ ६५ ॥
 शान्तरसं मूर्त्तमिव भ्रातरं प्रणनाम च ।
 नेत्रयोरश्रुभिः कोष्णैः कोपशेषमिवोत्सृजन् ॥ ६६ ॥
 प्रणमन् भरतस्तस्याऽधिकोपास्तिविधिक्षया ।
 नखादर्शेषु संक्रान्त्या नानारूप इवाभवत् ॥ ६७ ॥
 सुनन्दानन्दनमुनेर्गुणस्तवनपूर्विकाम् ।
 स्वनिन्दामित्यथाकार्षीत्स्वापवादगदौघधीम् ॥ ६८ ॥
 धन्यस्त्वं तत्तज्जे येन राज्यं मदनुकम्पया ।
 पापोऽहं यदसन्तुष्टो दुर्मदस्त्वामुपाद्रवम् ॥ ६९ ॥
 स्वयत्तिं ये न जानन्ति ये चान्यायं प्रकुर्वते ।
 जीयन्ते ये च लोभेन तेषामस्मि धुरन्धरः ॥ ७० ॥
 राज्यं भवतरोर्वीजं ये न जानन्ति तेऽधमाः ।
 तेभ्योऽप्यहं विशिष्ये यत्तदमुञ्चन् विदन्नपि ॥ ७१ ॥
 त्वमेव पुत्रस्तातस्य यस्तातपथमन्वगः ।
 पुत्रोऽहमपि तस्य स्यां चेद्भवामि भवादृशः ॥ ७२ ॥
 विषादपङ्कमुत्सार्य पथात्तापजलैरिति ।
 तत्पुत्रं सोमयशसं तद्राज्ये स न्यवीविशत् ॥ ७३ ॥
 तदादिसोमवंशोऽभूच्छाखाशतसमाकुलः ।
 तत्तत्पुरुषपरद्वानामेकमुत्पत्तिकारणम् ॥ ७४ ॥
 ततो बाहुबलिं नत्वा भरतः सपरिच्छदः ।
 पुरौमयोध्यामगमत्स्वराज्यग्रीसहोदराम् ॥ ७५ ॥

दूषयन् तद्व्यसामोऽथ तपो जाहुर्निर्भुजः ।
 दर्पमेकं व्यतोऽप्य स ह प्राज्ञश्चक्रधामिः ॥ ७६ ॥
 ततश्चासुदन्त्येण स्यामिना नामिसृजना ।
 प्राप्नोति च सुन्दरी चानुज्ञाते तत्प्राप्तेर्भोगतुः ॥ ७७ ॥
 तदपत्यं महासत्त्वं समस्यर्णाश्मनस्तथ ।
 न युष्मा व्यक्तसङ्गस्य कारिस्कन्धाधिरोहणम् ॥ ७८ ॥
 एवञ्चैतस्य ते हन्त कार्यं ज्ञानं प्ररोहति ।
 अधर्मास्यतकराधार्मः पादपथ्येव पङ्कजः ॥ ७९ ॥
 आत्मनेव विधायं त्वशुचितोर्ध्वं चोदयिम् ।
 हस्तिनाऽस्मादवतर तरणद्वादायमादिव ॥ ८० ॥
 ततोऽगो चिन्तयामास कुतश्चो हस्तिमङ्गमः ।
 पादपारोहमारुढवज्रोव शयुषो मम ॥ ८१ ॥
 व्यजेन्मुद्रां समुद्रोऽपि चलयुग्धला अपि ।
 इमे तु भगवन्निधौ भार्यते न सृषा कञ्चित् ॥ ८२ ॥
 आः ज्ञातमथवाऽरुयेय मान एव मतङ्गजः ।
 स एव मे ज्ञानफलं वमश्च विनयदुमम् ॥ ८३ ॥
 कार्यं कार्णीयमो भ्रान्त्यन्दे धिमिति चिन्तितम् ।
 तपसा व्यायसां तेषां मिष्यादुष्कृतमसु मे ॥ ८४ ॥
 सुरासुरनमस्यस्य गत्वा भगवतोऽन्तिके ।
 पन्द्रे कनिष्ठानपि तांस्तच्छिष्यपरमाणुवत् ॥ ८५ ॥
 अचलत्वादमुत्पाद्य यावत्तावदसौ मुनिः ।
 अथापि केवलज्ञानं द्वारं निर्वाणवेश्मनः ॥ ८६ ॥

भरतस्तं तथादृष्ट्वा विचार्य स्वं जुक्तमं च ।
 बभूव न्यश्चित्तग्रीवो विविन्नुरिव मेदिनीम् ॥ ६५ ॥
 शान्तरसं मूर्त्तमिव भ्रातरं प्रणनाम च ।
 नेत्रयोरश्रुभिः कोणैः कोपशेषमिवोत्सृजन् ॥ ६६ ॥
 प्रणमन् भरतस्तस्याऽधिकोपास्तिविधिस्तथा ।
 नखादर्शेषु संक्रान्त्या नानारूप इवाभवत् ॥ ६७ ॥
 सुनन्दानन्दनमुनेर्गुणस्तवनपूर्विकाम् ।
 स्तनिन्दामित्यथाकार्पोत्खापवादगदीपधीम् ॥ ६८ ॥
 धन्यस्त्वं तत्तज्जे येन राज्यं मदनुकम्पया ।
 पापोऽहं यदसन्तुष्टो दुर्मदस्त्वामुपाद्रवम् ॥ ६९ ॥
 स्वशक्तिं ये न जानन्ति ये चान्यायं प्रकुर्वते ।
 जीयन्ते ये च लोभेन तेषामस्मि धुरन्धरः ॥ ७० ॥
 राज्यं भवतरोर्वीजं ये न जानन्ति तेऽधमाः ।
 तेभ्योऽप्यहं विशिष्ये यत्तदमुच्चन् विदन्नपि ॥ ७१ ॥
 त्वमेव पुत्रस्तातस्य यस्तातपथमन्वगः ।
 पुत्रोऽहमपि तस्य स्यां चेद्भवामि भवादृशः ॥ ७२ ॥
 विषादपङ्कमुत्सार्य पश्चात्तापजलैरिति ।
 तत्पुत्रं सोमयशसं तद्भ्राज्ये स न्यवीविशत् ॥ ७३ ॥
 तदादिसोमवंशोऽभूच्छाखाशतसमाकुलः ।
 तत्तत्पुरुषपरत्नानामेकमुत्पत्तिकारणम् ॥ ७४ ॥
 ततो बाहुबलिं नत्वा भरतः सपरिच्छदः ।
 पुरीमयोध्यामगमत्स्वराज्यश्रीसहोदराम् ॥ ७५ ॥

दग्धप तप्यमानोऽथ तपो ब्राह्मन्निर्गुनिः ।

परमं कश्चिन्नोपायं स ह प्राञ्जल्यकथंभिः ॥ ७६ ॥

ततश्चासृदन्त्येन आभिना नाभिसृन्ना ।

बाह्वो य सुन्दरी चागुह्यार्तं तत्पार्श्वेभ्योऽथ ॥ ७७ ॥

उच्यते महाभक्त्य धर्मधर्माभ्यनन्तव ।

न युक्तं त्यक्तमङ्गस्य कारिभ्यश्चाधिरोहणम् ॥ ७८ ॥

यश्चभूतस्य तं हन्त कथं गानं प्ररोहति ।

अधःस्थितकारोपारमेः पादपक्षेव पञ्चवः ॥ ७९ ॥

आत्मनेव विचार्य स्वमुत्तिताद्युभयोदधिम् ।

हस्तिनाऽस्मादपतर तरणडाढायमादिव ॥ ८० ॥

ततोऽसौ चिन्तयामास कुतश्चो हस्तिमङ्गमः ।

पादयारोहमारुदवर्णाव वपुषो मम ॥ ८१ ॥

त्यजेन्मुद्रां भमुद्रोऽपि चलेयुरधमा अपि ।

इमे तु भगवच्छिष्ये भार्यते न गृथा कश्चित् ॥ ८२ ॥

आः ज्ञातमथवाऽस्येव मान एव मतङ्गजः ।

स एव मे भ्रामफलं वभञ्ज विनयदुमम् ॥ ८३ ॥

कथं कर्त्तव्यमो भ्रातृन्वन्दे धिगिति चिन्तितम् ।

तपसा ज्वायसां तेषां मिथ्यादुष्कृतमसु मे ॥ ८४ ॥

सुरासुरनमस्यस्य गत्वा भगवतोऽन्तिके ।

वन्दे कनिष्ठानपि तांस्तच्छिष्यपरमाणुवत् ॥ ८५ ॥

अचलत्वादमुत्पाद्य यावत्तावदसौ मुनिः ।

अवाप केवलज्ञानं द्वारं निर्वाणवेश्मनः ॥ ८६ ॥

करामलकवद्विखं कलयन् केवलश्रिया ।

समीपे स्वामिनोऽध्यास्त सदः केवलभास्वताम् ॥ ८७ ॥

भरतोऽपि महारत्नैश्चतुर्दशभिराश्रितः ।

चतुःषष्टिसहस्रान्तःपुरो नवनिधौश्वरः ॥ ८८ ॥

धर्मार्थकामान् सास्त्राज्यसम्पदक्षेः फलोपमान् ।

परम्पराविरोधेन यथाकालमसेवत ॥ ८९ ॥

अन्यदा विहरन् स्वामी जगामाष्टापदाचलम् ।

भरतोऽपि ययौ तत्र स्वामिपादान्विवन्दिषुः ॥ ९० ॥

सुरासुरार्थं ममवसरणस्थं जगत्पतिम् ।

न त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य नमस्कृत्येति सुष्टुवे ॥ ९१ ॥

विद्याममिव मूर्त्तिस्थं सहस्रमिव पिण्डितम् ।

प्रसादमिव निःशेषजगतामेकतः स्थितम् ॥ ९२ ॥

ज्ञानरागिमिवाध्यन्नं पुण्यस्यैव समुच्चयम् ।

भवेन्नोक्तस्य तत्रैकमिवैकत्र यमाश्रितम् ॥ ९३ ॥

रघुः स्वं भयममिषोपकारमिव रूपिणम् ।

मौनमिव पादचारि जलामिव ययुषतोम् ॥ ९४ ॥

रक्तमिव यौगन्ध विस्मयोयैमिवैकगम् ।

निद्रायावर्तिनायस्य कौमन्धमिव केवलम् ॥ ९५ ॥

जलामिव भूर्तमती मदेष्टा कवणामिव ।

मुदितामिव पिण्डस्यामूर्तिनामिव रूपिणाम् ॥ ९६ ॥

न न भवेत्तत्र जगतामेकतः स्थितम् ।

न न तेन न कति न त्रिंश न चकारणामिव ॥ ९७ ॥

पूर्वमप्राप्तधर्मापि परमानन्दनन्दिता ।

योगप्रभावतः प्राप मरुदेवा परं धर्मम् ॥ ११ ॥

मरुदेवा हि सामिनो या संसारं तमलमात्रमपि नानुभवन्ती
किं पुनर्मोक्षं तयापि योगजनसमूहेन युक्तध्यानाग्निना वि-
सृष्टितानि कर्मन्वनानि भस्मसाकृतानि ।

यदाह—

‘जह एका मरुदेवा धर्मं तं यावत् सिद्धा ।

मरुदेवाचरितं चोक्तप्रायम् ॥ ११ ॥

ननु जन्मान्तरेऽपि अक्षतक्रूरकर्मणां मरुदेवादीनां योगवलेन

युक्तः कर्मक्षयः ये त्वत्यन्तक्रूरकर्मणि स्तेषु योगः

कुण्ठतामप्यासादयेत् ।

इत्याह—

ब्रह्मस्त्रीभूणगोघातपातकान्नरकातिथेः ।

दृढप्रहारिप्रभृतेर्योगो हस्तावलम्बनम् ॥ १२ ॥

ब्रह्मणो ब्राह्मणस्य स्त्रिया वनिताया भूणस्य गर्भस्य गर्भिण्य
गोधेनोस्तेषां घातः स एव पातकं तस्मात् । यद्यपि समदर्शि
ब्राह्मणब्राह्मणयोः स्त्रीपुरुषयोर्भूणाभूणयोर्गवागवोर्घाते अवि-
धेण पापबन्धः ।

...संज्ञायाः प्रथमा विभक्तिः द्वितीया तृतीया च ।

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

1951年7月24日

ସମସ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ସଫଳତା ସହିତ ପାଳନ କରାଯାଇଛି । ୧୫ ।

[illegible]

॥ ५ ॥

ଅନ୍ୟତମ ସମସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରୋପଦେଶମାନଙ୍କୁ ।

निवाजं पुमं निमित्रं मां गोदन्त्यं च मन्यते ॥ ६६ ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀମଦ୍ରାଜକୃଷ୍ଣ ଶର୍ମାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ॥ ୧୭ ॥

ମହାବୀରଙ୍କର ଅବସ୍ଥିତି: ୪ ମିନିଟ୍ ୨୩ ସେକେଣ୍ଡ ।

ਪੰਨਾ ੧੧: ਪੰਨਾ ੧੧ (ਪੰਨਾ ੧੧) ॥ ੧੮ ॥

આ: યાગ નિશ્ચય થતું વિવેકદિનિ થાદિનો ।

બાન્ધા સાસવણી નં બાલ્યમાન દિગજુદ્ધિનિ ॥ ૧૮ ॥

नमो नमः इव स्माभ्या युविषाः संनिधायकः ।

कुम्भापङ्कदाश्चमुदरं दारयित्वा विधाया रौत ॥ २७ ॥

ततो अत्रागुमप्यस्य तस्या गर्भं विधाकृतम् ।

न रघुरन्तं निरंजितं लताया इव पद्मवत् ॥ २१ ॥

तथा सम्यग्ज्ञानस्य तस्य विद्वन्नेतवः ।

अपागतकृपस्यापि अग्रे वक्ष्यन्निवाञ्जनः ॥ २२ ॥

ततो जा ताव तावति जा नातमतिरित्यपि ।

पितृपत्न्याः सुतागमस्तत्कालं द्विजबालकाः ॥ २५ ॥

[illegible]

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

212000100.2.10761 8101 8810.04 7674711 1

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३४ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

ପ୍ରକାଶକଙ୍କର ଏ ପତ୍ରର ଏହି ନିୟମାବଳୀ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସମ୍ମତ ଅଟେ ॥ ୧୧ ॥

କା'ରୁଆର ପା'ରୁଆର ଦିନେ ସାଗରୀର ପା'ରୁଆର ।

[illegible]

ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਲਈ :

2023. 01.05. 11:00. 11.00. 11.00.

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

44270416-47 41.04 44.04 41.04704116-47 41.04 44.04

अथवा निःशुद्धोत्पत्त्यावापि नश्यत् ।

ଏକାକୀୟ ବିଶ୍ୱାସ ଗୋପନୀୟ ସାମ୍ବାଦିନୀତା ॥ ୪୦ ॥

ଅନୁସନ୍ଧାନ: ସାମାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଏ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେ ।

ସମାପ୍ତ । ଶ୍ରୀମଦାଦିତି ଶିଖରୀୟାୟନାମଃ ॥ ୫୧ ॥

ଏହା ଲାଭ-ନାଶର ପ୍ରାୟୋଗକୁ ନୁହେଁ ।

अथ यथा नये जन्तु दुःखिनः सुखिनश्च ॥ ४२ ॥

अना नदीयं दुष्कर्मिणं पर्यवनापितेः ।

आरंभित विविक्तान्तो नितान्तं बुद्धदो नमः ॥ ४२ ॥

કુલ્યંભી તા ૩૦ ને ૩૦ ત સમયે થદિદં પિત્ર ।

सर्वभूतानामिन्द्रियाणां मन्त्रिणत्वमप्यहं ॥ ४४ ॥

कर्षन् दुर्गतिगुप्तेर्मां स्वं प्रक्षिपति तत्र यः ।
 कथं कुप्याम्यहं तस्मै प्रक्षारानपि कुर्वते ॥ ४५ ॥
 मत्पापानि व्यपोहन्ति निजपुण्यव्ययेन ये ।
 कथङ्कारमिवैतभ्यो ऽपरः परमवान्नाथः ॥ ४६ ॥
 वधवन्धादि हर्षाय यन्मे संसारमोचनम् ।
 तदेवानन्तसंसारहर्तुरेषां दुनोति माम् ॥ ४७ ॥
 केचित्परेषां तोषाय त्यजन्त्यर्थान्वपुंश्चपि ।
 एषां प्रीतिदमाक्रोशहननादि कियन् मम ॥ ४८ ॥
 तर्जितोऽहं हतो नाऽस्मि हतो वा नास्मि मारितः ।
 मारितो वा न मे धर्मोऽपहृतो बान्धवैरिव ॥ ४९ ॥
 आक्रोशवागधिक्षेपो बन्धनं हननं मृतिः ।
 सङ्घं श्रेयोऽर्थिना सर्वं श्रेयो हि बहुविघ्नकम् ॥ ५० ॥
 एवं भावयता तेन गर्हता स्वं च दुष्कृतम् ।
 निर्दग्धः सर्वतः कर्मराशिः कच्च इवाग्निना ॥ ५१ ॥
 अस्नानं केवलज्ञानमथ लेभे 'सुदुर्लभम् ।
 अयोगिकेवलिंगुणस्थानस्थो मोक्षमाप च ॥ ५२ ॥

योगप्रभावेन दृढप्रहारी

यथैष सुक्ता नरकातिथित्वम् ।

पदं प्रपेदे परमं तयान्यो-

ऽप्यसंशयानः प्रयतेत योगे ॥ ५३ ॥ १२

युनक्तदाहमभ्यान्तरेण यासद्यदासिधं वदंशति ।

नाजान्तामनदृष्ट्वासंजामदस्य दूरात्मनः ।

भाषे चिन्तातोपुदस्य योगाय स्पृहयेन्न कः ॥ १७ ॥

तदाह तदाह जने युक्तं यं योचधनक्षणं तेन कथं नः कथं नः
रुदस्य दूरात्मन इति यापयकरणकालाप्रैश्च चिन्तातोपुदामिधानस्य
यासद्य दूरीतप्राग्वक्तव्य योगाय की न स्पृहयेत् सर्वं पय स्पृहये-
दिनप्रेः ।

तदाहि

जितप्रतिज्ञं मम यन्नदेवोऽस्यदहिजः ।

निनिन्द प्रणिहतश्चन्यः स सदा जिनशासनम् ॥ १ ॥

असाहज्यत्वा तां निन्दां जिगोपुः कांसिपि खेदकः ।

युरुणा वार्यमाणोऽपि तं वादार्थमवोचदत् ॥ २ ॥

इदंशो य प्रतिज्ञानुदादायिष्ठितयोस्तयोः ।

येन यो जंघते तस्य शिष्यत्वं स करिष्यति ॥ ३ ॥

अनातो निग्रहस्थानं बुद्धिकौशलशालिना ।

विवदन्वादिना तेन यन्नदेवः पराजितः ॥ ४ ॥

खेदको जितकाशो तु यन्नदेवद्विजन्मना ।

तदा पूर्वप्रतिज्ञातां परिव्रज्यामजिग्रहत् ॥ ५ ॥

ततः शासनदेव्यैवं यन्नदेवो व्यबोध्यत ।

चारितं प्रतिपन्नोऽसि ज्ञानत्रयज्ञानवान्भव ॥ ६ ॥

कर्षन् दुर्गतिगुप्तेर्मां स्वं प्रक्षिपति तत्र यः ।
 कथं कुप्याम्यहं तस्मै प्रहारानपि कुर्वते ॥ ४५ ॥
 मत्पापानि व्यपोहन्ति निजपुण्यव्ययेन ये ।
 कथङ्कारमिवैतेभ्यो ऽपरः परमवान्ववः ॥ ४६ ॥
 वधवन्त्यादि हर्षाय यन्मे संसारमोचनम् ।
 तदेवानन्तसंसारहेतुरेषां दुनोति माम् ॥ ४७ ॥
 केचित्परेषां तोषाय त्यजन्यर्थान्वपूथ्यपि ।
 एषां प्रीतिदमाक्रोशहननादि कियन् मम ॥ ४८ ॥
 तर्जितोऽहं हतो नाऽस्मि हतो वा नास्मि मारितः
 मारितो वा न मे धर्मोऽपहृतो वान्धवैरिव ॥ ४९ ॥
 आक्रोशवागधिक्षेपो बन्धनं हननं मृतिः ।
 सङ्घं श्रेयोऽर्थिना सर्वं श्रेयो हि बहुविघ्नकम् ॥ ५० ॥
 एवं भावयता तेन गर्हता स्वं च दुष्कृतम् ।
 निर्दग्धः सर्वतः कर्मराशिः कच्च इवाग्निना ॥ ५१ ॥
 अम्लानं केवलज्ञानमथ लेभे 'सुदुर्लभम् ।
 अयोगिकैवल्यगुणस्थानस्थो मोक्षमाप च ॥ ५२ ॥

योगप्रभावेन दृढप्रहारी

यथैष सुक्ता नरकातिथित्वम् ।

पदं प्रपदे परमं तयान्यो-

ऽप्यमंगयानः प्रयतेत योगे ॥ ५३ ॥ १२

पुनरुदाहरणान्तरं यो गच्छति ।

तत्त्वानुक्ततदुष्कर्मकर्मठस्य दुरात्मनः ।

गोप्ते चिनातापुत्रस्य योगाय स्पृहयेन्न कः ॥ १३ ॥

तत्त्वानुक्तं तदुक्तं कृतं यदुष्कर्म स्थापनक्षणं तेन कर्मठः कर्मगुरु-
स्य दुरात्मन इति पापकारणकानांपेक्षं चिनातापुत्राभिधानस्य
गोप्ते दुर्गतिपातरक्षणाय योगाय को न स्पृहयेत् सर्व एव स्पृहये-
दित्यर्थः ।

तथाहि—

चितिप्रतिष्ठे नगरं यन्नदेवोऽभयदृष्टिः ।

निनिन्द पण्डितमन्यः स सदा जिनशासनम् ॥ १ ॥

असहिष्णुश्च तां निन्दां जिगीषुः कोऽपि चेक्षकः ।

गुरुणा वार्यमाणोऽपि तं वादार्थमवीवदत् ॥ २ ॥

द्रष्टुं च प्रतिभामूढादाधिष्ठितयोस्तयोः ।

येन यो जेष्यते तस्य शिष्यत्वं स करिष्यति ॥ ३ ॥

आनीतो नियहस्थानं बुद्धिकौशलशालिना ।

विवदन्वादिना तेन यन्नदेवः पराजितः ॥ ४ ॥

चेक्षको जितकाशी तु यन्नदेवद्विजन्मना ।

तदा पूर्वप्रतिज्ञातां परिव्रज्यामजियहत् ॥ ५ ॥

ततः शासनदेव्यैवं यन्नदेवो व्यबोध्यत ।

चारित्वं प्रतिपन्नोऽसि ज्ञानश्रद्धानवान्भव ॥ ६ ॥

नातिशयाभांति चक्रोत्सी चक्रभ्रमं राजतः ।
 स्वादा अन्नापराधेन यतः स्वादृष्टमात्रतमः ॥ १८ ॥
 अन्नापराधेन यतः स्वादृष्टमात्रतमः ।
 गृह्यादित्यसंयमास दायेरं दन्तमुक्त्वतः ॥ १९ ॥
 गृह्यादित्यसंयमास दायेरं दन्तमुक्त्वतः ।
 गृह्यादित्यसंयमास दायेरं दन्तमुक्त्वतः ॥ २० ॥
 गृह्यादित्यसंयमास दायेरं दन्तमुक्त्वतः ॥ २१ ॥
 गृह्यादित्यसंयमास दायेरं दन्तमुक्त्वतः ॥ २२ ॥
 गृह्यादित्यसंयमास दायेरं दन्तमुक्त्वतः ॥ २३ ॥
 गृह्यादित्यसंयमास दायेरं दन्तमुक्त्वतः ॥ २४ ॥
 गृह्यादित्यसंयमास दायेरं दन्तमुक्त्वतः ॥ २५ ॥
 गृह्यादित्यसंयमास दायेरं दन्तमुक्त्वतः ॥ २६ ॥
 गृह्यादित्यसंयमास दायेरं दन्तमुक्त्वतः ॥ २७ ॥
 गृह्यादित्यसंयमास दायेरं दन्तमुक्त्वतः ॥ २८ ॥

आद्ध्यारक्षपुरुषान् धनश्रेष्ठीत्यभाषत ।

चौरापहृतवित्तं 'च प्रत्यानयत सुसुमाम् ॥ २८ ॥

ततो धनः सहारक्षैः पुत्रैश्चायुधपाणिभिः ।

पुरोगस्वमनःसर्द्धयेव त्वरितमन्वगात् ॥ ३० ॥

जलं स्थलं लता वृक्षानन्यदप्यखिलं पथि ।

पीतोन्मत्तो हैममिव सोऽपश्यत्सुसुमामयम् ॥ ३१ ॥

इतः पीतमितो भुक्तमितः स्थितमितो गतम् ।

एवं वदद्भिः पदिकैः स दस्यून्निष्कषा ययौ ॥ ३२ ॥

हत हतेति गृह्णीत गृह्णीतेति च भाषिणः ।

मलिन्मुचानाममिलन्नारक्षपुरुषास्ततः ॥ ३३ ॥

दिशो दिशि प्रणेशुस्ते वित्तं त्यक्तान्यतस्कराः ।

सुसुमां स तु नामुञ्चच्चौरो व्याघ्रो नृगौमिव ॥ ३४ ॥

आरक्षपुरुषास्ते तु तद्वित्तं प्राप्य पुष्कलम् ।

व्यावर्त्तन्त कृतार्थो हि सर्वः स्यादन्यथामतिः ॥ ३५ ॥

उद्वहन् सुसुमामंसे लतामिव मतङ्गजः ।

प्रविवेश महारण्यं चिलातीतनयस्ततः ॥ ३६ ॥

सूनुभिः पञ्चभिः पञ्चाननैरिव धनोऽन्वगात् ।

कर्तुं पुत्रीं मुखादस्योराहोरिन्दुकलामिव ॥ ३७ ॥

धने सप्तविधीभूते माभवत्वस्य सा मम ।

सुसुमेति धिया तस्याः शिरःकमलमच्छिनत् ॥ ३८ ॥

प्रथमः प्रकाशः

आलुष्टकरवालोऽसौ हस्तविन्यस्त
तदा यमपुरीद्वारक्षेत्रपाल इवाव
सुसुमायाः कवन्धस्यान्तिके स्थित
वारीव बाष्पपूरेण नयनाञ्जलिभि
तस्याः कवन्धमुत्सृज्य व्यावृत्तः स
गलितः शोकशल्केन महाटव्याम
ललाटान्तपतपनतेजस्तापभयादिव
विश्वक् सङ्कुचितच्छायो मध्याङ्गा
शोकत्रयमुधादण्ड्यामध्याङ्गातपव
धनः सुताय पञ्चाग्निसाधका इव
न जलं न फलं नान्यद्दृष्टुर्जीविनी
मृत्यवे प्रत्युतापश्यंस्ते 'हिंस्रश्चाप
आत्मनस्तनयानां च तां पश्यन्वि
धनश्रेष्ठी पथ्यतुच्छे गच्छन्नेवमचि
मम सर्वस्वनाशोऽभूत्पूत्री प्राणमि
मृत्युकोटिं वयं प्राप्ता धिगह्री दैव
न यत्पुरुषकारेण साध्यं धीमन्मद
तदेकं दैवमेवेह बलिभ्यो बलवत्त
प्रसाद्यते न दानेन विनयेन न ग
सेवया वर्ज्यते नैव कीयं दुःसाध्यता

ततोऽस्य विस्त्रगन्धासृक्छटाकवचितं वपुः ।
 कोटिकाभिः शतच्छिद्रं चक्रे दारु घुणैरिव ॥ ७० ॥
 पिपीलिकोपसर्गेऽपि स स्तम्भ इव निश्चलः ।
 सार्द्धाहोरात्रयुग्मेन जगाम त्रिदशालयम् ॥ ७१ ॥

यदाह —

'जो तिहिं पएहिं धम्मं समभिगमो संजमं समारूढो ।
 उवसमविवेयसंवरचिलाइपुत्तं नमंसांमि ॥ ७२ ॥
 'अहिमरिया पाएहिं सोणियगंधेण जस्स कीडीओ ।
 खायंति उत्तमंगं तं दुक्करकारयं वंदे ॥ ७३ ॥
 'धोरो चिलाइपुत्तो सुयङ्गलोयाहिं चालणिव्व कओ ।
 ओ तहवि खज्जमाणो पडिवन्नो उत्तमं अट्ठं ॥ ७४ ॥
 'अट्ठाइज्जेहिं राइंदिएहिं पत्तं चिलाइपुत्तेण ।
 दिवंदामरभवणं अच्छरगणमङ्गुलं रम्मम् ॥ ७५ ॥
 नखितैरापन्नः श्वपच इव धिक्कारपदवीम्
 विनातीपुत्रोऽभावधिनरकमामुचितगतिः ।

१। अस्तिनि. पदेः धर्मे समभिगतः संजमं समारूढः ।

उवसमविवेकसंवरचिलातीपुत्र नमसांमि ॥

२। अहिमरियाः पादेः सोणियतगन्धेन यथा कीनाकृतः ।

अट्ठं उत्तमः इति दुक्करकारय इति ॥

३। धोरो इति दुक्करो विधीयमानो यस्मिन्पुत्रोऽपि कृतः ।

यथापुत्रोऽपि दुक्करो यस्मिन्पुत्रोऽपि कृतः उत्तममयम् ॥

४। अट्ठं उत्तमः इति राइंदिने अतिउत्तमोऽपि ॥

५। अट्ठं उत्तमः इति राइंदिने अतिउत्तमोऽपि ॥

भस्मान्ध्यायं यच्चिदिवसदनातिष्यमगमत्

स एवायं योगः सकलसुखमूलं विजयते ॥ ७६ ॥ १३ ॥

पुनरेव योगमेव स्तीति—

तस्याजननिरेवास्तु नृपशोर्भोघजन्मनः ।

अविद्वकर्णो यो योग इत्यक्षरशलाकया ॥ १४ ॥

जननमजननिः “नजोऽनिः शपे” ॥ ५ । ३ । १२७ ॥ इत्यनिः ।

भूयात् । ना चासौ पश्य नृपशस्तस्य नृपशोः । पशुप्राय-

उपस्य भोघजन्मन इति निष्फलजननस्य यः । किं योऽविद्वकर्णः

कया । अक्षरशलाकया । अक्षराखिव शलाका कर्णवेधजननी

शलाका । केनोद्धेदेन यान्यक्षराणि अतएव आह । योग

इति योग इत्यक्षरलक्षणशलाकया योऽविद्वकर्णः लोहादिमय-

शलाकाविद्वकर्णोऽपि । तस्य नृपशोर्वरमजननिर्युक्ता न पुन-

र्विद्वस्यनाप्रायं जननमिति ॥ १४ ॥

पुनरपि पूर्वाद्धेन योगं सुत्वा उत्तराद्धेन तत्स्वरूपमाह—

चतुर्वर्गेऽग्रणीर्भोचो योगस्तस्य च कारणम् ।

ज्ञानश्रद्धानचारित्ररूपं रत्नत्रयं च सः ॥ १५ ॥

चतुर्वर्गोऽर्थकामधर्मभोचलक्षणः तस्मिन्नग्रणीः प्रधानं भोचः ।

अर्थो हि अर्जनरक्षणनाशव्ययहेतुकदुःखानुपङ्गदूयितत्वान्न चतु-

र्वर्गेऽग्रणीर्भवति । कामसु सुखानुपङ्गलेशाद्यद्यप्यर्थादुत्कृष्यते

तथापि विरसावसानत्वात् दुर्गतिसाधनत्वाच्च नाग्रणीः । धर्मसु

ऐहिकामुष्मिकसुखसाधनत्वेन अर्थकामाभ्यां यद्यप्युक्तृथते तथापि
 कनकनिगडरूपपुण्यकर्मवन्धननिवन्धनत्वाद्भवभ्रमणहेतुरिति ना-
 ग्रणीः । मोक्षसु पुण्यपापक्षयलक्षणो न क्षेयवहुलो न वा
 विषसम्पृक्तान्नवदापातरमणीयः परिणामदुःखदायी नवा ऐहिका-
 मुष्मिकफलाशंसादोषदूषित इति भवति परमानन्दमयश्चतुर्वर्ग-
 ऽग्रणीः यः । तस्य च कारणं साधकतमं करणं योगः । तस्य
 किं रूपमित्याह । रत्नत्रयं मरकतादिव्यवच्छेदेनाह । ज्ञान-
 श्रद्धानचारित्ररूपमिति ॥ १५ ॥

रत्नत्रये प्रथमं ज्ञानस्वरूपमाह—

यथावस्थिततत्त्वानां संचेपाद्विस्तरेण वा ।

योऽवबोधस्तमवाहुः सम्यग्ज्ञानं मनीषिणः ॥ १६ ॥

यथावस्थितानि नयप्रमाणप्रतिष्ठितस्वरूपाणि यानि तत्त्वानि
 जीवाजीवाश्रयसंवरनिर्जरावन्धमोक्षलक्षणानि तेषां योऽवबोध-
 स्तत्सम्यग्ज्ञानं स चावबोधः क्षयोपशमविशेषात्कस्यचित्संचेपेण
 कर्मक्षयाच्च कस्यचिद्विस्तरेण ।

तथाहि—

जीवाजीवावाश्रयश्च संवरो निर्जरा तथा ।

बन्धो मोक्षश्चेति सप्त तत्त्वान्याहुर्मनीषिणः ॥ १ ॥

तत्र जीवा द्विधा ज्ञेया मुक्तसंसारिभेदतः ।

अनादिनिधनाः सर्वे ज्ञानदर्शनलक्षणाः ॥ २ ॥

भुक्ता एकस्वभावाः स्युर्जन्मादिक्लेशवर्जिताः ।
 अनन्तदर्शनज्ञानवीर्यानन्दमयाश्च ते ॥ ३ ॥
 संसारिणी द्विधा जीवाः स्थावरत्रसभेदतः ।
 द्वितीयेऽपि द्विधा पर्याप्तापर्याप्तविशेषतः ॥ ४ ॥
 पर्याप्तयस्तु षडिमाः पर्याप्तत्वनिवन्धनम् ।
 आहारो वपुरक्षाणि प्राणा भाषा मनोऽपि च ॥ ५ ॥
 स्युरेकाक्षविकलाक्षपञ्चाक्षाणां शरीरिणाम् ।
 चतस्रः पञ्च षड्वापि पर्याप्तयो यथाक्रमम् ॥ ६ ॥
 एकाक्षाः स्थावरा भूम्यप्तेजोवायुमहीरुहः ।
 तेषां तु पूर्वे चत्वारः स्युः सूक्ष्मा वादरा अपि ॥ ७ ॥
 प्रत्येकाः साधारणाश्च द्विप्रकारा महीरुहः ।
 तत्र पूर्वे वादराः स्युरुत्तरे सूक्ष्मवादराः ॥ ८ ॥
 त्रसा द्वित्रिचतुष्पञ्चेन्द्रियत्वेन चतुर्विधाः ।
 तत्र पञ्चेन्द्रिया द्विधा संज्ञिनोऽसंज्ञिनोऽपि च ॥ ९ ॥
 शिचोपदेशालापान्ये जानते तेऽत्र संज्ञिनः ।
 संप्रवृत्तमनःप्राणास्तेभ्योऽन्ये स्युरसंज्ञिनः ॥ १० ॥
 स्पर्शनं रसनं घ्राणं चक्षुः श्रोत्रमितीन्द्रियम् ।
 तस्य स्पर्शी रसो गन्धो रूपं शब्दश्च गोचरः ॥ ११ ॥
 द्वीन्द्रियाः क्लमयः शङ्खा गण्डूपदजलौकसः ।
 कपर्दाः शक्तिकाद्याश्च विविधाकृतयो मताः ॥ १२ ॥
 यूकामत्कुणमत्कोटलिच्चाद्यास्त्रीन्द्रिया मताः ।
 पतङ्गमच्चिकाभृङ्गदंशाद्याश्चतुरिन्द्रियाः ॥ १३ ॥

ऐहिकामुष्मिकसुखसाधनत्वेन अर्थकामाभ्यां यद्यप्युत्कृष्यते तथापि
 कनकनिगडरूपपुण्यकर्मबन्धननिबन्धनत्वाद्भवन्नमणहेतुरिति ना-
 ग्रणीः । मोक्षस्तु पुण्यपापक्षयलक्षणो न क्लेशबहुलो न वा
 विषसम्पृक्तान्नवदापातरमणीयः परिणामदुःखदायी नवा ऐहिका-
 मुष्मिकफलाशंसादोषदूषित इति भवति परमानन्दमयश्चतुर्वर्-
 ऽग्रणीः यः । तस्य च कारणं साधकतमं करणं योगः । तस्य
 किं रूपमित्याह । रत्नत्रयं मरकतादिव्यवच्छेदेनाह । ज्ञान-
 अज्ञानचारित्ररूपमिति ॥ १५ ॥

रत्नत्रये प्रथमं ज्ञानस्वरूपमाह—

यथावस्थिततत्त्वानां संक्षेपाद्विस्तरेण वा ।

योऽवबोधस्तमत्वाद्दुः सम्यग्ज्ञानं मनीषिणः ॥ १६ ॥

यथावस्थितानि नयप्रमाणप्रतिष्ठितस्वरूपाणि यानि तत्त्वानि
 जीवाजीवायवसंवरजिर्जराबन्धमोक्षलक्षणानि तेषां योऽवबोध-
 स्तत्सम्यग्ज्ञानं स चावबोधः क्षयोपशमविशेषात्कस्यचित्संक्षेपेण
 कर्मक्षयाच्च कस्यचिद्विस्तरेण ।

तथाहि—

जीवाजीवावायवश्च संवरो निर्जरा तथा ।

बन्धो मोक्षयेति सप्त तत्त्वान्याहुर्मनीषिणः ॥ १ ॥

तत्र जीवा द्विधा ज्ञेया मुक्तसंसारिभेदतः ।

धनादिनिधनाः सर्वे ज्ञानदर्शनलक्षणाः ॥ २ ॥

यच्च नचार्णि योर्नानामशान्तिचतुश्चरा ।

भवेन्नोपशमूक्तानि भवेधामपि जन्मिनाम् ॥ २३ ॥

यकाचा बादराः सूक्ष्माः पञ्चाचाः संग्रसंज्ञिनः ।

स्युर्द्विषिधतुश्चाय पर्याप्ता इतरंऽपि च ॥ २४ ॥

एतानि आयस्थानानि जिज्ञोक्तानि चतुर्दश ।

मार्गणा अपि तावन्त्यो ज्ञेयास्ता नामतो यथा ॥ २५ ॥

गतान्द्रियधुर्योगवेदज्ञानक्रुदादयः ।

संयमाहारदृग्ज्ञेयाभ्यसम्यक्त्वसंज्ञिनः ॥ २६ ॥

मिथ्यादृष्टिः मास्वादनसम्यक्त्वमिथ्यादृष्टावपि ।

अविरतसम्यग्दृष्टिर्विरताविरतोऽपि च ॥ २७ ॥

प्रमत्तथाप्रमत्तय निवृत्तिवादरस्ततः ।

अनिवृत्तिवादरथाय सूक्ष्मसंपरायकः ॥ २८ ॥

ततः प्रशान्तमोहय र्चाणमोहय योगवान् ।

अयोगवानिति गुणस्थानानि स्युस्तुर्दश ॥ २९ ॥

मिथ्यादृष्टिर्भवेन्मिथ्यादर्शनस्योदये सति ।

गुणस्थानत्वमेतस्य भद्रकत्वाद्यपेक्षया ॥ ३० ॥

मिथ्यात्वस्यानुदयेऽनन्तानुबन्ध्युदये सति ।

मास्वादनः सम्यग्दृष्टिः स्यादुत्कर्षात् पडावलीः ॥ ३१ ॥

सम्यक्त्वमिथ्यात्वयोगान्मुहूर्त्तं मित्रदर्शनः ।

अविरतसम्यग्दृष्टिरप्रत्याख्यानकोदये ॥ ३२ ॥

विरताविरतम् स्यात्प्रत्याख्यानोदये सति ।

प्रमत्तसंयतः प्राप्तसंयतो यः प्रमाद्यति ॥ ३३ ॥

तिर्यग्योनिभवाः शेषा जलस्थलखचारिणः ।

नारका 'मानवा देवाः सर्वे पञ्चेन्द्रिया मताः ॥ १४ ॥

मनोभाषाकायबलत्रयमिन्द्रियपञ्चकम् ।

आयुरुच्छासनिःश्वासमिति प्राणा दश स्मृताः ॥ १५ ॥

सर्वजीवेषु देहायुरुच्छासा इन्द्रियाणि च ।

विकलासंज्ञिनां भाषा पूर्णानां संज्ञिनां मनः ॥ १६ ॥

उपपादभवा 'देवा नारका गर्भजाः पुनः ।

जरायुपोताण्डभवाः शेषाः सम्मूर्च्छनोद्भवाः ॥ १७ ॥

सम्मूर्च्छनो नारकाश्च जीवाः पापा नपुंसकाः ।

देवान्मु स्त्रीपुंवेदाः^१ स्युर्वेदत्रयजुषः परे ॥ १८ ॥

सर्वे जीवा व्यवहार्यव्यवहारितया द्विधा ।

सूक्ष्मनिगोदा एवान्धा^२स्तेभ्योऽन्ये व्यवहारिणः ॥ १९ ॥

सचित्तः संवृत्तः शीतस्तदन्यो मिथितोऽपि वा ।

विभेदैरान्तरैर्भिन्नो नवधा योनिरङ्गिनाम् ॥ २० ॥

प्रत्येकं सप्तलक्षाणि पृथ्वीवार्यग्निवायुषु ।

प्रत्येकानन्तकायेषु क्रमाद्दश चतुर्दश ॥ २१ ॥

पट् पुनर्विकलान्तेषु मनुष्येषु चतुर्दश ।

स्युयतस्त्रयतस्त्रय खभतिर्यक्सुरेषु तु ॥ २२ ॥

(१) अ ग च मनुजः ।

(२) अ ग च देवाः स्त्रीपुंमवेदाः ।

(३) अ ग च देवानां भवाः ।

(४) अ ग च तेषां अपि व्यवहारिणः ।

तिर्यग्योनिभवाः शेषा जलस्थलखचारिणः ।

नारका 'मानवा देवाः सर्वे पञ्चेन्द्रिया मताः ॥ १४ ॥

मनोभाषाकायबलत्रयमिन्द्रियपञ्चकम् ।

आयुरुच्छ्वासनिःश्वासमिति प्राणा दश स्मृताः ॥ १५ ॥

सर्वजीवेषु देहायुरुच्छ्वासा इन्द्रियाणि च ।

विकलासंज्ञिनां भाषा पूर्णानां संज्ञिनां मनः ॥ १६ ॥

उपपादभवा देवा नारका गर्भजाः पुनः ।

जरायुपोताण्डभवाः शेषाः सम्मूर्च्छनोद्भवाः ॥ १७ ॥

सम्मूर्च्छनो नारकाश्च जीवाः पापा नपुंसकाः ।

देवास्तु स्त्रीपुंवेदाः^१ स्युर्वेदत्रयजुषः परे ॥ १८ ॥

सर्वे जीवा व्यवहार्यव्यवहारितया द्विधा ।

सूक्ष्मनिगोदा एवान्धा^२ स्तेभ्योऽन्ये व्यवहारिणः ॥ १९ ॥

सञ्चित्तः संवृत्तः शीतस्तदन्यो मिश्रितोऽपि वा ।

विभेदेरान्तरैर्भिन्नो नवधा योनिरङ्गिनाम् ॥ २० ॥

प्रत्येकं सप्तलक्षाणि पृथ्वाधार्यग्निवायुषु ।

प्रत्येकानन्तकायेषु क्रमाद्दश चतुर्दश ॥ २१ ॥

षट् पुनर्विकल्पात्रिषु मनुष्येषु चतुर्दश ।

स्युर्वेदस्य तस्यैव स्युर्वेदतयैकस्यैव तु ॥ २२ ॥

प्रथमः प्रकाशः ।

एवं लक्षाणि योनीनामर्गोत्तियतुरुत्तरा ।

सर्वघ्नापन्नमुक्तानि सर्वेषामपि जन्मिनाम् ॥ २३ ॥

एकाक्षा चादराः सूक्ष्माः पञ्चाक्षाः सङ्घासंज्ञिनः ।

स्युर्द्ध्विधितुरक्षाश्च पर्याप्ता इतरैऽपि च ॥ २४ ॥

एतानि जीवस्थानानि जिनीक्तानि चतुर्दश ।

मार्गणा अपि तावन्त्यो ज्ञेयास्ता नामतो यथा ॥ २५ ॥

गतोन्द्रियवपुर्योगवेदज्ञानक्रुदादयः ।

संयमाहारदृग्लेख्याभव्यसम्यक्त्वसंज्ञिनः ॥ २६ ॥

मिथ्यादृष्टिः सास्त्रादनसम्यग्निथ्यादृगावपि ।

अविरतसम्यग्दृष्टिर्विरताविरतोऽपि च ॥ २७ ॥

प्रमत्तयाप्रमत्तय निवृत्तिवादरस्ततः ।

अनिवृत्तिवादरथाय सूक्ष्मसंपरायकः ॥ २८ ॥

ततः प्रशान्तमोहश्च क्षीणमोहश्च योगवान् ।

अयोगवानिति गुणस्थानानि स्युस्तुर्दश ॥ २९ ॥

मिथ्यादृष्टिर्भवेन्मिथ्यादर्शनस्योदये सति ।

गुणस्थानत्वमेतस्य भद्रकत्वाद्यपेक्षया ॥ ३० ॥

मिथ्यात्वस्यानुदयेऽनन्तानुबन्ध्युदये सति ।

सास्त्रादनः सम्यग्दृष्टिः स्यादुत्कर्षात् पडावलीः ॥ ३१ ॥

सम्यक्त्वमिथ्यात्वयोगान्मुहूर्त्तं मिथ्यदर्शनः ।

अविरतसम्यग्दृष्टिरप्रत्याख्यानकोदये ॥ ३२ ॥

विरताविरतम् स्यात्प्रत्याख्यानोदये सति ।

प्रमत्तसंयतः प्राप्तसंयमो यः प्रमाद्यति ॥ ३३ ॥

तिर्यग्योनिभवाः शेषा जलस्थलस्रचारिणः ।
 नारका 'मानवा देवाः सर्वे पञ्चेन्द्रिया मताः ॥ १४ ॥
 मनोभाषाकायबलत्रयमिन्द्रियपञ्चकम् ।
 आयुरुच्छासनिःश्वासमिति प्राणा दश स्मृताः ॥ १५ ॥
 सर्वजीवेषु देहायुरुच्छासा इन्द्रियाणि च ।
 विकलासंज्ञिनां भाषा पूर्णानां संज्ञिनां मनः ॥ १६ ॥
 उपपादभवा देवा नारका गर्भजाः पुनः ।
 जरायुपोताण्डभवाः शेषाः सम्पूर्च्छनोद्भवाः ॥ १७ ॥
 सम्पूर्च्छनो नारकाश्च जीवाः पापा नपुंसकाः ।
 देवास्तु स्त्रीपुंवेदाः^१ स्युर्वेदत्रयजुषः परे ॥ १८ ॥
 सर्वे जीवा व्यवहार्यव्यवहारितया द्विधा ।
 सूक्ष्मनिगोदा एवान्त्या^२स्तेभ्योऽन्ये व्यवहारिणः ॥ १९ ॥
 सचित्तः संवृत्तः शीतस्तदन्यो मिश्रितोऽपि वा ।
 विभेदैरान्तरैर्भिन्नो नवधा योनिरङ्गिनाम् ॥ २० ॥
 प्रत्येकं सप्तलक्षाणि पृथ्वीवार्यग्निवायुषु ।
 प्रत्येकानन्तकायेषु क्रमाद्दश चतुर्दश ॥ २१ ॥
 षट् पुनर्विकलाक्षेषु मनुष्येषु चतुर्दश ।
 स्युश्चतस्रश्चतस्रश्च श्वभ्रतिर्यक्सुरेषु तु ॥ २२ ॥

(१) क ख मनुजाः ।

(२) ख ग च देवाः स्त्रीपुंवेदाः ।

(३) क ख ख देवनारकाः ।

(४) ख ग ख तेऽन्येऽपि व्यवहारिणः ।

2016年 2月 28日 星期一

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

[illegible]

ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ

[illegible]

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ५३ ॥

[illegible]

ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਅੰਕੜੇ

၈၂. အိမ်ထောင်ရေးနှင့် ပတ်သက်သည့် အချက်အလက်များ

[illegible]

የባለ ምርት አጠቃላይ መግለጫ

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३८ ॥

ନିଆଁର ମୁହଁରୁ ଏ ମୁହଁରୁ ଏକ ବିସ୍ଫାସ ।

अथः, अथः अथः अथः अथः अथः ॥ ५० ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

गौरीनामो हिमं व्याप्य नदनसमदेशमाय ॥ ५५ ॥

नानाकाकागपदेगन्या निचाः अलाणवन्त दे ।

मावान्न परिवर्तयिष्यः कालः स उच्यते ॥ ५२ ॥

ज्यातिःशब्दं यस्य शानमुच्यते भगवादिवाचम् ।

तु व्यापहारिकः ज्ञानः ज्ञानवैदित्तिरागतः ॥ ५३ ॥

[illegible]

24

नवजीर्णादिरूपेण यदमी भुवनोदरे ।

पदार्थाः परिवर्तन्ते तत्कालस्यैव चेद्विदितम् ॥ ५४ ॥

वर्तमाना अतीतत्वं भाविनो वर्तमानानाम् ।

पदार्थाः प्रतिपद्यन्ते कालक्रीडाविडम्बिताः ॥ ५५ ॥

॥ इति अग्रीयतत्त्वम् ॥

मनोवचनकायानां यस्यात्कर्म स आयवः ।

शुभः शुभस्य हेतुः स्यादशुभस्त्वशुभस्य च ॥ ५६ ॥

॥ इति आयवः ॥

सर्वेषामास्त्रवाणां यो रोधहेतुः स संवरः ।

कर्मणां भवहेतूनां जरणादिह निर्जरा ॥ ५७ ॥

॥ इति संवरनिर्जरे ॥

वक्ष्यन्ते भावनास्त्रेवास्त्रवसंवरनिर्जराः ।

तन्नात्र विस्तरेणोक्ताः पुनरुक्तत्वभीरुभिः ॥ ५८ ॥

सकषायतया जीवः कर्मयोग्यास्तु पुद्गलान् ।

यदादत्ते स बन्धः स्याज्जीवास्त्रातन्त्रप्रकारणम् ॥ ५९ ॥

प्रकृतिस्थित्यनुभागप्रदेशा विधयोऽस्य तु ।

प्रकृतिस्तु स्वभावः स्यात् ज्ञानावृत्त्यादिरष्टधा ॥ ६० ॥

ज्ञानदृष्ट्यावृत्ती वेद्यं मोहनीयायुषी अपि ।

नामगोत्रान्तरायाश्च मूलप्रकृतयो मताः ॥ ६१ ॥

निकर्षोत्कर्षतः कालनियमः कर्मणां स्थितिः ।

अनुभागो विपाकः स्यात्प्रदेशोऽंशप्रकल्पनम् ॥ ६२ ॥

अग्नेषद्रव्यपर्यायविषयं विश्वलोचनम् ।

अनन्तमेकमत्यक्षं 'केवलज्ञानमुच्यते ॥ ७२ ॥

एवं च पञ्चभिर्ज्ञानैर्ज्ञातितत्त्वसमुच्चयः ।

अपवर्गहेतो रत्नत्रयस्याद्याङ्गभागभवेत् ॥ ७३ ॥

भवविटपिसमूलोन्मूलने मत्तदन्ती

जडिमतिमिरनाशे पद्मिनीप्राणनाथः ।

नयनमपरमेतद्विश्वतत्त्वप्रकाशे ।

करणहरिणवन्द्ये वागुरा ज्ञानमेव ॥ ७४ ॥ १६ ॥

द्वितीयं रत्नमाह—

रुचिर्जिनोक्ततत्त्वेषु सम्यक्श्रद्धानमुच्यते ।

जायते तद्विसर्गेण गुरोरधिगम्येन वा ॥ १७ ॥

जिनोक्तेषु तत्त्वेषु जीवादिभूतस्वरूपेषु या रुचिस्तत् श्रद्धानम् । न
ज्ञानमित्येव रुचिं विना फलसिद्धिः । शाकान्नादिस्वरूपवेदिना
रुचिरहितेन न सौहित्यलक्षणं फलमवाप्यते । श्रुतज्ञानवतो
द्वारमर्दकादेरभव्यस्य दूरभव्यस्य वा जिनोक्ततत्त्वेषु रुचिरहि
न विवक्षितं फलमुपयूयते । तस्य चोत्पादे द्वयी गतिः नि
ऽधिगमय । निमग्नः स्वभावो गुरुरपदेशादिनिरपेक्षः सम्यक्श्र
कारणम् ।

पात्नमेतद्वृत्तिर्न मम्यग्नयेन प्राप्नुयति यत् ।
 निमग्नैतत्तमिदं मम्यग्नयेन प्राप्नुयति ॥ ११ ॥
 गुरुपदेगमान्मया न विद्यामणि विदितम् ।
 यत्तु मम्यग्नयेन तत्प्रादुर्भासमानं यत् ॥ १२ ॥
 यमप्रथमं प्रोक्तं त्रीणि ज्ञानचारित्र्याः ।
 हेतुस्तपःश्रुतादीनां सद्गुणमन्दोदितम् ॥ १३ ॥
 ज्ञातं हि चरणज्ञानविप्लवमपि दग्धम् ।
 न पुनर्ज्ञानचारित्र्ये मित्यात्यविप्लवितम् ॥ १४ ॥
 ज्ञानचारित्र्यज्ञानोऽपि श्रूयते येनितः किल ।
 सम्यग्दर्शनमाज्ञापयार्त्तार्थकृतं प्रपद्यते ॥ १५ ॥
 अष्टतचरणबोधाः प्राणिनो यत्प्रभावा-
 दसमसुखनिधानं मोचमासादयन्ति ।
 भवजलनिधिपोतं दुःखकान्तारदावम् ।
 श्रयत तदिह सम्यग्दर्शनं रत्नमेकम् ॥ १६ ॥ १७ ॥

तृतीयं रत्नमाह—

सर्वसावद्ययोगानां त्यागश्चारित्र्यमिष्यते ।
 कीर्तितं तदहिंसादिव्रतभेदेन पञ्चधा ॥ १८ ॥

सर्वे न तु कतिपये ये सावद्ययोगाः सपापव्यापारास्तेषां त्यागो
 ज्ञानश्रद्धानपूर्वकं परिहारः स सम्यक्चारित्र्यं ज्ञानदर्शनं विना
 कृतस्य चारित्र्यस्य सम्यक्चारित्र्यत्वानुपपत्तेः । सर्वग्रहणं
 देशचारित्र्यवच्छेदार्थम् । इदं च चारित्र्यं मूलोत्तरगुणभेदेन

विषयं कौत्सितमिच्छादिना मूलगुणद्वयं चान्वितमाह । पश्यन्नेति
मिदं न तु स्वरूपतः ॥ १८ ॥

मूलगुणानेव कौत्सयति --

अहिंसासूत्रतामेत्यब्रह्मचर्यापरिग्रहाः ।

पशुभिः पशुभिर्युक्ता भावनाभिर्विमुक्तये ॥ १९ ॥

इत्यादयश्च पश्चापि प्रत्येकं पश्यन्निपभावनाभ्यर्जिताः सन्तः स्वरूपजननं प्रति अप्रतिबद्धमागम्या भवन्तीति पश्यभिरित्या-
क्तम् ॥ १९ ॥

प्रथमं मूलगुणमाह -

न यत्प्रमादयोगेन जीवितव्यपरोपणम् ।

वसानां स्थावराणां च तदहिंसाव्रतं मतम् ॥ २० ॥

मादोऽज्ञानसंशयविपर्ययरोगहेयभूतिभ्रंशयोगदुष्पुणिधानधर्मा—
दरसंदादष्टविधः । तद्योगात्तमानां स्थावराणां च जीवानां
व्यपरोपणं हिंसा । तन्निषेधादहिंसा प्रथमं व्रतम् ॥ २० ॥

द्वितीयमाह—

प्रियं पथ्यं वचस्तथ्यं सूत्रतव्रतमुच्यते ।

तत्तथ्यमपि नो तथ्यमप्रियं चाहितं च यत् ॥ २१ ॥

यं वचोऽनृपारूपमुच्यमानं सूत्रतव्रतमुच्यते । किं विशिष्टं तथ्यं

प्रियं पयं च तत्र प्रियं यत् पुत्रमात्रं योणमिति पयं यदाकौ
 हितम् । ननु तथ्यमेवेतं विमेषणमन भव्यप्रताधिकारमात्रं वि
 पययोस्तु कोऽधिकारः । अत आह । तत्तथ्यमपीति आहारापेक्षया
 तथ्यमपि यदप्रियं यथा नीरं प्रति नीरस्त्वं पुष्टिनं प्रति पुष्टं
 त्वमिति तदप्रियत्वाच्च तथ्यम् । तथाप्रत्यक्षितं यथा । मृगमुक्ति
 पृष्टस्यारण्ये मृगान् दृष्टवतो मया मृगा इष्टा इति तज्जनु
 घातहेतुत्वान्न तथ्यम् ॥ २१ ॥

तृतीयमाह—

अनादानमदत्तस्यास्तेयव्रतमुदीरितम् ।

वाह्याः प्राणा नृणामर्थी हरता तं हता हि ते ॥२२॥

वित्तस्वामिना अदत्तस्य वित्तस्य यदनादानं तदस्तेयव्रतम् । त
 स्वामिजीवतीर्थकरगुर्वदत्तभेदेन चतुर्विधम् । तत्र स्वाम्यद
 दणोपलकाष्ठादिकं तत्स्वामिना यददत्तम् । जीवादत्तं यत्स्वामि
 नादत्तमपि जीवेनादत्तं यथा प्रब्रज्यापरिणामविकलो मातापितर
 पुत्रादि गुरुभ्यो दीयते । तीर्थकरादत्तं यत्तीर्थकरैः प्रतिषिद्धमा
 कर्मिकादि गृह्यते । गुर्वदत्तं नाम स्वामिना दत्तमाधाकर्मा
 कादिदोषरहितं गुरुनननुज्ञाप्य यद्गृह्यते । नन्वहिंसापरिक
 सर्व्वव्रतानामदत्तादाने तु केव हिंसा येनाहिंसापरिक
 स्यादित्युक्तं वाह्याः प्राणा इत्यादि । यदि स्तेयस्य प्राणहरणस्य
 मृग्यते तदा तदस्येव ॥ २२ ॥

अनुसन्ध्या

दिन्द्रोदादिप्रकाशाणां जगत्सर्वविचारितः ।

सनाथाकायतनस्यागो ब्रह्माष्टादशध्या सतम् ॥२३॥

दिन्द्रोदादिप्रकाशः । तं च वैक्रियशरीरसम्भवाः । ओदादिप्रकाशः
ओदादिप्रकाशस्यैवदृष्टेः प्रसवार्थं च तं काश्यन्त इति काश्या
तेषां व्यागो जगत्सर्वविचारितः सप्तध्यासतम् । तदाष्टादशध्या
सतम् अष्टादश न कर्यासि न कार्यासि कुर्वन्नासां प्र परं नानुसन्ध्या
एव च जगत्सर्वविचारितः दिन्द्रोदादिप्रकाशः । यद्यसौदा
दिन्द्रोदादिप्रकाशः ।

यदाह

दिन्द्रोदादिप्रकाशस्यैवदृष्टेः प्रसवार्थं च तं काश्यन्त इति नवकम्

ओदादिप्रकाशस्यैवदृष्टेः प्रसवार्थं च तं काश्यन्त इति ॥ १ ॥ इति ॥

जगत्सर्वविचारितः सनाथाकायतन इति च मध्ये जगत्सर्वविचारितः
असौदादिप्रकाशस्यैवदृष्टेः प्रसवार्थं च तं काश्यन्त इति ॥ २६ ॥

पञ्चममाह

सर्वमायेषु मूर्च्छायास्त्यागः स्यादप्रमिषः ।

यदमत्स्वर्पाप जायत मूर्च्छाया चित्तविभवः ॥२४॥

सर्वमायेषु द्रव्यवैकल्यानमायेषु यो मूर्च्छाया गाढस्य त्यागो ननु
द्रव्यादित्यागमायं योऽपरिग्रहप्रतम् । ननु परिग्रहत्यागोऽपरिग्रहप्रतम्
स्यात् किं मूर्च्छायागलक्षणं तद्वच्चक्षेण अत आह । यदमत्स्वर्पाप

यस्मादमत्स्वव्यवियमानेऽपि दृष्टवेत्तुलभापि मूर्च्छया नि-
विप्लवः स्यात् । चित्तविप्लवः प्रथममोक्षविप्लवः । यमत्वापि धन-
धनगतिवती राजगृहजनगरदमकस्येव चित्तसंज्ञिता दुर्गतिप्रात-
निवन्धनं भवति । मत्वापि वा दृष्टवेत्तुलभापि लक्षणे सामर्थ्य-
विगेषे तृणाक्षणादिनिरूपद्रवमनसां प्रथमसुखप्राप्त्या चित्त-
विप्लवाभावः । अत एव धर्मीयकरणधारिणां यतीनां शरी-
र उपकरणे च निर्ममत्वानामपरिग्रहतत्त्वम् ।

यदाह —

यद्वत्तुरगः सत्स्वप्याभरणभूषणेष्वनभिषक्तः ।

तद्वदुपग्रहवानपि न सङ्गमुपयाति निग्रन्थः ॥ १ ॥

यथा च धर्मीयकरणवतामपि मूर्च्छारहितानां मुनीनां न
परिग्रहग्रहितदोषस्तथा व्रतिनीनामपि गुरूपदिष्टधर्मीयकरण-
धारिणीनां रत्नत्रयवतीनां तेन तासां धर्मीयकरणपरिग्रहमात्रेण
मोक्षापवादः प्रलापमात्रम् ॥ २४ ॥

पञ्चभिः पञ्चभिर्युक्ता भावनाभिर्विमुक्तये इत्युक्तं

तद्वत्स्तीति—

भावनाभिर्भावितानि पञ्चभिः पञ्चभिः क्रमात् ।

महाव्रतानि नो कस्य साधयन्त्यव्ययं पदम् ॥ २५ ॥

भाव्यन्ते वास्यन्ते गुणविशेषमारोप्यन्ते महाव्रतानि ।

भावनाः ॥ २५ ॥

अथ प्रथमव्रतस्य भावना आह —

मनोगुप्तेषणादानेर्याभिः समितिभिः सदा ।

दृष्टान्नपानग्रहणे नाहिंसां भावयेत् सुधीः ॥२६॥

मनोगुप्तिर्वक्ष्यमाणलक्षणा तथेत्येका भावना । एषणा विशुद्धपिण्ड-
ग्रहणलक्षणा तस्यां या समितिः । आदानग्रहणेन निक्षेप
उपलक्ष्यते । तेन पीठादेर्यहणे स्वापने च या समितिः ।
इरण्मयीयां गमनं तत्र या समितिः । आभिरेषणादानेर्यास-
मितिभिर्दृष्टयोरन्नपानयोर्ग्रहणेनोपलक्षणत्वात् तदुयासेनाहिंसां
भावयेदिति सम्बन्धः । इह च गुप्तिसमितीनां महाव्रतभावनात्वेन
गतार्यानामपि अथवा पञ्चसमितीत्यादिपन्थेन पुनरुत्कीर्तनं
गुप्तिसमितीनामुत्तरगुणत्वज्ञापनार्थम् ।

यदाह—

पिण्डस्य जा विसोही समिद्धो भावणा तवो दुविहो ।

पडिमा अभिगहो चिय उत्तरगुणगोवियाणाहिं ॥ १ ॥

इह च मनोगुप्तेर्भावनात्वं हिंसायां मनोव्यापारस्य प्राधान्यात् ।
श्रूयते हि प्रसन्नचन्द्रराजर्षिर्मनोगुप्त्या अभाविताहिंसाव्रतो हिंसा-
मकुर्वन्नपि सप्तमनरकपृथ्वीयोग्यं कर्म निर्ममे एषणादानेर्यास-
मितयस्तु अहिंसायां नितरामुपकारिण्य इति युक्तं भावनात्वम् ।
दृष्टान्नपानग्रहणं च संसक्तान्नयानपरिहारेणाहिंसाव्रतोपकारायेति
पञ्चमी भावना ॥ २६ ॥

तस्यावग्रहो भारतादिवर्षम् । गृहपतिर्मण्डलाधिपतिस्तस्यावग्रह
 क्षत्रमण्डलादि । शय्यातरो वसतिस्वामी तदवग्रहो वसतिरेव ।
 माधर्मिकाः साधवस्तेषामवग्रहः शय्यातरप्रदत्तं गृहादि । एता-
 नवग्रहान् ज्ञात्वा यथायथमवग्रहं याचेत । अस्वामियाचने हि
 परस्परविरोधेन अकाण्डघाटनादय ऐहिका दोषाः परलोके-
 ऽपि अदत्तपरिभोगजनितं पापकर्म । इति प्रथमा भावना ।
 सकृदत्तेऽप्यवग्रहे स्वामिना अभीक्षां भूयो भूयोऽवग्रहयाचनं
 कार्यं पूर्वलब्धेऽवग्रहे ग्लानाद्यवस्थामूत्रपुरीषोत्सर्गपात्रकरचरण-
 प्रक्षालनस्थानानि दातृचित्तपीडापरिहारार्थं याचनीयानि । इति
 द्वितीयभावना । एतावन्मात्रमेव एतावत्परिमाणमेवैतत् चेत्वादि
 समोपयोगि नाधिकमिति अवग्रहस्य धारणं व्यवस्थापनम् ।
 एवमवग्रहधारणे हि तदभ्यन्तरवर्त्तिनीमूर्द्धस्यानादिक्रियामासे-
 वमानो न दातुरुपरोधकारी भवति । याञ्चाकाल एवावग्रहा-
 नवधारणे विपरिणतिरपि दातुयेतसि स्यादात्मनोऽपि चादत्तपरि-
 भोगजनितकर्मवन्धः स्यादिति तृतीयभावना । धर्मं चर-
 न्तीति धार्मिकाः समानासुल्याः प्रतिपन्नैकशासनाः साधवस्तेभ्यः
 पूर्वपरिगृहीतचेत्रेभ्योऽवग्रहो याच्यस्तदनुज्ञानादि तत्रासितव्यं
 अन्यथा स्तेयं स्यादिति चतुर्थी भावना । अनुज्ञापिते अनुज्ञया
 स्वीकृते ये पानान्ने तयोरशनं सूत्रोक्तेन हि विधिना प्रासुकमेपणीयं
 कल्पनीयं च पानान्नं लब्धमानीयालोचनापूर्वं गुरुवे निवेद्यानुज्ञातो
 गुरुणा मण्डल्यामेकको वा ऽग्न्यायात् । उपलक्षणमेतत् यत्-
 किञ्चिदौघिकोपग्रहिकभेदमुपकरणं धर्मसाधनं तत्सर्वं गुरुणाऽनु-

ज्ञातं परिभोक्तव्यम् । एवं विदधानो नातिक्रामत्यस्तेयव्रतमिति
पञ्चमो भावना ।

चतुर्थव्रतभावना आह —

स्त्रीषण्डपशुमद्देश्मासनकुड्यान्तरोज्झनात् ।

सरागस्त्रीकथात्यागात्प्राग्रतस्मृतिवर्जनात् ॥ ३० ॥

स्त्रीरम्याङ्गेक्षणस्वाङ्गसंस्कारपरिवर्जनात् ।

प्रणीतात्यशनत्यागाद् ब्रह्मचर्यं तु भावयेत् ॥ ३१ ॥

(युग्मम्)

त्रियो देवमानुषभेदाहिविधाः एताश्च सचित्ताः । अचित्तास्तु पुस्त-
लेप्यचित्रकर्मादिनिर्मिताः । षण्डास्तृतीयवेदोदयवर्त्तिनो महा-
मोहकर्माणः स्त्रीपुंससेवनाभिरताः । पशवस्तिर्यग्योनिजाः । तत्र
गोमहिषीवडवावालेयीअजाअविकादयः सम्भाव्यमानमैयुनाः ।
एभ्यः कृतदन्धेभ्यो मतुः स्त्रीषण्डपशुमती च ते वेश्मासने च वेश्म-
वसतिः । आसनं संस्कारकादि । कुड्यान्तरं यत्रान्तरस्थोऽपि
कुड्यादौ दम्पत्योर्मोहिनादिगद्गदः श्रूयते ब्रह्मचर्यभङ्गभयादेपामुज्झनं
त्यागः । इति प्रथमा भावना । सरागस्य मोहोदयवती या स्त्रीभिः
कथा नीणां वा कथा मरागाय ताः स्त्रियश्च ताभिस्तासां वा कथा
तस्यामत्यागः । रागानुवन्विना हि देशजातिकुलनेपथ्यभाषागति-
विभ्रमिद्विहस्यलीलाकटाक्षप्रणयकलहशृङ्गाररमानुविद्या कथा

प्रथमः प्रकाशः ।

वात्येव चित्तोदधेरवश्यं विज्ञोभमादधार्तं
प्राक् प्रव्रज्याव्रज्यचर्यात् पूर्वं गृहस्थावस्थ
निधुवनं तस्य स्मृतिस्तस्या वर्जनं प्राग्रतः
सन्मुच्यते । इति तृतीया भावना । स्त्री
यानि रम्याणि सृष्टणीयान्यङ्गानि स
तेषामोक्षणमपूर्वविश्रयरसनिर्भरतया वि
कनम् । ईक्षणमात्रं तु रागद्वेषरहितस्या

यदाह—

अशक्यं रूपमद्रष्टुं चतुर्गोचरमागत
रागद्वेषी तु यो तत्र तौ बुधः पति

तथा स्वस्यात्मनोऽङ्गं शरीरं तस्य संस्कारः
दन्तकेयसन्मार्जनादि स्त्रीरम्याङ्गेक्षणं च
परिवर्जनात् । स्त्रीरम्याङ्गेक्षणतरलितविलो
शलभ इव विनाशमुपयाति । अशुचि
तत्तदुल्ललिकामयैर्विकल्पैर्वृथात्मानमायास
प्रणीतो वृथः स्निग्धमधुरादिरसः ।
रुचमैचस्याकण्डमुदरपूरणं तयोस्वागो
रसप्रणीतो हि प्रधानधातुपरिपोषेण वेदे
अत्यशनस्य तु न केवलं ब्रह्मचतिका

यदाह—

अजमसणस्स मब्बं जणस्स कुज्जा 'दगस्स दोभागे ।

वाउपवियारणुता छब्भायं जणगं कुज्जा ॥ १ ॥

इति पञ्चमो भावना । एवं नवविधब्रह्मचर्यगुप्तिसंग्रहेण ब्रह्मचर्यं
व्रतस्य पञ्च भावनाः ॥ ३० ॥ ३१ ॥

पञ्चमव्रतस्य भावना आह—

स्पर्शे रसे च गन्धे च रूपे शब्दे च हारिणि ।

पञ्चस्त्रितीन्द्रियार्थेषु गाढं गार्ह्यस्य वर्ज्जनम् ॥ ३२ ॥

एतद्विवामनोक्षेपु सर्व्वथा द्वेषवर्ज्जनम् ।

आकिञ्चन्यव्रतस्यैवं भावनाः पञ्च कीर्त्तिताः ॥ ३३ ॥

(युग्मम्)

अर्गोदित्वा मनोहारिषु विषयेषु यद्गाढं गार्ह्यस्याभिधायकं
वर्जनम् । अर्गोदित्वेवामनोक्षेपिन्द्रियप्रतिकूलेषु यो द्वेषोऽप्राप्ति-
रस्यैव वर्जनम् । गार्ह्यायान् हि मनोक्षेपविषयेऽभिधायकानाम-
प्राप्तिरित्यादिदृष्टि मध्यस्थस्य तु मूर्च्छोरहितस्य न प्र-
तिपत्तिरिति वाच्यं । गार्ह्यायान्तर्गतोपशान्तया च द्वेषोपादानम् ।
न च द्वेषोऽप्राप्तिरिति वाच्यं । गार्ह्यायान्तर्गतोपशान्तया च द्वेषोपादानम् ।
न च द्वेषोऽप्राप्तिरिति वाच्यं । गार्ह्यायान्तर्गतोपशान्तया च द्वेषोपादानम् ।
न च द्वेषोऽप्राप्तिरिति वाच्यं । गार्ह्यायान्तर्गतोपशान्तया च द्वेषोपादानम् ।

भुजगुणरूपचारित्र्यसमिधायोत्तरगुणरूपं तदाह—

अथवा पञ्चसमितिगुप्तित्वयपवित्तितम् ।

चरित्रं सम्यक्चारित्र्यमित्याहुर्मुनिपुङ्गवाः ॥ ३४ ॥

समिति रिति पञ्चानां चेष्टानां तान्त्रिकी संज्ञा । अथवा सं सम्यक् प्रशस्ता अर्द्धश्रवणानुसारेण इति चेष्टा समितिः पञ्चानां समि-
तीनां समाहारः पञ्चसमिति । गुप्तिरात्मनः संरक्षणं मुमुक्षुर्योग-
निग्रह इत्यर्थः । गुप्तीनां त्रयं गुप्तित्वं पञ्चसमिति च गुप्तित्वं च
ताभ्यां च पवित्तितं यश्चरित्रं यतीनां चेष्टा सा सम्यक्चारित्र्य-
मुच्यते । सम्यक्प्रवृत्तिलक्षणा समितिः प्रवृत्तिनिवृत्तिलक्षणा
गुप्ति रत्यनयोर्विशेषः ॥ ३४ ॥

अथ समितीगुप्तीय नामत आह—

द्वैर्याभाषैषणादाननिक्षेपोत्सर्गसंज्ञिकाः ।

पञ्चाहुः समितीस्त्रिस्रो गुप्तीस्त्रियोगनिग्रहात् ॥ ३५ ॥

द्वैर्यासमितिर्भाषासमितिरेषणासमितिरादाननिक्षेपसमितिरुत्सर्गस-
मितिरित्येताः पञ्चसमितीर्ब्रुवते तीर्थंकराः । त्रिसंख्या योगास्त्रि-
योगा मनोवाक्कायव्यापारास्तेषां निग्रही निरोधः । प्रवचन-
विधिना मार्गव्यवस्थापनमुन्मार्गनिवारणं च । निग्रहादिति
हेतौ पञ्चमी तेन मनोगुप्तिर्वचनगुप्तिः कायगुप्तिरिति तिस्रो
गुप्तीर्ब्रुवते ॥ ३५ ॥

इर्यालक्षणमाह—

लोकातिवाहिते मार्गे चुम्बिते भास्वदंशुभिः ।

जन्तुरक्षार्थमालोक्य गतिरीर्या मता सताम् ॥ ३३ ॥

त्रसस्थावरजन्तुजाताभयदानदीक्षितस्य सुनेरावश्यके प्रयोक्तृ
गच्छतो जन्तुरक्षानिमित्तं स्वशरीररक्षानिमित्तं च पादाग्रादारम्भ
युगमात्रक्षेत्रं यावत् निरीक्ष्य ईरण्मीर्या गतिस्तस्यां समितिरीर्या-
समितिः ।

यदाहुः—

'पुरश्चो जुगमायाए पेहमाणो महिं चरे ।

वज्जंतो बीयहरियाइं पाणे य दगमट्टियं ॥ १ ॥

ओवायं विसमं खाणुं विजलं परिवज्जे ।

सङ्कमेण न गच्छेज्जा विज्जमाणे परक्कमे ॥ २ ॥

गतिश्च मार्गे भवति तस्य विशेषणं लोकातिवाहिते लोकैरति-
वाहिते अत्यन्तक्षुणे । चुम्बिते स्पृष्टे आदित्यकिरणैः प्रथमविशेषणं
परैर्विराधिते मार्गे गच्छतो यतेः षड्जीवनिकायविराधना न
भवति । उन्मार्गेण न गन्तव्यमिति चाह । तथाविधेऽपि मार्गे

(१) पुरतो युगमात्रया पेहमाणो महिं चरेत् ।

वर्जयन् बीजहरितानि प्राणान् च दकम्हन्तिनाम् ॥

(२) अवपाते विसमं स्थाणुं विजलं परिवर्जयेत् ।

सङ्क्रमेण न गच्छेत् विद्यमाने पराक्रमे ॥

रात्रौ गच्छतः सम्प्रातिमसत्त्वविराधना भवेदिति तत्परिहारार्थं
द्वितीयविमर्षणम् । एवंविधोपयोगवतश्च गच्छतो मुनेः कथंचित्
प्राणिवधेऽपि प्राणिवधपापं न भवति ।

यदाह—

उच्चालियन्मि पाए इरियासमियस्स सङ्खमट्ठाए ।

वावज्जेज्ज कुलिङ्गी मरिज्ज तं जोगमासज्ज ॥ १ ॥

न य तस्स तन्निमित्तो बंधो सुहुमोवि देसिओ समए ।

अणवज्जी उपभोगेण सव्वभावेण सो जम्हा ॥ २ ॥

तथा—

जिअदु व मरदु व जीवो अजदाचारस्स निच्छओ हिंसा ।

पयदस्स णत्थि बंधो हिंसामित्तेण समिदस्स ॥ ३ ॥ ३६ ॥

भाषासमितिमाह—

अवद्यत्यागतः सर्वजनीनं मितभाषणम् ।

प्रिया वाचंयमानां सा भाषासमितिरुच्यते ॥३७॥

अवद्यानि भाषादोषा वाक्यशुद्धाध्ययनप्रतिपादिताः धूर्त्तकामुक-
क्रव्यादचौरचावकादिभाषितानि च तेषां निर्दम्भतया त्यागस्ततः
सर्वजनीनं सर्वजनेभ्यो हितं मितं स्वल्पमप्यतिबहुप्रयोजनसाधकं
तच्च तद्भाषणं च ।

यदाह—

‘महुरं निउणं थोवं कज्जावडियं अगव्वियमतुच्छं ।

पुव्विमइसंकलियं भणंति जं धम्मसंजुत्तं ॥ १ ॥

एवंविधं यज्ञाषणं सा भाषासमितिः । भाषायां सम्यगिति-
भाषासमितिः । सा च प्रिया अभिमता वाच्यमानां मुनीनाम् ।

यदाहुः—

‘जा य सच्चा न वत्तव्वा सच्चा मोसा य जा मुसा ।

जा य दुहेहिं गाइस्सा ण तं भासेज्ज पस्सवं ॥ १ ॥ इति ॥ ३७ ॥

एषणासमितिमाह—

द्विचत्वारिंशता भिच्चादोषैर्निर्णयमदूषितम् ।

मुनिर्यदन्नमादत्ते सैषणासमितिर्मता ॥ ३८ ॥

इति ध्यामधिका चत्वारिंशत् द्विचत्वारिंशद्भिच्चादोषाः उक्तमोत्याद-

नैषणालक्षणाः तत्रोक्तमदोषा गृह्यस्थप्रभवाः षोडश ।

यद्यथा—

‘आहाकम्महेमियपूइकम्मे अ मोसजाए य ।

ठवणा पाहुडियाए पाउयरकीयपामिच्चे ॥ १ ॥

१. महुरं निउणं थोवं कार्योपतितमगव्वियमतुच्छम् ।

पुर्व्विमित्तमसंकलितं भणन्ति यज्जमसंजुत्तम् ॥

२. जा य सच्चा न वत्तव्वा सच्चा मोसा च जा मुसा ।

जा य दुहेहिं गाइस्सा ण ता भासेत्त पस्सावं ॥

३. आहाकम्महेमियपूइकम्मे अ भिमतायं च ।

अभिमतं वाच्यमानं मुनीनाम् ॥

परिषद्विषयं चमिष्टुं उद्भिणे मानोऽहं इय ।

चमिष्टुं चमिष्टुं चमिष्टुं चमिष्टुं चमिष्टुं ॥ २ ॥

प्राधाय विकल्पा यतिं मनसि उक्त्वा मचित्तस्याचित्ताकरण-
मविसृज्य वा पाको निकृतादाधकर्म ॥ १ ॥

उद्देशः साध्वर्थं भद्रव्यः स प्रयोजनमस्य चोद्देशिकं यत्पूर्वकृत-
मोदनमोदकचोदादि तस्मादुद्देशेन दध्यादिना गुडपाकेन च
भक्ष्युद्देशो भवति ॥ २ ॥

प्राधाकर्मिकाययमभिम्यं शुद्धमपि यत्तत्पूतिकर्म शुचिद्रव्य-
मिवाशुचिद्रव्यमभिम्यम् ॥ ३ ॥

यदात्मार्थं साध्वर्थं चादित एव मित्यं पण्यते तन्मियम् ॥ ४ ॥

साधुयाचितस्य चोरादेः पृथक्कृत्य सभाजने स्थापनं
स्थापना ॥ ५ ॥

कालान्तरभाविनो विवाहादेरिदानीं सन्निहिताः साधवः
सन्ति तेषामप्युपयोगं भवत्विति बुद्ध्या इदानीमेव कारणं समय-
परिभाषया प्राभृतिका सन्निहृष्टस्य विवाहादेः कालान्तरे साधु-
समागमनं सन्निव्योत्कर्षणं वा ॥ ६ ॥

यदन्यकारव्यवस्थितस्य द्रव्यस्य वद्विप्रदीपमण्णादिना भित्त्य-
पनयनेन वा वह्निर्निष्कास्य द्रव्यधारणेन वा प्रकटकरणं तस्मादु-
त्करणम् ॥ ७ ॥

यस्माध्वर्थं मूल्येन क्रियते तत्क्रौतम् ॥ ८ ॥

(१) परिवर्तितमभ्यासतस्तद्विषयं मानापहृतमिति ।

आध्वेदमनिसृष्टं यध्यवपूरकय पोदयः ॥

यत्साध्वर्यमत्रादि उच्यते तं गृहीत्वा दीयते तस्यामित्यक्तम् ।
 स्रद्धयमर्पयित्वा परद्रव्यं तत्सद्रूपं गृहीत्वा यदीयते तत्परि-
 वर्तितम् ॥ १० ॥

गृह्यामादेः साध्वर्यं यदानीतं तद्रथ्याप्तम् ॥ ११ ॥

कुतुपादिस्वस्य वृत्तादेर्दानार्थं यत्कृतिकाद्यपनयनं तदु-
 ज्ज्वलम् ॥ १२ ॥

यदुपरिभूमिकातः शिखादेर्भूमिगृह्यादा आरुघ्य साधुभ्यो
 दानं तन्मालापहृतम् ॥ १३ ॥

यदाच्छिद्य परकीयं हठात् गृहीत्वा स्वामी प्रभुर्वारो वा
 ददाति तदाच्छेद्यम् ॥ १४ ॥

यत्तोष्ठीभक्तादिसर्वैरदत्तमननुमतं वा एकः कश्चित्साधुभ्यो
 ददाति तदनिष्टम् ॥ १५ ॥

स्वार्थमधिश्रयणे सति साधुसमागमश्रवणात्तदर्थं पुनर्यो
 धान्यादिवापः सोऽध्वपूरकः ॥ १६ ॥

उत्पादनादोषा अपि षोडश ते च साधुप्रभवाः ।

तद्यथा—

‘धाई दूई निमित्ते आजीववणीवगी तिगिच्छा य ।

कोहे माणे माया लोभे अ हवन्ति दस एए ॥ १ ॥

(१) धालो दूतो निमित्तं आजीववणीपके चिकित्सा च ।

क्रोधो मानो माया लोभश्च भवन्ति दश एते ॥

‘पूर्वप्रवृत्ताभ्यविविज्जामन्ते च पुण्यजोष य ।

अथापणाद दामा सोलमसे सृजकथ्ये य ॥ २ ॥

यानस्य शौरभजनमण्डनकोडनाद्वारोपणकर्मकारिण्यः पय-

धावः पत्तासां कर्म भिचार्यं कुर्वतो मुनेर्धोत्रोपिण्डः ॥ १ ॥

मिथः मन्दमकथनं दूतीत्यं तत्कुर्वतो भिचार्यं दूती-

पिण्डः ॥ २ ॥

अतीतानागतवर्त्तमानकान्तेषु आभाजाभादिकथनं निमित्तं

तीक्ष्णार्थं कुर्वतो निमित्तपिण्डः ॥ ३ ॥

जातकुलमणकर्मोशित्यादिप्रधानस्य आत्मनस्तत्तद्गुणत्वारीपणं

निधायिमात्रोपिण्डः ॥ ४ ॥

अमणवाद्याण्यपणातिविश्रानादिभक्तानां पुरतः पिण्डार्थ-

भात्मानं तत्तद्गुणं दर्शयतो वनीपकपिण्डः ॥ ५ ॥

वसनविचरचनवस्तिकर्मादि कारयतो वेदाभेषज्यादि सूचयतो

वा पिण्डार्थं चिकित्सापिण्डः ॥ ६ ॥

विद्यातपःप्रभावप्रापनं रात्रपूजादिस्थापनं क्रोधफलदर्शनं वा

भिचार्यं कुर्वतः क्रोधपिण्डः ॥ ७ ॥

नव्यप्रशंसोत्तानस्य परिणोत्ताहितस्यावमतस्य वा गृहस्था-

भिमानमुत्पादयतो मानपिण्डः ॥ ८ ॥

नानावेषभाषापरिवर्त्तनं भिचार्यं कुर्वतो मायापिण्डः ॥ ९ ॥

(१) पूर्वप्रवृत्ताभ्यविविज्जामन्ते च पुण्यजोष ।

उत्पादनाया दोषा योऽयो भूलकर्म च ॥

अतिलोभाद् भिचार्यं पर्यटतो लोभपिण्डः ॥ १० ॥

पूर्वसंस्तव्यं जननीजनकादिद्वारेण पयासंस्तव्यं यत्प्रयुक्तशरादि-
द्वारेणात्मपरिचयाऽनुरूपं सम्यग्भ्यं भिचार्यं घटयतः पूर्वपयासंस्तव-
पिण्डः ॥ ११ ॥

विद्यां मन्त्रं चूर्णं योगं च भिचार्यं प्रयुञ्जानस्य चत्वारो
विद्यादिपिण्डाः—

मन्त्रजपहोमादिसाध्या स्त्रीदेवताधिष्ठाना वा विद्या ॥ १२ ॥

पाठमात्रप्रसिद्धः पुरुषाधिष्ठानो वा मन्त्रः ॥ १३ ॥

चूर्णानि नयनाञ्जनार्दीनि अन्तर्धानादिफलानि ॥ १४ ॥

पादप्रलेपादयः सौभाग्यदौर्भाग्यकरा योगाः ॥ १५ ॥

गर्भस्तम्भगर्भाधानप्रसवस्रपनकमूलरक्षावन्यनादिभिचार्यं तु

वर्तते मूलकर्मपिण्डः ॥ १६ ॥

गृहिसाधूभयप्रभवा एषणादोषा दश ।

तद्यथा—

'सङ्क्षियमंक्वियनिक्वित्तपिहियसाहरिअदायगुम्भोसे ।

अपरिणयलित्तच्छड्डिय एसणदोसा दस हवन्ति ॥ १ ॥

आधाकर्मकादिशङ्काकलुषितो यदन्नाद्यादत्ते तच्छङ्कितं य-
दोषं शङ्कते तमापद्यते ॥ १ ॥

कल्पिकयोग्यश्चतुर्दशविधो जिनकल्पिकयोग्यश्च द्वादशविध-
 औघिक उपधिः । आर्यिकायोग्यश्च पञ्चविंशतिविधः । औप-
 ग्रहिकश्च शय्यापीठफलकचर्मदण्डादिरुपलक्षणादेव परिगृह्यते ।
 नह्यौघिकरजोहरणाद्यन्तरेण औपग्रहिकपीठफलकाद्यन्तरेण च
 वर्षासु हेमन्तश्रीमयोरपि जलकणिकाकुलायामनूपभूमौ
 महाव्रतसंरक्षणं कर्तुं क्षमम् । एतद्दोषविशुद्धमन्त्रादि यन्मुनिना-
 दत्ते सा एषणमेषणा यथागममन्त्रादेरन्वेषणम् । अत्र “इषोऽति-
 च्छायाम्” ॥ ५ । ३ । ११२ ॥ इति स्त्रियामनस्तस्यां च समिति-
 रेषणासमितिः । इयं गवेषणारूपा एषणायासैषणाप्यनयोत्प-
 लक्ष्यते तस्यां च पञ्च दोषाः ।

तद्यथा—

संयोजना १ प्रमाणातिरिक्तता २ अङ्गारो ३ धूमः ४ कारणा-
 भावश्च ५ तत्र रसलोभाद्रव्यस्य मण्डकादेर्द्रव्यान्तरेण खण्डघृतादिना
 वसतेर्बहिरन्तर्वा योजनं संयोजना ॥१॥ धृतिबलसंयमयोगा यावता
 न सीदन्ति तदाहारप्रमाणम् । अधिकाहारस्तु वमनाय मृत्यवे
 व्याधये चेति तं परिहरेदिति प्रमाणातिरिक्ततादोषः ॥२॥ स्वाद्वं
 तदातारं वा प्रगंसन् यद्भुङ्क्ते सरागाग्निना चरित्रेन्वनस्याङ्गारी-
 करणादङ्गारो दोषः ॥३॥ निन्दन् पुनश्चारित्रेन्वनं दहन् धूम-
 करणाद्भूमो दोषः ॥४॥ क्षुब्धेदनाया असहनं क्षामस्य च वैयावल्या-
 करणमौर्याममितेरविशुद्धिः प्रेक्षोपेक्षादेः संयमस्य चापालनं
 क्षुधातुरस्य प्रवृत्ताग्न्युदयात्प्राणप्रहाणशङ्का आर्त्तरीद्रुपरिहारेण

धर्मव्यानस्थिरीकरणं चेति भोजनकारणानि तदभावे भुञ्जानस्य
कारणाभावदोषः ॥ ५ ॥

यदाह—

उत्पादनोद्गमैषणाधूमांगारप्रमाणकारणतः ।

संयोजनाच्च पिण्डं शोधयतामैषणासमितिः ॥ १ ॥ इति ॥ ३८ ॥

आदाननिक्षेपसमितिमाह—

आसनादीनि संवीक्ष्य प्रतिलिख्य च यत्नतः ।

गृह्णीयान्निक्षेपेद्वा यत्सादानसमितिः स्मृता ॥ ३९ ॥

आसनं विष्टरः आदिशब्दादस्त्रपात्रफलकदण्डादेः परिग्रहः ।
तान्यासनादीनि संवीक्ष्य चक्षुषा प्रतिलिख्य रजोहरणादिना
यत्नत इत्युपयोगपूर्वकम् । अन्यथा सम्यक्प्रतिलेखना न स्यात् ।

यदाह—

पडिलेखनं कुण्ठो मिहो कर्हं कुण्ड जणवयकर्हं वा ।

देइ व पच्चक्खणं वाएइ सयं पडिच्छइ वा ॥ १ ॥

पुढवीआउक्काएतेजवाजवणस्सइतसाणं ।

पडिलेहणापमत्तो कण्हंपि विराहगो भणिओ ॥ २ ॥

(१) प्रतिखेपणं कुर्यान् भिषः कथं करोति जनपदरक्षणं वा ।

इदानीं वा प्रत्याख्यानं वाचयति स्वयं प्रतीक्षति वा ॥

(२) पृथिव्यप्लावयतेजोवायुवनस्पतिलभानाम् ।

प्रतिखेपनाप्रसक्तः पश्चादपि विराहगो भणितः ॥

यद्गृहीयादाददीत निक्षिपेत् स्थापयेत्संवीक्षितप्रतिलिखितं
भूमौ । सा आदाननिक्षेपसमितिः । भीमो भीमसेन र
न्यायादादानसमितिः ॥ ३९ ॥

उत्सर्गसमितिमाह —

क्षफमूत्रमलप्रायं निर्जन्तुजगतीतले ।

यत्नाद्यदुत्सृजेत्साधुः सोत्सर्गसमितिर्भवेत् ॥ ४० ॥

क्षफः श्लेष्मा मूत्रनामिकासञ्चारी मूत्रं प्रश्रवणं मलो विष्ठा प्रा
यः कृत्वा दान्यदपि परिष्ठापनायोग्यं वस्त्रपात्रभक्तपानादि गृह्यते
निर्जन्तुस्त्वमस्यावर्जन्तुरहिता स्वयं च निर्जन्तुर्या जगती तस्मा
त्स्वयं स्यादुत्सर्गसमितिः । तत्र यत्नादुपयोगपूर्वकं यदुत्सृजेत्सा
मा मनेसमितिः । अथ गुप्तीनामवसरः ॥ ४० ॥

तत्र मनोगुप्तिमाह —

विमुक्तकल्पनाजालं समत्वे सुप्रतिष्ठितम् ।

यान्नागमं मनस्तज्ज्ञैर्मनोगुप्तिरुदाहृता ॥ ४१ ॥

४१ मनोर्गुप्तिस्त्वया । या तेषोद्विधानानुवन्धिकल्पनाजालवियोग
वर्जनाः । सास्वानुभाविना परलोकमाधिका धर्मध्यानानुवन्धिका
नामस्तुतः सर्वं वर्जितं इत्याद्या । कुसुमनाकुसुममनावृत्तिनिरोधेन यो
मनोऽपि कल्पनादिभिर्यथासाधना दत्ताया । ता एतास्मिन्मो
क्षोपयोगिनोऽपि ॥ ४१ ॥ विमुक्तकल्पनाजालमिति समत्वे सुप्रतिष्ठितम्
विमुक्तकल्पनाजालं वर्जितं ॥ ४१ ॥ मनो मनोगुप्तिः ॥ ४१ ॥

वाग्गुप्तिमाह—

संज्ञादिपरिहारेण यन्मीनस्यावलम्बनम् ।

वाग्वृत्तेः संवृत्तिर्वा या सा वाग्गुप्तिरिहोच्यते ॥४२॥

संज्ञा मुखनयनभ्रूविकाराङ्गुल्याच्छोटनादिका अर्थसूचिकाचेष्टाः
आदिशब्दास्त्रोटचेष्टोर्द्धोभावकासितहङ्गतादीनि गृह्यन्ते । संज्ञा-
दीनां यः परिहारस्तेन यन्मीनमभाषणं तस्यावलम्बनमभिग्रहः ।
संज्ञादिना हि प्रयोजनानि सूचयतो मीनं निष्फलमेवेत्येका
वाग्गुप्तिः । वाचनप्रच्छन्नपृष्टव्याकरणादिषु लोकागमाविरोधेन
मुखवस्त्रिकाच्छादितवक्त्रस्य भाषमाणस्यापि वाग्वृत्तेः संवृत्तिर्वा-
ग्विनियन्त्रणं द्वितीया वाग्गुप्तिः । आभ्यां भेदाभ्यां वाग्गुप्तेः सर्वथा
वाग्निरोधः सम्यग्भाषणं च स्वरूपं प्रतिपादितं भवति भाषा-
समितौ तु सम्यग्वाक्प्रवृत्तिरेवेति वाग्गुप्तिभाषासमित्योर्भेदः ।

यदाहुः—

समिश्रो नियमागुत्तो गुत्तो समियत्तणम्मि भयणिज्जो ।

कुसलवयमुईरंतो जं वइगुत्तोवि समिश्रोवि ॥ १ ॥

अथ कायगुप्तिः सा च द्विधा चेष्टानिवृत्तिलक्षणा यथासूत्रं चेष्टा-
नियमलक्षणा च ॥ ४२ ॥

तत्राद्यामाह—

उपसर्गप्रसङ्गेऽपि कायोत्सर्गजुषो मुनेः ।

स्थिरीभावः शरीरस्य कायगुप्तिर्निगद्यते ॥ ४३ ॥

उपसर्गा देवमानुषतिर्यङ्मृता उपद्रवाः । उपनृक्षणात् क्षुत्पिपा-

च वृषीपीठादिपूक्तयैव समाचार्योपविशेत् । निक्षेपादाने च दण्डायुपकरणविषये ते अपि प्रत्यवेक्ष्य प्रमृज्य च विधेये चंक्रमणं गमनं तदप्यावश्यकप्रयोजनवतः साधोः पुरस्ताद्युगमात्र-
प्रदेशसन्निवेशितदृष्टेरप्रमत्तस्य त्रसस्यावरभूतानि संरक्षतोऽत्वरया पदन्यासमाचरतः प्रशस्तं स्थानमूर्ध्वस्थितिलक्षणमवष्टम्भादि च प्रत्यवेक्षितप्रमार्जितप्रदेशविषयम् । एतेषु चेष्टानियमः स्वच्छन्द-
चेष्टापरिहारो यः सा अपरा द्वितीया कायगुप्तिरिति ॥ ४४ ॥

एतासामागमप्रसिद्धं मातृत्वमुपदर्शयति—

एताश्चारित्रगात्रस्य जननात्परिपालनात् ।

संशोधनाच्च साधूनां मातरोऽष्टौ प्रकीर्तिताः ॥४५॥

एताः समितिगुप्तयः शास्त्रेऽष्टौ मातर इति प्रसिद्धाः । मातृत्वे हेतूनाह । साधूनां सम्बन्धिचारित्रमेव गात्रमङ्गं तस्य जननाद-
भूतस्य प्रादुर्भावनात् जनितस्य च चारित्रगात्रस्य परिपालनात्सर्वो-
पद्रवनिवारणेन पोषणेन च वृद्धिनयनात् चारित्रगात्रस्यैवातिचार-
मलिनस्य सतः संशोधनान्निर्मलीकरणादिति ॥ ४५ ॥

चारित्रं व्याख्यायोपसंहरति—

सर्वात्मना यतीन्द्राणामेतच्चारित्रमौरितम् ।

यतिधर्मानुरक्तानां देशतः स्यादगारिणाम् ॥४६॥

द्विधा चारित्रं सर्वदेशभेदात् । सर्वात्मना चारित्रं सर्वसावद्ययोग-
विरतिलक्षणम् । यतीन्द्राणामनगारित्र्येष्ठानामेतन्मूलगुणोत्तरगुण-

व्ययमायोचितं कुर्वन् वेषं वित्तानुसारतः ।
 अष्टभिर्धीगुणैर्युक्तः शृग्वानो धर्ममन्वहम् ॥ ५१ ॥
 अजीर्णे भोजनत्यागी काले भोक्ता च सात्त्विकः ।
 अन्योऽन्याप्रतिबन्धेन त्रिवर्गमपि साधयन् ॥ ५२ ॥
 यथावदतिथौ साधौ दोने च प्रतिपत्तिवृत्तम् ।
 सदानभिनिविष्टश्च पक्षपाती गुणेषु च ॥ ५३ ॥
 अदेशाकालयोश्चर्या त्यजन् जानन् बलावलम् ।
 वृत्तस्थज्ञानवृद्धानां पूजकः पोष्यपोषकः ॥ ५४ ॥
 दीर्घदर्शी विशेषज्ञः कृतज्ञो लोकवल्लभः ।
 सलज्जः सदयः सौम्यः परोपकृतिकर्मठः ॥ ५५ ॥
 अन्तरङ्गारिषड्वर्गपरिहारपरायणः ।
 वशीकृतेन्द्रियग्रामो गृहिधर्माय कल्पते ॥ ५६ ॥

(दशभिः कुलकम्)

स्वामिद्रोहमितद्रोहविश्वसितवच्चनचौर्यादिगह्वार्थोपार्जनपरिहारिणार्थोपार्जनोपायभूतः स्वस्ववर्णानुरूपः सदाचारो न्याय-
 स्तेन सम्पन्न उत्पन्नो विभवः सम्पद्यस्य स तथा । न्यायसम्पन्नो
 हि विभव इहलोकहिताय । अशङ्कनीयतया स्वशरीरेण तत्फल-
 भोगान्निवृत्तजनादौ संविभागकरणाच्च ।

यदाह—

सर्वत्र शुचयो धीराः स्वकर्मवलगर्विताः ।

कुकर्मनिहतात्मानः पापाः सर्वत्र शङ्किताः ॥ १ ॥

परलोकहिताय च सत्पात्रेषु विनियोगाद्विनादौ कृपया वितरणाच्च । अन्यायोपात्तस्तु लोकद्वयेऽप्यहितायैव । इहलोके हि लोकविरुद्धकारिणो वधवन्धादयो दोषाः परलोके नरकादि-गमनादयः । यद्यपि कस्यचित्पापानुबन्धिपुण्यकर्मवशादैहिक-लौकिकी विपन्न दृश्यते तथाप्यायत्यामवश्यम्भाविन्येव ।

यदाह—

पापेनैवार्थरागान्धः फलमाप्नोति यत् क्वचित् ।

बडिगामिषवत्तत्तमविनाश्य न जीर्यति ॥ १ ॥

न्याय एव परमार्थतोऽर्थोपार्जनोपायोपनिषत् ।

यदाह—

निपानमिव मण्डूकाः सरः पूर्णमिवाण्डजाः ।

शुभकर्माणमायान्ति विवशाः सर्वसम्पदः ॥ १ ॥

विभवत्त्वं च गार्हस्थ्ये प्रधानं कारणमित्यादौ न्यायसम्पद-विभव इत्युक्तम् ॥ १ ॥

तथा शिष्टाचारप्रशंसकः शिष्यन्ते स्म शिष्टा वृत्तस्थजानह-मेवोपनयविशुद्धिगताः पुरुषविशेषास्तेषामाचारश्चरितम् ।

यथा—

लोकापवादभीरुत्वं दीनाभ्युदरणादरः ।

तत्तत्प्रता मुदात्रिणं सदाचारः प्रकीर्तितः ॥ १ ॥ इत्यादि ।

ननु प्रशस्यते ।

यथा

विषद्वयं स्वयं प्रदमन्विषय च सत्ततां

प्रिया व्याख्या तन्निर्माननमसुमङ्गल्यसुकरम ।

असन्ता नाव्यध्याः सद्यदपि न याव्यस्तन्धनः

मता केनादिष्ट विषयमसिधारात्तस्मिदम् ॥ १ ॥ २ ॥

तथा कुलं पितृपितामहादिपूर्वपुरुषवङ्गः श्योनिं सद्यसांभ
निशामीजनादिपरिहाररूपः समाचारस्ताभ्यां समानुव्याः सम
कुलशोभा इत्यर्थः । गात्रं नाम तत्रापिप्रेकपुरुषप्रभयो वंशस्तत्र
जाता गोत्रजाः तस्यो अन्येन्यगोत्रजास्तोः माहं कुतोडाहो
विहितविवाहः । अग्निदेवादिमाधिकां पाणिग्रहणं विवाहः ।
स च लोकेऽष्टविधः । तत्रानुष्ठानं कन्यादानं प्राज्यापत्यः १
विमयविनिर्योगेन कन्यादानं प्राजापत्यः २ गोमिथुनहातपूर्वक-
मर्गः ३ यत्र यत्राद्यैगृत्विजः कन्याप्रदानमेव दक्षिणा न देवः ४
एते धर्म्या विवाहाद्यत्वारः । मातुः पितुर्वन्धूनां चाग्रामाण्यात्पर-
स्परानुरागेण मिथः समवायाद्दान्यर्वः ५ पणवन्धेन कन्याप्रदान-
मासुरः ६ प्रसन्नकन्याग्रहणाद्वाचसः ७ सुप्तप्रसन्नकन्याग्रहणा-
त्यंशाचः ८ । एते चत्वारोऽप्यधर्माः । यदि बधूवरयोः परस्परं
रुधिरस्ति तदा अधर्मा अपि धर्म्याः । शुद्धकलत्रलाभफलो
विवाहः । अशुद्धभायादियोगेन नरक एव । तत्फलं बधूरक्षण-
माचरतः सुजातसुतसन्ततिरनुपहता चित्तनिवृत्तिर्गृहकृत्यसुवि-
हितत्वमाभिजात्याचारविशुद्धत्वं देवातिथिवान्यवसत्कारानवद्यत्वं

चेति । वधूरक्षणोपायास्वेति । गृहकर्मविनियोगः १ परिमितोऽयं
संयोगो २ ऽस्वातन्त्र्यम् ३ सदा च मातृतुल्यस्त्रीलोकावरोधन-
४ मिति ॥ ३ ॥

पापानि दृष्टादृष्टापायकारणानि कर्माणि तेभ्यो भीरुः ।
तत्र दृष्टापायकारणानि चौर्यपारदारिकत्वदूतरमणादीनि इह-
लोकेऽपि सकललोकप्रसिद्धविडम्बनास्थानानि । अदृष्टापायका-
णानि मदमांससेवनादीनि शास्त्रनिरूपितनरकादियातना-
फलानि ॥ ४ ॥

प्रसिद्धः तथाविधापरशिष्टसम्मततया दूरं रूढिमागतः ।
देशाचारो भोजनाच्छादनादिचित्रक्रियात्मकः सकलमण्डल-
व्यवहारस्तं सम्यगाचरन् तदाचारातिलङ्घने हि तद्देशवासिजनः
तथा विरोधसम्भावनादकल्याणलाभः स्यात् ॥ ५ ॥

अवर्णोऽस्त्वाद्या तं वदतौत्वेवंशौलोऽवर्णवादी न कापि
जघन्योत्तममध्यमभेदेषु जन्तुषु परावर्णवादी हि बहुदोषः ।

यदाह—

परपरिभवपरिवादादात्मोत्कर्षाच्च वदन्ते कर्म ।

नीचैर्गीतं प्रतिभवमनेकभवकोटिदुर्मोचम् ॥ १ ॥

तदेवं सकलजनगोचरोऽप्यवर्णवादी न येयान् । किं पु-
रात्रामात्यपुरोहितादिषु बहुजनमान्येषु । राजाद्यवर्णवादा-
वित्तप्राणनाशनादिरपि दोषः स्यात् ॥ ६ ॥

तथा अनेकां यद् यन्निर्गमपदार्थं उपलक्षणत्वात्तद्वैयं च प्रवेगपदार्थं
तेन विधर्जितं निकेतनं यस्य स तथा । यद्वापि हि निर्गमप्रवेगपदार्थं
पुनरुपलक्षणनिर्गमप्रवेगपदार्थं दृष्टभोक्तानामापाते श्लोद्धविणादि-
विप्रत्ययः स्यात् । अथ चानेकाधारतायाः प्रतियोगेन विधिराक्षिप्यते ।
ततः प्रतिनियतद्वारसुरक्षितगृहो गृहस्थः स्यादिति लभ्यते । तथा-
विधमपि निकेतनं स्थान एव निवेगयितुं युक्तं नास्मान् । स्थानं तु
आदिदोषरहितं यद्गुणदूरीप्रयान्गुणसाम्यप्रगस्त्यपीगत्यगृहि-
कासुस्यादुभजीप्रमनिधानादिसम्भ । स्थानगुणदोषपरिधानं च
गुणस्वप्नोपश्रुतिप्रभृतिनिमित्तादिवर्जितं । स्थानमेव विधिनष्टि ।
अतिव्यक्तमतिप्रकटमतिगुप्तमतिप्रच्छन्नं तद्विषेधादनतिव्यक्तगुप्तम् ।
तत्र अतिव्यक्ते अमविहितगृहान्तरतया परिपार्श्वतो निरावरण-
तया चोरादयोऽभिभवयुः । अतिगुप्ते च सर्वतो गृहान्तरेर्निवृत्त-
त्वाच्च अगोमां लभते । प्रदोषनकाव्युपद्रवेषु च दुःखनिर्गमप्रवेगं
गृहं भवति । पुनः कथंभूतं स्थानं सुप्रतिवेगिभ्यो गोभनाः
गोमादिसम्पन्नाः प्रातिवेगिभ्यो यत् । गुणोभप्रातिवेगिभ्यो हि
तद्वान्नापत्यवगत्येष्टादगीनादिवशात् स्वतः सगुणस्यापि गुणज्ञानिः
स्यात् । दुष्प्रातिवेगिभ्योऽप्येतं शास्त्रप्रतिषेधाः —

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।

यमृदिरप्रवाभगुमिपजरिपुमपुनिःसमर्था ॥ १ ॥ ७ ॥

तथा ज्ञातः सङ्गो येन स ज्ञातमङ्गः सन् गोमन पाचार इज-
परनोक्तजिता प्रवृत्तिर्यथा ते सदाभाराद्येन स कृतवधूर्त्तविट-
मदमण्डनटादिभिस्तवाङ्गे हि सद्यो गोत विन्तोयेत ।

चेति । वधूरक्षणोपायास्वेति । गृहकर्मविनियोगः १ परिमितोऽयं
संयोगो २ स्वातन्त्र्यम् ३ सदा च मातृतुल्यस्त्रीलोकावरोधन-
४ मिति ॥ ३ ॥

पापानि दृष्टादृष्टापायकारणानि कर्माणि तेभ्यो भौहः ।
तत्र दृष्टापायकारणानि चौर्यपारदारिकत्वद्यूतरमणादीनि इह-
लोकेऽपि सकललोकप्रसिद्धविडम्बनास्थानानि । अदृष्टापायकार-
णानि मद्यमांससेवनादीनि शास्त्रनिरूपितनरकादियातना-
फलानि ॥ ४ ॥

प्रसिद्धः तथाविधापरशिष्टसम्मततया दूरं रुढिमागतः ।
देशाचारो भोजनाच्छादनादिचित्रक्रियात्मकः सकलमण्डल-
व्यवहारस्तं सम्यगाचरन् तदाचारातिलङ्घने हि तद्देशवासिजन-
तया विरोधसम्भावनादकल्याणलाभः स्यात् ॥ ५ ॥

अवर्णोऽस्त्राघातं वदतीत्येवंशीलोऽवर्णवादी न कापि ।
जघन्योत्तममध्यमभेदेषु जन्तुषु परावर्णवादी हि बहुदोषः ।

यदाह—

परपरिभवपरिवादादात्मोत्कर्षाच्च वदन्ते कर्म ।

नौचैर्गोत्रं प्रतिभवमनेकभवकोटिदुर्मर्चम् ॥ १ ॥

तदेवं सकलजनगोचरोऽप्यवर्णवादी न श्रेयान् । किं पुन-
राजामात्यपुरोहितादिषु बहुजनमान्येषु । राजाद्यवर्णवादा-
वित्तप्राणनाशनादिरपि दोषः स्यात् ॥ ६ ॥

तथा अनन्तं बहु निमित्तमकारं उपलक्षणत्वाच्चादेव च प्रवेशद्वारं
 एव विदितं नित्यतनं यत्नं च तथा । बहुषु हि निमित्तप्रवेशद्वारे
 उपलक्षणस्यापि निमित्तप्रवेशानां दुष्टलोकानामाधानं स्त्रीद्वित्रिणादि
 विदुषः स्यात् । अत्र चानेकद्वारतायाः प्रतिपक्षेन विधिराक्षिप्यते ।
 तथा प्रतिनिवृत्तद्वारसुरक्षितगृहा गृहस्थः स्यादिति न्नस्यते । तथा
 निमित्तमपि नित्यतनं स्यात् एव निमित्तमित्युक्तं युक्तं नास्यानं । स्यात्तं तु
 मत्स्यादिदायरीहितं बहुलद्वयप्रचालकुशलाभ्यप्रशस्तपर्यगन्धसृष्टि-
 काशुल्यादुज्ज्वलप्रसन्निधानादिमद्य । स्यात्तुगुणदोषपरिज्ञानं च
 मकुलभाषाप्रशुतिप्रसूतिनिमित्तार्थिचिन्तनं । स्यात्तमेव विप्रतिपक्षे ।
 अतिव्यक्तमतिप्रकटमतिगुणमतिप्रशस्तं तन्निमित्तमतिव्यक्तगुणम् ।
 एव अतिव्यक्तं क्षमावहितगृहान्तरतया परिपार्श्वतो निरावरण-
 तथा चोरादयोर्जनसंघेयुः । अतिगुणे च सर्वतो गृहान्तरैर्निर्बुद्ध-
 वायु स्वशामा लभते । प्रदीपनकाद्युपद्रवेषु च दुःखनिमित्तमप्रवेशं
 गृहं नवीत । पुनः कथंभूतं स्यात्तु सुप्रतिवेशिकं शोभनाः
 शलादिसम्पदाः प्रातिवेशिका यत् । कुशालप्रातिवेशिकत्वे हि
 शलाप्रथयवणतथेष्टादर्शनादिवशात् स्वतः सगुणस्यापि गुणहानिः
 यात् । दुष्प्रातिवेशिकाम्बुते शामप्रतिपिडाः—

खुरियातिरिक्त्वजोर्णीतालायरसमणमाहणसुसाणा ।

वग्गुरिधवाहगुग्गियहरिणसपुलिंदमच्छंथा ॥ १ ॥ ७ ॥

तथा कृतः सङ्गो येन स कृतमङ्गः सन् शोभनं याचार इह-
 लोकहिता प्रवृत्तिर्येषां ते सदाचारास्तैर्न तु कितवधूर्त्तविट-
 दमण्डनटादिभिस्तत्तद्भिर्हि सदपि शीलं विलीयेत ।

तथा अनेकं बहु यन्निर्गमद्वारं उपलक्षणत्वात्तदेव च प्रवेशद्वारं
तेन विवर्जितं निकेतनं यस्य स तथा । बहुषु हि निर्गमप्रवेशद्वारे-
ष्वनुपलक्ष्यमाणनिर्गमप्रवेशानां दुष्टलोकानामापाते स्त्रीद्रविणादि-
विप्लवः स्यात् । अत्र चानेकद्वारतायाः प्रतिषेधेन विधिराक्षिप्यते ।
ततः प्रतिनियतद्वारसुरक्षितगृहो गृहस्थः स्यादिति लभ्यते । तथा-
विधमपि निकेतनं स्थान एव निवेशयितुं युक्तं नास्थाने । स्थानं तु
एव्यादिदोषरहितं बहुलदूर्वाप्रवालकुशस्तम्बप्रशस्तवर्णगन्धसृत्ति-
कासुखादुज्जलोद्गमनिधानादिमञ्च । स्थानगुणदोषपरिज्ञानं च
यत्कुनस्त्रोपयुतिप्रभृतिनिमित्तादिवलेन । स्थानमेव विशिनष्टि ।
प्रतिव्यक्तमतिप्रकटमतिगुप्तमतिप्रच्छन्नं तन्निषेधादनतिव्यक्तगुप्तम् ।
अत्र अतिव्यक्ते ह्यसन्निहितगृहान्तरतया परिपार्श्वतो निरावरण-
ाया चौरादयोऽभिभवयुः । अतिगुप्ते च सर्वतो गृहान्तरैर्निरुड-
वात्र स्वशोभां लभते । प्रदीपनकाद्युपद्रवेषु च दुःखनिर्गमप्रवेशं
गृहं भवति । पुनः कथंभूते स्थाने सुप्रातिवेशिमके शोभनाः
शीलादिसम्भवाः प्रातिवेशिमका यत्र । कुशीलप्रातिवेशिमकत्वे हि
दालापत्रवणतच्चेष्टादर्शनादिवशात् स्वतः सगुणस्यापि गुणहानिः
यात् । दुष्प्रातिवेशिमकास्त्वेते शास्त्रप्रतिषिद्धाः—

खरियातिरिक्खजोणीतालायरसमणमाहणसुसाणा ।

वगुरिअवाहगुम्भियहरिएसपुल्लिंदमच्छंघा ॥ १ ॥ ७ ॥

तथा कृतः सङ्गी येन स कृतसङ्गः सन् शोभन आचार इह-
रलोकहिता प्रवृत्तिर्येषां ते सदाचारास्तैर्न तु कितवधूर्त्तविट-
टभण्डनटादिभिस्तत्सङ्गे हि सदपि शीलं विलीयेत ।

यदाह—

यदि सत्सङ्गनिरतो भविष्यसि भविष्यसि ।

अथासज्जनगोष्ठौषु पतियसि पतियसि ॥ १ ॥

सङ्गः सर्वात्मना त्वान्यः स चेत्त्यक्तुं न शक्यते ।

स सङ्गिः सह कर्त्तव्यः सन्तः सङ्गस्य भेषजम् ॥ २ ॥

॥ इति च ॥ ८१ ॥

तथा माता जननी पिता जनकस्तयोः पूजकस्त्रिमन्त्र
प्रणामकरणेन परलोकहितानुष्ठाननियोजनेन सकलव्यापारेण
तदाज्ञया प्रवृत्त्या वर्णगन्धादिप्रधानस्य पुष्पफलादिवस्तुन उपवृत्ति-
नेन तद्भोगे भोगेन चान्नादीनामन्यत्र तदनुचितादिति माता च
पिता च मातापितरौ “आइन्दे” ॥ ३ । २ । ३८ ॥ इत्यादि
मातुश्चाभ्यर्हितत्वात्पूर्वनिपातः ।

यन्मनुः—

उपाध्याया दशाचार्य आचार्याणां शतं पिता ।

सहस्रं तु पितुर्माता गौरवेणातिरिच्यते ॥ १ ॥ ८ ॥

तथा त्यजन् परिहरन् उपप्लुतं स्वचक्रपरचक्रविरोधाद्दुर्भिक्ष-
मारीतिजनविरोधादेद्यास्वस्थीभूतं यत् स्थानं ग्रामनगरादि ।
अत्यज्यमाने हि तस्मिन् धर्मार्थकामानां पूर्वार्जितानां विनाशेन
नवानां चानुपार्जनेनोभयलोकभ्रंश एव स्यात् ॥ १० ॥

तथा गर्हितं देशजातिकुलापेक्षया निन्दितं कर्म तथाप्रवृत्तः ।
देशगर्हितं यथा—

भोवोरपु कपिकर्म । काटेषु मद्यसम्भानम् ।

जात्यपेक्षया यथा—

ब्राह्मणस्य सुरापानं तिललवणादिविक्तयश्च ।

कुलापेक्षया यथा—

चौलुक्यानां मद्यपानम् । गर्हितकर्म्मकारिणो हि शेषमपि धर्म्यं कर्म्मोपहासाय भवति ॥ ११ ॥

तथा व्ययो भर्त्तव्यभरणस्वभोगदेवतातिथिपूजनादिप्रयोजने द्रव्यविनियोगः । आयः कृषिपाशुपाल्यवाणिज्यसेवादिजनितो द्रव्यलाभः तस्योचितमनुरूपं व्ययं कुर्वन् ।

यदाह—

'लाभोचित्यदाणे लाभोचित्यभोगे लाभोचित्यनिहिक्करे सिया ।

आयोचित्य व्ययचतुर्भागादितया कैचिदुच्यते ।

यदाह—

पादमायान्निधिं कुर्यात्पादं वित्ताय खटयेत् ।

धर्मोपभोगयोः पादं पादं भर्त्तव्यपोषणे ॥ १ ॥

केचित्त्वाहुः—

आयादर्थं नियुञ्जीत धर्मे समधिकं ततः ।

शेषेण शेषं कुर्वीत यत्नतनुच्छमैहिकम् ॥ १ ॥

आयानुचितो हि व्ययो रोगमिव शरीरं कृशीकृत्य विभव-
सारमखिलव्यवहारासमर्थं पुरुषं कुर्वीत ।

उक्तञ्च

आयव्ययमनालोच्य यस्तु वैश्ववर्णायते ।

अचिरेणैव कालेन सोऽत्र वै श्रमणायते ॥ १ ॥ १२ ॥

तथा वैषो वस्त्रालङ्करणदिभोगः । वित्तं विभव उपलक्षणा-
द्वयोऽवस्थादेशकालजात्यादियहः । तदनुसारेण तदानुरूपेण
कुर्वन्निति सम्बध्यते । विभवाद्यननुसारेण वैषं कुर्वतो जनोप-
हसनीयतातुच्छत्वान्यायसम्भावनादयो दोषाः । अथवा व्य-
मायोचितं कुर्वन्नेव वैषं वित्तानुसारेण कुर्वन्नेवेत्यपरोऽर्थः ।
यो हि सत्यप्याये कार्पण्याद् व्ययं न करोति सत्यपि वित्ते
कुचेलत्वादिधर्मा भवति । स लोकगर्हितो धर्मेऽप्यनधिका-
रोति ॥ १३ ॥

तथा अष्टभिर्धीगुणैर्युक्तः धियो बुद्धेर्गुणाः शूयूषादयः ।

ते त्वमी—

शूयूषा श्वरणं चैव ग्रहणं धारणं तथा ।

जहोऽपोहोऽर्थविज्ञानं तत्त्वज्ञानं च धीगुणाः ॥ १ ॥

तत्र शूयूषा श्रोतुमिच्छा । श्वरणमाकर्णनम् । ग्रहणं शास्त्रार्थो-
पादानम् । धारणमविस्मरणम् । जहो विज्ञातमर्थमवलम्ब्यान्तेषु
तथाविधेषु व्याख्या वितर्कणम् । अपोह उक्तियुक्तिभ्यां विरुद्धादर्थान्
जिह्मादिकात् प्रत्युपायसम्भावनया व्यावर्तनम् । अथवा जहो
भामान्यज्ञानमपोहो विगेषज्ञानम् । अर्थविज्ञानमूहापोहयोगा-
न्नाहमन्देहविपर्ययमव्युदासेन ज्ञानम् । तत्त्वज्ञानमूहापोहविज्ञान-
विमुक्तमिदमित्यनेनेति निययः । शूयूषादिभिर्धि उपाहितप्रज्ञा

प्रकर्षः पुमाश्च कदाचिदकल्याणमाप्नोति । एते च बुद्धिगुणा
यथासम्भवं द्रष्टव्याः ॥ १४ ॥

तथा नृणां नान्ताच्छील्येन धर्ममभ्युदयनिःश्रेयसहेतुं शृण्वन्
अन्वहं प्रतिदिनं धर्मश्रवणपरो हि 'मनःखेदापनोदादिक-
माप्नोति ।

यदाह—

ज्ञान्तमपोज्झति खेदं तप्तं निर्वति बुड्यते मूढम् ।

स्थिरतामेति व्याकुलमुपयुक्तसुभाषितं चेतः ॥ १ ॥

प्रत्यहं धर्मश्रवणं चोत्तरोत्तरगुणप्रतिपत्तिसाधनत्वात्प्रधान-
मिति श्रवणमात्राद्बुद्धिगुणादस्य भेदः ॥ १५ ॥

तथा अजीर्णं अजरणि पूर्वभोजनस्य अथवा अजीर्णं परिपाक-
मनागते पूर्वभोजने नवं भोजनं त्यजतीत्येवंशीलः । अजीर्ण-
भोजने हि सर्वरोगमूलस्याजीर्णस्य वृद्धिरेव कृता भवति ।

यदाह—

अजीर्णप्रभवा रोगा इति ।

अजीर्णं च लिङ्गतो ज्ञातव्यम् ।

यदाह—

मलवातयोर्विगन्धो विड्भेदो गात्रगौरवमरुच्यम् ।

अविशुद्धोद्धारः पडजीर्णव्यक्तलिङ्गानि ॥ १ ॥ १६ ॥

तथा काले दुभुचासमये भोक्ता अन्नाद्युपजीवकः । भोक्तेति

साधौ तृन् तेन लौक्यपरिहारेण यथाग्निबलं मितं भुञ्जीत।
अतिरिक्तभोजनं हि वमनविरेचनमरणादिना न साधु भवति
यो हि मितं भुङ्क्ते स बहु भुङ्क्ते। अनुधितेन ह्यमृतमपि
भुक्तं भवति विषम्। तथा जुक्कालातिक्रमादन्नद्वेषो देहसादन
भवति। विध्यातेऽग्नी किं नामेन्धनं कुर्यादिति।

पानाहारादयो यस्याविरुद्धाः प्रकृतेरपि।

सुखित्वायावकल्पन्ते तत्सात्त्वमिति गीयते ॥ १ ॥

एवं लक्षणात्सात्त्वमात् आजन्म सात्त्व्येन भुक्तं विषमपि पथं
भवति। परमसात्त्व्यमपि पथं सेवेत न पुनः सात्त्व्यप्राप्तमप्यपथम्।
सर्वं बलवतः पथमिति मत्वा न कालकूटं खादेत्। सुशिक्षितो
ऽपि विपतन्त्रजो म्रियत एव कदाचिद्विषात् ॥ १७ ॥

तथा त्रिवर्गो धर्मार्थकामस्तत्र यतोऽभ्युदयनिःश्रेयससिद्धिः
स धर्मः। यतः सर्वप्रयोजनसिद्धिः सोऽर्थः। यत आभिमानिक-
रमानुविद्धा सर्वेन्द्रियप्रीतिः स कामः। ततोऽन्योऽन्यस्य परस्पर-
योऽप्रतिबन्धोऽनुपधातस्तेन त्रिवर्गमपि न त्वेकैकं साधयेत्।

यदाह—

यस्य त्रिवर्गशून्यानि दिनान्यायान्ति यान्ति च।

स लोहकारमस्त्रेव श्वसन्नपि न जीवति ॥ १ ॥

तत्र धर्मार्थयोरुपधातेन तादात्विकविषयसुखलुब्धौ धनमात्र-
इव को नाम न भवत्यास्पदमापदाम्। न च तस्य धनं धर्मो
मार्गः न यस्य कामेऽन्यन्तामक्तिः। धर्मकामातिक्रमाद्यनसुखा-
दिनां प्रसङ्गमुपनयन्त्यं न्ययं तु परं पापस्य भाजनं भिन्नं ३१

उक्तञ्च

धर्मश्चेन्नावसीदेत कपालेनापि जीवतः ।

आव्योऽस्मीत्यवगन्तव्यं धर्मवित्ता हि साधवः ॥ १ ॥ १८॥

तथा न विद्यते सततप्रवृत्तातिविशदैकाकारानुष्ठानतया तिथ्यादि-
दिनविभागो यस्य सोऽतिथिः ।

यथोक्तम्—

तिथिपूर्वोत्सवाः सर्वे त्यक्ता येन महात्मना ।

अतिथिं तं विजानीयाच्छेषमभ्यागतं विदुः ॥ १ ॥

साधुः श्रिष्टाचाररतः सकललोकाऽवगीतः । दीनो दीड् च
इति वचनात् क्षीणसकलधर्मार्थकामाराधनशक्तिः तेषु प्रति-
पत्तिरुक्तं प्रतिपत्तिरुपचारोऽन्नपानादिरूपः । कथं यथाश-
र्माचित्यानतिक्रमेण ।

यदाह—

श्रीचित्तमेकमेकत्र गुणानां कीटिरुक्तः ।

विधायते गुणग्रामे श्रीचित्तपरिवर्जितः ॥ १ ॥ १९ ॥

तथा धनभिनिविष्टोऽभिनिवेशरहितः । अभिनिवेशश्च नैव
यश्च न नागतस्यापि पराभिभवपरिणामेन कार्यस्यारम्भः । स
न जानी भवति ।

यदाह—

इहो धनमर्हति नास्त्येकनननविगुणदुष्कारम्भः ।

नैवोपपत्तिर्यत्तद्विनिर्वाह्यते मन्त्रे ॥ १ ॥

अनभिनिविष्टत्वं च कादाचित्कं शाब्धान्नीचानामपि सम्भव-
त्यत आह । सदेति ॥ २० ॥

तथा गुणेषु सौजन्योदार्यदाक्षिण्यस्थैर्यप्रियपूर्वप्रथमाभिभाष-
णादिषु स्वपरयोरुपकारकारणेष्वालम्ब्येषु पक्षपाती । पक्षपातसु
बहुमानतद्व्यग्रंसासाहाय्यकरणादिना अनुकूला प्रवृत्तिः । गुणपक्ष-
पातिनो हि जीवा अवन्ध्यपुण्यबोजनिपेकेणेहामुत्र च गुणग्राम-
सम्पदमारोहन्ति ॥ २१ ॥

तथा प्रतिषिद्धो देशोऽदेशः प्रतिषिद्धः कालोऽकालः तयोर-
देशाकालयोश्चर्या चरणं तां त्यजन् परिहरन् अदेशकालचारी
हि चौरादिभ्योऽवश्यमुपद्रवमाप्नोति ॥ २२ ॥

तथा जानन् विदन् बलं गतिं स्वस्य परस्य वा द्रव्यक्षेत्रकाल-
भावकृतं सामर्थ्यम् । अवलमपि तथैव बलावलपरिज्ञाने हि सर्वः
सफल आरम्भः अन्यथा तु विपर्ययः ।

यदाह —

स्थाने गमवतां गतया व्यायामे वृद्धिरङ्गिनाम् ।

अथवावलमारम्भो निदानं क्षयसम्पदः ॥ १ ॥ इति ॥ २३ ॥

तथा वृत्तमनाचारपरिहारः सम्यगाचारपरिपालनं च । तत्र
तिष्ठन्तीति वृत्तस्थाः । ज्ञानं हेयोपादेयवस्तुविनिश्चयस्तेन वृद्धा
महान्तः । वृत्तस्थाश्च ते ज्ञानवृद्धाश्च तेषां पूजकः । पूजा च सेवा-
ञ्जल्यासनाभ्युत्थानादिलक्षणा । वृत्तस्थज्ञानवन्तो हि पूज्यमाना
नियमात्कल्पतरव इव सदुपदेशादिफलैः फलन्ति ॥ २४ ॥

तथा पोष्या अवश्यमर्त्तव्या मातृपितृगृहिण्यपत्यादयस्ताम् ।
योगक्षेमकरणेन पोषयतीति पोषकः ॥ २५ ॥

तथा दीर्घकालभावित्वादीर्घमर्थमनर्थं च पश्यति पर्यालोच-
नीत्येवंशीलो दीर्घदर्शी ॥ २६ ॥

तथा वस्त्ववस्तुनोः कृत्याकृत्ययोः स्वपरयोर्विशेषमनां
जानाति निश्चिनोतीति विशेषज्ञः । अविशेषज्ञो हि पुरुषः पशो-
र्नातिरिच्यते । अथवा विशेषमात्मन एव गुणदोषाधिरोहलक्षणं
जानातीति विशेषज्ञः ।

यदाह—

प्रत्यहं प्रत्यवेक्षेत नरश्चरितमात्मनः ।

किं नु मे पशुभिस्तुल्यं किं नु सत्पुरुषैरिति ॥ १ ॥ २७ ॥
तथा कृतं परोपकृतं जानाति न निहृते कृतज्ञः एवं हि तस्य
कुशललाभो यदुपकारकारिणो बहु मन्यन्ते कृतघ्नस्य तु निष्कृति-
रेव नास्ति ।

यदाह—

कृतघ्ने नास्ति निष्कृतिरिति ॥ २८ ॥

तथा लोकानां विगिष्टजनानां विनयादिगुणैर्वल्लभः प्रियः ।
को हि गुणवतः प्रति प्रीतो न भवति । यस्तु न लोकवल्लभः स न
केवलमात्मानं स्वस्य धर्मानुष्ठानमपि परैर्दूषयन् परेषां बोधिलाभ-
भ्रंशहेतुर्भवति ॥ २९ ॥

तथा लज्जा वैयात्याभावः सह लज्जया सलज्जः । लज्जावान्
हि प्राणप्रहाणोऽपि न प्रतिज्ञातमपजहाति ।

यदाह —

नद्यां गुणोपजननीं जननीमिवार्था

मन्वानसद्वद्व्यामन्यवर्त्तमानाः ।

तत्राभिन सत्यमयनपि मन्दव्रजन्ति

सत्यव्यतिथ्यमनिनी न पुनः प्रतिष्ठाम् ॥ १ ॥ २० ॥

तथा यद्वद्व्या दुःखितव्रजन्तुः स्वव्याणामिन्द्रादेण वर्त्तत
इति वद्व्याः । धर्मव्यद्व्या गुणमिति ह्यासन्नन्ति । तद्वद्व्यां दव्यां
कुर्वन्ति ।

यदाह —

प्राणा यथात्मनोऽमोष्टा भूतानामपि ते तथा ।

आत्मापम्येन भूतानां दयां कुर्वन्ति मानय ॥ १ ॥ २१ ॥

तथा मोर्ष्योऽभूराकारः भूरो हि नोऽस्योदयकारणम् ॥ २२ ॥

तथा परीपजतो परीपकारे कर्मिष्ठः कर्मेश्वरः कर्मिणि
घटते "तत्र घटते कर्मिणष्ठः" ॥ ७ । १ । १३७ ॥ इति ठः
परीपकारपरो हि पुमान् सर्वस्य नेचानृताञ्जनम् ॥ ३३ ॥

तथा अन्तरङ्ग्यासावरिषड्वर्ग्यान्तरङ्गारिषड्वर्गस्तस्य परि-
हारोऽनामेव न तत्र परायणस्तत्परः । तत्रायुक्तितः प्रयुक्ताः काम-
क्रोधलोभमानसदक्षर्पाः शिष्टगृहस्थानामन्तरङ्गीऽरिषड्वर्गः । तत्र
परपरिगृहीतास्त्रनूटासु वा रीपु दुरभिसन्धिः कामः । परस्यात्मनो
वा अपायमविचार्य क्रोपकरणं क्रोधः । दानार्हेषु स्वधनाप्रदानं
निष्कारणं परधनग्रहणं च लोभः । दुरभिनिवेशारोहो युक्तोक्ता-

ग्रहणं वा मानः । कुलबलैश्वर्यरूपविद्यादिभिरहङ्कारकरणं प-
प्रधर्षेनिबन्धनं वा मदः । निर्निमित्तं परदुःखोत्पादनेन सप्त
द्युतपापद्विधाद्यनर्थसंश्रयेण वा मनःप्रमोदो हर्षः । एतेषां च
परिहार्यत्वमपायहेतुत्वात् ।

यदाह—

दाण्डक्यो नाम भोजः कामाद्वाङ्मणकन्यामभिमन्यमानः
सप्तश्वराद्रो विननाग करालश्च वैदेहः १ क्रोधाज्जनमेजयो
ब्राह्मणेषु विक्रान्तस्तालजङ्घश्च शृगुषु २ लोभादेलद्यातुर्वर्षमभ्या-
भारयमाणः सौवीरराजबिन्दुः ३ मानाद्रावणः परदारानप्रयच्छन्
दुर्योधनो राज्यादभ्रंशं च ४ मदादभोजवो भूतावमानो
देहयशार्जुनः ५ हर्षाद्वातापिरगस्यमभ्यासादयन् वृष्णिमण्ड-
पेपायन इ मिति ॥ ३४ ॥

तथा वर्गोक्तः स्वच्छन्दतां त्वाजित इन्द्रियग्रामी भ्रपी-
मन्मूढा येन स तथा । अत्यन्तागतिपरिहारेण स्वर्गनादीन्द्रिय-
विकारनिरोधकः । इन्द्रियत्रयो हि पुरुषाणां परमसम्प-
न्नवति ।

यदाह—

यावदो कथितः पञ्चा इन्द्रियाणामसंयमः ।

तत्त्वतः सम्यग्ज्ञानं योगी चिन्तयेत्तेन सम्यक्ताम् ॥ १ ॥

इन्द्रियाण्येव तज्जदे दत्त स्वमेनरकावृणो ।

निन्दयन्ति विद्वद्भिर्न भ्रमीव नरकाय ॥ २ ॥

सर्वधेन्द्रियनिरोधस्तु यतीनामेव धर्म इह तु श्रावकधर्मोचित-
गृहस्थस्वरूपमेवाधिकृतमित्येवमुक्तम् ॥ ३५ ॥

एवंविधगुणसमग्रो मनुष्यो गृहिधर्माय कल्पते अधिकृतो
भवतीति ॥ ५६ ॥

इति परमार्हतश्रीकुमारपालभूपालशुश्रूषिते आचार्यश्रीहेमचन्द्र-
विरचितेऽध्यात्मोपनिषद्नाम्नि सञ्ज्ञातपट्टवत्ये श्रीयोगशास्त्रे
स्वोपज्ञं प्रथमप्रकाशविवरणम् ।

मम

व्रता

गुण

गिर

मा

भेद

रु

य

रे

१

धर्मः

द्वितीयः प्रकाशः ।

गृहिधर्मोऽयं कल्पत इत्युक्तं गृहिधर्मस्य यावत्तु धर्मः स च

सम्यक्कर्ममूलानि द्वादशव्रतानि तान्येषां—

सम्यक्कर्ममूलानि पञ्चाणुव्रतानि गुणास्त्रयः ।

शिखापदानि चत्वारि व्रतानि गृहमेधिनाम् ॥ १ ॥

सम्यक्कर्म मूलं कारणं येषां तानि सम्यक्कर्ममूलानि । षण्णूनि महा-
तापेष्वया लघूनि व्रतानि अहिंसादीनि पञ्च एतानि मूलगुणाः ।
षास्त्रय उत्तरगुणरूपाः ते च गुणव्रतानि दिग्व्रतादीनि त्रीणि ।
अक्षयं शिखा अभ्यासः शिखायै पदानि स्थानानि चत्वारि
तमायिकादीनि प्रतिदिवसाभ्यसनीयानि तत एव गुणव्रतेभ्यो
दः । गुणव्रतानि हि प्रायो यावज्जीविकानि । एवं द्वादशव्रतानि
गृहमेधिनां यावत्कालम् ॥ १ ॥

सम्यक्कर्ममूलानीत्युक्तं ततः सम्यक्कर्मं विभजति—

या देवे देवताबुद्धिर्गुरौ च गुरुतामतिः ।

धर्मं च धर्मधीः शुद्धा सम्यक्कर्ममिदमुच्यते ॥ २ ॥

॥ देवे गुरौ धर्मे च वक्ष्यमाणलक्षणे देवत्वगुरुत्वधर्मत्वबुद्धिरयमेव
देवो गुरुधर्म इति निश्चयपूर्वा रुचिः अज्ञानमिति यावत् शुद्धा
ज्ञानसंग्रहविपर्ययनिराकरणेन निर्मला सा सम्यक्कर्म । यद्यपि

चरं

द्वितीयः प्रकाशः ।

रुद्रिधर्मस्य कल्पत इत्युक्तं रुद्रिधर्मस्य यावत्कथम्भः स च
सम्यक्त्वमूलानि द्वादशव्रतानि तान्येवाह—

सम्यक्त्वमूलानि पञ्चाशद्व्रतानि गुणास्त्वयः ।

शिक्षापदानि चत्वारि व्रतानि रुद्रमेधिनान् ॥ १ ॥

सम्यक्त्वं मूलं कारणं येषां तानि सम्यक्त्वमूलानि । अपूर्णानि महा-
तापक्षया लघूनि व्रतानि अहिंसादीनि पञ्च एतानि मूलगुणाः ।
[णास्तय उत्तरगुणरूपाः ते च गुणव्रतानि दिग्ब्रतादीनि त्रयोविंशतिः ।
अक्षयं शिक्षा अभ्यासः शिक्षार्थं पदानि स्थानानि चत्वारि
तामायिकादीनि प्रतिदिवसाभ्यसनीयानि तत एव गुणव्रतभ्या-
सः । गुणव्रतानि हि प्रायो यावज्जायिकानि । एवं द्वादशव्रतानि
रुद्रमेधिनां यावत्कथाम् ॥ १ ॥

सम्यक्त्वमूलानीत्युक्तं तत्र सम्यक्त्वं विभजति—

या देवे देवताबुद्धिर्गुरौ च गुरुतामतिः ।

धर्मं च धर्मधीः शुद्धा सम्यक्त्वमिदमुच्यते ॥ २ ॥

या देवे गुरौ धर्मे च वक्ष्यमाणलक्षणे देवत्वगुरुत्वधर्मत्वबुद्धिरयमेव
देवो गुरुर्धर्म इति निययपूर्वा रुचिः अज्ञानमिति यावत् शुद्धा
पञ्चानसंगयविपर्ययनिराकरणेन निर्मला सा सम्यक्त्वम् । यद्यपि

यदाह—

वेणु संतकम् खञ्जोवसमिणसु नाणुभावं सो

उवसंतकसाञ्जो उण वेणु न संतकम् वि ।

एतस्य च स्थितिः षट्षष्टिः सागरोपमाणि साधिकानि ।

यदाह—

दो वारे विजयाइसु गयस्स तिसुच्चुए अहव ताइं ।

अद्वरेगं नरभवियं नाणाजीवाण सव्वडं ॥ १ ॥

चयो मिथ्यात्वमोहनीयस्यानन्तानुबन्धिनां च निर्मूलनाशः ।

प्रयोजनमस्य चायिकं तच्च साद्यनन्तम् ।

अत्र चान्तरङ्गोक्ताः—

मूलं बोधिद्रुमस्यैतत् द्वारं पुण्यपुरस्य च ।

पीठं निर्वाणहर्म्यस्य निधानं सर्वसन्मदाम् ॥ १ ॥

गुणानामेक आधारी रत्नानामिव सागरः ।

पात्रं चारित्रवित्तस्य सम्यक्तां द्वाध्यते न कैः ॥ २ ॥

अवतिष्ठेत नास्त्रानं जन्तौ सम्यक्तावासिते ।

प्रचारस्तमसः कीदृक् भुवने भानुभासिते ॥ ३ ॥

तिर्यग्ग्नरकयोर्द्वारे दृढा सम्यक्तामर्गला ।

देवमानवनिर्वाणसुखद्वारैककुञ्चिका ॥ ४ ॥

(१) वेदयति सत्कर्म चायोपशमिकेषु नानुभावं सः ।

उपशान्तकथायः पुनर्येदयति न सत्कर्माणि ॥

(२) द्वौ वारान् विजयादिषु गतस्य लोषि अच्युतेऽप्यथा तानि ।

अतिरेकं नरभविकं नानाजीवानां सव्वडम् ॥

भवेद्वैमानिकोऽवश्यं जन्तुः सम्यक्त्ववासितः ।

यदि नोदान्तसम्यक्तो वडायुर्वापि नो पुरा ॥ ५ ॥

अन्तर्मुहूर्त्तमपि यः समुपास्य जन्तुः

सम्यक्त्वरत्नममलं विजहाति सद्यः ।

बभ्रम्यते भवपथे सुचिरं न सोऽपि

तद्विभ्रतश्चिरतरं किमुदीरयामः ॥ ६ ॥ इति ।

विपक्षज्ञाने सति विवक्षितं सुज्ञानं भवतीति सम्यक्त्वविपक्षं

मिथ्यात्वमाह—

अदेवे देवबुद्धिर्या गुरुधीरगुरौ च या ।

अधर्मे धर्मबुद्धिश्च मिथ्यात्वं तद्विपर्ययात् ॥ ३ ॥

अदेवोऽगुरुरधर्मश्च वक्ष्यमाणलक्षणस्तत्र देवत्वगुरुत्वधर्मत्व
प्रतिपत्तिलक्षणं मिथ्यात्वं तस्य लक्षणं तद्विपर्ययादिति तस्य
सम्यक्त्वस्य विपर्ययः तस्माद्धेतोः सम्यक्त्वविपर्ययरूपत्वादित्यर्थः
तथा च इदमपि संगृहीतं देवे अदेवत्वस्य गुरावगुरुत्वस्य धर्मे
अधर्मत्वस्य प्रतिपत्तिरिति ।

मिथ्यात्वं च पञ्चधा आभियग्रहिकमनाभियग्रहिकमाभिनिवे-
शिकं सांशयिकमनाभोगिकं च ।

तत्राभियग्रहिकं पाखण्डिनां स्वस्वशास्त्रनियन्त्रितविवेका-
लोकानां परपक्षप्रतिषेधपदच्छाणां भवति ॥ १ ॥

अनाभियग्रहिकं तु प्राक्तनलोकानां सर्वे देवा वन्दनीयाः ।

या एवं सर्वे गरवाः सर्वे अस्मां इति ॥ २ ॥

अथ विष्णुः सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः
सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः
सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः
सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः
सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः

॥ १ ॥

अथ विष्णुः सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः
सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः
सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः
सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः सदाशिवः

॥ २ ॥

॥ ३ ॥

॥ ४ ॥

॥ ५ ॥

॥ ६ ॥

॥ ७ ॥

॥ ८ ॥

॥ ९ ॥

॥ १० ॥

॥ ११ ॥

॥ १२ ॥

॥ १३ ॥

देवादेवगुर्वगुरुधर्माधर्मेषु लक्षयितव्येषु देवलक्षणमाह—

सर्वज्ञो जितरागादिदोषस्त्रैलोक्यपूजितः ।

यथास्थितार्थवादी च देवोऽहंन् परमेश्वरः ॥ ४ ॥

देवस्य देवत्वे चतुरोऽतिशयानाचक्षते विचक्षणाः ।

तद्यथा—

ज्ञानातिशयः १ अपायापगमातिशयः २ पूजातिशयः ३ वागतिशयश्च ४
तत्र सर्वज्ञ इत्यनेन सकलजीवाजीवादितत्त्वज्ञतया ज्ञानातिशय-
माह । नतु यथाहुर्विशृङ्खलवादिनः परे ।

सर्वं पश्यतु वा मा वा तत्त्वमिष्टं तु पश्यतु ।

कीटसंख्यापरिज्ञानं तस्य नः कोपयुज्यते ॥ १ ॥

दूरं पश्यतु वा मा वा तत्त्वमिष्टं तु पश्यतु ।

प्रमाणं दूरदर्शी चेदेतान् गृह्णानुपास्महे ॥ २ ॥ इति ॥

नहि विवक्षितस्यैकस्यापीष्टस्यार्थस्य ज्ञानमग्नेपार्थज्ञानमन्तरिण
भवति । सर्वं हि भावा भावान्तरैः साधारणासाधारणरूपा
'इत्यग्नेपज्ञानमन्तरेण सा लक्षणावैलक्षण्याभ्यां नैकोऽपि प्राप्ता
भवति ।

यदाहुः—

एको भावः सर्वथा येन दृष्टः

सर्वं भावास्तत्त्वतस्तेन दृष्टाः ।

चतुरतिशयवतो देवस्य ध्यानोपासनशरणगमनशासनप्रतिपत्तोः

साधिनेपमुपदिशति—

ध्यातव्योऽयमुपास्योऽयमयं शरणमिध्यताम् ।

अस्यैव प्रतिपत्तव्यं शासनं चेतनास्ति चेत् ॥ ५ ॥

अयं देवो ध्यातव्यः पिण्डस्थपदस्थरूपस्थरूपातीतरूपतया श्रेणिके-
नेव । श्रेणिको हि वर्णप्रमाणसंस्थानसंहननचतुस्त्रिंशदतिशयादि-
योगिनं भगवन्तं श्रीमहावीरमनुध्यातवान् । तदनुभावाच्च तद्वर्ण-
प्रमाणसंस्थानसंहननातिशययुक्तः पद्मनाभस्तीर्थकरो भविष्यति ।

यदाचक्ष्महि—

‘तह तन्मएण मणसा वीरजिणो भाइयो तए पुब्बिं ।

जह तारिसो चिय तुमं अहेसि ही जोगमाहप्पं ॥ १ ॥

आगमय—

‘जरसीलसमायारो अरिहा तित्थंकरो महावीरो ।

तस्सीलसमायारो होहि हु अरिहा महापडमो ॥ २ ॥

उपास्यः सेवाञ्जलिसंवन्धादिना अयमेव देवः दुष्कृतगर्हा-
सुकृतानुमोदनापूर्वकमयमेव देवो भवभयार्त्तिभेदी शरणमिध्यताम् ।
अस्यैवोक्तलक्षणस्य देवस्य शासनमात्रा प्रतिपत्तव्यं स्वीकरणीयम् ।

(१) तथा तन्मयेन मनसा वीरजिनो ध्यातस्तथा पूर्वम् ।

यथा तादृश एव त्वमासीः ही योगमाहात्म्यम् ॥

(२) यन्मौलसमाचारो अर्हन् तीर्थकरो महावीरः ।

तन्मौलसमाचारो भविष्यति खलु अर्हन् महापद्मः ॥

यमनान्वराणि हि निरतिशयपुरुषप्रणेतृकाणि न प्रतिपत्ति
मिथ्यानि । चेतनान्ति वेदित्यधिज्ञेयः चेतनायत एव प्रत्युपदेश्य
रूपमत्वात् । अतस्तत्र तु प्रति विफल उपदेशप्रयोगः ।

यदाह —

अरण्यरुदितं कृतं शयनशरीरमुदन्तितं
शयनशयनमवनामितं धधिरकर्णजापकृतः ।
शयनं कमलरोपणं सुचिरमूषरं वर्धनं
तदन्यमुषमण्डनं यदुषं जने भाषितम् ॥ १ ॥ ५ ॥

अदेवलक्षणमाह —

ये स्वीगस्वाक्षसूत्रादिरागाद्यङ्गकलङ्किताः ।

नियहानुग्रहपरास्ते देवाः स्युर्न मुक्तये ॥ ६ ॥

स्त्री कामिनी शस्त्रं शूनादि अक्षसूत्रं जपमाला तान्यादी येषां
नाख्यादृष्टामादीनां ते श्रीगङ्गाक्षसूत्रादयः राग आदिर्येषां ते
रागादयः आदिशब्दाद् द्वेषमोहपरिवहः रागादीनामङ्गायिष्ठानि
श्रीगङ्गाक्षसूत्रादयश्च ते रागाद्यङ्गाश्च तैः कलङ्किता दूषितास्तत्र
स्त्री रागचिह्नं गच्छ द्वेषचिह्नं अक्षसूत्रं मोहचिह्नम् । वीतरागो हि
नाङ्गनासङ्गभाभवति । वीतद्वेषो वा कथं शस्त्रं विभृयात् । गतमोहो
वा कथं विष्मृतिचिह्नं जपमालां परिगृह्णीयात् । रागद्वेषमोहैः
सर्वदोषाः संगृहीतास्तन्मूलत्वात्सर्वदोषाणाम् । नियहो वधवन्त्यादिः
अनुग्रहो वरप्रदानादिः तौ परौ प्रकृष्टौ येषां ते तथा । नियहानु-
ग्रहावपि रागद्वेषयोश्चिह्ने । य एवंविधास्ते देवा न भवन्ति मुक्तये

इति मुक्तिनिमित्तम् ॥ देवत्वमात्रं तु जीवनादिकारिणां प्रेत-
पिशाचादीनामिव न जायते ॥ ३ ॥

मुक्तिनिमित्तत्वाभावमेव अनक्ति—

नाय्याट्टहामसङ्गीताद्युपप्लवविमंस्युलाः ।

लभयेयुः पदं शान्तं प्रपन्नान् प्राणिनः कथम् ॥७॥

इहसकलसांसारिकोपप्लवरहितं शान्तं पदं मुक्तिकैवल्यादि-
शब्दाभिधेयमस्तीत्यत्र नास्ति विप्रतिपत्तिः । तत्तादृशं शान्तं पदं
नाय्याट्टहामसङ्गीतादिविमंस्युलाः स्वयमुपहतवृत्तयः कथमाश्रित-
जनान् प्रापयेयुः । नद्येरण्डतरुः कल्पतरुर्लालामुद्वहति । ततश्च
रागद्वेषमोहदोषविवर्जितो जिन एको देवो मुक्तये नेतरं दोष-
दूषिताः ।

अत्रान्तरक्षोकाः—

न सर्व्वज्ञा न नीरागाः शङ्करब्रह्मविष्णवः ।

प्राकृतेभ्यो मनुष्येभ्यो ऽप्यसमञ्जसवृत्तितः ॥ १ ॥

स्त्रीसङ्गः काममाचष्टे द्वेषं चायुधसंग्रहः ।

व्यामोहं चाक्षसूत्रादिरशीचं च कमण्डलुः ॥ २ ॥

गौरी रुद्रस्य सावित्री ब्रह्मणः श्रीर्मुरद्विषः ।

शचीन्द्रस्य रवे रत्नादेवी दक्षात्मजा विधोः ॥ ३ ॥

तारा बृहस्पतिः स्वाहा वज्रेशेतोभुवो रतिः ।

धूमोर्णा आददेवस्य दारा एवं दिवौकसाम् ॥ ४ ॥

सर्वेषां शक्त्यसम्बन्धः सर्वेषां मोक्षजृम्भितम् ।
 तदेवं देवमन्योहो न देवपदवीं स्पृशेत् ॥ ५ ॥
 बुद्धस्यापि न देवत्वं मोक्षाच्छून्याभिधायिनः ।
 प्रमाणमिदं शून्यत्वं शून्यवादकया हृथा ॥ ६ ॥
 प्रमाणस्यैव भवेन्न न प्रमाणविवर्जिता ।
 शून्यमिदं परस्यापि न स्वपक्षस्थितिः कथम् ॥ ७ ॥
 सर्वथा सर्वभाषणं क्षणिकत्वे प्रतिश्रुते ।
 फलेन सक्तं सम्बन्धः साधकस्य कथं भवेत् ॥ ८ ॥
 वधस्य वधको हेतुः कथं क्षणिकवादिनः ।
 श्रुतिश्च 'प्रत्यभिज्ञा च व्यवहारकरी कथम् ॥ ९ ॥
 निपत्य ददती व्याघ्राः स्वकायं क्षमिमङ्गलम् ।
 देयादेयविमूढस्य दया बुद्धस्य कीदृशी ॥ १० ॥
 स्वजन्मकाल एवात्मजनन्युदरदारिणः ।
 मांसोपदेशदातुश्च कथं गौडोदनेर्दया ॥ ११ ॥
 यो ज्ञानं प्रकतेर्द्वयं भाषते स निरर्थकम् ।
 निर्गुणो निष्क्रियो मूढः स देवः कपिलः कथम् ॥ १२ ॥
 धार्याविनायकस्कन्दसमीरणपुरस्सराः ।
 निगद्यन्ते कथं देवाः सर्वदोषनिकेतनम् ॥ १३ ॥
 या पशुर्गूयमश्नाति स्वपुत्रं च हृष्यति ।
 गृहादिभिर्घ्नती जन्तून् सा वन्द्यास्तु कथं नु गौः ॥ १४ ॥

पयःप्रदानसामर्थ्याद्वन्द्या चेन्महिषी न किम् ।

विशेषो दृश्यते नास्यां महिषीतो मनागपि ॥ १५ ॥

स्थानं तीर्थं हि देवानां सर्वेषामपि गौर्यदि ।

विक्रीयते दुह्यते च हन्यते च कथं ततः ॥ १६ ॥

सुसलोदूखले चुक्ती देहली पिप्पली जलम् ।

निम्बोऽर्कश्चापि यैः प्रोक्ता देवास्तैः केऽत्र वर्जिताः ॥ १७ ॥

वौतरागस्तोत्रेऽप्युक्तमस्माभिः ।

कृतार्था जठरोपस्थदुस्थितैरपि दैवतैः ।

भवादृशान्निह्रुवते हहा देवास्तिकाः परे ॥ १८ ॥ ७ ॥

गुरुलक्षणमाह—

महाव्रतधरा धीरा भैक्षमात्रोपजीविनः ।

सामायिकस्था धर्मीपदेशका गुरवो मताः ॥ ८ ॥

महाव्रतानि अहिंसादीनि तानि धरन्तीति महाव्रतधराः । महा-
व्रतधारित्व एवायं हेतुः धीरा इति धैर्यं ह्यापत्स्वप्यवैकल्यं तद्योगि-
अखण्डितमहाव्रतधरा भवन्ति । मूलगुणधारित्वमुक्ता उत्तरगुण-
धारित्वमाह । भैक्षमात्रोपजीविन इति भिक्षाणां समूहो न-
अन्नपानधर्मोपकरणरूपं तन्मात्रमेवोपजीवन्ति लोकात्र पुन-
धान्यहिरण्यग्रामनगरादि । मूलगुणोत्तरगुणधारणकारणभूतयु-
वत्वमाह । सामायिकस्था इति समो रागद्वेषविकल आत्मा स-
विशिष्टज्ञानादिगुणलाभः । समायः स एव सामा-
यिकः ।

स्यादित्यादिकण्ठतत्त्वनिष्ठताति सामायिकस्याः । सामायिकस्यो
भुजगुणाच्चरगुणभेदभिन्नं धारिचं पालयितुं क्षमः । एतद्यतिमात्र-
धारणलक्षणम् । गुरोस्तु असाधारणलक्षणं धर्मापदेशका इति
सत्परिनिर्जराकृपं यतिश्रावकसम्बन्धिभेदभिन्नं वा उपदिशन्तीति
पदेशकाः ।

दुष्कमभ्याभिरभिधानचिन्तामणौ—

गुरुर्धर्मापदेशका इति गृह्यन्ति मद्भूतं शास्त्रार्थमिति
यः ॥ ८ ॥

अगुरुलक्षणमाह—

सर्वाभिलाषिणः सर्वभोजिनः सपरिग्रहाः ।

अब्रह्मचारिणो मिथ्योपदेशा गुरवो न तु ॥ ९ ॥

वैमुपदेश्यसम्बन्धिस्त्रीधनधान्यहिरण्यक्षेत्रवासुचतुष्टयदायभिलष-
त्यवशीलाः सर्वाभिलाषिणः । तथा सर्वे मदमधुमांसानन्त-
यादि भुञ्जत इत्यवशीलाः सर्वभोजिनः । सह परिग्रहेण
कलत्रादिना वर्त्तन्ते सपरिग्रहाः । अत एवाब्रह्मचारिणः
ध्रुवो महादोषतां कथयितुमब्रह्मचारिण इति पृथगुपन्यासः ।
रुत्वे असाधारणं कारणमाह । मिथ्योपदेशा इति । मिथ्या
य आसोपज्ञोपदेशरहितत्वादुपदेशो धर्मदेशनं येषां ते तथा ।
तु नैव एवंविधा गुरव इति । ननु धर्मापदेशदायित्वं
स्त तदास्तु गुरुत्वं किं निष्परिग्रहित्वादिगुणगवेषणेन ॥ ९ ॥

यादिवाचिष्ठस्य तत्र तिष्ठन्तीति साम्नाधिकन्याः । साम्नाधिकन्या
 शून्यगुणान्तरगुणमदभिव्यञ्जितं पानयितुं क्षमः । एतद्व्यतिनाव-
 रण्यस्य च । गुरोस्तु अनाधारणनक्षत्रं धर्मोपदेयका इति
 सपरनिर्जरास्य यतिवाचकस्य न्यनिर्दभिव्यञ्जितं वा उपदिशन्तीति
 उपदेयकाः ।

‘समस्याभिरभिधानचिन्तान्तो—

गुरुर्धर्मोपदेयक इति गृणन्ति सङ्गृतं गाल्लार्चनमिति
 ॥ ८ ॥

अथ रुक्मलक्षणमाह—

सर्वाभिलाषिणः सर्वभोजिनः सपरियहाः ।

अब्रह्मचारिणो निध्योपदेशा गुरवो न तु ॥ ८ ॥

१. गुपदेशसम्बन्धिर्ज्ञाधनधान्यहिरण्यचैववानुचतुष्पदायनिलप-
 २. वंशीलाः सर्वाभिलाषिणः । तथा सर्वं नयसधुमांसानन्त-
 ३. ादि भुञ्जत इत्येवंशीलाः सर्वभोजिनः । सह परिरहेण
 ४. लज्जादिना वर्तन्ते सपरिग्रहाः । अत एवाब्रह्मचारिणः
 ५. महादोषतां कवयितुमब्रह्मचारिण इति पृथगुपन्यासः ।
 ६. त्वे असाधारणं कारणमाह । मिष्योपदेशा इति । मिष्या
 ७. य आत्मोपज्ञोपदेशरहितत्वादुपदेशो धर्मोपदेशनं येषां ते तथा ।
 ८. नैव एवंविधा गुरव इति । ननु धर्मोपदेशदायित्वं
 ९. तदान्तु गुरुत्वं किं निश्चरियहित्वादिगुणगवेषणे ॥ ८ ॥

मतोऽप्यदर्शनमिति वक्तुं युक्तं प्रमाणाभावात् । अभिव्यञ्जकवशा-
च्छब्दश्रवणमेव प्रमाणमिति चेत् न । तस्य जन्यत्वेऽप्युपपत्तेः ।
अभिव्यङ्ग्यत्वे प्रत्युत दोषसम्भवः । एकशब्दाभिव्यक्त्यर्थं स्थानकरणा-
भिप्राते शब्दान्तराणामपि तद्देश्यानामभिव्यक्तिप्रसङ्गः । न च
प्रतिनियतव्यञ्जकव्यङ्ग्यता शब्दानां भवति व्यङ्ग्यान्तरेषु तद-
दर्शनात् ।

तथाच—

गृहे दधिघटीं द्रष्टुमाहितो गृहमेधिना ।

अधूपानपि तद्देश्यान् प्रकाशयति दीपकः ॥ १ ॥

तदेवं वचनस्यापौरुषेयता न सम्भवति । अथाप्यप्रामाणिकहेवाक-
बलादाकाशादिवच्छब्दस्यापौरुषेयता यदि भवेत् तथापि
प्रामाण्यं न सम्भवति । हि यस्मादाप्तवक्तृकत्वेन वाचां प्रामाण्यं
नान्यथा ।

यतः—

गन्दे गुणोद्भवस्तावदक्तधीन इति स्थितम् ।

तदभावः क्वचित्तावद्दोषवदक्तृकत्वतः ॥ १ ॥

तद्दोषैरपक्वटानां गन्दे संक्रान्त्यसम्भवात् ।

यदा वक्तुरभावेन गुणा न स्युर्निराययाः ॥ २ ॥

किञ्च—

गुणाः सन्ति न सन्तीति पौरुषेयेषु गुज्यते ।

वेदे कर्तृगभावाच्च गुणागन्धेव नास्ति नः ॥ ३ ॥ १२ ॥

एवं तावदपौरुषेयवचनाभिहितस्यासम्भवादिना
अभावसंभवायासर्वज्ञपुरुषवक्तृकस्य
धर्मस्याप्रामाणिकत्वमाह—

मिथ्यादृष्टिभिराम्नातो हिंसाद्यैः कलुषीकृतः ।

स धर्म इति वित्तोऽपि भवभ्रमणकारणम् ॥ १३ ॥

मिथ्यादृष्टिभिर्हरिहरहरिण्यगर्भकपिलब्रुवादिभिराम्नात आत्मो-
क्तिः, प्रतिपादितः । यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धाद्यो मिथ्यादृष्टि-
भिराम्नातः स धर्मत्वेन मुग्धबुद्धीनां प्रसिद्धोऽपि भवभ्रमण-
कारणम् । धर्म एवेत्यर्थः । कुत इत्याह । हिंसाद्यैः कलुषीकृत इति ।
मिथ्यादृष्टिप्रणीता ह्यागमा हिंसादिदोषदूषिताः ॥ १३ ॥

इदानीमदेवागुर्वधर्माणां साक्षेपं प्रतिक्षेपमाह—

सरागोऽपि हि देवशेद् गुरुरत्रह्मचार्यपि ।

कृपाहीनोऽपि धर्मः स्यात्कष्टं नष्टं हहा जगत् ॥ १४ ॥

रागग्रहणमुपलक्षणं द्वेषमोहयोः । अत्रह्मचारित्वमुपलक्षणं प्राणा-
तिपातादीनाम् । कृपाहीनत्वमुपलक्षणं मूलोत्तरगुणहीनत्वस्य ।
चेच्छब्दः प्रत्येकमभिसम्बध्यते । साक्षेपं प्रकटयति । कष्टमिति
खेदे नष्टं जगत् देवगुरुधर्मशून्यत्वेन विनष्टं दुर्गतिगमनात् । हहा
निपातः खेदातिशयसूचकः ।

यदाह—

‘पदद्वेष्ट कर्माणां नाज्जणं वा विवागमसुहंति ।

अवरडेवि न कुप्पद उवसमओ सव्वकालंपि ॥ १ ॥

अन्ये तु क्रोधकण्डूविषयतृणोपशमः शम इत्याहुः अधिगत
 र्दग्धनो हि साधूपासनावान् कथं क्रोधकण्डू विषयतृणया
 तरलीक्रियेत । ननु क्रोधकण्डूविषयतृणोपशमश्चेच्छमस्तर्हि
 येनैव देनां सापराधे निरपराधेऽपि च परे क्रोधवतां
 पश्यत इति तम सां च कथं शमः । तदभावे च सम्यक्त्वं न
 । नैवम् । लिङ्गिनि सम्यक्ते सति लिङ्गैरवश्यभाव्यमिति
 नियमः । दृश्यते हि धूमरहितोऽप्ययस्कारगृहेषु वक्त्रिः
 च्छन्नस्य वा वक्त्रेण धूमलेशोपीति अयं तु नियमः सुपरीक्षित
 सति लिङ्गी भवत्येव ।

यदाह—

लिङ्गे लिङ्गी भवत्येव लिङ्गिन्येवेतरत्पुनः ।

नियमस्य विपर्यासे सम्वन्धो लिङ्गलिङ्गिनोः ॥ १ ॥

सञ्चलनकपायोदयाद्वा कृष्णादीनां क्रोधकण्डूविषयतृणो
 न अपि केचन कपायास्तीव्रतया अनन्तानुबन्धिसदृश-
 पक्षान्त इति सर्वमवदातम् । संवेगो मोक्षाभिलाषः । सम्यग्-

(१) प्रकृत्याः कर्मणां ज्ञात्वा वा विपाकमशुभमिति ।

अपराधेऽपि न कुप्यति उपशमतः सर्वकालमपि ॥

(२) कण्डू प्रशमः ।

दृष्टिर्हि नरेन्द्रसुरेन्द्राणां विषयसुखानि दुःखानुषङ्गाद्दुःखतया
मन्यमानो मोक्षसुखमेव सुखत्वेन मन्यते अभिलषति च ।

यदाह—

‘नरविबुधैर्मरमोक्षं’ दुःखं चिय भावश्चो अ मन्त्रंती ।

संवेगश्चो न मोक्षं मोक्षतूणं किञ्चि पच्छेद ॥ १ ॥

निर्वेदो भववैराग्यम् । सम्यग्दर्शनी हि दुःखदौर्गत्यगह्ने भव-
कारागारे कर्मदण्डपाशिकैस्तयातयाकदर्श्यमानः प्रतिकर्तुमक्षमो
ममत्वरहितश्च दुःखेन निर्व्विस्त्रो भवति ।

गदाह—

‘नारयतिरियनगामरभवेसु निर्व्वेयश्चो वसद्द दुःखं’ ।

अकयपरलोयमगो ममत्तविसर्व्वेगरहिश्चो य ॥ १ ॥

अन्ये तु संवेगनिर्वेदयोरर्थविपर्ययमाहुः संवेगो भवविराग-
विंदो मोक्षाभिलाष इति । अनुकम्पा दुःखितेषु अपक्षपातेन
खप्रहाणिच्छा । पक्षपातेन तु करुणा स्वपुत्रादी व्याघ्रादीनामप्य-
यव । सा चानुकम्पा द्रव्यतो भावतश्च भवति । द्रव्यतः सत्ता-
त्वात् दुःखप्रतीकारिण । भावत आर्द्रहृदयत्वेन ।

(१) नरविबुधैर्मरमोक्षं दुःखमेव भावतश्च मन्यमानः ।

संवेगतो न मोक्षं सत्ता विबुधैर्प्रेक्षते ॥

(२) अठ - सुखं ।

(३) नारयतिर्यङ्मरमभवेऽपि निर्वेदतः वसति दुःखम् ।

यस्य परलोयमगो ममत्वरियवेगरहितश्च ॥

(४) अ ग य द - यद- ।

151 -

'दङ्गुण पाणिनिवहं भीमे भवसायरम्भि दुक्खत्तं ।

अविसेसश्रोणकंपं 'दुविहावि सामच्छश्रो कुणद ॥ १ ॥

अस्तीति मतिरस्येत्यास्तिकस्तस्य भावः कर्म वा आस्तिक्यम् ।

॥२५॥पि जिनोक्ततत्त्वविषये निराकाङ्क्षा प्रतिपत्तिः ।

स्तिक्वेन हि जीवधर्मतया अप्रत्यक्षं सम्यक्त्वं लक्ष्यते । तद्वान् हि स्तिक् इत्युच्यते ।

• ५६२

मन्त्र इ तमेव सच्चं नौसंकां जं जिण्णिहिं पन्नत्तं ।

सुहृपरिणामो सम्मं कंखाद्विसुत्तिभारहिभो ॥ १ ॥

अन्ये तु शमादीनि लिङ्गान्यन्यथा व्याचक्षते सुपरीक्षित-

६मः अमः पतः । निवेशान्मियाभिनिवेशोपशमः शमः ।

लक्षणम् । यो ह्यतत्त्वं विहायात्मना तत्त्वं प्रतिपन्नः

लक्ष्यते सम्यग्दर्शनवानिति । संवेगो भयं जिनप्रवचनानुसारिणो

नरकेषु शरीरं मानसं च शीतोष्णादिजनितं च संस्लिष्टासुरो-

११८० तं च परस्परौदीरितं च तिर्यङ्क्षु भारारोपणाद्यनेकविध मनुजेषु

२५. १. १. च दुःखमवलोकयतस्तद्भिरुतया तत्प्रशमोपाय-

धर्ममनुतिष्ठतो लक्ष्यते विद्यतेऽस्य सम्यग्दर्शनमिति । निर्वेदो

(१) ब्रह्मा प्राणिनिवहं भीमं भवसागरे दुःखार्त्तम् ।

व्यविशेषतोऽनुकम्पां द्विविधाभपि सामर्थ्यतः करोति ॥

(२) स ग य ठ डहावि ।

(५) सन्यते तदेव सत्यं निःस्पृहं यदुज्जिनैः प्रस्थापितम् ।

शुभपरिणामः सम्यक् काङ्क्षादिविघ्नलिकारहितः ॥

तत्र प्रवचनं द्वादशाङ्गं गणिषिटकं तदस्यास्त्यतिशयवदिति
 प्रवचनी युगप्रधानागमः । धर्मकथा प्रशस्यास्यास्तीति धर्मकथी
 प्रस्तादित्वादिन् । वादिप्रतिवादिसभ्यसभापतिलक्षणायां चतु-
 र्यां सभायां प्रतिपत्तिनिरासपूर्वकं स्वपक्षस्थापनार्थमवश्यं
 इतीति वादी । निमित्तं त्रैकालिकं लाभालाभादिप्रतिपादकं
 तत्तत् तद्देव्यधीते वा नैमित्तिकः । तपो विद्वष्टमष्टमाद्यस्यास्तीति
 पक्षी । विद्याः प्रज्ञायादयः शासनदेवतास्ताः साहायके यस्य
 विद्यावान् । अञ्जनपादलेपतिलकगुटिकासकलभूताकर्षण-
 नष्कर्षणवैक्रियत्वप्रभृतयः सिद्धयस्ताभिः सिद्धयस्ते स सिद्धः । कवते
 पद्यादिभिः प्रवचनैर्वर्णनां करोतीति कविः । एते प्रवचन्या-
 रण्येष्टौ प्रभवतो भगवच्छासनस्य यथायथं देशकालाद्यौचित्येन
 । यथाकारण्यं प्रभावकास्तेषां कर्म प्रभावना द्वितीयं भूषणम् ।
 । ततः प्रवचने विनयवैयाहत्यरूपा प्रतिपत्तिः सम्यग्दर्शनज्ञान-
 । रितादिगुणाधिकेष्वभ्युत्थानमभियानं शिरस्यञ्जलिकरणं स्वयमा-
 सनजिजनमासनाभिग्रहो वन्दना पर्युपासना अनुगमनं चेत्यष्टविध-
 कर्मविनयनादष्टविध उपचारविनयः । व्याहृतस्य भावः कर्म वा
 वेयाहृतम् । तच्चाचार्योपाध्यायतपस्त्रिचक्रकलानकुलगणसङ्गताधु-
 समनोज्ञेषु दशस्त्रपानवस्त्रपात्रप्रतिश्रयपीठकफलकसंस्तारादिभि-
 र्निर्वाहसाधनैरुपग्रहः शुश्रूषामैषजक्रियाकान्तारविषमदुर्गोपसर्गेष्व-
 भ्युपपत्तिश्च । जिनशासनविषये च कौशलं नैपुण्यम् । ततो हि
 व्यवहितादिरप्यर्थो विषयीक्रियते । यथानार्यदेशवर्त्ती आर्द्रककुमारः
 श्रेणिकपुत्रेणाभयकुमारेण कौशलावतिवोधित इति । तीर्थं नद्यादे-

विषयेष्वनभिष्वङ्गः यथा इहलोक एव प्राणिनां दुरन्तकाम-
भोगाभिष्वङ्गोऽनेकोपद्रवफलः परलोकेऽप्यतिकटुकनरकतिर्यग्-
मनुथजन्मफलप्रदः । अतो न किञ्चिदनेन । उज्जिमतव्य एवाय-
मिति । एवंविधनिर्वेदेनापि लक्ष्यतेऽस्त्यस्य सम्यग्दर्शनमिति । अ-
कम्पा कृपा यथा सर्व्य एव सत्त्वाः सुखार्थिनो दुःखप्रहाणार्थिनश्च ।
ततो नैषामल्पापि पीडा मया कार्येत्यनयापि लक्ष्यतेऽस्त्यस्य
सम्यक्मिति । सन्ति खलु जिनेन्द्रप्रवचनोपदिष्टा अतीन्द्रिया
जीवपरलोकादयो भावा इति परिणाम आस्तिक्यम् । अनेनानि
लक्ष्यते सम्यग्दर्शनयुक्तोऽयमिति ॥ १५ ॥

सम्यक्कालिङ्गान्युक्ता भूषणान्याह—

स्थैर्यं प्रभावना भक्तिः कौशलं जिनशासने ।

तीर्थसेवा च पञ्चास्य भूषणानि प्रचक्षते ॥ १६ ॥

अस्य सम्यक्कस्य पञ्च भूषणानि भूष्यते अलङ्घियते यैस्तानि भूषणानि
जिनगामने जिनगामनविषये । एतच्च सर्वत्र सम्यध्यते । स्थैर्यं जिन-
प्रति चलितचित्तस्य परस्य स्थिरत्वापादनं स्वयं वा परतीर्थिक-
दर्शनेऽपि जिनगामनं प्रति निष्प्रकम्पता । प्रभवति जनेन्द्रगा-
तस्य प्रभवतः प्रयोजकत्वं प्रभावना । सा चाट्टधा प्रभावकभेदे-
यदाह—

‘पावयर्णा धम्मकर्हो वाहे नेमिच्चियो तवस्सो य ।

विज्जा मिद्धो अ कट्ठे य अट्ठेव पभावगा भणिया ॥ १ ॥

१. प्रभावना धर्मकथा वादी नेमित्तक तपस्सा य ।

विज्जा मिद्धो अ कट्ठे य अट्ठेव पभावगा भणिया ॥ १ ॥

तत्र प्रवचनं द्वादशाङ्गं गणिपिटकं तदस्याख्यतिशयवदिति
 १. ॥ युगप्रधानागमः । धर्मकथा प्रशस्यास्यास्तीति धर्मकथी
 २. ॥ वादिप्रतिवादिसभ्यसभापतिलक्षणायां चतु-
 ३. ॥ सभायां प्रतिपन्निरासपूर्वकं स्वपक्षस्थापनार्थमवश्यं
 ४. ॥ दतीति वादी । निमित्तं त्रैकालिकं लाभालाभादिप्रतिपादकं
 ५. ॥ तद्वैल्यधीते वा नैमित्तिकः । तपो विद्वष्टमष्टमाद्यस्यास्तीति
 ६. ॥ विद्याः प्रज्ञादयः शासनदेवतास्ताः साहायके यस्य
 ७. ॥ विद्यावान् । अञ्जनपादलेपतिलकगुटिकासकलभूताकर्षण-
 ८. ॥ नष्कर्षणवैक्रियत्वप्रभृतयः सिद्धयस्ताभिः सिद्धाते स्म सिद्धः । कवते
 ९. ॥ पद्यादिभिः प्रवचनैर्वर्णनं करोतीति कविः । एते प्रवचन्या-
 १०. ॥ योऽष्टौ प्रभवतो भगवच्छासनस्य यथायथं देशकालाद्यौचित्येन
 ११. ॥ १२. ॥ यथायथा । १३. ॥ कर्म प्रभावना द्वितीयं भूषणम् ।
 १४. ॥ प्रवचने विनयवैयाहत्यरूपा प्रतिपत्तिः सम्यग्दर्शनज्ञान-
 १५. ॥ १६. ॥ १७. ॥ १८. ॥ १९. ॥ २०. ॥ २१. ॥ २२. ॥ २३. ॥ २४. ॥ २५. ॥ २६. ॥ २७. ॥ २८. ॥ २९. ॥ ३०. ॥
 ३१. ॥ ३२. ॥ ३३. ॥ ३४. ॥ ३५. ॥ ३६. ॥ ३७. ॥ ३८. ॥ ३९. ॥ ४०. ॥ ४१. ॥ ४२. ॥ ४३. ॥ ४४. ॥ ४५. ॥ ४६. ॥ ४७. ॥ ४८. ॥ ४९. ॥ ५०. ॥
 ५१. ॥ ५२. ॥ ५३. ॥ ५४. ॥ ५५. ॥ ५६. ॥ ५७. ॥ ५८. ॥ ५९. ॥ ६०. ॥ ६१. ॥ ६२. ॥ ६३. ॥ ६४. ॥ ६५. ॥ ६६. ॥ ६७. ॥ ६८. ॥ ६९. ॥ ७०. ॥
 ७१. ॥ ७२. ॥ ७३. ॥ ७४. ॥ ७५. ॥ ७६. ॥ ७७. ॥ ७८. ॥ ७९. ॥ ८०. ॥ ८१. ॥ ८२. ॥ ८३. ॥ ८४. ॥ ८५. ॥ ८६. ॥ ८७. ॥ ८८. ॥ ८९. ॥ ९०. ॥
 ९१. ॥ ९२. ॥ ९३. ॥ ९४. ॥ ९५. ॥ ९६. ॥ ९७. ॥ ९८. ॥ ९९. ॥ १००. ॥

विषयेष्वनभिष्वङ्गः यथा इहलोक एव प्राणिनां दुरन्तकाम-
भोगाभिष्वङ्गोऽनेकोपद्रवफलः परलोकेऽप्यतिकटुकनरकतिर्यग्-
मनुष्यजन्मफलप्रदः । अतो न किञ्चिदनेन । उज्जिभूतव्य एवा-
मिति । एवंविधनिर्वेदेनापि लक्ष्यतेऽस्त्यस्य सम्यग्दर्शनमिति । अ-
कम्पा कृपा यथा सर्व्व एव सत्त्वाः सुखार्थिनो दुःखप्रहाणार्थिनव-
ततो नैपामल्पापि पौडा मया कार्येत्यनयापि लक्ष्यतेऽस्त्यस्य
सम्यक्त्वमिति । सन्ति खलु जिनेन्द्रप्रवचनोपदिष्टा अतीन्द्रिया
जीवपरलोकादयो भावा इति परिणाम आस्तिक्यम् । अनेनानि
लक्ष्यते सम्यग्दर्शनयुक्तोऽयमिति ॥ १५ ॥

सम्यक्कालिङ्गान्युक्ता भूषणान्याह—

स्यैर्यं प्रभावना भक्तिः कौशलं जिनशासने ।

तीर्यसेवा च पञ्चास्य भूषणानि प्रचक्षते ॥ १६ ॥

अस्य सम्यक्त्वस्य पञ्च भूषणानि भूष्यते अलङ्घियते यैस्तानि भूषणानि
जिनगामने जिनगामनविषये । एतच्च सर्व्वत्र सम्यध्यते । स्यैर्यं जिन-
प्रति चलितचित्तस्य परस्य स्थिरत्वापादनं स्वयं वा परतीर्थिक-
दर्शनेऽपि जिनगामनं प्रति निष्प्रकम्पता । प्रभवति जेनेन्द्रगा-
तस्य प्रभवतः प्रयोजकत्वं प्रभावना । सा चाटधा प्रभावकर्मणि
यदाह—

‘भावयन्ती धम्मकर्त्ता वाहे नेमित्तिओ तवम्हो य ।

विज्जा मिदो अ कहे य अट्ठेव पभावगा भणिया ॥’

‘भावयन्ती धम्मकर्त्ता वाहे नेमित्तकः तवम्हो य ।

विज्जा मिदो अ कहे य अट्ठेव पभावगा भणिया ॥’

तत्र प्रवचनं द्वादशाङ्गं गणिपिटकं तदस्यास्यतिशयवदिति
वचनी युगप्रधानागमः । धर्मकथा प्रशस्यास्यास्तीति धर्मकथी
शखादित्वादिन् । वादिप्रतिवादिसभ्यसभापतिलक्षणायां चतु-
रङ्गायां सभायां प्रतिपन्निरासपूर्वकं स्वपक्षस्थापनार्थमवश्यं
वदतीति वादी । निमित्तं चैकालिकं लाभालाभादिप्रतिपादकं
। अत्र तद्वेत्यधीते वा नैमित्तिकः । तपो विकृष्टमष्टमाद्यस्यास्तीति
तपस्वी । विद्याः प्रज्ञाद्यादयः शासनदेवतास्ताः साहायके यस्य
स विद्यावान् । अञ्जनपादलेपतिलकगुटिकासकलभूताकर्षण-
निष्कर्षणवैक्रियत्वप्रभृतयः सिद्धयस्ताभिः सिद्धाते स्म सिद्धः । कवते
गद्यपद्यादिभिः प्रबन्धैर्वर्णनां करोतीति कविः । एते प्रवचन्या-
दयोऽष्टौ प्रभवतो भगवच्छासनस्य यथायथं देशकालाद्यौचित्येन
साहायककरणात्प्रभावकास्तेषां कर्म प्रभावना द्वितीयं भूषणम् ।
भक्तिः प्रवचने विनयवैयाहत्यरूपा प्रतिपत्तिः सम्यग्दर्शनज्ञान-
चारित्र्यादिगुणाधिक्येभ्यस्त्यानमभियानं शिरस्थञ्जलिकरणं स्वयमा-
सनढौकनमासनाभियहो वन्दना पर्युपासना अनुगमनं चेत्यष्टविध-
कर्मविनयनादष्टविध उपचारविनयः । व्याहृत्तस्य भावः कर्म वा
वैयाहत्यम् । तच्चाचार्योपाध्यायतपस्त्रिशिष्यकग्लानकुलगणसङ्घसाधु-
समनोज्ञेषु दग्धस्त्रपानवस्त्रपात्रप्रतिश्रयपीठकफलकसंस्तारादिभि-
र्धर्मसाधनैरुपग्रहः श्रुत्युपाभैषजक्रियाकान्तारविषमदुर्गोपसर्गेष्व-
भ्युपपत्तिश्च । जिनशासनविषये च कौशलं नैपुण्यम् । ततो हि
व्यवहितादिरप्ययीं विषयीक्रियते । यथानार्यदेशवर्त्ती आर्द्रककुमारः
श्रेणिकपुत्रेणाभयकुमारेण कौशलात्यतिबोधित इति । तीर्थं नद्यादे-

या अस्ति जीवः केवलं सर्वगतोऽसर्वगतो वा सप्रदेशोऽप्रदेशो
ति । इयं च द्विधाऽपि भगवदर्हत्प्रणीतप्रवचनेषु अप्रत्ययरूपा
ःस्यक्तं दूषयति । केवलागमगम्या अपि हि पदार्था अस्मदादि-
तत्त्वानीतिरपेक्ष. आसप्रणेतृकत्वान्न सन्देहं योग्याः । यत्रापि
तेष्वेव तात् कचन संशयो भवति तत्राप्यप्रतिहतैयमर्गला ।

यथा—

१कथं य मद्बुद्धिज्ञेण तत्त्विहायरियविरहश्चो वावि ।

नियगहनत्तणेण य नाणावरणोदरणं च ॥ १ ॥

२हेजदाहरणासंभवे अ सद् सुदु जं न बुद्धेज्जा ।

सब्वनुमयमवितहं तहावि तं चिंतए मद्मं ॥ २ ॥

३अणुवकयपराणुगहपरायणा जं जिणा जगप्पवरा ।

जियरागदोसमोहा य नन्नहा वाइणो तेणं ॥ ३ ॥

यथा वा सूत्रोक्तस्यैकस्याप्यरोचनादक्षरस्य भवति नरः सिध्यादृष्टिः ।

हि नः प्रमाणं जिनाभिहितम् । काङ्क्षा अन्यान्यदर्शनग्रहः ।

वि सर्वविषया देशविषया च । सर्वविषया सर्वपाखण्डिधर्मा-

का च । देशकाङ्क्षा त्वेकादिदर्शनविषया यथा सुगतेन

(१) ख ग छ -प्रवचने ।

(२) क च मतिदुर्बलेन तद्विधाचार्यविरहतो वापि ।

नियगहनत्तणेन च शानावरणोदयेन च ॥

(३) हेजदाहरणासंभवे च सति सुदु यच्च बुध्येत ।

सर्वज्ञमतमवितथं तथापि तच्चिन्तयति मतिमान् ॥

(४) अनुपपन्नपराणुगहपरायणा यज्जिना जगत्पवराः ।

जितरागदोषमोहाय नान्यथा वादिनस्तेन ॥

विचिकित्सापि भगवद्वचनानाश्वासरूपत्वात्सम्यक्त्वस्य दोषः । न
शङ्कातो नेयं भिद्यते । शङ्का हि सकलासकलपदार्थभाक्तेन
विषया इयं तु क्रियाविषयैव । यद्वा विचिकित्सा निन्दा
च सदाचारमुनिविषया यथा अस्मान्नेन प्रस्तेदजलक्लिन्नमलत्वा-
न्धिवपुष एत इति । को दोषः स्याद्यदि प्रासुकवारिणा अङ्ग-
नं कुर्वीरविति । इयमपि तत्त्वतो भगवद्वचनानाश्वासरूपत्वात्
क्षयः । मिथ्या जिनागमविपरीता दृष्टिर्दर्शनं येषां ते मिथ्या-
स्तेषां प्रशंसनं प्रशंसा तच्च सर्वविषयं देशविषयं च । सर्वविषयं
नैव किं कपिलादिदर्शनानि युक्तियुक्तानीति माध्यस्थ्यसारा
तिः सम्यक्त्वस्य दूषणम् ।

५६।५ । सुतो—

मुनिचितं मत्सरिणो जनस्य

न नाथ मुद्रामतिशिरते ते ।

माध्यस्थ्यमास्थाय परीक्षका ये

मणौ च कावे च समानुबन्धाः ॥ १ ॥

याव 'तु इदमेव बुद्धवचनं साङ्गिकणादादिवचनं वा तत्त्वमिति ।
दं तु व्यक्तमेव सम्यक्त्वदूषणम् । तैर्मिथ्यादृष्टिभिरेकत्र संवासात्पर-
त्वात् । परिचयः संस्तवः । एकत्रवासे हि तत्प्रक्रिया-
त्वात् । तस्मात्तदर्थः । च दृढसम्यक्त्वतोऽपि दृष्टिभेदः सम्भाव्यते ।
काले मन्दबुद्धेर्नवधर्मस्य इति संस्तवोऽपि सम्यक्त्वदूषणम् ।
प्रविधं च सम्यक्त्वं विशिष्टद्रव्यक्षेत्रकालभावसामग्र्यां सत्यां गुरोः
विधिना प्रतिपद्य आवको यथावत्पालयति ।

यदाह—

‘समणोवासघो तस्य मिच्छतासो पडिहमे ।

दव्वघो भावघो पुब्बिमग्गतं पडिक्खए ॥ १ ॥

‘न कप्पए मे परतिलियाणं तहेव तेमिं चिय देवयाणं
परिगहे ताण य चेइयाणं पञ्चावणादणपूयणादं ॥ २ ॥

‘लोयाण तित्थेसु सिणाणदाणं पिंडप्पयाणं हुण्णं तवं च
संकंतिसोमग्गहणादएमुं पभूयलोयाण पवाहकिच्चं ॥ ३ ॥

एवं तावत्सागरोपमकोटीकोट्यां शेषायां
मिथ्यात्वमोहनीयस्थितौ जन्तुः सम्यक्त्वं प्रतिपद्यते । सामोह
कोटीकोट्यामप्यवशिष्टायां पल्लोपमपृथक्त्वं यदा व्यतीतं
तदा देशविरतिं प्रतिपद्यते ।

यदाह—

‘सम्यत्तन्मि उ लडे पलियपुहुत्तेण सावओ होज्जत्ति ॥ १७१ ॥

(१) श्रमणोपासकस्तत्र मिथ्यात्वात्प्रतिक्रामेत् ।

द्रव्यतो भावतः पूर्वं सम्यक्त्वं प्रतिपद्यते ॥

(२) न कल्पते तस्य परतीर्थिकानां तथैव तेषामेव देवतानाम् ।
परिग्रहे तेषां च चैत्यानां प्रभावनावन्दनपूजनादि ॥

(३) लोकानां तीर्थेषु स्नानदानं पिण्डप्रदानं धूननं तपश्च ।

संक्रान्तिमोमपहृणादिकेषु प्रभूतलोकानां प्रवाहकत्वम् ॥

(४) सम्यक्त्वे तु शब्दे पल्लोपमपृथक्त्वेन आवको भवेदिति ।

सम्यक्त्वमूलानि पञ्चाणुव्रतानीत्युक्तं तत्र सम्यक्त्व-
मभिहितमिदानीमणुव्रतान्याह—

विरतिं स्थूलहिंसादेर्द्विविधत्रिविधादिना ।

अहिंसादीनि पञ्चाणुव्रतानि जगदुर्जिनाः ॥१८॥

। मिथ्यादृष्टीनामपि हिंसात्वेन प्रसिद्धा या हिंसा सा स्थूल-
। स्थूलानां वा व्रसानां जीवानां हिंसा स्थूलहिंसा ।
। ग्रहणमुपलक्षणम् । तेन निरपराधसङ्कल्पपूर्वकहिंसानामपि
। णं आदिग्रहणात् स्थूलानृतस्तेयाव्रह्मचर्यापरिग्रहाणां संग्रहः ।
। स्थूलहिंसादिभ्यो या विरतिर्निवृत्तिस्तामहिंसादीनि
। सासृतास्तेयव्रह्मचर्यापरिग्रहान् पञ्चाणुव्रतानीति जिना-
। जगदुः प्रतिपादितवन्तः । किमविशेषेण विरति-
। द्विविधत्रिविधादिना भङ्गजालेन द्विविधः कृत-
। स्त्रिविधो मनोवाक्कायभेदेन यत्र स द्विविधत्रिविध
। इह यो हिंसादिभ्यो विरतिं प्रतिपद्यते । स द्विविधां
। तकारितभेदां त्रिविधेन मनसा वचसा कायेन चेति । एवं
। भावना स्थूलहिंसां न करोत्यात्मना न कारयत्यन्येन मनसा
। वसा कायेन चेति । अस्य चानुमतिरप्रतिपिडा अपत्यादि-
। रेग्रहसद्भावात् तैर्हिंसादिकरणे च तस्यानुमतिप्राप्तेः । अन्यथा
। रेग्रहापरिग्रहयोरविशेषेण प्रव्रजिताप्रव्रजितयोरभेदापत्तेः ।
। भगवत्यादावागमे त्रिविधं त्रिविधेनेत्यपि प्रत्याख्यानमुक्त-

मगारिणः तच्च युक्तोक्तत्वादनवयमेव तत्कस्मान्नोच्यते । उ
तस्य विगेषविषयत्वात् । तथाहि यः किल प्रवित्रि
प्रतिमाः प्रतिपश्यते । पुरादिमल्लनिपालनाय यो वा
स्वयंभूरमणादिगतं मय्यादिमाम स्थूलद्रिमादिकं वा
वस्थाविगेषं प्रत्याख्याति स एव विविधं विविधेनेति ।
इत्यल्पविषयत्वान्नोच्यते । बाह्यं तु द्विविधं त्रि
द्विविधत्रिविध आदियेष्य द्विविधत्रिविधादेभेद्गजालस्य ते

द्विविधं द्विविधेनेति द्वितीयो भङ्गः द्विविधमिति
न करोति न कारयति द्विविधेनेति मनसा वचसा वा
कायेन यद्वा वाचा कायेनेति । तत्र यदा मनसा वाचा
न कारयति । तदा मनसा अभिमन्थिरहित एव
हिंसकमब्रुवन्नेव कायेनैव दुश्चेष्टितादिना असंज्ञितकरोति
तु मनसा कायेन न करोति न कारयति तदा
सन्धिरहित एव कायेन दुश्चेष्टितादि परिहरन्नेवानाम्
हन्मि घातयामि वेति ब्रूते । यदा तु वाचा कायेन
न कारयति । तदा मनसा अभिमन्थिमधिकृत्य करोति
च । अनुमतिस्तु त्रिभिरपि सत्त्वंवास्ति । एवम्
अपि भावनीयाः ।

द्विविधमेकविधेनेति तृतीयः द्विविधं कारण
एकविधेन मनसा यद्वा वचसा यद्वा कायेन ।

एकविधं त्रिविधेनेति तृतीयः एकविधं कारणं यदा
मनसा वाचा कायेन च

एकविधं द्विविधेनेति पञ्चमः एकविधं करणं यदा कारणं
द्विविधेन मनसा वाचा यदा मनसा कायेन यदा वाचा कायेन ।

एकविधमेकविधेनेति षष्ठः एकविधं करणं यदा कारणं
एकविधेन मनसा यदा वाचा यदा कायेन ।

यदाह—

'दुविहतिविहेण षट्ठमो दुविहं दुविहेण वीयओ होइ दुविहं
एगविहेण एगविहं चैव तिविहेण एगविहं दुविहेण एगविहेण
इओ होइत्ति ।

एते च भङ्गाः करणत्रिकेण योगत्रिकेण च विशिष्यमाणा
एकोनपञ्चाशद्भवन्ति ।

तथाहि—

हिंसां न करोति मनसा १ वाचा २ कायेन ३ मनसा
वाचा ४ मनसा कायेन ५ वाचा कायेन वा ६ मनसा वाचा
कायेन च ७ एते करणेन सप्त भङ्गाः ।

एवं कारणेन सप्त । अनुमत्या सप्त । तथा हिंसां न करोति
कारयति च मनसा १ वाचा २ कायेन ३ मनसा वाचा
मनसा कायेन ५ वाचा कायेन वा ६ मनसा वाचा
कायेन च ७ । एते करणकारणाभ्यां सप्त भङ्गाः ।

(१) द्विविधत्विविधेन षष्ठमो द्विविधं द्विविधेन द्वितीयो भवति द्विविधं एक-
विधेन एकविधं चैव त्रिविधेन एकविधं द्विविधेन एकैकविधेन षष्ठको भवतीति ।

Vol. IV, Fasc. 1-8 @ /10/ each	...	Rs. 5	0
ra, Fasc. 2-5 @ /10/ each	...	2	8
rapaddhati, Fasc. 1-7 @ /10/ each	...	4	6
rapradīpā, Fasc. 1-8 @ /10/ each	...	5	0
bindutikā, Fasc. 1 @ /10/ each	...	0	10
Kusumāñjali Prakaraṇa Vol. I, Fasc. 2-6; Vol. II, Fasc.			
@ /10/ each	...	5	0
awati, Fasc. 1-5 @ 2/	...	10	0
Parvan, Fasc. 1-5 @ /10/ each	...	3	2
aiṅgala, Fasc. 1-7 @ /10/ each	...	4	6
aj Rāsa, Part II, Fasc. 1-5 @ /10/ each	...	3	2
to (English) Part II, Fasc. 1 @ 1/-	...	1	0
Lakṣaṇam Fasc. 1 @ 1/8, each	...	1	8
Smṛti, Vol. I, Fasc. 1-8; Vol. II, Fasc. 1-6; Vol. III,	...		
1-6 @ /10/ each	...	12	8
Institutes of (English) @ 1/- each	...	1	0
dhacintāmaṇi (English) Fasc. 1-3 @ 1/4/ each	...	3	12
ana-Samuccaya, Fasc. 1, @ /10/ each	...	0	10
Vēda Saṁhitā, Vols. I, Fasc. II, 1-6; III, 1-7;	...		
1-6; V, 1-8, @ /10/ each	...	16	14
a Sūtra Vṛtti, Fasc. 1-4 @ /10/ each	...	2	8
to (English) Fasc. 1-3 @ 1/- each	...	3	0
vojaya, Fasc. 2-3 @ /10/ each	...	1	4
Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-6 @ /10/ each	...	3	12
Sūtra Latyayana, Fasc. 1-9 @ /10/ each	...	5	10
Ashtakayana, Fasc. 1-11 @ /10/ each	...	6	14
Saṁhitā, (Eng) Fasc. 1 @ 1/- each	...	1	0
kaumudī, Fasc. 1-4 @ /10/ each	...	2	8
ya Brahmana, Fasc. 3-25 @ /10/ each	...	14	6
Pratīśikhyā, Fasc. 1-3 @ /10/ each	...	1	14
riya Saṁhitā, Fasc. 22-45 @ /10/ each	...	15	0
a Brāhmaṇa, Fasc. 1-19 @ /10/ each	...	11	14
Vārteka (English) Fasc. 1-6 @ 1/4/ each	...	7	8
Cintāmaṇi, Vol. I, Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 2-10, Vol. III, Fasc. 1-2,	...		
IV, Fasc. 1, Vol. V, Fasc. 1-5, Part IV, Vol. II, Fasc. 1-12 @ /10/ each	...	23	12
ṛthadhigama Sūtram, Fasc. 1-3 @ /10/ each	...	1	14
Maṇḍanam, Fasc. 1-3 @ /10/ each	...	1	14
Satsai, Fasc. 1-5 @ /10/ each	...	3	2
bhava-prapañca-kathā, Fasc. 1-11 @ /10/ each	...	6	14
śālo, (Text and English) Fasc. 1-6 @ 1/- each	...	6	0
Carita, Fasc. 1 @ /10/	...	0	10
Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-6 @ /10/ each	...	3	12
Purāṇa, Vol. I, Fasc. 2-6; Vol. II, Fasc. 1-7, @ /10/ each	...	7	8
ra Pārijata, Fasc. 1-8 Vol. II, Fasc. 1 @ /10/ each	...	5	10
ratnākara, Fasc. 1-7 @ /10/ each	...	4	6
Sṛayambhā Purāṇa, Fasc. 1-6 @ /10/ each	...	3	12
Aphorisms of Patanjali, Fasc. 2-5 @ /10/ each	...	2	8
stra of Hemchandra Vol. I. Fasc. 1. (200 pages.)	...	1	4

Tibetan Series.

am Thī S'ñ, Fasc. 1-4 @ 1/ each	...	4	0
jin, Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-3; Vol. III, Fasc. 1-6, @ 1/ each	...	14	0
brjod dpag khiri S'ñ (Tib. & Sans. Avadāna Kalpalatā) Vol. I,	...		
1-6; Vol. II, Fasc. 1-5 @ 1/ each	...	11	0

Arabic and Persian Series.

ānāmāh, with Index, (Text) Fasc. 1-13 @ /10/ each	...	8	2
ānāmāh (English) Vol. I, Fasc. 1-3 @ 1/- each	...	3	0
Akbarī, Fasc. 1-22 @ 1/8/ each	...	33	0
ānāmāh (English) Vol. I, Fasc. 1-7, Vol. II, Fasc. 1-5, Vol. III,	...		
1-5, @ 2/- each	...	34	0
ānāmāh, with Index, Fasc. 1-37 @ 1/8/ each	...	55	8
ānāmāh (English) Vol. I, Fasc. 1-3; Vol. II, Fasc. 1-4 @ 1/4/ each	...	15	0
ānāmāh Bibliography, by Dr. A. Sprenger, @ /10/	...	0	10
ānāmāh, with Index, Fasc. 1-19 @ /10/ each	...	11	14
ānāmāh, Fasc. 1-9 @ /10/ each	...	5	16
ānāmāh, Fasc. 1-2 @ 1/- each	...	2	0
ānāmāh, Fasc. 1-3 @ 1/ each	...	3	0
ānāmāh, Fasc. 1-21 @ 1/8/ each	...	31	8
ānāmāh, Fasc. 1-14 @ 1/8/ each	...	21	0

LIST OF BOOKS FOR SALE

AT THE LIBRARY OF THE ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

No. 57, PARK STREET, CALCUTTA,

AND OBTAINABLE FROM

THE SOCIETY'S AGENTS, MR. BERNARD QUARITCH,
11, GRAFTON STREET, NEW BOND STREET, LONDON, W., AND MR. C. O.
HARRASSOWITZ, BOOKSELLER, LEIPZIG, GERMANY.

*Complete copies of those works marked with an asterisk * cannot be supplied -
of the Fasciculi being out of stock.*

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanskrit Series

	No. 1
*Advaita Brahma Siddhi, Fasc. 2, 4 @ /10/ each
Advaitachintā Kaustubha, Fasc. 1-3 @ /10/ each
*Agni Purāṇa, Fasc. 3-14 @ /10/ each
Āitarēya Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-5; Vol. III, Fasc. 1-5, Vol. IV, Fasc. 1-8 @ /10/ each
Āitareya Lochana
*Āṇu Bhāṣya, Fasc. 2-5 @ /10/ each
Aphorisms of Sāṇḍilya, (English) Fasc. 1 @ 1/-	...
Āṣṭasahasrikā Prajñāpāramitā, Fasc. 1-8 @ /10/ each
*Ātharvāna Upanishad, Fasc. 3-5 @ /10/ each
Ātmatattvavivēka, Fasc. I. @ /10/ each
Ācaryasādhya, Fasc. 1-5 @ /10/ each
Avadāna Kalpalatā, (Sāns. and Tibetān) Vol. I, Fasc. 1-8; Vol. II, Fasc. 1-5 @ 1/- each
A Lower Lalakhi version of Kesarīyāga, Fasc. 1-3 @ 1/- each
Ekam Bhaṭṭi, Vol. I, Fasc. 1-2, Vol. 2, Fasc. 1 @ 1/- each
Ekamāyana Śrānta Sūtra, Fasc. 1-3 Vol. II, Fasc. 1 @ /10/ each
*Ekamāni, Fasc. 1-3 @ /10/ each
Ekāṇḍa Dīpikā Vol. I, Fasc. 1-5 @ /10/ each
Ekāṇḍa Sūtra, Fasc. 1 @ /10/ each
Ekāṇḍavāṇī Fasc. 1-4 @ /10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa Purāṇa Fasc. 1-8 @ /10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa of Cāntideva, Fasc. 1-5 @ /10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Fasc. 1-2 @ /10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa of Kāśikā and MSS., Fasc. 1 1/2, 2 each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. I, Fasc. 1-7, Vol. II, Fasc. 1-5, Vol. III, Fasc. 1-7 Vol. 5, Fasc. 1-4 @ 10/ each
Vol. 6 Fasc. 7
Ekāṇḍikāṇḍa Kāśikāpāramitā Part. I, Fasc. 1-12 @ /10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa Kāśikāpāramitā, Vol. II, Fasc. 1-25, Vol. III Part I, Fasc. 1-5, Part II, Fasc. 1-10 Vol. IV Fasc. 1-6 @ 10/ each
Vol. 6, Fasc. 7
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 5, Fasc. 1-6 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Fasc. 1-17 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. I, Fasc. 1-7, Vol. II, Fasc. 1-4, Vol. III, Fasc. 1-5, Vol. IV, Fasc. 1-6 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 5, Fasc. 1-6 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 6, Fasc. 1-7 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 7, Fasc. 1-8 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 8, Fasc. 1-9 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 9, Fasc. 1-10 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 10, Fasc. 1-11 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 11, Fasc. 1-12 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 12, Fasc. 1-13 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 13, Fasc. 1-14 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 14, Fasc. 1-15 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 15, Fasc. 1-16 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 16, Fasc. 1-17 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 17, Fasc. 1-18 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 18, Fasc. 1-19 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 19, Fasc. 1-20 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 20, Fasc. 1-21 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 21, Fasc. 1-22 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 22, Fasc. 1-23 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 23, Fasc. 1-24 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 24, Fasc. 1-25 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 25, Fasc. 1-26 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 26, Fasc. 1-27 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 27, Fasc. 1-28 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 28, Fasc. 1-29 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 29, Fasc. 1-30 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 30, Fasc. 1-31 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 31, Fasc. 1-32 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 32, Fasc. 1-33 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 33, Fasc. 1-34 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 34, Fasc. 1-35 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 35, Fasc. 1-36 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 36, Fasc. 1-37 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 37, Fasc. 1-38 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 38, Fasc. 1-39 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 39, Fasc. 1-40 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 40, Fasc. 1-41 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 41, Fasc. 1-42 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 42, Fasc. 1-43 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 43, Fasc. 1-44 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 44, Fasc. 1-45 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 45, Fasc. 1-46 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 46, Fasc. 1-47 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 47, Fasc. 1-48 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 48, Fasc. 1-49 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 49, Fasc. 1-50 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 50, Fasc. 1-51 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 51, Fasc. 1-52 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 52, Fasc. 1-53 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 53, Fasc. 1-54 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 54, Fasc. 1-55 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 55, Fasc. 1-56 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 56, Fasc. 1-57 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 57, Fasc. 1-58 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 58, Fasc. 1-59 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 59, Fasc. 1-60 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 60, Fasc. 1-61 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 61, Fasc. 1-62 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 62, Fasc. 1-63 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 63, Fasc. 1-64 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 64, Fasc. 1-65 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 65, Fasc. 1-66 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 66, Fasc. 1-67 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 67, Fasc. 1-68 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 68, Fasc. 1-69 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 69, Fasc. 1-70 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 70, Fasc. 1-71 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 71, Fasc. 1-72 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 72, Fasc. 1-73 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 73, Fasc. 1-74 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 74, Fasc. 1-75 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 75, Fasc. 1-76 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 76, Fasc. 1-77 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 77, Fasc. 1-78 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 78, Fasc. 1-79 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 79, Fasc. 1-80 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 80, Fasc. 1-81 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 81, Fasc. 1-82 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 82, Fasc. 1-83 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 83, Fasc. 1-84 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 84, Fasc. 1-85 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 85, Fasc. 1-86 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 86, Fasc. 1-87 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 87, Fasc. 1-88 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 88, Fasc. 1-89 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 89, Fasc. 1-90 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 90, Fasc. 1-91 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 91, Fasc. 1-92 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 92, Fasc. 1-93 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 93, Fasc. 1-94 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 94, Fasc. 1-95 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 95, Fasc. 1-96 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 96, Fasc. 1-97 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 97, Fasc. 1-98 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 98, Fasc. 1-99 @ 10/ each
Ekāṇḍikāṇḍa, Vol. 99, Fasc. 1-100 @ 10/ each

दीर्यमाणः कुशेनापि यः स्वाङ्गे हन्त दूयते ।

निर्मन्तून् स कथं जन्तूनन्तयेन्निशितायुधैः ॥ २४ ॥

दीर्यमाणो विदार्यमाणः कुशेन दर्भेण अपि शब्दादास्तां शस्त्रेण
 . स्वाङ्गे शरीरे हन्तेति प्रतिबोध्यामन्त्रणे दूयते उपतप्यते ।
 . जन्तून्निरपराधान् जन्तून् स कथं अन्तयेदन्तं प्रापयेत् ।
 . शितायुधैः कुन्तादिभिः आत्मानुसारेणापि परपीडामजानन्नेवं
 . . . ।

तथाच मृगया व्याप्तान् क्षत्रियान् प्रति केनचिदुक्तम्—

रसातलं यातु यदत्र पौरुषं

'क नीतिरेषाऽशरण्यो ह्यदोषवान् ।

निहन्यते यद्वलिनातिदुर्बलो

हृहा महाकष्टमराजकं जगत् ॥ १ ॥ २४ ॥

निर्मातुं क्रूरकर्माणः क्षणिकामात्मनो धृतिम् ।

समापयन्ति सकलं जन्मान्यस्य शरीरिणः ॥ २५ ॥

१. रौद्रं कर्म हिंसादि येषां ते क्रूरकर्माणो लुब्धकादयः । आत्मनः
 . धृतिं स्वास्थ्यलक्षणं निर्मातुमिति सम्बन्धः । धृतेर्विशेषणं
 . . . किति आजन्मशाश्वतिकधृतिनिमित्तं कदाचित्किञ्चि-

द्विरुद्धमपि क्रियेत । क्षणिकघृतिनिर्माणार्थं तु समापयन्ति स
नयन्ति जन्म अन्यस्य वध्यस्य शरीरिणः । अयमर्थः परप्राणि
जन्यक्षणिकदृष्टिहेतोराकालिकं परस्यायुः समाप्यत इति म
वैशसम् ।

यदाह—

योऽप्राति यस्य तन्मांसमुभयोः पश्यतान्तरम् ।

एकस्य क्षणिका दृष्टिः प्राणैरन्यो वियुज्यते ॥ १ ॥ २०

स्त्रियस्त्वेत्युच्यमानोऽपि देही भवति दुःखितः ।

मार्यमाणः प्रहरणैर्दोरुणैः स कथं भवेत् ॥ २६

स्त्रियस्त्वमित्युच्यमानोऽपि न तु मार्यमाणो देही जन्तु
मानमृत्युरिव दुःखितो भवतीति सर्वप्राणिप्रतीतम् । प्र
कुलतोमरादिभिर्मार्यमाणो विनाश्यमानः स वराको देही
भवेत् । परमदुःखित एव भवेदित्यर्थः । मरणवचने
दूयमानस्य निशितैः शस्त्रैर्मारणमिति मृतमारणं तत्कथं
कुर्यादिति निन्दा ॥ २६ ॥

हिंसाफलं दृष्टान्तद्वारेणाह—

श्रूयते प्राणिघातेन रौद्रध्यानपरायणौ ।

मुभूभो ब्रह्मादत्तश्च सप्तमं नरकं गतौ ॥ २७

न दत्ते चक्रवर्त्तिनौ सप्तमं नरकं गतौ । हिंसाया नरकगमन-
त्वे न रौद्रध्यानमन्तरेण भवति । अन्यथा सिंहवधकतपस्विनो-
ऽपि नरकः स्यादित्युक्तं रौद्रध्यानपरायणौ हिंसानुबन्धिध्यानयुक्ता-
वित्यर्थः । यथा तौ नरकं गतौ तथा कथानकद्वारेण दर्श्यते ।

तथाहि—

वसन्तपुरनामायां पुर्यामुच्छन्नवंशकः ।
आसीच्चुत इवाकाशादग्निको नाम दारकः ॥ १ ॥
सोऽन्यदा चलितस्तस्मात् स्थानाद्देशान्तरं प्रति ।
सार्थाङ्गिनः परिभ्राम्यन्नगमत्तापसाश्रमम् ॥ २ ॥
तमग्निं तनयत्वेनाग्रहीकुलपतिर्जमः ।
जमदग्निरिति ख्यातिं स लोकेषु ततोऽगमत् ॥ ३ ॥
तप्यमानस्तपस्वीक्ष्णं प्रत्यक्ष इव पावकः ।
तेजसा दुःसहेनासौ पप्रथे पृथिवीतले ॥ ४ ॥
अतान्तरे महाथाडो नाम्ना वैश्वानरः सुरः ।
धन्वन्तरिथ तापसभक्तौ व्यवदतामिति ॥ ५ ॥
एक आहार्हतां धर्मः प्रमाणमितरः पुनः ।
तापसानां विवादेऽस्मिन् व्यधातामिति निर्णयम् ॥ ६ ॥
आर्हतेषु जघन्यो यः प्रकष्टस्तापसेषु यः ।
परीक्षणीयावावाभ्यां को गुणैरतिरिच्यते ॥ ७ ॥
तदानीं मिथिलापुर्यां नवधर्मपरिष्कृतः ।
श्रीमान् पञ्चरथो नाम प्रस्थितः पृथिवीपतिः ॥ ८ ॥

न्यग्रोधमिव विस्तारिजटासंस्पृष्टभूतलम् ।
 वल्लीकाकीर्णपादान्तं दान्तं तौ तमपश्यताम् ॥ २० ॥
 तस्य श्मश्रुलताजाले नीडं निर्माय मायया ।
 तदैव देवौ चटकमिधुनीभूय तस्थतुः ॥ २१ ॥
 चटकचटकामूचे यास्यामि हिमवद्गिरौ ।
 अन्यासतो नैयसि त्वमिति तं नान्वमंस्त सा ॥ २२ ॥
 गोघातपातकेनाहं गृह्ये नायामि चेन्निये ।
 इत्युक्तशपथं भूयचटकं चटकाऽब्रवीत् ॥ २३ ॥
 ऋषेरस्यैनसा गृह्ये शपेया इति चेन्निय ।
 विसृजामि तदैव त्वां पन्थानः सन्तु ते शिवाः ॥ २४ ॥
 इत्याकर्ण्य वचः क्रुद्धो जमदग्निमुनिस्ततः ।
 उभाभ्यामपि हस्ताभ्यामुभौ जग्राह पक्षिणी ॥ २५ ॥
 आचचचे ततो हन्त कुर्वाणि दुष्करं तपः ।
 उष्णरश्माविव ध्वान्तमाः पापं मयि कीदृशम् ॥ २६ ॥
 अर्थापि चटकोवाच मा कुपस्ते मुधा तपः ।
 अपुत्रस्य गतिर्नास्तीत्यथौषीस्त्वं न किं श्रुतिम् ॥ २७ ॥
 तत्तथा मन्यमानोऽयं मुनिरेवमचिन्तयत् ।
 ममाकलत्रपुत्रस्य प्रवाहे सूत्रितं तपः ॥ २८ ॥
 क्षुभितं तं परिज्ञाय धिग् भ्रान्तस्तापसैरिति ।
 जज्ञे धन्वन्तरिः श्राद्धः प्रत्येति प्रत्ययाच्च कः ॥ २९ ॥
 बभूवतुरदृशी च तावपि त्रिदशौ तदा ।
 जमदग्निय सम्प्राप पुरं नेमिककोष्टकम् ॥ ३० ॥

निवसन्मृगहीनाः न न क मृगयन्त यत्नम् ।
 मृगयन्त जगत्तामसं तां दत्तं तां दत्तममम् ॥ २१ ॥
 कन्याभ्यामनमस्कृतं पादौ निरुद्धममम् ।
 निजमपममगता यत्नं नृपः क क सारय दम् ॥ २२ ॥
 कन्याप्रेममगताः स्त्रीणि भूयन्ता क नृपोऽजसौ ।
 मय मया कन्यानां तां नृपोऽहं दत्तम् ॥ २३ ॥
 म कन्यानां पदं मया नृपोऽहं दत्तम् ॥
 यमपि नृपो मम कान्तद्वयलोभ्यां मया दत्तम् ॥ २४ ॥
 नृपिणः पालताः क्षामाः मया नृपोऽहं दत्तम् ।
 न नृपिणः पालिताः क्षामाः मया नृपोऽहं दत्तम् ॥ २५ ॥
 समोऽहं इव कृषी नमदन्निमुनिस्ततः ।
 अधिग्येद्यानयद्याभाः कन्याः कृषी नृपोऽहं दत्तम् ॥ २६ ॥
 यथाहं रेणुपुत्रै रमसाणां नृपात्मजाम् ।
 एकासान्नोक्तयामास रेणुकेत्यत्रैव तां ॥ २७ ॥
 स तस्या इच्छन्मातुका मातुनिःसदग्यत् ।
 तथा प्रसारितः पाणिः पाणिग्रहणसूचकः ॥ २८ ॥
 तां मुनिः परिजग्राह रोरो धनमिवीरमा ।
 सार्द्धं गवादिभिस्तस्मै ददौ च विधिवन्मृगः ॥ २९ ॥
 स श्यालीस्त्रेहसस्वन्यादेकोनं कन्यकायतम् ।
 सज्जीचक्रे तपःशक्त्या धिग्मूढानां तपोव्ययः ॥ ३० ॥
 नीत्वाश्रमपदं तां च स सुग्धमधुराकृतिम् ।
 हरिणीमिव लोलाक्षीं प्रेम्णा मुनिरवर्धयत् ॥ ३१ ॥

अङ्गुलीभिर्गणयतो दिनान्यस्य तपस्विनः ।
 यौवनं चारुकन्दर्पलीलावनमवाप सा ॥ ४२ ॥
 साचीकृतज्वलदग्निर्जमदग्निमुनिस्ततः ।
 यथावदुपयेमे तां भूतेश इव पार्वतीम् ॥ ४३ ॥
 ऋतुकाले स ऊचे तां चरुं ते साधयाम्यहम् ।
 यथा ब्राह्मणमूर्धन्यो धन्य उत्पद्यते सुतः ॥ ४४ ॥
 सोवाच हस्तिनपुरेऽनन्तवीर्यस्य भूपतेः ।
 पत्न्यस्ति मत्स्वसा तस्यै चरुः चात्रोऽपि साध्यताम् ॥ ४५ ॥
 ब्राह्मं सधर्मचारिण्यै चात्रं तज्जामयेऽपरम् ।
 स चरुं साधयामास पुत्रीयमुपजीवितुम् ॥ ४६ ॥
 साचिन्तयदहं तावदभूवमटवीमृगो ।
 माभून्मादृक् सुतोऽपीति चात्रं चरुमभक्षयत् ॥ ४७ ॥
 सादाद्ब्राह्मं चरुं स्वस्त्रे जातीं च तनयौ तयोः ।
 तत्र रामो रेणुकायाः कृतवीर्यश्च तत्स्वसुः ॥ ४८ ॥
 क्रमेण बह्वधे राम ऋषित्वे पैतृकेऽपि सः ।
 चात्रं प्रदर्शयंस्तेजो हुताशनमिवाग्भसि ॥ ४९ ॥
 विद्याधरोऽन्यदा तत्र कोऽप्यागादतिसारकी ।
 विद्या तस्यातिसारार्थ्या विस्मृताकाशगामिनी ॥ ५० ॥
 रामेण प्रतिचरितो भेषजाद्यैः स बन्धुवत् ।
 रामाय सेवमानाय विद्यां पारशवीं ददौ ॥ ५१ ॥
 मध्वेशरवणं गत्वा तां च विद्यामसाधयत् ।
 रामः परशुरामोऽभूत्ततः प्रभृति विश्रुतः ॥ ५२ ॥

राज्ये निवेशयाञ्चक्रे तस्य प्रकृतिपूरुषैः ।
 कृतवीर्यो महावीर्यः स एव तु वयोलघुः ॥ ६४ ॥
 स तु मातृसुखाच्छ्रुत्वा मृत्युव्यतिकरं पितुः ।
 आदिष्टाहिरिवागत्य जमदग्निममारयत् ॥ ६५ ॥
 रामः पितृवधक्रुद्धो द्राग्वत्वा हस्तिनापुरे ।
 अमारयत्कृतवीर्यं किं यमस्य दवीयसि ॥ ६६ ॥
 जामदग्न्यस्ततस्तस्य राज्ये न्यविशत स्वयम् ।
 राज्यं हि विक्रमाधीनं न प्रसाशं क्रमाक्रमौ ॥ ६७ ॥
 रामाक्रान्तपुराद्राज्ञी कृतवीर्यस्य गुर्विणो ।
 व्याघ्राघ्रातवनादेशीवागमत्तापसाश्रमम् ॥ ६८ ॥
 कृपाधनैर्भूगृहान्तः सा निधाय निधानवत् ।
 तपस्विभिर्गोप्यते स्म क्रूरात्परशुरामतः ॥ ६९ ॥
 चतुर्दशमहास्त्रप्रसूचितोऽस्याः सुतोऽजनि ।
 गृह्णन् भूमिं सुखेनाभूत्सुभूमो नामतस्ततः ॥ ७० ॥
 क्षत्रियो यत्र यत्रासीत्तत्र तत्राप्यदीप्यत ।
 पर्शुः परशुरामस्य कोपाग्निरिव मूर्त्तिमान् ॥ ७१ ॥
 रामोऽगादन्यदा तत्राश्रमे पर्शुं ध्रुवोऽज्ज्वलत् ।
 क्षत्रं चासूचयद्भूम इव धूमध्वजं तदा ॥ ७२ ॥
 किमत्र क्षत्रियोऽस्तीति पृष्टास्तेन तपस्विनः ।
 इत्युत्तुस्तापसीभूताः क्षत्रिया वयमास्महे ॥ ७३ ॥
 रामोऽप्यमर्षान्निःक्षत्रां सप्तकृत्वो वसुन्धराम् ।
 निर्ममे निस्तृणां शैलतटीमिव दवानलः ॥ ७४ ॥

क्षुण्णत्रयिदं द्राभी रामः स्थालमपूरयत् ।

यमस्य पूर्णकामस्य पूर्णपात्रत्रियं दधत् ॥ ७५ ॥

रामः पप्रच्छ 'नैमित्तानन्येद्युर्मे कुतो वधः ।

'सदा वैरायमाणा हि शङ्कन्ते परतो मृतिम् ॥ ७६ ॥

यो दं द्राः पायमीभूताः सिंहासन इह स्थितः ।

भोक्ष्यतेऽमूस्ततस्त्यस्ते वधो भावीति तेऽब्रुवन् ॥ ७७ ॥

रामोऽथ कारयामास सत्वागारमवारितम् ।

धुरि सिंहासनं तत्रास्थापयत्स्थालमग्रतः ॥ ७८ ॥

अथाग्रमे प्रतिदिनं लालयद्भिस्तपस्त्रिभिः ।

निन्येऽङ्गणदुम इव सुभूमो वृद्धिमद्भुताम् ॥ ७९ ॥

विद्याधरो मेघनादोऽन्येद्युर्नैमित्तिकानिति ।

परिपप्रच्छ पद्मश्रीः कन्या मे कस्य दीयताम् ॥ ८० ॥

तस्या वरं वरीयांसं सुभूमं तेऽप्युपादिशन् ।

दत्त्वा कन्यां ततस्तस्मै तस्यैवाभूत्त सेवकः ॥ ८१ ॥

कूपमेक इवानन्यगोऽथ पप्रच्छ मातरम् ।

सुभूमः किमियानेव लोकोऽयमधिकोऽपि किम् ॥ ८२ ॥

माताप्यचीकथयथो लोकोऽनन्तो हि वत्सक ।

मच्चिकापदमात्रं हि लोकमध्येऽयमाश्रमः ॥ ८३ ॥

अस्मिन् लोकेऽस्ति विख्यातं नगरं हस्तिनापुरम् ।

पिता ते कृतवीर्योऽभूत्तत्र राजा महाभुजः ॥ ८४ ॥

हत्वा ते पितरं रामो राज्यं स्वयमश्रित्ययत् ।
 चित्तिं निःक्षितियां चक्रे तिष्ठामस्तद्गयादिह ॥ ८५ ॥
 तत्कालं हास्तिनपुरे सुभूमो भीमवज्ज्वलन् ।
 जगाम वैरिणे क्रुडः क्षात्रं तेजो हि दुर्धरम् ॥ ८६ ॥
 तत्र सत्वे ययौ सिंह इव सिंहासनेऽविशत् ।
 दंष्ट्रास्ताः पायसीभूताः सुभुजो बुभुजे च सः ॥ ८७ ॥
 उत्तिष्ठमाना युडाय ब्राह्मणास्तत्र रक्षकाः ।
 जघ्निरे मेघनादेन व्याघ्रेण हरिणा इव ॥ ८८ ॥
 प्रस्फुरद्दंष्ट्रिकाकेशो दशनैरधरं दशनम् ।
 ततो रामः क्रुधा कालपाशाकृष्ट इवाययौ ॥ ८९ ॥
 रामेण सुमुचे रोपात्सुभूमाय परश्वधः ।
 विध्यातस्तत्क्षणं तस्मिन् स्फुलिङ्ग इव वारिणि ॥ ९० ॥
 अस्त्राभावात्सुभूमोऽपि दंष्ट्रास्थालमुदक्षिपत् ।
 चक्रीवभूव तत्तथः किं न स्यात्पुण्यसम्पदा ॥ ९१ ॥
 चक्रवर्त्येष्टमः सोऽय तेन चक्रेण भासता ।
 शिरः परशुरामस्य पङ्कजच्छेदमच्छिदत् ॥ ९२ ॥
 क्षमां निःक्षितियां रामः सप्तकृत्वो यथा व्यधात् ।
 एकविंशतिकृत्वस्तां तथा निर्ग्राह्णामसौ ॥ ९३ ॥
 क्षुण्णचित्तिपहस्यश्वपदातिव्यूहलोहितैः ।
 बाह्वयन् बाहिनीर्नव्याः स प्राक् प्राचीमसाधयत् ॥ ९४ ॥
 स च्छिन्नानेकसुभटमुण्डमण्डितभूतलः ।
 दक्षिणायां दक्षिणाशापतिरन्य इवाजयत् ॥ ९५ ॥

न तत्र क्षुत्पिपासाभ्यामाक्रान्तो ग्लानिमागतः ।
 चतुर्भिः प्रतिचरितो बह्वैर्बान्धवैरिव ॥ ५ ॥
 स तेषामुपकाराय निर्ममे धर्मदेशनाम् ।
 अपकारिष्यपि कृपा सतां किं नोपकारिषु ॥ ६ ॥
 प्रवप्रजुस्तं तत्पार्श्वे चत्वारः शमशालिनः ।
 चतुर्विधस्य धर्मस्य चतस्र इव मूर्त्तयः ॥ ७ ॥
 व्रतं तेषूपालयन् सम्यक् किन्तु ह्यौ तत्र चक्रतः ।
 धर्मे जुगुप्सां चित्रा हि चित्तवृत्तिः शरीरिणाम् ॥ ८ ॥
 जग्मतुस्तपसा तौ दां जुगुप्साकारिणावपि ।
 स्वर्गाय जायतेऽवश्यमप्येकाहःकृतं तपः ॥ ९ ॥
 श्रुत्वा ततो दशपुरे शाण्डिल्यब्राह्मणाबुभौ ।
 युग्मरूपौ सुतौ दास्यां जयवत्यां बभूवतुः ॥ १० ॥
 तौ क्रमाद्यौवनं प्राप्तौ पित्रादिष्टौ च जग्मतुः ।
 रक्षितुं चैत्रमीदृग् हि दासेराणां नियोजनम् ॥ ११ ॥
 तयोः शयितयोर्नक्तं निःसृत्य वटकोटरात् ।
 एकः कृष्णाहिना दष्टः कृतान्तस्यैव बन्धुना ॥ १२ ॥
 ततः सर्पिपलश्राय द्वितीयोऽपि परिभ्रमन् ।
 वैरादिवाश तेनैव दष्टो दुष्टेन भोगिना ॥ १३ ॥
 तावनासप्रतीकारौ वराकौ मृत्युमापतुः ।
 यथाऽऽयातौ तथा यातौ निष्फलं जन्म धिक्तयोः ॥ १४ ॥
 कालिञ्जरगिरिप्रस्थे मृत्या यमलरूपिणौ ।
 मृगावजनिपातां तौ बह्वधाते सहैव च ॥ १५ ॥

प्रीत्या सह चरन्ती तौ मृगौ मृगयुगा हतौ ।
 बाणेनैकेनैककालं कालधर्ममुपेयतुः ॥ १६ ॥
 ततोऽपि मृतगङ्गायां राजहंस्या उभावपि ।
 अजायेतां सुतौ युग्मरूपिणी पूर्वजन्मवत् ॥ १७ ॥
 क्रीडन्तावेकदेशस्थौ धृत्वा जालेन जालिकः ।
 ग्रीवां भङ्क्ता स्वधीदम्बहीनानां हीदृशी गतिः ॥ १८ ॥
 वाराणस्यां ततोऽभूतां भूतदत्ताभिधस्य तौ ।
 महाधनसमृद्धस्य मातङ्गाधिपतेः सुतौ ॥ १९ ॥
 चित्रसम्भूतनामानौ तौ मिथः स्नेहशालिनौ ।
 न कदापि व्ययुज्येतां सम्बद्धौ नखमांसवत् ॥ २० ॥
 वाराणस्यां तदा चाभूच्छङ्ख इत्यवनोपतिः ।
 आसीच्च सचिवस्तस्य नमुचिर्नाम विश्रुतः ॥ २१ ॥
 अपरेद्युः सोऽपराधे महीयसि महीभुजा ।
 अर्पितो भूतदत्तस्य प्रच्छन्नवधहेतवे ॥ २२ ॥
 तेनोचे नमुचिश्छन्नं त्वां रक्षामि निजात्मवत् ।
 पाठयस्यात्मजौ मे त्वं यदि भूमिगृहस्थितः ॥ २३ ॥
 प्रतिपन्नं नमुचिना तन्मातङ्गपतेर्वचः ।
 जनो हि जीवितव्यार्थी तन्नास्ति न करोति यत् ॥ २४ ॥
 विचित्राद्यित्रसम्भूतौ स तथाऽध्यापयत् कलाः ।
 रेमेऽनुरक्तया सार्द्धं मातङ्गपतिभार्यया ॥ २५ ॥
 ज्ञात्वा तद्भूतदत्तेनारमे मारयितुं स तु ।
 सहते कः स्वदारेषु पारदारिकविप्लवम् ॥ २६ ॥

ज्ञात्वा मातङ्गपुत्राभ्यां स दूरैणापसारितः ।
 सेवाकं दक्षिणा दत्त्वा प्राणरक्षणलक्षणा ॥ २० ॥
 ततो निःश्वस्य नम्रचिर्मतवान् हस्तिनापुरं ।
 चक्रे सनातकुमारं सविद्ययाक्रिणा निजः ॥ २८ ॥
 इत्यथ चित्रसम्भूतो बभूवुर्नयनीयनी ।
 कुतोऽपि हंतारायातो हृद्यव्यामाश्रिताविव ॥ २९ ॥
 तो स्वादु जगतुर्गीतं जहाह्वयपदाभिनी ।
 यादयामासतुर्वीणामतितुम्युत्तारदो ॥ ३० ॥
 गीतप्रवक्ष्यानुगतैः सुव्यक्तेः समभिः स्वरेः ।
 तथोपादयतीयेणुं किं करन्ति यः फिचराः ॥ ३१ ॥
 मुरजं धीरघोषं तो यादयन्तो यः चक्रतुः ।
 गृहीतमुरधं कानातोद्यक्ष्यविडम्बनाम् ॥ ३२ ॥
 शिवः शिवोर्यशीरश्वासुप्लव्हेरीतिलोत्तमाः ।
 यन्मायं न विदाश्चक्रुस्तो तदप्यभिनिन्यतुः ॥ ३३ ॥
 सर्वगान्धर्वसयस्वमपूर्वं विश्वकार्यणम् ।
 प्रकाशयद्गामिताभ्यां न जज्ञे कस्य मानसम् ॥ ३४ ॥
 तस्यां पुरि प्रवहन्ते कदाचिन्मदनोत्सवः ।
 निरीयुः पौरचर्चर्यस्तत्र संगीतपेशलाः ॥ ३५ ॥
 चर्चरी निर्ययो तत्र चित्रसम्भूतयोरपि ।
 जग्मुस्तत्रैव तहीताकृष्टाः पौरा सृगा इव ॥ ३६ ॥
 राक्षो व्यघ्रपि केनापि मातङ्गाभ्यां पुरीजनः ।
 गीतनाकृष्य सर्वोऽयमात्मवन्मलिनः कृतः ॥ ३७ ॥

ज्ञापिनापि युगाशतः भावेर्गामिः भाजपि ।
 न भोगः यदातयो नमर्गोभनर्गोः ज्ञानत् ॥ २८ ॥
 ततः प्रभृति तौ गगणस्था दूष्ण तस्यतः ।
 प्रवृत्तयेतदा तव जीमदोपगमोभतः ॥ २९ ॥
 राजगामनमुज्जया लोलेन्द्रियतया न तौ ।
 प्रविष्टो नगरीं भृङ्गो गजमण्डितटोभिव ॥ ३० ॥
 उक्त्य प्रेक्षमाणौ तौ मनीषीणावगुण्ठनौ ।
 दस्युवग्रगरोमध्ये खनं खनं विनेतुः ॥ ३१ ॥
 क्रोष्टुवत्क्रोष्टुगद्येन पौरगातेन तौ ततः ।
 अगायतां तारतारमलङ्घ्या भवितव्यता ॥ ३२ ॥
 आकर्ण्य कर्णमधुर तर्ज्ञातं युवनागरैः ।
 मधुवन्मचिकाभिस्तौ मातङ्गौ परिवारिता ॥ ३३ ॥
 कावेताविति विज्ञातं लोकैः कृष्टावगुण्ठनौ ।
 अरे तावेव मातङ्गावित्यान्नेपेण भाषिता ॥ ३४ ॥
 नागरैः कुव्यमानौ तौ यष्टिभिलोष्टुभिस्ततः ।
 खानाविव गृह्णात्युयं नतग्रीवौ निरीयतुः ॥ ३५ ॥
 तौ सैन्यशशवल्भौकैर्हन्यमानौ पदे पदे ।
 खलत्पादौ कथमपि गन्धारीरोद्यानमीयतुः ॥ ३६ ॥
 तावचिन्तयतामेवं धिग् नौ 'दुर्ज्ञातिदूषितम् ।
 कलाकौशलरूपादि पयोघ्रातमिवाहिना ॥ ३७ ॥

गणेशाय नमः ॥ गणेशाय नमः ॥ गणेशाय नमः ॥
 तदीदं क्रियमाणायः शान्तिस्तुते ॥ ४८ ॥
 कलाभाष्यद्वयानि स्तुतानि वपुषा सह ।
 तदेवानक्षयदल दृष्टव्यव्यवर्तनं ॥ ४९ ॥
 इति निदिश्य ता प्राणपरिहारपरायणो ।
 बभूव साक्षादिव द्रष्टुं धनतुर्दीप्तगामि ॥ ५० ॥
 तता दूरं प्रयातो तो गिरिमकमपश्यताम् ।
 यथाददं भुवोऽप्यन्तं करिणः किरिधानवत् ॥ ५१ ॥
 अगुपतिष्ठया ताभ्यामाराधयामास भवामुनिः ।
 ददशं प्रवृत्ते तच्छिन् जङ्गमो गुणपर्वतः ॥ ५२ ॥
 प्रादुर्भासिमवाचोदं मुनिं गिरिशिरःस्थितम् ।
 दृष्ट्वा प्रनष्टमन्तापप्रसरो तो बभूवतुः ॥ ५३ ॥
 तो प्राग्दुःखमिषोऽमन्तावानन्दाद्युजलच्छलात् ।
 तत्प्रादपप्रयोर्भृङ्गाविव सखी निपततुः ॥ ५४ ॥
 समाप्य मुनिना ध्यानं कौ युवां किमिहागतौ ।
 इति पृष्टो सहस्रान्तं तावग्रेपमगंसताम् ॥ ५५ ॥
 भ उचि अगुपतिन वपुरं व हि शौर्यते ।
 शौर्यते नाशुभं कर्म जन्मान्तरगतार्जितम् ॥ ५६ ॥
 त्याज्यं वपुरिदं वाचेद् दृष्ट्वा तं वपुषः फलम् ।
 तद्यापयर्गस्त्वर्गादिकारणं परमं तपः ॥ ५७ ॥
 इत्यादि देयनावाव्यसुपानिर्धर्तिमानसौ ।
 तस्य पार्श्वे जगृहतुर्यतिधर्ममुभावपि ॥ ५८ ॥

क्षमापेनापि पुराध्यक्षः साक्षेपमिदमात्रपि ।
 न प्रवेगः प्रदातव्यो नगर्यामनयोः क्वचित् ॥ ३८ ॥
 ततःप्रभृति तौ वाराणस्या दूरेण तस्थतुः ।
 प्रवृत्तश्चैकदा तत्र कौमुदीपरमोत्सवः ॥ ३९ ॥
 राजशासनमुल्लङ्घ्य लोलेन्द्रियतया च तौ ।
 प्रविष्टौ नगरीं भङ्गौ गजगण्डतटीमिव ॥ ४० ॥
 उत्सवं प्रेक्षमाणौ तौ सर्वाङ्गीणावगुण्ठनौ ।
 दस्युवन्नगरीमध्ये छन्नं छन्नं विचेरतुः ॥ ४१ ॥
 क्रोष्टुवत्क्रोष्टुशब्देन पीरगीतेन तौ ततः ।
 अगायतां तारतारमलङ्घ्या भवितव्यता ॥ ४२ ॥
 आकर्ण्य कर्णमधुरं तद्गीतं युवनागरैः ।
 मधुवन्मक्षिकाभिस्तौ मातङ्गौ परिवारितौ ॥ ४३ ॥
 कावेताविति विज्ञातुं लोकैः क्लृष्टावगुण्ठनौ ।
 अरे तावेव मातङ्गावित्याक्षेपेण भाषितौ ॥ ४४ ॥
 नागरैः कुप्यमानौ तौ यष्टिभिर्लोष्टुभिस्ततः ।
 खानाविव गृहात्सुर्यां नतग्रीवौ निरीयतुः ॥ ४५ ॥
 तौ सैन्यशशवत्सौकैर्हन्यमानौ पदे पदे ।
 खलत्पादौ कथमपि गम्भीरोद्यानमीयतुः ॥ ४६ ॥
 तावचिन्तयतामेवं धिग् नौ 'दुर्ज्ञातिदूषितम् ।
 कलाकौशलरूपादि पयोघ्रातमिवाहिना ॥ ४७ ॥

उपकारी गुणैरास्तामप्रकारीऽग्रमाद्ययोः ।
 नदिदं क्रियमाणायाः शान्तिर्वेतान् उच्यते ॥ ४८ ॥
 कलान्नावप्यदधाणि च्युतानि वपुषा सह ।
 तदेवानक्षमदमे तृणवत्प्रपतां क्षणात् ॥ ४९ ॥
 इति निश्चित्य तो प्राणपरिहारपरायणो ।
 श्वत्सुं साक्षादिव द्रष्टुं चेन्नतुर्दक्षिणामभि ॥ ५० ॥
 ततो दूरं प्रयातो तो गिरिमेकमपश्यताम् ।
 यथाददंभुवोऽप्यन्ते किरिणः किरिप्रांतवत् ॥ ५१ ॥
 भृगुपातंश्चया ताभ्यामारोहद्वां महाभुनिः ।
 ददृशे पर्यते तस्मिन् अङ्गमां गुणपर्यतः ॥ ५२ ॥
 प्राहपंश्यामिवाभ्रोदं भुनि गिरिशिरःस्थितम् ।
 दृष्ट्वा प्रनष्टमन्तापप्रसरो तो बभूवतुः ॥ ५३ ॥
 तो प्राग्दुःखमिवोऽभक्तावानन्दाद्युजलच्छलात् ।
 तत्पादपद्मयोर्भृङ्गाविव सद्यो निपततुः ॥ ५४ ॥
 भमाप्य भुनिना ध्यानं कौ गुवां किमिहागतां ।
 इति पृष्टो स्तहन्तान्तां तावशेषमशंसताम् ॥ ५५ ॥
 स अक्षे भृगुपातेन वपुरिव हि शीर्यते ।
 शीर्यते नाशुभं कर्म जन्मान्तरगतार्जितम् ॥ ५६ ॥
 त्याज्यं वपुरिदं वासेद् गृह्णीतं वपुषः फलम् ।
 तथापवर्गस्त्रर्गादिकारणं परमं तपः ॥ ५७ ॥
 इत्यादि देशनावाक्यसुधानिर्धतिमानसौ ।
 तस्य पार्श्वे जगृहतुर्यतिधर्ममुभावपि ॥ ५८ ॥

क्षमापेनापि पुराध्यक्षः साक्षिपमिदमाज्ञपि ।
 न प्रवेशः प्रदातव्यो नगर्यामनयोः क्वचित् ॥ ३८ ॥
 ततःप्रभृति तौ वाराणस्या दूरेण तस्थतुः ।
 प्रवृत्तश्चैकदा तत्र कौमुदीपरमोत्सवः ॥ ३९ ॥
 राजशासनमुल्लङ्घ्य लोलेन्द्रियतया च तौ ।
 प्रविष्टौ नगरीं भृङ्गौ गजगण्डतटीमिव ॥ ४० ॥
 उत्सवं प्रेक्षमाणौ तौ सर्वाङ्गीणावगुण्ठनौ ।
 दस्युवन्नगरीमध्ये छन्नं छन्नं विचेरतुः ॥ ४१ ॥
 क्रोष्टुवत्क्रोष्टुशब्देन पौरगीतेन तौ ततः ।
 अगायतां तारतारमलङ्घ्या भवितव्यता ॥ ४२ ॥
 आकर्ण्य कर्णमधुरं तन्नीतं युवनागरैः ।
 मधुवन्मच्चिकाभिस्तौ मातङ्गौ परिवारितौ ॥ ४३ ॥
 कावेताविति विज्ञातुं लोकैः कष्टावगुण्ठनौ ।
 अरे तावेव मातङ्गावित्याक्षेपेण भाषितौ ॥ ४४ ॥
 नागरैः कुव्यमानौ तौ यष्टिभिर्लोष्टुभिस्ततः ।
 खानाविव गृहात्पूर्यां नतग्रीवौ निरीयतुः ॥ ४५ ॥
 तौ सैन्यशगवस्तौकैर्हन्यमानौ पदे पदे ।
 खलत्पादौ कथमपि गम्भीरोद्यानमीयतुः ॥ ४६ ॥
 तावचिन्तयतामेवं धिग् नौ 'दुर्ज्ञातिदूषितम् ।
 कलाकौशलरूपादि पयोघातमिवाहिना ॥ ४७ ॥

उपकारी गृण्यरास्तामप्रकारीऽयमाययोः ।
 नादितं क्रियमाणायाः शान्तेर्वेताल उच्यते ॥ ४८ ॥
 कलान्नायस्यदपार्णि स्मृतानि वपुषा यज ।
 नद्वेवानक्षंसदनं तृणयस्यज्यतां क्षणात् ॥ ४९ ॥
 इति निश्चित्य तौ प्राणपरिहारपरायणौ ।
 गन्तुं साक्षादिव द्रष्टुं खलतुर्दक्षिणामभि ॥ ५० ॥
 ततो दूरं प्रयातो तौ गिरिभेकमपश्यताम् ।
 यथादृढैर्भुजांश्चक्षुः करिणः किरिपातवत् ॥ ५१ ॥
 भृगुपातेच्छया ताभ्यामारोहद्वां महाभुनिः ।
 ददृश पर्वतं तस्मिन् जङ्गमो गुणपर्वतः ॥ ५२ ॥
 प्राहपेक्षामिवाश्वोदं मुनिं गिरिशिरःस्थितम् ।
 दृष्ट्वा प्रनष्टसन्तापप्रसरी तौ बभूवतुः ॥ ५३ ॥
 तौ प्राग्दुःखमिवोऽभक्तावानन्दाद्युजलच्छलात् ।
 तत्पादपद्मयोर्भृङ्गाविव सद्यो निपततुः ॥ ५४ ॥
 समाप्य भुनिना ध्यानं कौ युवां किमिहागता ।
 इति पृष्ट्वा स्वहृत्तान्तं तावग्रेषमगंसताम् ॥ ५५ ॥
 स ऊवे भृगुपातेन वपुरिव हि शीर्यते ।
 शीर्यते नाशुभं कर्म जन्मान्तरगतार्जितम् ॥ ५६ ॥
 त्याज्यं वपुरिदं वाञ्छेद् गृह्णीतं वपुषः फलम् ।
 तद्वापवर्गस्त्वर्गादिकारणं परमं तपः ॥ ५७ ॥
 इत्यादि देयनावाक्यसुधानिर्धर्तिमानसौ ।
 तस्य पार्श्वे जगृहतुर्यतिधर्ममुभावपि ॥ ५८ ॥

निर्जगाम सुखात्तस्य वाप्यो नीलः समन्ततः ।
 प्रकानोपस्थिताभोदविभ्रमं विभ्रदम्बरं ॥ ७० ॥
 तज्जोलेभ्यो ह्यनासाय ज्वालापटनमानिनो ।
 तडिभ्रमणमल्लोणाभिमय द्यामभितन्वतो ॥ ७१ ॥
 प्रतिविष्णुकुमारं तं तज्जोलेभ्याधरं ततः ।
 प्रभादयितुमाजग्मः पाराः समयकोतुकाः ॥ ७२ ॥
 राजा सनत्कुमारोऽपि ज्ञात्वा तत्र समायर्थो ।
 उत्तिष्ठति यतो वल्लिस्तुडि विध्यापयेत्सुधोः ॥ ७३ ॥
 नत्वांषे तं नृपः किं वा युज्यते भगवच्चिदम् ।
 चन्द्राश्माकींशुतसोऽपि नार्चिर्मुच्यति जातुचित् ॥ ७४ ॥
 एभिरत्यपराङ् यत्कोपोऽयं भवतामतः ।
 श्रीरायेर्मथ्यमानस्य कालकूटमभूध किम् ॥ ७५ ॥
 न स्यात्स्याधेधिरं न स्याधिरं चेत्तत्फलेऽन्यथा ।
 खलस्त्रेह इव क्रोधः सतां तद्गुमहेऽत्र किम् ॥ ७६ ॥
 तथापि नाथ नाथामि कोपं मुञ्चेतरोचितम् ।
 भवादृशाः समदृशो ह्यपकार्युपकारिणु ॥ ७७ ॥
 चित्रोऽथवान्तरे ज्ञात्वा सञ्भूतमुनिमभ्यगात् ।
 सान्त्वयितुं भद्रमिव द्विपं सधुरभाषितैः ॥ ७८ ॥
 तस्य कोप उपाशास्यच्चित्रवाक्यैः श्रुतानुगैः ।
 पयोवाहपयःपूरैर्गिरिरिव दवानलः ॥ ७९ ॥
 'महाकोपतमोमुक्तः शशाङ्क इव पार्वणः ।

क्षणादासादयामास प्रसादं स महामुनिः ॥ ८० ॥
 वन्दित्वा क्षमयित्वा च लोकस्तस्मान्नावर्त्तत ।
 सम्भूतश्चित्रमुनिना तदुद्यानमनीयत ॥ ८१ ॥
 पथात्तापं चक्रतुस्ती पर्यटद्भिर्गृहे गृहे ।
 आहारमात्रकृते प्राप्यते व्यसनं मज्जत् ॥ ८२ ॥
 गरीरं गत्वरमिदं ह्याहारेणापि पोषितम् ।
 किमनेन गरीरेण किंवाहारेण योगिनाम् ॥ ८३ ॥
 चेतसीति विनिश्चित्य कृतमंलेखनी पुरा ।
 उभौ चतुर्विधाहारप्रत्याख्यानं प्रचक्रतुः ॥ ८४ ॥
 ऋः पराभूतवान्साधुं वसुधास्पति मथपि ।
 इति जिज्ञासतो राज्ञो मन्त्री व्यञ्जपि केनचित् ॥
 प्रथीवार्भति यः सोऽपि पापः किमुत ज्ञति यः
 इत्यानाययदुर्वीगो दस्युवर्त्तयमथ तम् ॥ ८५ ॥
 प्रत्योऽपि माधुविध्यं माविधादिति शुद्धधीः ।
 त उक्ते पुनश्चैन सोऽनेयोऽप्युसन्निधौ ॥ ८६ ॥
 ननु वृषगिरो रजभाभिरश्वो मयीमिव ।
 कृन्तुर्वीर्यं उन्नीय पुरुषस्ताववन्दत ॥ ८७ ॥
 न च साविष्टनीताश्च वनिकापि विहिताननौ ।
 उर्वीवर्त्तनी तौ तमायममतरागिषा ॥ ८८ ॥
 न च साविष्टनीताश्च वनिकापि विहिताननौ ।
 उर्वीवर्त्तनी तौ तमायममतरागिषा ॥ ८९ ॥
 न च साविष्टनीताश्च वनिकापि विहिताननौ ।
 उर्वीवर्त्तनी तौ तमायममतरागिषा ॥ ९० ॥

प्रमोचि नमुचिः प्राप्तः पश्यत्वोचितभूमिकाम् ।
 सनत्कुमारतस्ताभ्यामुरगो गरुडादिव ॥ ८१ ॥
 निर्वोस्य कर्मघण्टानयण्डाल इव पत्तनात् ।
 यथोऽप्यमोच्यसां राज्ञा मान्यं हि गुरुशसनम् ॥ ८२ ॥
 सपद्माभियतुःपटिसहस्रैः परिवारिता ।
 वन्दितुं तौ सुनन्दागात् धीरद्वमय चक्रिणः ॥ ८३ ॥
 सा सभ्रूतमुनेः पादपद्मयोर्लुलितालका ।
 पपातास्येन कुर्वाणा भुवमिन्दुमतीमिव ॥ ८४ ॥
 तस्यायालकसंस्पर्शं सभ्रूतमुनिरन्वभूत् ।
 रोमाञ्चितय सदोऽभ्रूष्पलान्वेषी हि मन्मथः ॥ ८५ ॥
 अथ सान्तःपुरे राज्ञि तावनुज्ञाप्य जग्मुपि ।
 रागाभिभूतः सभ्रूतो निदानमिति निर्ममे ॥ ८६ ॥
 दुष्करस्य मदीयस्य यद्यस्ति तपसःफलम् ।
 तत्स्त्रीरद्वपतिरहं भूयासं भाविजन्मनि ॥ ८७ ॥
 चित्रोऽप्यूचे काह्वसीदं मोक्षदात्तपसः फलम् ।
 मौलियोग्येन रत्नेन पादपीठं करोषि किम् ॥ ८८ ॥
 मोहात्कृतं तन्निदानमिदानीमपि मुच्यताम् ।
 मिथ्यादुष्कृतमस्यासु मुह्यन्ति न भवादृशाः ॥ ८९ ॥
 एवं निवार्यमाणोऽपि सभ्रूतयितसाधुना ।
 निदानं नामुचदहो विपयेच्छा वलीयसी ॥ ९० ॥
 निर्व्यूढानयनी तौ तु प्राप्तायुःकर्मसंचयौ ।
 सौधर्मे समजायेतां विमाने सुन्दरे सुरौ ॥ ९१ ॥

च्युत्वा जीवोऽयं चित्तस्य प्रथमस्वर्गलोकतः ।
 पुरे पुरिमतालाख्ये महेभ्यतनयोऽभवत् ॥ २ ॥
 च्युत्वा सम्भूतजीवोऽपि काम्मिख्ये ब्रह्मभूपतेः ।
 भार्यायायुलनीदेव्याः कुक्षौ समवतीर्णवान् ॥ ३ ॥
 चतुर्दशमहास्रप्रसूचितागामिवैभवः ।
 अथ जज्ञे सुतस्तस्याः प्राच्या इव दिवाकरः ॥ ४ ॥
 ब्रह्मसग्न इवानन्दाद् ब्रह्मभूपतिरस्य च ।
 ब्रह्माण्डविश्रुतां ब्रह्मदत्त इत्यभिधां व्यधात् ॥ ५ ॥
 वष्टधे स जगन्नेत्रकुमुदानां मुदं दिशन् ।
 पुथ्यन् कलाकलापेन कलानिधिरिवामलः ॥ ६ ॥
 वक्त्राणि ब्रह्मण इव चत्वारि ब्रह्मणोऽभवन् ।
 प्रियमित्त्राणि तत्रैकः कटकः कागिभूपतिः ॥ ७ ॥
 कणिकदत्तसंज्ञोऽन्यो ज्ञस्तिनापुरनायकः ।
 दार्ढ्यं कौगलाधीशम्प्रेमः पुथ्यचूलकः ॥ ८ ॥
 ते स्नेहाद्वर्पमेकैकमेकैकस्य पुरं युताः ।
 पञ्चाप्यधिवमन्ति स्म सद्गुप्ता इव नन्दनम् ॥ ९ ॥
 ब्रह्मणो नगरं न्येद्युस्ते यथायोगसाययुः ।
 तत्र च क्रौडतां तेषां ययौ कालः कियानपि ॥ १० ॥
 ब्रह्मदत्तस्य पूर्णेषु वर्षेषु दादशेव्यय ।
 सप्तलो बर्गतिं मेने ब्रह्मराजः गिरोवता ॥ ११ ॥
 कौगलादेर्द्विजं ब्रह्मभूपतेः कटकादयः ।
 सप्तलो इव भूर्तास्ते चत्वारोऽसन्त्ययविति ॥ १२ ॥

प्राज्ञदत्तः शिशुर्यापदेकं कक्षावदेष नः ।

तस्य प्राकृतिक इव वर्षे वर्षेऽसु रक्षकः ॥ १३ ॥

दीर्घस्वातुं सुहृद्वाज्यं तैः मंगुज्य न्ययुज्यत ।

ततः स्यानाद्यप्रास्थानमथ जग्मुस्त्रयोऽपि तैः ॥ १४ ॥

षट्दीर्घवृद्धिर्दीर्घोऽपि ब्रह्मणो राज्यमम्यदम् ।

उधेधारक्षकं धेतुं स्रष्टुर्द्वन्द्वं बुभुजे ततः ॥ १५ ॥

निरङ्गयतया कोशं चिरगूढं स मूढधीः ।

सर्वमन्वेपयामास परममेव दुर्जनः ॥ १६ ॥

स प्राक् परिचयादन्तरन्तःपुरमनर्गलः ।

सञ्चाराधिपत्यं हि प्रायोऽन्यं करणं नृणाम् ॥ १७ ॥

एकान्ते तुलनीदेव्या सोऽतिमात्रममन्त्रयत् ।

वचोभिर्नर्भनिपुणैर्नुदन् अरयरेरिव ॥ १८ ॥

आचारं ब्रह्मसुक्तात् लोकं चावगणय्य सः ।

संप्रसक्तयुलन्याभूद्बुर्वीराणीन्द्रियाणि हि ॥ १९ ॥

ब्रह्मराजे यतिप्रेममित्रस्नेहं च तावुभौ ।

जहत्तुयूलनीदीर्घावहो सर्वद्वयः अरः ॥ २० ॥

मुखं विलसतोरेवं यथाकामीनयोस्तयोः ।

बहवो व्यतियान्ति स्र मुहूर्त्तमिव वासराः ॥ २१ ॥

ब्रह्मराजस्य हृदयं द्वितीयकमिव स्थितम् ।

मन्त्रयन्नासीदनु रिदं स्पष्टं द्रुयेष्टितं तयोः ॥ २२ ॥

सचिवोऽचिन्तयचेदं तुलनी स्त्रीस्वभावतः ।

प्रकार्यमाचरत्वेपा सत्यो हि विरलाः स्त्रियः ॥ २३ ॥

सकोगान्तःपुरं राज्यं न्यासे विष्णोस्ततोऽर्पितम् ।
 यद्विद्रवति दीर्घस्तदकार्यं नास्य किञ्चन ॥ २४ ॥
 तदसावाचरेत्किञ्चित्कुमारस्यापि विप्रियम् ।
 पोषकस्यापि नास्मीयो मार्जार इव दुर्जनः ॥ २५ ॥
 विमृश्येति वरधनुसंज्ञं स्वसुतमादिशत् ।
 तत्तत् प्रापयितुं नित्यं ब्रह्मदत्तं च सेवितुम् ॥ २६ ॥
 विज्ञप्ते मन्त्रिपुत्रेण उत्तान्ते ब्रह्मनन्दनः ।
 शनैः प्राकाशयत्कोपं नवोद्भिन्न इव द्विपः ॥ २७ ॥
 ब्रह्मदत्तोऽसहिष्णुस्तन्मातृदुश्चरितं ततः ।
 मध्ये शुद्धान्तमगमद्गृहीत्वा काककोकिले ॥ २८ ॥
 वर्णसङ्करतो वध्यावेतावन्यमपीदृशम् ।
 निश्चितं निग्रहीष्यामि तत्रेत्युच्चैरुवाच सः ॥ २९ ॥
 काकोऽहं त्वं पिकीत्यावां निजिष्टुक्षत्यसाविति ।
 दीर्घेणोक्तेऽवदेद्देवी माभैषीर्वालभाषितात् ॥ ३० ॥
 एकदा भद्रवशया सह नीत्वा नृगद्विपम् ।
 साक्षेपं तद्देवोचे कुमारो मारसूचकम् ॥ ३१ ॥
 इति श्रुत्वाऽवददीर्घः साकूतं बालभाषितम् ।
 ततश्चुलन्युवाचेति यद्यस्येवं ततोऽपि किम् ॥ ३२ ॥
 हंस्याऽन्येद्युर्बकं बद्धाभ्यधत्त ब्रह्मसूरिति ।
 भनया रमते ह्येष सहे कस्यापि नेदृशम् ॥ ३३ ॥
 दीर्घोऽवादीदिदं देवी स्वपुत्रस्य शिशोः शृणु ।
 भन्तरुद्भिन्नरोषाग्निधूमोद्धारोपमा गिरः ॥ ३४ ॥

वदमानः कुमारीऽयं तदवश्यं भविष्यति ।
 धावयोरतिविप्राय करण्वोरियं कंभरी ॥ ३५ ॥
 न यावत्कपचहरः कुमारी हन्त जायते ।
 तावद्विषद्रुम इव बालोऽप्युन्मूल्यताममं ॥ ३६ ॥
 चुलनृषे कथं राज्यधरः पुत्रो विहन्यते ।
 तिरयगोऽपि हि रक्षन्ति पुत्रान् प्राणानियात्मनः ॥ ३७ ॥
 दीर्घोऽब्रवीत्पुत्रमूर्त्या तव कालोऽयमागतः ।
 मामुद्धरुवं मयि सति सुतास्तथ न दुर्जभाः ॥ ३८ ॥
 विमुष्यापत्यवात्सल्यं गात्रिनीव चुलन्यथ ।
 रतस्त्रेहपरवशा प्रतिशुश्राव तत्तथा ॥ ३९ ॥
 सामन्त्र्यदिनाशोऽयं रक्षा च यचनीयता ।
 यद्धदाम्रवणं सेव्यं कार्यं च पितृतर्पणम् ॥ ४० ॥
 क उपायोऽयवास्त्येय विवाहो ब्रह्मसूरसौ ।
 वासागारमिपात्तस्य कार्यं जतुगृहं ततः ॥ ४१ ॥
 गूढप्रवेशनिःसारे तत्रोद्वाहादनन्तरम् ।
 सुपुत्रे सस्रुपेऽप्यस्मिन् ज्वालो निशि हुताशनः ॥ ४२ ॥
 उभाभ्यां मन्त्रयित्वैवं पुष्पचूलस्य कन्यका ।
 हृता वैवाहिकीसर्वसामग्री चोपचक्रमे ॥ ४३ ॥
 तयोश्च क्रूरमाकूतं विज्जाय सचिवो धनुः ।
 इति विघ्नपयामास दीर्घेराजं कृताञ्जलिः ॥ ४४ ॥
 कलावित्रीतिकुशलः सूनुर्वरधनुर्मम ।
 वहंलिहयुवेवान्मु त्वदाज्ञारथधूर्वहः ॥ ४५ ॥

जरन्नव इवाहं तु यातायातेषु निःसहः ।
 गत्वा कचिदनुष्ठानं करोमि त्वदनुज्ञया ॥ ४६ ॥
 कमप्यनर्थं कुर्वीत मायाव्येष गतोऽन्यतः ।
 आशङ्कतेति तं दीर्घो धीमद्भ्यः को न शङ्कते ॥ ४७ ॥
 मायाकृतावहित्योऽय दीर्घः सचिवमूचिवान् ।
 राज्येन त्वां विना नः किं यामिन्येव विना विधुम् ॥ ४८ ॥
 धर्मं सत्त्वादिनाऽत्रैव कुरु मागास्त्वमन्यतः ।
 राज्यं भवादृशैर्भाति सदृच्छैरिव काननम् ॥ ४९ ॥
 ततो भागीरथीतीरे सदृद्धिर्विदधे धनुः ।
 धर्मस्येव महाच्छत्रं पवित्रं सत्तमण्डपम् ॥ ५० ॥
 सत्रं च पान्यसार्थानामन्नपानादिना ततः ।
 प्रवाहमिव गाङ्गं सो ऽनवच्छिन्नमवाहयत् ॥ ५१ ॥
 दानमानोपकारात्तैः स प्रत्ययितपूरुषैः ।
 चक्रे सुरङ्गां द्विक्रोशां ततो जतुगृहावधि ॥ ५२ ॥
 इतः प्रच्छन्नलेखेन सीहार्दद्रुमवारिणा ।
 'द्रुमं व्यतिकरं पुष्पचूलमन्नापयद्धनुः ॥ ५३ ॥
 गत्वा तत्पुष्पचूलोऽपि सुधीः स्वदुहितुः पदे ।
 प्रेषयामास दासेरीं हंसीस्थाने वकीमिव ॥ ५४ ॥
 पित्तले च स्वर्णमिति पौष्पचूलीति सा जनैः ।
 ललिता भूषणमणिद्योतितागाविशत्पुरीम् ॥ ५५ ॥

मूर्च्छद्भीतिधनितूर्यपूर्यमाणे नभस्तले ।
 सुदा तां चुलनी ब्रह्मसूनुना पर्यणाययत् ॥ ५६ ॥
 चुलन्यप्यखिलं लोकं विसृज्य रजनीमुखे ।
 कुमारं सस्रुषं प्रैषीज्जातुषे वासवेश्मनि ॥ ५७ ॥
 सवधूकः कुमारोऽपि विसृष्टान्यपरिच्छदः ।
 तत्रागाद्वरधनुना च्छाययेव स्वया सह ॥ ५८ ॥
 वार्त्ताभिर्मन्त्रिपुत्रेण ब्रह्मदत्तस्य जाग्रतः ।
 निशाङ्गं व्यतिचक्राम कुतो निद्रा महात्मनाम् ॥ ५९ ॥
 चुलन्यादिष्टपुरुषैः फूक्तुं नमिताननैः ।
 ज्वलेति प्रेरित इव वासगृहेऽज्वलच्छिखी ॥ ६० ॥
 धूमस्तोमस्ततो विष्वक् पूरयामास रोदसीम् ।
 चुलनीदीर्घदुष्कृत्यदुष्कोर्त्तिप्रसरोपमः ॥ ६१ ॥
 समजिह्वोऽप्यभूत्कोटिजिह्वो ज्वालाकदम्बकैः ।
 तत्सर्वं कवलीकर्तुं बुभुक्षित इवानलः ॥ ६२ ॥
 किमेतदिति संपृष्टो ब्रह्मदत्तेन मन्त्रिसूः ।
 सन्निपादावचचे ऽदचुलनीदुष्टचेष्टितम् ॥ ६३ ॥
 आकृष्टं त्वामितः स्थानाद्रूपं करिकरादिव ।
 अस्ति तातेन दत्तेह सुरङ्गा सत्रगामिनी ॥ ६४ ॥
 अत्र पार्थिवप्रहारेण प्रकाशीकृत्य तत्क्षणात् ।
 योगीव विवरद्वारं तद्वारं प्रविशाधुना ॥ ६५ ॥
 आतोद्यपुटवत्तोऽथ पार्थिनाऽऽस्फोट्य भूपुटम् ।
 सुरङ्गया समितोऽगाद्रत्नरन्ध्रेण सूत्रवत् ॥ ६६ ॥

सुरङ्गान्ते धनुधृती तुरङ्गावध्यरोहताम् ।
 राजमन्त्रिकुमारी तौ रेवन्तग्रीविडम्बकौ ॥ ६७ ॥
 पञ्चाशद्योजनीं क्रोशमिव पञ्चमधारया ।
 अश्वौ जग्मतुरुच्छासौ ततः पञ्चत्वमापतुः ॥ ६८ ॥
 ततस्तौ पादचारेण प्राणत्राणपरायणौ ।
 जग्मतुर्निकषा ग्रामं कृच्छ्रात्प्रोष्टकनामकम् ॥ ६९ ॥
 प्रोवाच ब्रह्मदत्तोऽथ सखे वरधनोऽशुना ।
 सर्वमाने इवान्योऽन्यं बाधेते क्षुत्तृषा च माम् ॥ ७० ॥
 क्षणमत्र प्रतीक्षस्वेत्युक्त्वा तं मन्त्रिनन्दनः ।
 ग्रामादाकारयामास नापितं वपनेच्छया ॥ ७१ ॥
 मन्त्रिपुत्रस्य मन्त्रेण तत्रैव ब्रह्मनन्दनः ।
 वपनं कारयामास चूलामात्रमधारयत् ॥ ७२ ॥
 तथा कषायवस्त्राणि पवित्राणि स धारयन् ।
 सन्ध्याभ्रच्छन्नवालांशुमालिलोलामधारयत् ॥ ७३ ॥
 कण्ठे वरधनुन्यस्तं ब्रह्मसूत्रमधत्त च ।
 ब्रह्मपुत्रो ब्रह्मपुत्रसादृश्यमुदुवाह च ॥ ७४ ॥
 मन्त्रिसूत्रं ब्रह्मदत्तस्य वचःश्रीवत्सलाञ्छितम् ।
 पट्टेन पिदधे प्रावृट् पयोदेनेव भास्करम् ॥ ७५ ॥
 एवं वेपपरावर्त्तं ब्रह्मसूः सूत्रधारवत् ।
 पारिपार्श्विकवन्मन्त्रिपुत्रोऽपि विदधे तथा ॥ ७६ ॥
 ततः प्रविष्टौ ग्रामे तौ पार्वणाविन्दुभास्करी ।
 केनापि द्विजवर्येण भोजनाय निमन्त्रितौ ॥ ७७ ॥

सोऽथ तौ भोजयामास भक्त्या राजानुरूपया ।
 प्रायस्तेजोऽनुमानेन जायन्ते प्रतिपत्तयः ॥ ७८ ॥
 कुमारस्याक्षतान्मूर्ध्नि क्षिपन्ती विप्रगेहिनी ।
 श्वेतवस्त्रयुगं कन्यां चोपनिन्येऽप्सरःसमाम् ॥ ७९ ॥
 जचे ततो वरधनुर्वटोरस्याकलापटोः ।
 कण्ठे बध्नासि किमिमां मूढे शृणुष्व गामिव ॥ ८० ॥
 ततो द्विजवरेणोचे ममेयं गुणवन्धुरा ।
 कन्या बन्धुमती नास्या विनामुमपरो वरः ॥ ८१ ॥
 पट्शृणुष्वृथिवीपाता पतिरस्या भविष्यति ।
 इत्याख्यायि निमित्तज्ञैर्निश्चितं चायमेव सः ॥ ८२ ॥
 तैरेवाख्यायि मे पट्च्छब्दश्रीवत्सलाञ्छनः ।
 भोक्ष्यते यस्तवगृहे तस्मै देया स्वकन्यका ॥ ८३ ॥
 जज्ञे च ब्रह्मदत्तस्योद्वाहः सह तया तदा ।
 भोगिनामुपतिष्ठन्ते भोगाः काममचिन्तिताः ॥ ८४ ॥
 तामुपित्वा निशां बन्धुमतीमाश्वास्य चान्यतः ।
 ययौ कुमार एकत्रावस्थानं सद्दिपां कुतः ॥ ८५ ॥
 प्रातर्ग्रामं प्रापतुस्तौ तत्र चाशृणुतामिदम् ।
 पत्न्यानोऽधिव्रह्मदत्तं सर्वे दीर्घेण रोधिताः ॥ ८६ ॥
 प्रस्थितावुत्पथेनाथ पेततुस्तौ महाटवीम् ।
 निरुद्धां श्वापदेर्दीर्घपुरुषैरिव दारुणैः ॥ ८७ ॥
 ततः कुमारं तृपितं मुक्त्वा वटतरोरधः ।
 वारिणेऽगाद्वरधनुर्मनस्तुत्येन रंहसा ॥ ८८ ॥

कुर्वन् जनदृगानन्दममन्दं विश्ववल्लभः ।
 भसौ तत्राश्रमे तस्थौ प्रावृट्कालोऽप्युपस्थितः ॥ २०० ॥
 तत्राऽसौ निवसंस्तेन बलेनेव जनार्दनः ।
 शास्त्राणि शस्त्राण्यस्त्राणि सर्वाण्यध्याप्यते स्म च ॥ १ ॥
 वर्षात्यये समायाते सारसालापवन्धुरे ।
 बन्धाविव फलाद्यर्थं प्रचेलुस्तापसा वनम् ॥ २ ॥
 सादरं कुलपतिना वार्थ्यमाणोऽप्यगाहनम् ।
 तैः सह ब्रह्मदत्तोऽपि कलभः कलभैरिव ॥ ३ ॥
 भ्रमन्नितस्ततोऽपश्यद्विष्मूत्रं तत्र दन्तिनः ।
 प्रत्यग्रमिति सोऽमंस्त हस्ती कोऽप्यस्ति दूरतः ॥ ४ ॥
 तापसैर्वार्थ्यमाणोऽपि ततः सोऽनुपदं व्रजन् ।
 योजनपञ्चकस्यान्ते नागं नगमिवैक्षत ॥ ५ ॥
 निःशङ्कं बद्धपर्यङ्कः कुर्वन् गर्जितमूर्जितम् ।
 मल्लो मल्ल इवाह्वास्त नृहस्ती मत्तहस्तिनम् ॥ ६ ॥
 क्रुद्धोऽधुषितसर्वाङ्गो व्याकुञ्चितकरः करी ।
 निष्कम्पकर्णस्ताम्रास्यः कुमारं प्रत्यधावत ॥ ७ ॥
 इभोऽभ्यर्णेऽभ्यगाद्यावत् कुमारस्तावदन्तरे ।
 उत्तरीयं प्रचिक्षेप तं वञ्चयितुमर्भवत् ॥ ८ ॥
 अभ्रखण्डमिव भ्रश्यदन्तरिक्षात्तदंशुकम् ।
 दशनाभ्यां प्रतीयेष क्षणादेषोऽत्यमर्षणः ॥ ९ ॥
 एवंविधाभिधेष्टाभिः कुमारस्तं मतङ्गजम् ।
 लीलया खेलयामासाद्वितुष्टिक इवोरगम् ॥ १० ॥

उपसृत्य कुमारान्तां प्राप्य स्वच्छया गिरा ।

का त्वमेकाकिनो किंवा किं वा शोकव्य कारणम् ॥ २२ ॥

अथ सा साध्वमाक्रान्ता जगदिति सगद्गदम् ।

सहान् व्यतिकरो मेऽस्ति वृद्धि कस्यं किमागतः ॥ २३ ॥

ब्रह्मदत्तोऽस्मि पञ्चानभूषतंत्राक्षणः सुतः ।

इति सोऽप्येकयथावन्मुदा मा तापदुत्थिता ॥ २४ ॥

आनन्दवाप्यमनिर्मेर्त्तवनाञ्जलियिष्युतैः ।

सा कुर्वती पादमिव पपातामुख्य पादयोः ॥ २५ ॥

कुमाराश्रयाया मे शरणं त्वमुपागतः ।

मञ्जतो नारिधामोर्धो यदन्तीति रुरोद सा ॥ २६ ॥

तेन पृष्टा च साप्यूचे त्वन्मातृभ्रातुरग्राहम् ।

नाग्रा पुष्यवती पुष्यचूलस्याङ्गपतेः सुता ॥ २७ ॥

कन्यास्मि भवते दत्ता विवाहदिवसोन्मुखी ।

हंसीय रन्तुमुद्याने दीर्घिकापुनिनेऽगमम् ॥ २८ ॥

दुष्टविद्याधरेणाहं नाय्योन्मत्ताभिधेन तु ।

अत्रापहृत्यानीतास्मि रावणेनेव जानकी ॥ २९ ॥

दृष्टिं सोऽसहमानो मे विद्यासाधनहेतवे ।

सूर्पणखासूनुरिव प्राविशहंशजालिकाम् ॥ ३० ॥

धूमपस्योर्हपादस्य तस्य विद्याय सेत्स्यति ।

शक्तिमान् सिद्धविद्यः स किल मां परिणेष्यति ॥ ३१ ॥

ततस्तद्वद्वत्तान्तं कुमारोऽस्यै न्यवेदयत् ।

हर्षस्योपरि हर्षोऽभून्न्रियाप्तया विप्रियच्छिदा ॥ ३२ ॥

तयोरथ विवाहोऽभूद्भान्वर्वोऽन्योऽन्यरक्तयोः ।

येष्टो हि क्षत्रियेष्वेव निर्मन्त्रोऽपि सकामयोः ॥ ३३ ॥

रममाणस्तया साईं विचित्रालापपेशलम् ।

स एकयामामिव तां त्रियामामत्यवाहयत् ॥ ३४ ॥

ततः प्रभातसमये ब्रह्मदत्तेन शृणुवे ।

आकाशे खेचरस्त्रीणां कुररीणामिव ध्वनिः ॥ ३५ ॥

अकस्माज्जायते कोऽयं खे शब्दो नष्टवृष्टिवत् ।

तेनेति पृष्टा संभ्रान्ता पुष्पवत्येवमब्रवीत् ॥ ३६ ॥

भगिन्यौ त्वद्विधौ नात्योन्नतस्थेमे समागते ।

नान्ना खण्डा विशाखा च विद्याधरकुमारिके ॥ ३७ ॥

तन्निमित्तं विवाहोपस्करपाणी इमे मुधा ।

अन्यथा चिन्तितं कार्यं दैवं घटयतेऽन्यथा ॥ ३८ ॥

अपसर्प क्षणं तावद्यावत्त्वद्गुणकीर्त्तनैः ।

लभेऽहमनयोर्भावं त्वयि रागविरागयोः ॥ ३९ ॥

रागे रक्तां प्रेरयिष्ये पताकां तत्त्वमापतेः ।

विरागे चलयिष्यामि श्वेतां गच्छेस्तदाऽन्यतः ॥ ४० ॥

ब्रह्मदत्तस्ततोऽवादीन्नामैषीर्भीरु न त्वहम् ।

ब्रह्मसूनुः किमेते मे तुष्टे रुष्टे करिष्यतः ॥ ४१ ॥

उवाच पुष्पवत्येवं नैताभ्यां वच्मि ते भयम् ।

एतत्सम्बन्धिनः किन्तु मा विरौत्सुर्नभयराः ॥ ४२ ॥

तस्याश्चित्तानुवृत्त्या तु तत्रैवास्थात् स एकतः ।

अथ पुष्पवती श्वेतां पताकां पर्यधीचलत् ॥ ४३ ॥

द्वितीयः प्रकाशः

ततः कुमारस्तां दृष्ट्वा तत्रैशाञ्च
प्रियानुरोधादगमच्च भोक्तादृश
आकाशमिव दुर्योधमरण्यमथगा
दिनान्तेऽपि दृष्ट्वाभ्योपि प्रापदेवं
ततः प्रविश्य तद्वामो सुग्म इव म
यात्वा स्वच्छन्दमत्यज्ज्ञाः सुधा ४
निःसृत्य प्रह्वसुर्निरासीरमुत्तरप
लताजणदलिवान्नः सांस्त्रातिकमि
तय तेन द्रुमलताकुञ्जे पुष्पाणि चि
यनाधिदेयता साक्षादिव कार्प्यचि
दध्यापिति कुमारोऽपि जन्मप्रभृति
रूपाण्यभ्यस्यतोऽमुष्यां मञ्जातं रूप
सा दास्या सह जन्मन्तो कटाक्षैः
कण्ठे मालामिवास्थन्ती तं पश्यन्
पश्यन् कुमारस्तामिव प्रस्थितो या
वस्त्रभूषणताम्बूलभृद्दामी तावदाय
सा वस्त्राद्यर्पयित्वोचे या त्वया द
सत्त्वङ्गारमिव स्वार्थसिद्धेः प्रेषीदिद
चादिष्टा चास्मि यदमुं मन्दिरं ता
नयातिष्ठाय तथ्याय स हि वेत्ति

स मासुद्यौवनामूचे सर्वे मे द्वेषिणो नृपाः ।
 त्वयेह स्थितया वीक्ष्य शंस्यो यस्तो मतो वरः ॥ ६५ ॥
 तस्युषी चक्रवाकीव सरस्तीरे निरन्तरम् ।
 ततःप्रभृति पश्यामि सर्वानेकैकशोऽध्वगान् ॥ ६६ ॥
 मनोरथानामगतिः स्वप्नेऽप्यत्यन्तदुर्लभः ।
 आर्यपुत्रागतोऽसि त्वं मद्भाग्योपचयादिह ॥ ६७ ॥
 स पत्नीपतिरन्येद्युर्यामघातकृते ययौ ।
 कुमारोऽपि समं तेन क्षत्रियाणां क्रमो ह्यधी ॥ ६८ ॥
 लुण्ठ्यमाने ततो ग्रामे कुमारस्य सरस्तटे ।
 पादाजयोर्वरधनुरेत्य हंस इवापतत् ॥ ६९ ॥
 कुमारकण्ठमालम्ब्य मुक्तकण्ठं रुरोद च ।
 नवीभवन्ति दुःखानि सञ्जाते हीष्टदर्शने ॥ ७० ॥
 ततः पीयूषगण्डूपेरिवालापैः सुपेशलैः ।
 आश्वास्य पृष्टस्तेनोचे स्ववृत्तमिति मन्त्रिसूः ॥ ७१ ॥
 वटेऽधस्त्वां तदा मुक्ता गतोऽहं नाथ पाथसे ।
 सुधाकुण्डमिवापश्यं किञ्चिदये महासरः ॥ ७२ ॥
 तुभ्यमभोजिनोपत्वपुटेनादाय वार्यहम् ।
 यमभूतैरिधागच्छन् रुडः संवर्तितैर्भटैः ॥ ७३ ॥
 भरे वरधनो ब्रूहि ब्रह्मदत्तः क्व विद्यते ।
 इति तैः पृच्छ्यमानः सन्नवेद्योत्यहमब्रुवम् ॥ ७४ ॥

तस्मिन्नेति निःशङ्कं तावमानोऽयं तेराजम् ।
 इत्यनेनं यथावद्वदती जायते भवितः ॥ ७५ ॥
 तं देवं दर्शयेत्पुत्री माययेतस्ततो भवन् ।
 त्वर्गनपथेऽभ्येताकार्षि मंत्रां पलायने ॥ ७६ ॥
 परित्रा उदत्तगुटिकां मुनिऽहं शितवांस्ततः ।
 तत्प्रभावेन निःमंत्रो मृत इत्युज्झितोऽस्मि ते ॥ ७७ ॥
 चिरं गतं पुं तेषां प्रादाकृत्य गुटिकामहम् ।
 त्वां नटार्थमिवात्वेष्टुं भ्रमन् ग्रामं क्षमप्यगाम् ॥ ७८ ॥
 तत्रैककोऽपि दृष्टो परिव्राजकपुङ्गवः ।
 साक्षादिव तपोरागिर्नमश्चक्रे मया ततः ॥ ७९ ॥
 सोऽवदन् मां वरधनो मित्रमस्मि धनोरहम् ।
 वसुभागी महाभागो ब्रह्मदत्तः क्व वर्तते ॥ ८० ॥
 आचवन्ने मयाप्यस्य विश्वं विश्वस्य स्रूतम् ।
 स च मे दुष्कथाधूमैर्नानास्यः पुनरभ्यधात् ॥ ८१ ॥
 तदा जतुगृहे दग्धे दीर्घः प्रातरुदैक्षत ।
 करङ्गमेकं निर्दग्धं करङ्गत्रितयं न हि ॥ ८२ ॥
 सुरङ्गां तत्र चापश्यत्तदन्तेऽश्वपदानि च ।
 धनोर्बुद्ध्या प्रनष्टौ वां ज्ञात्वा तस्मै चुकोप सः ॥ ८३ ॥
 बद्धा युवां समानितुं प्रत्याशं साधनानि सः ।
 अस्खलन्मनान्यर्कमहंसीवादिदेश च ॥ ८४ ॥
 पलायितो धनुर्मन्त्री जनयित्री तु सा तव ।
 दीर्घेण नरक इव क्षिप्ता मातङ्गपाटके ॥ ८५ ॥

गण्डोपरिष्ठात्पिटकेनेवार्त्तो वार्त्तया तथा ।

दुःखोपयुद्भवदुःखः काम्भील्यं गतवानहम् ॥ ८६ ॥

कृष्णकापालिकीभूय तत्र मातङ्गपाटके ।

वेश्म वेश्मानुप्रवेगमस्थां शश इवानिशम् ॥ ८७ ॥

पृच्छ्यमानश्च लोकेन तत्र भ्रमणकारणम् ।

अवोचमिति मातङ्गया विद्यायाः कल्प एष मे ॥ ८८ ॥

तत्रैवं भ्राम्यता मैत्री मया विश्वासभाजनम् ।

अजायतारचकस्य मायया किं न साध्यते ॥ ८९ ॥

अन्यद्युस्तन्मुखेनास्वामवोचं यत्करोत्यसौ ।

त्वत्पुत्रमित्रकौण्डिन्यो महाव्रत्यभिवादनम् ॥ ९० ॥

द्वितीयेऽङ्गि स्वयं गत्वा जनन्या वीजपूरकम् ।

अदां सगुटिकं जग्धेनासंज्ञा तेन साऽभवत् ॥ ९१ ॥

मृतेति तां पुराध्यक्षो गत्वा राज्ञे व्यजिज्ञपत् ।

राज्ञादिष्टाः स्वपुरुषास्तस्याः संस्कारहेतवे ॥ ९२ ॥

तत्रायाता मयोक्तास्ते संस्कारेऽस्याः क्षणेऽत्र चित् ।

महाननयीं वो राज्ञ्येति जग्मुः स्वधाम ते ॥ ९३ ॥

आरक्षं चावदं त्वं चित् सहायः साधयाम्यहम् ।

सर्वलक्षणभाजोऽस्या मन्त्रमेकं शवेन तत् ॥ ९४ ॥

आरक्षः प्रतिपेदे तत्तेनैव सहितस्ततः ।

सायमादाय जननीं श्मशानेऽगां दवोयसि ॥ ९५ ॥

स्थण्डिले मण्डलादीनि मया निर्माय मायया ।

पूर्देवीनां बलिं दातुमारक्षः प्रेषितस्ततः ॥ ९६ ॥

गते तस्मिन्नहं मातुरपरां गुटिकांमदाम् ।
 निद्राच्छेद इवोज्जृम्भा मोदस्याज्जातचेतना ॥ ८७ ॥
 स्वं ज्ञापयित्वा रुदतीं निवार्य भ्रमं नयामि ताम् ।
 कच्छग्रामे गृहे तातमुद्धतो देवगर्भेणः ॥ ८८ ॥
 इतस्ततो भ्रमत्रेपोऽन्वेपयंस्त्वामिहागमन् ।
 दिव्या दृष्टोऽधुना साक्षात्पुण्यरागिरिवासि मे ॥ ८९ ॥
 ततः परं कथं नाथ प्रस्थितोऽभि स्थितोऽसि च ।
 तेनेति पृष्टः स्वं वृत्तं कुमारोऽपि न्यवेदयत् ॥ ९० ॥
 अथ कोऽप्येत्य तावूचे ग्रामे दीर्घभटाः पटम् ।
 युष्मत्तुल्यर्द्धिरूपाङ्गं दर्शयन्तो वदन्त्यदः ॥ १ ॥
 ईदृग्नरौ किमायातावन्नेत्याकर्ण्य गां मया ।
 दृष्टाविह युवां यद्वां 'रुचितं कुरु तं हि तत् ॥ २ ॥
 ततस्तस्मिन् गतेऽरण्यमध्येन कलभाविव ।
 पलायमानौ कौशाम्बीं प्रापतुस्तौ पुरीं क्रमात् ॥ ३ ॥
 तत्र सागरदत्तस्य श्रेष्ठिनो बुद्धिलस्य च ।
 उद्यानेऽपश्यतां लक्षपणं तौ कुक्कुटाहवम् ॥ ४ ॥
 उत्पत्योत्पत्य नखरैः प्राणाकर्षाद्भुटैरिव ।
 युयुधाते ताम्रचूडौ चञ्चाचञ्चविवोच्चकैः ॥ ५ ॥
 तत्र सागरदत्तस्य जात्यं शक्तं च कुक्कुटम् ।
 भद्रेभमिव मिश्रेभोऽभाङ्क्षौद्भुद्धिलकुक्कुटः ॥ ६ ॥

ततो वरधनुः स्नाह कथं जाल्योऽपि कुक्कुटः ।
 भग्नस्ते सागरानेन पश्याम्येनं यदीच्छसि ॥ ७ ॥
 सागराऽनुज्ञया सोऽप्यपश्यत् बुद्धिलकुक्कुटम् ।
 तत्पादयोरयःसूचीर्यमदूतीरिवैचत ॥ ८ ॥
 लक्षयन् बुद्धिलोऽप्यस्य लक्षार्धं क्वन्नमिष्टवान् ।
 सोऽप्याख्यत्तं व्यतिकरं कुमारस्य जनान्तिके ॥ ९ ॥
 ब्रह्मदत्तोऽप्ययःसूचीः कृष्ट्वा बुद्धिलकुक्कुटम् ।
 भूयोऽपि सागरयेष्ठिकुक्कुटेनाभ्ययोजयत् ॥ १० ॥
 असूचिकः कुक्कुटेन तेन बुद्धिलकुक्कुटः ।
 क्षणादभञ्जि निञ्चानां कृद्वा बाह्यं कुतो जयः ॥ ११ ॥
 हृष्टः सागरदत्तस्तावारोप्य स्यन्दनं स्वकम् ।
 जयदानैकसुहृदौ निनाय निलये निजे ॥ १२ ॥
 स्वधामनीव तडाम्नि तयोर्निवसतोरथ ।
 किमप्याख्यद्वरधनोरित्य बुद्धिलकिङ्करः ॥ १३ ॥
 तस्मिन् गते वरधनुः कुमारमिदमभ्यधात् ।
 यद्बुद्धिलेन लक्षार्धं दिक्षितं मेऽद्य पश्य तत् ॥ १४ ॥
 सोऽदर्शयत्ततो हारं निर्मलस्थूलवर्तुलैः ।
 कुर्वाणं मीत्तिकैः शुक्रमण्डलस्य विडम्बनाम् ॥ १५ ॥
 हारे बद्धं स्वनामाङ्गं ब्रह्मसूलेस्वमैक्षत ।
 आगाच्च वाचिकमिव मूर्त्तं वत्साख्यतापसी ॥ १६ ॥
 भक्षतानि तयोर्मूर्द्धि क्षिप्वाशीर्वादपूर्वकम् ।
 नीत्वान्यतो वरधनुं किञ्चिदाख्याय सा ययौ ॥ १७ ॥

तच्चाख्यातुं समारम्भे मन्त्रिसूत्रं दत्तमवे ।
 प्रतिलेखं हारवदलेखं स्येयमयाचत ॥ १८
 श्रीव्रह्मदत्तनामाङ्को लेखोऽयं प्रथमस्तत्त
 को ब्रह्मदत्त इति सा मया पृष्टेदमब्रवीत्
 अस्ति श्रेष्ठिसुता रत्नवती नामेह पत्तने ।
 रूपान्तरेण कन्यात्वं प्रपन्नेव रतिर्भुवि ॥ २
 भ्रातुः सागरदत्तस्य बुद्धिलस्य च तद्दिने ।
 कुकुटायोधनेऽपश्यद्ब्रह्मदत्तमिमं हि सा ।
 ततः प्रभृति तास्यन्ती कामाक्षा सा न श
 शरणं ब्रह्मदत्तो मे स एवेत्याह चानिशम
 स्वयं लिखित्वा चान्येद्युर्लेखं हारेण संयु
 अर्प्यतां ब्रह्मदत्तस्येत्युदित्वा सा समारपय
 दासहस्ते मया लेखः प्रैषीत्युक्त्वा स्थिता
 मयापि प्रतिलेखं तेऽर्पयित्वा सा व्यसृज्य
 दुर्वारमारसन्तापः कुमारोऽपि ततो दिन
 'मध्याह्नाङ्ककरोत्ततः करोव न सुखं स्थि
 कौशास्वीस्वामिनोऽन्येद्युर्द्विर्घेण प्रहिता
 नटशल्यवदङ्गे तौ तत्रान्येष्टुं समावयुः ॥ ३

द्वितीयः प्रकाशः ।

राजादेशेनकीगाभ्यां प्रवृत्तेऽन्विषणे तयोः ।
सागरो भूगृहे चित्वा तौ जुगोप निधानपत्
निशि तौ निर्ययासन्तौ रथमारोप्य सागरः ।
क्रियन्तमपि पन्थानं निनाय ववले ततः ॥ २८ ॥
तौ गच्छन्तौ पुरो नारीनुद्याने समपश्यताम् ।
अस्त्रपूर्णरथारूढाममरीमिव नन्दने ॥ २९ ॥
लग्ना किमियती वेला युवयोरिति सादरम् ।
तयोक्तौ तौ वभापार्त कावायां वेत्ति वा कथम् ॥
अथाभापत सा पुण्यामस्यां श्रेष्ठो महाधनः ।
धनप्रवर इत्यासीद्वनदस्येव सोदरः ॥ ३१ ॥
श्रेष्ठियेष्ठस्य तस्याहमष्टानां तनुजन्मनाम् ।
उपरिष्ठाद्विवेकश्रीर्धोगुणानामिवाभवम् ॥ ३२ ॥
उद्गौवनाम्निनुद्याने यत्तमाराधयं बहु ।
अत्युत्तमवरप्राप्त्यै स्त्रीणां नाऽन्यो मनोरथः ॥ ३३ ॥
तुष्टो भक्त्यैव मे यत्तः वरो वरमिदं ददौ ।
ब्रह्मदत्तश्चक्रवर्ती तव भर्ता भविष्यति ॥ ३४ ॥
सागरबुद्धिलयेष्ठिज्जुक्कुटाजौ य एष्यति ।
श्रीवत्सी ससखा तुल्यरूपो ज्ञेयः स तु त्वया ॥ ३५ ॥
मदायतनवर्त्तिन्याः प्रथमस्ते भविष्यति ।
मेलको ब्रह्मदत्तेन तज्जाने सोऽसि सुन्दर ॥ ३६ ॥
एह्येहि तन्मां विरहदहनमर्तां चिरादिह ।
विध्यापय पयःपूरेणैव सङ्गेन सम्प्रति ॥ ३७ ॥

तथेति प्रतिपद्यास्या अनुरागमिवा
 सोऽधितष्ठौ रथं तां च गन्तव्यं केति
 सेत्युचे मगधपुरे मत्पितृव्यो धनाव
 अस्ति श्रेष्ठ्यावयोर्वह्नीं प्रतिपत्तिं स
 तदितस्तत्र गन्तव्यमिति रत्नवती
 ब्रह्मसूर्मन्त्रिपुत्रेण सूतेनाश्वाननीत
 कौशाम्बीदेगमुल्लङ्घ्य क्षणेन ब्रह्मन
 क्रीडास्थानं यमस्येव प्राप भीमां
 सुकण्टकः कण्टकश्च तत्र चौरचर
 ब्रह्मदत्तं ररुधतुः श्वानाविव मह
 ससैन्यौ युगपत् कालरात्रिपुत्रावि
 शरैर्नभो मण्डपवच्छादयामासतु
 आत्तधन्वा कुमारोऽपि गर्जंश्चौर
 निषिपेधेपुभिर्धारासारैर्दवमिवा
 कुमारे वर्षति शरान् ससैन्यौ तै
 हन्त प्रहारिणि हरी हरिणानां
 कुमारं मन्त्रिसूरेवमूचे आन्तोऽ
 मुदत्तं क्षपिहि स्वामिंस्तदिहैव
 अन्दनं ब्रह्मदत्तोऽपि रत्नवत्या
 मुधाप गिरिनितम्बे करिण्येव

विबुडसु स नापग्न्यत्यन्दने मन्विनन्दनम् ।
 पथमे किं गतः स्यादित्यसकृदराजहार तम् ॥ ४८ ॥
 सोऽलब्धप्रतिवाग् दृष्ट्वा रथाग्रं रक्तपङ्क्तिम् ।
 विन्नपन् हा हतोऽस्मीति मूर्च्छितो न्यपतद्रथे ॥ ५० ॥
 उत्थितो लब्धसंघः सन् हाहा वरधनो सखे ।
 ज्ञासीति लोकायत् क्रन्दन् रत्नवत्येत्यबोधि सः ॥ ५१ ॥
 विपथो घ्रायते नैव स तावद्भवतः सखा ।
 तस्य वाचाप्यमाङ्गल्यं नाथ कर्तुं न युज्यते ॥ ५२ ॥
 त्वत्कार्याय गतः कापि स भविष्यत्यसंशयम् ।
 यान्ति नाथमष्टापि नाथकार्याय मन्विणः ॥ ५३ ॥
 स तवोपरि भक्त्यैव रक्षितो नूनमेप्यति ।
 स्वामिभक्तिप्रभावो हि भृत्यानां कवचायते ॥ ५४ ॥
 स्थाने प्राप्ताः करिष्यामो नरैस्तस्य गवेषणम् ।
 युज्यते नेह तु स्यातुमन्तकोपवने वने ॥ ५५ ॥
 तद्वाचा सोऽनुदद्रप्यान् प्रपेदे मगधचित्तेः ।
 सोमग्रामं दविष्टं हि वाजिनां मरुतां च किम् ॥ ५६ ॥
 ग्रामेशेन सदःस्थेन दृष्ट्वा निन्ये स्ववेश्म सः ।
 भ्रष्टाता अपि पूज्यन्ते महान्तो मूर्त्तिदर्शनात् ॥ ५७ ॥
 शोकाक्रान्त इवासीति पृष्टो ग्रामाधिपेन सः ।
 इत्यूचे मत्सखा चौरैर्युध्यमानो गतः क्वचित् ॥ ५८ ॥
 तस्य प्रवृत्तिमानेये सौताया इव मारुतिः ।
 इत्युक्त्वा ग्रामणीः सर्वां तां जगाहे महाटवीम् ॥ ५९ ॥

प्रयेत्वा गामणोक्तं दृष्टः कोऽपि वने नहि ।
 प्रक्षारपतितः किन्तु प्राप्त 'एव गरी मया ॥ ६० ॥
 हतो वरधनुर्नमिति चिन्तयतस्ततः ।
 ब्रह्मन्तोः गो-त इव तमांभूरभ-प्रियि ॥ ६१ ॥
 यामे तुरीये यामिन्यास्तव चोराः समापतन् ।
 ते तु भग्नाः कुमारेण मारेणैव प्रयामिनः ॥ ६२ ॥
 ततोऽनुयातो यामण्या यया राजमृहं क्रमात् ।
 स चामुचद्रवतीं तद्वह्निस्तापसायमे ॥ ६३ ॥
 विगन् पुरं स ऐच्छिष्ट हर्म्यवातायनस्थिते ।
 साक्षादिव रतिप्रातो कामिन्या नवयौवने ॥ ६४ ॥
 ताभ्यां सोऽभिदधे प्रेमभाजं त्यक्त्वा जन ननु ।
 यत्तदा गतवान् युक्तं तत् किं ते प्रत्यभाषत ॥ ६५ ॥
 व्याजहार कुमारोऽपि प्रेमभाग् वत को जनः ।
 स कदा च मया त्यक्तः कोऽहं के वा युवामिति ॥ ६६ ॥
 प्रसौदागच्छ विद्याम्य नाथेत्यालापनिष्ठयोः ।
 प्राविशद्वह्निदत्तोऽपि मनसोव तयोर्गृहे ॥ ६७ ॥
 तिष्ठमाने कृतस्नानाशनाय ब्रह्मसूनवे ।
 कथयामासतुस्ते स्वां कथामवितथामिति ॥ ६८ ॥
 अस्ति विद्याधरावासः कलधौतशिलामयः ।
 मेदिन्यास्तिलक इव वैताब्जो नाम पर्वतः ॥ ६९ ॥

अमुष्य दक्षिणश्रेण्यां नगरे शिवमन्दिरे ।
 राजास्ति ज्वलनशिखोऽलकायामिव गुह्यकः ॥ ७० ॥
 विद्याधरपतेस्तस्य द्युतियोतितदिग्मुखा ।
 प्रिया विद्युच्छिखेत्यस्ति विद्युदम्भोमुचो यथा ॥ ७१ ॥
 तयोः प्राणप्रिये नाव्योन्मत्ताभिधसुतानुजे ।
 नाम्ना खण्डा विशाखा च पुत्रावावां बभूविव ॥ ७२ ॥
 तातः सौधेऽन्यदा सख्याग्निशिखेन सहालपन् ।
 गच्छतोऽष्टापदगिरिं गीर्वाणान् खे निरैक्षत ॥ ७३ ॥
 ततः स तीर्थयात्रार्थं चलितोऽचालयच्च नौ ।
 सुहृदं चान्निशिखं तं धर्मेणेष्टं हि योजयेत् ॥ ७४ ॥
 प्राप्ता अष्टापदं तत्रापश्याम मणिनिर्मिताः ।
 प्रतिमास्तूर्धनाथानां मानवर्णसमन्विताः ॥ ७५ ॥
 स्नानं विलेपनं पूजां विरचय्य यथाविधि ।
 तास्त्रिः प्रदक्षिणीकृत्यावन्दामहि समाहिताः ॥ ७६ ॥
 प्रासादान्निःसृतैर्दृष्टौ रक्ताशोकतरोरधः ।
 चारणत्रयमणौ भूर्त्तिमन्ताविव तपःशमी ॥ ७७ ॥
 तो प्रणम्योपविश्याग्रे शुश्रुम श्रद्धया वयम् ।
 अज्ञानतिमिरच्छेदकौमुदीं धर्मदेयनाम् ॥ ७८ ॥
 पप्रच्छान्निशिखः कः स्यात्कन्ययोरनयोः पतिः ।
 तावूचतुर्योह्यनयोभ्रातरं मारयिष्यति ॥ ७९ ॥
 हिमेनेव शशी स्नानो जातस्तातस्तया गिरा ।
 भवामपीत्यवोचाव वाचा वैराग्यगर्भया ॥ ८० ॥

रममाणः समं ताभ्यां गङ्गोमाभ्यामिवेश्वरः ।
 तत्रातिवाहयामास तां निशां ब्रह्मनन्दनः ॥ ८२ ॥
 यावन्मे राज्यलाभः स्यात्पुण्यवत्याः समीपतः ।
 तावद्युवाभ्यां स्यातव्यमित्युक्ता व्यसृजच्च ते ॥ ८३ ॥
 तथैत्यादृतवत्यौ ते सलोकस्तच्च मन्दिरम् ।
 गन्धर्वनगरमिव ततः सर्वं तिरोदधे ॥ ८४ ॥
 अथाग्रमे रत्नवतीमन्वेष्टुं ब्रह्मसूरगात् ।
 अपश्यंस्तत्र पप्रच्छ नरमेकं शुभाकृतिम् ॥ ८५ ॥
 दिव्याम्बरधरा नारी रत्नाभरणभूषिता ।
 कापि दृष्टा महाभाग त्वयातीतदिनेऽद्य वा ॥ ८६ ॥
 स जचे नाथ नाथेति रुदती ह्योमयेक्षिता ।
 प्रत्यभिज्ञाय नप्त्रीति तत्पितृव्याय चार्पिता ॥ ८७ ॥
 तद्वरोऽसीति तेनोक्तस्तथेति ब्रह्मसूर्वदन् ।
 निन्ये तेन प्रहृष्टेन तत्पितृव्यनिकेतनम् ॥ ८८ ॥
 रत्नवत्या पितृव्योऽपि ब्रह्मदत्तं व्यवाहयत् ।
 ऋद्ध्या महत्या धनिनां सर्वमीषत्करं यतः ॥ ८९ ॥
 तया विषयसौख्यानि समं सोऽनुभवत्तया ।
 मृतकार्थं वरधनोरपरिद्युः प्रचक्रमे ॥ ९० ॥
 साक्षादिव परे तेषु भुञ्जानेषु द्विजन्मसु ।
 विप्रवेधो वरधनुस्तत्रागत्याब्रवीदिति ॥ १ ॥
 मम चेद्भोजनं दत्तं साक्षाद्वरधनोर्हि तत् ।
 इति श्रुतिसुधैवास्य श्रुता वाग् ब्रह्मसूनुना ॥ २ ॥

म तं दृष्ट्वा परिचक्षादेकौ कुर्वन्निवात्मना ।
 स्रपयन्निव हृषीस्तेनिनायात्सर्गं ततः ॥ १ ॥
 ऊचे पृष्टः कुमारिण स्वमतं सोऽक्षयतदा ।
 सुप्ते त्वयि निरुजोऽहं नीरेः दोषं भट्टयैथा ॥ ४ ॥
 वृत्रान्तरस्थितेनेकदस्यनेकेन पविणा ।
 हतोऽहं पतितः पृथां तिरोऽधां च सतान्तरं ॥ ५ ॥
 गतेषु तेषु चौरेषु मध्येऽहं तिरोभवन् ।
 आतिरन्तर्जलमिव क्रमेण ग्राममाग्रधम् ॥ ६ ॥
 भवप्रवृत्तिं ग्रामेणाद्विज्ञायाहमिहागमम् ।
 दिव्याऽपश्यं भवन्तं च कलार्पाव पयोनुचम् ॥ ७ ॥
 अयोचे ब्रह्मदत्तस्तमस्माभिः स्थास्यते ननु ।
 विना पुरुषकारेण क्लीत्रैरिव कियच्चिरम् ॥ ८ ॥
 अत्रान्तरे च सम्प्राप्तसाम्राज्यमकरध्वजः ।
 मधुवन्मदको यूनां प्रादुरासीन्मधूत्सवः ॥ ९ ॥
 तदा च राज्ञो मत्तेभः स्तम्भं भङ्क्ताऽपश्यद्वलः ।
 निर्ययौ त्रासिताशेषमर्थो मृत्योरिवानुजः ॥ १० ॥
 ततो नितम्बभारार्त्तां काञ्चित् कन्यां खलद्गतिम् ।
 करी करेण जग्राहाकृष्य पुष्करिणीमिव ॥ ११ ॥
 तस्यां च शरणार्थिन्यां क्रन्दन्त्यां दीनचक्षुषि ।
 जज्ञे हाहारवो विश्वदुःखबीजाक्षरोपमः ॥ १२ ॥
 रे मातङ्गासि मातङ्गः स्त्रियं गृह्णन्न लज्जसे ।
 इत्युक्तः स कुमारेण तां विमुच्य तमभ्यगात् ॥ १३ ॥

उतप्लुत्य दन्तसोपाने पादं विन्यस्य हेलया ।
 आरुरोह कुमारस्तमशितयदयासनम् ॥ १४ ॥
 वाक्पादाङ्गुशयोगेन स्वं योगिनेव योगवित् ।
 वशीचकार तं नागं कुमारस्तरसा ततः ॥ १५ ॥
 साधुसाध्वित्युच्यमानो जनैर्जयजयेति च ।
 कुमारः करिणं स्तम्भे नीत्वावध्नादशामिव ॥ १६ ॥
 ततो नरेन्द्रस्तत्रागात्तं च दृष्ट्वा विसिम्भिये ।
 आकृतिर्विक्रमश्चास्य कस्य चित्नीयते नवा ॥ १७ ॥
 कोऽयं कुतो वा च्छत्रात्मा किं सूर्यो वासवोऽथवा ।
 राज्ञेत्युक्ते रत्नवत्याः पितृव्यस्तमचीकथत् ॥ १८ ॥
 ततो विशाम्भतिः कन्याः पुण्यमानोक्ततोत्सवः ।
 दक्षः क्षपाकरायैव ब्रह्मदत्ताय दत्तवान् ॥ १९ ॥
 परिणीय स तास्तत्र सुखं तिष्ठन्नथाऽन्यदा ।
 जरत्यैत्यैकयेत्यूचे भ्रमयित्वांशुकाक्षलम् ॥ २० ॥
 इह वैश्रवणोऽस्त्याद्यः त्रिधा वैश्रवणोऽपरः ।
 तस्य च श्रीमतिर्नाम सुता श्रीरिव वारिधेः ॥ २१ ॥
 मोचिता भवता व्यालाद्राष्टोरिन्दुकलेव या ।
 सा 'त्वामेव पतीयन्ती ततः प्रभृति ताम्यति ॥ २२ ॥
 यथा गजाक्षया त्राता तथा त्रायस्व तां क्षरात् ।
 गृह्णाण पाणिं त्वं तस्मा यथा हृदयमग्रहीः ॥ २३ ॥

उपयेमे कुमारस्तां विविधोडाङ्गमङ्गलैः ।

सुवृद्धिमन्त्रिणः कन्यां नन्दां वरधनुः पुनः ॥ २४ ॥

पप्रयाते पृथिव्यां तौ तिष्ठन्ता तत्र गतितः ।

नाभियोगौ प्रतस्यातं ततो वाराणसीं प्रति ॥ २५ ॥

श्रुत्वायान्तं ब्रह्मदत्तं ब्रह्माणमिव गौरवात् ।

अभ्येत्य संमुखं वाराणसोगः स्वगृहेऽनयत् ॥ २६ ॥

कटकः कटकवतीं नाम पुत्रीं निजां ददौ ।

चतुरङ्गचमूं चाश्वौ सूक्तामिव जयत्रियम् ॥ २७ ॥

कणेरुदत्तयम्पेगो धनुर्मन्त्रौ तयाऽपरं ।

भगदत्तादयोऽप्येयुर्नृपाः श्रुत्वा तदागमम् ॥ २८ ॥

कृत्वा वरधनुं सेनान्यं सुपेणमिवार्पयिभिः ।

दीर्घं दीर्घपथे नेतुं प्रतस्थे ब्रह्मनन्दनः ॥ २९ ॥

दीर्घस्य दूतः कटकराजमेत्यैवमूचिवान् ।

दीर्घेण सममावात्यमैत्री त्यक्तुं न युज्यते ॥ ३० ॥

ततः कटक इत्यूचे ब्रह्मणा सहिताः पुरा ।

सोदर्या इव पञ्चाप्यभवाम सुहृदो वयम् ॥ ३१ ॥

स्वर्जुषो ब्रह्मणः पुत्रे राज्ये च त्रातुमर्पिते ।

दीर्घेण धिक्कृतं नाऽस्तिः शाकिन्यपि समर्पितम् ॥ ३२ ॥

ब्रह्मणः पुत्रभाण्डे यद्दीर्घोऽदीर्घमचिन्तयत् ।

आचचारातिपापं तच्छपचोऽपि किमाचरेत् ॥ ३३ ॥

नह्यश्च शंस दीर्घाय ब्रह्मदत्तोऽभ्युपेत्यमो ।

यदास्य यदि वा नग्नोन्युक्ता दूतं व्यमर्जयत् ॥ ३४ ॥

ततः प्रयाणंरश्चियैः काम्पोत्थं ब्रह्मसूर्ययो ।

सदीर्घमध्यरोत्तात्तत्रमः सार्कमिवास्मदः ॥ ३५ ॥

दीर्घः सर्वाभिभारण रणसारण पत्तनात् ।

दण्डाक्रान्तो निरसरद्विलादिव महीरगः ॥ ३६ ॥

धुनन्यपि तदान्यन्तैराभ्यादाददे व्रतम् ।

पार्श्वं पूर्णाप्रवर्तिन्याः क्रमाद्विर्वृतिमाप च ॥ ३७ ॥

पुरोगा दीर्घराजस्य पुरोगैर्ब्रह्मजन्मनः ।

नदीयादांस्यकूपारयादोभिरिव जघ्निरे ॥ ३८ ॥

दीर्घोऽप्यमर्षादुग्रामिदंद्रिकाविकटाननः ।

वराह इव धावित्वा हन्तुं प्रवहते परान् ॥ ३९ ॥

ब्रह्मदत्तस्य पादातरथसाघादिकं बलम् ।

पर्यास्यत नदीपूरणेव दीर्घेण वेगिना ॥ ४० ॥

ब्रह्मदत्तस्ततः क्रोधारुणाक्षो युयुधे स्वयम् ।

गर्जता दीर्घराजेन गर्जन् दन्तीव दन्तिना ॥ ४१ ॥

उभावपि बलिष्ठी तावस्ताण्यस्त्रैर्निगसतुः ।

कङ्गोलैरिव कङ्गोलान् युगान्तोद्भ्रान्तवारिधी ॥ ४२ ॥

ज्ञात्वाऽथ सेवक इवावसरं प्रसरदद्युति ।

डुटीके ब्रह्मदत्तस्य चक्रं दिक्चक्रजित्वरम् ॥ ४३ ॥

ततो जहार दीर्घस्य तेनाश ब्रह्मसूरसून् ।

विमर्दो विद्युतः को वा गोधानिधनसाधने ॥ ४४ ॥

शरीरं यौवनं लक्ष्मीः स्वाम्यं मित्राणि वान्धवः ।
 सर्वमप्यनिलोद्भूतपताकाञ्चलचञ्चलम् ॥ ६५ ॥
 वहिरङ्गान् द्विषोऽजैषीर्यया साधयितुं महीम् ।
 अन्तरङ्गान् जय तथा मोक्षसाधनहेतवे ॥ ६६ ॥
 गृहाण यतिधर्मं तत्पृथक्कृत्य त्यजापरम् ।
 राजहंसो हि गृह्णाति विभज्य क्षीरमम्भसः ॥ ६७ ॥
 ब्रह्मदत्तस्ततोऽवादीदृ दिष्ट्या दृष्टोऽसि वान्धव ।
 इयं तवैव राज्ययोर्भुङ्क्ष्व भोगान् यथारुचि ॥ ६८ ॥
 तपसो हि फलं भोगाः सन्ति ते किं तपस्यसि ।
 उपक्रमेत को नाम स्वतः सिद्धे प्रयोजने ॥ ६९ ॥
 मुनिरुचे ममाप्यासन् धनदस्येव सम्पदः ।
 मया तास्तृणवत्त्यक्ता भवभ्रमणभीरुणा ॥ ७० ॥
 सौधर्मात्क्षीणपुण्योऽस्मिन्नागतोऽसि महीतले ।
 इतोऽपि क्षीणपुण्यः सन् राजन्मा गा अधोगतिम् ॥ ७१ ॥
 आर्ये देशे कुले श्रेष्ठे मानुष्यं प्राप्य मोक्षदम् ।
 साधयस्यमुना भोगान् सुधया पायुशीचवत् ॥ ७२ ॥
 स्वर्गाञ्चुत्वा क्षीणपुण्यो भ्रान्तावावां कुयोनिषु ।
 यथा तथा स्मरन् राजन् किं बाल इव मुह्यसि ॥ ७३ ॥
 तेनैवं बोध्यमानोऽपि नाबुद्ध वसुधाधवः ।
 कुतः कृतनिदानानां बोधिबीजसमागमः ॥ ७४ ॥
 तमबोध्यतमं बुद्धा जगाम मुनिरव्यतः ।
 कालादिटाहिना दष्टे कियत्तिष्ठन्ति मानविकाः ॥ ७५ ॥

धानिकश्चेत्तथाप्राप्य केवलज्ञानमुत्तमम् ।
 भवोपयादिकर्माणि कृत्वा प्राप परं पदम् ॥ ७६ ॥
 ब्रह्मदत्तोऽपि संसारसुखानुभवनालभः ।
 भसातिवाहयामास शतानि शरदां क्रमात् ॥ ७७ ॥
 कदाचिन्नाकपरिचितो द्विजः कधिज्जगद तम् ।
 धकपत्तिन् स्वयं भुङ्क्ते यत्तन्मे देहि भोजनम् ॥ ७८ ॥
 ब्रह्मदत्तोऽप्यवाचत्तं सदसं द्विज दुर्जरम् ।
 चिरिण जीर्यमाणं तु मष्टोन्मादाय जायते ॥ ७९ ॥
 कदयोऽस्यन्नदानेऽपि धिक्षामिति वदन् द्विजः ।
 अभोजि सकुटुम्बोऽपि भूभुजा भोजनं निजम् ॥ ८० ॥
 निगायामथ विप्रस्य बीजादिव तदोदनात् ।
 शतशः खरः स्मरोन्मादतः प्रादुरभूत्तृणम् ॥ ८१ ॥
 यन्नातजननीजामिच्छुपाव्यतिकरं मियः ।
 यशुवकाहपुत्रीऽपि विप्रः प्रवृत्ते रते ॥ ८२ ॥
 ततो विरामे यामिन्या द्विजो गृहजनय सः ।
 द्विया दर्शयितुं स्नास्यमन्योऽन्यमपि नाशकम् ॥ ८३ ॥
 क्रूरणानेन राज्ञोऽस्त्रि सकुटुम्बो विडम्बितः ।
 चिन्तयन्नित्यमर्पेण नगराविरगाद्विजः ॥ ८४ ॥
 दूरादश्वत्थपत्राणि काणयन् शर्कराकणैः ।
 तेन कधिदजापालो ददृशे भ्रमता वहिः ॥ ८५ ॥
 मदैरसाधनायालमसाधिति विमृश्य सः ।
 तं मूल्येनैव सत्कारिणादायैवमवीचत ॥ ८६ ॥

शरीरं यौवनं लक्ष्मीः स्वाम्यं मित्राणि बान्धवः ।
 सर्वमप्यनिलोद्धूतपताकाञ्चलचञ्चलम् ॥ ६५ ॥
 बहिरङ्गान् द्विषोऽजैषीर्यथा साधयितुं महीम् ।
 अन्तरङ्गान् जय तथा मोक्षसाधनहेतवे ॥ ६६ ॥
 गृहाण यतिधर्मं तत्पृथक्कृत्य त्यजापरम् ।
 राजहंसो हि गृह्णाति विभज्य क्षीरमम्भसः ॥ ६७ ॥
 ब्रह्मदत्तस्ततोऽवादीदृ दिष्ट्या दृष्टोऽसि बान्धव ।
 इयं तवैव राज्ययोर्भुङ्क्ष्व भोगान् यथारुचि ॥ ६८ ॥
 तपसो हि फलं भोगाः सन्ति ते किं तपस्यसि ।
 उपक्रमेत को नाम स्वतः सिद्धे प्रयोजने ॥ ६९ ॥
 मुनिरूचे ममाप्यासन् धनदस्येव सम्पदः ।
 मया तास्तृणवत्यक्ता भवभ्रमणभीरुणा ॥ ७० ॥
 मोधर्मात्क्षीणपुण्योऽस्मिन्नागतोऽसि महीतले ।
 इतोऽपि क्षीणपुण्यः सन् राजन्ना गा भक्षीर्नसि ॥ ७१ ॥
 धार्यं देगे कुले येष्टे मानुष्यं प्राप्य मोक्षदम् ।
 साधयस्वमुना भोगान् मुधया पायुगोत्रवत् ॥ ७२ ॥
 अमीमांसा क्षीणपुण्यो भ्रातावानां कुर्यान्निधु ।
 यथा तया अहन् राजन् किं जानन्नर मुञ्चति ॥ ७३ ॥
 तेनेव मोक्षयमानोऽसि नाशुद्वन्द्वमुधाविव ।
 कुतः प्रवर्तयस्व नाना कारिणो नमस्मान्मते ॥ ७४ ॥
 ननु केन ननु इह जगति मुक्तिरवश्यतः ।
 केन हि तदा कृतः दृष्ट इति तदा विदुः कारिकायाः ॥ ७५ ॥

स्वाभ्यासमादिशेनं नैत्रैरपि विजयनाम् ।

विमानं स्थानमापूज्यं निर्देष्टुं पुरतो मम ॥ ८६ ॥

रोद्राध्यवसायं ते राज्ञो विज्ञाय मन्त्रापि ।

श्रेष्ठातकफलं स्थानं पूजित्वा पुरो न्यधात् ॥ ८७ ॥

मुमुक्षुं ब्रह्मदत्ताऽपि पाणिना संस्पृशन्मुहुः ।

विप्राणां मोघनं स्थानं साधु पूर्णमिति ब्रुवन् ॥ ८८ ॥

स्थानं स्तौरव्रजपायाः पुण्यवत्यास्तथा नहि ।

यथाऽऽसाद्यब्रह्मदत्तस्य तत्स्थानस्पर्शनं रतिः ॥ ८९ ॥

न कदाचन स स्थानमपसारयदपतः ।

दुष्प्रेक्षो मदिरापापमिव दुर्गतिःकारणम् ॥ ९० ॥

विप्रनेत्रधियाऽगृह्णात् श्रेष्ठातकफलानि मः ।

फलाभिमुखपापद्वोः सञ्जयमिव दोहदम् ॥ ९१ ॥

तस्यानिवर्त्तको रोद्राध्यवसायोऽत्यवर्तत ।

अशुभं वा शुभं वाऽपि सर्वं हि महतां महत् ॥ ९२ ॥

तस्यैवं वसुप्रेमस्य रोद्राध्यानानुबन्धिनः ।

पापपङ्कजराहस्य ययुर्वर्षाणि षोडश ॥ ९३ ॥

यार्तपु षोडशयुतेषु समाश्रितेषु

सप्तस्वर्षां क्षितिपतिः परिपूरितायुः ।

हिंसाऽनुबन्धिपरिणामफलानुरूपां

सप्तमीं नरकलोकमुवं जगाम ॥ ९४ ॥ २७ ॥

इति ब्रह्मदत्तचक्रवर्त्तिकथानकम् ॥

पुनरपि हिंसकात्रिन्दति ।

कुणिर्वरं वरं पङ्कुरगरीरी वरं पुमान् ।

अपि सम्पूर्णसर्वाङ्गो न तु हिंसापरायणः ॥ २८ ॥

कुणिर्विकलपाणिः वरमिति मनागिष्टे मन्तमव्ययं पङ्कुरः पादपि
कलः कुत्सितं शरीरमगरीरं नत्रः कुत्सायत्वात् तद्विद्यते यस्य कः
ऽगरीरी कुष्ठो विकलाङ्गः कुणिपङ्कुकुष्ठिनस्ते हि विकलाङ्गताः
हिंसामकुर्वन्तो मनाकं श्रेष्ठाः सम्पन्नेसर्वाङ्गोऽपि कृतपरिकरः
हिंसापरायणः पुमान्न तु श्रेष्ठः । ननु राट्स्थानपरायणस्य याश्चिन्
सा नरकहेतुत्वान्निन्द्याऽन् या तु शान्तिकनिमित्तं प्रायश्चित्तम
हिंसा या वा कुलकमायाता मत्स्यवर्णानामिव सा राट्स्थान
रहितत्वान्न दोषायेत्याह ॥ २८ ॥

हिंसा विघ्नाय जायेत विघ्नशान्त्यै कृताऽपि हि ।

कुलाचारधियाऽप्येषा कृता कुलविनाशनी ॥ २९ ॥

राट्स्थानमन्तरिणाप्यविदेकाङ्गोभावा या शान्तिकनिमित्तं
कमादा हिंसा सा न केवलं पापहेतुः प्रत्युत विघ्नमा
निमित्तं क्रियमाणा ममरादित्यकथोक्तस्य योगधर्मा
सुरेन्द्रदत्तस्यैव पिष्टमयकुक्कुटधररूपा विघ्नाय जायेत
यथाकुलाचारोऽयमिति बुद्ध्याऽपि कृता हिंसा कुलमैव वि
यति । २९ ॥

एतानीं कलकलायातामपि हिंसां परिहरन् प्रमान् प्रशस्य
पदेत्याह ।

अथ वशक्रमायातां यस्तु हिंसां परिवर्जित् ।

स श्रेष्ठः सुलभ इव कान्तसौकरिकात्मजः ॥ ३० ॥

“कल कलकलायातामपि हिंसां यः 'परिहरन् स श्रेष्ठः प्रशस्य
: सुलभ इव तस्य विशेषणं कान्तसौकरिकात्मजः कान्तसौक-
री नाम सौनिकस्याध्यात्मजः पुत्रः ।

३४

अथि हृष्यन्ति य मरणं न य परपीडं कुणन्ति मणसा वि ।

जं सुविहस्युगदपथा सौयारिचसुयो जहा सुलभो ॥

अथानकं सम्प्रदायमस्यम् ।

अथ

महर्षि मगधेऽस्ति पुरं राजगृहाभिधम् ।

तत्र आचारपादाजगृह्णीऽभूः श्रेणिको नृपः ॥ १ ॥

तस्य प्रियतमो नन्दाचिद्वर्णि शोभनभूषणं ।

अनूतां देवकीरौहिण्यापिषानकदुन्दुभिः ॥ २ ॥

नन्दायां नन्दनीं विम्वकुमुदानन्दचन्द्रमां ।

नाम्नाऽभयकुमारोऽभूदुभयान्वयभूषणः ॥ ३ ॥

अथ परिवर्जित् ।

अथि हृष्यन्ति य मरणं न य परपीडं कुर्वन्ति मनसापि ।

जं सुविहस्युगतिपथाः सौकरिक सुतो यथा सुलभः ॥ १ ॥

राजा तस्य परिज्ञाय प्रकष्टं बुद्धिकौशलम् ।
 ददौ सर्वाधिकारित्वं गुणा हि गरिमासदम् ॥ ४ ॥
 अन्यदा श्रीमहावीरो विहरन् परमेश्वरः ।
 जगत्पूज्यः पुरे तस्मिन्नागत्य समवासरत् ॥ ५ ॥
 श्रुत्वा स्वामिनमायातं जङ्गमं कल्पपादपम् ।
 कृतार्थमानी तत्रागान्मुदितः श्रेणिको नृपः ॥ ६ ॥
 यथास्थानं निषण्णेषु देवादिषु जगद्गुरुः ।
 प्रारभे दुरितध्वंस'देशनीं धर्म'देशनाम् ॥ ७ ॥
 तदा कुष्ठगलत्कायः कश्चिदेत्य प्रणम्य च ।
 निषसादोपतीर्थे'शमलर्क इव कुट्टिमे ॥ ८ ॥
 ततो भगवतः पादौ निजपूयरसेन सः ।
 निःशङ्कश्चन्दनेनेव चर्चयामास भूयसा ॥ ९ ॥
 तद्दीक्ष्य श्रेणिकः क्रुद्धो दध्यौ वध्योऽयमुत्थितः ।
 पापीयान् यज्जगद्भर्तार्येवमाशातनापरः ॥ १० ॥
 अत्रान्तरे जिनेन्द्रेण श्रुते प्रोवाच कुष्ठिकः ।
 म्रियस्वेत्यय जीवेति श्रेणिकेन श्रुते सति ॥ ११ ॥
 श्रुतेऽभयकुमारेण जीव वा त्वं म्रियस्व वा ।
 कालमौकारिकेणापि श्रुते मा जीव मा मृयाः ॥ १२ ॥
 जिनं प्रति म्रियस्वेति वचसा कथितो नृपः ।
 इतः स्थानादुच्छ्रितोऽमौ पाश्च इत्यादिगद्गटान् ॥ १३ ॥

नृपतानां सत्ताचारं भव्यां कुलो मयुजितः ।
 कुरुते अणिकमटे किरातेरिव शूकरः ॥ १४ ॥
 स तेषां पश्यतामिव दिव्यरूपधरः क्षणात् ।
 उत्पद्यताम्येषं कुर्वन्नर्कचिन्मयविदम्बनाम् ॥ १५ ॥
 परिणामः काञ्चित् राज्ञा क एष इति विम्वयात् ।
 निष्प्रभो भगवानप्यं देवोऽभाविन्त्यर्चो कचत् ॥ १६ ॥
 पुनर्निर्जपयामास भवञ्जमिति भूपतिः ।
 देवः कथमभूदेष कुलो वा केन हंतुना ॥ १७ ॥
 अर्थाय भगवानेवमस्ति वक्तोषु विद्युता ।
 कोशाभ्यो नाम पुस्तक्यां गतानां कोऽभवत्पुः ॥ १८ ॥
 तस्यां नगव्यामेकोऽभूत्सामतः येडुर्को दिजः ।
 सोऽसौ मदा दरिद्राणां भूखीणामवधिः परः ॥ १९ ॥
 गर्भिण्याऽभाणि धोऽन्येद्युर्वाद्यास्था रूतिकर्मणि ।
 भटानय एतं भट्यं सद्यः न ह्यन्यथा व्यथा ॥ २० ॥
 सोऽप्युच्ये तां प्रिये नास्ति मम कुत्रापि कोशलम् ।
 येन किञ्चिन्नमे जापि कलाप्राद्या यदीश्वराः ॥ २१ ॥
 उवाच सा च तं भट्टं गच्छ सेवस्त पार्थिवम् ।
 पृथिव्यां पार्थिवादन्यो न कश्चित्कल्पपादपः ॥ २२ ॥
 तथेति प्रतिपद्यामी नृपं पुष्पफलादिना ।
 प्रवृत्तः सेवितुं विप्रो रत्नेच्छुरिव सागरम् ॥ २३ ॥

कदाचिदय कौशास्त्री चम्पेनेनामितैर्व्रतैः ।
 घनर्तुनेव मेवैद्यैरिरुध्यत समन्ततः ॥ २४ ॥
 सानीकोऽपि शतानीको मध्यं कौशास्त्रि तस्मिन्वान् ।
 प्रतीक्षमाणः समयमन्तर्विलम्बिवोरगः ॥ २५ ॥
 चम्पाधिपोऽपि कालेन बहुना सन्नसैनिकः ।
 प्राहपि स्वाश्रयं यातुं प्रवृत्तो राजहंसवत् ॥ २६ ॥
 तदा पुष्पार्थमुद्याने गतः सेडुक ऐक्षत ।
 तं क्षीणसैन्यं प्रत्यूषे निष्प्रभोऽडुमिवोऽडुपम् ॥ २७ ॥
 तूर्णमेत्य शतानीकं व्यजिज्ञपदसाविदम् ।
 याति क्षीणबलस्तेरिर्भग्नदंष्ट्र इवोरगः ॥ २८ ॥
 यद्यद्योत्तिष्ठसे तस्मै तदा ग्राह्यः सुखेन सः ।
 बलीयानपि खिन्नः सन्नखिन्नेनाभिभूयते ॥ २९ ॥
 तद्वचः साधु मन्वानो राजा सर्वाभिसारतः ।
 निःससार शरासारसारनासीरदारुणः ॥ ३० ॥
 ततः पश्चादपश्यन्तो नेशुश्चम्पेशसैनिकाः ।
 अधिन्तिततडित्पाते को वीक्षितुमपि क्षमः ॥ ३१ ॥
 चम्पाधिपतिरेकाङ्गः कान्दिशीकः पलायितः ।
 तस्य हस्त्यश्वकोशादि कौशास्त्रीपतिरग्रहीत् ॥ ३२ ॥
 दृष्टः प्रविष्टः कौशास्त्रीं शतानीको महामनाः ।
 उवाच सेडुकं विप्रं ब्रूहि तुभ्यं ददामि किम् ॥ ३३ ॥
 विप्रस्तमूचे याचिये पृष्ट्वा निजकुटुम्बिनीम् ।
 पर्यालोचपदं नान्यो गृहिणां गृहिणीं विना ॥ ३४ ॥

नष्टः प्रहृष्टः सति न्य तदमेध शशंस मः ।
 शिवसा विजयानाम मा भवं दृष्टिगानिनी ॥ २४ ॥
 जययुता याज्ञवल्क्यं तृपाद्वाभादिकं तदा ।
 करिष्यन्त्यपरान्तराश्रयदाय विभवः खलु ॥ २५ ॥
 दिवं प्रत्यक्त आनीष्यन्ति यात्रामनमोजनम् ।
 दीनारी दक्षिणायां च यात्र्य इत्यन्यथाव्यतिम् ॥ २६ ॥
 जयाये तत्तथा विप्रो राजाऽटाक्षदृष्टिदम् ।
 करदोऽस्मिन्मपि प्राप्य वृष्ट्यात्वाजोचितं पयः ॥ २७ ॥
 प्रत्यक्षं तत्तथा नमो प्राप्य सम्प्रायनां च मः ।
 पुंसा राजप्रसादो हि पितृनाति महार्थताम् ॥ २८ ॥
 राजमान्दोऽयमिदं नित्यं लोकैर्न्यसन्त्यत ।
 यस्य प्रमत्ता नृपतिस्तस्य याः स्थात्र सेवकः ॥ २९ ॥
 अथ मुक्ता चानयित्वा पुमुज्जनेकशोऽप्यसौ ।
 प्रत्यक्षं दक्षिणालोमादिगिम्बलोभो द्विजश्वनाम् ॥ ३० ॥
 उपार्चयत विप्रोऽसौ विविधैर्दक्षिणाधनैः ।
 प्राप्स्यत्युत्तमैश्च पादैरिव वटदुमः ॥ ३१ ॥
 न तु नित्यमजीर्णाच्चवमनादूर्ध्वगैरसैः ।
 आर्भैरभूद्वृषितत्वगश्वत्य श्व लाचया ॥ ३२ ॥
 कुर्वी कमेण मञ्जुजे शीर्ष्णानां ह्रिपाणिकः ।
 तथैवाभुक्त राजाये मोऽटसो हव्यवाडिव ॥ ३३ ॥

एकदा मन्त्रिभिर्भूपो विज्ञप्तो देव कुठारी ।
 सचरिषुः कुठरोगो नास्य योग्यमिहायनम् ॥ ३१ ॥
 मन्त्रस्य नीरुजः पुत्रास्तोभ्यः कोऽप्यत्र भोज्यताम् ।
 'यद्विपतिमायां हि स्थाप्यते पतिमान्तरम् ॥ ३२ ॥
 गमाम्बुजि राक्षोक्तोऽमात्यैर्विप्रस्तयोदितः ।
 आशानिऽस्थापयन्तुं गृहे तस्थौ स्वयं पुनः ॥ ३३ ॥
 मधुमण्डं कन्दद्वन्द्वमक्षिकाजालमानितः ।
 पुनर्गुणदण्डं वक्तिः कुटोराक्षेपि स द्विजः ॥ ३४ ॥
 नीरुजस्तस्य तस्याज्ञा पुत्रा अपि न चकिरे ।
 राज्यानि ददुः किन्तु युनक्तस्यैव भोजनम् ॥ ३५ ॥
 नृपमनाना इदृशा अपि तं भोजयितुमायतुः ।
 निरुजस्तन्वयात् साटनोत्पटनमिहा ॥ ३६ ॥
 'यत्तु नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि ॥ ३७ ॥
 नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि ॥ ३८ ॥
 नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि ॥ ३९ ॥
 नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि ॥ ४० ॥
 नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि ॥ ४१ ॥
 नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि ॥ ४२ ॥
 नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि ॥ ४३ ॥
 नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि ॥ ४४ ॥
 नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि ॥ ४५ ॥
 नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि ॥ ४६ ॥
 नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि ॥ ४७ ॥
 नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि ॥ ४८ ॥
 नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि ॥ ४९ ॥
 नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि नान्यथाऽपि ॥ ५० ॥

गीयतामेक इत्याकर्णानुमोदिनः ।

न्यरे तेऽथ पशुं पशुवन्नन्दबुद्धयः ॥ ५५ ॥

हर्त्य च स्वाङ्गमन्त्रेन व्याधिवर्त्तिकाः ।

वारि पशुस्तावद्यावत् कुष्ठो बभूव सः ॥ ५६ ॥

प्रः स्वपुत्रेभ्यस्तं हत्वा पशुमन्यदा ।

प्रमजानन्तो मुग्धा वुभुजिरे च ते ॥ ५७ ॥

वार्थाय यास्वामीत्यापृच्छ तनयान् द्विजः ।

हुमुखोऽरस्त्वं शरणमिव चिन्तयन् ॥ ५८ ॥

तद्वितः सोऽटन्नटव्यां पयसे चिरम् ।

कुह्वदमिव देशे नानाद्रुमे क्रदम् ॥ ५९ ॥

गौरतरुस्तप्तपत्रपुष्पफलं द्विजः ।

अध्दिनाकांशुक्लथितं काथवत्पपी ॥ ६० ॥

यथा यथा वारि भूयोभूयस्तृपातुरः ।

तथा विरेकोऽस्य बभूव क्लमिभिः सह ॥ ६१ ॥

रुगासोत्कृतिभिरप्यहोभिर्लङ्घिताम्भसा ।

सर्वावयवो वसन्तेनैव पादपः ॥ ६२ ॥

यद्वष्टो ववले विप्रः क्षिप्रं स्ववेश्मने ।

वपुर्विशेषोत्थनृङ्गारो जन्मभूमिषु ॥ ६३ ॥

यां प्रविशन् पौरैर्दृष्टे जातविस्मयैः ।

प्रमानो निर्मुक्तो निर्मोक इव पद्मगः ॥ ६४ ॥

पृष्टः पुनर्जात इवोत्साधः कथं त्वसि ।

राधनादस्मीत्याचचक्षे स तु द्विजः ॥ ६५ ॥

स गत्वा स्वगृहे ऽपश्यत्स्वपुत्रान् कुष्ठिनो मुदा ।
 मयाऽवज्ञाफलं साधु दत्तमित्यवदत्त तान् ॥ ६६ ॥
 सुतास्तमेवमूचुथ भवता तात निर्घृणम् ।
 विश्वस्तेषु किमस्मासु द्विषेवेदमनुष्ठितम् ॥ ६७ ॥
 लोकोराक्रुष्यमानोऽसी राजन्नागत्य ते पुरम् ।
 आश्रयज्जीविकाद्वारं द्वारपालं निराश्रयः ॥ ६८ ॥
 तदाऽथ वयमायाता हास्योऽस्मत्तर्मदेशनाम् ।
 शीतं प्रचलितोऽमुञ्चत्तं विप्रं निजकर्मणि ॥ ६९ ॥
 दारोपविष्टः स द्वारदुर्गणामग्रतो बलिम् ।
 जन्मादृष्टमिवाभुङ्क्त यथेष्टं कष्टितः क्षुधा ॥ ७० ॥
 प्राकण्डं परिभुक्तान्नदीपाद्वीषोषणा च सः ।
 उत्पन्नया तृषाऽकारि मरुपात्य इवाकुलः ॥ ७१ ॥
 तन् दास्यमिया स्थानं त्यक्त्वा नामान्नपादिषु ।
 प्रभो जननान् जीवान् धन्यान्मेने तृषातुः ॥ ७२ ॥
 आसन् वारि वारोति स तृषाती अपतत ।
 इदं नगरदास्याप्यामजनि दद्रेः ॥ ७३ ॥
 विदग्धः स भूयोऽप्याममामेव पतते ।
 नो बोध्यदन्तनाये न प्रभवान्न ममभ्युदयः ॥ ७४ ॥
 वन्द्योऽनन्तलोदन्तः स तृषाऽकारिणां भूमावः ।
 न न चान्नान्नपादिषु ज्ञानेन युतपुत्रवत् ॥ ७५ ॥
 इति ॥ इति योगशास्त्रे भगवद्गीतायां अष्टमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥
 अथ योगशास्त्रे भगवद्गीतायां अष्टमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥

म दध्या ददुर्घ्वं द्वारे संस्थाप्य मां पुरा ।
 दास्यां यं यन्दितुमगात्त आगाद्गवानिह ॥ ७७ ॥
 यथैतं यान्ति तं द्रष्टुं लोका यास्याम्यहं तथा ।
 सर्वमाधारणी गङ्गा नहि कस्यापि पतङ्को ॥ ७८ ॥
 ततोऽस्मद्वन्दनाहितोरुत्प्लुत्योत्प्लुत्य सोऽध्वनि ।
 आयांस्तोऽग्न्यसुरक्षुणो भेकः पञ्चत्वमाप्तवान् ॥ ७९ ॥
 ददुर्गाल्लोऽयमुत्पेदे देयोऽस्मद्वक्तिभाविनः ।
 भावना हि फलत्वेव विनाऽनुष्ठानमप्यहो ॥ ८० ॥
 इन्द्रः सदस्युवाचेदमुपश्रेणिकमार्हताः ।
 अथहृधानस्तदसौ तत्परीक्षार्थमागतः ॥ ८१ ॥
 गोशीर्षचन्दनेनायमानर्षं चरणी मम ।
 त्वदृष्टिमोहनायान्यत्सर्वं व्यधित वैक्रियम् ॥ ८२ ॥
 अथोचे श्रेणिकः स्वामिन्नमङ्गल्यं प्रभोः क्षुतं ।
 एषोऽन्येषां तु मङ्गल्यामङ्गल्यानि जगाद किम् ॥ ८३ ॥
 अथाचक्षे भगवान् किं भवेऽद्यापि तिष्ठसि ।
 गौघ्नं मात्तं प्रयाहीति मां म्रियस्वेलुवाच सः ॥ ८४ ॥
 म त्वां जगाद जीवेति जीवतस्ते यतः सुखम् ।
 नरके नरगार्दूलं मृतस्य हि गतिस्तव ॥ ८५ ॥
 जीवन् धर्मं विधत्ते स्याद्विमानेऽनुत्तरे मृतः ।
 जीव म्रियस्व वेल्लेवं तेनाभयमभापत ॥ ८६ ॥
 जीवन् पापपरी मृत्वा मममं नरकं व्रजेत् ।
 कालसौकरिकस्तेन प्रोचे मा जीव मा मृथाः ॥ ८७ ॥

जचेऽभयस्त्वत्पिता यच्चक्रो तस्येदृशं फलम् ।
 सत्यमत्युग्रपापानां फलमत्रैव लभ्यते ॥ २० ॥
 तथाऽप्यस्य कुरु प्रीत्यै विपरीतेन्द्रियार्थताम् ।
 अमेध्यगन्धविध्वंसे भवेन्न जलमौषधम् ॥ २१ ॥
 अथैत्य सुलसस्तं तु कटुतिक्तान्यभोजयत् ।
 अपाययदपोऽत्युष्णास्तप्ततपुसहोदराः ॥ २२ ॥
 भूयिष्ठविष्ठया सुष्ठु सर्वाङ्गीणं व्यलेपयत् ।
 जर्जुकण्टकमय्यां च शय्यायां पर्यसूपुषत् ॥ २३ ॥
 श्रावयामास चक्रीवत्क्रमेलकरवान् कटून् ।
 रक्षोवेतालकङ्कालघोररूपाण्यदर्शयत् ॥ २४ ॥
 तैः प्रीतः सोऽब्रवीत्पुत्रं चिरात्स्वादय भोजनम् ।
 शीतं वारि मृदुः शय्या सुगन्धि च विलेपनम् ॥ २५ ॥
 शब्दः श्रुतिसुधाऽमूनि रूपाण्येकं सुखं दृशोः ।
 भक्तेनापि त्वयाऽस्मात् किं वञ्चितोऽस्मि चिरं सुखात् ॥ २६ ॥
 तच्छ्रुत्वा सुलसो दध्याविदमत्रैव जन्मनि ।
 अहो पापफलं घोरं नरके किं भविष्यति ॥ २७ ॥
 सुलसे चिन्तयत्येवं स मृत्वा प्राप दारुणम् ।
 सप्तमे नरके स्थानमप्रतिष्ठानसंज्ञितम् ॥ २८ ॥
 कृतोर्द्धदेहिकोऽभाणि सुलसः स्वजनैरिति ।
 पितुः शय्य पदं स्याम सनाथा हि त्वया यथा ॥ २९ ॥
 सुलसस्तानुवाचेदं करिष्ये कर्म न ह्यदः ।
 किञ्चिन्नेमे फलं पित्राऽप्यत्रैवामुष्य कर्मणः ॥ ३० ॥

यथा मम प्रिया प्राणास्तथाऽन्यप्राणिनामपि ।
 स्वप्राणिताय धिगहो परप्राणप्रसारणम् ॥ ३१ ॥
 हिंसाजीविकया जीवेत् कः प्रेक्ष्य फलमौदृशम् ।
 मरणैकफलं ज्ञात्वा किंपाकफलमस्ति कः ॥ ३२ ॥
 अथ ते स्वजना प्रोचुः पापं प्राणिवधेऽत्र यत् ।
 तद्विभज्य ग्रहीष्यामो हिरण्यमिव गोत्रिणः ॥ ३३ ॥
 त्वमेकं महिषं हन्या हनिष्यामोऽपरान् वयम् ।
 अत्यल्पमेव ते पापं भविष्यति ततो ननु ॥ ३४ ॥
 आदाय सुलसः पित्रं कुठारं प्राणिना ततः ।
 तेनाजघ्ने निजां जङ्घां मूर्च्छितो निपपात च ॥ ३५ ॥
 लब्धसंज्ञस्ततोऽवादीत् 'साक्रन्दः करुणस्वरम् ।
 हा कुठारप्रहारेण कठोरेणास्मि पीडितः ॥ ३६ ॥
 गृह्णीत बन्धवो यूयं विभज्य मम वेदनाम् ।
 स्यामल्पवेदनो येन पीडितं पात पात माम् ॥ ३७ ॥
 सुलसं खिन्नमनसस्ते च प्रतिवभाषिरे ।
 पीडा कस्यापि केनापि ग्रहीतुं शक्यते किमु ॥ ३८ ॥
 मुनसो व्याजहारदं यद् व्यथामियतीमपि ।
 न मे ग्रहीतुर्मागिध्वे तत्कथं नरकव्यथाम् ॥ ३९ ॥
 कृत्वा पापं कुटुम्बार्थं घोरां नरकवेदनाम् ।
 एकोऽमुत्र महिष्येऽहं स्यास्यन्त्यत्रैव बान्धवाः ॥ ४० ॥

हिंसां तत्र कश्चिन्नामि पैतृकीमपि सर्वथा ।

पिता भवति यद्यन्यः किमन्यः स्वसत्मतोऽपि हि ॥ ४१ ॥

एवं व्याघरसंशयं सुलभम्यातिपीडया ।

प्रतिजागरणाद्यागादभयः त्रैणिकात्मजः ॥ ४२ ॥

परिरभ्य बभार्थं तमभयः साधु साधु भोः ।

भवं ते श्रुतमस्माभिः प्रसीदाद्यमागताः ॥ ४३ ॥

पापात्पितृणादपक्रामन् कर्दमादिव दूरतः ।

त्वमेकः प्राप्यसे हन्त पक्षपातो गुणेषु नः ॥ ४४ ॥

सुलभं पैगलैर्वमालार्पणं भवत्सलः ।

अनुमोद निजं धाम स जगाम नृपात्मजः ॥ ४५ ॥

स्नाननादृत्य सुलभो ग्रहीतृदादगत्रतः ।

दौर्गत्यभीतोऽस्याज्जेनधर्मे रोर इवेक्षरे ॥ ४६ ॥

कालमीकरिकस्तुरिवैधं यस्यजित् कुलभवामपि हिंसाम् ।

स्वर्गसम्पददवीयसि तस्य श्रेयसामविषयो न हि किञ्चित् ॥ १४७ ॥ ३० ॥

अथ हिंसां कुर्वन्नपि दमादिभिः पुण्यमर्जयत्येव

पापं च विशीधयेदित्याह—

दमो देवगुरुपास्तिर्दानमध्ययनं तपः ।

सर्वमप्येतदफलं हिंसां चेन्न परित्यजेत् ॥ ३१ ॥

दम इन्द्रियजयः, देवगुरुपास्तिर्देवसेवा गुरुसेवा च, दानं पात्रेषु
द्रव्यविद्याणनं, अध्ययनं धर्मशास्त्रादेः पठनं, तपः कृच्छ्र-
चान्द्रायणादि, एतद्दमादि सर्वमपि न तु किञ्चिदेव, अफलं

पुण्यार्जनपापक्षयादिफलरहितं चेद्यदि हिंसां शान्तिकहेतुं कुन-
क्रमायातां वा न परित्यजेन्न परिहरेत् ॥ एवं तावन्मांसलुभ्नां
शान्तिकार्थिनां कुलाचारमनुपालयतां च या हिंसा सा
प्रतिषिद्धा ॥ ३१ ॥

इदानीं शास्त्रीयां हिंसां प्रतिषेधन् शास्त्रत्वेन वाऽऽक्षिपति—

विश्वस्तो मुग्धधीर्लोकः पात्यते नरकावनौ ।

अहो नृशंसैर्लोभाभ्यैर्हिंसाशास्त्रोपदेशकैः ॥ ३२ ॥

हिंसाशास्त्रं वक्ष्यमाणं तस्योपदेशका हिंसाशास्त्रोपदेशका मन्वा-
दयस्तैः किं विशिष्टैर्नृशंसैर्निर्देश्यैः । दयावान् हि कथं हिंसाशास्त्र-
मुपदिशेत् । नृशंसत्वे हेतुमाह । लोभाभ्यैः मांसलोभाभ्यैः
स्वाभाविकविवेकविदेकिसंसर्गचक्षूरहितैः ।

यदाह—

✓ एकं हि चक्षुरमलं सहजो विवेक-
स्तद्वद्विरेव सह संवसतिर्द्वितीयम् ।

एतद्वयं भुवि न यस्य स तत्त्वतोऽन्ध-

स्तस्यापमार्गचलने खलु कोऽपराधः ॥ १ ॥

अहो इति निर्वेदे यतो विश्वस्तो विग्रहः विश्वस्तत्वे हेतु-
चक्षुरवुद्धिर्हि कृत्याकृत्यं विवेचयन् न प्रतारकवचमसु
लोकः प्राकृतो जनः पात्यते क्षेप्यते नरकावनौ
पृथ्ग्राम् ॥ ३२ ॥

हिंसाशास्त्रमेव यदाहुरित्यनेन प्रस्तुत्य निर्दिशति—

यज्ञार्थं पशवः सृष्टाः स्वयमेव स्वयंभुवा ।

यज्ञोऽस्य भूत्यै सर्वस्य तस्माद्यज्ञे वधोऽवधः ॥३३॥

यज्ञनिमित्तं स्वयंभुवा प्रजापतिना पशवः सृष्टा उत्पादिताः यमेवेत्यर्थवादः अस्य जगतो विखस्य यज्ञो ज्योतिष्टोमादिः भूतिर्विभवः तस्मात्तत्र यो वधः स न वधो विज्ञेयः हिंसा-पापस्यानुत्पत्तेः । एवमुच्यते । कथं पुनर्यज्ञे हिंसादोषोऽस्ति । उच्यते । हिंसा हिंस्यमानस्य महानपकारः प्राणयोगे पुत्रदारधनादिवियोगेन वा सर्वानर्थोत्पत्तेर्दुष्कृतस्य वा नरकादिफलविपाकस्य प्रत्यासत्तेः । यज्ञे तु हतानामुपकारोऽप्यकारः नरकादिफलानुत्पत्तेः ॥ ३३ ॥

एतदेवाह—

औषध्यः पशवो वृक्षास्तिर्यञ्चः पक्षिणस्तथा ।

यज्ञार्थं निधनं प्राप्ताः प्राप्नुवन्त्युच्छ्रितिं पुनः ॥३४॥

औषधो दर्भादयः पशवश्छागादयः वृक्षा यूपादयः तिर्यञ्चोऽपि पक्षिणः पक्षिणः कपिञ्जलादयः यज्ञार्थं यज्ञनिमित्तं निधनं प्राप्ताः । यद्यपि केषाञ्चित्तत्र निधनं नास्ति तथापि या च पीडा विद्यत इति सा निधनशब्देन लक्ष्यते । प्राप्नुवन्ति उच्छ्रितिमुत्कर्षं देवगन्धर्वयोनित्वमुत्तरकुर्वादियु दीर्घायु-कादि च ॥ ३४ ॥

उक्तं चेत्यनेन संवादश्लोकमुपदर्शयति—

वराकश्चार्वाको योऽसौ प्रकटनास्तिकः ।

वेदोक्तितापसच्छद्मच्छन्नं रक्षो न जैमिनिः ॥ ३८ ॥

इति मनागिष्टो जैमिन्यपेक्षया चार्वाको लौकायतिकः

इति दम्भरहितत्वादनुकम्प्यः । तदेवाह । योऽसौ प्रकट-

नास्तिकः । जैमिनितु न वरं कुतः वेदोक्तितापसच्छद्म

सवेः स्तेन छन्नं रक्षो राक्षसः अयं हि वेदोक्तिं मुखे

सकलप्राणिवच्चनात् मायावी राक्षस इव । यच्चोक्तम् ।

यं पश्यवः सृष्टा इति तद्वाङ्मात्रं निजनिजकर्मनिर्माण-

मयेन नानायोनिषु जन्तवः समुत्पद्यन्त इति व्यलीकः

पितृ सृष्टिवादः यन्नोऽस्य भूत्यै सर्वस्येति त्वर्थवादः

यत्तमात्रं वधोऽवधो इति तूपहासपात्रं वचः यन्नार्थं विनि-

र्तना चौषध्यादीनां पुनरुच्छ्रयप्राप्तिः अह्वानभाषितं अकृत-

तानं यन्नवधमात्रेणोच्छ्रितगतिप्राप्त्ययोगात् । अपिच । यन्न-

मात्रे यदि उच्छ्रितगतिप्राप्तिस्तर्हि मातापित्रादीनामपि

वधः किं न क्रियते ।

यदाहुः—

नाहं स्वर्गफलोपभोगद्विषितो नाभ्यर्थितस्त्वं मया

सन्तुष्टस्तृणभक्षणेन सततं साधो न युक्तं तव ।

स्वर्गं यान्ति यदि त्वया विनिहता यज्ञे ध्रुवं प्राणिनो
 यज्ञं किं न करोषि मादृषिदृभिः पुत्रैस्तथा वान्यवैः ॥ १ ॥
 मधुपर्कादिषु च हिंसा श्रेयसे नान्यत्वेति स्वच्छन्दभाषितं, को
 विशेषो हिंसाया येनैका श्रेयस्करी नान्येति । पुण्यात्मानं
 सर्वाऽपि हिंसा न कर्त्तव्येत्याहुः ।

यथा—

‘सर्वे जीवा वि दृच्छन्ति जीविजं न मरज्जिजं ।

तस्मा पाणिवहं घोरं निगन्था वज्जयन्ति णम् ॥ १ ॥

यत्तूक्तं—

आत्मानं च पशून्धैव गमयत्युत्तमां गतिमिति ।

तदतिमहामाहमिकादन्यः को वक्तुमर्हति । अपि नाम पशून्
 रक्षित्तस्याकामनिर्जरयोत्तमगतिलाभः संभवेत् द्विजस्य
 निगातक्षपाणिकाग्रहारपूर्वं मौनिकस्येव निर्दयस्य हिंस्रस्य
 कथमुत्तमगतिसंभावनाऽपि स्यात् ॥ ३८ ॥

एतदेव विग्रेषाभिधानपूर्वकमुपसंहरन्नाह—

‘द्वोपहादव्याजेन यज्ञव्याजेन येऽथवा ।

घ्नन्ति जन्तून् गतघृणा घोरां ते यान्ति दुर्गतिम् ॥ ३ ॥

देवा नैव वरिष्ठाकादयस्तेभ्यः उपहारो बलिः स एव ध्यातव्यः ।
 तेन मज्जनममोमावाटमोनेवाटमीनममितकादिषु देवपूजाभ्यं

नरे जीवा यदि दृच्छन्ति जीविजं न मर्तुम् ।

तस्मा पाणिवहं घोरं निगन्था वज्जयन्ति णम् ॥ १ ॥

ये जन्तुघातं कुर्वन्ति ये च यज्ञव्याजेन गतघृणा निर्दयास्ते
रौद्रां दुर्गतिं नरकादिलक्षणां यान्ति अत्र देवोपहारव्याजे-
ति विशेषाभिधानं यज्ञव्याजेनेत्युपसंहारः अपि च निरावाधे
साधने स्वाधीने सावाधपराधीनधर्मसाधनपरिग्रहो न श्रेयान् ।

॥ ६३ ॥—

अक्के चेन्मधु विन्देत किमर्थं पर्वतं व्रजेदिति ॥ ३८ ॥

एतदेवाह—

शमशीलदयामूलं हित्वा धर्मं जगद्धितम् ।

अहो हिंसाऽपि धर्माय जगदे मन्दबुद्धिभिः ॥ ४० ॥

कषायेन्द्रियजयः शीलं सुखभावता दया भूतानुकम्पा एतानि
कारणं यस्य स तथा धर्मोऽभ्युदयनिःश्रेयसकारणं तं किं
मिदं जगद्धितं, हित्वा उपेक्ष्य शमशीलादीनि धर्मसाधनान्युपे-
क्ष्य, अहो इति विस्मये हिंसा अपि धर्मसाधनबहिर्भूता धर्म-
साधने मन्दबुद्धिभिरुक्ता सर्वजनप्रसिद्धानि शमशीलादीनि
अधर्मसाधनमपि हिंसां धर्मसाधनत्वेन प्रति-
पद्यते परेषां व्यक्तैव मन्दबुद्धिता । एवं तावत्सोभामूला
कुलक्रमायाता यज्ञनिमित्ता देवोपहारहेतुका च हिंसा
तिपिडा ॥ ४० ॥

पितृनिमित्ता अवशिष्यते तां प्रति निषेधितुं परशास्त्रीयां
पुनरेकीमनुवदति—

हविर्यच्चिररात्राय यच्चानन्त्याय कल्पते ।

पितृभ्यो विधिवद्दत्तं तत्प्रवक्ष्याम्यशेषतः ॥ ४१ ॥

चिररातगद्दो दीर्घकालवचनः यच्चानन्त्याय केनचिद्विषा दीर्घ-
कालतृप्तिर्जायते केनचिदनन्तैव तदुभयं प्रवक्ष्यामि ॥ ४१ ॥

तिलैर्ग्रीहियवैर्माषैरङ्गिर्मूलफलेन वा ।

दत्तेन मांसं प्रीयन्ते विधिवत्पितरो नृणाम् ॥ ४२ ॥

तिलनादियद्गण नैतत्परिमंख्यानाथैमपि तूपात्तानां फलविशेषा-
यैनायेम् ॥ एतैर्विधिवद्दत्तैः पितरो मांसं प्रीयन्ते ॥ ४२ ॥

द्वौ मामौ मत्स्यमांसिन चीन् मासान् हारिणीन तु ।

श्रीरक्षणाथ चतुरः शाकुनिनेह पञ्च तु ॥ ४३ ॥

मत्स्याः पादोनकाद्याः, हरिणा नृणाः, श्रीरक्षा भेषाः, ॥ ४३ ॥
शाकुनिश्चतुराद्याः ॥ ४३ ॥

प्रभृतामांश्छागमांसिन पायैतेनेह मह वै ।

यष्टाविलब्ध मांसिन गौरवेण नयेव तु ॥ ४४ ॥

॥ ४४ ॥ यष्टाविलब्ध मांसिन गौरवेण नयेव तु ॥ ४४ ॥

दत्तमांसान् नृ लक्ष्मिना यमाहमहिप्रामिप्रैः ।

न नृ लक्ष्मिना नृ लक्ष्मिना यमाहमहिप्रामिप्रैः ॥ ४५ ॥

संवत्सरं तु गव्येन पयसा पायसेन तु ।

वार्षीणसस्य मांसेन तृप्तिर्द्वादशवार्षिकी ॥ ४६ ॥

।नुमितयोः श्रुतसंबन्धस्य बलीयस्त्वाद्वाग्येन पयसा पायसेन च
बन्धो न मांसेन प्राकरणिकेन, अन्ये तु व्याख्यानयन्ति मांसेन
वाग्येन पयसा पायसेन वा पयसो विकारः पायसं दध्वादि पयः-
संस्कृते त्वोदने प्रसिद्धिः वार्षीणसो जरच्छागः यस्य पिवतो जलं
णि स्पृशन्ति जिह्वा कर्णौ च ॥

यदाह—

त्रिपिबं त्विन्द्रियक्षीणं श्वेतं वृद्धमजापतिम् ।

वार्षीणसं तु तं प्राहुर्यात्रिकाः पितृकर्मसु ॥ १ ॥ ४६ ॥

पेद्वनिमित्तहिंसोपदेशकं शास्त्रमनूय तदुपदिष्टां हिंसां दूष-
यति—

इति स्मृत्यनुसारेण पितृणां तर्पणाय या ।

मूढैर्विधीयते हिंसा साऽपि दुर्गतिहेतवे ॥ ४७ ॥

ति पूर्वोक्ता या ऋतिर्धर्मसंहिता तस्या अनुसारेणालम्बनेन
पेतरः पितुर्वेष्टाः ।

यच्छ्रुतिः—

पित्रे पितामहाय प्रपितामहाय पिण्डं निर्वपेदिति ।

।पां तर्पणाय तृप्तये मूढैरविचारकैर्या हिंसा विधीयते सापि न
त्वेतलं मांसलोभादिनिमित्ता दुर्गतिहेतवे नरकाय न हि स्वल्पाऽपि
हापिहिंसा न नरकादिनिबन्धनं यत्तु पितृदत्तिप्रपञ्चवर्णनं

तन्मुग्धबुद्धिप्रतारणमात्रं न हि तिलव्रीह्यादिभिर्मत्स्यैः
परासूनां पितॄणां हस्तिरुत्पद्यते ।

यदाह —

मृतानामपि जन्तूनां यदि हस्तिर्भवेदिह ।

निर्वाणस्य प्रदीपस्य स्नेहः संवर्द्धयेच्छिखाम्

न केवलं हिंसा दुर्गतिहेतुरेव किं तु हिंस्यमानैः

निबन्धनत्वेन सस्यापि इहामुत्र च हिंसाहेतुतया

अहिंसस्य तु सर्वजीवाभयदानशौण्डस्य न

भयमस्तीत्याह—

यो भूतेष्वभयं दद्याद्भूतेभ्यस्तस्य नो भयं

यादृग्वितीर्यते दानं तादृगासाद्यते प

स्यष्टम् ॥ ४८ ॥

एवं तावडिंसापराणां मनुष्याणां नरकादि हिंसा

सुराणामपि हिंसकानां जुगुप्सनीयचरितानां

पूज्यत्वं परिदेवयते—

कोदण्डदण्डचक्रासिगूलशक्तिधराः

हिंसका अपि हा कष्टं पूज्यन्ते देवत

हा कष्टमित्यतिशयनिर्वेदे हिंसका अपि रुद्रप्रभृत

जैः पूज्यन्ते विविधपुष्पोपहारादिभिरर्च्यन्ते त

इति कीदण्डादिधरत्वाहिंसकाः हिंसकत्वमन्तरेण कीदण्डा-
धारयितुमयुक्तत्वात् कीदण्डधरः शङ्करः दण्डधरो यमः
सिधरो विष्णुः शूलधरो शिवो शक्तिधरः कुमारः उप-
वां शस्त्राणां शस्त्रधराणां च ॥ ४८ ॥

एवं प्रपञ्चतो हिंसां प्रतिपिष्य तद्विपक्षभूतमहिंसाव्रतं

श्लोकद्वयेन स्तौति—

मातेव सर्वभूतानामहिंसा हितकारिणी ।

अहिंसैव हि संसारमरावमृतसारणिः ॥ ५० ॥

अहिंसा दुःखदावाग्निप्रावृषेण्यघनावली ।

भवभमिरुगात्तानामहिंसा परमौषधी ॥ ५१ ॥

ष्टम् ॥ ५० ॥ ५१ ॥

अहिंसाव्रतस्य फलमाह—

दीर्घमायुः परं रूपमारोग्यं श्लाघनीयता ।

अहिंसायाः फलं सर्वं किमन्यत्कामदैव सा ॥ ५२ ॥

हिंसापरो हि परेषामायुर्वर्द्धयन्नरूपमेव जन्मान्तरे दीर्घायुर्द्धं
भते तथैव पररूपमविनाशयन् प्रकृष्टं रूपमाप्नोति तथैव
स्वास्थ्यहेतुं हिंसां परिहरन् परमस्वास्थ्यरूपमारोग्यं लभते
सर्वभूताभयप्रदय तेभ्य आत्मनः श्लाघनीयतामश्रुते एतत्सर्व-
हिंसायाः फलं कियद्वा शृङ्गयादिकया वक्तुं शक्यते । इत्याह
किमन्यत्कामदैव सा यद्यत्कामयते तत्तस्मै ददाति उपलक्षणमेतद-
मितस्यापि स्वर्गापवर्गादेः फलस्य दानात् ।

प्रचान्तरे शो कः —

हेमाद्रिः पर्वतानां हरिरमृतभुजां वक्रवर्ती नराणां
गीतांशुर्ध्यातिषां स्रस्तहरजनिर्गुहां चण्डुरोचिर्यहाणाम् ।
सिन्धुस्तोयागयानां जिनपतिरसुरामर्त्यमर्त्याधिपानां
यदत्तद्विद्वानामधिपतिपदयो यात्यहिंसा किमन्यत् ॥ १ ॥

उक्तमहिंसाव्रतम् ॥ ५२ ॥

अथ सूत्रतव्रतस्यावसरस्तत्र नालीकविरतिव्रतमन्तरांशोऽप्यु-
पद्यते, न च तत्फलमनुपदर्श्यालीकादिरतिं कारयितुं शक्नोति
इत्यलीकफलमुपदर्शयति तद्विरतिमुपदर्शयति —

मन्मनत्वं काहलत्वं मूकत्वं मुखरोगिताम् ।

वीच्यासत्यफलं कन्यालीकाद्यसत्यमुत्सृजेत् ॥ ५३ ॥

मन एव मन्तुं यत्र तन्मन्मनं परस्याप्रतिपादकं वचनं तद्योगात्पुरुषो-
ऽपि मन्मनस्तस्य भावो मन्मनत्वं १ काहलमव्यक्तवर्णं वक्त्रं
तद्योगात्पुरुषोऽपि काहलस्तस्य भावः काहलत्वं २ मूको-
तस्य भावो मूकत्वं ३ मुखस्य रोगा उपजिह्वादयस्तेऽस्य
मुखरोगी तस्य भावो मुखरोगिता ४ एतत्सर्वमसत्यफलं
शास्त्रवलेनोपलभ्यासत्यं स्थूलासत्यमुत्सृजेच्छावकः ।

यदाह—

मूका जडाश्च विकला वाग्हीना वाग्जुगुप्सिताः ।

पूतिगन्धमुखाश्चैव जायन्तेऽनृतभाषिणः ॥ १ ॥ ५३ ॥

असत्यं च तच्च कन्यालीकादि वक्ष्यमाणम् तदेवाह—

कन्यागोभूम्यलीकानि न्यासापहरणं तथा ।

कूटसाक्ष्यं च पञ्चेति स्थूलासत्यान्यकीर्तयन् ॥ ५४ ॥

१. लीकं १ गवालीकं २ भूम्यलीकं ३ न्यासापहरणं ४ कूटसाक्ष्यं
 ५ एतानि पञ्च स्थूलासत्यान्यकीर्तयन् जिनाः । तत्र कन्या-
 ६ कन्यालीकं भिन्नकन्यामभिन्नां विपर्ययं वा वदतो
 ७ ति ; इदं च सर्वस्य कुमारादिद्विपदविषयस्थालीकस्योप-
 ८ १ गवालीकमल्पक्षीरां बहुक्षीरां विपर्ययं वा वदतः,
 ९ सर्वचतुष्पदविषयस्थालीकस्योपलक्षणं २ भूम्यलीकं
 १० न्यासः ३ लीकां विपर्ययं वा वदतः, इदं च शेषपाद-
 ११ ५४ अथ विपर्ययः १ स्थो २ अथ ३ अथ द्विपदचतुष्पदापद-
 १२ एतेषु कस्मान्न कृतम् । उच्यते । कन्याद्यलीकानां लोके
 १३ तिगर्हितत्वेन कूटत्वादिति । न्यस्यते रक्षणायान्यस्मै समर्प्यत
 १४ त न्यासः सुवर्णादिः तस्यापहरणमपलापस्तद्वचनं स्थूलमृपा-
 १५ इदं चानेनैव विशेषेण पूर्वालीकेभ्यो भेदेनोपात्तं ; कूटसाक्ष्यं
 १६ कृतस्य लक्ष्मामक्षरादिना कूटं वदतः, यथाहमत्र साक्षी
 १७ स्य च परकीयपापसमर्थकत्वलक्षणविशेषमाश्रित्य पूर्वभ्यो भेदे-
 १८ तः, एतानि क्लिष्टाशयसमुत्पत्त्यात् स्थूलासत्यानि ॥ ५४ ॥

१९ स्थूलालीकत्वे विशेषणद्वारेण हेतुमुपन्यस्य प्रतिषेधमाह—

सर्वलोकविरुद्धं यद्यद्विश्वसितघातकम् ।

यद्विपक्षश्च पुण्यस्य न वदेत्तदसून्तम् ॥ ५५ ॥

'अद्वयमिदं यः कालमिदं पञ्चुप्पन्नमणागए ।

जत्थ भंका भवे तं तु, एवमेवं ति णो वए ॥ २ ॥

'अद्वयमिदं यः कालमिदं पञ्चुप्पन्नमणागए ।

निस्संकिच्चं भवे जं तु, एवमेवं तु भिद्दिचे ॥ ३ ॥

एतच्चासत्यं चतुर्धा । भूतनिर्गमो, अभूतोद्भावनं, अर्थान्तरं,

च । भूतनिर्गमो यथा । नास्यात्मा, नास्ति पुण्यं, नास्ति

चित्त्वादि । अभूतोद्भावनं यथा । सर्वगत आत्मा श्यामाक-

उ । लो वा । अर्थान्तरं यथा । गामश्वमभिदधतः । गर्हा तु

ध । एका सावयव्यापारप्रवर्त्तनी ; यथा चेतं कपेत्यादि ।

वि । अप्रिया ; काणं काणमिति वदतः । तृतीया आक्रोश-

; यथा अरे बान्धकिनेय इत्यादि ॥ ५७ ॥

अतिपरिहरणीयत्वमसत्यवचनस्य दर्शयन् पुनरप्यैहिकान्

दोषानाह—

असत्यवचनाद्वैरविषादाप्रत्ययादयः ।

प्रादुःशन्ति न के दोषाः कुपथ्याद्वाधयो यथा ॥ ५८ ॥

विरोधः, विषादः पश्चात्तापः, अप्रत्ययोऽविश्वासः । आदि-

५८ । वमा । ५९ । गृह्यन्ते ॥ ५८ ॥

(१) अतीते च काले प्रत्युत्पन्नमणागते ।

यत्तु शङ्का भवेत्तत्तु एवमेतत् इति नो वदेत् ॥ २ ॥

(२) अतीते च काले प्रत्युत्पन्नमणागते ।

निःशङ्कितं भवेत्तत्तु एवमेतत् तु निर्दिशेत् ॥ ३ ॥

* क ख ग ङ उ अ इ ए औ ।

आमुञ्जिकं मृषावादस्य फलमाह —

निगोदेष्वथ तिर्यक्षु तथा नरकवासिषु ।

उत्पद्यन्ते मृषावादप्रसादिन शरीरिणाः ॥ ५८ ॥

निगोदः अनन्तकायिका जीनाम्निषु, तिर्यक्षु मोक्षलोभेन
प्रयतितेष्वोनिषु, नरकवासिषु नैरधिकेषु ॥ ५८ ॥

इदानीं मृषावादपरिहारं अत्यवश्यतिष्ठताम्ना

कानिश्चानार्थवमुपासी इष्टान्तामाह —

मृयाद्विषोपगोधात्ता नामर्त्य कानिश्चार्थे ॥ ५९ ॥

यस्तु मूर्ते स नरकं प्रयाति तमुपासीत् ॥ ६० ॥

मृया नरकादिभवेन, उपगोधाद्वादिभ्यामयं न ॥ ५९ ॥
मूर्ते त्रिविधोपगोधात्ता इत्येवापि मतमनाप, इदानीं यथा
मन्वेत् ॥

न चात्रम् ।

विष्णोः मृदुलस्य प्रीतिः प्रीतिः प्रीतिः प्रीतिः ॥ ६१ ॥

विष्णोः मृदुलस्य प्रीतिः प्रीतिः प्रीतिः प्रीतिः ॥ ६२ ॥

विष्णोः मृदुलस्य प्रीतिः प्रीतिः प्रीतिः प्रीतिः ॥ ६३ ॥

विष्णोः मृदुलस्य प्रीतिः प्रीतिः प्रीतिः प्रीतिः ॥ ६४ ॥

विष्णोः मृदुलस्य प्रीतिः प्रीतिः प्रीतिः प्रीतिः ॥ ६५ ॥

विष्णोः मृदुलस्य प्रीतिः प्रीतिः प्रीतिः प्रीतिः ॥ ६६ ॥

विष्णोः मृदुलस्य प्रीतिः प्रीतिः प्रीतिः प्रीतिः ॥ ६७ ॥

विष्णोः मृदुलस्य प्रीतिः प्रीतिः प्रीतिः प्रीतिः ॥ ६८ ॥

विमंथ प्रहृष्टोऽपि राजानं निरयामयत् ।

पापात्मानः कर्षणाच्च ध्याय्योऽर्धदरायिनः ॥ ४ ॥

तस्य राज्ञो दुरात्माऽसौ राज्यं नयन्पापिष्ठतः ।

सदः पारान्तरानेऽपि कामजुष्कोऽपि कायपि ॥ ५ ॥

पशुहिंसोक्तान् यज्ञानञ्चो प्रसीधया व्यधात् ।

धूमैर्मलिनयन् विषं समुत्पीरय पातकः ॥ ६ ॥

विधरन् कानिकायां व्यधाचार्यस्य मातुनः ।

तदाजगाम भगवानङ्गवानिध भयमः ॥ ७ ॥

तत्तमीपमनापि कुर्दभो मिथ्यात्वमांघ्रितः ।

आत्यर्थं प्रार्थितो माता मातुनाभ्यर्णमाययो ॥ ८ ॥

मत्तोन्नतप्रसन्ताभो दत्तोऽष्टाक्षस्तमुद्वटम् ।

आचार्य यदि जानासि यज्ञानां पूष्टिं किं फलम् ॥ ९ ॥

उवाच कालिकाचार्यो धर्मं पृच्छामि तच्छृणु ।

तत्परस्य न कर्तव्यं यद्यदिप्रियमात्मनः ॥ १० ॥

ननु यज्ञफलं पृच्छामीति दत्तोदिते पुनः ।

सूरिखिने न हिंसादि त्र्ययसे किन्तु पाप्मने ॥ ११ ॥

पुनस्तदेव साक्षिपं पृष्टो दत्तेन दुर्धिया ।

सर्षोष्ठवसुवाचार्यो यज्ञानां नरकः फलम् ॥ १२ ॥

दत्तः क्रुद्धोऽभ्यधादेवमिह कः प्रत्ययो वद ।

आर्योऽप्युचै शुकुन्मां त्वं पश्यसे सप्तमेऽहनि ॥ १३ ॥

दत्तः कोपादुदस्तभूररुणीकृतलोचनः ।

भूताविष्ट इवोवाच प्रत्ययोऽत्रापि को ननु ॥ १४ ॥

विभेद्य प्रकृतीरेष राजानं निरवासयत् ।

पापात्मानः कपोताश्च स्वाश्रयोच्छेददायिनः ॥ ५ ॥

तस्य राज्ञो दुरात्माऽसौ राज्ये स्वयमुपाविशत् ।

क्षुद्रः पादान्तदानेऽपि कामत्युच्छीर्षकावधि ॥ ६ ॥

पशुहिंसोत्कटान् यज्ञानञ्चो धर्मधिया व्यधात् ।

धूमैर्मलिनयन् विश्वं समूर्त्तेरिव पातकैः ॥ ७ ॥

विहरन् कालिकार्याख्यद्याचार्यस्तस्य मातुलः ।

तत्राजगाम भगवानङ्गवानिव संयमः ॥ ८ ॥

तत्समीपमनापि लुर्दत्तो मिथ्यात्वमोहितः ।

अत्यर्थं प्रार्थितो माता मातुलाभ्यर्णमाययौ ॥ ९ ॥

सत्तोन्नतप्रमत्ताभो दत्तोऽपृच्छत्तसुदृढम् ।

आचार्य यदि जानासि यज्ञानां ब्रूहि किं फलम् ॥ १० ॥

उवाच कालिकाचार्यो धर्मं पृच्छसि तच्छृणु ।

तत्परस्य न कर्त्तव्यं यद्यदिप्रियमात्मनः ॥ ११ ॥

ननु यज्ञफलं पृच्छामीति दत्तोदिते पुनः ।

सुरिरुवे न हिंसादि श्रेयसे किन्तु पाप्मने ॥ १२ ॥

पुनस्तदेव साक्षेपं पृष्टो दत्तेन दुर्धिया ।

ससीष्ठवमुवाचार्यो यज्ञानां नरकः फलम् ॥ १३ ॥

दत्तः क्रुद्धोऽभ्यधादेवमिह कः प्रत्ययो वद ।

आर्योऽप्यूचे शकुन्मरां त्वं पश्यसे सप्तमेऽहनि ॥ १४ ॥

दत्तः कोपादुदस्तभूररुणीक्षतलोचनः ।

भूताविष्ट इषोपाय प्रत्ययोऽत्रापि को ननु ॥ १५ ॥

अग्रे च कानिकागोऽपि स कुम्भीयवनात्पुनः ।
 तन्मित्रेण गङ्गातटभाते भूषे त्रिषा पश्यति ॥ ११ ॥
 रोषाद् दत्तो जगदीशे तत्र मृतः कृतः गता ।
 न कुम्भीयः सज्जाने गां यास्यामीत्यदभ्युक्तिः ॥ १२ ॥
 यमु निरुद्धं दृष्ट्वा दत्तोऽपि दत्तेन रोषतः ।
 आदिष्टेः कानिकागोऽपि कश्यपे दण्डपूतयेः ॥ १३ ॥
 अथ दत्तात् समुद्रिणा मामन्ताः पापकर्मणः ।
 आश्रयाद्यं नृपं तस्मै दत्तमर्पयितुं क्लिप्त ॥ १४ ॥
 दत्तोऽपि गङ्गातटस्थो निनीनो निजवैश्वमनि ।
 कण्ठोरवरध्वस्तो निकृष्ट इव कुत्रच ॥ १५ ॥
 स विस्मृतदिनो देवादागते मममे दिने ।
 बहिर्निर्गन्तुमारक्षे राजमागीनरत्नयत् ॥ १६ ॥
 तत्रैको मालिकः प्रातर्विगन् पुष्पकरण्डवान् ।
 चक्रे वेगातुरो विठां भीतः पुष्पैः प्यधत्त च ॥ १७ ॥
 ब्रह्माहनि हनिष्यामि पशुवन्मुनिपांसनम् ।
 चिन्तयन्निति दत्तोऽपि निययौ सादिभिर्वृतः ॥ १८ ॥
 एकेन वलाताऽखेन विठोत्क्षिप्ता खुरेण सा ।
 दत्तस्य प्राविशच्चास्ये नासत्या यस्मिनां गिरः ॥ १९ ॥
 शिलास्कालितवत्सद्यः स्रज्याङ्गो विमनास्ततः ।
 स सामन्ताननापृच्छ्य ववले स्वगृहं प्रति ॥ २० ॥

एषामेकतमः स्वर्गं गमिष्यत्यपरो पुनः ।
 नरकं यास्यतस्तच्चायौपीत्क्षीरकदम्बकः ॥ ६ ॥
 तच्छ्रुत्वा चिन्तयामास खिन्नः क्षीरकदम्बकः ।
 मय्यप्यध्यापके शिष्यो यास्यतो नरकं हहा ॥ ७ ॥
 एभ्यः को यास्यति स्वर्गं नरकं को च यास्यतः ।
 जिज्ञासुरित्युपाध्यायस्तांस्त्रीन् युगपदाहृत ॥ ८ ॥
 यावपूर्णं समर्प्येषामेकैकं पिष्टुकुकुटम् ।
 स जचेऽमी तत्र बध्वा यत्र कोऽपि न पश्यति ॥ ९ ॥
 वसुपर्वतको तत्र गत्वा शून्यप्रदेशयोः ।
 आत्मनानां गतिमिव जघ्नतुः पिष्टुकुकुटो ॥ १० ॥
 महात्मा नारदस्तत्र ब्रजित्वा नगराद्वहिः ।
 स्थित्वा च विजने देशे दिशः प्रेक्ष्य व्यतर्कयत् ॥ ११ ॥
 गुरुपादैरदस्तावदादिष्टं वत्स यत्त्वया ।
 वध्योऽयं कुकुटस्तत्र यत्र कोऽपि न पश्यति ॥ १२ ॥
 असौ पश्यत्यहं पश्याम्यमी पश्यन्ति खेचराः ।
 लोकपालाश्च पश्यन्ति पश्यन्ति ज्ञानिनोऽपि च ॥ १३ ॥
 नास्त्येव स्थानमपि तद्यत्र कोऽपि न पश्यति ।
 तात्पर्यं तद्गुरुगिरां न बध्यः खलु कुकुटः ॥ १४ ॥
 गुरुपादा दयावन्तः सदा हिंसापराङ्मुखाः ।
 अस्मत्प्रज्ञां परिज्ञातुमेतन्नियतमादिशन् ॥ १५ ॥
 विमृश्यैवमहत्त्वैव कुकुटं स समाययौ ।
 कुकुटाहनने हेतुं गुरोर्व्यञ्जयच्च तम् ॥ १६ ॥

स्वस वास्यन्त्यसौ नानादिति निश्चित्य सम्बन्धे ।

युक्ता नारदः स्नेहात् साधु भाष्यति भाषिण्या ॥ १७ ॥

वसपर्वतको पश्चादागत्यैव शमंसतुः ।

निहतो कुतूहो नञ् यत् कर्त्तव्यं न पश्यति ॥ १८ ॥

अपश्यत् यनामादावपश्यन् स्नेहरादयः ।

कथं हतो कुतूहो रे साप्रायित्वमपश्यत् ॥ १९ ॥

ततः स्नेहादुपाध्यायो दधौ विध्यातप्रादधौ ।

सुधा मेघपानकसो वसुपर्वतयोः स्यूत ॥ २० ॥

सूक्ष्मपदसो हि गन्धाप्रातं परिणमिदह ।

अस्त्राश्चः स्थानलोदेन सुक्तालवणता जज्ञत् ॥ २१ ॥

प्रियः पर्वतकाः पुष्टः पुष्टादध्याधिका वसुः ।

नयकं वास्यतस्वाग्नाहृहवर्मिन् किं तम ॥ २२ ॥

निवेदादिनुपाध्यायः प्रवज्यामप्रहोमदा ।

तत्पद पर्वतोऽध्यास आस्यादणविचक्षणः ॥ २३ ॥

भूत्वा गुरोः प्रसादेन तवंगावविभारदः ।

नारदः शारदाब्जोदशुद्धयोः स्वां सुव ययौ ॥ २४ ॥

सुयवन्दोऽनिषन्दोऽपि जग्राह समर्थं व्रतम् ।

ततःपानोदतूराजा वासुदेवसमः यिथा ॥ २५ ॥

तत्पदादिति स प्राप प्रसिद्धिं पृथिवीतले ।

ता प्रसिद्धिसपि ज्ञातुं सत्यमेव जगद् सः ॥ २६ ॥

अथकदा नृमयुषा नृमाय नृमयाजुषा ।

विश्लिष्य विशिष्यो विव्यनितस्ये मौऽन्तरा ऽयत्नत ॥ २७ ॥

रूपामेकतमः स्वर्गं गमिष्यत्यपरो पुनः ।

नरकं यास्यतस्तच्चाश्रयीषीत्क्षीरकदम्बकः ॥ ६ ॥

पृच्छुत्वा चिन्तयामास खिन्नः क्षीरकदम्बकः ।

मय्यप्यध्यापके शिष्यो यास्यतो नरकं हहा ॥ ७ ॥

एभ्यः को यास्यति स्वर्गं नरकं को च यास्यतः ।

जेन्नासुरित्युपाध्यायस्तांस्त्रीन् युगपदाहृत ॥ ८ ॥

नावपूर्णं समर्प्यैषामेकैकं पिष्टकुक्कुटम् ।

उच्येऽमी तत्र बध्ना यत्र कोऽपि न पश्यति ॥ ९ ॥

सुपर्वतको तत्र गत्वा शून्यप्रदेशयोः ।

गत्मान्नीनां गतिमिव जघ्नतुः पिष्टकुक्कुटो ॥ १० ॥

ब्रह्मा नारदस्तत्र व्रजित्वा नगराद्बहिः ।

स्थत्वा च विजने देशे दिशः प्रेक्ष्य व्यतर्कयत् ॥ ११ ॥

रूपादैरदस्तावदादिष्टं वत्स यत्त्वया ।

अधोऽयं कुक्कुटस्तत्र यत्र कोऽपि न पश्यति ॥ १२ ॥

मसौ पश्यत्यहं पश्याम्यमी पश्यन्ति खेचराः ।

लोकपालाश्च पश्यन्ति पश्यन्ति ज्ञानिनोऽपि च ॥ १३ ॥

आस्यव स्यान्ममपि तद्यत्र कोऽपि न पश्यति ।

आत्ययं तद्गुह्यगिरां न बध्यः खलु कुक्कुटः ॥ १४ ॥

रूपादा दयावन्तः मदा हिंसापराङ्मुखाः ।

अस्य त्रिधा परिज्ञातुमेतन्नियतमादिशन् ॥ १५ ॥

वैश्वदेवमहर्षिस्तैव कुक्कुटं म ममाययो ।

कुक्कुटाहनने कृतं गुरोर्व्यग्रपयस्य तम् ॥ १६ ॥

ସଂଖ୍ୟା ୧୫୫୫୫୫୫୫ ୧୫୫୫୫୫୫୫ ୧୫୫୫୫୫୫୫ ୧୫୫୫୫୫୫୫ ୧୫୫୫୫୫୫୫

॥ १ ॥

087-12191216 2121317, 1

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥

911741 4-71811513192300 995817231 1

॥ १० ॥

॥ अथ शिवसंज्ञायाः प्रथमः प्रश्नः ॥

ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତଃ ପରାକ୍ରମୋପନିଷତଃ ॥ ୧୦ ॥

ଏହା ପ୍ରକୃତରେ ଏକ ଅସମ୍ଭବ ଧର୍ମନୀତି ।

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ६१ ॥

ମୁଖ୍ୟ ଶାସନାଳୟ ପ୍ରତି ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥିବା ସ୍ଥଳରେ ।

41A-01 20180726 16:17:49 100% 100% 100%

ពិសោធន៍ប្រើប្រាស់ អនុវត្តន៍ប្រតិបត្តិ ។

কিন্তু, বর্তমানের মনোবিশেষজ্ঞগণের মতে, ১৯৬০-৬১

എന്നു പറയുന്നതിന്നു വിരുദ്ധമായിട്ടുണ്ടെന്നു തീർത്തു.

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସ୍ୱାଗତ ।

ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਮੇਲਨ: 1951 | 29 ||

सत्यवादीनां च भाग्य भविष्यत् पूर्वनिर्णयः ।

तु मीमांसकानां मतं ब्रूयात् अथवा ॥ ३६ ॥

2014.4.21 일요일 10:00

विशेष विनिर्देश विज्ञानसंस्थान संस्था २०२० ॥ २७ ॥

इषुपत्तनवेतं म ज्ञातं तव ययी ततः ।

पाकायस्कटिकगिनामज्जामीत्याणिना सुगम् ॥ २८ ॥

म दध्यागिति मन्त्रेऽस्यां मंजान्तः परतयम् ।

भूमिच्छायेव गोतांगो दृग्मे हरिणी मया ॥ २९ ॥

पाणिस्पर्शं विना नेयं मीयाऽप्युपलब्धते ।

अथयं तदमी योग्या वमोर्नसुमतीपतः ॥ ३० ॥

रक्षो अथपयद्राक्षे गत्वा तां सुगयुः गिनाम् ।

हृष्टो राजाऽपि जगाम ददौ चाम्भै महजनम् ॥ ३१ ॥

म तथा घटयामास च्छन्नं स्वामनवेदिकाम् ।

तच्छिल्पिनोऽघातयच्च नात्मीयाः कस्यचिन्नृपाः ॥ ३२ ॥

तस्यां सिंहासनं वेदी चेदीशस्य निवेगितम् ।

सत्यप्रभावादाकाशस्थितमित्यबुधज्जनः ॥ ३३ ॥

सत्यादि तुष्टाः सान्निध्यमस्य कुर्वन्ति देवताः ।

एवमूर्जस्विनी तस्य प्रसिद्धिर्व्यानशे दिशः ॥ ३४ ॥

तया प्रसिद्धा राजानो भीतास्तस्य वशं गताः ।

सत्या वा यदि वा मिथ्या प्रसिद्धिर्जयिनी नृणाम् ॥ ३५ ॥

आगाच्च नारदोऽन्येद्युस्ततश्चैच्छिष्ट पर्वतम् ।

व्याख्यानयन्तमृग्वेदं शिष्याणां श्रेमुषीजुषाम् ॥ ३६ ॥

अजैर्यष्टव्यमित्यस्मिन् मेघैरित्युपदेशकम् ।

वभाषे नारदो भ्रातर्भ्रांत्या किमिदमुच्यते ॥ ३७ ॥

साऽथ पर्वतकापायपीडया हृदि शल्यिता ।

वसुराजमुपेयाय पुत्रार्थं क्रियते न किम् ॥ ४८ ॥

दृष्टः क्षीरकदम्बोऽयं यदप्य त्वमसीक्षिता ।

किं करोमि प्रयच्छामि किं चेत्यभिदधे वसुः ॥ ४९ ॥

साऽवादीद्दीयतां पुत्रमिच्छा मह्यं महीपते ।

धनधान्यैः किमन्यैर्मे विना पुत्रेण पुत्रक ॥ ५० ॥

वसुरुचे मम मातः पाल्यः पूज्यश्च पर्वतः ।

गुरुवद्गुरुपुत्रेऽपि वर्त्तितव्यमिति श्रुतेः^(१) ॥ ५१ ॥

कस्याद्य पत्रमुत्तिष्ठं कालेनाकालरोषिणा ।

को जिघांसुर्भ्रातरं मे ब्रूहि मातः किमातुरा ॥ ५२ ॥

अजव्याख्यानवृत्तान्तं स्वपुत्रस्य पणं च तम् ।

त्वं प्रमाणीकृतश्चासीत्याख्यायार्थयते स्म सा ॥ ५३ ॥

कुर्वाणो रक्षणं भ्रातुरजान्नेषानुदीरय ।

प्राणैरप्युपकुर्वन्ति महान्तः किं पुनर्गिरा ॥ ५४ ॥

अवोचत वसुर्मातर्मिथ्या वच्मि वचः कथम् ।

प्राणाल्ययेऽपि शंसन्ति नासत्यं सत्यभाषिणः ॥ ५५ ॥

अन्यदप्यभिधातव्यं नासत्यं पापभीरुणा ।

गुरुवागन्यथाकारे कूटसाक्षे च का कथा ॥ ५६ ॥

‘वधं कुरु गुरोः सूनुं यदा सत्यव्रताग्रहम् ।

तथा सरोषमित्युक्तस्तद्वचोऽमंस्त पार्थिवः ॥ ५७ ॥

(१) च ड श्रुतिः ।

(२) ख ग च ङ ड बङ्गकुर ।

द्वितीयः प्रकाशः ।

ततः प्रमुदिता चीरकदम्बगृहिणी ययौ ।
आजग्मतु च विद्वांसो तत्र नारदपर्वतो ॥ ५८ ॥
सभाशाममिलन् सभ्या माध्यस्थ्यगुणशालिनः ।
वादिनोः सदसद्वादचोरनीरसितच्छदाः ॥ ५९ ॥
आकाशस्कृतिकशिलावेदिसिंहासनं वसुः ।
सभापतिरलक्ष्मणे नभस्तलमिवोडुपः ॥ ६० ॥
ततो निजनिजव्याख्यापन्नं नारदपर्वतो ।
कथयामासन् राज्ञे सत्यं ब्रूहीति भाषिणी ॥ ६१ ॥
विप्रवृद्धैरयोचै स विवादस्त्वयि तिष्ठते ।
प्रमाणमनयोः साक्षी त्वं रोदस्योरिवार्यमा ॥ ६२ ॥
घटप्रभृतिदिव्यानि वर्तन्ते हन्त सत्यतः ।
सत्याद्वर्पति पर्जन्यः सत्यास्त्रिदशान्ति देवताः ॥ ६३ ॥
त्वयैव सत्ये लोकोऽयं स्थाप्यते पृथिवीपते ।
त्वामिहार्ये ब्रूमहे किं ब्रूहि सत्यव्रतोचितम् ॥ ६४ ॥
वचोऽनुत्वंव तत्सत्यप्रसिद्धिं स्वां निरस्य च ।
अजान्मेपान् गुरुर्याख्यदिति साक्ष्यं वसुर्व्यधात् ॥ ६५ ॥
असत्यवचसा तस्य क्रुडास्तत्रैव देवताः ।
दलयामासुराकाशस्कृतिकासनवेदिकाम् ॥ ६६ ॥
वसुर्वसुमतीनाथस्ततो वसुमतीतले ।
पपात सद्यो नरकपातं प्रस्तावयन्निव ॥ ६७ ॥
कूटसाक्ष्यं प्रदातुस्ते श्वपचस्येव को मुखम् ।
पश्येदिति वसुं निन्दन्नारदः स्वास्पदं ययौ ॥ ६८ ॥

देवताभिरसत्योत्तिकुपिताभिर्निपातितः ।

जगाम घोरं नरकं नरनाथो वसुस्ततः ॥ ६९ ॥

यो यः सूनुरुपाविन्नद्राज्ये तस्यापराधिनः ।

प्रजघ्नुर्देवतास्तं तं यावदष्टौ निपातिताः ॥ ७० ॥

इति वसुवृषतेरमत्यवाचः

फलमाकर्ण्य जिनोत्तिविडकर्णः ।

कायमप्युपरोधतोऽपि जल्पे

दन्तुत प्राणितसंगयेऽपि नैव ॥ ७१ ॥ ६० ॥

॥ इति नारदपञ्चेतकथानकम् ॥

नद्रो जितं मत्वमिति श्रुत्पत्न्या मथितथमपि पार्षाडाकर्णं

यवनममत्यमेवाजितत्वादिति मत्वमपीदृशं

न भाषितेत्याह -

न मथमपि भाषित पार्षाडाकर्णं वचः ।

नारिऽपि श्रुत्वे यस्मात् कौशिको नरकं गतः ॥ ७२ ॥

नारदो वचः श्रुत्वा यः पार्षाडाकर्णं पार्षाडाकर्णत्वादमत्यमेव

यवनं मत्वमेवाजितत्वादिति मत्वमपीदृशं

न भाषितेत्याह -

न मथमपि भाषित पार्षाडाकर्णं वचः ।

नारिऽपि श्रुत्वे यस्मात् कौशिको नरकं गतः ॥ ७२ ॥

नारदो वचः श्रुत्वा यः पार्षाडाकर्णं पार्षाडाकर्णत्वादमत्यमेव

ग्रामीणत्वधनः कोऽपि कौशिको नाम तापसः ।

अपास्य ग्रामसंवासमनुगङ्गसुवास सः ॥ १ ॥

कन्दमूलफलाहारो निर्ममो निष्परिग्रहः ।

सत्यवादिनया प्राप प्रसिद्धिं परमामसौ ॥ २ ॥

मुपित्वा ग्राममन्येद्युर्दस्यवस्तस्य पश्यतः ।

आयसं निकषा जग्मुर्वनं विलमिवोरगाः ॥ ३ ॥

तेषामनुपदिनस्तु ग्राम्याः पप्रच्छुरेत्य तम् ।

सत्यवाद्यसि तद्ब्रूहि तस्कराः कुत्र वव्रजुः ॥ ४ ॥

धर्मतत्त्वानभिज्ञोऽय कथयामास कौशिकः ।

'धने तरुनिकुञ्जोऽस्मिन् दस्यवः प्राविशन्निति ॥ ५ ॥

तस्योपदेशात्सन्नह्य ग्रामीणाः शस्त्रपाणयः ।

वनं प्रविश्य निर्जघ्नुर्दस्यून् व्याधा मृगानिव ॥ ६ ॥

ऋतमप्यनृतं परव्ययाकरणेनेदमुदीरयन् वचः ।

परिपूर्य निजायुस्त्वणं नरकं कौशिकतापसो ययौ ॥ ७ ॥ ६१ ॥

अल्पमप्यसत्यवचनं प्रतिषेधितुं महदसत्यं वदतः परिदेवयते—

अल्पादपि मृषावादाद्गौरवादिषु संभवः ।

अन्यथा वदतां जैनीं वाचं त्वहह का गतिः ॥ ६२ ॥

अल्पादप्यैहिकार्थविषयत्वेन स्तोकादपि मृषावादादसत्या-
द्गौरवादिषु रौरवमहोरौरवप्रभृतिषु नरकवासेषु संभव उत्पत्तिः
लोकप्रसिद्धत्वाद्गौरवग्रहणम् । अन्यथा सर्वनरकेष्वित्युच्येत । अन्यथा

विपरीतार्थतया जैनीं वाचं वदतामतीवासत्यवादिनां कुतूथि-
कानां स्वयूथ्यानां च निङ्गवादीनां का गतिर्नरकादप्यधिका तेषां
गतिः प्राप्नोतीत्यर्थः । अहहेति खेदे अशक्यप्रतीकाराः परिदेवनीयाः
खल्वेत इति ।

यदाह —

‘अहह सयलन्नपावाहिं वितहपन्नवणमणुमवि दुरंतं ।
ज मिरिद्धभवतदज्जियदुक्कयअवसेसलेसवसा ॥ १ ॥
‘सुरयुयगुणोवि तित्थंकरोवि तिहुयणअतुल्लमल्लोवि ।
गोवाइहिं वि बहुसो कअत्थिओ तिजयपहुत्तंसि ॥ २ ॥
‘थीगोवंभणभूणंतगा वि केवि इह दिढपहारार्इ ।
बहुपावावि पसिडा सिडा किर तन्मि चेव भवे ॥३॥६२॥
असत्यवादिनो निन्दित्वा सत्यवादिनः स्तूति—

ज्ञानचारित्र्ययोर्मूलं सत्यमेव वदन्ति ये ।

धात्री पवित्री क्रियते तेषां चरणरेणुभिः ॥ ६३ ॥

ज्ञानचारित्र्ययोर्ज्ञानक्रिययोर्मूल कारणं यत्सत्यं तदेव वदन्ति ये

(१) अहह सकलान्यपापेभ्यो वितथप्रज्ञापनमएवपि दुरन्तम् ।

यन्मरोचिभवतदर्जितदुष्कृतावशेषलेशवशात् ॥ १ ॥

(२) सुरस्तुतगुणोऽपि तीर्थं करोऽपि त्रिभुवनातुल्यमल्लोऽपि ।

गोपादभिरपि वज्रशः कदर्थितः त्रिजगत्प्रभुस्त्वमसि ॥ २ ॥

(३) स्तोत्रोवाङ्मणभूणान्तका अपि केऽपि दृढप्रहार्यादयः ।

वज्रपापा अपि प्रसिद्धाः सिद्धाः किल तस्मिन्नेव भवे ॥ ३ ॥

मत्स्येव पट्टियाजः मत्स्येभ्योऽप्यकारणम् ।
 यदा तिष्ठेत् समानस्वा भोन मत्स्येमात्रम् ॥ १ ॥
 पुष्टेनापि न उक्तञ्च जनी जेभ्यः कारणम् ।
 समोऽपि जनेयं यद्वाद्यद विंशमभ्युक्तम् ॥ २ ॥
 धर्मोऽपि जित्यानापि धर्मिणस्तार्थविद् ॥
 अपुष्टेनापि यत्तन उक्तञ्च तं निवेचितम् ॥ ३ ॥
 नावीकैः कोलि केवयोः भोगतैः पात्ररातिकैः ।
 असत्येनैव विक्रम्य जगदेतदिडास्थितम् ॥ ४ ॥
 अहो पुरजलस्रोतः सादयं तन्मृषोदरम् ।
 निःसरन्ति यतो वाचः पङ्काकुलजलोपमाः ॥ ५ ॥
 दावानलं न ज्वलता परिप्लुथोऽपि पादपः ।
 सान्द्रोभवति लोकोऽयं नतु दुर्वचनाग्निना ॥ ६ ॥
 चन्दनं चन्द्रिकाचन्द्रमणयो मौक्तिकस्रजः ।
 आह्लादयन्ति न तथा यथा वाक् सूत्रता नृणाम् ॥ ७ ॥
 शिखी सुण्डी जटी नग्नश्चीवरी यस्तपस्यति ।
 सोऽपि मिथ्या यदि ब्रूते निन्द्यः स्यादन्यजादपि ॥ ८ ॥
 एकवासत्यजं पापं पापं निःशेषमन्यतः ।
 द्वयोस्तुलाविधृतयोराद्यमेवातिरिच्यते ॥ ९ ॥
 पारदारिकदस्यूनामस्ति काचित्प्रतिक्रिया ।
 असत्यवादिनः पुंसः प्रतीकारो न विद्यते ॥ १० ॥
 कुर्वन्ति देवा अपि पक्षपातं
 नरेश्वराः शासनमुद्धहन्ति ॥

शीतीभवन्ति ज्वलनादयो य-

त्तत् सत्यवाचां फलमामनन्ति ॥ १२ ॥

इति द्वितीयं व्रतम् ॥ ६४ ॥

इदानीं तृतीयमस्तेयव्रतमुच्यते । तत्रापि फलानुपदर्शनेन
न स्तेयान्निवर्तत इति फलोपदर्शपूर्वं स्तेयनिवृत्तिमाह—

दौर्भाग्यं प्रेष्यतां दास्यमङ्गच्छेदं दरिद्रताम् ।

अदत्तात्तफलं ज्ञात्वा स्थूलस्तेयं विवर्जयेत् ॥ ६५ ॥

दौर्भाग्यमुद्देजनीयता, प्रेष्यता परकर्मकरत्वं, दास्यमङ्गपातादिना
परायत्तशरीरता, अङ्गच्छेदः करचरणादिच्छेदः, दरिद्रता निर्धनत्वं,
एतानीहामुत्र चादत्तादानफलानि शास्त्रतो गुरुमुखाद्वा ज्ञात्वा
स्थूलं चौरादिव्यपदेशनिबन्धनं स्तेयं विवर्जयेच्छावकः ॥ ६५ ॥

स्थूलस्तेयपरिहारमेव प्रपञ्चयति—

पतितं विस्मृतं नष्टं स्थितं स्थापितमाहितम् ।

अदत्तं नाददीत स्वं परकीयं क्वचित्सुधीः ॥ ६६ ॥

पतितं गच्छतो वाहनादिर्भ्रष्टं, विस्मृतं क्वापि मुक्तमिति स्वामिना
यत्र स्मर्यते, नष्टं क्वापि गतमिति स्वामिना यत्र ज्ञायते, स्थितं
स्वामिपार्श्वे यदवस्थितं, स्थापितं न्यासीकृतं, आहितं निधीकृतं,
तदेवंविधं परकीयं स्वं धनमदत्तं सन्नाददीत क्वचिद्व्यचेत्त्राद्याप-
द्यपि सुधीः प्राज्ञः ॥ ६६ ॥

इदानीं स्तेयकारिणो निन्दति—

अयं लोकः परलोको धर्मो धैर्यं धृतिर्मतिः ।

मुष्णता परकीयं स्वं मुषितं सर्वमप्यदः ॥ ६७ ॥

परकीयं स्वं धनं मुष्णता अपहरता सर्वमप्यद एतत् स्वं स्वकीयं
मुषितं स्वगच्छस्योभयत्र संबन्धात् । किं तदित्याह, अयं लोकः
अयं प्रत्यक्षेणोपलभ्यमानो लोक इदं जन्मेत्यर्थः, परलोको
जन्मान्तरं, धर्मः पुण्यं, धैर्यमापत्स्वय्यवैक्यं, धृतिः स्वास्थ्यं, मतिः
कृत्याकृत्यविवेकः ॥ ६७ ॥

अथ हिंसाकारिभ्योऽपि स्तेयकारिणो बहुदोषत्वमाह—

एकस्यैकं क्षणं दुःखं मार्यमाणस्य जायते ।

सपुत्रपौत्रस्य पुनर्यावज्जीवं हृते धने ॥ ६८ ॥

एकस्य नतु ब्रह्मणां, एकं क्षणं नतु बहुकालं, दुःखमसातं, मार्य-
माणस्य हिंस्यमानस्य, स्तेयकारिणा त्वपहृते धने परस्य सपुत्र-
पौत्रस्य नत्वेकस्य, यावज्जीवं नत्वेकं क्षणं, दुःखं जायत इति
संबन्धः ॥ ६८ ॥

उक्तमपि स्तेयफलं प्रपञ्चेनाह—

चौर्यपापद्रुमस्येह वधवन्धादिकं फलम् ।

जायते परलोके तु फलं नरकवेदना ॥ ६९ ॥

चौर्यात्पापं तदेव द्रुमस्तस्येह लोके फलं वधवन्धादिकं, परलोके
तु फलं नरकभाविनी वेदना ॥ ६९ ॥

अथ कदाचित्प्रसादात् स्तेयकारी नृपतिभिर्न निगृह्येत तथा-
प्यस्वास्थ्यलक्षणमैहिकं फलमवस्थितमेव इत्याह —

दिवसे वा रजन्यां वा स्वप्ने वा जागरेऽपि वा ।

सशल्य इव चौर्येण नैति स्वास्थ्यं नरः क्वचित् ॥ ७० ॥

स्वप्नः स्वापः, जागरो निद्राया अभावः, चौर्येण हेतुना क्वचिदपि
स्थाने ॥ ७० ॥

न केवलं स्तेयकर्तुः स्वास्थाभाव एव किन्तु बन्धुभिः
परित्यागोऽपीत्याह —

मित्रपुत्रकलत्राणि भ्रातरः पितरोऽपि हि ।

संसजन्ति क्षणमपि न स्नेच्छैरिव तस्करैः ॥ ७१ ॥

पिता जनकः पित्रतुल्याः पितरः पिता च पितरश्च पितरः न
संसजन्ति न मिलन्ति पापभयात् ।

यदाहुः—

ब्रह्महत्या सुरापाणं स्तेयं गुर्वङ्गनागमः ।

महान्ति पातकान्याहुस्तत्संसर्गं च पञ्चमम् ॥ १ ॥

राजदण्डभयाद्वा ।

यदाहुः—

चौरघोरापकी मन्त्री भेदज्ञः काणकक्रयी ।

स्नानदो भक्तदयैव चौरः सप्तविधः स्मृतः ॥ १ ॥

तस्करैरिति । तदेव चौर्यं कुर्वन्तीत्येवंशीलास्तस्करास्तैः ॥ ७१ ॥

स्तेयप्रवृत्तानां तन्निवृत्तानां च दोषान् गुणांश्च प्रत्येकं
दृष्टान्तद्वारेणाह—

संवन्ध्यपि निष्ठेयत चौर्यान्मण्डिकवन्तैः ।

चौरोऽपि त्यक्तचौर्यः स्यात्स्वर्गभाग्रौहिणेयवत् ॥ ७२ ॥

दृष्टान्तद्वयमपि संप्रदायगम्यं सचायम् —

अलक्ष्यमध्यमभोधिरिवाभो बहुरक्षभूः ।

अस्तीह पाटनीपुत्रं नाम गौडेयु पत्तनम् ॥ १ ॥

कलाकलापनिलयः साहसस्यैकमन्दिरम् ।

राजपुत्रो मूलदेवस्तुत रुद्रं धियामभूत् ॥ २ ॥

म धूर्त्तविद्यैकधवः क्षुण्णानायवान्धवः ।

कूटचेटामधुरिप् रूपलावण्यमन्धयः ॥ ३ ॥

चौरं चौरः सार्धं साधुर्वक्त्रे वक्त्रं चटजावृणुः ।

ग्राम्ये ग्राम्यच्छेके च्छेको विटे विटो भटे भटः ॥ ४ ॥

द्यूतकारे द्यूतकारो वार्त्तिके वार्त्तिकश्च सः ।

तत्कालं स्फटिकाग्निव जग्राह पररूपताम् ॥ ५ ॥

चित्रैः कीतहलेस्तत्र लोकं विष्णाययन्नमो ।

विद्याधर इव ध्वजं वनारं चतुरायणाः ॥ ६ ॥

द्यूतकव्यमनामणिदीपात्पिताम्बमानितः ।

दुर्मन्त्रैर्व्योत्रविद्यामुन्मथिष्यो जगाम सः ॥ ७ ॥

मुनिदत्तायाः प्रयोगेण स भूत्वा कुत्रवामनः ।

प्रापन्नं विष्णुवर्धनाय तनूनाः प्यानिमामदत् ॥ ८ ॥

तत्रासीद्रूपलावण्यकलाविज्ञानकौशलैः ।

दत्तत्रपा रतेर्देवदत्तेति गणिकोत्तमा ॥ ८ ॥

गुणः कलावतां यो यः प्रकृष्टा तत्र तत्र सा ।

क्रेकाया रञ्जने तस्याः प्रतिच्छेको न कोऽप्यभूत् ॥ १० ॥

मूलदेवस्ततस्तस्याः क्षोभार्थं तद्गृहान्तिके ।

प्रभाते गातुमारम्भे प्रत्यक्ष इव तुम्बुरुः ॥ ११ ॥

आकर्ण्य देवदत्ताऽपि कोऽप्येष मधुरो ध्वनिः ।

कस्येति विस्मयाद्वास्याऽन्वेषयामास तं बहिः ॥ १२ ॥

ग्रशंसागत्य सा देवि गन्धर्वः कोऽपि गायति ।

मूर्त्यैव वामनः पूर्णैर्गुणैः पुनरवामनः ॥ १३ ॥

देवदत्ता ततः कुजां माधवीं नाम चेष्टिकाम् ।

प्रजिघास्य तमाह्वातुं प्रायो वेश्याः कलाप्रियाः ॥ १४ ॥

सा गत्वा तं जगादेदं महाभाग कलानिधे ।

देवदत्ता स्वामिनी मे त्वामाह्वयति गौरवात् ॥ १५ ॥

मूलदेवोऽवदद्गच्छ नागमिष्यामि कुजिके ।

कुट्टिनीवश्यवेश्यानां स्ववशो वेश्म को विशेत् ॥ १६ ॥

व्याघुटन्तीं विनोदेच्छुः कलाकौशलयोगतः ।

स आस्फाल्य ऋजूचक्रे तां कुञ्जीमज्जनालवत् ॥ १७ ॥

वपुर्नवमिवासाद्य सानन्दा साऽपि चेष्टिका ।

उपेत्य देवदत्तायै तच्चेष्टितमचोक्तयत् ॥ १८ ॥

देवदत्तवरेणैव देवदत्ताऽपि तेन ताम् ।

कुजामृजूकृतां वीक्ष्य परमं प्राप विस्मयम् ॥ १९ ॥

देवदत्ता ततोऽवादीदीदृक्षमुपकारिणम् ।

निजाङ्गुलिमपि च्छित्त्वा तमेकच्छेकमानय ॥ २० ॥

ततो गत्वा समभ्यर्थ्य चाटुभिश्चतुरोचितैः ।

अचालि वैश्माभिमुखं धूर्त्तराजो भुजिष्यथा ॥ २१ ॥

तथा निर्दिश्यमानाध्वा प्रविवेश निवेशनम् ।

ततोऽसौ देवदत्ताया राधाया इव माधवः ॥ २२ ॥

तं यामनमपि प्रेक्ष्य कान्तिलावण्यशालिनम् ।

सा मन्वाना सुरं छन्नमुपावेशयदासने ॥ २३ ॥

मित्रो हृदयमवादिसंलापसुभगा ततः ।

तयोः प्रवृत्ते गोष्ठी तुल्यवैदग्ध्याशालिनीः ॥ २४ ॥

अथाऽगातव कोऽप्येको वीणाकारः प्रवीणधीः ।

वीणामवीर्यदत्तेन देवदत्ताऽतिकौतुकात् ॥ २५ ॥

वक्त्रकीं वादयन्तं च व्यक्तग्रामयुतिस्वराम् ।

धूनयन्तो गिरौ देवदत्ताऽपि प्रगगंस तम् ॥ २६ ॥

स्मित्वाऽवदन्मुलदेवोऽप्यहो उज्जयिनीजनः ।

जानात्यव्यन्तनिपुणो गुणगुणविवेचनम् ॥ २७ ॥

नामहा माऽप्युवाचैवं किमत्र नृणामप्यहो ।

इदमेवैवमस्मायामुपनामं हि यद्वते । २८ ॥

सोऽप्याचरन्ते हि नृणमस्ति तापि भवाद्वयम् ।

ममज्ञो विन्यसा तत्त्वो विप्रं वंशोऽपि गन्धर्वम् ॥ २९ ॥

अथ ज्ञायन् इत्युवाचस्योऽदीप्तः स भक्तोऽसि ।

देवादिमनसाऽथ नृणां विप्रसदस्येव ॥ ३० ॥

समारचय्य तां वीणां ततः स्वयमवादयत् ।

श्रोत्रकर्णेषु पीयूषच्छटामिव परिक्षिपन् ॥ ३१ ॥

देवदत्ताऽग्नवीनैव सामान्यस्त्वं कलानिधे ।

नररूपं प्रपेदाना साक्षादसि सरस्वती ॥ ३२ ॥

वीणाकारखरणयोः प्रणिपत्येत्यवोचत ।

स्वामिन् शिष्ये भवत्पाश्वे वीणावाद्यं प्रसीद मे ॥ ३३ ॥

मूलदेवो जगादैवं सम्यग् जानामि नह्यहम् ।

किन्तु जानामि तान् ये हि सम्यग् जानन्ति वल्लकीम् ॥ ३४ ॥

के नाम ते क्व सन्तीति पृष्टोऽसौ देवदत्तया ।

अवोचदस्ति पूर्वस्यां पाटलीपुत्रपत्तनम् ॥ ३५ ॥

तस्मिन् विक्रमसेनोऽस्ति कलाचार्यो महागुणः ।

मूलदेवोऽहं च तस्य सदाप्यासन्नसेवकः ॥ ३६ ॥

अत्रान्तरे विश्वभूतिर्नाट्याचार्यः समागतः ।

साक्षाद्भरत इत्यस्मै कथितो, देवदत्तया ॥ ३७ ॥

मूलदेवोऽप्येवमूचे सत्यमेवायमोदृशः ।

ग्राहिताभिः कलां युष्मादृशीभिरपि लक्ष्यते ॥ ३८ ॥

विश्वभूतिरुपक्रान्ते विचारे भारते ततः ।

तं खर्वं द्रव्यवान्नासीद्वाह्यार्थज्ञा हि तादृशः ॥ ३९ ॥

मेने च धूर्तराजेन विद्वन्मान्ययमस्य तत् ।

ताम्रखर्णालङ्करणस्यैवान्तर्दश्याम्यहम् ॥ ४० ॥

स्वच्छन्दं भरते तस्य गल्भमानस्य धूर्तराट् ।

पूर्वापरविरोधाख्यं व्याख्याने दोषमयहीत् ॥ ४१ ॥

विश्वभूतिस्ततः कोपादसंबद्धमभापत ।
 प्राज्ञैः पृष्टा ह्युपाध्यायाश्चादयन्त्यज्ञतां रूपा ॥ ४२ ॥
 त्वमेवं 'नाटयेर्नाट्याचार्यं नारीषु नान्यतः ।
 हसितो मूलदेवेन तूष्णीकः सोऽप्यजायत ॥ ४३ ॥
 स्मेराक्षी देवदत्ताऽपि पश्यन्ती वामनं मुदा ।
 उपाध्यायस्य वैलक्ष्यमपनेतुमवोचत ॥ ४४ ॥
 इदानीमुत्सुका यूयमुपाध्यायाः क्षणान्तरे ।
 परिभाष्याभिधातव्यं प्रश्ने विज्ञानशालिनाम् ॥ ४५ ॥
 देवदत्ते वयं यामो नाश्रयावसरोऽधुना ।
 सज्जस्वं त्वमपीत्युक्त्वा विश्वभूतिस्ततो ययौ ॥ ४६ ॥
 देवदत्ताऽप्यथादिक्षदावयोः स्नानहेतवे ।
 अङ्गमर्दो^(१) निर्विमर्दं कश्चिदाह्वयतामिति ॥ ४७ ॥
 अजल्पदूर्त्तराजोऽपि व्याहार्धर्मिर्माऽङ्गमर्दकम् ।
 सुभ्रूयद्यनुजानासि तवाभ्यङ्गं करोमि तत् ॥ ४८ ॥
 किमेतदपि वेत्सीति तयोक्तः प्रत्युवाच सः ।
 न जानामि स्थितः किन्तु तज्ज्ञानामहमन्तिके ॥ ४९ ॥
 आदेशाद्देवदत्तायाः पक्तैलान्यथाययुः ।
 अभ्यङ्गं कर्तुमारभे स मायावामनस्ततः ॥ ५० ॥
 मृदुमध्यदृढं स्यान्नौचित्यात् पाणिं प्रसारयन् ।
 अङ्गं^(२) तस्या मूलदेवः सुखमद्वैतमादधे ॥ ५१ ॥

(१) अथ च उ आदये-

(२) च निर्विमर्दं ।

द्वितीयः प्रकाशः ।

सर्वाधेषु कलादाक्ष्यमीदृग्नान्यस्य कस्यचित् ।
 न सामान्योऽयमित्वंङ्गोः पतित्वा साऽब्रवीदिदं ।
 गुणैरपि त्वमाख्यातः कोऽप्युत्कृष्टः पुमानिति ।
 मयूरव्यंसकात्मानं किं गोपयसि मायया ॥ ५३ ॥
 प्रसीद दर्शयात्मानं किं मोहयसि मां सुहुः ।
 भक्तानामुपरोधेन साक्षात्सुदेवता अपि ॥ ५४ ॥
 आकृष्य गुलिकामास्याद् रूपं तत्परिवर्त्य सः ।
 प्रतिपेदे निजं रूपं शैलूप इव तत्क्षणात् ॥ ५५ ॥
 अनङ्गमिव जाताङ्गं तं लावण्यैकसागरम् ।
 उद्दीक्ष्य विस्मिता सोचे प्रसादः साधु मे कृतः ॥
 तस्यार्पयित्वा स्नानीयं 'पोतं प्रीता स्वपाणिना
 अङ्गाभ्यङ्गं व्यरचयद्देवदत्ताऽनुरागिणी ॥ ५७ ॥
 खलिप्रक्षालनापूर्वं पिष्टातकमुगन्धिभिः ।
 कवोष्णवारिधाराभिस्ततो द्वावपि सन्नतुः ॥ ५८ ॥
 देवदूष्ये देवदत्तोपनीते पर्यधत्त सः ।
 सुगन्ध्याद्यानि भोज्यानि बुभुजाते समं च तौ ।
 रहःकलारहस्यानि वयस्यीभूतयोस्तयोः ।
 म्रियः कथयतोरेकः क्षणः सुखमयो ययौ ॥ ६० ॥
 ततः सा व्याजहारैवं हतं मे हृदयं त्वया ।
 गुणैर्लोकोत्तरैर्नाथ प्रार्थयेऽहं तथाऽप्यदः ॥ ६१ ॥

यथा पदमकारोस्त्वं तद्वत् स म मन्दः ।
 चिदयोगास्तथा निजमभिव्यक्तं निजतन्त्रं ॥ ६२ ॥
 मूलदेवाऽप्युपाधेयं निधनेषु चिदेगिषु ।
 यथाऽङ्गेषु गुणात्मनस्तन्त्रो न पुन्यते ॥ ६३ ॥
 गुणानां यथापातेनानुरागो निधनेऽपि विवृ ।
 वेद्यानामर्जनाभावात्कृत्वं मोटे तदाऽपिलम् ॥ ६४ ॥
 यथापि देवताऽपि को चिदेगो भवादुगाम् ।
 सर्वः स्यदेगो गुणिनां नृणां हेमरिणामिव ॥ ६५ ॥
 आत्मानमर्थयन्त्यर्थमूर्खा हि चरिन्त्य नः ।
 प्रवेगं न लभन्तेऽन्तविना त्वां गुणमन्दिर ॥ ६६ ॥
 सर्वथा प्रतिपत्तव्यं त्वया सुभग मद्वचः ।
 इत्युक्ते मूलदेवेनाप्यामिति जगदे वचः ॥ ६७ ॥
 ततश्च क्रीडतोः स्नेहादिनोदैर्विविधैस्तयोः ।
 राजदाः स्योऽब्रवीदेत्यागच्छ प्रेक्षाक्षणोऽधुना ॥ ६८ ॥
 छन्नवेधं मूलदेवं सा नीत्वा राजवेश्मनि ।
 राज्ञोऽग्रे नृत्वामारभे रम्भेव करणोज्ज्वलम् ॥ ६९ ॥
 शक्रपाटहिकसमः पाटप्रकटने पटुः ।
 मूलदेवोऽपि निपुणोऽवादयत्पटहं ततः ॥ ७० ॥
 राजाऽरज्यत नृत्तेन तस्याः करणशालिना ।
 प्रसादं मार्गयेत्यूचे तं च न्यासीचकार सा ॥ ७१ ॥
 सा मूलदेवसहिता जगौ चानु ननर्त्त च ।
 ददौ चासौ नृपसुष्टः स्वाङ्गलग्नं विभूषणम् ॥ ७२ ॥

पाटलीपुत्रराजस्य राजदौवारिकस्ततः ।

दृष्टो विमलसिंहाख्य इत्युवाच महीपतिम् ॥ ७३ ॥

अयं हि पाटलीपुत्रे मूलदेवस्य धीमतः ।

कलाप्रकर्षोऽमुष्या वा न तृतीयस्य कस्यचित् ॥ ७४ ॥

ततः प्रदीयतां देव मूलदेवादनन्तरम् ।

विज्ञानिषु च पटोऽस्यै पताका नर्तकौषु च ॥ ७५ ॥

ततो राज्ञा तथा दत्ते साऽन्नवीक्ष्य मे गुरुः ।

ततः प्रसादमादास्ये स्वामित्रस्याभ्यनुज्ञया ॥ ७६ ॥

राजाऽप्यवोचत्तदियं महाभागानुमन्यताम् ।

धूर्त्तोऽप्यवादीयद्देव आज्ञापयति तत्कुरु ॥ ७७ ॥

अत्रान्तरे धूर्त्तराजो वीणां स्वयमवादयत् ।

हरन्मनांसि विश्वेषां विश्वात्सुरिवापरः ॥ ७८ ॥

ततो विमलसिंहेन वभाषे देव खल्वयम् ।

मूलदेवश्छत्ररूपो नापरस्येदृशी कला ॥ ७९ ॥

विज्ञानातिशयस्यास्य प्रयोक्ता नापरः कचित् ।

मूलदेवं विना देव सर्वथाऽसौ स एव तत् ॥ ८० ॥

राजा जगाद यदेवं तदाहो स्वं प्रदर्शय ।

दर्शने मूलदेवस्य रत्नस्येवास्मि कौतुकी ॥ ८१ ॥

गुलिकां मूलदेवोऽपि मुखादाकथ्य तत्क्षणात् ।

व्यक्तोऽभूत्कान्तिमानोघनिर्मुक्त इव चन्द्रमाः ॥ ८२ ॥

साधु ज्ञातोऽसि विज्ञानिचिति सप्रेमभाषिणा ।

ततो विमलसिंहेन धूर्त्तसिंहः स सखजे ॥ ८३ ॥

अपतन्मूलदेवोऽपि नृदेवस्य पदाब्जयोः ।

राजाऽपि तं प्रसादेन सगौरवमपूजयत् ॥ ८४ ॥

एवं च देवदत्ताऽपि तस्मिन्नत्यनुरागिणी ।

पुरुषस्युर्वशीवान्वभूद्विषयजं सुखम् ॥ ८५ ॥

अतिष्ठन्मूलदेवोऽपि न विना द्यूतदेवनम् ।

भवितव्यं हि केनापि दोषेण गुणिनामपि ॥ ८६ ॥

ययाचे देवदत्ताऽपि धिग् द्यूतं त्यज्यतामिति ।

नात्यजन्मूलदेवस्तत्प्रकृतिः खलु दुस्त्यजा ॥ ८७ ॥

तस्यां नगर्यामासीच्च धनेन धनदोषमः ।

सार्धवाहोऽचलो नाम मूर्त्याऽपर इव स्मरः ॥ ८८ ॥

आसक्तो देवदत्तायां मूलदेवाग्रतोऽपि सः ।

कृतस्वीकरणो भाव्या बुभुजे तां निरन्तरम् ॥ ८९ ॥

इत्थं स मूलदेवाय महतीं वहति स्म च ।

अन्विष्यति स्म तच्छिद्राण्युपद्रवचिकीर्षया ॥ ९० ॥

तच्छिद्राया मूलदेवोऽप्यगान्तदेश्मनि च्छलात् ।

पारवश्येऽप्यविच्छिन्नो रागः प्रायेण रागिणाम् ॥ ९१ ॥

देवदत्तां जनन्यूचे धूर्ततामृगधूर्तकम् ।

निर्धनं द्यूतकारं च मूलदेवं सुते त्यज ॥ ९२ ॥

प्रत्यहं विविधं द्रव्यं यच्छत्यस्मिन् रमस्य तत् ।

अचले निधनरती रमेव धनदात्मजे ॥ ९३ ॥

देवदत्ता प्रत्युवाच मातरेकान्ततो ह्यहम् ।
 धनानुरागिणी नास्मि किं त्वस्मि गुणरागिणी ॥ ८४ ॥
 अमुष्य द्यूतकारस्य गुणास्तिष्ठन्ति कौटुशाः ।
 इति कोपाज्जनन्योक्ता देवदत्तेत्यभाषत ॥ ८५ ॥
 धीरो वदान्यो विद्याविद्वुणरागी स्वयं गुणी ।
 विशेषज्ञः शरखोऽयं नामं त्यक्ष्यामि तत् खलु ॥ ८६ ॥
 ततश्च कुट्टिनी रुष्टा कूटजुष्टा प्रचक्रमे ।
 उच्चाटयितुं तनयां स्वरिणी वैरिणीमिव ॥ ८७ ॥
 साऽदात्तयाऽर्थिते माल्ये निर्माल्यं शरके पयः ।
 इक्षुखण्डे वंशखण्डं त्रीखण्डे नीपखण्डलम् ॥ ८८ ॥
 सकोपं देवदत्तोक्ता कुट्टिनी कुटिलाऽववीत् ।
 मा कुपः पुत्रि यादृक्षो यच्चस्तादृग्वलिः किल ॥ ८९ ॥
 लतेव कण्टकितरुं किमालम्ब्य स्थितास्यमुम् ।
 सर्वथा मूलदेवं तच्चजापात्रमिमं पतिम् ॥ ९० ॥
 अवादीदेवदत्तैवं मातः किमिति मुह्यसि ।
 पुमान् पात्रमपात्रं वा किमुच्येतापरीक्षितः ॥ ९१ ॥
 परीक्षा क्रियतां तर्हीत्युक्ता साक्षेपमम्बया ।
 मुदिता देवदत्तैवमादिदेश स्वउटिकाम् ॥ ९२ ॥
 यदिक्षी देवदत्ताया अभिलाषोऽद्य विद्यते ।
 प्रेथन्तामिच्चवः सार्धवाहाचल ततस्त्वया ॥ ९३ ॥
 तयोक्तः सार्धवाहोऽपि धन्यमानी प्रमोदतः ।
 शकटानीनुपूर्णानि प्रेषयामास तत्त्वणात् ॥ ९४ ॥

हृष्टा कुट्टिन्युवाचैवमचलस्वामिनो हले ।
 अचिन्तनीयमौदार्यं पश्य चिन्तामणेरिव ॥ ५ ॥
 विषसा देवदत्तोचे किमम्बाऽस्मि करेणुका ।
 भक्षणयेक्ष्वः क्षिप्ता यत्तमूलदलायकाः ॥ ६ ॥
 आदिश्यतां मूलदेवोऽप्यस्मिन्नर्थे भुजिष्यया ।
 विवेके ज्ञायते मातर्दयोरपि यथाऽन्तरम् ॥ ७ ॥
 मूलदेवोऽपि चेव्योक्त इक्षूनादाय पञ्चषान् ।
 मूलाग्राणि त्यजन्मङ्गु निस्ततश्च विचक्षणः ॥ ८ ॥
 कठोरत्वेन दुश्चर्वपर्वग्रन्थीन् परित्वजन् ।
 द्वाङ्गुला गण्डिकाश्चक्रे पीयूषस्येव कुण्डिकाः ॥ ९ ॥
 चतुर्जातेन संस्कृत्य कर्पूरेणाधिवास्य च ।
 शूलप्रोता वर्द्धमानसंपुटे प्राहिणीत्स ताः ॥ १० ॥
 देवदत्ताऽपि ताः प्रेक्ष्य बभापे शम्भलीमिति ।
 धूर्त्तेशाचलयोः पश्य स्वर्णरीर्योरिवान्तरम् ॥ ११ ॥
 कुट्टिन्यचिन्तयदहो महामोहान्धमानसा ।
 मृगीव मृगदृष्ट्याभो धूर्त्तमेपाऽनुधावति ॥ १२ ॥
 स कोऽप्युपायः क्रियते येन निष्कास्यते पुरात् ।
 अत्युष्णजलसेकेन तिलादिव महोरगः ॥ १३ ॥
 कुट्टिनी मूलदेवस्योच्चाटनायाचलं जगौ ।
 कर्त्तव्यः कृत्रिमो ग्रामगमनोपक्रमस्त्वया ॥ १४ ॥
 ग्रामं यास्यामीत्यलीकं सार्यवाह त्वमञ्जसा ।
 क्रययेदं देवदत्ताया विग्रह्या सा यथा भवेत् ॥ १५ ॥

ततो ग्रामान्तरगतं श्रुत्वा त्वां धूर्त्तपांसनः ।
 निःशङ्कं देवदत्तायाः स समीपमुपैष्यति ॥ १६ ॥
 देवदत्तान्तिके मूलदेवे दीव्यति निर्भरम् ।
 आगच्छेः सर्वसामग्र्या मल्लङ्घनेन सुन्दर ॥ १७ ॥
 ततस्तथा कथमपि त्वमेतमवमानयेः ।
 यद्येतां न भजेद्भूयस्तित्तिरीमिव तित्तिरः ॥ १८ ॥
 तत्तथा प्रतिपद्याथ यास्यामि ग्राममित्यसौ ।
 आख्याय देवदत्ताया द्रव्यं दत्त्वा च निर्ययौ ॥ १९ ॥
 ततस्तथा निरातङ्गं मूलदेवे प्रवेशिते ।
 आह्लास्त कुट्टिन्यचलं कुट्टाकभटवेष्टितम् ॥ २० ॥
 देवदत्ता च सहसा प्रविशन्तं ददर्श तम् ।
 मूलदेवं च खट्वाऽधो न्यधात्पत्रकरण्डवत् ॥ २१ ॥
 तथास्थितं मूलदेवं कुट्टिन्या ज्ञापितोऽचलः ।
 पर्यङ्के कृतपर्यङ्गो निपसाद स्मिताननः ॥ २२ ॥
 अवोचदचलस्तत्र कुर्वन् कैतवनाटितम् ।
 देवदत्ते वयं ग्रान्ताः स्नास्यामः प्रगुणीभव ॥ २३ ॥
 देवदत्ताऽब्रवीदेवं विलक्षितयस्मिता ।
 स्नानयोग्यासने तर्हि स्नातुं पादोऽवधार्यताम् ॥ २४ ॥
 एवमुत्थाप्यमानोऽपि सादरं देवदत्तया ।
 विशेषतोऽभूत् खट्वायामचलो निघलासनः ॥ २५ ॥
 शशाक धूर्त्तराजोऽपि स्थातुं गन्तुं च नो तदा ।
 प्रायेण विगलन्त्येवास्वस्थे मनसि शक्तयः ॥ २६ ॥

अवोचदचलो देवदत्ते स्वप्नो मयेचितः ।

पर्यङ्गेऽस्मिन् कृताभ्यङ्गः मचेलस्नातवानहम् ॥ २७ ॥

स्वप्नं सत्यापयिष्यामि तदर्थमहमागमम् ।

सत्योक्तो ह्ययं स्वप्नः शुभोदकाय जायते ॥ २८ ॥

कुट्टिन्यवोचदादेगः प्रमाणं जीवितेऽगितुः ।

पुत्रि किं न श्रुतं स्वामी यदिच्छति करोति तत् ॥ २९ ॥

देवदत्ताऽब्रवीदार्यं किमेतदुचितं तव ।

अदूष्यदेवदूष्येयं तूलिका यद्विनश्यति ॥ ३० ॥

अचलोऽप्यवदद्गद्रे कार्पण्यं किमिदं तव ।

शरीरमपि यच्छन्ति पत्यर्थे त्वादृशः स्त्रियः ॥ ३१ ॥

किं तेऽन्यास्तूलिका न स्युः पतिर्यस्याः किलाचलः ।

लवणेन स किं सीदेद्यस्य रत्नाकरः सखा ॥ ३२ ॥

ततो भाटीविवशया कारितो देवदत्तया ।

अभ्यङ्गोद्वर्तनादीनि पर्यङ्कस्थित एव सः ॥ ३३ ॥

स्रप्यमाने ततस्तस्मिन्नीशे खलिजलादिना ।

मूलदेवश्चण्ड इव भ्रियते स्म समन्ततः ॥ ३४ ॥

आजुहावाचलभटान् कुट्टिनी दृष्टिसंज्ञया ।

निदिदेशाचलं चाशु धूर्त्ताकर्षणकर्मणे ॥ ३५ ॥

कोपाटोपसमाविष्टो मूलदेवं ततोऽचलः ।

कर्पं धृत्वा केशेषु द्रौपदीमिव कौरवः ॥ ३६ ॥

चोवाच नयज्ञोऽसि विद्वानसि सुधीरसि ।

लोऽस्यानुरूपोऽय ब्रूहि कस्तेऽसु निग्रहः ॥ ३७ ॥

धनाधीनशरीरेयं वेष्ट्या तां चेद्भिरंससे ।
 ग्रामपट्टकवद्भूरिधनेन न किमग्रहीः ॥ ३८ ॥
 मूलदेवोऽपि निष्पन्दस्तदा मुकुलितेक्षणः ।
 विफलीभूतफालस्योदुवाह द्वीपिनसुलाम् ॥ ३९ ॥
 एवं च चिन्तयामास सार्थवाहपतिस्ततः ।
 न निग्राह्यो महात्माऽसौ देवादेवं दशं गतः ॥ ४० ॥
 इति चोवाच मुक्तोऽयं त्वमस्मादागसो मया ।
 कृतज्ञोऽस्युपकर्तव्यं त्वयाऽपि समये मम ॥ ४१ ॥
 मुक्तोऽयं तेन धूर्त्तगो वेश्मतो निर्ययौ ततः ।
 तूर्णं तूर्णं परिक्रामन् रणाद्भग्न इव द्विपः ॥ ४२ ॥
 गत्वा पुरीपरिसरे सस्त्री सरसि विस्तृते ।
 शरत्काल इव भ्रेजे तत्क्षणात् चालिताम्बरः ॥ ४३ ॥
 अचलस्थापकर्तुं चोपकर्तुं च स धूर्त्तराट् ।
 मनोरथरथारूढोऽचलहेणातटं प्रति ॥ ४४ ॥
 द्वादशयोजनायामां सः श्वापदकुलाकुलाम् ।
 दुर्दशायाः प्रियसखीमिव प्राप महाटवीम् ॥ ४५ ॥
 पारावारमिवापारां त्रितीर्षुस्तां महाटवीम् ।
 सहायं चिन्तयामास तरण्डमिव धूर्त्तराट् ॥ ४६ ॥
 कस्मादप्यागतोऽकस्मादभ्नादिव परिच्युतः ।
 शम्बलस्थगिकां विभ्रत्कोऽपि टक्को द्विजस्तदा ॥ ४७ ॥
 असहायः सहायीयं तं विप्रं क्षिप्रमागतम् ।
 वृद्धो यष्टिमिव प्राप्य मूलदेवो मुदं ययौ ॥ ४८ ॥

अवोचदचलो देवदत्ते स्वप्नो मयेक्षितः ।

पर्यङ्गेऽस्मिन् कृताभ्यङ्गः सचेलस्नातवानहम् ॥ २७ ॥

स्वप्नं सत्यापयिष्यामि तदर्थमहमागमम् ।

सत्वीकृतो ह्ययं स्वप्नः शुभोदकाय जायते ॥ २८ ॥

कुट्टिन्यवोचदादेशः प्रमाणं जीवितेशितुः ।

पुत्रि किं न श्रुतं स्वामी यदिच्छति करोति तत् ॥ २९ ॥

देवदत्ताऽन्नवीदार्य किमेतदुचितं तव ।

अदूष्यदेवदूष्येयं तूलिका यद्विनश्यति ॥ ३० ॥

अचलोऽप्यवदङ्ग्रे कार्पण्यं किमिदं तव ।

गरोरमपि यच्छन्ति पत्ययं त्वादृशः स्त्रियः ॥ ३१ ॥

किं तेऽन्यास्तूलिका न स्युः पतिर्यस्याः किलाचलः ।

लवणेन स किं सीदेद्यस्य रत्नाकरः सखा ॥ ३२ ॥

ततो भाटीविवगया कारितो देवदत्तया ।

अभ्यङ्गोद्वर्त्तनादीनि पर्यङ्गस्थित एव सः ॥ ३३ ॥

स्रप्यमाने ततस्तस्मिन्नीशि खलिजलादिना ।

मूलदेवयगड इव भ्रियते स्म समन्ततः ॥ ३४ ॥

आजुहावावलभटान् कुट्टिनी दृष्टिमञ्जया ।

निदिदेशाचलं चाशु धृत्तीकर्षणकर्मणे ॥ ३५ ॥

क्रोपाटोपममाविष्टो मूलदेवं ततोऽचलः ।

नक्षत्रं धृत्वा क्रमेण द्रोपदीमिव कौरवः ॥ ३६ ॥

तं नीवाच नयन्नोऽनि विद्वानमि सुधीरमि ।

अमेतोऽन्यान्पुत्रान् य इति कस्तेऽप्यु निग्रहः ॥ ३७ ॥

धनाधीनशरीरं वेष्ट्या तां चन्द्रिहरे
 ग्रामपट्टकवद्भूरिधनेन न किमग्रहीः । ३८ ।
 मूलदेवोऽपि निष्पन्दस्तदा मुकुटिहरे
 विफलीभूतफालस्योदुवाह वादिहरे ॥ ३९ ॥
 एवं च चिन्तयामास सार्यवाहवत्किञ्चन ।
 न निग्राह्यो महात्माऽसौ देवादेवं ददन् न
 इति चोवाच मुक्तोऽयं त्वमन्नादादसौ न
 कृतज्ञोऽस्युपकर्तव्यं त्वयाऽपि नमदं न
 मुक्तोऽयं तेन धूर्त्तगो वेग्नतो विवर्त्त
 तूर्णं तूर्णं परिक्रामन् रणाद्भिन्न इह
 गत्वा पुरीपरिसरे मस्त्री सरदि
 शरत्काल इव भेजे तत्क्षणात्
 अचलस्वापकर्तुं चोपकर्तुं
 मनोरथरवारूढोऽचलहेम्ब
 द्वादशयोजनायामां नः
 दुर्दशायाः प्रियसखीभिः
 पारावारमिवापारां
 सहायं चिन्तयामास
 कस्मादप्यागतोऽक्लृप्त
 शम्बलस्वगिकां विवर्त्त
 असहायः सहायैव
 वृद्धो यष्टिमिव

जगाद मूलदेवस्तं ममारख्ये प्रपेतुषः ।

आत्मच्छायाद्वितीयस्य दिष्ट्या मिलितवानसि ॥ ४९ ॥

स्रच्छन्दं वार्त्तयिष्यावस्तदावां द्विजसत्तम ।

मार्गखेदापहरणी विद्या वार्त्तां हि या पथि ॥ ५० ॥

दूरे कियति गन्तव्यं स्थाने जिगमिषा क्व ते ।

कथ्यतां भो महाभाग मार्गमैत्रीं वगी कुरु ॥ ५१ ॥

विप्रोऽप्याख्यङ्गमिष्यामि पारोऽरख्यमिव स्थितम् ।

स्थानं वीरनिधानाख्यं ब्रूहि त्वं कुत्र यास्यसि ॥ ५२ ॥

मूलदेवोऽब्रवीद्यास्याम्यहं वेणातटे पुरे ।

विप्रोऽप्यूचे तदेहि त्वमेकोऽध्वा दूरमावयोः ॥ ५३ ॥

ललाटन्तपतपने मध्याङ्गेऽथ समागते ।

मिलिताभ्यां च गच्छद्भ्यां ताभ्यां प्रापि महासरः ॥ ५४ ॥

पाणिपादमुखं मूलदेवः प्रक्षाल्य वारिणा ।

निरन्तरतृच्छाये भूतले समुपाविशत् ॥ ५५ ॥

स्थगिकायाः समाकृष्य सक्तूनालोढ्य वारिणा ।

एकोऽपि भोक्तुमारभे टक्को रङ्ग इव द्रुतम् ॥ ५६ ॥

धूर्त्तोऽप्यचिन्तयदसौ नाऽऽदौ मे भोजनं ददौ ।

अतिचुधाऽस्तुरो भुङ्क्ते भुक्तः सन् खलु दास्यति ॥ ५७ ॥

भुक्ता तत्रोत्थिते विप्रे बध्नाति स्थगिकामुखम् ।

दधौ धूर्त्तोऽपि यद्यद्य नादात्तच्छ्रुः प्रदास्यति ॥ ५८ ॥

तस्मिन्नदत्त्वा भुञ्जाने मूलदेवस्तदागया ।

त्रीन्चासरानगमयन्नृणामाशा हि जीवितम् ॥ ५९ ॥

अटवीं तां परित्यज्य धूर्तराजं द्विजोऽवदत् ।
 स्वस्ति तुभ्यं महाभाग यास्याम्यहमितोऽधुना ॥ ६० ॥
 तमूचे मूलदेवोऽपि त्वत्ताहाय्यादियं मया ।
 द्वादशयोजनायामा क्रोशवत्क्षिताऽटवी ॥ ६१ ॥
 वेणातटे गमिष्यामि मूलदेवाभिधोऽस्यहम् ।
 तत्र मे कथयेः कार्यं कथ्यतां किं च नाम ते ॥ ६२ ॥
 लोकैर्निर्घृण्यतेति विहितापरनामकः ।
 विप्रोऽहं सद्बडो नामेत्युक्त्वा टक्स्ततो ययौ ॥ ६३ ॥
 गच्छता मूलदेवेन ततो वेणातटं प्रति ।
 दृष्टः संवसथः कचिद्वसदावसथः पथि ॥ ६४ ॥
 प्रविष्टस्तत्र भिक्षार्थं क्षामकुक्षिर्वुभुक्षया ।
 भ्रमन्नासादयामास कुल्लापान् कुतचिद्गृहे ॥ ६५ ॥
 ग्रामान्निष्क्रामतस्तस्याभिमुखः कोऽप्यभून्मुनिः ।
 मासत्रयपुण्यात्मा पुण्यपुञ्ज इवाङ्गवान् ॥ ६६ ॥
 तं दृष्ट्वा मुदितः सोऽभूद्दहो मे सुकृतोदयः ।
 यन्मयासमिदं पात्रं यानपात्रं भवोदधौ ॥ ६७ ॥
 साधोः कुल्लापदानेन रत्नत्रितयशालिनः ।
 उन्मीलतु चिरादद्य मद्भिवेकतरोः फलम् ॥ ६८ ॥
 कुल्लापान् साधवे दत्त्वा मूलदेवः पपाठ च ।
 धन्यास्ते खलु येषां स्युः कुल्लापाः साधुपारणे ॥ ६९ ॥
 तस्य भावनया हृष्टा वभाषे व्योम्नि देवता ।
 अर्द्धश्लोकेन याचस्व भद्र किं ते प्रदीयताम् ॥ ७० ॥

प्रार्थयामास सत्यस्तां मूलदेवीऽपि देवताम् ।
 गणिकादेवदत्तेभ्यस्तं राज्यमनु मे ॥ ७१ ॥
 एवमस्त्विति देव्युचै मूलदेवीऽपि तं मुनिम् ।
 वन्दित्वाऽथ ग्राममध्य भिक्षित्वा ब्रुभुजे स्वयम् ॥ ७२ ॥
 मार्गं क्रामन् क्रमेणासौ प्राप वेणातटं पुरम् ।
 सुत्वाप पान्यशालायां निद्रासुखमवाप च ॥ ७३ ॥
 यामिन्याः पश्चिमे यामे स सुप्तः स्वप्नमैक्षत ।
 यत्पूर्णमण्डलचन्द्रः प्रविवेश मुखे मम ॥ ७४ ॥
 तमेव स्वप्नमद्राक्षीत्कोऽपि कार्पटिकस्तदा ।
 अन्यकार्पटिकानां च प्रवुडस्तमचीकयत् ॥ ७५ ॥
 तेषु कार्पटिकेष्वेकः स्वप्नमेवं व्यचारयत् ।
 अचिरेण लप्सासे त्वं सखण्डघृतमण्डकम् ॥ ७६ ॥
 हृष्टः कार्पटिकः सोऽभूदेवं भूयादिति ब्रुवन् ।
 जायेत बदरेणापि शृगालस्य महोत्सवः ॥ ७७ ॥
 स्वप्नं नाचीकथत्तेषामज्ञानां धूर्त्तराट् निजम् ।
 मूर्खा हि दर्शिते रत्ने दृषत्खण्डं प्रचक्षते ॥ ७८ ॥
 मण्डकं कर्पटिः प्राप गृहाच्छादनपर्वणि ।
 प्रार्थेण फलति स्वप्नो विचारस्यानुसारतः ॥ ७९ ॥
 धूर्त्तोऽपि प्रातरारामे गत्वा पुष्पोच्चयादिना ।
 अग्रीणाभालिकं लोकं पृणं कर्मापि तादृशम् ॥ ८० ॥
 गृहीत्वा मालिकात्तस्मात्स पुष्पाणि फलानि च ।
 शुचिर्भूत्वा ययौ वेश्म स्वप्नशास्त्रविपश्चितः ॥ ८१ ॥

द्वितीयः प्रकाशः ।

मूलदेवस्ततो नत्वा दत्त्वा पुष्पफलानि च ।
उपाध्यायाय तज्ज्ञाय शशंस स्वप्नमात्मनः ॥ ८२ ॥
सुदितः सोऽवदद्विद्वान्वत्स स्वप्नफलं तव ।
सुसुहृत्ते कथयिष्याम्यद्यास्माकं भवातिथिः ॥ ८३ ॥
मूलदेवं स्रपयित्वा भोजयित्वा च गौरवात् ।
परिणाशयितुं कन्यामुपाध्याय उपानयत् ॥ ८४ ॥
वभाषे मूलदेवोऽपि ताताऽज्ञातकुलस्य मे ।
कन्यां प्रदास्यसि कथं विचारयसि किं नहि ॥ ८५ ॥
उपाध्यायोऽप्युवाचैवं त्वन्मूर्त्याऽपि कुलं गुणाः ।
ज्ञातास्तत्सर्वथा कन्या ममेयं परिणीयताम् ॥ ८६ ॥
तद्वाचा मूलदेवोऽपि कन्यकां तामुपायत ।
कार्यसिद्धेर्भविष्यन्त्याः प्रादुर्भूतमिवाननम् ॥ ८७ ॥
मध्ये दिनानां सप्तानां त्वं राजेह भविष्यसि ।
इति तस्य स्वप्नफलमुपाध्यायो न्यवेदयत् ॥ ८८ ॥
हृष्टस्तत्र वसन् धूर्त्तराजो गत्वा बहिः पुरात् ।
सुष्वाप चम्पकतले संप्राप्ते पञ्चमेऽहनि ॥ ८९ ॥
तदा च नगरे तस्मिन्नयेतनमहीपतिः ।
अपुत्रो निधनं प्राप निष्पाद इव पादपः ॥ ९० ॥
मन्त्रोचिताः पुरीभाश्चच्छत्रभृद्भारचामराः ।
भ्रेमुः प्रापुर्न राज्याहं दुष्यपस्तादृशो जनः ॥ ९१ ॥
ततो बहिः पर्यटन्तो निकषा चम्पकद्रुमम् ।
अपश्यन्मूलदेवं ते नरदेवपदोचितम् ॥ ९२ ॥
हयेन हृषितं चक्रे गजिनोर्जितगर्जितम् ।

भृङ्गारेण च तस्याऽर्घ्यामराभ्यां च बीजनम् ॥ ८३ ॥
 पुण्डरीकं स्वर्णदण्डमण्डितं तस्य चोपरि ।
 शरदभ्रमिवादभ्रतडिदण्डमजृम्भत ॥ ८४ ॥
 तं चाधिरोहयामास स्वस्कन्धे जयकुञ्जरः ।
 स्वाम्याप्तिमुदितैर्लोकैश्चक्रे जयजयारवः ॥ ८५ ॥
 पुरं महातूर्यरवैः पूर्यमाणदिगन्तरम् ।
 तत्राविशन्मूलदेवो राजराज इवालकाम् ॥ ८६ ॥
 उत्तीर्णो राजहर्म्येऽसौ सिंहासनमधिष्ठितः ।
 समन्ततः समायातैः सामन्तैरभ्यषिच्यत ॥ ८७ ॥
 अथोवे देवता व्योम्नि देवतानां प्रसादतः ।
 अयं विक्रमराजाख्यो राजा जज्ञे कलानिधिः ॥ ८८ ॥
 वर्त्तिष्यन्ते न येऽमुष्य शासने क्षितिशासितुः ।
 तानहं निग्रहीष्यामि महीभृत इवाशनिः ॥ ८९ ॥
 तद्गिरा विस्मितं भीतं सर्वं प्रकृतिमण्डलम् ।
 यतेरिवेन्द्रियग्रामः सदा तस्य वशेऽभवत् ॥ ९० ॥
 ततः स राजा विषयसुखान्यनुभवन् व्यधात् ॥
 प्रीतिमुज्जयिनौगेन मिथः संव्यवहारतः ॥ १ ॥
 तदानीं देवदत्ताऽपि मूलदेवविडम्बनाम् ।
 तादृशीं प्रेक्ष्य सानेपा व्यव्रवोदचलं प्रति ॥ २ ॥
 किं ज्ञाता द्रव्यदर्पान्य त्वया कुलगृहिण्यहम् ।
 मुमुर्षां 'मूर्खं मद्मेहे व्यवाहार्पार्यिदीदृशम् ॥ ३ ॥

त्वयाऽस्मदीयसदने नागन्तव्यमतः परम् ।
 इति निष्कास्य तं गेहात्ममीपे नृपतेरगात् ॥ ४ ॥
 तथा च याचितो राजा स वरो दीयतामिति ।
 यथेच्छं ब्रूहि यच्छामि तं येनेत्यवदन्नृपः ॥ ५ ॥
 सोचे मां प्रति नाज्जाप्यो मूलदेवं विना पुमान् ।
 वारणीयोऽचलघायमागच्छन्मम वैश्वमनि ॥ ६ ॥
 एवमस्त्विति राज्ञोक्ता हेतुः कोऽत्वेति पृष्टवान् ।
 शशंस माधवी देवदत्ताभ्रूसंज्ञया ततः ॥ ७ ॥
 जितशत्रुनृपः कोपाच्चलितभ्रूलतस्ततः ।
 सार्थवाहं तमाह्वय साक्षेपमिदमब्रवीत् ॥ ८ ॥
 मत्पुत्रीमण्डनावेत्तौ रत्नभूतावरे त्वया
 मूर्खेण धनमत्तेन ग्रावणीव निघर्षितौ ॥ ९ ॥
 ततोऽमुष्यापराधस्य प्राणापहरणं तव ।
 दण्डोऽस्त्विति नरेन्द्रोक्ते देवदत्ता न्यवारयत् ॥ १० ॥
 त्वं यद्यप्यनया त्रातोऽधुना त्राणं तथापि ते ।
 मूलदेवे समानीते भवेदित्यभ्यधान्नृपः ॥ ११ ॥
 नृपं नत्वा ततो गत्वा सार्थवाहः प्रचक्रमे ।
 नष्टरत्नमिवान्वेष्टुं मूलदेवं समन्ततः ॥ १२ ॥
 मूलदेवमपश्यन् स भीतो न्यूनतया तया ।
 भाण्डं भूत्वा ययौ ग्रीष्मं पारसकूलमण्डलम् ॥ १३ ॥
 दध्नी च मूलदेवोऽपि विना मे देवदत्तया ।
 भोज्येनालवणेनैव प्राज्यराज्यश्रियाऽपि किम् ॥ १४ ॥

३२६

भृङ्गारेण

पुण्डरीक

शरदम्भा

तं चाधि

स्वाम्यादि

पुरं महा

तप्राविश

उत्तीर्णो

ममन्ततः

अथोवे दे

अयं विः

वर्तियन्

तानञ्जं

तदुमिह

यनेरिवे

तनः स

प्रातिमुञ्च

तदानीं दे

तादृशी प्रत्य

विं प्राप्ता द्रव्यः

मुमुक्षोः 'मुमुक्षु' इति

अचलोऽयमिति क्षिप्रमुपलक्षितवान् नृपः ।
 दृष्ट्वा प्राग्जन्मसम्बन्धमपि प्राज्ञाः स्मरन्ति हि ॥ २६ ॥
 राजानं मूलदेवोऽयमित्यज्ञासीत्तु नाचलः ।
 आत्तवेपं नटमपि स्थूलप्रज्ञा न जानते ॥ २७ ॥
 कुतस्त्वमिति राज्ञोक्तः पारसादित्युवाच सः ।
 ययाचे पञ्चकुलं च भाण्डालोकनकर्मणे ॥ २८ ॥
 कौतुकात्स्वयमेयाम इत्युक्तो भूभुजा स तु ।
 महाप्रसादं ब्रूयुचे कोपं को वेत्ति तादृशाम् ॥ २९ ॥
 ततः पञ्चकुलोपेतो ययी राजा तदाश्रये ।
 मञ्जिष्ठापटसूत्रादि सोऽपि भाण्डमदर्शयत् ॥ ३० ॥
 भाण्डं किमियदेवेदं सत्यं ब्रूहीति भूभुजा ।
 उक्त इत्युक्तवान् येष्टी सत्यमेतावदेव मे ॥ ३१ ॥
 नृपेण पुनरप्युचे सम्यग् ज्ञात्वा निवेदय ।
 अस्मद्राज्ये शुल्कचौर्यां यच्छरीरेण निग्रहः ॥ ३२ ॥
 अत्रोचदचलोऽप्येवमस्माभिः कथ्यतेऽन्यथा ।
 पुरतो नापरस्यापि स्वयं देवस्य किं पुनः ॥ ३३ ॥
 राजेत्युवाच तर्ह्यस्य येष्टिनः सत्यभाषिणः ।
 क्रियतामर्द्धदानं च सम्यग्भाण्डं च वीक्ष्यताम् ॥ ३४ ॥
 ततः पञ्चकुलेनाङ्घ्रिप्रहारादंशवेधतः ।
 असारभाण्डमध्यस्थं सारभाण्डमशङ्क्यत ॥ ३५ ॥
 जाताशङ्केस्ततो राजपुंभिर्विभिदिरे क्षणात् ।
 शुल्कदस्युमनांसीव भाण्डस्थानानि सर्वतः ॥ ३६ ॥

ततः स देवदत्ताया जितशत्रोश्च भूपतेः ।
 चतुरं प्रेषयामास दूतं प्राभृतसंयुतम् ॥ १५ ॥
 गत्वोज्जयिन्यां दूतोऽपि जितशत्रुं व्यजिज्ञपत् ।
 देवतादत्तराज्यथौर्मूलदेवो वदत्यदः ॥ १६ ॥
 यथा मे देवदत्तायां प्रेम जानीय तत्तथा ।
 यद्यस्यै रोचते वोऽपि तदियं प्रेष्यतामिति ॥ १७ ॥
 ततोऽवददवन्तीशस्तेनेदं कियदर्थितम् ।
 राज्ञा विक्रमराजेन भेदो राज्येऽपि नास्ति नः ॥ १८ ॥
 आकार्य देवदत्तां च जगादोज्जयिनौपतिः ।
 दिष्ट्या जाताऽसि भद्रे त्वं चिरात् पूर्णमनोरथा ॥ १९ ॥
 राजा जज्ञे मूलदेवो देवतायाः प्रसादतः ।
 त्वामानेतुं च स प्रैषीत्यधानपुरुषं निजम् ॥ २० ॥
 ततस्त्वं तत्र गच्छेति प्रसादाज्जितशत्रुणा ।
 आदिष्टा देवदत्ताऽगाद्वेणातटपुरं क्रमात् ॥ २१ ॥
 राजा विक्रमराजोऽपि महोत्सवपुरःसरम् ।
 स्वचेतसीव विपुले स्ववेश्मनि निनाय ताम् ॥ २२ ॥
 जिनार्चामर्चतस्तस्य सम्यक् पालयतः प्रजाः ।
 दीव्यतो देवदत्तां च त्रिवर्गोऽभूद्बाधितः ॥ २३ ॥
 इतश्च पारसकूलाद्वह्नात्तक्रेयवसुकः ।
 आययावचलस्तत्र जलपूर्णं इवास्त्रुदः ॥ २४ ॥
 लक्ष्मीमहत्त्वपिशुनैर्मणिमौक्तिकविद्रुमैः ।
 भूत्वा विगलं स स्थालं महीनायमुपास्थितः ॥ २५ ॥

द्वितीयः प्रकाशः ।

अचलोऽयमिति क्षिप्रमुपलक्षितवान् द
दृष्ट्वा प्राग्जन्मसम्बन्धमपि प्राज्ञाः स्मर
राजानं भूलदेवोऽयमित्यज्ञासीत् नाना
भातवेपं नटमपि स्थूलप्रज्ञा न जानते
कुतस्त्वमिति राज्ञोक्तः पारसादित्युवा
ययाचे पञ्चकुलं च भाण्डालोकनकर्मा
कौतुकास्त्रयमेत्याम इत्युक्तो भूभुजा
महाप्रसाद इत्युचे कोपं को वेत्ति ता
ततः पञ्चकुलोपेतो ययौ राजा तदात्र
सञ्जिष्टापटसूत्रादि सोऽपि भाण्डमद
भाण्डं किमियदेवेदं सत्यं ब्रूहीति भू
उक्त इत्युक्तवान् येष्टी सत्यमेतावदेव
नृपेण पुनरप्युचे सम्यग् ज्ञात्वा निवेद
अस्मद्राज्ये शुल्कचौर्यां यच्छरीरेण नि
अत्रोचदचलोऽप्येवमस्माभिः कथ्यतेऽन्त
पुरतो नापरस्यापि स्वयं देवस्य किं पु
राजेत्युवाच तर्ह्यस्य येष्ठिनः सत्यभाषि
क्रियतामर्द्धदानं च सम्यग्भाण्डं च वीच
ततः पञ्चकुलेनाङ्गिप्रहाराहंशवेधतः ।
असारभाण्डमध्यस्थं सारभाण्डमशङ्कत

तैर्यथा शङ्कितं भाण्डं वित्तशास्त्रं तथाऽभवत् ।
 परपुरान्तःप्रवेशकारिणो ह्यधिकारिणः ॥ ३७ ॥
 तज् ज्ञात्वा कुपितो राजा बन्धयामास तं क्षणात् ।
 सामन्ता अपि बन्धन्ते राजादेशादणिक् कियान् ॥ ३८ ॥
 ततस्तं सद्ने नीत्वा छोटयित्वा च बन्धनम् ।
 किं मां प्रत्यभिजानासि पप्रच्छेति महीपतिः ॥ ३९ ॥
 अचलोऽपि जगादैवं जगदुदयोतकारिणम् ।
 भानुमन्तं भवन्तं च बालिशोऽपि न वेत्ति कः ॥ ४० ॥
 पर्याप्तं चाटुवचनैः सम्यक् त्वं वेत्सि तद्वद ।
 रात्रेत्युक्तोऽचलोऽवोचत्तर्हि जानामि न ह्यहम् ॥ ४१ ॥
 देवदत्तामयाह्वय भूपतिस्तमदर्शयत् ।
 द्रष्टुं दृष्ट्वा कृतार्था स्यान्मनःसिद्धिर्हि मानिनाम् ॥ ४२ ॥
 देवदत्ताममौ दृष्ट्वा क्रीतः कष्टां दशां ययौ ।
 अग्रे स्नापभाजना हि मृत्योरप्यधिका नृणाम् ॥ ४३ ॥
 माऽप्यूच मूलदेवोऽयमित्युक्तो यस्तदा त्वया ।
 एवं कुर्या ममापि त्वं देवाह्वामनमोयुषः ॥ ४४ ॥
 तदमि व्यसनं प्राप्तः प्राणमन्देहकारणम् ।
 मुक्तोऽमि तार्यपुत्रेण नेष्टृत्वाः क्षुद्रघातिनः ॥ ४५ ॥
 ततो विजितः स वणिक् पतित्वा पादयोस्तयोः ।
 जने सर्वप्रसाधान्ने नितिनध्यं तदा कृतान् ॥ ४६ ॥
 दृष्ट्वा स्तेनापराधेन जितगर्वमज्ञोऽपि प्रतितः ।
 प्रथममुक्तयिन्द्रा मे युष्मदाणां प्रदास्यति ॥ ४७ ॥

द्वितीयः प्रकाशः ।

अथोचे मूलदेवोऽपि मया चान्तं तदेव ते ।
यदा प्रसादो विदधे देव्या श्रीदेवदत्तया ॥
ततः प्रसादं दत्त्वोच्चैर्दूतमेकं समर्प्य च ।
पुरीमुज्जयिनीं गन्तुं विससर्जाचलं नृपः ॥
प्रवेशोऽवन्तिनाथेन तस्यावन्त्यामदीयत ।
मूलदेवस्य वचसा कोपस्तन्मूल एव यत् ॥
अन्येद्युर्दुःखविधुराः प्रजाकार्यधुरन्धरम् ।
मिलित्वा वणिजो मूलदेवमेवं व्यजिज्ञपन्
जाग्रत्यपि प्रजास्त्रातुं त्वयि देव दिवानिश
अमुष्यतेदं नगरं परितः परिमोषिभिः ॥ ५
कोला इव 'चिरं चौराः पुरेऽस्मिन्नन्दिराणि
प्रतिघेपं खनन्त्युच्चैर्नारक्षा रक्षितुं क्षमाः ॥
अदृश्यमानाः केनापि कृतसिद्धाञ्जना इव ।
भ्राम्यन्ति चौराः स्वैरं नो गृहेषु स्वगृहेषु
अचिरान्निग्रहीष्यामि तत्स्करानयशस्करान् ।
मूलदेवोऽभिधायैवं वणिजो विससर्ज तान्
आदिचन्नगराध्यक्षं साक्षेपं क्षापतिस्ततः ।
अन्विथ तत्स्करान् सर्वान् गृहाण निगृहाण
अथोवाच पुराध्यक्षः स्वामिन्नेकोऽस्ति तत्स्कर
असौ न शक्यते धर्तुं दृष्टनष्टः पिशाचवत् ।

तैर्यथा गङ्गितं भाण्डं वित्तगाढ्यं तथाऽभवत् ।

परपुरान्तःप्रवेशकारिणो ह्यधिकारिणः ॥ ३७ ॥

तज् ज्ञात्वा कुपितो राजा बन्धयामास तं क्षणात् ।

सामन्ता अपि बध्यन्ते राजादेशाद्वणिक् कियान् ॥ ३८ ॥

ततस्तं सद्ने नीत्वा छोटयित्वा च बन्धनम् ।

किं मां प्रत्यभिजानासि पप्रच्छेति महीपतिः ॥ ३९ ॥

अचलोऽपि जगादैवं जगदुद्योतकारिणम् ।

भानुमन्तं भवन्तं च बालिशोऽपि न वेत्ति कः ॥ ४० ॥

पर्याप्तं चाटुवचनैः सम्यक् त्वं वेत्ति तद्वद ।

राज्ञेत्युक्तोऽचलोऽवोचत्तर्हि जानामि न ह्यहम् ॥ ४१ ॥

देवदत्तामयाह्वय भूपतिस्तमदर्शयत् ।

दृष्टैर्दृष्टा कृतार्था स्यान्मनःसिद्धिर्हि मानिनाम् ॥ ४२ ॥

देवदत्तामसौ दृष्ट्वा क्रीतः कष्टां दशां ययौ ।

अग्रे स्त्रापभ्राजना हि मृत्योरप्यधिका नृणाम् ॥ ४३ ॥

साऽप्यूचे मूलदेवोऽयमित्युक्तो यस्तदा त्वया ।

एवं कुर्या ममापि त्वं देवाद्वसनमीयुषः ॥ ४४ ॥

तदमि व्यसनं प्राप्तः प्राणमन्देहकारणम् ।

मुक्तोऽसि चार्यपुत्रेण नेदृक्षाः क्षुद्रघातिनः ॥ ४५ ॥

ततो विलक्षः स वणिक् पतित्वा पादयोस्तयोः ।

कचे सर्वापराधाश्चे तितिचध्वं तदा कृतान् ॥ ४६ ॥

रुष्टस्तेनापराधेन जितशत्रुर्महीपतिः ।

प्रवेशमुज्जयिन्यां मे युष्मद्वाचा प्रदास्यति ॥ ४७ ॥

नमन्मूलयितुं मूलान्मूलदेव उवाच तत् ।

धूर्ता हि कार्णोपात्तमादेवाः कार्यगन्तमाः ॥ ६८ ॥

जोर्णोश्चानं ततो गत्वा गुह्यसुखाय सोऽविगत् ।

निनाय तव भूपं च च्छगणारोपितानिवत् ॥ ७० ॥

आर्मात्रागकुमारीव कुमारी तत्र तत्स्रमा ।

नवयौवननावम्भपुष्पावयवगानिना ॥ ७१ ॥

जालयाम्यातिवेः पादावित्यादिष्टा स्ववभुना ।

सोपकृपं ततो भूपमुपाविगयदामने ॥ ७२ ॥

प्रज्ञानयन्तो तत्पादक्रमने कमलेक्षणा ।

अनुभूय नृदस्यगं तं सर्वोद्भुदुत्तन ॥ ७३ ॥

अहो कोऽप्येव कन्दर्पः साक्षादिति सविस्मया ।

मानुरागा मानुकस्या साऽब्रवीदिति भूपतिम् ॥ ७४ ॥

पादप्रज्ञालनव्याजात्कृपेऽस्मिन्नपरं नराः ।

अपात्यन्त महाभाग तत्कराणां कुतः कृपा ॥ ७५ ॥

क्षेमामि नेह कृपे त्वां त्यक्तभायवर्णाश्रिता ।

सहतामनुभावो हि वगोकरणमदुतम् ॥ ७६ ॥

ततो मदुपरोधेन सुन्दरापसर द्रुतम् ।

इयोरन्यन्यथा नाथ कुगलं न भविष्यति ॥ ७७ ॥

विमृश्याथ महीनाथो निजंगाम द्रुतं ततः ।

धोमन्तो हि धिया प्रन्ति दिपः सत्यपि विक्रमे ॥ ७८ ॥

गते नृपे तु व्याहारि तथा गच्छन्वमाविति ।

जातामर्षस्ततो राजा महीजा निर्ययी निशि ।
 नीलास्वरप्रावरणो नीलास्वर इवापरः ॥ ५८ ॥
 स्थानेषु शङ्कास्थानेषु बभ्राम स्थामधाम सः ।
 दस्युं कमपि नापश्यदहेः पदमिवाम्भसि ॥ ५९ ॥
 स सर्वं नगरं भ्रान्तः भ्रान्तः सुष्याप कुत्रचित् ।
 तण्डदेवकुले गौलगुहायामिव केसरौ ॥ ६० ॥
 निशाचर इवाकस्मान्निशाचरणदारुणः ।
 तद्वत्तयसमास्तत्रोपासरन्मण्डिकाभिधः ॥ ६१ ॥
 काऽवति व्याहरन्नुच्चैर्मलिस्तुचपतिस्ततः ।
 कटः सुप्तमिव व्यालं पदा नृपमवद्वयत् ॥ ६२ ॥
 चेष्टां स्थानं च धितं च जिज्ञासुस्तस्य भूपतिः ।
 कचे कार्पटिकोऽस्मीति क क निष्ठा न तादृशाः ॥ ६३ ॥
 एति कार्पटिकाय त्वामदर्शिकरीम्यन्नम् ।
 द्रव्यं तद्वत्तया भूपं मदान्यानां धिगन्तताम् ॥ ६४ ॥
 तद्वत्तयानां भोऽयं चक्षुः पत्तिवत्पृथिवीपतिः ।
 मनदे मदेनव्यापि पादो कार्यान्नादेनः ॥ ६५ ॥
 यमनानः स राजानं पश्ये मृत्युमिवामनः ।
 तमाम व्याम तव्यापि यलिनः गेहमव्यदः ॥ ६६ ॥
 तव्यमः स तव्यमिव पातयित्वा स वेगमनः ।
 तव्यमः स तव्यमिव पातयित्वा स वेगमनः ॥ ६७ ॥
 तव्यमः स तव्यमिव पातयित्वा स वेगमनः ॥ ६८ ॥
 तव्यमः स तव्यमिव पातयित्वा स वेगमनः ॥ ६९ ॥
 तव्यमः स तव्यमिव पातयित्वा स वेगमनः ॥ ७० ॥

तमुन्मूलयितुं मूलान्मूलदेव उवाह तत् ।
 धूर्त्ता हि कारणोपात्तमार्दवाः कार्यराक्षसाः ॥ ६८ ॥
 जीर्णोद्यानं ततो गत्वा गुह्यामुद्घाट्य सोऽविशत् ।
 निनाय तत्र भूपं च च्छगणारोपितालिवत् ॥ ७० ॥
 आसीन्नागकुमारीव कुमारी तत्र तत्स्वसा ।
 नवयौवनलावण्यपुण्यावयवशालिनी ॥ ७१ ॥
 चालयास्यातिथेः पादावित्यादिष्टा स्वप्नमुना ।
 सोपकूपं ततो भूपमुपावेशयदासने ॥ ७२ ॥
 प्रचालयन्ती तत्पादकमले कमलेक्षणा ।
 अनुभूय मृदुस्पर्शं तं सर्वाङ्गमुदैचत ॥ ७३ ॥
 अहो कोऽप्येष कन्दर्पः साक्षादिति सविस्मया ।
 सानुरागा सानुकम्पा साऽब्रवीदिति भूपतिम् ॥ ७४ ॥
 पादप्रचालनव्याजात्कूपेऽस्मिन्नपरे 'नराः ।
 अपात्यन्त महाभाग तत्स्कराणां कुतः कृपा ॥ ७५ ॥
 क्षेप्सामि नेह कूपे त्वां त्वगभाववशीकृता ।
 महतामनुभावो हि वशीकरणमद्भुतम् ॥ ७६ ॥
 ततो मदुपरोधेन सुन्दरापसर द्रुतम् ।
 द्वयोरथन्यथा नाय कुशलं न भविष्यति ॥ ७७ ॥
 विमृश्याथ महीनाथो निर्जगाम द्रुतं ततः ।
 धीमन्तो हि धिया घ्नन्ति द्विधः सत्यपि विक्रमे ॥ ७८ ॥
 गते नृपे तु आहारि तथा गच्छत्यसाविति ।

स्वच्छूणरक्षणार्थं हि प्रपञ्चो धीमतामयम् ॥ ७६ ॥

कष्टकङ्कासिजिह्वालो वेताल इव दारुणः ।

अनुभूपालमुत्तालो दधावे मण्डिकस्ततः ॥ ८० ॥

तं समासन्नमालोक्य भूपतिर्धीर्दृष्ट्वस्यतिः ।

चत्वरोत्तम्भितग्रावस्तम्भेनान्तरितोऽभवत् ॥ ८१ ॥

कोपान्धनयनश्चासौ स एवैष पुमानिति ।

कङ्कासिना दृषत्स्तम्भं च्छित्वाऽगाढाम मण्डिकः ॥ ८२ ॥

ययौ स्वं धाम राजाऽपि हृष्टयौरोपलभतः ।

प्राप्तः सौख्याय जायेत दोषकारी न कस्य वा ॥ ८३ ॥

राजा प्रातस्ततो राजपाटिकाव्याजतो वहिः ।

दस्युं विश्वमनोदस्युस्तं निरूपयितुं ययौ ॥ ८४ ॥

अथ वस्त्रापणद्वारे कुर्वाणं तुन्नकारताम् ।

पट्टैर्वेष्टितजङ्घोरं किञ्चिदुद्वाटिताननम् ॥ ८५ ॥

तस्करं मस्करलतोपेतं छद्मश्लथाकृतिम् ।

दृष्टोपालक्षयत् क्षापः क्षपादृष्टानुमानतः ॥ ८६ ॥ (युग्मम्)

गत्वा हस्यं महीनायोऽभिन्नानानि निवेदयन् ।

पुरुषान् प्रेषयामास तस्याकारणहेतवे ॥ ८७ ॥

न हतः स पुमान्नूनं तद्विजृम्भितमित्यसौ ।

आङ्गतोऽमंस्त चौरा हि महाराजिकवेदिनः ॥ ८८ ॥

सोऽगात्ततो राजकुले राज्ञाऽऽस्यत महासने ।

महाप्रमादं कुर्वन्ति नीतिज्ञा हि जिघांसवः ॥ ८९ ॥

तं भूपतिरभापिष्ट प्रमादमुख्या गिरा ।

स्वस्वसा दीयतां मङ्गं दातव्या एव कन्यका ॥ ८० ॥
 दृष्टपूर्वां स्वसारं मे नापरो निरगात्ततः ।
 अयं स एव राजेति निश्चिके मण्डिको हृदि ॥ ८१ ॥
 गृह्यतां मत्स्वसा देव देवकीयैव सा किल ।
 मदीयमन्यदप्येवमवीचत स पार्थिवम् ॥ ८२ ॥
 तदानीमप्युपायंस्त रूपातिशयशालिनीम् ।
 तस्य स्वसारं नृपतिः कंसारिरिव रुक्मिणीम् ॥ ८३ ॥
 महामात्यपदे चक्रे तत्करं तं नरेश्वरः ।
 को वेत्ति भूभुजां भावं मध्यं पत्युरिवान्धसाम् ॥ ८४ ॥
 तस्माद्भूषणवस्त्रादि तद्भगिन्यैव भूपतिः ।
 नित्यमानाययदहो धूर्त्तो धूर्त्तरष्ट्रयत ॥ ८५ ॥
 बहु यावत्समाकृष्टं द्रव्यं तावन्नृपेण सा ।
 अभापि वित्तं त्वदन्धोः कियदद्यापि तिष्ठति ॥ ८६ ॥
 वित्तमेतावदेवासीदस्य दस्योः स्वसाऽपि हि ।
 एवं न्यवेदयद्राज्ञो गोप्यं प्रियतमे न हि ॥ ८७ ॥
 विडम्बनाभिर्वध्नीभिर्मण्डिकं चण्डशासनः ।
 निजग्राह ततो राजा पापानां कुशलं कियत् ॥ ८८ ॥
 चीर्यात् श्वशुर्यमपि विक्रमराजराजः,
 आनीय मण्डिकमखण्डनयो जघान ।
 स्तन्यं न तेन विदधीत सुधीः कथञ्चि-
 दत्रापि जन्मनि विरुडफलानुवन्ति ॥ ८९ ॥
 ॥ इति मूलदेवमण्डिकयोः कथानकम् ॥

पन्थत्तु स्पृष्टया पन्नं कुर्यान्मन्त्रमनियन्त्रितः ।
 उपदिश्येति पञ्चत्वं प्राप लोहसुरस्ततः ॥ १२ ॥
 मृतकार्यं पितुः कृत्वा रौहिणेयस्ततोऽनिगम् ।
 चकार धीरिकां लोहसुरोऽपर इवोद्धतः ॥ १३ ॥
 पालयन् पितुरादेगं जीवितव्यमिवात्मनः ।
 स्वदाशेरमिवामुष्णात् स राजगृहपत्तनम् ॥ १४ ॥
 तदा च नगरग्रामाकरेषु विहरन् क्रमात् ।
 चतुर्दशमहामाधुसहस्रपरिवारितः ॥ १५ ॥
 सुरैः संचार्यमाणेषु स्वर्णाभोजेषु चारुपु ।
 न्यस्यन् पदानि तत्रागादीरयरमतीर्षकत् ॥ १६ ॥
 'व्यन्तरैरसुरैर्ज्योतिषिकैर्वैमानिकैरपि ।
 सुरैः समवसरणं चक्रे जिनपतेस्ततः ॥ १७ ॥
 धायोजनविसर्पिण्या सर्वभाषानुयातया ।
 भारत्या भगवान् वीरः प्रारभे धर्मदेशनाम् ॥ १८ ॥
 तदानीं रौहिण्योऽपि गच्छन् राजगृहं प्रति ।
 मार्गान्तराले समवसरणाभ्यर्णमाययौ ॥ १९ ॥
 एवं स चिन्तयामास पथाऽनेन ब्रजामि चेत् ।
 शृणोमि वीरवचनं तदाज्ञा भज्यते पितुः ॥ २० ॥
 न चान्यो विद्यते पन्था भवत्वेवं विमृश्य सः ।
 कर्णं पिधाय पाणिभ्यां द्रुतं राजगृहं ययौ ॥ २१ ॥

मागेण यामस्तन्मार्गं यावत्तावत्त नैच्छते ।
 त्वक्तो ह्येकक्रमेणापि शतं न त्यज्यते क्रमैः ॥ ३३ ॥
 न तं हन्तुं नवा धर्तुमहं शक्नोमि तत्स्वरम् ।
 गृह्णातु तदिमां देवो दाण्डपाशिकतां निजाम् ॥ ३४ ॥
 नृपेणोष्ठासितैकभ्रूसंज्ञया भाषितस्ततः ।
 कुमारोऽभयकुमारस्तमूचे दाण्डपाशिकम् ॥ ३५ ॥
 चतुरङ्गचर्मं सज्जीकृत्य मुञ्च बहिष्पुरात् ।
 यदान्तःप्रविशेच्चौरः पत्तनं वेष्टयेस्तदा ॥ ३६ ॥
 अन्तश्च त्रासितो विद्युदुत्क्षिप्तकरणेन सः ।
 पतिष्यति बहिः सैन्ये बागुरायां कुरङ्गवत् ॥ ३७ ॥
 प्रतिभूभिरिवानीतो निजपादैस्ततश्च सः ।
 ग्रहीतव्यो महान् दस्युरप्रमत्तैः पदातिभिः ॥ ३८ ॥
 तथेत्यादेशमादाय निर्ययी दाण्डपाशिकः ।
 तथैव च चर्मं सज्जां प्रच्छन्नं निर्ममे सुधीः ॥ ३९ ॥
 तद्दिने रौहिणेयोऽपि ग्रामान्तरसमागमात् ।
 अजानानः पुरीं रुद्धां धारीं गज इवाविशत् ॥ ४० ॥
 तैरुपायैस्ततो धृत्वा बद्धा च स मलिन्मुचः ।
 आनीय नृपतेर्दाण्डपाशिकेन समर्पितः ॥ ४१ ॥
 यथा न्याय्यं सतां त्राणमसतां निग्रहस्तथा ।
 निगृह्यतामसौ तस्मादित्यादिचक्ष्महीपतिः ॥ ४२ ॥
 अलोम्रः प्राप्त इत्येष न हि निग्रहमर्हति ।
 विचार्य निग्रहीतव्य इत्युवाचाभयस्ततः ॥ ४३ ॥

त्रियाऽपरायमाणाभीरमणीभिरलङ्घितम् ।

दिवोऽमरावतीखण्डमिव भ्रष्टमतर्कि सः ॥ ५५ ॥

गन्धर्ववर्गप्रारब्धसङ्गीतकमहोत्सवः ।

मोऽधादकस्मादुद्भूतगन्धर्वनगरत्रियम् ॥ ५६ ॥

ततोऽभयो मद्यपानमूढं निर्माय तस्करम् ।

परिधाप्य देवदूष्ये 'अभितल्पमश्राययत् ॥ ५७ ॥

मदे परिणते यावदुदस्यात्तावदैक्षत ।

मोऽकस्माद्विस्मयकरोमपूर्वां दिव्यसंपदम् ॥ ५८ ॥

अत्रान्तरेऽभयादिष्टैर्नरनारीगणैस्ततः ।

उदचारि जय जय नन्देत्यादिकमङ्गलम् ॥ ५९ ॥

अस्मिन्महाविमाने त्वमुत्पन्नस्त्रिदशोऽधुना ।

अस्माकं स्वामिभूतोऽसि त्वदीयाः किङ्करा वयम् ॥ ६० ॥

अक्षरोभिः सहैताभी रमस्व स्त्रैरमिन्द्रवत् ।

इत्यादि चतुरं चाटुगर्भमूचे च तैरसौ ॥ ६१ ॥

जातः सुरः किमस्मीति दध्नी यावत्स तस्करः ।

संगीतकार्यं तावत्तैः प्रदत्तः समहस्तकः ॥ ६२ ॥

उपेत्य पुंसा केनापि स्वर्णदण्डभृता ततः ।

सहसा भोः किमारब्धमेतदेवमभाष्यत ॥ ६३ ॥

ततः प्रतिवभाषे तैः प्रतीहार निजप्रभोः ।

प्रदर्शयितुमारब्धं स्वकं विज्ञानकीशलम् ॥ ६४ ॥

सोऽप्युवाच स्वनाथस्य दर्शयतां निजकीशलम् ।

विहितान्तीर्षयावाच गुरुवः पर्युपाभिताः ॥ ७६ ॥
 इत्यादि भटनुष्ठानं मया कृतमिति ब्रुवन् ।
 ऊर्ध्वं दण्डभृता ग्रामं दुर्गच्छितमपि स्वकम् ॥ ७७ ॥
 रोहिण्योऽप्युपाचरं भाधुमंमर्गशालिना ।
 कदाचिदप्याचरितं किञ्चिद्वाग्रोभनं मया ॥ ७८ ॥
 व्याजहार प्रतीहारो जन्म नैकस्वभावतः ।
 याति तत्कष्यतां चौर्यपारदारिकतादिकम् ॥ ७९ ॥
 रोहिण्योऽभ्युपसौं किमेवंविधचेष्टितः ।
 स्वर्नोकं प्राप्नुयादन्धः किमारोहति पर्वतम् ॥ ८० ॥
 गत्वा ततस्तस्तत्तत्त्वमभयाय निवेदितम् ।
 अभयेन च विज्ञप्तं श्रेणिकस्य सहीपतः ॥ ८१ ॥
 एवंविधैरुपायैर्योरां ज्ञातुं न शक्यते ।
 स चोरोऽपि विमोक्तव्यः शक्या नीतिर्न लक्षितम् ॥ ८२ ॥
 अभयः पार्थिवादेशाद्रोहिण्यमथामुचत् ।
 वञ्च्यन्ते वञ्चनादचैर्दक्षा अपि कदाचन ॥ ८३ ॥
 ततः सोऽचिन्तयच्चोरो धिगादेशं पितुर्मम ।
 वञ्चितोऽस्मि चिरं येन भगवद्वचनानृतात् ॥ ८४ ॥
 नागमिष्यत् प्रभुवचो यदि मे कर्णकोटरम् ।
 तदा विविधमारेणागमिष्यं यमगोचरम् ॥ ८५ ॥
 अनिच्छयाऽपि हि तदा गृहीतं भगवद्वचः ।
 मम जीवातवे जज्ञे भैषज्यमिव रोगिणः ॥ ८६ ॥
 त्यक्त्वाहद्वचनं हा धिक् चौरवाचि रतिर्मया ।

देवलोकसमाचारं कार्यतां किं त्वसाविति ॥ ६५ ॥
 तैरुक्तं कीदृगाचार इति श्रुत्वा स पूरुषः ।
 साक्षेपमित्यभाषिष्ट किमेतदपि विस्मृतम् ॥ ६६ ॥
 य इहोत्पद्यते देवः स स्वे सुकृतदुष्कृते ।
 आख्याति प्राक्तने स्वर्गभोगाननुभवेत्ततः ॥ ६७ ॥
 विस्मृतं स्वामिलाभेन सर्वमेतत्प्रसीदतः ।
 देवलोकस्थितिं देवः कार्यतामिति तेऽवदन् ॥ ६८ ॥
 स रौहिणेयमित्यूचे निजे हन्त शुभाशुभे ।
 प्राक्तने शंस नः स्वर्गभोगान् भुङ्क्ष्व ततः परम् ॥ ६९ ॥
 ततः सोऽचिन्तयदस्युः किमेतत् सत्यमीदृशम् ।
 मां ज्ञातुमभयेनैष प्रपञ्चो रचितोऽथवा ॥ ७० ॥
 ज्ञेयं कथमेतदिति ध्यायता तेन संस्मृतम् ।
 कण्टकोदरणकालाकर्णितं भगवद्वचः ॥ ७१ ॥
 देवस्वरूपं श्रीवीराच्छ्रुतं चेत् संवदियति ।
 तत्सत्यं कथयिष्यामि करिष्याम्यन्यथोत्तरम् ॥ ७२ ॥
 इति बुद्ध्या स तानीक्षाशुके चितितलसृशः ।
 प्रस्नेदमलिनान् स्नानमाख्यान्निमिषदीक्षणान् ॥ ७३ ॥
 तत्सर्वं कपटं ज्ञात्वाऽचिन्तयत् दस्युरुत्तरम् ।
 तेनोचे कथ्यतां देवलोकः सर्वोऽयमुत्सुकः ॥ ७४ ॥
 रौहिणेयस्ततोऽवार्दान्मया पूर्वत्र जन्मनि ।
 यदायत मुपावेभ्यो दानं चैत्यानि चक्रिरे ॥ ७५ ॥
 प्रत्यठाप्यन्त दिव्यानि पुत्रितान्यटधाऽर्चया ।

आम्नाण्यपास्य निम्बेषु काकेनेव चिरं कृता ॥ ८७ ॥
 उपदेशैकदेशोऽपि यदीयः फलतीदृशम् ।
 तस्योपदेशः सामस्यात् सेवितः किं करिष्यति ॥ ८८ ॥
 एवं विमृश्य मनसा ययौ भगवतोऽन्तिके ।
 पादाङ्गुजे च नत्वं रौहिणेयो व्यजिज्ञपत् ॥ ८९ ॥
 भवाब्धौ प्राणिनां घोरविपन्नक्रकुलाकुले ।
 महापोतायते ते गौरायोजनविसर्पिणी ॥ ९० ॥
 निषिञ्चस्वद्वचः श्रोतुमनामेनाममानिना ।
 द्रव्यकालमहं पित्रा वञ्चितस्तज्जगद्गुरोः ॥ ९१ ॥
 त्रैलोक्यनाथ ते धन्याः श्रद्धधानाः पिवन्ति ये ।
 भवद्वचनपीयूषं कर्णाञ्जलिपुटैः सदा ॥ ९२ ॥
 अहं तु पापोऽशुश्रूषुर्भगवन् भवतो वचः ।
 पिधाय कर्णौ हा कष्टमिदं स्थानमलङ्घयम् ॥ ९३ ॥
 एकदाऽनिच्छताऽप्येकं श्रुतं युष्मद्वचो मया ।
 तेन मन्त्राचरणेन रक्षितो राजराक्षसात् ॥ ९४ ॥
 यथाऽहं मरणाच्चातस्तथा त्रायस्व नाथ माम् ।
 संसारमागरावर्त्ते निमज्जन्तं जगत्पते ॥ ९५ ॥
 ततस्तत्कृपया स्वामी निर्वाणपददायिनीम् ।
 विशुद्धां विदधे माधु माधुधर्मस्य देगनाम् ॥ ९६ ॥
 ततः प्रवृद्धः प्रणमन् रौहिणेयोऽब्रवीद्विदम् ।
 यतिधर्मस्य योग्योऽस्मि नवेत्यादिग मां प्रभो ॥ ९७ ॥

योऽप्याप्नोति स्वाप्तिनीकं, यज्ञोऽप्यामि विभी व्रतम् ।
 पर किञ्चिददिष्ट्यामि, येषिकेनैवुवाच नः ॥ ८८ ॥
 निर्विकल्पं निर्विगदं स्वयत्तव्यमदीर्य ।
 इत्युक्तः येषिकेनैवुवाच लोहयुगलम् ॥ ८९ ॥
 इह देव भवद्विषयः दुर्तोऽहं लोकयात्तया ।
 स एव रोहिण्योऽग्निं भवत्पत्तनमोपकः ॥ ९० ॥
 भगवदयमेकं दुर्नृपं लक्षिता मया ।
 प्रप्राप्नोत्यकुमारस्य तरुणैरेव निग्रहा ॥ १ ॥
 यशोपमेतन्मुपितं पत्तनं भवती मया ।
 नान्यपणोयः कोऽप्यवस्तुस्करो राजभास्कर ॥ २ ॥
 कामपि प्रियं यथा ततोऽप्यं दर्शयाम्यहम् ।
 करिष्ये सफलं जन्म ततः प्रव्रज्यथा निजम् ॥ ३ ॥
 यमयोऽप्य मनुष्याय येषिकादेशतः स्वयम् ।
 कांतुकात्पौरलोक्य महागात्तेन दस्युना ॥ ४ ॥
 ततो गिरिणदीकुञ्जश्रगानादिषु तउनम् ।
 स्थगितं दर्शयामास सोऽप्य येषिकसूनुवे ॥ ५ ॥
 यमयोऽपि हि ययस्य तत्तस्य धनमार्पयत् ।
 नीतिप्रानामलोभानां मन्त्रिणां नापरा स्थितिः ॥ ६ ॥
 परमाद्ये कथयित्वा प्रवीक्ष्य निजमानुषान् ।
 अटालुर्भगवत्पार्श्वं रोहिणेयः समाययी ॥ ७ ॥
 ततः येषिकराज्ञेन कृतनिष्क्रमणोद्धवः ।
 'न जयाह परिव्रज्यां पार्श्वं श्रीवीरपादयोः ॥ ८ ॥

निर्मलचित्तानां न तु वकवृत्तीनां कश्मलमनसां तेषामभ्यायान्ति
अभिमुखमायान्ति श्रियः सम्पदः, स्वयमेव न तु परप्रेरणया
व्यवसायेन वा । स्वयंवरा इत्युपमानगर्भम् । स्वयम्बरा इव
कन्याः ॥ ७४ ॥

तथा—

अनर्था दूरतो यान्ति साधुवादः प्रवर्तते ।

स्वर्गसौख्यानि ठौकन्ते स्फुटमस्तेयचारिणाम् ॥ ७५ ॥

अनर्था विपदः, दूरतो यान्त्यासन्ना अपि न भवन्ति ; साधुरय-
मिति प्रवादः साधुवादः श्लाघा, प्रवर्तते प्रसरति, एतावदैहिकं
फलम् ; स्वर्गसौख्यानीति तु पारलौकिकम्, अस्तेयव्रतेनावश्यं
चरन्तीत्यस्तेयचारिणस्तेषाम् ।

अत्रान्तरे श्लोकाः—

वरं वङ्गिशिखा पीता सर्पास्यं चुम्बितं वरम् ।

वरं हालाहलं लौढं परस्वहरणं न तु ॥ १ ॥

प्रायः परस्वलुब्धस्य निःशूका वुडिरेधते ।

हन्तुं भ्रातृन् पितृन् दारान् सहृदस्तनयान् गुरून् ॥ २ ॥

परस्वं तस्करो गृह्णन् वधवन्धादि नैक्षते ।

पयःपायीव लगुडं विडाल उपरि स्थितम् ॥ ३ ॥

व्याधधीवरसार्जारादिभ्यश्चौरोऽतिरिच्यते ।

निगृह्यते नृपतिभिर्यदसौ नेतरे पुनः ॥ ४ ॥

स्वर्णादिकेऽप्यन्यधने पुरःस्ये

सदा मनीषा दृपदीव येपाम् ।

सन्तोषणीयूपरमेन तृप्ता-

स्ते द्यां लभन्ते गृहमेधिनोऽपि ॥ ५ ॥ ७५ ॥

इदानीमामुष्मिकमैहिकं चाब्रह्मफलमुपदर्शय-

गृहस्थोचितं ब्रह्मचर्यव्रतमाह—

षण्डत्वमिन्द्रियच्छेदं वीक्ष्याब्रह्मफलं सुधीः ।

भवेत् स्वदारसन्तुष्टोऽन्यदारां वा विवर्जयेत् ॥ ७६ ॥

षण्डत्वमामुष्मिकं परदाररतानां फलं, इन्द्रियच्छेदश्च राजादि-
कृत ऐहिकं, अब्रह्मणः प्रतिषिद्धस्य मैथुनस्य, वीक्ष्य शास्त्रान्प्रत्यक्षेण
वा ज्ञात्वा, स्वदारेषु धर्मपत्न्यां सन्तुष्टो भवेदित्येकं गृहस्थब्रह्म-
चर्यम्, अन्यदारां वा परसम्बन्धिनीः स्त्रियो विवर्जयेत् ।
स्वस्त्रीसाधारणस्त्रीसेवीत्यर्थः इति द्वितीयम् ॥ ७६ ॥

यद्यपि गृहस्थस्य प्रतिपन्नं व्रतमनुपालयतो न तादृशः
आपसम्बन्धोऽस्ति तथापि यतिधर्मानुरक्तो यतिधर्मप्राप्तेः पूर्वं
गार्हस्थ्येऽपि कामभोगविरक्तः सन् आवकधर्मं परिपालयति
इति तं वैराग्यकाष्ठामुपनेतुं सामान्येनाब्रह्मदोषानाह—

रम्यमापातमात्रे यत् परिणामेऽतिदारुणम् ।

किंपाकफलसंकाशं तत्कः सेवेत मैथुनम् ॥ ७७ ॥

आपातमात्रे प्रथमारम्भमात्रे, रम्यं मनोहरं, परिणामे

अहिंसापरिवारत्वाच्छेपव्रतानां मैथुने

अहिंसाया एवाभावमाह—

योनियन्त्रसमुत्पन्नाः सुसूक्ष्मा जन्तुराशयः ।

पीड्यमाना विपद्यन्ते यत्र तन्मैथुनं त्यजेत् ॥ ७६ ॥

योनिः प्रसवमार्गः, सैव यन्त्राकारत्वाद्यन्त्रं, तत्र समुत्पन्नाः
संमूर्च्छनेनोत्पन्नाः, ते च न चक्षुर्याद्या इत्याह—सुसूक्ष्माः,
जन्तुराशयो जन्तुसमूहाः, पीड्यमाना मृद्यमानाः पुंश्चजेनेति
शेषः, रूतनालिकायां तप्तायः कणकप्रवेशे रूतानीव, विपद्यन्ते
विनश्यन्ति, यत्र मैथुने तन्मैथुनं त्यजेत् ॥ ७६ ॥

योनौ जन्तुसङ्गावं संवादेन द्रढयति—

जन्तुसङ्गावं वात्स्यायनोऽप्याह ।

वात्स्यायनः कामशास्त्रकारः । अनेन च वात्स्यायनसंवादाधीन-
मस्य प्रामाण्यमिति नोच्यते, न हि जैनं शासनं मन्यसंवादाधीन-
प्रामाण्यं किन्तु येऽपि कामप्रधानास्तैरपि जन्तुसङ्गावो नापङ्क्त-
इत्युच्यते ।

वात्स्यायनस्त्रीको यथा—

रक्तजाः कृमयः सूक्ष्मा मृदुमध्याधिगताः ।

जन्मवर्त्मसु कण्डूतिं जनयन्ति तथाविधाम् ॥ ८० ॥

रक्तजा रक्तोज्ज्वाः, कृमयो जन्तुविशेषाः, सूक्ष्मा अप्रत्यक्षाः,

सृष्टुमध्याधिगतयः सृष्टुशक्तयो मध्यशक्तयोऽधि'शक्तयश्च, तथा-
विधां सृष्टुमध्याधिमात्रगतयनुरूपां ; सृष्टुशक्तयो सृष्टीं, मध्यशक्तयो
मध्यां, 'अधिकशक्तयोऽधिकां कण्डूतिं कण्डूं जन्मवर्त्मसु योनिषु
जनयन्ति ॥ ८० ॥

कामज्वरचिकित्सार्थमौषधमिव मैथुनसेवनमिति यो मन्येत
तं प्रत्याह—

स्त्रीसम्भोगेन यः कामज्वरं प्रतिचिकीर्षति ।

स हुताशं घृताहुत्या विध्यापयितुमिच्छति ॥ ८१ ॥

प्रतिचिकीर्षति प्रतिकर्तुमिच्छति, विध्यापयितुं शमयितुम् ;
अयमर्थो नायं कामज्वरस्य प्रतीकारोऽनुगुणः, अपि तु वृद्धिहेतुः
नहि हुताशि घृताहुतिप्रक्षेपस्तच्छान्थै भवति किन्तु तद्वृद्धेय ।

वाच्या अप्याहुः—

न जातु कामः कामानामुपभोगेन शास्यति ।

हविषा क्षणवर्त्मव भूय एवाभिवर्द्धते ॥ १ ॥

'किन्तु कामज्वरप्रतीकारा इयत्कारा वैराग्यभावनाप्रतिपक्ष-
सेवाधर्मशास्त्रश्रवणादयः ; तद्वृद्धेः कामज्वरप्रशान्त्युपायेषु सत्तु
किं भवन्नमणहेतुना मैथुनसेवनेन ॥ ८१ ॥

(१) क ख ग ज -ऽधिक-

(२) अ अधिशक्त-

(३) ग ड किं च ।

वञ्चकत्वं नृशंसत्वं चञ्चलत्वं कुशीलता ।

इति नैसर्गिका दोषा यासां तासु रमेत कः ॥८४॥

वञ्चकत्वं मायाशीलता, नृशंसत्वं क्रूरकर्मकारिता, चञ्चलत्वं कुत्राप्यवस्थितचित्तत्वाभावः, कुशीलता दुःस्वभावता, उपस्थसंयमाभावो वा, इत्येते नैसर्गिकाः स्वाभाविका दोषा नवीपाधिकाः, तासु को रमेत ॥ ८४ ॥

न चेयन्त एव दोषा किन्त्वपरिसंख्याता इत्याह—

प्राप्तुं पारमपारस्य पारावारस्य पार्यते ।

स्त्रीणां प्रकृतिवक्राणां दुश्चरित्रस्य नो पुनः ॥८५॥

पारावारस्य समुद्रस्य, अपारस्यादृष्टपारस्य, पारं परतीरं, प्राप्तुं पार्यते शक्यते, न पुनः स्त्रीणां प्रकृतिवक्राणां स्वभावकुटिलचरित्राणां, दुश्चरित्रस्य दृष्टचेष्टितस्य, पारं पर्यन्तः ; प्राप्तुं पार्यत इति ॥ ८५ ॥

दुश्चरित्रमेवाह—

नितम्बिन्यः पतिं पुत्रं पितरं भ्रातरं क्षणात् ।

आरोपयन्त्यकार्येऽपि दुर्वृत्ताः प्राणसंशये ॥ ८६ ॥

नितम्बिन्य इति योवनोन्माददर्शनार्थम् । अतएव स्त्रीति नोक्तम् । दुर्वृत्ता दुष्टशीलाः, अकार्येऽपि प्रयोजनमन्तरेणापि, अथवाऽकार्येऽल्पे प्रयोजने नञोऽल्पार्थत्वात्, प्राणसंशये प्राणसन्देहे ; उपलक्षणं चैतत् । प्राणनाशेऽपि आरोपयन्ति आरोहयन्ति । कमित्याह । पतिं भर्तारम् । सूर्यकान्तेव प्रदेशिराजम् ।

यदाह —

‘भज्जा वि इन्द्रियविगारदोसनडिया करेद् पदपावम् ।

जह सो पएसिराया सूरियकंताद् तह वह्निओ ॥ १ ॥

पुत्रं तनयम् । चुलनीव ब्रह्मदत्तम् ।

यदाह —

‘माया नियगमइविगप्पियग्गि अत्थे अपूरमाणम्मि ।

पुत्तस्स कुण्ड वमणं चुलणी जह भंभदत्तस्स ॥ २ ॥

पितरं जनकं, भ्रातरं सोदरम् । जीवयशा इव जरासन्धं,
कालादींश्च भ्रातृन् ॥ ८६ ॥

यतएव

भवस्य धीजं नरकदारमार्गस्य दीपिका ।

गुचां क्रन्दः कलिर्मूलं दुःखानां खानिरङ्गना ॥ ८७ ॥

नरस्य समारब्धा दुःखस्यैव धीजं तत्कारणत्वात्समारस्य, नरकदा-
नरस्यप्रवेगः, नरस्य धी मागेः पत्न्यास्तत्र दीपिकेव दीपिका तत्र काम-
कल्याणं, गुचा मां कानां यज्ञानामिह क्रन्दस्तत्प्ररोहहेतुत्वात्, कलि-
संनयस्य तरोरिव मूलं पादा भविष्येत्तुत्वात्, दुःखानां मांसे-
ज्जलस्यैव खानिरङ्गना तद्वत्पादानामिह खानिरङ्गत्वरूपत्वमुक्तत्वात् दुःखानां

नरस्य समारब्धा दुःखस्यैव धीजं तत्कारणत्वात्समारस्य, नरकदा-

नरस्यप्रवेगः, नरस्य धी मागेः पत्न्यास्तत्र दीपिकेव दीपिका तत्र काम-

कल्याणं, गुचा मां कानां यज्ञानामिह क्रन्दस्तत्प्ररोहहेतुत्वात्, कलि-

संनयस्य तरोरिव मूलं पादा भविष्येत्तुत्वात्, दुःखानां मांसे-

काऽमावद्वना । एवं तावद्यतिधर्मानुरक्तं गृहस्थं प्रति मामान्येन
भयुनदीपाः स्वीदीपाचोक्ताः ॥ ८७ ॥

सम्प्रति स्वदारमनुष्ठानं गृहस्थानधिकृत्य साधारणस्वीदीपाः
शोकप्रसक्तनोच्यन्ते ।

मनस्यन्यद्वचस्यन्यत्क्रियायामन्यदेव हि ।

यामां साधारणस्वीणां ताः कथं मुखहेतवः ॥ ८८ ॥

मनसि चित्तेऽन्यत् वचःक्रिययोर्विलक्षणं, वचसि वचनेऽन्यत्
मनःक्रिययोर्विलक्षणं, क्रियायां चेष्टितेऽन्यत् याज्ञनसोर्विसंवादि,
यामां साधारणस्वीणां वेश्यानां, ता विसंवादिप्रेमाणः कथं
मुखस्य विश्रामकनिबन्धनस्य हेतवः ।

यदाह —

अन्यस्मै दत्तमश्नेता याचतेऽन्यं मुते परम् ।

अन्ययित्ते परः पार्श्वे गणिकानामहो नरः ॥ १ ॥ ८८ ॥

तथा—

मांसमिश्रं सुरामिश्रमनेकविटचुम्बितम् ।

को वेश्यावदनं चुम्बेदुच्छिष्टमिव भोजनम् ॥ ८९ ॥

मांसेन जलस्थलखचारिजीवजाङ्गलेन, मिश्रमामगन्धि,
मांसादित्वाद्देश्यानां, सुरया काष्ठपिष्टादिमथ्या मदिरया, मिश्रं
व्याप्तं, सुरापाणप्रसक्तत्वात् । अनेकविटैर्वहुभिर्विटैरित्यर्थः, चुम्बित-
मांसादितम्, प्रायो विटासक्तत्वात् ; एवंविधं वेश्यानां वदनं

तथा—

कुष्ठिनोऽपि स्मरसमान् पश्यन्तीं धनकाङ्क्षया ।

तन्वन्तीं कृत्रिमस्नेहं निःस्नेहां गणिकां त्यजेत् ॥८२॥

कुष्ठिनः कुष्ठिरोगिणोऽप्यत्यन्तमनुपादेयान्, स्मरसमान् कन्दर्पतुल्यान्, धनकाङ्क्षया हेतुभूतया पश्यन्तीं, महत्या प्रतिपत्त्या प्रतिपादयन्तीं, न च स्नेहमन्तरेण कुष्ठिनोऽपि सकाशादनावाप्तिरिति । तन्वन्तीं विस्तारयन्तीं, कृत्रिममुपचरितं, स्नेहं प्रेम ; परमार्थतनु निःस्नेहां गणिकां वेश्यां, त्यजेत् । एवं तावत्स्वदार-सन्तुष्टस्य पण्याङ्गनागमने दोषाः प्रतिपादिताः ॥ ८२ ॥

इदानीं परदारगमनदोषानाह—

नासक्त्या सेवनीया हि स्वदारा अप्युपासकैः ॥

आकरः सर्वपापानां किं पुनः परयोषितः ॥८३॥

सर्वविरतिलालसः खलु देशविरतिपरिणाम इति गार्हस्थ्येऽपि वैराग्यातिशयादुपासकैरतिपिडाः स्वदारा अप्यासक्त्या गर्जेन न सेवनीयाः किं पुनः परयोषितस्ता अत्यन्तमसेवनीया इत्यर्थः ; यत आकरः खानिः सर्वपापानां मायामृपावादादीनाम्, हि शब्दो यस्मादर्थे, यस्मान् स्वदारानपि नासक्त्या सेवन्ते उपासकाः ततः कथं परदारेषु प्रसज्युरित्यर्थः ॥ ८३ ॥

परस्त्रीणां पापकारित्वमेव दर्शयति—

तथा—

कुष्ठिनोऽपि स्मरसमान् पश्यन्तीं धनकाङ्क्षया ।

तन्वन्तीं कृत्रिमस्नेहं निःस्नेहां गणिकां त्यजेत् ॥८२॥

कुष्ठिनः कुष्ठिरोगिणोऽप्यत्यन्तमनुपादेयान्, स्मरसमान् कन्दर्पतुल्यान्, धनकाङ्क्षया हेतुभूतया पश्यन्तीं, महत्या प्रतिपत्त्या प्रतिपादयन्तीं, न च स्नेहमन्तरेण कुष्ठिनोऽपि सकाशादनावासि-रिति । तन्वन्तीं विस्तारयन्तीं, कृत्रिममुपचरितं, स्नेहं प्रेम ; परमार्थतस्तु निःस्नेहां गणिकां वेश्यां, त्यजेत् । एवं तावत्स्वदार-सन्तुष्टस्य पश्चाङ्गनागमने दोषाः प्रतिपादिताः ॥ ८२ ॥

इदानीं परदारगमनदोषानाह—

नासक्त्या सेवनीया हि स्वदारा अप्युपासकैः ॥

आकरः सर्वपापानां किं पुनः परयोषितः ॥८३॥

सर्वविरतिलालसः खलु देशविरतिपरिणाम इति गार्हस्थ्येऽपि वैराग्यातिशयादुपासकैरप्रतिषिद्धाः स्वदारा अप्यासक्त्या गर्जेन न सेवनीयाः किं पुनः परयोषितस्ता अत्यन्तमसेवनीया इत्यर्थः ; यत आकरः खानिः सर्वपापानां मायामृषावादादीनाम्, हि शब्दो यस्मादर्थे, यस्मान् स्वदारानपि नासक्त्या सेवन्ते उपासकाः ततः कथं परदारेषु प्रसज्युरित्यर्थः ॥ ८३ ॥

परस्त्रीणां पापकारित्वमेव दर्शयति—

स्वपतिं या परित्यज्य निस्त्रयोपपतिं भजेत् ।

तस्यां क्षणिकचित्तायां विग्रहः कोऽन्ययोपिति ॥ ८३ ॥

तस्यां क्षणिकचित्तायां ननितचित्तायामन्ययोपिति, को विग्रहः को विग्रहः, न कश्चिदित्यर्थः । विग्रहाधीनं च सुखं तदपि नास्तीत्यर्थः । या किं, या स्वपतिं देवतारूपं 'भर्तृदेवता हि स्त्रियः' इति श्रुतेः ; परित्यज्य पाणिगृहीत्यपि त्यक्त्वा, निस्त्रया लज्जारहिता ; त्रया हि भूषणं स्त्राणाम् ; उपपतिं पत्यन्तरं, भजेत् ॥ ८४ ॥

इदानीं परस्त्रीप्रसक्तोऽनुश्रियते --

भीरोराकुलचित्तस्य दुःस्थितस्य परस्त्रियाम् ।

रतिर्न युज्यते कर्तुमुपशूनं पशोरिव ॥ ८५ ॥

परस्त्रियां रतिः प्रीतिः, कर्तुं न युज्यते, भीरोः पतिराजा-
दिभीतस्य, अतएवाकुलचित्तस्य अनेन दृष्टोऽनेन ज्ञातोऽहमिति
उपसर्पतीति व्याकुलचित्तस्य, दुःस्थितस्य खण्डदेवकुलादौ शय्या-
सनादिरहितस्य, कस्येव, पशोरिव बध्यस्य, उपशूनं शूना-
समीपे ॥ ८५ ॥

तस्मात्—

प्राणसन्देहजननं परमं वैरकारणम् ।

लोकद्वयविरुद्धं च परस्त्रीगमनं त्यजेत् ॥ ८६ ॥

परस्त्रियां गमनं सभोगस्तत्त्यजेत्, प्राणानां जीवितव्यस्य,

सन्देहो नागगङ्गा, तं जनयतीति प्राणसन्देहजननं ; 'परस्त्रीयु
प्रसक्तस्य हि प्रायेण परैः प्राणा प्रणाश्यन्ते कदाचिन्नेति प्राण
सन्देहः, परमं प्रकष्टं, वैरस्य विरोधस्य, कारणम् ।

यदाह—

वदमूलस्य मूलं हि महद्वैरतरोः स्तिय इति ।

लोकद्वयमिहलोकपरलोकलक्षणं, तस्य विरुद्धं प्राणसन्देह-
जननत्वाद्द्वैरकारणत्वात्लोकद्वयविरुद्धत्वादिति परस्त्रीगमनत्यागि
हेतुत्रयं विशेषणद्वारेण ॥ ८६ ॥

लोकद्वयविरुद्धं चेति विशेषणमस्फुटं स्फुटयति—

सर्वस्वहरणं वन्धं शरीरावयवच्छिदाम् ।

मृतश्च नरकं घोरं लभते पारदारिकः ॥ ८७ ॥

सर्वधनापहारं, रज्ज्वादिना वन्धं, शरीरावयवः पुंश्चजादि-
स्तस्य च्छिदां क्रिदं लभत इतीहलोकविरोधः । मृतश्च नरकं
घोरं लभते इति परलोकविरोधः । परदारान् गच्छतीति
पारदारिकः ॥ ८७ ॥

उपपत्तिपूर्वं परस्त्रीगमनप्रतिषेधमाह—

स्वदाररक्षणे यत्नं विदधानो निरन्तरम् ।

जानन्नपि जनो दुःखं परदारान् कथं व्रजेत् ॥ ८८ ॥

जानन्नपि अनुभवन्नपि, दुःखं मनःपीडां, परदारप्रसङ्गे तस्य ;
परदाराः परेषां दाराः परदाराः अतः स्वदारप्रसङ्गेषु परेषु

दुःखमनुभवतो । यत हेतुमाह । स्वशरत्त्वणे स तनारत्ने,
यत्नमादरं, भित्तिवग्गुहपाकारपादरिजादिभिर्विदधानः कुर्वन्,
निरन्तरं दिवानिगं, स्वशरत्त्वणपरिक्रमयामा जनी जानात्येव
स्वप्निन् दुःखं इत्यात्मानुभवेन परस्त्रीषु दुःखं पश्यन् कथं
परदारान् व्रजेत् ॥ ८८ ॥

आस्तां परस्त्रीषु रमणं रमणेच्छाऽपि मन्तेऽनर्थायेति आह—

विक्रमाक्रान्तविश्वोऽपि परस्त्रीषु गिरंमया ।

कृत्वा कुलक्षयं प्राप नरकं दशकन्धरः ॥ ८९ ॥

परस्त्रीविषये रमणाभावेऽपि रिरंसामात्रेण हेतुना, दशकन्धरो
रावणो, नरकं प्राप इति पारलौकिकं फलम् । ऐहिकमाह ।
कृत्वा कुलक्षयं, यद्यपि कुलक्षयस्तस्य रामादिभिः कृतो न तेन,
तथापि तदीयपरदाररिरंसापूर्वकत्वादिभिस्तत्त्वतस्तत्कृत उच्यते ।
ननु पारलौकिकं फलं नरकगमनरूपमास्तां, ऐहलौकिकं तु
बलवतां कुतस्त्यं भवेदित्याह । विक्रमाक्रान्तविश्वोऽपि ; न हि
दशकन्धरादन्यो बलवान्, यो विक्रमेण विश्वमप्याक्रान्तवान्
सोऽपि यद्यनर्थमश्रुते तदपरस्य का मात्रेति ॥ ८९ ॥

अयं चार्यः सम्प्रदायगम्यः, सचायम् ।—

अस्ति त्रिकूटशिरसि शिरोमणिरिव क्षितिः ।

रक्षोद्वीपे हिरण्याङ्गा लङ्घेति प्रथिता पुरी ॥ १ ॥

विद्याधरनृपस्तस्यां पुलस्त्यकुलकौस्तुभः ।

अजायत महावीर्यो रावणो विश्वरावणः ॥ २ ॥

द्वितीयः प्रकाशः ।

अभूतां भ्रातरौ तस्य निःसीमस्याम'शोभिनी ।
अपराधिव द्रोःस्तभी कुम्भकर्णविभीषणी ॥ ३ ॥
देवतामिव कुलस्य स्वपूर्वपुरुषार्जिताम् ।
गृहे नवमहारत्नस्रजं सोऽपग्न्यदन्यदा ॥ ४ ॥
श्रूयन्ते द्वादशादित्या नवादित्या इमे पुनः ।
दृश्यन्ते कथमित्येतद्द्वान् पप्रच्छ तत्र सः ॥ ५ ॥
अथाचचक्षिरे तस्मै त्वत्पूर्वपुरुषैः पुरा ।
वरलब्धा महासाराऽनर्घ्यं रत्नमालिका ॥ ६ ॥
इमां क्षिपेत् यः कण्ठे स्यात्सोऽर्द्धभरतेश्वरः ।
इत्याम्नायात्तवाम्नाये पूज्यते पूर्वजैरसौ ॥ ७ ॥
ततस्तां सोऽक्षिपत्कण्ठे तद्रत्नेषु नवस्वपि ।
सङ्क्रान्तास्यतया चासौ दशास्य इति पंप्रथे ॥ ८ ॥
ततो जनैर्जयजयत्यारावैरभिनन्दितः ।
सोऽभाम्भूत्त इवोत्साहो जगद्विजयहेतवे ॥ ९ ॥
तस्यानवद्या विद्यास्ताः प्रपन्नप्रीतिमुखाः सदा ।
असाध्यसाधनप्रीटाः पार्श्वे सेना इवावसन् ॥ १० ॥
ततो भरतवर्षाङ्गं स एकग्रामलीलया ।
दुःसाधं साधयामास द्रोःकण्डूर्नत्वपूर्यत ॥ ११ ॥
आसीदितथ वैताद्वगिरौ विद्याधरेश्वरः ।
इन्द्रनामा पूर्वजन्मानुभूतेन्द्रपदस्थितिः ॥ १२ ॥

विश्वैश्वर्यबलोद्रेकादिन्द्रत्वाभ्यासतोऽपि च ।
 इन्द्रमात्मानमेवायममंस्तेन्द्रं तु नापरम् ॥ १३ ॥
 शचीति स स्वमहिषीं स्वमस्तं वज्रमित्यपि ।
 पट्टेभमैरावण इत्यश्वमुच्चैःश्रवा इति ॥ १४ ॥
 सारथिं मातलिरिति चतुरोऽन्यान्महाभटान् ।
 सोमो यमः पाशधरः कुबेर इति चाभ्यधात् ॥ १५ ॥
 मन्यमानस्तृणायान्द्वानिन्द्रमन्यः स दोर्मदी ।
 नाजीगणद्रावणमप्यत्यन्तरणदारुणम् ॥ १६ ॥
 तस्मै ततः प्रकुपितः कृतान्त इव दारुणः ।
 रावणोऽश्रावणाभोदगर्जन्नजबलोऽचलत् ॥ १७ ॥
 विद्याबलात्सैन्योऽपि लङ्घयामास सोऽर्णवम् ।
 विद्याधरास्तुल्ययाना भुव्यश्भसि नभस्यपि ॥ १८ ॥
 स दिग्गच्छादयन् सैन्यवात्योद्धूतै रजश्चरैः ।
 वैताव्यं प्राप कल्पान्तमहावात इव द्रुतम् ॥ १९ ॥
 श्रुत्वा रावणमायान्तमिन्द्रोऽपि द्रुतमभ्यगात् ।
 पुंसां मैत्रयां च वैरे च संमुखोत्थानमादिमम् ॥ २० ॥
 दूरादपि दशास्येन प्रहितो महितौजसा ।
 अथ दूतोऽभ्युपेत्येन्द्रमित्युवाच ससौष्ठवम् ॥ २१ ॥
 ये केचिदिह राजानो विद्यादोर्वीर्यदर्पिणः ।
 तैरुपेतोपायनाद्यैः पूजितो दशकन्धरः ॥ २२ ॥
 दशकण्ठस्य विस्मृता भवतश्चार्जवादयम् ।
 शयान् कालो ययौ तग्निन् भक्तिकालस्तवाधुना ॥ २३ ॥

भक्तिं दर्शय तत्तस्मिन् गतिं वा दर्शयाधुना ।
 भक्तिगतिविहीनश्चेदेवमेव विनङ्क्ष्यसि ॥ २४ ॥
 इन्द्रोऽपि निजगादैवं वराकैः पूजितो नृपैः ।
 रावणस्तदयं मत्तः पूजां मत्तोऽपि वाञ्छति ॥ २५ ॥
 यथा तथा गतः कालो रावणस्य सुखाय सः ।
 कालरूपस्त्वयं कालस्तस्येदानीमुपस्थितः ॥ २६ ॥
 गत्वा स्वस्वामिनो भक्तिं गतिं वा मयि दर्शय ।
 स भक्तिगतिहीनश्चेदेवमेव विनङ्क्ष्यति ॥ २७ ॥
 दूतेनागत्य विज्ञप्ते रावणः क्रोधदारुणः ।
 चचालानन्तसैन्योर्मिः क्षयोद्भूत इवार्णवः ॥ २८ ॥
 तयोर्वलानामन्योऽन्यं संफोटः शस्त्रवर्षिणाम् ।
 संवर्त्तपुष्करावर्त्तवारिदानामिवाभवत् ॥ २९ ॥
 रावणं रावणिर्नत्वा युडायेन्द्रमथाहत ।
 रणक्रीडासु वीरा हि नाग्रं ददति कस्यचित् ॥ ३० ॥
 ततश्चैकाङ्गविजयाकाङ्क्षिणाविन्द्ररावणी ।
 सैन्यान्वपास्यायुध्येतां इन्द्रयुद्धेन दुर्द्धरा ॥ ३१ ॥
 मियः प्रतिहतास्त्री तौ रणपारयियासया ।
 युयुधाते नियुद्धेन मदार्थौ सिन्धुराविव ॥ ३२ ॥
 रावणिः किमधोऽथेन्द्र ऊर्ध्वमिन्द्रोऽथ रावणिः ।
 नालक्ष्यत तयोर्व्यक्तिर्वेगाद्विपरिवर्त्तिनोः ॥ ३३ ॥

हत्वा चन्द्रोदरं तत्र 'तद्राज्यं स्यां च सोदरीम् ।
 सोऽन्त्यधुः पुष्पकारुद्रक्रांश्चैतन्मत्तां भ्रमन् ।
 चन्द्रोदरस्य निःशेषं खरः खरचर्माऽग्रहोत् ।
 यका तु युविणीं राज्ञी प्रणश्य कचिदध्यगात् ॥ ४५ ॥
 ततः प्रागानलद्वातो नद्धां नद्धाप्रतिर्ययो ।
 तत्र निष्कण्टकं राज्यं चक्रे विष्टपकण्टकः ॥ ४६ ॥
 सोऽन्त्यधुः पुष्पकारुद्रक्रांश्चैतन्मत्तां भ्रमन् ।
 मरुत्तभूपप्रारब्धसोऽद्याचक्रे महासखम् ॥ ४७ ॥
 ततो विमानादुर्ध्वार्धो दगास्यस्तदिदृषथा ।
 धानर्धं भृमृजा तेन पाद्यमिंहासनादिना ॥ ४८ ॥
 ततो मरुत्तभूपालं जगार्देवं दगाननः ।
 धरे विमेष क्रियते नरकाभिमुखैर्मखः ॥ ४९ ॥
 धर्मः प्रोक्तो धर्हिमातः सर्वज्ञैस्त्रिजगदिनैः ।
 पशुर्हिंसात्मकाश्चान्नात्म कथं नाम जायते ॥ ५० ॥
 लोकद्वयारिं तदग्रं मा कार्षीथिष्करिष्यसि ।
 मद्भुमाविह ते वासः परत्र नरके पुनः ॥ ५१ ॥
 पिससर्ज मखं सद्यो मरुत्तनृपतिभूतः ।
 अलङ्घ्या रावणाप्रा हि विश्वस्यापि भयङ्करा ॥ ५२ ॥
 प्रमञ्जन प्रवीजस्त्री मरुत्तमखमञ्जनः ।
 ततोऽगाधैत्ययात्रार्थं सुमेर्वष्टापदादिषु ॥ ५३ ॥

विधाय पातां वेलेषु कृतिमाकृतिमेषु भः ।
 साजगाम निजं धाम पुनरनन्तमाननः ॥ ५३ ॥
 इत्यधोदयोध्यायां पुष्पामेकमवाश्रयः ।
 राजा दग्धरथो नाम धाम निमोघमम्पदाम् ॥ ५४ ॥
 पद्माः क्रोगल्या कैकेयोसुमित्रासुप्रभाभिधाः ।
 प्रियायतस्तस्तस्यामन्मूती इव दिगां श्रियः ॥ ५५ ॥
 क्रोगल्या सुपुत्रे रामं कैकेयो भरतं सुतम् ।
 सुमित्रा लक्ष्मणं नाम गच्छन्तं सुप्रभाभिधा ॥ ५६ ॥
 रामलक्ष्मणभरतगच्छन्तास्तस्य रेजिरं ।
 चत्वारः सूनवो दन्ता इव त्रिदशदन्तिनः ॥ ५७ ॥
 जनकस्य सुतां मीतां भामण्डल'सहोदरीम् ।
 कार्मुकारोपणपणां रामभद्र उपायत ॥ ५८ ॥
 जिनेन्द्रविश्वस्रपनजलं मङ्गलहेतवे ।
 चतसृणां च राज्ञीनां नृपः प्रैषयदन्यदा ॥ ६० ॥
 तत्तोयमागतं पञ्चादिति रोषमुपेयुषीम् ।
 अनुनेतुं स्वयं राज्ञीं सुमित्रामगमनृपः ॥ ६१ ॥
 घण्टान्तर्लालिकालीलदशनं चलिताननम् ।
 श्वेतसर्वाङ्गरोमाणं भूरोमच्छन्नलोचनम् ॥ ६२ ॥
 पदे पदे प्रखलन्तं याचमानं च पञ्चताम् ।
 गतस्तत्र ददर्शैकं जरत्काञ्चुकिनं नृपः ॥ ६३ ॥

तं दृष्ट्वाऽचिन्तयद्राजा स्मो यावन्नेदृशा वयम् ।
 चतुर्थपुरुषार्थाय तावद्धि प्रयतामहे ॥ ६४ ॥
 व्रतं जिघृक्षुः स ततो राज्ये स्थापयितुं निजे ।
 अङ्गायाह्वाययामास तनयौ रामलक्ष्मणौ ॥ ६५ ॥
 भरतस्य जनन्याऽथ कैकेय्या मन्यरागिरा ।
 वरौ प्राक्प्रतिपन्नौ स याचितः सत्यसङ्गरः ॥ ६६ ॥
 वरेणार्थित एकेन स तदा रघुपुङ्गवः ।
 प्रतिपन्नस्थिरो राज्यं भरताय समर्पयत् ॥ ६७ ॥
 चतुर्दशसमा यावद्दनवासाय चादिशत् ।
 ससीतालक्ष्मणं रामं वरेणान्येन चार्थितः ॥ ६८ ॥
 ससीतालक्ष्मणो रामः सद्योऽगा'दृण्डकावनम् ।
 पञ्चवद्व्याथमे चावतस्थेऽसौ सत्यसङ्गरः ॥ ६९ ॥
 तत्रायातौ चारणर्षी राघवाभ्यां नमस्कृतौ ।
 सीताऽऽनर्चातिथीभूतौ श्रुडभिचया ॥ ७० ॥
 ततो गन्धोदकैर्घृष्टिरमरैर्विदधे तदा ।
 तद्गन्धादाययौ तत्र जटायुर्नाम गृध्रराट् ॥ ७१ ॥
 तौ मुनी देशनां तत्र चक्रतुः स 'व्यवोधि च ।
 संजातजातिस्मरणोऽवतस्थे चानुजानकि ॥ ७२ ॥
 तस्युपस्तत्र रामस्य फलाद्यर्थं वह्निर्गतः ।
 ददर्श लक्ष्मणः खड्गमग्रहीच्च कुतूहलात् ॥ ७३ ॥

(१) ख च ड -दण्डिका- ।

(२) ख च व्यबुद्धत ।

तत्तौक्षणत्वपरीक्षां तत्तत्क्षणं तेन लक्षणः ।
 अभ्यर्णस्यां वंगजालीं ननलावं तुलाव च ॥ ७४ ॥
 वंगजालान्तरस्यस्य कृत्तं कस्यापि देहिनः ।
 अथैकं मौलिकमनं मोऽप्यत्युत्पतितं पुरः ॥ ७५ ॥
 अयुध्यमानोऽगस्त्य पुमान् कोऽपि हतो मया ।
 असुना कर्मणा धिग्मामित्यात्मानं निनिन्द सः ॥ ७६ ॥
 गत्वा च रामभद्राय तदगेपमचीकथत् ।
 असिं च दर्शयामास रामोऽप्येवमभाषत ॥ ७७ ॥
 असावसिः सूर्यहासः साधकोऽस्य त्वया हतः ।
 अस्य सम्भाव्यते नूनं कथिदुत्तरसाधकः ॥ ७८ ॥
 अत्रान्तरे दशग्रीवस्त्रसा चन्द्रणखाऽभिधा ।
 खरभार्या ययौ तत्र ददर्श च हतं सुतम् ॥ ७९ ॥
 कासि हा वत्स शम्बूक शम्बूकेति रुदत्यसौ ।
 अपश्यलक्षणस्याङ्गिन्यासपङ्क्तिं मनोहराम् ॥ ८० ॥
 मम सूनुर्हतोऽनेन यस्येयं पदपङ्क्तिः ।
 पदपङ्क्तिपथेनैव ततश्चन्द्रणखाऽऽययौ ॥ ८१ ॥
 यावत्किञ्चिदगात्तावत्ससीतालक्षणं पुरः ।
 नेत्राभिरामं रामं साऽपश्यत्तरुतले स्थितम् ॥ ८२ ॥
 निरीक्ष्य रामं सा सद्यो रिरंसाविवशाऽभवत् ।
 कामावेशः कामिनीनां शोकोद्रेकेऽपि कोऽप्यहो ॥ ८३ ॥
 स्वं रूपं चारु कृत्वाऽथ रन्तुं रामस्तयाऽर्पितः ।
 हसन्ब्रूचे सभार्योऽहमभार्यं भज लक्षणम् ॥ ८४ ॥

तयाऽर्थितस्तथैवेत्य लक्ष्मणोऽप्येवमब्रवीत् ।
 आर्यं गता त्वमार्येव तदलं वार्तयाऽनया ॥ ८५ ॥
 सा याञ्जाखण्डनात्पुत्रवधाञ्च रुषिताऽधिकम् ।
 आख्यतृत्वा खरादीनां तत्कृतं तनयक्षयम् ॥ ८६ ॥
 विद्याधरसहस्रैस्ते चतुर्दशभिरावृताः ।
 ततोऽभ्येयुरपद्रोतुं रामं शैलमिव द्विपाः ॥ ८७ ॥
 किमार्यः सत्यपि मयि योत्स्यते स्वयमीदृशैः ।
 इति राममयाचिष्ट तेषां युद्धाय लक्ष्मणः ॥ ८८ ॥
 गच्छ वत्स ! जयाय त्वं यदि ते सङ्घटं भवेत् ।
 सिंहनादं ममाद्भृत्यै कुर्या इत्यन्वशात् स तम् ॥ ८९ ॥
 रामाज्ञां प्रतिपद्योच्चैर्लक्ष्मणोऽथ धनुःसखा ।
 गत्वा प्रववृते हन्तुं स तांस्तार्क्ष्य इवोरगान् ॥ ९० ॥
 प्रवर्द्धमाने तद्युगे स्वभर्तुः पार्ष्णिहृडये ।
 गत्वा त्वरितमित्यूचे रावणं रावणस्वसा ॥ ९१ ॥
 आयातो दण्डकारण्ये मनुष्यौ रामलक्ष्मणौ ।
 अनात्मज्ञौ निन्यतुस्ते यामेयं यमगोचरम् ॥ ९२ ॥
 श्रुत्वा स्वसृपतिस्ते तु सानुजः सवलो ययौ ।
 तत्र सौमित्रिणा सार्द्धं युद्धमानोऽस्ति संप्रति ॥ ९३ ॥
 कनिष्ठभ्रातृवीर्येण स्ववीर्येण च गर्वितः ।
 परतोऽस्ति स्थितोऽरामो विलसन् सीतया सह ॥ ९४ ॥
 सीता च रूपलावण्यश्रिया सीमेव योषिताम् ।
 न देवी नोरगी नापि मानुष्यन्यैव काऽपि सा ॥ ९५ ॥

तस्या दामीकृताग्निपसुरासुरवधूजनम् ।
 त्रेलोक्येऽप्यप्रतिच्छन्दं रूपं पाशामगोचरम् ॥ ८३ ॥
 ग्राममुद्रममुद्रात्र ! यानि कान्यपि भूतलं ।
 तथैवार्हन्ति रत्नानि तानि सर्वाणि ब्रान्धव ! ॥ ८७ ॥
 दृगामनिमिषीकारकारणं रूपमम्पदा ।
 स्त्रीरत्नमेतद्ब्रूहीया नचेत्तन्नास्ति रावणः ॥ ८८ ॥
 आरुह्य पुष्पकमथादिदेश दृगकन्धरः ।
 विमानराज ! त्वरितं याहि यत्रास्ति जानकी ॥ ८९ ॥
 ययौ चाल्यन्तवेगेन विमानमनुजानकि ।
 स्वर्ग्येव दग्धग्रीवमनसस्तत्र गच्छतः ॥ ९० ॥
 दृष्ट्वाऽपि रामादत्युग्रतजसो दृगकन्धरः ।
 विभाय दूरे तस्थौ च व्याघ्रो हुतवहादिव ॥ १ ॥
 इति चाचिन्तयदितः कष्टं रामो दुरासदः ।
 इतश्च सीताहरणमितो व्याघ्र इतस्तटी ॥ २ ॥
 विमृश्य च ततो विद्यामस्मार्षीदवलोकनीम् ।
 उपतस्थे च सा मङ्गु किङ्करीव क्षताञ्जलिः ॥ ३ ॥
 ततश्चाज्जापयामास तत्कालं तां दशाननः ।
 कुरु साहाय्यमङ्गाय मम सीतां हरिष्यतः ॥ ४ ॥
 साऽवोचहासुकीर्णैर्लिरत्नमादीयते सुखम् ।
 न तु रामसमीपस्था सीता देवासुरैरपि ॥ ५ ॥
 उपायः किन्त्वसावस्ति यायादु येनैष लक्ष्मणम् ।
 तस्थैव सिंहनादेन सङ्केतो ह्यनयोरयम् ॥ ६ ॥

एव कर्त्तव्यं तेनोक्ता घ्राज्ज्वा प्रवत्ततः ।
 सा साक्षादिव सोमिधिः सिञ्चनार्दं चिनिर्ममे ॥ ७ ॥
 न तुल्यं मेघिनीं नच भुक्ता रामा ययो द्रुतम् ।
 मज्जन्मपि साहाय्यं भवेन्नाया किं साधिनान् ॥ ८ ॥
 अथाधोऽयं दशघोषः सोनासाराध्य पृथक् ।
 त्वां हरन् रावणाऽय्योति कथयन्ममसा ययो ॥ ९ ॥
 हा नाय विद्विषन्माघ राम हा प्रत्य नक्षत्रम् ।
 हा नातपाद हा ग्रातर्मासगहन महाभुज ॥ १० ॥
 सोता यो द्रियतऽनेन काकिनं च निःशुब्धात् ।
 ययं सोता करोतीये रोदयन्तीय रोदधोम् ॥ ११ ॥
 सा मेघोः पुत्रि सा मेघोः का न यामि निशाचर ।
 रोषादिति वदन् दूराज्जटायुस्तमधापत ॥ १२ ॥
 भासयन्नानुगर्धकः पौंसपि विद्याधरायणीः ।
 इटोके दशजण्डे न तिष्ठ तिष्ठेति तर्जयन् ॥ १३ ॥
 जटायुर्विकटाटोपकरजत्वाटिकोटिभिः ।
 'प्रणिहन्तुं दशर्षावीरमि प्रवहते ततः ॥ १४ ॥
 न जीवितस्य तप्तोऽमि अरद्भूमेति विव्रुवन् ।
 दशास्यसन्द्रहामासिमाकृष्य निजघ्नान तम् ॥ १५ ॥

(१) क ख ग च -५५- ।

(२) च ड -नक्षर- ।

(३) ख च प्रतिहन्तुं ।

यदा दाशरथिर्हन्ता खरादींस्वत्सुतं तदा ।
 पाताललङ्काधिपतिं करिष्यति न संशयः ॥ २७ ॥
 तदद्य समयं लब्ध्वा युष्मानस्मि समाग्रितः ।
 पितृवैरिवधक्रीतं पत्तिं जानीथ मां निजम् ॥ २८ ॥
 रामस्ततोऽदात्पाताललङ्कां तस्मै महाभुजः ।
 फलन्ति समयज्ञानां स्वामिनः स्वयमेव हि ॥ २९ ॥
 तं च स्थापयितुं तत्र गच्छन् रामः सलक्ष्मणः ।
 हृतविद्यं पुरोऽपश्यद्भूष्यं भामण्डलानुगम् ॥ ३० ॥
 अथ दाशरथी नत्वा सहस्रान्तं व्यजिज्ञपत् ।
 आत्मनश्च जटायोश्च सीताया रावणस्य च ॥ ३१ ॥
 अथ पाताललङ्कायां ययौ रामः सलक्ष्मणः ।
 सत्यसन्धो विराधं च पित्रे राज्ये न्यवेशयत् ॥ ३२ ॥
 इतश्च साहसगतिर्नाम विद्याधराग्रणीः ।
 खे भ्रमन्नधिकिष्किन्वाधित्यकं समुपाययौ ॥ ३३ ॥
 ययौ तदा च किष्किन्वाधिपतिः क्रीडितुं बहिः ।
 सुग्रीवः सपरीवारो राज्ञां हि स्थितिरीदृशी ॥ ३४ ॥
 ददर्श साहसगतिस्तदा चान्तःपुरस्थिताम् ।
 सुग्रीवस्य प्रियां नाम्ना तारां तारविलोचनाम् ॥ ३५ ॥
 तस्यां लावण्यकूलिन्यां स चिक्रीडिपुरुषकैः ।
 इयेष नान्यतो गन्तुं घर्मात्तं इव कुञ्जरः ॥ ३६ ॥
 सोऽस्यात्तथैव तत्रैव निपिद्धगमनः क्षणात् ।
 तां मूर्त्तामिव कामाक्षामुल्लङ्घयितुमक्षमः ॥ ३७ ॥

रमणी रमणीयेयं रमणीया मया कथम् ।

इतीच्छाव्याकुलः 'सोऽप्युपायं क्षणमचिन्तयत् ॥ ३८ ॥

सहसा साहसगतिस्ततः सुग्रीवरूपताम् ।

स कुशीलत्वकुशलः कुशीलव इवाददे ॥ ३९ ॥

अयासौ विटसुग्रीवः सुग्रीव इति मानिभिः ।

अङ्गरचैरखलितः सुग्रीवभवनेऽविशत् ॥ ४० ॥

अन्तःपुरगृहद्वारं स ययौ यावदुत्सुकः ।

तावद्वाराघृत्य सुग्रीवः स्ववेश्मद्वारमाययौ ॥ ४१ ॥

सुग्रीवस्य प्रवेष्टुं न द्वारं प्राहरिका ददुः ।

अग्रे प्रविष्टो राजाऽस्ति त्वमन्योऽसीति वादिनः ॥ ४२ ॥

ततश्च सत्वसुग्रीवे खल्यमाने स्ववेत्त्रिभिः ।

अतुलमुमुक्तो जज्ञे मथ्यमान इवार्णवे ॥ ४३ ॥

सुग्रीवद्वितयं दृष्ट्वा मन्देहाहानिनन्दनः ।

गुहान्तविप्रध्वं धातुं तद्वारं त्वरितो ययौ ॥ ४४ ॥

गुहान्ते विटसुग्रीवः प्रविशन् धानिभूतना ।

मागीन्द्रिणा मरित्यूर इव प्रध्वनितस्ततः ॥ ४५ ॥

अथासिन्नन् सैनिकानामञ्जीविष्यत्तुर्दश ।

ननुर्दशजगन्मातृजयेस्तानाव सवीतः ॥ ४६ ॥

इत्योर्वपि तयोर्मिदमजानन्त्याय सैनिकाः ।

ननुभूयः सनी, ई, ई ई इत्युपायना, जानन् ॥ ४७ ॥

ननु न इति भूयः सैन्यबोधनयोर्वपि ।

कुन्तपातेर्दिचं कुर्वदुल्कापातमयीमिव ॥ ४८ ॥
 ययुधे भादिना सादो निपादो च निपादिना ।
 पदातिना पदातिय रथिको रथिकेन च ॥ ४९ ॥
 चतुरङ्गचमूचक्रपिमर्दादथ मेदिनी ।
 अवाप कम्भं मुग्धेव प्रोटप्रियसमागमात् ॥ ५० ॥
 एष्टेहि न परगृहप्रवेगश्चविति ब्रुवन् ।
 धिटसुग्रीवमुद्धीवः सुर्यावो योडुमाद्यत ॥ ५१ ॥
 ततश्च धिटसुग्रीवो मत्तेभ इव तर्जितः ।
 ऊर्जितं गर्जितं कुर्यन् संमुखोऽनो युधिऽभवत् ॥ ५२ ॥
 युगुधाते महायोडो तौ क्रोधारुणलोचना ।
 विदधाना जगन्नासं कीनाशस्येव सोदरी ॥ ५३ ॥
 तौ निशतेर्निशातानि शस्त्रैः शस्त्राख्ययो मिथः ।
 चिच्छेदाते वृणच्छेदे रणच्छेकावुभावपि ॥ ५४ ॥
 शस्त्रखण्डैरुच्छलद्भिर्दुर्वे खेचरीगणः ।
 महायुडे तयोर्वृचखण्डो महिषयोरिव ॥ ५५ ॥
 तौ क्षिप्वास्त्रावधान्योन्यममर्पणशिरोमणी ।
 मत्तयुडेनास्फालतां पर्वताविव जङ्गमी ॥ ५६ ॥
 उत्पतन्ती चणादरोन्नि निपतन्ती चणाद्भुवि ।
 ताम्रचूडाविवाभातां वीरचूडामणी उभौ ॥ ५७ ॥
 तौ हावपि महाप्राणौ मिथो जेतुमनीश्वरौ ।
 अपसृत्य च दूरं हपभाविव तस्थतुः ॥ ५८ ॥
 पुनर्युडेन सुग्रीवः खिन्नः खिन्नतनुस्ततः ।

वदितुमेल किञ्चिन्नापुमानावममय इव ॥ १६ ॥
 तत्रैव विदुषोऽपि स्तुत्यावधत्तमानमः ।
 अन्तःपुरयत्रेयं तु न लेभे तान्निन्दनात् ॥ १७ ॥
 सुयोगो नाशितयोगमगेतं पणोऽनित्यतः ।
 अहो स्त्रीलम्पटः कृत्वापुः शोऽप्येव नो दिपन् ॥ १८ ॥
 आलोया अधनालोया दिपन्नायागमोऽज्ञताः ।
 अथा भभूस्तदमावस्तन्दा निजेऽङ्गेः ॥ १९ ॥
 मायापराक्रमोऽकृष्टः कथं धन्यो दिपन् मया ।
 धिग्मां पराक्रमश्च दालिनाम्रदापाकरम् ॥ २० ॥
 धन्यो महाचलो वालो योऽव्यण्डपुरुषव्रतः ।
 राज्यं दणमिव त्यक्त्वा यय भजे परं पदम् ॥ २१ ॥
 चन्द्ररश्मिः कुमारो मे बलीयान् जगतोऽप्यसौ ।
 किं तु द्वयोरभेदन्नः कं रचतु निहन्तु कम् ॥ २२ ॥
 इदं तु विदधे साधु साध्वन्ना चन्द्ररश्मिना ।
 तस्य पापीयसो रुद्ध शुडान्ते यत्प्रवेशनम् ॥ २३ ॥
 वधाय बलिनोऽमुष्य बलीयांसं श्रयामि कम् ।
 यद् घात्या एव रिपवः स्वतोऽपि परतोऽपि वा ॥ २४ ॥
 भूर्भुवःस्वस्त्रयीवीरं मरुत्तमखभञ्जनम् ।
 भजामि विद्विषद्वातहेतवे किं दशाननम् ॥ २५ ॥
 असौ किं तु प्रकृत्या स्त्रीलोलस्त्रैलोक्यकण्टकः ।
 तं च मां च निहत्याशु तारामादास्यते स्वयम् ॥ २६ ॥
 द्वैदृशे व्यसने प्राप्ते साहाय्यं कर्तुमीश्वरः ।

द्वितीयः प्रकाशः ।

आसीत् श्वरः श्वरतरो राघवेण हत
राघवे रामभोमिषो गत्वा मिषोकरे
तत्कालोपनतस्यापि यो विराधस्य र
तो तु पाताललङ्कायामनङ्गमङ्गिणीदी
विराधस्यापरोधेन तथैवाद्यापि तिष्ठ
एवं विमृश्य सुर्योवोऽनुशिष्य रहसि
विराधपुर्यां जिह्वासभूतं दूतं न्ययोज
गत्वा पाताललङ्कायां विराधाय प्रण
स्वामिव्यसनवृत्तान्तं कथयित्वाऽब्रवी
महति व्यसने स्वामी पतितो नस्तव
राघवो गरणीकर्तुं तव द्वारेण बाल
द्रुतमायातु सुर्योवः सतां सङ्गो हि
तेनैत्युक्तो दूत एव सुर्योवाय शशंस
प्रचचालाय सुर्योवोऽश्नानां यैवेयकर
दिशो मुखरयन् सर्वा वेगादूरमदूरय
पाताललङ्कां स प्राप क्षणेनाप्युपवेश
विराधं चोपतस्थेऽसावभ्युत्तस्थो स च
विराधोऽपि पुरोभूय रामभद्राय ता
तं नमस्कारयामास तद्दुःखं च व्यजि
सुर्योवोऽप्येवन्नूचेऽस्मिन् दुःखे त्वमरि
क्षुते हि सर्वथा मूढे शरणं तरणिः

स्वकार्यादधिको यत्नः परकार्ये महीयसाम् ॥ ८१ ॥

सीताहरणवृत्तान्तं विराधेनावबोधितः ।

• रामं विज्ञपयामास सुग्रीवोऽथ कृताञ्जलिः ॥ ८२ ॥

त्रायमाणस्य ते विश्वं तथा द्योतयतो रवेः ।

न कापि कारणापेक्षा देव वचिम तथाप्यदः ॥ ८३ ॥

त्वत्प्रसादात् क्षतारिः सन् ससैन्योऽपि तवानुगः ।

अनिष्यामि प्रवृत्तिं च सीताया न चिरादहम् ॥ ८४ ॥

ससुग्रीवः प्रतस्थे च किष्किन्वां प्रति राघवः ।

विराधमनुगच्छन्तं संबोध्य विससर्ज च ॥ ८५ ॥

रामभद्रेऽथ किष्किन्वास्तन्वावारमधिष्ठिते ।

सुग्रीवो विटसुग्रीवमाह्वास्त रणकर्मणे ॥ ८६ ॥

निनदन् विटसुग्रीवोऽप्यागादाह्वानमाव्रतः ।

रणाय नालसाः शूरा भोजनाय द्विजा इव ॥ ८७ ॥

दुर्द्धरैश्चरणन्यासैः कम्पयन्तौ वसुन्धराम् ।

तावुभावप्ययुध्येतां मत्ताविव वनद्विपौ ॥ ८८ ॥

रामः मरूपौ तौ दृष्ट्वा कोऽस्मदीयः परश्च कः ।

इति संग्रयतस्तस्यावुदामान इव क्षणम् ॥ ८९ ॥

भवत्वेवं तावदिति विमृशन् रघुपुङ्गवः ।

वञ्चावर्त्ताभिधधनुःद्वारमकरोत्ततः ॥ ९० ॥

धनुःद्वारतस्तस्मात्त्वा माहमर्गतः क्षणात् ।

रूपान्तरकरी विद्या क्षमिणीव 'पन्नायत ॥ ९१ ॥

विराज्य शायया सव यमदारे विरचये ।
 यत्नारयय रे आपर्शित रामस्नतने तम् ॥ ८८ ॥
 यत्नारययुग्य प्राणास्नस्याचार्योद्भृष्टह ।
 न विदोद्या यद्यदा हि हर्षैरिणमारण ॥ ८९ ॥
 विराज्यय सुधौज रामो बाल्ये न्ययशयत् ।
 सुधौयाऽपि अन्तर्केन प्राग्यदेवानमस्यत् ॥ ९० ॥
 दण्ड रामकायोयागादिवाधे सम जनेः ।
 स्थायिकत्वमस्यत्वा हि जगज्जा नामते सखम् ॥ ९१ ॥
 रामपञ्चनारीप नद्यामाद् विद्याधरचमुत्तः ।
 प्रमुखाये कुलोमानामुत्तवा ह्युत्तवादीप ॥ ९२ ॥
 आमुवदनुमन्तोनननादीन् विदितीजसः ।
 सुधौयय स्वसामन्तान् समन्तादभ्यजृष्टवत् ॥ ९३ ॥
 विद्याधरचमूयक्रत्यावातेष्वथ सर्वतः ।
 उपत्य राम सुधौयः प्रणम्येवं व्यजिघ्रपत् ॥ ९४ ॥
 'हनुमानाश्चनयाज्यं विजयो पावनप्रथिः ।
 सीताप्रहृष्ये लक्षायां त्वदादेशाद् व्रजिष्यति ॥ ९५ ॥
 रामेणाप्रापितो दृष्ट्वा स्वमभिधानमूर्मिकाम् ।
 नमस्तानिब नमसा नमस्तत्तनयो ययो ॥ ९६ ॥
 साङ्गात्त्वनेन लक्षायामुद्यानं शिंशपातले ।
 सीतामपश्यद्वायन्तीं नाम रामस्य सन्धवत् ॥ ९७ ॥

ननु साध्यानि राभ्याः शीतं वा मृदुं शूलं वा जम् ।
 चतुर्मान् पापपापमासः शङ्का भूमिद्वे न भवति ॥ १८ ॥
 न हि ते मत्वा तान् पापं द्रष्टुं शक्यः शीतं जम्भितम् ।
 इत्युक्तान् विपणान् शीतं भावयन्ताः शयं नानिहो ॥ १९ ॥
 मन्त्रं विष्णुवराभेन शरीरमुन्मोहं प्रपातम् ।
 यद्वत्सा शीतलार्तिमितादिशयं मन्दोदरी मृदु ॥ २० ॥
 ननु यं पल्लुद्वैत्यं न तत्र मन्दोदरी पयो ।
 मलीभनक्तं भोता विनीता मेव शीतल ॥ २१ ॥
 यदेतेषां शीतोन्मोहो न्येस्तावद्भयाननः ।
 त्वमप्यप्रतिहृष्यैव रूपनाशमस्यदा ॥ २२ ॥
 यद्यप्यन्नं देवेन युवयोः कर्मयोरपि ।
 न व्यधाद्युचितो योगस्तथापि क्षमं संप्रति ॥ २३ ॥
 उपेत्य भजनीयं तं भजन्तं भज रावणम् ।
 अहमन्याय तद्वाचास्त्वदाज्ञां सुभु ! विश्वतु ॥ २४ ॥
 सीताऽप्यवोचदाः पापे पतितदूत्यविधायिनि ।
 त्वद्गर्तुरिव वीक्षितं सुखं दुर्मुखि कस्तव ॥ २५ ॥
 रामस्य पार्श्वे मां विद्धि सौमित्रिमिह चागतम् ।
 खरादीनिव हन्तुं द्राक् धवं तव सवान्ववम् ॥ २६ ॥
 उत्तिष्ठोत्तिष्ठ पापिष्ठे वच्मि नातः परं त्वया ।
 सीतया तर्जितैवं सा सकोपा प्रययौ ततः ॥ २७ ॥

अध्यावतीर्थं हनुमान् सीतां नत्वा कृताञ्जलिः ।
 इत्युचे देवि जयति दिध्या रामः सलक्ष्मणः ॥ १२ ॥
 त्वगावृत्तिकृते रामेणादिष्टोऽहमिहागमम् ।
 मयि तत्र गते राम इहैष्यति रिपुच्छिदे ॥ १३ ॥
 पतिदूतं हनूमन्तमभिज्ञानसमर्पकम् ।
 प्रीता सीताऽप्यथाशीर्भिरमोघाभिरनन्दयत् ॥ १४ ॥
 हनूमदुपरोधेन रामोदन्तमुदा च सा ।
 एकोनविंशत्युपवासान्ते व्यधित भोजनम् ॥ १५ ॥
 प्राभञ्जनिः प्रभञ्जन इवोद्यानस्य भञ्जने ।
 प्रवृत्तो दशकण्ठस्य बलालोकनकौतुकात् ॥ १६ ॥
 भज्यमानं तदुद्यानं तेन मानमिवोच्चकैः ।
 उपेत्य दशकण्ठस्याशंसन्नुद्यानपालकाः ॥ १७ ॥
 आरक्षा रावणादिष्टास्तं निहन्तुं समागताः ।
 हता हनूमतैकेन विचित्रा हि रणे गतिः ॥ १८ ॥
 आदिष्टो दशकण्ठेन साटोपः शक्रजित्ततः ।
 तद्वन्धायासुचत्पाशान् पाशैः खं सोऽप्यवन्धयत् ॥ १९ ॥
 नीतध्याग्रे दशास्यस्य दलयन् मुकुटं पदा ।
 उत्पपातापास्तपाशस्तडिद्गण्ड इवानिलिः ॥ २० ॥
 हन्यतां गृह्यतां चैष इति जल्पति रावणे ।
 अनायामिव सोऽभाङ्क्षीत्तत्पुरीं पाददर्दरैः ॥ २१ ॥
 क्रीडां कृत्वैवमुत्पत्त्य सुपर्ण इव पावनिः ।
 एव्य रामं नमस्कृत्य तं वृत्तान्तं व्यजिज्ञपत् ॥ २२ ॥

कर्कशीभ्रातृरस्यास्ति प्रिगण्या नाम कन्यका ।
 तस्याः खानाभ्रमः स्पर्शं गन्धं निर्याति तत्क्षणात् ॥ ५५ ॥
 आपत्त्यपापघ्नप्रणयेत्तत्स्नानपयमोष्यते ।
 गतगन्धस्तदा र्जविदन्यथा तं न जीवति ॥ ५६ ॥
 ततो मत्प्रत्ययाद्रामभद्रं विप्रपय द्रुतम् ।
 कस्यापि दापयादेगं तदानयनहेतवे ॥ ५७ ॥
 त्वर्थतां स्थानिकार्याय प्रत्यूषे किं करिष्यथ ।
 उदस्ते शकटे हन्त किं कुर्वीत गणाधिपः ॥ ५८ ॥
 भामण्डनस्ततो गत्वा तद्रामाय व्यजिज्ञपत् ।
 पादिक्षत्कृते रामस्तमेव हनुमद्युतम् ॥ ५९ ॥
 द्रियतुस्तौ विमानेनायोध्यां पवनरंहसा ।
 प्रासादाङ्गे ददृशतुः शयानं भरतं ततः ॥ ६० ॥
 भरतस्य प्रबोधाय तौ गीतं चक्रतुः कलम् ।
 राजकार्येऽपि राजान उत्याप्यन्ते ह्युपायतः ॥ ६१ ॥
 विबुध्य भरतेनापि दृष्टः पृष्टः पुरो नमन् ।
 जवे भामण्डलः कार्यं नाप्तस्याप्ते 'प्ररोचना ॥ ६२ ॥
 सेत्स्यत्येतन्मया तत्रेयुषेति भरतस्ततः ।
 तदिमानाधिरूढोऽगात्पुरं कौतुकमङ्गलम् ॥ ६३ ॥
 भरतेन द्रोणघनो विगल्यामथ याचितः ।
 सहोद्वाह्य स्त्रीसहस्रसहितां तामदत्त च ॥ ६४ ॥

भामण्डलोऽप्ययोध्यायां मुक्ता भरतमुत्तुकः ।

आययो सपरीवारविशल्यासंयुतस्ततः ॥ ६५ ॥

ज्वलद्दीपविमानस्यो भीतैः सूर्योदयभ्रमात् ।

क्षणं दृष्टो निजैः सोऽधादिशल्यामुपलक्ष्मणम् ॥ ६६ ॥

तथा च पाणिना स्पृष्टाल्लक्ष्मणात्तत्क्षणादपि ।

निःस्पृह्य काप्यगाच्छक्तिर्यष्टिनेव महोरगी ॥ ६७ ॥

तस्याः स्नानाभसाऽन्येऽपि रामादेशादयोक्षिताः ।

निःशल्या जघ्निर मेन्याः पुनर्जीता इव क्षणात् ॥ ६८ ॥

अस्याः स्नानाभसा भक्तुं कुम्भकर्णादयोऽपि ते ।

आनीयतामिहेत्युच्चैरादिदिश रघुवहः ॥ ६९ ॥

तदानीमेव तैर्देव प्रव्रज्या जगृहे स्वयम् ।

इति विज्ञपयामासुरास्त्रा लक्ष्मणाप्रजम् ॥ ७० ॥

अन्धालं च मङ्गामानो मोक्षा मुक्तिप्रार्थिता ।

इति राजर्षिगणैः प्रजेर्नृत्या मुच्यन्त ते जगताम् ॥ ७१ ॥

विजगत्या तत्प्रजास्तान् तदानीमेव लक्ष्मण

राजर्षिगणैः प्रजायामादमप्येतामिहामणि ॥ ७२ ॥

न तेनैव राजर्षिगणैः प्रजायामादमप्येतामिहामणि

राजर्षिगणैः प्रजायामादमप्येतामिहामणि ॥ ७३ ॥

न तेनैव राजर्षिगणैः प्रजायामादमप्येतामिहामणि

राजर्षिगणैः प्रजायामादमप्येतामिहामणि ॥ ७४ ॥

न तेनैव राजर्षिगणैः प्रजायामादमप्येतामिहामणि

राजर्षिगणैः प्रजायामादमप्येतामिहामणि ॥ ७५ ॥

तदेवादाय सौमित्रो रावणस्याच्छिदच्छिरः ।

निजाश्वैरप्यवस्तन्दः पतेत् स्वस्य कदापि हि ॥ ७६ ॥

सीता स्वर्णशलाकीव निर्मला शीलशालिनी ।

रामेण जगृहे लङ्काराज्ये न्यस्तो त्रिभीषणः ॥ ७७ ॥

शत्रुं निहत्य ससहोदरदारमित्रो

रामो ययावय निजां नगरीमयोध्याम् ।

उत्पन्नया परकलत्ररिरंसयाऽपि^१

कृत्वा कुलचयमगान्नरकं दशास्यः ॥ ७८ ॥

॥ इति सीतारावणकथानकम् ॥ ८८ ॥

तस्मात् ।

लावण्यपुण्यावयवां पदं सौन्दर्यसम्पदः ।

कलाकलापकुशलामपि जज्ञात्परस्त्रियम् ॥ १०० ॥

दुस्त्रयजामपि परस्त्रियं जज्ञात्परिहरेत् । दुस्त्रयजत्वे हेतूनाह ।
लावण्यपुण्यावयवां लावण्यं स्पृहणीयता रूपादिभ्योऽतिरिक्तं तेन
पुण्याः पवित्रा अवयवा यस्यास्तां, पदं स्थानं सौन्दर्यसंपदो
रूपसम्पदः, कला दासमतिल्लेखायाः स्त्रीजनोचिताः तासां
कलापः समूहस्तत्र कुशलां प्रवीणाम् । लावण्यं, रूपं, वैदग्ध्यं च
परदाराणां दुस्त्रयजत्वे हेतुः । अपि शब्दस्त्रियपि हेतुषु सम्बन्ध-
नीयः ॥ १०० ॥

द्वितीयः प्रकाशः ।

अस्यां हिमनिशि स्थाणुरिव यः स्थास्यति स्थिरम् ।
असौ धन्यो महात्मेति चिन्तयन् स गृहं ययौ ॥ ७ ॥

महामुनिमवघ्रातहिमानीपातवेदनम् ।
तमेव चिन्तयन्नार्द्रमना रात्रिं निनाय सः ॥ ८ ॥

अविभातविभावर्थ्यां गृहीत्वा महिषीस्ततः ।
स ययौ तत्र यत्रासीत् स मुनिः प्रतिमास्थितः ॥ ९ ॥

कल्याणीभक्तिरानन्योपासाञ्चक्रे स तं तदा ।
अहो नैसर्गिकः कोऽपि विवेकस्तादृशमपि ॥ १० ॥

अत्रान्तरे चण्डरोचिरारोहदुदयाचलम् ।
अज्ञया तमिव द्रष्टुं कायोत्सर्गस्थितं मुनिम् ॥ ११ ॥

स नमो अरिहन्ताणमिति वाचमुदीरयन् ।
द्वितीय इव चण्डांशुरुत्पपात नभस्तले ॥ १२ ॥

आकाशगामिनी नूनमियं विद्येति बुद्धितः ।
नमस्कारपदं तं तु सुभगो निदधे हृदि ॥ १३ ॥

जाग्रत्स्वपन्नटं स्तिष्ठन्दिवा निशि गृहे बहिः ।
तदपाठीत् स उच्छिष्टोऽप्येकग्राहा हि तादृशाः ॥ १४ ॥

ततः पप्रच्छ तं श्रेष्ठी विश्वोत्कृष्टप्रभावभृत् ।
प्राप्तं पञ्चपरमेष्ठिनमस्कारपदं कुतः ॥ १५ ॥

अशेषं महिषीपालः कथयामास तत्ततः ।
साधु भोः साधु भद्रेति श्रुत्वा जगाद तम् ॥ १६ ॥

आकाशगमने हेतुरसौ विद्या न केवलम् ।
किन्तु हेतुरसावेव गतौ स्वर्गापवर्गयोः ॥ १७ ॥

॥ १० ॥ अथ चतुर्थः सर्गः ॥

१०५

2014 11 11 11:11:11

[illegible]

● 1990年10月1日

as it is the only one of its kind in the world.

725-73; 성씨계보(성씨계보)에 (성씨) 계보(계보)에

● 中国 1997 年 12 月 1 日

• 7 •

[illegible][illegible]

2. 7. 1954, 4. 8. 1954, 10. 8. 1954, 17. 8. 1954, 24. 8. 1954, 31. 8. 1954, 7. 9. 1954, 14. 9. 1954, 21. 9. 1954, 28. 9. 1954, 5. 10. 1954, 12. 10. 1954, 19. 10. 1954, 26. 10. 1954, 2. 11. 1954, 9. 11. 1954, 16. 11. 1954, 23. 11. 1954, 30. 11. 1954, 7. 12. 1954, 14. 12. 1954, 21. 12. 1954, 28. 12. 1954, 4. 1. 1955, 11. 1. 1955, 18. 1. 1955, 25. 1. 1955, 1. 2. 1955, 8. 2. 1955, 15. 2. 1955, 22. 2. 1955, 1. 3. 1955, 8. 3. 1955, 15. 3. 1955, 22. 3. 1955, 29. 3. 1955, 5. 4. 1955, 12. 4. 1955, 19. 4. 1955, 26. 4. 1955, 3. 5. 1955, 10. 5. 1955, 17. 5. 1955, 24. 5. 1955, 31. 5. 1955, 7. 6. 1955, 14. 6. 1955, 21. 6. 1955, 28. 6. 1955, 5. 7. 1955, 12. 7. 1955, 19. 7. 1955, 26. 7. 1955, 2. 8. 1955, 9. 8. 1955, 16. 8. 1955, 23. 8. 1955, 30. 8. 1955, 6. 9. 1955, 13. 9. 1955, 20. 9. 1955, 27. 9. 1955, 4. 10. 1955, 11. 10. 1955, 18. 10. 1955, 25. 10. 1955, 1. 11. 1955, 8. 11. 1955, 15. 11. 1955, 22. 11. 1955, 29. 11. 1955, 6. 12. 1955, 13. 12. 1955, 20. 12. 1955, 27. 12. 1955, 3. 1. 1956, 10. 1. 1956, 17. 1. 1956, 24. 1. 1956, 31. 1. 1956, 7. 2. 1956, 14. 2. 1956, 21. 2. 1956, 28. 2. 1956, 6. 3. 1956, 13. 3. 1956, 20. 3. 1956, 27. 3. 1956, 3. 4. 1956, 10. 4. 1956, 17. 4. 1956, 24. 4. 1956, 1. 5. 1956, 8. 5. 1956, 15. 5. 1956, 22. 5. 1956, 29. 5. 1956, 5. 6. 1956, 12. 6. 1956, 19. 6. 1956, 26. 6. 1956, 3. 7. 1956, 10. 7. 1956, 17. 7. 1956, 24. 7. 1956, 31. 7. 1956, 7. 8. 1956, 14. 8. 1956, 21. 8. 1956, 28. 8. 1956, 4. 9. 1956, 11. 9. 1956, 18. 9. 1956, 25. 9. 1956, 2. 10. 1956, 9. 10. 1956, 16. 10. 1956, 23. 10. 1956, 30. 10. 1956, 6. 11. 1956, 13. 11. 1956, 20. 11. 1956, 27. 11. 1956, 4. 12. 1956, 11. 12. 1956, 18. 12. 1956, 25. 12. 1956, 1. 1. 1957, 8. 1. 1957, 15. 1. 1957, 22. 1. 1957, 29. 1. 1957, 5. 2. 1957, 12. 2. 1957, 19. 2. 1957, 26. 2. 1957, 5. 3. 1957, 12. 3. 1957, 19. 3. 1957, 26. 3. 1957, 2. 4. 1957, 9. 4. 1957, 16. 4. 1957, 23. 4. 1957, 30. 4. 1957, 7. 5. 1957, 14. 5. 1957, 21. 5. 1957, 28. 5. 1957, 4. 6. 1957, 11. 6. 1957, 18. 6. 1957, 25. 6. 1957, 2. 7. 1957, 9. 7. 1957, 16. 7. 1957, 23. 7. 1957, 30. 7. 1957, 6. 8. 1957, 13. 8. 1957, 20. 8. 1957, 27. 8. 1957, 3. 9. 1957, 10. 9. 1957, 17. 9. 1957, 24. 9. 1957, 1. 10. 1957, 8. 10. 1957, 15. 10. 1957, 22. 10. 1957, 29. 10. 1957, 5. 11. 1957, 12. 11. 1957, 19. 11. 1957, 26. 11. 1957, 3. 12. 1957, 10. 12. 1957, 17. 12. 1957, 24. 12. 1957, 31. 12. 1957, 7. 1. 1958, 14. 1. 1958, 21. 1. 1958, 28. 1. 1958, 4. 2. 1958, 11. 2. 1958, 18. 2. 1958, 25. 2. 1958, 3. 3. 1958, 10. 3. 1958, 17. 3. 1958, 24. 3. 1958, 31. 3. 1958, 7. 4. 1958, 14. 4. 1958, 21. 4. 1958, 28. 4. 1958, 5. 5. 1958, 12. 5. 1958, 19. 5. 1958, 26. 5. 1958, 2. 6. 1958, 9. 6. 1958, 16. 6. 1958, 23. 6. 1958, 30. 6. 1958, 7. 7. 1958, 14. 7. 1958, 21. 7. 1958, 28. 7. 1958, 4. 8. 1958, 11. 8. 1958, 18. 8. 1958, 25. 8. 1958, 1. 9. 1958, 9. 9. 1958, 16. 9. 1958, 23. 9. 1958, 30. 9. 1958, 7. 10. 1958, 14. 10. 1958, 21. 10. 1958, 28. 10. 1958, 4. 11. 1958, 11. 11. 1958, 18. 11. 1958, 25. 11. 1958, 2. 12. 1958, 9. 12. 1958, 16. 12. 1958, 23. 12. 1958, 30. 12. 1958, 6. 1. 1959, 13. 1. 1959, 20. 1. 1959, 27. 1. 1959, 3. 2. 1959, 10. 2. 1959, 17. 2. 1959, 24. 2. 1959, 3. 3. 1959, 9. 3. 1959, 16. 3. 1959, 23. 3. 1959, 30. 3. 1959, 6. 4. 1959, 13. 4. 1959, 20. 4. 1959, 27. 4. 1959, 4. 5. 1959, 10. 5. 1959, 17. 5. 1959, 24. 5. 1959, 1. 6. 1959, 8. 6. 1959, 15. 6. 1959, 22. 6. 1959, 29. 6. 1959, 6. 7. 1959, 13. 7. 1959, 20. 7. 1959, 27. 7. 1959, 3. 8. 1959, 10. 8. 1959, 17. 8. 1959, 24. 8. 1959, 31. 8. 1959, 7. 9. 1959, 14. 9. 1959, 21. 9. 1959, 28. 9. 1959, 5. 10. 1959, 11. 10. 1959, 18. 10. 1959, 25. 10. 1959, 2. 11. 1959, 9. 11. 1959, 16. 11. 1959, 23. 11. 1959, 30. 11. 1959, 7. 12. 1959, 13. 12. 1959, 20. 12. 1959, 27. 12. 1959, 3. 1. 1960, 10. 1. 1960, 17. 1. 1960, 24. 1. 1960, 31. 1. 1960, 7. 2. 1960, 14. 2. 1960, 21. 2. 1960, 28. 2. 1960, 5. 3. 1960, 11. 3. 1960, 18. 3. 1960, 25. 3. 1960, 1. 4. 1960, 9. 4. 1960, 16. 4. 1960, 23. 4. 1960, 30. 4. 1960, 7. 5. 1960, 13. 5. 1960, 20. 5. 1960, 27. 5. 1960, 3. 6. 1960, 10. 6. 1960, 17. 6. 1960, 24. 6. 1960, 1. 7. 1960, 8. 7. 1960, 15. 7. 1960, 22. 7. 1960, 29. 7. 1960, 5. 8. 1960,

$\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 84

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840.

$$d = \frac{1}{\sqrt{\pi}} \left(\frac{1}{\sqrt{2}} + \frac{1}{\sqrt{2}} \right) = \frac{1}{\sqrt{\pi}} \cdot \sqrt{2} = \frac{\sqrt{2}}{\sqrt{\pi}}$$
[illegible]

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1

$\gamma_1 = \frac{1}{\sqrt{2}}$, $\gamma_2 = \frac{1}{\sqrt{2}}$, $\gamma_3 = \frac{1}{\sqrt{2}}$, $\gamma_4 = \frac{1}{\sqrt{2}}$

1. *Staphylococcus aureus* 2. *Staphylococcus epidermidis* 3. *Staphylococcus saprophyticus* 4. *Staphylococcus sciuri* 5. *Staphylococcus carnosus* 6. *Staphylococcus hyicus* 7. *Staphylococcus epidermidis* 8. *Staphylococcus aureus* 9. *Staphylococcus aureus* 10. *Staphylococcus aureus* 11. *Staphylococcus aureus* 12. *Staphylococcus aureus* 13. *Staphylococcus aureus* 14. *Staphylococcus aureus* 15. *Staphylococcus aureus* 16. *Staphylococcus aureus* 17. *Staphylococcus aureus* 18. *Staphylococcus aureus* 19. *Staphylococcus aureus* 20. *Staphylococcus aureus* 21. *Staphylococcus aureus* 22. *Staphylococcus aureus* 23. *Staphylococcus aureus* 24. *Staphylococcus aureus* 25. *Staphylococcus aureus* 26. *Staphylococcus aureus* 27. *Staphylococcus aureus* 28. *Staphylococcus aureus* 29. *Staphylococcus aureus* 30. *Staphylococcus aureus* 31. *Staphylococcus aureus* 32. *Staphylococcus aureus* 33. *Staphylococcus aureus* 34. *Staphylococcus aureus* 35. *Staphylococcus aureus* 36. *Staphylococcus aureus* 37. *Staphylococcus aureus* 38. *Staphylococcus aureus* 39. *Staphylococcus aureus* 40. *Staphylococcus aureus* 41. *Staphylococcus aureus* 42. *Staphylococcus aureus* 43. *Staphylococcus aureus* 44. *Staphylococcus aureus* 45. *Staphylococcus aureus* 46. *Staphylococcus aureus* 47. *Staphylococcus aureus* 48. *Staphylococcus aureus* 49. *Staphylococcus aureus* 50. *Staphylococcus aureus* 51. *Staphylococcus aureus* 52. *Staphylococcus aureus* 53. *Staphylococcus aureus* 54. *Staphylococcus aureus* 55. *Staphylococcus aureus* 56. *Staphylococcus aureus* 57. *Staphylococcus aureus* 58. *Staphylococcus aureus* 59. *Staphylococcus aureus* 60. *Staphylococcus aureus* 61. *Staphylococcus aureus* 62. *Staphylococcus aureus* 63. *Staphylococcus aureus* 64. *Staphylococcus aureus* 65. *Staphylococcus aureus* 66. *Staphylococcus aureus* 67. *Staphylococcus aureus* 68. *Staphylococcus aureus* 69. *Staphylococcus aureus* 70. *Staphylococcus aureus* 71. *Staphylococcus aureus* 72. *Staphylococcus aureus* 73. *Staphylococcus aureus* 74. *Staphylococcus aureus* 75. *Staphylococcus aureus* 76. *Staphylococcus aureus* 77. *Staphylococcus aureus* 78. *Staphylococcus aureus* 79. *Staphylococcus aureus* 80. *Staphylococcus aureus* 81. *Staphylococcus aureus* 82. *Staphylococcus aureus* 83. *Staphylococcus aureus* 84. *Staphylococcus aureus* 85. *Staphylococcus aureus* 86. *Staphylococcus aureus* 87. *Staphylococcus aureus* 88. *Staphylococcus aureus* 89. *Staphylococcus aureus* 90. *Staphylococcus aureus* 91. *Staphylococcus aureus* 92. *Staphylococcus aureus* 93. *Staphylococcus aureus* 94. *Staphylococcus aureus* 95. *Staphylococcus aureus* 96. *Staphylococcus aureus* 97. *Staphylococcus aureus* 98. *Staphylococcus aureus* 99. *Staphylococcus aureus* 100. *Staphylococcus aureus*

1944-1945

नमो भगवते वासुदेवाय ।

नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २५ ॥

... विद्यायाः सारं च प्राप्तिप्रदानम्
... विद्यायाः सारं च प्राप्तिप्रदानम्
... विद्यायाः सारं च प्राप्तिप्रदानम्

... ॥ २४ ॥
 ... ॥ २५ ॥
 ... ॥ २६ ॥

[illegible][illegible]

नमो भगवते वासुदेवाय ।

नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ४ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ५ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ६ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ७ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ८ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ९ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १० ॥

नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥

...सिद्धिदाया कुलायवानरम् ।
...सिद्धिदाया कुलायवानरम् ॥ २० ॥

प्रतिपत्तिः प्रतिपत्तिः स्वस्य नाशनाश

प्रतिनिधिः प्रतिनिध स्वस्य दास्यदास्यवर्गकथन ॥ २२ ॥

गन्तव्यं अप्रियं विनिमयं च विनिमयः ।
अपि तु कुशलं विनिमयः ।

॥ २ ॥
 ॥ ३ ॥
 ॥ ४ ॥

प्रतिपक्षान्तरं साधुनिष्ठायाश्चादनादिभिः ।

समं पुनश्चिन्तयन्तं तन्निवृत्त्य मतिर्मेव ॥ ६५ ॥

अथानुबन्धनस्य सतिर्भवे ॥ २५ ॥
अथानुबन्धनस्य सतिर्भवे ॥ २५ ॥

अथ नवमः सर्गः ॥ २६ ॥

नमो नमः सर्वान् दिनेष्वहोरात्रेषु ॥

नमः श्रीविष्णवे भुवननाथाय श्रीमन्नमः ॥ २७ ॥

मनोः सुदर्शन इति याज्ञिकः ।

अन्योः सुदर्शन इति यथायं नाम निर्मम ॥ २८ ॥

वर्तमानः क्षमात्पितोर्मनोरथ इवोच्चकैः ।

रुदग्नो यथौचित्यं जयाह सकलाः कलाः ॥ ३८ ॥

क्षत्यां मनोरमां नाम मनोरमकुलाकृतिम् ।

भावादिषु रमां यष्टौ 'तेन तां पर्य्यणाययत् ॥ ४० ॥

मास्यमूर्तिः स हृषीय पितोर्विव न केवलम् ।

अत्र राज्ञोऽपि लोकस्य सर्वस्य' च शशाङ्कयत् ॥ ४१ ॥

इतो नमथो तवाभूतूपतर्जुदयङ्गम' ।

गुरोः सः कपिलः प्राप्तरोधा विद्यामहोदधेः ॥ ४२ ॥

सम रुदग्नतेनास्य मनायेन मधोग्निः ।

यतायत परा भोतिः सर्वदाऽप्यविनश्यती ॥ ४३ ॥ ॥ ॥

[illegible]

Fihrist-i-Tusi, or, Tusi's list of Shy'ah Books, Fasc. 1-4 @ 1/- each	Rs. 4
Futuh-ush-Sham of Wāqidi, Fasc. 1-9 @ 10/- each	90
Ditto of Azādi, Fasc. 1-4 @ 10/- each	40
Haft Asmān, History of the Persian Masnawi, Fasc. 1 @ 12/- each	12
History of the Caliphs, (English) Fasc. 1-6 @ 14/- each	84
Iqbalnāmah-i-Jahāngiri, Fasc. 1-3 @ 10/- each	30
Isālah, with Supplement, 51 Fasc. @ 1/- each	51
Ma'ssir-i-'Alamgiri, Fasc. 1-6 @ 10/- each	60
Ma'ssir-ul-Umarā, Vol. I, Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 1-9; Vol. III, 1-10;	
Index to Vol. I, Fasc. 10-11; Index to Vol. II, Fasc. 10-12;	
Index to Vol. III, Fasc. 11-12 @ 1/- each	30
Machlakā of Wāqidi, Fasc. 1-5 @ 10/- each	50
Muntakhabat-i-Fawārikh, Fasc. 1-15 @ 10/- each	150
Ditto (English) Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-5 and 3 Indexes; Vol. III, Fasc. 1 @ 1/- each	120
Muntakhabat-i-Lubāb, Fasc. 1-19 @ 10/- each	190
Nakhabat-i-Fikr, Fasc. 1 @ 10/-	10
Nizām's Khiradnāmah-i-Iskandari, Fasc. 1-2 @ 12/- each	24
Ri'āsat-i-Salātin, Fasc. 1-5 @ 10/- each	50
Ditto (English) Fasc. 1-5 @ 1/-	50
Tabaqat-i-Nizāri, Fasc. 1-5 @ 10/- each	50
Ditto (English) Fasc. 1-11 @ 1/- each	110
Ditto Index	10
Tahkik-i-Firuz Shāhi of Ziyā-ud-din Barni Fasc. 1-7 @ 10/- each	70
Tahkik-i-Firuz Shāhi, of Shams-i-Sirāf Aif, Fasc. 1-6 @ 10/- each	60
Ten Ancient Arabic Poems, Fasc. 1-2 @ 18/- each	36
Frank-i-Jahāngiri, (Eng) Fasc. 1 @ 1/-	10
Wazir-Kāmin, Fasc. 1-5 @ 10/- each	50
Zamanzamā, Vol. I, Fasc. 1-3, Vol. II, Fasc. 1-3 @ 10/- each	60

ASIATIC SOCIETY'S PUBLICATIONS.

1. Asiatic Researches. Vols. XIX and XX @ 10/- each
2. Publications of the Asiatic Society from 1870 to 1901 @ 18/- per No.
3. *Journal of the Asiatic Society for 1870 (3), 1871 (7), 1872 (8), 1873 (8), 1874 (8), 1875 (7), 1876 (7), 1877 (8), 1878 (8), 1879 (7), 1880 (5), 1881 (7), 1882 (6), 1883 (5), 1884 (6), 1885 (6), 1886 (8), 1887 (7), 1888 (7), 1889 (10), 1890 (11), 1891 (7), 1892 (8), 1893 (11), 1894 (8), 1895 (7), 1896 (6), 1897 (6), 1898 (8), 1899 (8), 1900 (7), 1901 (7), 1902 (8), 1903 (5), 1904 (10), @ 18/- per No. to Members and 22/- per No. to Non-Members.*

N.B.—Papers included in brackets give the number of Nos. to each Volume.

4. *Journal and Proceedings*, N. 87, 1895, to date, @ 14/- per No. to Members and Rs. 2 per No. to Non-Members.
5. *Journal*, 1895, to date. Price varies from number to number. Present at Rs. 2 to Members.
6. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1844 to 1847.
7. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1848 to 1849.
8. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1850 to 1851.
9. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1852 to 1853.
10. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1854 to 1855.
11. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1856 to 1857.
12. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1858 to 1859.
13. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1860 to 1861.
14. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1862 to 1863.
15. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1864 to 1865.
16. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1866 to 1867.
17. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1868 to 1869.
18. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1870 to 1871.
19. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1872 to 1873.
20. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1874 to 1875.
21. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1876 to 1877.
22. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1878 to 1879.
23. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1880 to 1881.
24. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1882 to 1883.
25. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1884 to 1885.
26. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1886 to 1887.
27. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1888 to 1889.
28. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1890 to 1891.
29. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1892 to 1893.
30. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1894 to 1895.
31. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1896 to 1897.
32. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1898 to 1899.
33. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1900 to 1901.
34. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1902 to 1903.
35. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1904 to 1905.
36. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1906 to 1907.
37. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1908 to 1909.
38. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1910 to 1911.
39. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1912 to 1913.
40. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1914 to 1915.
41. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1916 to 1917.
42. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1918 to 1919.
43. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1920 to 1921.
44. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1922 to 1923.
45. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1924 to 1925.
46. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1926 to 1927.
47. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1928 to 1929.
48. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1930 to 1931.
49. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1932 to 1933.
50. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1934 to 1935.
51. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1936 to 1937.
52. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1938 to 1939.
53. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1940 to 1941.
54. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1942 to 1943.
55. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1944 to 1945.
56. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1946 to 1947.
57. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1948 to 1949.
58. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1950 to 1951.
59. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1952 to 1953.
60. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1954 to 1955.
61. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1956 to 1957.
62. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1958 to 1959.
63. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1960 to 1961.
64. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1962 to 1963.
65. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1964 to 1965.
66. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1966 to 1967.
67. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1968 to 1969.
68. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1970 to 1971.
69. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1972 to 1973.
70. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1974 to 1975.
71. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1976 to 1977.
72. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1978 to 1979.
73. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1980 to 1981.
74. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1982 to 1983.
75. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1984 to 1985.
76. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1986 to 1987.
77. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1988 to 1989.
78. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1990 to 1991.
79. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1992 to 1993.
80. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1994 to 1995.
81. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1996 to 1997.
82. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 1998 to 1999.
83. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 2000 to 2001.
84. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 2002 to 2003.
85. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 2004 to 2005.
86. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 2006 to 2007.
87. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 2008 to 2009.
88. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 2010 to 2011.
89. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 2012 to 2013.
90. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 2014 to 2015.
91. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 2016 to 2017.
92. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 2018 to 2019.
93. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 2020 to 2021.
94. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 2022 to 2023.
95. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 2024 to 2025.
96. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 2026 to 2027.
97. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 2028 to 2029.
98. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 2030 to 2031.
99. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 2032 to 2033.
100. *Journal of the Asiatic Society*, which was the Society from 2034 to 2035.

BIBLIOTHECA INDICA :

A

LECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

NEW EDITION, 1891

योगशास्त्रम् ।

स्वोपनिषद्व्याख्यानम् ।

THE YOGAŚĀSTRA,

With the commentary called
SVOPANAVIVARANA.

BY

SRI HEMACHANDRĀCHĀRYA.

EDITED BY

ĀSTRA VIJAYĀDA JAINĀCĀRYA

CRĪ VIJAYA DHARMA SŪRI.

FASCICULUS II.

Calcutta,

BY UPENDRA NATH CHAKRAVARTI, AT THE SANSKRIT PRESS,
5, Nandakumar Choudhury's 2nd Lane.

AND REPRINTED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL, 1, PARK STREET.

1910.

LIST OF BOOKS FOR SALE

AT THE LIBRARY OF THE ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

No. 1, PARK STREET, CALCUTTA,

AND OBTAINABLE FROM

THE SOCIETY'S AGENTS, MR. BERNARD QUARITCH,
11, GRAFTON STREET, NEW BOND STREET, LONDON, W., AND MR. OTTO
HARRASSOWITZ, BOOKSELLER, LEIPZIG, GERMANY.

Complete copies of those works marked with an of the Fasciculi being out of stock.

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanskrit Series

• Advaita Brahma Siddhi, Fasc. 2, 4 @ /10/ each ...	Rs. 1	1
Advaitachintā Kanastubha, Fasc. 1-3 @ /10/ each ...	1	10
* Agni Purāṇa, Fasc. 6-14 @ /10/ each ..	5	5
Āitarāya Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1-5 ; Vol. II, Fasc. 1-5 ; Vol. III, Fasc. 1-5, Vol. IV, Fasc. 1-8 @ /10/ each ...	11	4
Āitareya Lochana.	...	...
• Anu Bhāṣya, Fasc. 2-5 @ /10/ each ...	1	1
Aphorisms of Sāṅkhya, (English) Fasc. 1 @ 1/- ...	1	1
Aṣṭasāhasrikā Prajñāpāramitā, Fasc. 1-8 @ /10/ each ...	1	1
* Atharvāna Upaniṣad, Fasc. 1-5 @ /10/ each ...	5	5
Ātmanāṭṭavivēka, Fasc. 1 @ /10/ each ...	...	...
Acyavāidyaka, Fasc. 1-5 @ /10/ each ...	...	...
Avadāna Kalpalatā, (Sans. and Tibetan) Vol. I, Fasc. 1-7 ; Vol. II, Fasc. 1-8 @ 1/- each ...	11	1
Palam Bhāṭṭi, Vol. I, Fasc. 1-2, Vol. 2, Fasc. 1 @ /10/ each ...	1	10

तं प्रापयाधुनापीति तथोक्तः कपिनोऽवदत् ।
 अमापुषमदामस्य अर्द्धिनस्तनयः सुधाः ॥ ४८ ॥
 एष रूपेण पञ्चपुः कान्त्येन्दुस्तेजसा रविः ।
 गाभोर्ध्वेण मङ्गाभोधिः क्षमया मुनिमत्तमः ॥ ४९ ॥
 दानैकाचिन्तामाणिष्यं गुणमाणियरोहणः ।
 प्रियानापसुधाकुण्डं वसुधामुखमण्डनम् ॥ ५० ॥
 खनृक्षा खलु यदाऽस्य निखिलानपरान् गुणान् ।
 गुणचूडामणः शीलं यस्य न खलति क्वचित् ॥ ५१ ॥
 कपिला कपिलाच्छ्रुत्वा तद्गुणान् कामविध्वला ।
 चक्रेऽनुरागं, चपलाः प्रायेण द्विजयोपितः ॥ ५२ ॥
 सुदर्शनाभिसरणोपायं प्रतिदिनं ततः ।
 कपिला चिन्तयामास परं ब्रह्मेव योगिनो ॥ ५३ ॥
 अपर्येयुर्नृपादेशाद्दामान्तरमुपेयुषि ।
 कपिले, कपिलेयाय सुदर्शननिकेतनम् ॥ ५४ ॥
 सा मायाविन्यवोचत्तमय त्वत्सुहृदो महत् ।
 शरीरापाटवं तेन हेतुना नायथाविह ॥ ५५ ॥
 अपाटवं त्वद्विरहादपुषो द्विगुणं यतः ।
 अतस्त्वामहमाप्तातुं प्रेषिता सुहृदा तव ॥ ५६ ॥
 नैतज्ज्ञातं मयेत्युक्त्वा तदैवागात्स तद्गृहम् ।
 नान्यमायां हि शङ्कन्ते सन्तः स्वयममायिनः ॥ ५७ ॥
 स तत्र प्रविशन्नूचे क्व नाम सुहृदस्ति मे ।
 सीवाच गम्यतामग्रे शयानः सुहृदस्ति ते ॥ ५८ ॥

सुदमनो निजमदे पुनः कपिलमानं वद ॥ ३१ ॥

त्वद्वयस्यः ममोम त्वां यदाऽद्वयगुणं मम ।

ततः प्रवृत्तिं मानिषं दृनोति मदन्वयः ॥ ३२ ॥

दिव्या मे विरहात्तीयाऽद्वयनाऽपि त्वदामनः ।

भुवो ग्रीष्माभितप्ताया इव नैवसमागमः ॥ ३३ ॥

अद्य नायामि तन्नाथ ! मन्मथोन्माथपिङ्गलान् ।

निजाक्षेपसुधावर्षैरास्त्रासय चिराय मान् ॥ ३४ ॥

प्रपञ्चः कोऽप्यसावस्वा दुर्विचिन्त्यो विधेरपि ।

धिक्ष् स्त्रीरिति विचिन्त्योचे स प्रत्युत्पन्नधीरिदम् ॥ ३५ ॥

युनां युक्तमिदं किन्तु 'पण्डकोऽहमपगिडते ! ।
 मुधा पुरुषपेयेण मदीयेनामि पश्चिता ॥ ७० ॥
 ततो विरक्ता सद्यः सा याहि याहीति भाषिणी ।
 दारमुदाटयामास निर्ययो च सुदर्शनः ॥ ७१ ॥
 स्त्रोकेन मुक्तो नरकद्वारादस्मीति चिन्तयन् ।
 श्रेष्ठिसूनुर्दृतपदं प्रपदे निजमन्दिरम् ॥ ७२ ॥
 अतिराक्षसयः कूटादतिशाकिनयम्प्लवात् ।
 अतिविद्युतपापलाहारुणाः किमपि स्त्रियः ॥ ७३ ॥
 एताभ्यो भीरुरस्मीति प्रत्ययोर्पादिसृश सः ।
 नातः परं परगृहे यास्यामि कपिदेवकः ॥ ७४ ॥
 निर्मिमाणः स धर्म्याणि कर्माणि शुभकर्मठः ।
 सतां भूर्त्त इवाचारो नावद्यं किञ्चिदाचरत् ॥ ७५ ॥
 एकदा तु यथाकालं पुरे तस्मिन्ववर्त्तत ।
 समग्रजगदानन्दपदमिन्द्रमहोत्सवः ॥ ७६ ॥
 सुदर्शनपुरोधाभ्यां सद्योद्यानं ययौ नृपः ।
 साक्षादिव शरत्कालचन्द्रागस्तिविराजितः ॥ ७७ ॥
 इतः कपिलया युक्ताऽभया भूपतिमन्वगात् ।
 समारूढा याप्ययाने विमान इव नाकिनी ॥ ७८ ॥
 सुदर्शनस्य भार्याऽपि षड्भिः पुत्रैर्मनोरमा ।
 तत्रागाद्यानमारुह्य सतीधर्म इवाङ्गवान् ॥ ७९ ॥

तां दृष्ट्वा कपिलाऽपृच्छत्केयं स्वामिनि ! वर्णिनी ।
 रूपलावण्यसर्वस्वभाण्डागार इवाग्रतः ॥ ८० ॥
 ततस्तामभयाऽवादीन्न ज्ञातेयमपि त्वया ।
 सुदर्शनस्य गृहिणी गृहलक्ष्मीरिव स्वयम् ॥ ८१ ॥
 तच्छ्रुत्वा विस्मिता स्नाह कपिला देवि ! यदसौ ।
 सुदर्शनस्य गृहिणी तदस्याः कौशलं महत् ॥ ८२ ॥
 किमस्याः कौशलमिति राज्ञोक्ता साऽब्रवीत्पुनः ।
 त्रयन्ति पुत्रभाण्डानि यदसौ समजीजनत् ॥ ८३ ॥
 स्वाधीनपतिका पुत्रानङ्गना जनयेद्यदि ।
 तत्किं कौशलमित्युक्ताऽभयया कपिलाऽवदत् ॥ ८४ ॥
 एवं देवि ! भवत्येव पतिर्यदि पुमान् भवेत् ।
 सुदर्शनः पुनरयं 'पण्डः पुरुषवेषभृत् ॥ ८५ ॥
 कथमेतत्त्वया ज्ञातं राज्ञेयति गदिता ततः ।
 सा सुदर्शनवृत्तान्तं स्वानुभूतमचीकथत् ॥ ८६ ॥
 अभयाऽप्यब्रवीदेवं यद्येवं वञ्चिताऽसि तत् ।
 मूढे ! 'पण्डः परस्त्रीषु न त्वयं निजयोषिति ॥ ८७ ॥
 ततो विलक्षा कपिला प्रललापेत्यसूयिता ।
 वञ्चिता यद्यहं मूढा प्राज्ञायाः किं तवाधिकम् ॥ ८८ ॥
 अनयोचि मया सुग्धे ! रागतः पाणिना धृतः ।
 द्रवेद्भावाऽपि निःसंज्ञः संसंज्ञः किं पुनः पुमान् ॥ ८९ ॥

(१) क पण्डः ।

(२) क पण्डः । ख च पण्डः ।

भास्यमूर्ध्वं कपिनाऽप्येवं मा गर्वमुदह ।
 गर्वं यद्वमि चेद्वि ! रम्यतां तत्सुदर्शनः ॥ ८० ॥
 व्याजङ्गाराभया देवो साहङ्गारमिदं ततः ।
 हृन्ना ' रमितर्मवेनं मया विद्धि सुदर्शनम् ॥ ८१ ॥
 रमणीभिर्विदग्धाभिः कठोरा वनवासिनः ।
 तपस्त्रिणोऽपि रमिताः कोऽसौ मृदुमना गृही ॥ ८२ ॥
 रमयामि न यद्येनं प्रविशामि तदाऽनलम् ।
 इत्यालपन्त्याबुद्धानं प्रपेदाते क्षणेन ते ॥ ८३ ॥
 'तत्रारमयतां स्वीरं नन्दनेऽस्परसाविव ।
 अभयाकपिले ग्रान्ते स्वं स्वं धाम गते ततः ॥ ८४ ॥
 अथ तत्राभया राक्षो स्वप्रतिज्ञामजिघ्रपत् ।
 धात्रिकां पण्डितां नाम सर्वविज्ञानपण्डिताम् ॥ ८५ ॥
 पण्डिताऽवोचदाः ! पुत्रि ! न युक्तं मन्त्रितं त्वया ।
 अन्नेऽद्यापि न जानासि धैर्यशक्तिं महात्मनाम् ॥ ८६ ॥
 जिनेन्द्रमुनिशुश्रूषानिष्कम्पीकृतमानसः ।
 सुदर्शनः खल्वसौ तत्प्रतिज्ञां धिगिमां तव ॥ ८७ ॥
 अन्योऽपि श्रावको नित्यं परनारीसहोदरः ।
 किमुच्यते पुनरसौ महासत्त्वशिरोमणिः ॥ ८८ ॥
 ब्रह्मचर्यधना नित्यं गुरवो यस्य साधवः ।
 कथं कार्येत सोऽब्रह्म गुरुग्रीलाद्युपासकः ॥ ८९ ॥

मदा गुरुकुलामोना आनमोनाशित मदा ।
प्रानितुमभिमते, ता म तयं नाम गच्छते । ११० ।
वरं फणिफणारक्षगङ्गणाय प्रनियता ।
कदापि न पुनस्तास्य गोलोक्षजुनकर्मणे । ११ ।
अथाभयोचे कथमप्येकवारं नमानय ।
तत ऊर्ध्वमहं मयं करिष्यामि न ते च्छलम ॥ २ ॥
विचिन्त्य चेतसा किञ्चिदित्यथोचत पण्डिता ।
यद्ययं निश्चयस्ते तदम्युपायांस्यमेककः । ३ ॥
पर्वाहे शून्यगेहादौ कायोत्सर्गं कराति सः ।
तथास्थितो यदि परमानेतव्योऽन्यथा तु न ॥ ४ ॥
उपायः साधुरेषोऽस्मिन् यतितव्यं त्वयाऽन्वहम् ।
इत्युक्तवत्यां तात्पर्याद्देव्यामोमित्युवाच सा ॥ ५ ॥
ततः परं व्यतीतेषु दिवसेषु कियत्स्वपि ।
विश्वानन्दस्तत्कौमुदीमहोत्सव उपाययौ ॥ ६ ॥
अथ राज्ञोत्सवोत्सेकविधित्सोकचेतसा ।
आरक्षकाः समादिष्टाः पटहेनेत्यघोषयन् ॥ ७ ॥
सर्वद्वर्गा सर्वलोकेन कौमुद्युत्सवमीक्षितुम् ।
अद्योद्यानेऽभिगन्तव्यमिति वो राजशासनम् ॥ ८ ॥
प्रातरेष्यच्चतुर्मासधर्मकर्मक्रियोन्मनाः ।
श्रुत्वा सुदर्शनस्तत्तु विषादादित्यचिन्तयत् ॥ ९ ॥
मनःप्रह्वमिदं प्रातश्चैत्यवन्दनकर्मणे ।
उद्यानगतये चैतत्प्रचण्डं राजशासनम् ॥ १० ॥

क उपायो भयत्वं तापदित्यभिचिन्त्य सः ।
 ममर्थापायनं भूमिपतिमेवं व्यजिघ्रपत् ॥ ११ ॥
 प्रातः पर्वदिनं युष्मन्महादादिदधाम्यहम् ।
 देवार्चादीनि तेनात्तोऽनुमेने तन्महीपतिः ॥ १२ ॥
 दिर्तायेऽग्निं जिनेन्द्राणां भक्त्या स्नातं विलेपनम् ।
 अर्चां च रचयंसेत्यपरिपाय्यां चचार सः ॥ १३ ॥
 ततः सुदर्शनो रात्रौ गृहीत्वा पौषधव्रतम् ।
 कायोत्सर्गणं कस्मिंश्चित्तस्थो नगरचत्वरे ॥ १४ ॥
 पण्डिताऽप्यभयामूचे कदाचित्ते मनोरथाः ।
 पूर्यन्ते परमुद्यानमद्य त्वमपि मा गमः ॥ १५ ॥
 शिरो मे बाधत इति कृत्वोत्तरभिलापतेः ।
 तस्थौ राज्ञी प्रपञ्चे हि सिद्धसारस्वताः स्त्रियः ॥ १६ ॥
 ततो लेप्यमयीं काममूर्त्तिमाच्छाद्य वाससा ।
 यानि कृत्वा पण्डिताऽगात्रवेष्टुं राजवेश्मनि ॥ १७ ॥
 किमेतदिति पृच्छद्भिर्वेतिभिः स्खलिता तु सा ।
 इत्यूचे पण्डिता भाण्डागारिकी कूटसम्पदाम् ॥ १८ ॥
 शरीरकारणाद्देवी नाद्योद्यानं ययौ ततः ।
 पूजां स्मरादिदेवानां वेष्मन्वेव करिष्यति ॥ १९ ॥
 इयं प्रवेश्यते तस्मात्प्रतिमा पुष्पधन्वनः ।
 अथन्यासां देवतानां प्रवेश्या ह्यद्य मूर्त्तयः ॥ २० ॥
 तदिमां दर्शयित्वैव याहीति हाःस्थभाषिता ।
 सा काममूर्त्तिमुद्धाव्यादर्शयच्च जगाम च ॥ २१ ॥

मा प्रतीक्षामोक्षाय गच्छीताऽपरमूर्तिता ।
 'द्विस्त्रिय परिवेषाहो नाशेना इयंतीमनम् ॥ २२ ॥
 माने सुदर्शने नम्योत्तममेण विभाय न ।
 द्वाःस्येकस्यनिनाऽनोयाऽभयाया' पण्डिताऽप्येयत् ॥ २३ ॥
 पावित्रिकाया भाऽनेकप्रकारं मदनायुगा ।
 अभया मञ्जीभयितुमित्यभायत नं नतः ॥ २४ ॥
 कन्दर्पां मां दुनोत्वेय निःशङ्क निमित्ते, गरीः ।
 कन्दर्पप्रतिरूप'स्तच्छ्रितोऽसि गरणं मया ॥ २५ ॥
 गरणः गरणायातामात्तां त्रायस्त नाय ' माम् ।
 परकार्ये मञ्जीयांसो ह्यकार्यमपि कुर्वते ॥ २६ ॥
 आनीतश्छद्मनाऽसीति कार्यः कोपस्त्वया न हि ।
 कार्ये त्राणि यदात्तीनां गृह्यते न खलु च्छलम् ॥ २७ ॥
 ततः सुदर्शनोऽप्युच्चैः परमार्थविचक्षणः ।
 देवताप्रतिमेवास्यात्कायोत्सर्गेण निश्चलः ॥ २८ ॥
 पुनरप्यभयाऽवादी'ज्ञावहावमनोहरम् ।
 नाय ! सन्नाषमाणं मां तूष्णीकः किमुपेक्षसे ॥ २९ ॥
 व्रतकष्टमिदं मुञ्च मा कृयास्त्वमतः परम् ।
 मत्संप्राप्तया व्रतफलं विद्धि संसिद्धमात्मनः ॥ ३० ॥

(१) ख द्विस्त्रियतर्विवेशाहो ।

(२) क ख च -यस्त्वं श्रितोऽसि ।

(३) ख च -तु ह्यावभाव- ।

द्वितीयः प्रकाशः ।

ताम्यन्तीं याचमानां मां नम्रां मानय मानद ! ।

देवात्पतितसुखज्ञे खलं गृह्णामि किं नहि ॥ ३१ ॥

'किञ्चिदद्यापि सांभाग्यगर्वमुच्चाटयिष्यमि ।

इत्यानपन्था जगृहे तथा पाणां स पाणिना ॥ ३२ ॥

निषिद्धं मण्डलीभूतपीनोत्तुङ्गस्तनं तथा ।

मुजाभ्यां पद्मिनीनालमृदुलाभ्यां स सखजे ॥ ३३ ॥

एवं तदुपसर्गेषु निसर्गेण स धीरधीः ।

धर्मध्याने नियतोऽभूत् किं चलत्यचलः क्वचित् ॥ ३४ ॥

स दध्यां चेति चेन्मुख्ये कयञ्चिदहमेतया ।

पारयामि तदोत्तर्गमन्यथाऽनशनं मम ॥ ३५ ॥

धमानिताऽय घटितभुक्कुटिः कुटिलाशया ।

धमया तं भापयितुमित्यभापत निर्भया ॥ ३६ ॥

सुसूयो ! मूर्ख ! माकार्पीमान्याया मेऽवमाननाम् ।

न वेत्ति मानिनी नृणां नियहानुयहक्षमा ॥ ३७ ॥

मनोभववशाया मे वशमाविश रे जड ! ।

नो चेदभवशं यास्यस्यत्र नास्त्येव संशयः ॥ ३८ ॥

इति संरम्भकाष्टायां साऽऽरूरोह यथा यथा ।

धर्मध्याने महात्माऽसा'वारूरोह तथा तथा ॥ ३९ ॥

(१) क किं यद्यद्यापि ।

(२) क -माननम् । ख ग घ -मेव मान्यताम् ।

(३) च स चारूरोह ।

पञ्चादिदं यः क्रीडात्सकलेऽप्यत्र प्रचने ।
 दीपप्रकाशना जगता पापं यत्र निरुद्धताम् ॥ ५१ ॥
 आरणापुरपटोर्णिमि स धृत्वोन्पाटितस्ततः ।
 यद्यथा सिद्धया राज्ञा मननं दिव्योक्तमाम् ॥ ५२ ॥
 स रश्मिहन्ता मृतं मर्या गरीरं वक्तव्यमेतः ।
 कर्वायस्वजा मृष्टं कर्षेत् 'कीमकमानया ॥ ५३ ॥
 खरसावाप्य विहृतसुषेच्छतः स तैस्ततः ।
 चाप्यमानं नानकनारिभ्यः ब्रह्मनिर्मुं पुरे ॥ ५४ ॥
 तत्तापसाधः सुज्ञाना बभूवन्तः सो बुद्धिर्जनः ।
 नात्रदीप्तो नृपस्यति अक्रुराधोषणां च तं ॥ ५५ ॥
 न युक्तं सर्वथाऽप्येतन्नेह सम्भवतोऽयम् ।
 इति लोकप्रधायोऽनृद् हाहास्वश्रुतस्ततः ॥ ५६ ॥
 एवं च ब्रह्ममार्णोऽगाद् द्वारदेशं स्ववश्मनः ।
 अटव्यत महासत्या न मनीरमयाऽपि च ॥ ५७ ॥
 धित्तयामास सा चैवं सदाचारः पतिर्मेन ।
 नृपतिथि प्रियाचारी दुर्गाचारी विधिर्धुषम् ॥ ५८ ॥
 इदमप्यमदयवा ध्रुवस्य महात्मनः ।
 उपस्थितं फलमिदं प्राक्तनाशुभकर्मणः ॥ ५९ ॥

(१) क कीमकमानया ।

(२) इ विहृतसुषेच्छतैस्ततः । अ विहृतः सुषेच्छतैस्ततः ।

अ विहृतः सुषेच्छतैस्ततः ।

कोऽपि नाप्य पतां जायस्तयाप्येव भविष्यति ।
 निमित्तेति परिग्रहान्नजिनायोः नाऽन्यततः ॥ ६१ ॥
 कायोत्सर्गेण न स्थित्वा मोनि ग्रामनदेवताः ।
 भगवतो मम पत्न्यर्दीपमभ्यासनाऽपि न ॥ ६२ ॥
 परमयावक्तव्याप्य भाविष्यं चैतद्विषयम् ।
 तदाऽहं पारयिष्यामि कायोत्सर्गमिमं खलु ॥ ६२ ॥
 अन्यत्रैवंस्थिताया मे भवत्यनशनं ध्रुवम् ।
 धर्मध्वंसे पतिध्वंसे किं जीवन्ति कुलस्तियः ? ॥ ६३ ॥
 इतश्च न्यधुरारक्षाः शूलिकायां सुदर्शनम् ।
 अलङ्घनीया भूत्वानां राजाज्ञा हि भयङ्करा ॥ ६४ ॥
 स्वर्णाजामनतां भजे शूलाऽप्यस्य महात्मनः ।
 देवतानां प्रभावेन यमदंष्ट्राऽपि कुण्ठति ॥ ६५ ॥
 वधाय तस्य चारक्षेर्दृढं व्यापारितः शितः ।
 करवालोऽपतत्कण्ठे पुष्पमाला च सोऽभवत् ॥ ६६ ॥
 तद्वद्वा चकितैरेत्य विज्ञप्तस्तैर्महीपतिः ।
 आरुह्य हस्तिनीं वेगाद्यथावधिसुदर्शनम् ॥ ६७ ॥
 तमालिङ्ग्य महीपालोऽनुतापादित्यवोचत ।
 त्रेष्ठिन्नहि विनष्टोऽसि दिष्ट्याऽऽत्मीयप्रभावतः ॥ ६८ ॥
 मया हि तावत्पापेन किं राज्ञाऽसि विनाशितः ।
 नाथः सतामनाथानां धर्मी जागर्त्ति सर्वथा ॥ ६९ ॥
 स्त्रीणां मायाप्रधानानां प्रत्ययात्त्वां निहन्ति यः ।
 अविमृश्यकरः पापो नापरो दधिवाहनात् ॥ ७० ॥

किं च किञ्चिद्विदं प्रार्थ मननाऽप्यसि कारिणः ।

अशक्तव्यक्त्या साधो । तदा पृष्टोऽपि नावदः ॥ ७१ ॥

एवमानपना राज्ञा करिष्यामभिराध्य सः ।

नीत्वा स्वहृत्स्थं स्तूपितचन्दनं च विनिर्दिष्टः ॥ ७२ ॥

अस्मान्द्वारजातश्च परिधाप्य सुदर्शनः ।

राज्ञा पृष्टो राजद्रुष्य यथातथमधीकृतम् ॥ ७३ ॥

अथ राज्ञीं प्रति क्रुद्धो नृपतिर्निघृष्टोद्यतः ।

सुदर्शनेन व्याप्येति शिरः प्रक्षिप्य पादयोः ॥ ७४ ॥

ततः श्रेष्ठो नृपेणमसाराध्य पुरमध्यतः ।

सहायिभूत्वा तदंशज नायितो न्यायतायिना ॥ ७५ ॥

अमयाऽप्येतदाकलीदध्यात्मानं व्यपद्यत ।

परद्रोहकराः पापाः स्वयमेव पतन्ति हि ॥ ७६ ॥

पण्डिताऽपि प्रणश्यामात्पाटनीपुत्रपत्तनम् ।

अथमदेवदत्ताया गणिकायाय सन्निधौ ॥ ७७ ॥

तत्रापि पण्डिता नित्यं तथाऽऽशंसन्तुदर्शनम् ।

दर्शनेऽस्य यथा देवदत्ताऽभून्नृशमुत्तुका ॥ ७८ ॥

सुदर्शिनोऽपि संसारविरक्तो व्रतमपशीत् ।

उपसृत्य गुरोः पार्श्वे रत्नमञ्जोनिधेरिय ॥ ७९ ॥

तपःलगाद् एकाङ्गविहारप्रतिमास्थितः ।

न क्रमादिहरन् प्राप पाटनीपुत्रपत्तनम् ॥ ८० ॥

भिक्षार्थं पर्यटंस्तत्र दृष्टः पण्डितया च सः ।
 कथितो देवदत्तायाः सा तथा तमजूहवत् ॥ ८१ ॥
 भिक्षाव्याजात्तयाऽऽहृतस्तत्रापि स मुनिर्ययौ ।
 विमर्शमविधायैव सापायनिरपाययोः ॥ ८२ ॥
 देवदत्ता ततो द्वारं पिधाय तमनेकधा ।
 दिनं कदर्थयामास चुक्षोभ स मुनिर्न तु ॥ ८३ ॥
 अथ 'मुक्तोऽनया सायमुद्यानं गतवानसौ ।
 तत्रापि दृष्टोऽभयया व्यन्तरीभूतया तथा ॥ ८४ ॥
 कदर्थयितुमारभे प्राक्कर्मस्मरणादसौ ।
 ऋणं वैरं च जन्तूनां नश्येज्जन्मान्तरेऽपि न ॥ ८५ ॥
 क्लिश्यमानो बहु तथा महासत्त्वः सुदर्शनः ।
 आरोहत् क्षपकश्रेणिमपूर्वकरणक्रमात् ॥ ८६ ॥
 ततः स भगवान् प्राप केवलज्ञानमुज्ज्वलम् ।
 तस्य केवलमहिमा सद्यश्चक्रे सुरासुरैः ॥ ८७ ॥
 उद्दिधौपुर्भवाज्जन्तून् स चक्रे धर्मदेशनाम् ।
 लोकोदयायाभ्युदयस्तादृशानां हि जायते ॥ ८८ ॥
 तस्य देगनया तत्रावुद्यन्तान्ये न केवलम् ।
 देवदत्ता पण्डिता च व्यन्तरी च व्यवुद्यत ॥ ८९ ॥
 स्त्रीमन्निधावपि तदेवमद्रूपितात्मा
 जन्तून् प्रवीध्य शुभदेशनया क्रमेण ।

स्थानं सुदुर्गममृतिः परमं प्रपेदे

जेनेन्द्रशामनशुभा न हि तद्वराप्रम् ॥ १८० ॥

॥ इति सुदुर्गमचरित्रकथानकम् ॥ १०१ ॥

अस्य कर्मणि न पुरुषा एवाधिक्यन्ते किन्तु स्त्रीणामप्यधि-
कारश्चतुर्वर्णं सहे तामासप्यद्वभृत्वात् ततः पुरुषस्य परदार-
प्रतिषेधवत् स्त्रीणां परपुरुषगमन प्रतिषेधवति—

ऐश्वर्यराजराजोऽपि रूपमीनध्वजोऽपि च ।

सोतया रावण इव त्याज्यो नार्था नरः परः ॥ १०२ ॥

ऐश्वर्येण विभवेन, राजराजो धनदः स इव राजराजः,
आस्तामितरः । रूपेण सोन्दर्येण, सोनध्वजोऽपि अरौऽपि,
आस्तामन्यः । त्याज्यः परिहरणीयः, नार्था स्त्रिया, परः
स्वपतेरन्यो, नरः पुरुषः, स इव कथा, सोतया रावण इव ।
सोताचरितमुक्तमेव ॥ १०२ ॥

संपुंसयोर्द्वयोरपि परकान्तासक्तत्वस्य फलमाह—

नपुंसकत्वं तिर्यक्त्वं दौर्भाग्यं च भवे भवे ।

भवेन्नराणां स्त्रीणां चान्यकान्तासक्तचेतसाम् ॥ १०३ ॥

नपुंसकत्वं पण्डित्वं, तिर्यक्त्वं तिर्यग्भावः, दौर्भाग्यमनादेयता,
भवे भवे जन्मनि जन्मनि, भवेत् जायेत, नराणां स्त्रीणां च ।
अन्यकान्तासक्तचेतसामिति । श्लिष्टं द्वयोर्विशेषणम् । यदा

नरः स्मरपराधीनः स्त्रीकण्ठमवलम्बते ।

नात्मनो वेत्यसूनयः श्लो वा कण्ठावलम्बिनः ॥ ११ ॥

स्त्रीणां भुजलताबन्धं बन्धुरं बुद्धयते कुधीः ।

न कर्मबन्धनैर्बद्धमात्मानमनुशोचति ॥ १२ ॥

धत्ते स्त्रीपाणिभिः स्पृष्टो हृष्टो रोमाञ्चकण्ठकान् ।

स्मारयन्ति न किं तेऽस्य कूटशाल्मलिकण्ठकान् ॥ १३ ॥

कुचकुम्भी समालिङ्ग्य स्त्रियाः श्रेते सुखं जडः ।

विस्मृता नूनमेतस्य कुम्भीपाकोद्भवा व्यथा ॥ १४ ॥

मध्यमध्यासते मुग्धा मुग्धाक्षीणां क्षणे क्षणे ।

एतन्मध्यं भवाम्भोधेरिति नैते विविञ्चते ॥ १५ ॥

धिगङ्गनानां त्रिवलीतरङ्गैर्ऋज्यते जनः ।

त्रिवलीच्छन्ना ह्येतन्ननु वैतरणीत्रयम् ॥ १६ ॥

स्मरात्तं मज्जति मनः पुंसां स्त्रीनाभिवापिषु ।

प्रमादेनापि किं नेदं साम्यान्मसि मुदास्पदे ॥ १७ ॥

स्मरारोहणनिःश्रेणीं स्त्रीणां रोमलतां विदुः ।

नराः संसारकारायां न पुनर्लोह्युङ्गलाम् ॥ १८ ॥

जघन्या जघनं स्त्रीणां भजन्ति विपुलं मुदा ।

संसारमिश्रोः पुलिनमिति नूनं न जानते ॥ १९ ॥

भजते करभोरूणामूरूनल्पमतिर्नरः ।

अनूरून्क्रियमाणं तैः सहती स्वं न बुद्धयते ॥ २० ॥

स्त्रीणां पादैर्हन्यमानमात्मानं बहु मन्यते ।
 हताशो न तु जानाति चेष्यमाणमधोगतौ ॥ २१ ॥
 दर्शनात् स्पर्शनाच्छ्लेषाद् या हन्ति शमजीवितम् ।
 हेयोग्रविषनागीव वनिता सा विवेकिभिः ॥ २२ ॥
 इन्दुलेखेव कुटिला सन्ध्येव क्षणरागिणी ।
 निम्नगेव निम्नगतिर्वर्जनीया नितम्बिनी' ॥ २३ ॥
 न प्रतिष्ठां न सौजन्यं न दानं न च गौरवम् ।
 न च स्वान्यहितं 'वामाः पश्यन्ति मदनान्धलाः ॥ २४ ॥
 निरङ्कुशा नरे नारी तत्करोत्यसमञ्जसम् ।
 यत्क्रुद्धाः सिंहशार्दूलव्याला अपि न कुर्वते ॥ २५ ॥
 दूरतस्ताः परित्याज्याः प्रादुर्भावितदुर्मदाः ।
 विश्वोपतापकारिण्यः करिण्य इव योषितः ॥ २६ ॥
 स कोऽपि स्मर्यतां मन्त्रः स देवः कोऽप्युपास्यताम् ।
 न येन स्त्रीपिशाचीयं ग्रसते ग्रीलजीवितम् ॥ २७ ॥
 शास्त्रेषु श्रूयते यच्च यच्च लोकेषु गीयते ।
 संवादयन्ति दुःशीलं तन्नार्यः कामविह्वलाः ॥ २८ ॥
 संपिण्डेवाहिदंष्ट्राग्नियमजिह्वाषिषाङ्गुरान् ।
 जगज्जिघांसुना नार्थः कृताः क्रूरेण वेधसा ॥ २९ ॥
 यदि स्थिरा भवेद्दियुत्तिष्ठन्ति यदि वायवः ।
 दैवात्तथापि नारीणां न खेम्ना स्थीयते मनः ॥ ३० ॥

(१) य निरन्तरम् ।

(२) क अ रामाः ।

नरः स्मरपराधीनः स्त्रीकण्ठमवलम्बते ।

नात्मनो वैच्यसूनय स्त्री वा कण्ठावलम्बिनः ॥ ११ ॥

स्त्रीणां भुजलतावन्धं बन्धुरं वृद्धयते कुधीः ।

न कर्मबन्धनैर्बद्धमात्मानमनुशोचति ॥ १२ ॥

धत्ते स्त्रीपाणिभिः सृष्टो 'हृष्टो रोमाञ्चकण्ठकान् ।

स्मारयन्ति न किं तेऽस्य कूटशाल्मलिकण्ठकान् ॥ १३ ॥

कुचकुम्भी समालिङ्ग्य स्त्रियाः श्रुते सुखं जडः ।

विस्मृता नूनमेतस्य कुम्भीपाकोद्भवा व्यथा ॥ १४ ॥

मध्यमध्यासते मुग्धा मुग्धास्त्रीणां क्षणे क्षणे ।

एतन्मध्यं भवाभोधेरिति नैते' विविञ्चते ॥ १५ ॥

धिगङ्गनानां त्रिवलीतरङ्गैर्ऋयते 'जनः ।

त्रिवलीच्छन्ना ह्येतन्ननु धैतरणीत्रयम् ॥ १६ ॥

स्मरात्तं मज्जति मनः पुंसां स्तीनाभिधापिपु ।

प्रसादेनापि किं नेदं साव्याम्भसि मुदास्मदे ॥ १७ ॥

स्मरारोद्धणनिःश्रेणीं स्त्रीणां रोमलता विदुः ।

नराः संसारकारायां न पुनर्लोक्ष्युत्तुलाम् ॥ १८ ॥

अथत्या नथनं स्त्रीणां भजन्ति विपुल मुदा ।

संसारमिन्द्रोः पुनितमिति नूनं न जानते ॥ १९ ॥

न जने कश्चिदस्त्रीणामुद्धनत्यसतिनेर ।

अथत्यसतिनेर तैः कश्चिदस्त्री न मुदाते ॥ २० ॥

अथत्यसतिनेर

अथत्यसतिनेर

अथत्यसतिनेर

स्त्रीणां पादेर्हन्यमानमात्मानं बहु मन्यते ।
 हतागो न तु जानाति क्षेप्यमाणमधोगतौ ॥ २१ ॥
 दर्शनात् स्पर्शनाच्छ्लेषाद् या हन्ति शमजीवितम् ।
 हंयोयविपनागोव वनिता सा विवर्किभिः ॥ २२ ॥
 इन्दुलेखेव कुटिला सन्ध्येव क्षणरागिणी ।
 निम्नगोव निम्नगतिर्वर्जनीया नितम्बिनी^१ ॥ २३ ॥
 न प्रतिष्ठां न सौजन्यं न दानं न च गौरवम् ।
 न च स्वान्यहितं^२ वामाः पश्यन्ति मदनान्वलाः ॥ २४ ॥
 निरङ्कुशा नरं नाशी तत्करोत्यसमञ्जसम् ।
 यत्क्रुद्धाः सिंहशार्दूलव्याला अपि न कुर्वते ॥ २५ ॥
 दूरतस्ताः परित्याज्याः प्रादुर्भावितदुर्मदाः ।
 विश्वोपतापकारिण्यः करिण्य इव योषितः ॥ २६ ॥
 स कोऽपि स्मर्यतां मन्त्रः स देवः कोऽप्युपास्यताम् ।
 न येन स्त्रीपिशाचीयं ग्रसते ग्रीलजीवितम् ॥ २७ ॥
 शास्त्रेषु श्रूयते यच्च यच्च लोकेषु गीयते ।
 संवादयन्ति दुःशीलं तन्नार्यः कामविह्वलाः ॥ २८ ॥
 संपिण्डेवाहिदंष्ट्राग्नियमजिह्वापिपाङ्कुरान् ।
 जगज्जिघांसुना नार्यः कृताः क्रूरैश्च वेधसा ॥ २९ ॥
 यदि स्थिरा भवेद्द्विद्विज्जिह्वन्ति यदि वायवः ।
 दैवान्तथापि नारीणां न स्थेम्ना स्थीयते मनः ॥ ३० ॥

(१) य निरन्तरम् ।

(२) क क् वामाः ।

महामोहध्वान्तोच्चयबहुलपक्षान्तरजनीम्

विपत्खानिं नारीं परिहरत हे आडसुधियः ! ॥४०॥१०५॥

संप्रति मूर्च्छाफलमुपदर्शयंस्तन्नियन्त्रणारूपं पञ्चममणव्रतमाह—

असन्तोषमविश्वासमारम्भं दुःखकारणम् ।

मत्वा मूर्च्छाफलं कुर्यात्परिग्रहनियन्त्रणम् ॥ १०६ ॥

दुःखकारणमित्यसन्तोषादिभिस्त्रिभिः प्रत्येकमभिसंबध्यते ।
असन्तोषादीनि दुःखकारणानि मूर्च्छाया गर्हस्य फलत्वेन विज्ञाय
मूर्च्छाहेतोः परिग्रहस्य नियन्त्रणं नैयत्यमुपासकः कुर्यादिति
योगः । तत्रासन्तोषस्तृप्त्यभावः, स दुःखकारणम् । मूर्च्छावान् हि
बहुभिरपि धनैर्न संतुष्यति, उत्तरोत्तराशाकदर्शितो दुःखमेवानु-
भवति । परसंपदुत्कर्षय हीनसंपदमसन्तुष्टं दुःखाकरोति ।

यदाह—

असन्तोषवतां पुंसामपमानः पदे पदे ।

सन्तोषैश्वर्यसुखिनां दूरे दुर्जनभूमयः ॥ १ ॥

अविश्वासः खल्वपि दुःखकारणम्, अविश्वस्तो ह्यशङ्कनीये-
भ्योऽपि शङ्कमानः स्वधनस्य रक्षां कुर्वन् कचिद्विश्वसिति ।

यदाह—

'उक्त्वणइ खणइ निहणइ रत्तिं न सुघइ दिग्धावि अ ससंको ।

लिंपइ ठवेइ सययं लंछियपडिलंछियं कुणइ ॥ १ ॥

(१) उरखनति खनति निहन्ति रत्तिं न सपिति दिग्धापि अ सयङ्कः ।

लिम्पति स्थापयति सततं लाञ्छितप्रतिजाञ्छितं करोति ॥ १ ॥

अथः

'त पि यत्नं च धार्यं वा कंचनं प्रायःकुण्ठं ।

त पि शैलशूलज्जटा धारति परिहरति च ॥ १ ॥

'न स परिग्रहो वृत्ता नाद्यपुत्राण तादृणा ।

सकृदा परिव्राजो वृत्ता इह वृत्त मर्हसिणा ॥ २ ॥

इति सर्वमयदात्म ॥ १०६ ॥

प्रकारान्तरं परिग्रहनिग्रहणमाह -

परिग्रहमहज्यादि मज्जत्येव मयाम्बुधौ ।

महापीत इव प्राणो व्यञ्जयमान् परिग्रहन् ॥ १०७ ॥

परिग्रहण इति परिग्रहो धनधान्यादिसुख मज्जत्येव निरवधि-
तप्राज्ञताः मज्जत्येव, अवश्यमेव मज्जति, प्राणो शरीरो, भवे
संसार, का इव ता, अम्बुधौ समुद्रे महापीत इव महायानपात्रमिव,
यथा निरवधिधनधान्यादिमागकान्तः पीतः समुद्रे मज्जति,
तथापरिमितपरिग्रहः प्राणो नरकादी निमज्जति ।

यदाहुः

(१) यदपि यत्नं वा धार्यं वा कंचनं वा प्रायःकुण्ठनम् ।

तदपि शैलशूलज्जटार्थं धारयति परिहरति च ॥ १ ॥

(२) न स परिग्रह उक्तः ज्ञातश्लेषे तादृशः ।

भूधरं परिग्रह उक्तः इत्युक्तं महर्षिणा ॥ २ ॥

100

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥

५॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

12/1/2018 12:15

५।१।३७. २।४।१ पुनः परीक्षयन्ता आनिमज्जन्ता वल्लभाणां ।
परिचरन्तः कालं प्रत्युपवर्त्तन्ता प्रादुर्भवन्ति । ५-१ ॥

५।१।१०) मन्त्रशृङ्गा इति मन्त्रकं तन् मन्त्रशृङ्गम् --

सहाय्यन्त्यमन्तोऽपि रागद्वेषादयो द्विप्रः ।

सुखंरूपं प्रलब्धं तां यत्ननान्दार्जितात्मनः ॥१०८॥

सङ्गादपि यद्वाहेतुर्भवेन्न प्रादुर्भवेन्न अयन्तीऽपि उदया
पक्ष्यासम्प्राप्ता अपि रागादप्यप्रयत्नतः शब्दतः । सङ्गावती हि तत्रि-
चन्वन्ती रागाः प्रादुर्भवन्ति । सङ्गाप्रतिपत्त्येषु च देवाः, एवं सोऽह
सङ्गादुन्ती सङ्गावत्यादयो नरकपातादयश्च द्रष्टव्याः । तदिदं पञ्च-
व्यन्तत्वं दोषाणाम् । कथमयन्तीऽपि रागादयो भवन्तीति, उच्यते,

[illegible]

५ अथ देवीयावच्छेदः सतीति नयं संज्ञाविशेषः ॥ १ ॥

॥ अ. म. ह. व. व्यासमुनयो ।

* ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

અ.અ.બ.ક.ગ.ચ.પો.સા.યો. બ.ક.ચ.હ.જા.લિ.પ. ઇ.અ.જ.ન.લે. ।

जो वाचन कृत जगद्गुरु तस्याचि नवसज्जनो अर्थात्तुष्टो सि ॥

एवं पाठो दृश्यते ।

यत् यस्मान्मुनेरपि आस्तामन्यस्य चलेत् प्रशमावस्थायाश्चवेत् वेतो
मनः तेन सङ्गेन आन्दोलितात्मन अस्थिरीकृतात्मनः । मुनिरपि हि
सङ्गानङ्गीकुर्वन्मुनित्वाद् भ्रश्यत्येव ।

यदाह—

‘क्षेत्रो भेक्षो वसणं आयासकिलेसभयविवागो अ ।
मरणं धम्मवभंसो अरई अत्याओ सव्वाइं ॥ १ ॥
‘दोससयमूलजालं पुव्वरिसिविवज्जियं जई वंतं ।
अत्थं वहसि अणत्थं कीस निरत्थं तवं चरसि ॥ २ ॥
‘वहवंधणमारणसेहणाओ काओ परिगहे णत्थि ।
तं जइ परिगहो च्चिय जइधम्मो तो ण्ण पवंचो ॥ ३ ॥ १०८ ।

सामान्येन परिग्रहस्य दोषानभिधाय प्रकृतेन

आवकधर्मेणाभिसंबधाति—

संसारमूलमारम्भास्तेषां हेतुः परिग्रहः ।

तस्मादुपासकः कुर्यादल्पमल्पं परिग्रहम् ॥ ११० ॥

आरम्भाः प्राण्युपमर्दादयस्ते संसारस्य मूलम् ; एतदविवादः

- (१) क्षेत्रो भेक्षो व्यसनं आयासक्लेशभयविपाकाश्च ।
मरणं धर्मभङ्गः अरतिरर्थात् सर्वाणि ॥ १ ॥
- (२) दोषगतमूलजालं पूर्णविवर्जितं यदि यान्तम् ।
अर्थं वहसि अनर्थं कृष्णान्निरर्थं तपसरसि ॥ २ ॥
- (३) अधमनमारणभेधनाः काः परिग्रहे न सन्ति ।
तद् यदि परिग्रह एव यतिधर्मज्ञतो नतु प्रपद्य ॥ ३ ॥

सिद्धं, ततः किं तेषामारम्भाणां हेतुः कारणं, परिग्रहः, यत एवं तस्मादुपासकः साधूपासकः परिग्रहं धनधान्यादिकमल्पमल्पं नियतपरिमाणं कुर्यात् ॥ ११० ॥

पुनरपि सिद्धावलोकितेन परिग्रहदोषानाह—

मुष्णन्ति विषयास्तेनादहति स्मरपावकः ।

रुन्धन्ति वनिताव्याधाः सङ्गैरङ्गीकृतं नरम् ॥ १११ ॥

सङ्गैर्धनधान्यहिरण्यादिपरिग्रहैरङ्गीकृतं वशीकृतं यथा बहु-
परिग्रहं कान्तारगतं पुरुषं चौरा मुष्णन्ति तथा संसारकान्तारगतं
विषयाः शब्दरसदयः संयमसर्वस्वापहारेण मुष्णन्ति निर्देहीकुर्वन्ति ।
यथा वा बहुपरिग्रहं नष्टुमशक्नुवन्तं दीप्तो दवाग्निर्दहति तथा
संसारकान्तारगतं मन्यथाग्निश्चिन्तादिना दशप्रकारेण विकारेण
दहत्सुपतापयति । यथा वा बहुपरिग्रहं कान्तारगतं व्याधा लुब्धका
धनशरीरलोभेन रुन्धन्ति पलायितुमपि न ददति, तथा भव-
कान्तारगतं वनिताः कामिन्यो धनार्थिन्यः शरीरभोगार्थिन्यश्च
स्वातन्त्र्यवृत्तिनिषेधेन रुन्धन्ति । अपि च । बहुनापि परिग्रहेण
काङ्क्षावतां न तृप्तिः सम्भवति अपि त्वसन्तोष एव वर्धते ।

यन्मनयः—

'सुवस्वरूपस्य य पर्वता भवे

सिन्धु इ केलाससमा असङ्ख्या ।

विष्णोर्नाम शान्ति न भान्तिभुम् । न वा नन्दनृपतिः कनकशः

[illegible]

한글: 1994년 12월 14일 목요일

5154

आलोच्यमानोऽप्यपि जितशत्रुर्भीक्षुपतिः ।

सुखराजः श्रीमन्महेश्वरसुखाश्रयनिवासिनः ॥ १ ॥

अन्यथापि च ननु नृपतिप्रत्ययस्यैव प्रत्ययस्यैव प्रत्ययस्यैव ।

समस्त यन्त्राणां च सुमित्तस्य महासुतः ॥ ३ ॥

आत्मभक्त्युपायः ५ त्वं जगत्पुरुषः ।

राजाऽमुदीजितस्त्रासी समरी युवराट् पुनः ॥ २ ॥

प्रत्यक्षाभाजितस्याभां गतं जानं विद्यत्यपि ।

॥ ज्ञानस्य जगत्पञ्चवर्षी ॥ ५ ॥

अथ पश्चिमवर्त्याणि जज्ञिर तस्य भूतवः ।

वेदविदः संश्रितानां शास्त्रा इव मज्जातरोः ॥ ५ ॥

पंचमोऽङ्कः सुमारीऽनुत्पत्त्यां सगरजन्मनाम् ।

तनेकादा तांयिताऽदादेवतंय पिता वरम् ॥ ६ ॥

त्वत्प्रसादेन दण्डादिरजैः सह सप्तान्यवः ।

महो विचरितुं वाञ्छामासि जङ्घुरयाचत ॥ ७ ॥

तद्व्या तर्गणापि विमृष्टः प्राचलत्ततः ।

नमोऽस्तुतमहर्षिभ्यः महर्षेभ्यस्तमण्डलैः ॥ ८ ॥

ब्रह्मा भक्त्या भक्त्या चार्ज्यैत्यानि पदे पदे ।

मोऽर्चयन् प्रियरन्तुर्वी यथावहापदं क्रमात् ॥ ८ ॥

तमटयोजनोच्छ्रायं चतुर्योजनविस्तृतम् ।
 आरोहसहस्रोदर्यैर्जङ्घुर्मितपरिच्छदः ॥ १० ॥
 तत्रैकयोजनायाममर्धेयोजनविस्तृतम् ।
 विगव्यूत्तुन्नतं चैत्यं चतुर्द्वारं विवेश सः ॥ ११ ॥
 त्रिम्बानि स्वस्वभंस्थानमानवर्णानि तत्र सः ।
 अर्हतामृषभादीनां यथावत्पर्यपूजयत् ॥ १२ ॥
 ववन्दे भरतभ्रातृमतस्तूपांश्च पावनान् ।
 किञ्चिद्विचिन्त्य त्र्यङ्गलुरुच्चैरेवमुवाच च ॥ १३ ॥
 अष्टापदसमं स्थानं मन्ये कापि न विद्यते ।
 कारयामो वयं यत्र चैत्यमेतदिवापरम् ॥ १४ ॥
 सुक्तोऽपि भरतं भुङ्क्ते भरतश्चक्रवर्त्यहो ।
 शैले भरतसारेऽस्मिन्चैत्यव्याजादवस्थितः ॥ १५ ॥
 एतदेव कृतं चैत्यमस्माभिश्चेद्विधीयते ।
 भविष्यत्पार्थिवैरस्य लुप्यमानस्य रक्षणम् ॥ १६ ॥
 ततः सुरसहस्राधिष्ठितमादाय पाणिना ।
 स दण्डं भ्रामयामास परितोऽष्टापदाचलम् ॥ १७ ॥
 चैले योजनसहस्रं दीर्घां कूष्माण्डवन्महो ।
 आभ्यता तेन भिन्नानि नागानां भुवनानि च ॥ १८ ॥
 तैर्भीतैः शरणं भेजे स्वस्वामी ज्वलनप्रभः ।
 स ज्ञात्वाऽवधिनोपेत्य जङ्घुमित्यब्रवीत् क्रुधा ॥ १९ ॥
 अनन्तजन्तुनिर्घातकारणं किमकारणम् ।
 भवद्भिर्विदधे मत्तैर्दारुणं भूमिदारणम् ॥ २० ॥

षजितस्त्रामिभ्रात्यैः पुत्रैः सगरचक्रिणः ।
 किमेतत्क्रियते पापमरे रे ! कुलपांसनाः ! ॥ २१ ॥
 जङ्गरुचे मयाऽवैत्य चैत्यं त्रातुमदः कृतम् ।
 युसङ्गवनभङ्गोऽभूद्यदज्ञानात्स सञ्चताम् ॥ २२ ॥
 अज्ञानकृतमागोऽदः सोढं ते मा कृथाः पुनः ।
 इत्युदीर्य निजं धाम जगाम ज्वलनप्रभः ॥ २३ ॥
 सानुजोऽचिन्तयज्जङ्गुः कृतेयं परिखा परम् ।
 परिपूरिष्यते पांशूपूरैः कालेन गच्छता ॥ २४ ॥
 ततः स कृष्टा दण्डेन गङ्गां तत्राक्षिपद्भृशम् ।
 उपद्रुतानि तत्तोयैः पुनयंश्मानि भोगिनाम् ॥ २५ ॥
 क्रुजोऽयैत्य समं नागकुमारैर्ज्वलनप्रभः ।
 तान् दृष्ट्वा भक्षसाञ्चक्रे दवानल इव द्रुमान् ॥ २६ ॥
 धिग्धिग्ग्नः स्वामिनः मुष्टाः क्लीवानामिव पश्यताम् ।
 क्रियेत्ययोध्यासविधे तस्युरागत्य सैनिकाः ॥ २७ ॥
 स्वं मुखं दर्शयिष्यामो वक्ष्यामोऽदः कथं प्रभोः ।
 इति मन्त्रयतां तेषां कोऽप्येत्येत्यवदद् द्विजः ॥ २८ ॥
 कथयिष्याम्यदो राज्ञो न च मोहो भविष्यति ।
 उत्तरिष्यत्यवयं वो मा भूत व्याकुला ननु ॥ २९ ॥
 इत्युक्त्वा मृतकं कश्चिदादायानाथमभ्यगात् ।
 राजहारे मृतापत्य इव स व्यलपत्ततः ॥ ३० ॥
 राज्ञाऽप्रच्छि ततोऽवादीदयमेकः सुतो मम ।
 द दृष्टः सर्पेण निघेष्टस्तद्देवो जीवयत्वमुम् ॥ ३१ ॥

उदन्तेन ततस्तेन दारुणेनाथ मुर्च्छितः ।
 पपात भूपतिर्भूमौ पर्वतः पविनेव सः ॥ ४३ ॥
 लब्धसंज्ञस्ततो राजा रुदित्वा जनवत्क्षणम् ।
 भेजे संसारवैराग्यं चिन्तयामास चेत्यसौ ॥ ४४ ॥
 अन्वयं मण्डयिष्यन्ति प्रीणयिष्यन्ति मां सुताः ।
 इत्याशा धिग्ममासारं संसारं जानतोऽप्यभूत् ॥ ४५ ॥
 द्वित्रैस्त्रिचतुरैः पञ्चपैर्वाऽन्येषां भवेत्कथम् ।
 पुत्रैस्तृप्तिरियन्मात्रैरपि यन्मे वभूव न ॥ ४६ ॥
 तस्मिं कथमसौ कुर्युस्तावन्तोऽपि ममात्मजाः ।
 ईदृगतिमकाण्डेऽयुरवृत्ताः प्राणितस्य ते ॥ ४७ ॥

इत्थं विचिन्त्याथ सुतैरवृत्तिकः
 स तत्क्षये जङ्गसुतं भगीरथम् ।
 राज्ये निवेश्याजितनाथसन्निधौ
 प्रव्रज्य वव्राज तदक्षयं पदम् ॥ ४८ ॥

॥ इति सगरचक्रिकथानकम् ॥

ग्रामः सुघोषो नामाऽभून्मध्ये मगधनीवृतः ।
 कुचिकर्णाभिधानश्च ग्रामणीस्तत्र विद्युतः ॥ १ ॥
 गवां शतसहस्राणि तस्य संजन्निरे क्रमात् ।
 विन्दुना विन्दुना हन्त म्रियते हि सरोवरम् ॥ २ ॥
 गोपालानां पालनाय सोऽर्पयामास गास्ततः ।
 भव्या मम न ते भव्या इत्ययुध्यन्त ते बहिः ॥ ३ ॥

कुचिकर्णो विभज्यैता आर्पयत् कस्यचित् सिताः ।
 कृष्णाः कस्यापि कस्यापि रक्ताः पीताश्च कस्यचित् ॥ ४ ॥
 पृथक् पृथगरथेषु गोकुलानि न्यवेशयत् ।
 भुञ्जानो दधिपयसी सोऽवसत्तेषु च क्रमात् ॥ ५ ॥
 अन्वहं वर्जयामास गोष्ठे गोष्ठे स गोधनम् ।
 अलसो दधिपयसोः सुराया इव दुर्मदः ॥ ६ ॥
 तस्याभवदथाजीर्णमध ऊर्जं सरद्रसम् ।
 प्रदीपनान्तःपतितस्येव दाहो महानभूत् ॥ ७ ॥

हा धेनवो हा नवतर्णकाश
 हा गाक्षरा वः क्व कदा च लप्सो ।
 म गोधनैरेवमदृष्ट एव
 श्रुत्वाऽथ तिर्यगतिमाप्नुमाद ॥ ८ ॥

॥ इति कुन्तिकर्णकथानकम् ॥

यद्वामोत्तिष्ठति तन्नो नाम पुण्ड्रचनपुत्र पुत्रः ।
 प्रसौ पुण्ड्रु ग्रामिषु चान्तरोदाव्यमं यद्वम् ॥ ६ ॥
 सायमुद्रानिलवादिमोयुमननतादिनम् ।
 ददो नादिनया चान्तं कान्ति माये न मो. प्रसीत् ॥ ७ ॥
 चान्तिमान् चान्तोदीय चान्तं नावयन्ति यि ।
 ददो यो यो यो ददो यो यो यो यो यो यो यो ॥ ८ ॥
 ददो यो यो यो यो यो यो यो यो यो यो यो ॥ ९ ॥
 ददो यो यो यो यो यो यो यो यो यो यो यो ॥ १० ॥

सोऽनुज्ञातो नृपेणोवे श्रुत्वा मत्स्वामिवाचिकम् ।
 कोपितव्यं न देवेन न हितायादृभाषिणः ॥ १४ ॥
 अवर्णवादो देवस्य यः परम्परया श्रुतः ।
 स प्रत्यक्षीकृतो ह्यद्य न निर्मूला जनश्रुतिः ॥ १५ ॥
 अन्यायतोऽर्थलेशोऽपि राज्ञः सर्वयशश्छिदे ।
 अप्येकं तुम्बिकाबीजं गुडभारान् विनाशयेत् ॥ १६ ॥
 आत्मभूताः प्रजा राज्ञो राजा न च्छेत्तुमर्हति ।
 क्रथादा अपि न क्रव्यं निजमग्नन्ति जातुचित् ॥ १७ ॥
 प्रजाः पुषाण पुष्णन्ति पोषिता एव ता नृपम् ।
 वध्याऽपि न ह्यनङ्गाही दत्ते दुग्धमपोषिता ॥ १८ ॥
 सर्वदोषप्रसूर्लोभो लोभः सर्वगुणापहः ।
 लोभस्तत्त्यज्यतामेतत्त्वद्धितो वक्ति मत्प्रभुः ॥ १९ ॥
 नन्दोऽपि तद्विरा दावदग्धभूरिव वारिणा ।
 अत्युष्णवाप्यममुचद् दग्धुकाम इवाशु तम् ॥ २० ॥
 राजदौवारिकी जातु न वध्य इति नन्दराट् ।
 उत्थाय गर्भवेश्मान्तः सशिरोऽर्त्तिरिवाविशत् ॥ २१ ॥
 नासौ सदुपदेशानां जवासक इवाभ्रसाम् ।
 योग्य इत्यामृशन् दूतोऽप्यगात् स्वस्वामिनोऽन्तिकम् ॥ २२ ॥
 नन्दोऽप्यन्यायपापोत्येवैदनादानदारुणैः ।
 रोगैरिहापि संप्राप्तः परमाधार्मिकैरिव ॥ २३ ॥
 वेदनाभिर्दारुणाभिः पीड्यमानो यथा यथा ।
 नन्दश्चक्रन्द, लोकोऽभूज्जातानन्दस्तथा तथा ॥ २४ ॥

पच्यमानो भुज्यमानो दह्यमान इव व्ययाम् ।

अवाप नन्दः, स्तोकं हि सर्वं तादृक्षपाप्मनः ॥ २५ ॥

ये भूतले विनिहिता गिरिवच्च कूटीः

भूताश्च येऽद्य मम काञ्चनराशयस्ते ।

कस्य स्युरित्यभिगृणन्नवित्त एव

मृत्वा निरन्तभवदुःखमवाप नन्दः ॥ २६ ॥

॥ इति नन्दकथानकम् ॥ ११२ ॥

अपि च योगिनामपि परियहमुपगृह्यतां लाभमिच्छतां

मूलक्षतिरायातेत्याह—

तपःश्रुतपरीवारां शमसाम्राज्यसंपदम् ।

परियहग्रहग्रस्तास्त्यजेयुर्योगिनोऽपि हि ॥ ११३ ॥

योगो रत्नत्रयप्राप्तिस्तदन्तो योगिनस्तेऽपि, आसतां पृथग्जनाः;
परियह एव ग्रहस्तद्वस्ताः पिशाचकिन इव शमसाम्राज्यसंपदं
स्वाधीनामपि त्यजेयुः, शमस्य वितृष्णतायाः, साम्राज्यं परमैश्वर्यं,
तद्रूपा सम्पत्ताम् । साम्राज्यं च नैकाकिनो भवतीत्याह—
तपःश्रुतपरीवारां तपश्चारित्रं, श्रुतं सस्यग्ज्ञानं, ते एव परीवाः
परिच्छदो यस्यास्तां तथाविधाम् । शमसाम्राज्यसंपदं स्वाधीनां
परित्यज्य मुन्यार्यिनः परियहलवन्तुया मूलमुच्छेद्य लाभमिच्छन्ती-
त्यर्थः ॥ ११३ ॥

इदानीं ससन्तोषफलपदार्थनपूर्वकं सन्तोषफलमाह -

ससन्तोषवतः सौख्यं न शत्रास्य न चक्रिणः ।

जन्तोः सन्तोषमात्रो यदभयस्यैव जायते ॥ ११४ ॥

सन्तोषरीचस्य तत्फलभूतं सौख्यं न शत्रोस्य देवराजस्य,
नापि चक्रिणो मनुजराजस्य, सौख्यं सन्तोषवतो जन्तिनो
जायते । कस्यैवेत्याह अस्यस्य अस्यकुमारस्य त्रैलोक्यराज-
स्य । स हि प्रतोपनीयमापि राज्यं परिहृत्य शत्रुमात्राज्यमुत्पदं
परिहृष्टोत्पन्नवानिति ।

कथानयोः च सम्प्रदायमन्यम् । स धायम्

अस्तीष्ट मरुतं च केदारमिव सुन्दरम् ।

विशालशालकमल नाभ्या राजगृहं पुरम् ॥ १ ॥

तत्र प्रथमजिह्वाम 'नमिताशेषनृपतिः ।

पतिर्वीरामिवान्वयस्योऽनूष्पुषिषीपतिः ॥ २ ॥

श्रीमत्पार्श्वजिनाधोशशासनाभ्योजपदपदः ।

सस्यदर्शनपुण्यान्ना सोऽशुब्रतधरोऽभवत् ॥ ३ ॥

धोजसा तेजसा कान्त्या जितामरकुमारकाः ।

कुमारास्तस्य वक्ष्यो धमृषुः त्रैलोक्यादयः ॥ ४ ॥

को राज्ययोग्य इत्येषां परीक्षार्थं महीपतिः ।

एकात्र पायसस्यान्तान्यगनार्यैकदाऽऽर्पयत् ॥ ५ ॥

ततो भोक्तुं प्रवृत्तानां कुमारानाममोचयत् ।
 व्याघ्रानिव व्यात्तवक्त्रान् सारमेयान् स सारधीः ॥ ६ ॥
 कुमारान् द्रुतमुत्तस्थुरापतत्सु ततः खसु ।
 एकसु त्रेणिकस्तः पे धियां धाम तथैव हि ॥ ७ ॥
 सोऽन्यस्थालात्पायसान्नं स्तोत्रं स्तोत्रं शुनां ददौ ।
 यावत्तिलिहिरे खानस्तावच्च मुमुजे स्वयम् ॥ ८ ॥
 येन केनाप्युपायेन निषेधित्वरीनयम् ।
 भोक्ष्यते च स्वयं पृथ्वीं राजा तेनेति रञ्जितः ॥ ९ ॥
 राजा पुनः परीक्षार्थं सुतानामव्यदा ददौ ।
 मोदकानां करण्डांश्च पयस्कृभांश्च मुद्रितान् ॥ १० ॥
 दमा मुद्रामभञ्जन्तो भुञ्जीध्वं मोदकानमून् ।
 पयः पिवत मा कदं क्षिद्रमित्यादिग्रन्थः ॥ ११ ॥
 विना त्रेणिकमेतेषां कोऽपि नाभुक्त नापिवत् ।
 बुद्धिमात्रेण कार्येण कुर्युस्त्वनेस्त्रिनोऽपि किम् ? ॥ १२ ॥
 नन्नयित्वा नन्नयित्वा त्रेणिकोऽयं करण्डकम् ।
 मुमुजे मोदकानोदं गन्तातामिवरयत्तम् ॥ १३ ॥
 मोदकान् पयः करण्डान् च न्नदार्दिन्दुपूर्णया ।
 न्नदार्दिन्दुपूर्णया च न्नदार्दिन्दुपूर्णया ॥ १४ ॥
 न्नदार्दिन्दुपूर्णया च न्नदार्दिन्दुपूर्णया ॥ १५ ॥
 न्नदार्दिन्दुपूर्णया च न्नदार्दिन्दुपूर्णया ॥ १६ ॥
 न्नदार्दिन्दुपूर्णया च न्नदार्दिन्दुपूर्णया ॥ १७ ॥
 न्नदार्दिन्दुपूर्णया च न्नदार्दिन्दुपूर्णया ॥ १८ ॥
 न्नदार्दिन्दुपूर्णया च न्नदार्दिन्दुपूर्णया ॥ १९ ॥
 न्नदार्दिन्दुपूर्णया च न्नदार्दिन्दुपूर्णया ॥ २० ॥

दिग्भक्त्युत्थसिद्धिर्लो नृपेण श्रेष्ठिकोऽवदत् ।
 जगत्स्य सिद्धं सत्त्वं प्रथमं पुष्टिर्लो नृजाम् ॥ १७ ॥
 अथाः शब्दत नृपानां दिग्गतात्माङ्गनं सधत् ।
 रत्नयोधा जसापानैः स्वामिंस्तदियमाकचत् ॥ १८ ॥
 ततः परीक्षा निबोधज्ञानवृद्धिर्महोपतिः ।
 तस्य प्रोतो ददौ सन्ध्यामार इत्यपरामिधान् ॥ १९ ॥
 राज्यार्हमाजिनो मेनं राज्यार्हं शूनवाऽपरं ।
 क्षातिपुरित्यवाप्तामोर्ध्वं श्रेष्ठिकं पुष्टिर्लोपतिः ॥ २० ॥
 पृथक् पृथक् कुमाराणां ददौ देशाचरन्धरः ।
 न किञ्चिच्छ्रेष्ठिकस्थानं राज्यमस्यायताविति ॥ २१ ॥
 ततोऽर्जुनसानी स्वपुराकलमः काननार्दिव ।
 निःसृत्य श्रेष्ठिकोऽगच्छन्तुर्ध्वं वेणुतटं पुरम् ॥ २२ ॥
 तत्र च प्रविश्यन् मद्राभिषेकस्य श्रेष्ठिनोऽस्य सः ।
 यमं लामोदयं गूर्त्तमिवोपाविशदापणं ॥ २३ ॥
 तदा च नगरं तस्मिन् विपुलः कथिदुसधः ।
 नव्यदिव्यदुक्कुलाङ्गरागपोराऽऽकुलोऽभवत् ॥ २४ ॥
 प्रभूतक्रायकरोऽसौत् स श्रेष्ठो व्याकुलस्तदा ।
 कुमारोऽप्यार्पयददृष्ट्वाऽस्मै पुटाऽपुटिकादिकम् ॥ २५ ॥
 द्रव्यं कुमारमाज्ञाकराप्तेष्टी भूयिष्ठमार्जयत् ।
 पुण्यपुंसां विदेशेऽपि सङ्घर्ष्यो ननु त्रियः ॥ २६ ॥
 अद्यापितथपुण्यस्य कस्यातिधिरसीत्यथ ।
 श्रेष्ठिकः श्रेष्ठिना पृष्टो भवतामित्यभाषत ॥ २७ ॥

'वयं पाण्डुरकुड्या गोपाला राजगृहे पुरे ।
 आह्वानमन्त्रप्रतिमान्यचराणीति चार्पयत् ॥ ३८ ॥
 माऽन्या तातस्य रोगार्त्तेर्मदन्तिर्भूदिति द्रुतम् ।
 उद्वीं श्रेणिक आरुह्य ययौ राजगृहं पुरम् ॥ ३९ ॥
 तं दृष्ट्वा मुदितो राजा हर्षनेत्राश्रुभिः समम् ।
 राज्येऽभ्यपिञ्चद्विमलैः सुवर्णकलशाम्बुभिः ॥ ४० ॥
 राजाऽपि संस्मरन् पार्श्वं जिनं पञ्चनमस्त्रियाम् ।
 चतुःशरणमापन्नो विपद्य त्रिदिवं ययौ ॥ ४१ ॥
 विश्वं विश्वम्भराभारं वभार श्रेणिकस्ततः ।
 तेन सा गुर्विणी मुक्ता गर्भं नन्दाऽपि दुर्वहम् ॥ ४२ ॥
 तस्या दोहद इत्यासीद्गजारूढा शरीरिणाम् ।
 महाभूत्योपकुर्वाणा भवाम्यभयदा यदि ॥ ४३ ॥
 विन्नपथ्याथ राजानं तत्पित्राऽपूरि दोहदः ।
 पूर्णं काले च साऽसूत प्राची रविमिवार्भकम् ॥ ४४ ॥
 दोहदार्थानुसारेण तस्याथ दिवसे शुभे ।
 चकाराभयकुमार इति मातामहोऽभिधाम् ॥ ४५ ॥
 स क्रमाद्वह्निं विद्या निरवद्याः पपाठ च ।
 अष्टवर्षोऽभवद्दक्षो दासमत्यां कलासु च ॥ ४६ ॥

(१) श्रीचन्द्रतिलकोपाध्यायकृते, अयमयकुमारचरितेः—

“यतोऽयमर्थः पाण्डुरकुड्याः धवलभित्तयः ।

गोपालाः पृथिवीपाला गोशब्दोऽवनिवाचकः” ॥ १ ॥ इति ।

सवयाः कलहे कोऽपि तं कोपादित्यतर्जयत् ।
 किं त्वं जल्पसि यस्याहो पिता विज्ञायते नहि ॥ ४७ ॥
 ऊचेऽभयकुमारस्तं ननु भद्रः पिता मम ।
 पिता भद्रो भवन्मातुः प्रत्युवाचेति सोऽभयम् ॥ ४८ ॥
 नन्दां प्रत्यभयोऽप्यूचे मातः ! को मे पितेत्यथ ।
 अयं तव पिता भद्रः श्रेष्ठो नन्देत्यचीकथत् ॥ ४९ ॥
 भद्रस्तव पिता शंस मदीयं पितरं ननु ।
 पुत्रेणेत्युदिता नन्दा निरानन्देदमब्रवीत् ॥ ५० ॥
 देशान्तरादागतेन परिणीताऽस्मि केनचित् ।
 मम च त्वयि गर्भस्थे तमीयुः केचिदौघ्रिकाः ॥ ५१ ॥
 रजः स किञ्चिदुक्ता तेः सहैव कचिदप्यगात् ।
 अद्यापि तं न जानामि कुतस्थः कथिदित्यहम् ॥ ५२ ॥
 स यान् किञ्चिज्जजल्प त्वामिति पृष्टाऽभयेन सा ।
 अचराण्यर्पितान्येतानीति पत्रमदर्शयत् ॥ ५३ ॥
 तद्विभाष्याभयः प्रीतोऽब्रवीन्मम पिता नृपः ।
 पुरं राजगृहे तत्र गच्छामो ननु संप्रति ॥ ५४ ॥
 यावृच्छ येष्ठिनं भद्रं मामग्र्योमयुतस्ततः ।
 नान्देयो नन्दया मां यद्यौ राजगृहं पुरम् ॥ ५५ ॥
 मातरे वनिवृत्तानि विमुच्य मपरिच्छदाम् ।
 तत्र स्वयंपरीवारः प्रविशेयामयः पुरं ॥ ५६ ॥
 इतरे भवितान्यामिस्तदा येणिकभूमज्जा ।
 मत्तानि नृजेवानानि भवित्या मन्दावनिषाम् ॥ ५७ ॥

द्वितीयः प्रकाशः ।

मन्त्रिपञ्चशतीं पूर्णां कर्तुं नरपतिस्ततः ।
लोके गवेपयामास कश्चिदुत्कृष्टपूरुषम् ॥ ५८ ॥
ततश्च तत्परीक्षार्थं शुष्ककूपे निजोर्मिकाम् ।
प्रचिक्षेप चित्तिपतिर्लोकानित्यादिदेश च ॥ ५९ ॥
षादास्यति करेणैतान्मूर्मिकां यस्तटस्थितः ।
तस्य धीकौशलक्रीता^१ मदीया मन्त्रिधुर्यता ॥ ६० ॥
तेऽप्युचुर्यदशक्यानुष्ठानमस्मादृशामिदम् ।
ताराः करेण यः कर्षेत् स इमाम्मूर्मिकामपि ॥ ६१ ॥
ततोऽभयकुमारोऽपि संप्राप्तस्तत्र सस्मितम् ।
जचे किं गृह्यते नैषा, किमेतदपि दुष्करम् ॥ ६२ ॥
तं दृष्ट्वा^२ च जना दध्युः कोऽप्यसावतिशायिधीः ।
समये मुखरागो हि नृणामाख्याति पौरुषम् ॥ ६३ ॥
जञ्चुश्च ते महाभाग ! त्वं गृह्हाणेत्यमूर्मिकाम् ।
जर्मिकाकर्षणपणां धुर्यतां चैषु मन्त्रिषु ॥ ६४ ॥
ततोऽभयकुमारस्तामूर्मिकां कूपमध्यगाम् ।
भार्द्रगोमयपिण्डेन निजघानोपरि स्थितः ॥ ६५ ॥
प्रक्षिप्योपरि तत्कालं ज्वलन्तं दृणपूलकम् ।
सद्यः संशोषयामास गोमयं तन्महामतिः ॥ ६६ ॥
नन्दाया नन्दनः सद्यः कारयित्वाऽथ सारणिम् ।
वारिणाऽपूरयत् कूपं विस्मयेन च तं जनम् ॥ ६७ ॥

(१) क ख ग ङ -क्रीती ।

(२) ख च ते ।

तन्नोमयं त्रेणिकसूः करेण तरसाऽऽददे ।
 धीमद्भिः सुप्रयुक्तस्य किमुपायस्य दुष्करम् ? ॥ ६८ ॥
 तस्मिन् स्वरूपे चारुचैर्विज्ञप्ते जातविस्मयः ।
 नृपोऽभयकुमारं द्रागाजुहावात्मसन्निधौ ॥ ६९ ॥
 अभयं त्रेणिकाः पुत्रप्रतिपत्त्याऽथ सखजे ।
 बन्धुरन्नायमानोऽपि दृष्टो मोदयते मनः ॥ ७० ॥
 कुतस्त्वमागतोऽसीति पृष्टः त्रेणिकभूभुजा ।
 वेणातटादागतोऽहमिति चाभिदधेऽभयः ॥ ७१ ॥
 राजाऽपृच्छद्भद्रमुख ! किं भद्र इति विन्नुतः ।
 श्रेष्ठी तत्रास्ति तस्यापि नन्दानाम्नी च नन्दना ॥ ७२ ॥
 अस्येवं सम्यगित्युक्ते तेन भूयोऽपि भूपतिः ।
 जचे नन्दोदरिण्यासीत्किमपत्यमजायत ? ॥ ७३ ॥
 अथाख्यत्कान्तदन्तांशुत्रेणिः त्रेणिकसूरिदम् ।
 देवाभवकुमाराख्यं सा नन्दनमजीजनत् ॥ ७४ ॥
 किंरूपः किंगुणः सोऽस्तीत्युदिते सति भूभुजा ।
 जचेऽभयः स एवाहं स्वामिन्नस्मीति चिन्त्यताम् ॥ ७५ ॥
 परिष्वज्याङ्गमारोप्य समाघ्राय च मूर्धनि ।
 स्नेहात् स्रपयितुमिव सिधेच नयनाम्बुभिः ॥ ७६ ॥
 कुशलं वत्स ! ते मातुरिति पृष्टे महीभुजा ।
 इति विघ्नपयामास वडाञ्जलिपुटोऽभयः ॥ ७७ ॥
 अनुस्मरन्ती भङ्गीव त्वत्पादान्भोजसङ्गमम् ।
 स्वामित्रायुष्मती मेऽम्बा बाह्योद्यानेऽस्ति संप्रति ॥ ७८ ॥

ततो नन्दां समानेतुममन्दानन्दकन्दलः ।
न्ययुङ्क्त सर्वसामग्रीमग्रेकत्वं नृपोऽभयम् ॥ ७९ ॥
ततः स्वयमपि प्राज्योत्कण्ठोऽस्तिखितमानसः ।
नन्दामभिययौ राजा राजहंस इवाग्निनीम् ॥ ८० ॥
श्रियिलीभूतवलयं कपोललुलितालकाम् ।
अनल्लनार्त्तं कवरीधारिणीं मलिनांशुकाम् ॥ ८१ ॥
तनोस्तनिन्ना दधतीं द्वितीयेन्दुकलातुलाम् ।
ददर्श राजा सानन्धो नन्दामुद्यानवासिनीम् ॥ ८२ ॥ (युगमम्)
नन्दामानन्द्य नृपतिर्नीत्वा च स्वं निकेतनम् ।
पट्टरात्रीपदेऽकार्षीत् सीतामिव रघूद्वहः ॥ ८३ ॥
भक्तितः पितरि स्वस्य पदातिपरमाण्वताम् ।
मन्वानः साधयामास दुःसाधान् भूभुजोऽभयः ॥ ८४ ॥
अन्यदोज्जयिनीपुर्थाद्यण्डप्रद्योतभूषतिः ।
चलितः सर्वसामग्र्या रोद्धुं राजगृहं पुरम् ॥ ८५ ॥
प्रद्योतो वडसुकुटाद्यतुर्दश परे नृपाः ।
तत्रायान्तो जनैर्दृष्टाः परमाधार्मिका इव ॥ ८६ ॥
पाटूपटपुतैरश्वैः पाटयन्निव मेदिनीम् ।
आगच्छन् प्रणिधिभ्योऽथ शशुवे श्रेणिकेन सः ॥ ८७ ॥
किञ्चित् चिन्तयामास प्रद्योतोऽद्य समापतन् ।
क्रूरयह इव क्रुद्धः कार्यो हतबलः कथम् ? ॥ ८८ ॥
ततोऽभयकुमारस्यौत्पत्तिक्यादिधियां निधेः ।
नृपतिर्मुखमैचिष्ट सुधामधुरया दृशा ॥ ८९ ॥

ययार्थनामा राजानमभयोऽथ व्यजिज्ञपत् ।
 का चिन्तोज्जयिनीशोऽय भूयाद्युद्धातिथिर्मम ॥ ८० ॥
 यदि वा 'बुद्धिसाध्येऽर्थे शस्त्राशस्तिकया वृथा ।
 बुद्धिमेव प्रयोक्ष्ये तद्बुद्धिर्हि जयकामधुक् ॥ ८१ ॥
 अथ बाह्येऽरिसैन्यानामावासस्थानभूमिषु ।
 लोहसंपुटमध्यस्थान् दीनारान् स न्यचीखनत् ॥ ८२ ॥
 प्रद्योतनृपतेः सैन्यैस्ततो राजगृहं पुरम् ।
 पर्यवेक्ष्यत भूगोलः पयोधिसलिलैरिव ॥ ८३ ॥
 अथेत्यं प्रेषयामास लेखं प्रद्योतभूपतेः ।
 अभयो गुप्तपुरुषैः परुषेतरभाषिभिः ॥ ८४ ॥
 शिवादेवीचेक्षणयोर्भेदं नेत्ते मनागपि ।
 तन्मान्योऽसि शिवादेवीसम्बन्धेनापि सर्वदा ॥ ८५ ॥
 तदवन्तीश ! वच्मि त्वामेकान्तहित'काङ्क्षया ।
 सर्वे श्रेणिकराजेन भेदितास्तव भूभुजः ॥ ८६ ॥
 दीनाराः प्रेषिताः सन्ति तेभ्यस्तान् कर्तुमात्मसात् ।
 ते तानादाय बह्वा त्वामर्पयिष्यन्ति मत्पितुः ॥ ८७ ॥
 तदावासेषु दीनारा निखाताः सन्ति तत्कृते ।
 खानयित्वा पश्य को वा दीपे सत्यग्निमीक्षते ॥ ८८ ॥
 विदित्वैवं स भूपस्यैकस्यावासमचीखनत् ।
 लभ्यास्तत्र च दीनारास्तान् दृष्ट्वाऽऽशु पलायत ॥ ८९ ॥

द्वितीयः प्रकाशः ।

नष्टं तत्र तु तन्मेव विनाशान्धिमिवाश्लिष्यम् ।
हृदयश्चाद्यादन्ते सारं समग्रंन्द्रः समन्ततः ॥ १०० ॥

वासकदनं जंविनं वायुवाजेन वाजिनम् ।
ननं प्रद्यान्तदुपतिं कथञ्चिन्त्वां पुरीं ययो ॥ १ ॥

ये चतुर्दश भूपाला ये चान्येऽपि सत्कारध्याः ।
नेऽपि नेशः काकनाशं हनं मेन्यं छिनायकम् ॥ २ ॥

असंयतजलनलंशंश्चतुर्न्येय मोलिभिः ।
राजाभसनुयान्तंश्चपुरुज्जायिनीं पुरीम् ॥ ३ ॥

असंयत्तं सारं यत् नेशकारिणः ।
प्रत्यायितः सशप्रश्नं तैरर्थाज्जायिनीपतिः ॥ ४ ॥

कदाचिद्भूचैवन्तांशो मध्यममयमर्षणः ।
योऽर्षयन्त्यमयं बद्धा सम सम्यक्सनं स किम् ॥ ५ ॥

पलायं हस्तमुन्निष्य काऽप्येका गणिका ततः ।
व्यजिप्रपदवन्तांशमनसमोऽहं कर्मणि ॥ ६ ॥

नामादिदेशावन्तांशो यद्येवमनुतिष्ठ तत् ।
करोम्यर्थादिमाहायं भूहि किं तव संप्रति ? ॥ ७ ॥

मा च दध्यां यदमयो नोपायेर्गृध्रतऽपरैः ।
धर्मश्च तदादाय साधयामि सर्माहितम् ॥ ८ ॥

अयाचत ततथ द्वे द्वितीयवयसौ स्त्रियो ।
तं तर्दवाप्येवद्राजा ददौ द्रव्यं च पुष्कलम् ॥ ९ ॥

क्षितादराः प्रतिदिनमुपास्योपास्य संयताः ।
चमूतुरुक्लटप्रभ्रास्तास्त्रिस्तोऽपि बहुश्रुताः ॥ १० ॥

तास्त्रिस्तोऽपि ततो जग्मुः त्रेणिकालङ्कृतं पुरम् ।
 जगत्रयीं वञ्चयितुं मायाया इव मूर्त्तयः ॥ ११ ॥
 बाह्योद्याने कृतावासा सा पणस्त्रीमतल्लिका ।
 पत्तनान्तर्ययौ चैत्यपरिपाटीचिकीर्षया ॥ १२ ॥
 सा विभूत्याऽतिशायिन्या चैत्ये नृपतिकारिते ।
 प्रविवेश समं ताभ्यां कृत्वा नैषेधिकीत्रयम् ॥ १३ ॥
 मालवकौशिकीमुख्यभाषामधुरया गिरा ।
 देवं वन्दितुमारभे सपर्यां विरचय्य सा ॥ १४ ॥
 तत्राभयकुमारोऽपि ययौ देवं विवन्दिषुः ।
 आत्मतृतीयां तामग्रे वन्दमानां ददर्श च ॥ १५ ॥
 देवदर्शनविघ्नोऽस्या मा भूत्प्रविशता मया ।
 द्वार्यैवेत्यभयस्तस्थौ मण्डपान्तर्विवेश न ॥ १६ ॥
 प्रणिधानस्तुतिं कृत्वा सा मुक्ताशक्तिमुद्रया ।
 यावदुत्तस्थुषी तावदभयोऽभ्याजगाम ताम् ॥ १७ ॥
 तादृशीं भावनां तस्यास्तं वेपं प्रथमं च तम् ।
 अभयो वर्णयामास सानन्दं च जगाद ताम् ॥ १८ ॥
 दिव्या भद्रेऽधुना त्वादृक्साधर्मिकसमागमः ।
 साधर्मिकात्परो बन्धुर्न संसारे विवेकिनाम् ॥ १९ ॥
 का त्वं किमागमः का वा वासभूमिरिमे च के ।
 यकाभ्यां स्नातिराधाभ्यामिन्दुलेखिव गोभसे ॥ २० ॥
 व्याजङ्गाराय सा व्याजयाविकाऽयन्तिवासिनः ।
 मङ्गभ्यवणिजः पाणिगृहीती विधवा त्वङ्गम् ॥ २१ ॥

इति च सप्तमं पुनश्च कर्मच कालप्रसंगः ।

विष्णोर्नमस्तुता विधाय यस्मिन्नेति नत इव ॥ २२ ॥

वसार्थमापन्नान्नान्न नत अपि तदेव माम् ।

विष्णुप्रतिपत्तौ हि सतीनां शरणं प्रतम् ॥ २३ ॥

मयाऽप्युक्तं अहोप्यासि निर्वाणोऽस्यपि प्रतम् ।

मातेऽप्यस्य पाल किन्तु गृह्णतां तार्थयात्रया ॥ २४ ॥

अतः हि सायनाः पूजा युज्यन्ते द्रव्यतो न तु ।

द्रव्यतः तार्थयात्रादंभेताभ्यां सप्त निर्वर्त्यो ॥ २५ ॥

अथैतन्ममयोऽप्योऽदितिर्गोमयतापः नः ।

अतितथैव सतीत्यानां तार्थोदधतिपावनम् ॥ २६ ॥

प्रत्युपायमयं साऽपि युक्तमाह भवान् परम् ।

कुलतार्थापयामाहं भवान्यद्यातिथिः कथम् ? ॥ २७ ॥

अथ तत्रिष्टया हृष्टोऽभयस्तामचदभ्युनः ।

अथश्रं सप्त तत्रातरागन्तव्यं निकेतनं ॥ २८ ॥

साऽप्युपै यत्तज्जगन्नापि जग्निनो जन्तु पूर्यते ।

अहं प्रातरिदं कर्त्ताऽर्ह्येति अन्येत्कथं सुधीः ? ॥ २९ ॥

अस्विदानांमिदं भूयः श्रो निमन्तोति चिन्तयन् ।

तां विमृज्यानयर्थं वन्दित्वा स्वगृहं ययौ ॥ ३० ॥

तां निमन्त्याभयः प्रातर्गृहं चैत्यान्यथन्दयत् ।

भोजयामास च प्राज्यवस्तदानादि च व्यधात् ॥ ३१ ॥

निमन्वितस्तयाऽन्येदुर्मितीभूयाभयोऽप्यगात् ।

साधर्मिकापरोधेन किं न कुर्वन्ति तादृशाः ? ॥ ३२ ॥

तथा च विविधैर्भोज्यैरभयोऽकारि भोजनम् ।
 चन्द्रहाससुरामिश्रपानकानि च पायितः ॥ ३३ ॥
 भुक्तोत्थितश्च तत्कालं सुष्वप श्रेणिकात्मजः ।
 आदिमा मद्यपानस्य निद्रा सहचरी खलु ॥ ३४ ॥
 तं रथेन स्थाने स्थाने स्थापितैश्चापरै रथैः ।
 अवन्तीं प्रापयामास दुर्लभ्यच्छद्मसद्म सा ॥ ३५ ॥
 ततोऽभयान्वेषणाय श्रेणिकेन नियोजिताः ।
 स्थाने स्थानेऽन्वेषयन्तस्तत्रापीयुर्गवेषकाः ॥ ३६ ॥
 किमिहाभय आयात इत्युक्ता तैरुवाच सा ।
 इहाभयः समायातः परं यातस्तदैव हि ॥ ३७ ॥
 वचनप्रत्ययात्तस्या अन्यत्रेयुर्गवेषकाः ।
 स्थाने स्थाने स्थापिताश्चैः साऽप्यवन्तीं समाययी ॥ ३८ ॥
 सा प्रचण्डाऽभयं चण्डप्रदीतस्त्वार्ययत्ततः ।
 अभयाऽऽनयनापायस्वरूपं च व्यजिज्ञपत् ॥ ३९ ॥
 तां प्रदीतोऽप्युवाचैवं न साधु विहितं त्वया ।
 यदमुं धर्मवियथं त्वं धर्मेच्छन्नाऽऽनयः ॥ ४० ॥
 अथामततिमंगमा माज्जीर्येव शुकोऽनया ।
 नातिशोऽपि पृथोतोऽमि जगादेत्यमय च मे ॥ ४१ ॥
 अनयोऽप्यत्रोदेव त्वमेव मतिमानमि ।
 यस्मिन् विनया इदं न तत्रार्थः प्रवृत्ते न तत्र ॥
 अतिशयं गुणितयाय नमस्तद्गतानुपमिः ।
 अत्र इति न तत्रार्थः इति न तत्रार्थः ॥ ४२ ॥

विना बन्धनमोक्षत्वं वरं याचस्व मांमिति ।
 नृपेणोक्तेऽभयोऽवादीयासीभूतोऽस्तु मे वरः ॥ ५४ ॥
 अन्यदाऽऽलानमुन्मूल्य पातयित्वा निपादिनौ ।
 स्वैरं नलगिरिभ्र्याम्यन् क्षोभयामास नागरान् ॥ ५५ ॥
 असाववशगो हस्ती वशं नेयः कथं त्विति ।
 राज्ञा पृष्टोऽभयोऽशंसद्वायन्नृदयनो नृपः ॥ ५६ ॥
 पुत्रया वासवदत्ताया गान्धर्वाधीतये धृतः ।
 जगावुदयनस्तत्र समं वासवदत्तया ॥ ५७ ॥
 तद्गीताकर्णनाचिसो ब्रह्मो नलगिरिः करी ।
 पुनर्ददौ वरं राज्ञा न्यासीचक्रेऽभयस्तथा ॥ ५८ ॥
 अभूदवल्यामन्येद्युर्निर्विच्छेदं प्रदीपनम् ।
 पृष्टथ तत्प्रतीकारं प्रद्योतेनाभयोऽवदत् ॥ ५९ ॥
 त्रिपत्येव विषं वद्धेर्धृष्टिरिव यदौषधम् ।
 तदन्यः क्रियतां वद्धिर्यथा गाम्येत् प्रदीपनम् ॥ ६० ॥
 सप्तथा त्रिदधं राज्ञाऽगाम्यत्तच्च प्रदीपनम् ।
 वर्तयं च वरं सोऽदात्रामो नक्तोऽभयय तम् ॥ ६१ ॥
 अगिनिं सप्तदन्धेद्युः सप्तविन्ध्यां समुत्थितम् ।
 तत्प्रमान्ये नन्देन पृष्ट इत्यभयोऽब्रवीत् ॥ ६२ ॥
 श्वान्-श्वन्यन्-राखान्-देव्यः भवो विभूयिताः ।
 दृष्टान्-नर्तान्-वा-दृष्टान्-क्रियतां वा तु वा मम ॥ ६३ ॥

तथैव विदधे राज्ञा राज्ञोऽन्या विजिता दृशा ।

देव्या तु शिवया राजा, कथितं चाभयाय तत् ॥ ६४ ॥

अभाषताभयोऽप्येवं महाराज्ञी शिवा स्वयम् ।

करोतु कूरवलिना भूतानामर्चनं निशि ॥ ६५ ॥

यद्यद्भूतं शिवारूपेणोत्तिष्ठत्यथवासते ।

तस्य तस्य मुखे देव्या क्षेप्यः कूरवलिः स्वयम् ॥ ६६ ॥

विदधे शिवया तच्चाशिवशान्तिर्वभूव च ।

तुर्यं चादाहरं राजा ययाचे चाभयोऽप्यदः ॥ ६७ ॥

स्थितो नलगिरौ मेण्ठीभूते त्वयि शिवाङ्गः ।

अहं विशाम्यग्निभीरुयदारुहतां चिताम् ॥ ६८ ॥

ततो विपश्यः प्रद्योतो वरान् दातुमशक्नुवन् ।

विससर्जान्जलिं कृत्वा कुमारं मगधेशितुः ॥ ६९ ॥

आशुश्यावाभयोऽप्येवं त्वयाऽऽनीतम्बुलादहम् ।

दिवा रटन्तं पूर्वमध्ये त्वां तु नेष्याम्यसावहम् ॥ ७० ॥

ततोऽभयकुमारोऽगात् क्रमाद्राजगृहे पुरे ।

कथमप्यवतस्थे च कञ्चित्कालं महामतिः ॥ ७१ ॥

गृहीत्वा गणिकापुत्रौ रूपवत्यावथाभयः ।

वणिग्वेपीऽगादवन्यां राजमार्गेऽग्रहीद्गृहम् ॥ ७२ ॥

प्रद्योतेर्निचिते ते च दारिके पथि गच्छता ।

ताभ्यां च सविलासाभ्यां प्रद्योतोऽपि निरीक्षितः ॥ ७३ ॥

प्रद्योतेन गृहे गत्वा रागिणा प्रेषिता ततः ।

दूतिकाऽनुनयन्त्याभ्यां क्रुद्धाभ्यामपहस्तिता ॥ ७४ ॥

द्वितीयस्मिन्नपि दिनेऽर्थयमाना नृपाय च ।
 ताभ्यां शनैः सरोषाभ्यामवामन्यत दूतिका ॥ ७५ ॥
 तृतीयेऽप्यङ्गि निर्वेदादेत्य ते याचितेऽनया^१ ।
 जचतुश्च सदाचारो भ्राता^२ नाविव रक्षति ॥ ७६ ॥
 ततो बहिर्गतेऽमुष्मिन् सप्तमेऽङ्गि समागते ।
 इहायातु नृपश्छन्नस्ततः सङ्गो भविष्यति ॥ ७७ ॥
 ततोऽभयेन प्रद्योतसदृशकः पुमान्विजः ।
 उन्मत्तो विदधे तस्य प्रद्योत इति नाम च ॥ ७८ ॥
 त्रैदृशोऽयं मम भ्राता भ्राम्यतीतस्ततस्ततः ।
 रक्षितव्यो मया हा किं करोमीत्यवदज्जने ॥ ७९ ॥
 तं वैद्यसङ्गनयनच्छद्मना प्रत्यहं बहिः ।
 रटन्तं मञ्चकारूढं निनायार्तं इवाभयः ॥ ८० ॥
 नीयमानश्च तेनोच्चैः स उन्मत्तश्चतुष्पथे ।
 प्रद्योतोऽहं ह्रियेऽनेनेत्युदश्ववदनोऽरटन् ॥ ८१ ॥
 सप्तमेऽङ्गि नृपोऽप्येकस्तत्र प्रच्छन्न आययी ।
 कामान्धः सिन्धुर इव बद्धश्चाभयपूरुषैः ॥ ८२ ॥
 नीयतेऽसौ वैद्यवेश्मेत्यभयेनाभिभाषिणा ।
 पर्यङ्केन समं जङ्गे पुरान्तः स रटन् दिवा ॥ ८३ ॥
 क्रोशे क्रोशे पुरा मुक्तै रथैरय सुवाजिभिः ।
 पुरे राजगृहेऽनैपीत्यद्योतमभयोऽभयः ॥ ८४ ॥

(१) क ष ङ्ग तथा ।

(२) क ष ङ्ग नायेय ।

ततो निनाय प्रद्योतं त्रेणिकस्य पुरोऽभयः ।
 दधावे खड्गमाकृष्य तं प्रति त्रेणिको नृपः ॥ ८५ ॥
 ततोऽभयकुमारेण बोधितो मगधेश्वरः ।
 संमान्य वस्त्राभरणैः प्रद्योतं व्यसृजन्मुदा ॥ ८६ ॥
 अन्यदा गणभृद्देवसुधर्मस्वामिनोऽन्तिके ।
 प्रव्रज्यामग्रहीत्कोऽपि विरक्तः काष्ठभारिकः ॥ ८७ ॥
 विहरन् स पुरे पौरैः पूर्वावस्थाऽनुवादिभिः ।
 अभर्त्यतोपाहस्यतागर्ह्यतापि पदे पदे ॥ ८८ ॥
 नावज्ञां सोदुमीथोऽत्र विहरामि तदन्यतः ।
 इति व्यञ्जयत् स श्रीसुधर्मस्वामिनं ततः ॥ ८९ ॥
 सुधर्मस्वामिनाऽन्यत्र विहारक्रमहेतवे ।
 प्रापृच्छताभयः पृच्छन् ज्ञापितस्तच्च कारणम् ॥ ९० ॥
 दिनमेकं प्रतीक्षधमूढं यत्प्रतिभाति वः ।
 तद्विधत्तेत्ययाचिष्ट प्रणम्य त्रेणिकात्मजः ॥ ९१ ॥
 सोऽयं राजकुलात्कृष्टा रत्नकोटित्रयीं वहिः ।
 दास्याम्येतामेत लोकाः ! पटहेनेत्यघोपयत् ॥ ९२ ॥
 ततश्चेयुर्जनाः सर्वेऽप्यवोचदभयोऽप्यदः ।
 जलाग्निस्त्रीषर्जको यस्तस्य रत्नोच्चयोऽस्त्वयम् ॥ ९३ ॥
 लोकोत्तरमिदं लोकः स्वामिन् ! किं कर्तुमीश्वरः ? ।
 इति तेष्वामापमाणेष्वभयोऽपीत्यभाषत ॥ ९४ ॥
 यदि वो नेदृशः कसिद्रत्नकोटीत्रयं ततः ।
 जलाग्निस्त्रीमुचः काष्ठभारिणोऽसु महामुनेः ॥ ९५ ॥

सम्यगीदृश्यं साधुः पात्रं दानस्य युज्यते ।
 सुधाऽसौ जहसेऽस्माभिरिति तैर्जगदेऽभयः ॥ ८६ ॥
 अस्य भर्त्सोपहासादि न कर्त्तव्यमतः परम् ।
 आदिष्टमभयेनैवं प्रतिपद्य ययुर्जनाः ॥ ८७ ॥
 एवं बुद्धिमहान्मोधिः पितृभक्तिपरोऽभयः ।
 निरीहो धर्मसंसक्तो राज्यमन्वशिषत्पितुः ॥ ८८ ॥
 वर्त्तमानः स्वयं धर्मे स प्रजा अप्यवर्त्तयन् ।
 प्रजानां च पशूनां च गोपायत्ताः प्रवृत्तयः ॥ ८९ ॥
 राजा चक्रे जजागार यथा हादशधा स्थिते ।
 तथा यावकधर्मेऽसावप्रमदरमानसः ॥ ९० ॥
 बहिरङ्गान् यथाऽजैषीदुर्जयानपि विद्विषः ।
 अन्तरङ्गानपि तथा स लोकद्वयसाधकः ॥ ९१ ॥
 तमूचे येणिकोऽन्येद्युर्वत्स ! राज्यं त्वमाश्रय ।
 अहं अयिष्ये श्रीवीरशुश्रूपासुखमन्वहम् ॥ ९२ ॥
 पितामहाभङ्गसंसारभीकरित्वभयोऽव्रवीत् ।
 यदादिगत तत्प्राधु प्रतीक्षध्वं क्षणं परम् ॥ ९३ ॥
 इतथ भगवान् धीरः प्रव्राज्योदायनं नृपम् ।
 सक्रमं प्रवृत्तस्तवाभ्यागत्य समवासरत् ॥ ९४ ॥
 ततो गत्वाभयो नत्वा पप्रच्छ चरमं जिनम् ।
 राजपतिः कोऽन्तिमोऽथाप्यतत्रैवोदायनं प्रभुः ॥ ९५ ॥
 नरोऽपि येणिको मोक्षि राजा नेत्रं हृदिप्रसृज्य ।
 अहं कोऽन्तिमराजपतिः शमोदायनं वतः ॥ ९६ ॥

योदीरं स्वामिनं प्राप्य प्राप्य त्वन्दुवतामपि ।

नो ह्येक्यं भवद्भुवं चैक्यतः कोऽन्योऽधमस्ततः ॥ ७ ॥

नास्याऽधमभयस्तात । समयोऽस्मि भवाद्वयम् ।

भुवनाभयदं दीरं तच्छ्रुयामि समादिश ॥ ८ ॥

तदन्नं मम राज्येनाभिमानसुखद्वयम् ।

यतः सन्तोषमागणि सोऽन्यान्वाह्यसहर्षयः ॥ ९ ॥

निर्वन्धाद्वाग्रमाणोऽपि न यदा राज्यसग्रहीत् ।

तदाऽस्यो व्रतायानुजडे राज्ञा प्रसीदतः ॥ १० ॥

राज्यं तृणमिव त्यक्त्वा सन्तोषसुखमागमौ ।

दोक्षां चरमतीर्थगदीरपादान्तिकेऽग्रहीत् ॥ ११ ॥

सन्तोषमधममयः सुखदं दधानः

मज्जीयिदिशुग्धाम जगाम सत्त्वा ।

सन्तोषमधमपरोऽप्यनलस्वमान-

स्तान्युत्तरीजसुखानि नरो जमेत ॥ १२ ॥

॥ इति श्रीश्रमयराजीपिकायानकम् ॥ १२ ॥

तं सन्तोषमेव लीति

मिथो निधयस्तस्य कामगजनुगासिनो ।

मराः किङ्करायन्तो सन्तोषो यस्य नृपजदुःख ॥ १३ ॥

निधयो सहरपद्मादयो, मीचयो जलजिहवा, कामगजो जाल

धेनुः, सा अनुगच्छतीत्येवंशीला अनुगामिनी, अमराः सुराः
किङ्करा इवाचरन्ति किङ्करायन्ते । तस्येति योगः । यस्य किङ्कः
यस्य पुंसः सन्तोषो भूषणमलङ्करणम् ।

तथाहि—

सन्तुष्टा मुनयः शमप्रभावान्तृणाद्यादपि रत्नसमूहान् पात
कामितफलदायिनश्च सुरेन्द्रैरप्यहमहमिकयोपचर्यन्त इत्येव
सन्देहः ।

अत्रान्तरङ्गोक्ताः —

‘धनं धान्यं स्वर्णरूप्यकुप्यानि जैत्रवास्तुनी ।

द्विपाच्चतुष्पाच्चेति स्युर्नव बाह्याः परियहाः ॥ १ ॥

रागद्वेष्टौ कपायाः शुग्हासी रत्यरती भयम् ।

शुगुप्ता वेदमिथ्यात्वे आन्तराः स्युश्चतुर्दश ॥ २ ॥

बाह्यात् परियहात्प्रायः प्रकुप्यन्त्यान्तरा अपि ।

प्रादुर्भूतो मूषिकालर्कविषजोपद्रवा इव ॥ ३ ॥

प्राप्तप्रतिष्ठानपि च वैराग्यादिमहाद्भुमान् ।

उन्मूलयति निर्मूलं परियहमहावनः ॥ ४ ॥

परियहनियन्तोऽपि योऽपवर्गं विमार्गति ।

लाजोऽपनिविष्टोऽपि पागवार्त्तं तिलीर्यति ॥ ५ ॥

बाह्याः परियहाः पुंसां धर्मस्य ध्वंसहेतवः ।

तन्त्रयान्तोऽपि नायन्ते समिधामिव यज्यः ॥ ६ ॥

वाद्यानपि हि यः मङ्गाच्च नियन्त्रयितुं क्षमः ।

अयेत् क्षात्रः कथं सोऽन्तःपरिषद्भृमृममृम् ॥ ७ ॥

कोटोद्यानमविद्यानां चारिधिव्यमनार्णमान् ।

कन्दमृणामहावज्रक एव परिषदः ॥ ८ ॥

यदा चाचर्यमुक्तमर्थमङ्गागुनोत्तमपि ।

धनार्थित्वेन शङ्कन्ते धनरक्षापरायणाः ॥ ९ ॥

राजतस्करदायादवक्रितोद्यादिभोरुमिः ।

धनकतानैर्धनिभिर्निशास्यपि न सुष्यन्ते ॥ १० ॥

दुर्मिसे वा सुमिसे वा धने जनपदेऽपि वा ।

शङ्काऽऽतङ्काकुलतया धनो सर्वत्र दुःखितः ॥ ११ ॥

निदोषा वा सदोषा वा सुखं जीवन्ति निर्धनाः ।

वाध्यन्ते धनिनो भोके दापैरुत्पादितैरपि ॥ १२ ॥

धनेन रक्षणे नाशे व्यये सर्वत्र दुःखदम् ।

धने कर्णगृहीताश्चमललीलां धनं नृणाम् ॥ १३ ॥

धिग्धनं धनवन्तो यदेकामिधजिष्टुभिः ।

स्वजनैरपि वाध्यन्ते शनकाः शनकैरिव ॥ १४ ॥

इत्यमर्थं लभेयाहं रक्षेयं वडयेय च ।

क्षतान्तदन्तयन्त्रस्योऽपीत्याशां न त्वजेडनी ॥ १५ ॥

पिशाचीव धनाग्नेयं यावदुच्छृङ्खला भवेत् ।

तावत् प्रदर्शयेन्नृणां नानारूपां विडम्बनाम् ॥ १६ ॥

यदीच्छसि सुखं धर्मं सुक्तिसाम्राज्यमेव च ।

तदा परपरीहारादेकामाशां वशीकुरु ॥ १७ ॥

यानयानं यत्किमिदं देविच्छेत्ताध्वितं नरः ।
 अयत्नामया एवेन कुतः प्राप्तानिमोननं ॥ २८ ॥
 पुण्योदयोऽस्ति घनं पुमा अर्धेवागापिगाचिका ।
 अथ पुण्योदयो नास्ति अर्धेवागापिगाचिका ॥ ३० ॥
 अर्धातोः परिणतः प्राज्ञः पापभोक्तृपौधनः ।
 स एव येन हित्वाऽऽगां नेराग्यमुरगं कृतम् ॥ ३१ ॥
 सुखं मन्तोपपद्युपजुषां यत् स्वयगाजनाम् ।
 तत्पराधीनहृत्मानाममन्तोपयतां कुतः ॥ ३२ ॥
 मन्तोपयर्षिणि अर्था आगानाराधपङ्क्तयः ।
 ताः कथं प्रतिरोद्धव्या इति सा आकुनो भव ॥ ३३ ॥
 बाधेनेकेन तदस्मि यदाथं बाधकोटिमिः ।
 आशापिशाचो गान्ता च प्राप्तं च परम पदम् ॥ ३४ ॥
 तजन्त्यजाऽऽगावैवशं मितीकृतपरिग्रहः ।
 भजस्य 'द्रव्यमापुत्वं यतिधर्मानुरक्तधीः ॥ ३५ ॥
 मिथ्यादृग्भ्यां विशिष्यन्ते मस्यग्दर्शनिनो जनाः ।
 तेभ्योऽपि देशविरता मितारग्नपरिग्रहाः ॥ ३६ ॥
 यामन्यतीर्षिका यान्ति गतिं तीव्रतपोजुषः ।
 उपासकाः सोमिलवत्तां विराड्ब्रता अपि ॥ ३७ ॥
 मासि मासि हि ये बालाः कुशाग्रैरेव भुञ्जते ।
 सन्तुष्टोपासकानां ते कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥ ३८ ॥

(१) स च -भिः लैगैः ।

(२) ड भज सं भाव- । च भाव-

अप्यद्भुततपोनिष्ठस्तामलिः पूरणोऽपि वा ।

सुखावकोचितगतेरतिहीनां गतिं ययौ ॥ ३९ ॥

आशापिशाचविवशं कुरु मा स्म चेतः

सन्तोषमुद्वह परिग्रहनिग्रहेण ।

अज्ञां विधेहि यतिधर्मधुरीणताया-

मन्तर्भवाष्टकमुपैषि यथाऽपवर्गम् ॥ ४० ॥ ११५ ॥

इति परमार्हतश्रीकुमारपालभूपालशुश्रूषिते आचार्य-

श्रीहेमचन्द्रविरचिते अध्यात्मोपनिषद्नाम्नि

सञ्ज्ञातपट्टवन्धे श्रीयोगशास्त्रे स्तोपत्रं

द्वितीयप्रकाशविवरणम् ।

तृतीयः प्रकाशः ।

अथाशुद्धनव्यायुर्जनानन्तरं गुणव्रतानामवसरस्तथापि प्रथमं
गुणव्रतमाह

दशस्यैष ज्ञेया दिव्यं यत्वं संसा न ननुते ।

ख्यातं दिग्विरतिरिति प्रथमं तद्गुणव्रतम् ॥ १ ॥

एन्द्रे, आम्बुधौ, वाय्वा, नक्षत्रेणौ, वायुणौ, वायव्या, कोबरेणौ,
पृथ्व्या, नाभौ, ज्ञाद्यौति दश दिग्गतायुः ; अपिशब्दादेक
दिव्यादीदृश्यापि, संसा संधादा, ज्ञेया प्रतिपद्या, यच्च व्रतं
यति, न ननुते नातिक्रम्यते, तद्वचसं गुणव्रतम् । उत्तरगुणव्रतं
व्रतं गुणव्रतम्, गुणाय शोधयत्तयाव अणुव्रतानां व्रतं गुणव्रतम् ;
ख्यातं प्रसिद्धं, तज्यामिधान दिग्विरतिरिति ॥ १ ॥

ननु हिमादियापस्यानविरतिदशाणि युक्तान्यणुव्रतानि,
दिग्ब्रतं तु कस्य पापस्यानस्य निवृत्तिर्येनास्य व्रतत्वमुच्यते ।
उच्यते । अद्यापि हिमादीनामेव पापस्यानानां विरतिरित्येवाह—

अराचराणां जीवानां विमर्दननिवर्त्तनात् ।

तप्तायोगोलकल्पस्य सप्ततं गृहिणोऽप्यहः ॥ २ ॥

अराख्याना इन्द्रियादयः, अचराः स्थावराः एकेन्द्रियाः ; तेषां

नियमितसीमावर्हिर्वर्तिनां जीवानां, यद्विमर्दनं यातायातादिभिः
हिंसा, तस्य निवर्त्तनादेतोरिदमपि हिंसाप्रतिषेधपरमेव यद्विषय-
स्यापि सद्रतम् । हिंसाप्रतिषेधपरत्वे च, असत्यादिप्रतिषेधपरत्वात्
सुवचैव । यद्येवं, माधृनामपि दिग्विरतिव्रतप्रसङ्ग इत्याह—तत्र
योगोलकल्पस्येति । गृहस्थो ह्यारम्भपरिग्रहपरत्वाद्यत्र यत्र शान्तिः
, शान्ते, व्यापारान्तरं वा कुरुते, तत्र तप्तायोगो न च तत्र
विवर्त्तनं करोति । गृहिणोऽर्पात्यपि गच्छेत्तप्तायोगोलकल्पस्येति
ते ; तप्तायोगोलकल्पस्यार्पात्यर्थः ।

इ—

‘तप्तायोगोलकल्पो यमस्तर्ज्जोऽणिवारियप्यसौ ।
मन्थय किं न कुञ्जा पात्रं तद्धारणागुग्मो ॥ १ ॥
धृतां तु ममितिगुप्तिप्रधानव्रतगालिनां नायं दोष इति
द्विरतिव्रतम् ॥ २ ॥

तत्राप्यप्यन्यत्र विरतिपक्षमपि चेतद् व्रतमित्याह
गिदाक्रममाणस्य प्रसरत्तोभवारिधेः ।
तन्मनं विन्दधे तेन येन दिग्विर्गतः कृता ॥ १ ॥

लोभवशगो हि ऊर्ध्वलोकगतां सुरसम्पदं मध्यलोकगतां च चक्र-
वर्त्यादिसम्पदमधीलोकगतां च पातालप्रभुत्वादिसम्पदमभिलषं-
स्त्रिभुवनमपि मनोरथैराक्रामतीति लोभस्य जगदाक्रमणम्, तेन
सखलनं प्रसरनिरोधः, तद्विदधे, येन किं, येन पुरुषेण दिग्विरति-
र्विहिता । दिग्विरतो हि प्रतिज्ञातसीमातः परतोऽगच्छंस्तस्य-
सुवर्णरूप्यधनधान्यादिषु प्रायेण लोभं न कुरुते इतिलोभलक्षण-
पापस्थानविरतिपरता अस्य व्रतस्य ।

अत्रान्तरश्लोकाः—

तदेतद्यावज्जीवं वा सद्व्रतं गृहमेधिनाम् ।

चतुर्मासादिनियमादथवा स्वल्पकालिकम् ॥ १ ॥

सदा सामायिकस्थानां यतीनां तु जितात्मनाम् ।

न दिशि कचन स्यातां विरत्यविरती इमे ॥ २ ॥

चारणानां हि गमनं यदूर्ध्वं मेरुमूर्धनि ।

तिर्यग्गुचकशैले च नैषां दिग्विरतिस्ततः ॥ ३ ॥

गन्तुं सर्वासु यो दिक्षु विदध्यादवधिं सुधीः ।

स्वर्गादौ निरवधयो जायन्ते तस्य सम्पदः ॥ ४ ॥ ३ ॥

द्वितीयं गुणव्रतमाह—

भोगोपभोगयोः संख्या शक्त्या यत्र विधीयते ।

भोगोपभोगमानं तद् द्वैतीयकं गुणव्रतम् ॥ ४ ॥

भोगोपभोगयोर्विध्यमाणलक्षणयोः, संख्या परिमाणं, यत्र व्रते,
विधीयते, कया, शक्त्या शरीरमनसोरनावाधया, तद्भोगोप-

भोगमानं नाम गुणव्रतं, द्वितीयमेव द्वितीयकम्; साधं
टीकण् ॥ ४ ॥

भोगोपभोगयोर्लक्षणमाह—

सक्तदेव भुज्यते यः स भोगोऽन्नस्रगादिकः ।

पुनःपुनः पुनर्भोग्य उपभोगोऽङ्गनादिकः ॥ ५ ॥

सक्तदेव एकवारमेव, भुज्यते सेव्यते इति भोगः;
अन्नमोदनादि, स्नग्माल्यं, आदिशब्दात्ताम्बूलविलेपनोदत्तन-
धूपनस्नानपानादिपरिग्रहः । पुनःपुनरनेकवारं, भोग्यः सेव्यः,
अङ्गना वनिता, आदिशब्दाद्वस्त्रालङ्कारगृहशयनासनवाहनादि-
परिग्रहः ॥ ५ ॥

इदं च भोगोपभोगव्रतं भोक्तुं योग्येषु परिमाणकरणेन भवति,
इतरेषु तु वर्जनेनेति श्लोकद्वयेन तद्वर्जनीयानाह—

मद्यं मांसं नवनीतं मधूदुस्वरपञ्चकम् ।

अनन्तकायमज्जातफलं रात्रौ च भोजनम् ॥ ६ ॥

आमगोरससंपृक्तं द्विदलं पुष्पितौदनम् ।

दध्यहर्द्वितयातीतं कुथितान्नं च वर्जयेत् ॥ ७ ॥

तत्र मद्यं द्विधा-काष्ठनिष्यन्नं, पिष्टनिष्यन्नं च, मांसं तृधा-
जलस्थलवचरमांसभेदेन । मांसग्रहणेन चर्मरुधिरमेदोमज्जा-
परिगृह्यन्ते । नवनीतं गोमहिष्यजाऽयिसम्यग्नेन चतुर्धा । म-

तथा आधिक्यं, आसन्नं, प्रोक्तं च । अदुस्तरपक्षकादयो
समाख्यानं आख्यायन्ते ॥ ६ ॥ ७ ॥

तत्र मद्यस्य चञ्जनीयत्वात्तु न दोषान् द्योक्तदशकेनाह -

मदिरापानमाधेना बुद्धिर्नश्यति दूरतः ।

वेदग्योचम्युरस्यापि दौर्भाग्येणैव कामिनी ॥ ८ ॥

वेदग्योचम्युरस्यापि द्वेकस्यापि पुंसो, मदिरापानमाधेना
बुद्धिर्नश्यति अथ याति, दूरतो दूरं यावत् । अथवा विनश्यतोऽप्यर्थः ।
अत्रोपमानं दौर्भाग्येणैव कामिनीति । वेदग्योचम्युरस्यापि दूरत
इति याथापि सम्भवति । तेन यथा विदग्धस्यापि दौर्भाग्यदोषेण
कामिनी नश्यति पलायते, दूरतो दूरादपि ॥ ८ ॥

तथा -

पापाः कादम्बरीपानविवर्णीकृतचेतसः ।

जननीं हा प्रियोयन्ति जननीयन्ति च प्रियाम् ॥ ९ ॥

कादम्बरी मदिरा, जननीं मातरं, हा प्रति खेदे, प्रियोयन्ति
प्रियानिव आयामिवाचरन्ति, प्रियां च जननीयन्ति जननीमिवा-
चरन्ति । मदिरामदविध्नत्वाज्जननीजाययोराचारव्यत्ययेन व्यव-
हरन्तोऽत्यर्थः ॥ ९ ॥

तथा -

न जानाति परं स्वं वा मद्याञ्चलितचेतनः ।

स्वामीयति वराकः स्वं स्वामिनं विङ्करीयति ॥ १० ॥

मद्याद्धेतोः चलितचेतनो नष्टचैतन्यः सन्, स्वमात्मानं, पा
वा आत्मव्यतिरिक्तं, न जानाति । अत्र हेतुमाह—यत आत्मान
मजानन् स्वं स्वामिनमिवाचरति, वराकश्चैतन्यहीनत्वादनुकम्प
नीयः । परमजानन् स्वामिनं नाथं किङ्करमिवाचरति ॥ १० ॥

तथा—

मद्यपस्य शवस्येव लुठितस्य चतुष्पथे ।

मूत्रयन्ति मुखे श्वानो व्यात्ते विवरशङ्कया ॥ ११ ॥

स्पष्टः ॥ ११ ॥

तथा—

मद्यपानरसे मग्नो नग्नः स्वपिति चत्वरे ।

गूढं च स्वमभिप्रायं प्रकाशयति लीलया ॥ १२ ॥

मद्यस्य पानं तत्र रस आसक्तिस्तत्र मग्नो निपणः ; मद्य
पानव्यसनीत्यर्थः । अत एव वस्त्रमपि स्वस्वमजानन् नग्नः स्वपिति
चत्वरे, नतु गृह एव । दोषान्तरं च, गूढं केनाप्यविदितं,
स्वमभिप्रायं राजद्रोहादिकं, प्रकाशयति प्रकटीकरोति, लीलया
बन्धनताडनादिव्यतिरेकेणापि ॥ १२ ॥

तथा—

वारुणीपानतो यान्ति कान्तिकीर्त्तिमतिश्रियः ।

विचित्राश्चित्ररचना विलुठत्फज्जलादिव ॥ १३ ॥

वारुणीपानतो मद्यपानात्, यान्यपगच्छन्ति, कान्तिः

वेजः, कीर्त्तिर्गङ्गाः, मतिस्तात्कालिकी प्रतिभा, त्र्योः सम्पत् ।
विचित्रा इत्याद्युपमानं स्पष्टम् ॥ १३ ॥

तथा—

भूतात्तवन्नरीनर्त्ति रागटीति सगोक्वत् ।

दाहज्वरार्त्तवद्भूमौ सुरापो लोलुठीति च ॥ १४ ॥

भूतात्तां व्यन्तरविशेषपरिग्रहीतः, तीक्ष्णपि क्रियापदानि
भृशार्भोक्षधोर्यङ्गुलवन्तानि ॥ १४ ॥

तथा—

विदधत्यङ्गैथिल्यं ग्लपयन्तीन्द्रियाणि च ।

मूर्च्छामतुच्छां यच्छन्ती हाला हालाहलोपमा ॥ १५ ॥

हाला सुरा, हालाहलोपमा हालाहलो विषविशेषस्तत्-
सदृशी । साधारणधर्मानाह—विदधती कुर्वाणा अङ्गैथिल्यं
शरीरविशेषसुलत्वम्, ग्लपयन्ती कार्याचमाणि कुर्वती, इन्द्रि-
याणि चक्षुरादीनि ; मूर्च्छा चैतन्याभावस्तामतुच्छां प्रचुरां
यच्छन्ती । अङ्गैथिल्यादयो हालाहालाहलयोः साधारणा
धर्माः ॥ १५ ॥

तथा—

विवेकः संयमो ज्ञानं सत्यं शौचं दया क्षमा ।

मद्यात्प्रलीयते सर्वं तृण्य वल्लिकणादिव ॥ १६ ॥

विवेको हेयोपादेयज्ञानं, संयम इन्द्रियवशीकारः, ज्ञानं

शास्त्रावबोधः, सत्यं तथा भाषा, शौचमाचारशुद्धिः, दया करुणा,
क्षमा क्रोधस्यानुत्पाद उत्पन्नस्य वा विफलीकरणम् । मद्यान्नप-
पानात्, प्रलीयते नाशमुपयाति, सर्वं विवेकादि । यथा वज्रिकृपात्
तृण्या तृणसमूहः । तृणानां समूहस्तृण्या, पाशादित्वात्ताः ॥११॥

दोषाणां कारणं मद्यं मद्यं कारणमापदाम् ।

रोगातुर इवापथ्यं तस्मान्मद्यं विवर्जयेत् ॥ १० ॥

दोषाणां चौर्यपारदारिकत्वादीनां, कारणं हेतुः, मद्यं
पानरतो हि किं किमकार्यं न कुरुते ; दोषकारणत्वादे-
चापदां वधवन्धादीनां, कारणं तस्मान्मद्यं विवर्जयेदित्युपसंहरात् ।
रोगातुर इवापथ्यमित्युपमानम् ।

अत्रान्तरङ्गोक्ताः—

रमोद्भवाश्च भूयांसो भवन्ति किल जन्तवः ।

तस्मान्मद्यं न पातय्यं हिंसापातकभोगिणा ॥ १ ॥

दत्तं न दत्तमात्तं च नात्तं कृतं च नो कृतम् ।

अपोदराज्यादिव ह्य स्वीरं वदति मद्यपः ॥ २ ॥

मृते वन्निमी मार्गं वा परद्रव्याणि मूढधीः ।

वधवन्धादिनिर्भीको मृज्जाल्यान्विद्य मद्यपः ॥ ३ ॥

मान्नि का पुनर्तो जवा नाश्वर्णी आपनोमपि ।

मृदु च परस्मिन् मद्यो मद्यान्मादसद्विजितः ॥ ४ ॥

मृदु च पापन् मृदु च पापन् मृदु च पापन् मृदु च पापन् मृदु च पापन्

मृदु च पापन् मृदु च पापन् मृदु च पापन् मृदु च पापन् मृदु च पापन्

शास्त्रावबोधः, सत्यं तथ्या भाषा, शौचमाचारशुद्धिः, दया करुणा,
जमा क्रोधस्यानुत्पाद उत्पन्नस्य वा विफलौकरणम् । मद्यान्मद्य-
पानात्, प्रलीयते नाशमुपयाति, सर्वं विवेकादि । यथा वह्निकणात्
दृष्ट्या दृष्टसमूहः । दृष्टानां समूहस्तृष्ट्या, पाशादित्वात्तः ॥१६॥

दोषाणां कारणं मद्यं मद्यं कारणमापदाम् ।

रोगातुर इवापथ्यं तस्मान्मद्यं विवर्जयेत् ॥ १७ ॥

दोषाणां चौर्यपारदारिकत्वादीनां, कारणं हेतुः, मद्य-
पानरतो हि किं किमकार्यं न कुरुते ; दोषकारणत्वादेव
चापदां वधवन्धादीनां, कारणं तस्मान्मद्यं विवर्जयेदित्युपसंहारः ।
रोगातुर इवापथ्यमित्युपमानम् ।

अत्रान्तरलोकाः—

रसोद्भवाच्च भूयांसो भवन्ति किल जन्तवः ।

तस्मान्मद्यं न पातव्यं हिंसापातकभौरुणा ॥ १ ॥

दत्तं न दत्तमात्तं च नात्तं कृतं च नो कृतम् ।

नृषोदराज्यादिव हा स्खैरं वदति मद्यपः ॥ २ ॥

गृहे वह्निर्वा मार्गं वा परद्रव्याणि मूढधीः ।

वधवन्धादिनिर्भीको गृह्णात्याच्छिद्य मद्यपः ॥ ३ ॥

वालिकां युवतीं वृद्धां ब्राह्मणीं श्वपचीमपि ।

भुङ्क्ते परस्त्रियं सद्यो मद्योन्मादकदर्शितः ॥ ४ ॥

रटन् गायन् लुठन् धावन् कुप्यन्मुष्यन् रुदन् हसन् ।

स्तम्भमनन् भ्रमंस्तिष्ठन् सुरापः पापराट् नटः ॥ ५ ॥

श्रूयते किल शास्त्रेण मद्यादन्धम्भविष्णुना ।
 हतं वृष्णिकुलं सर्वं प्लोषिता च 'पुरी पितुः ॥ ६ ॥
 पिवन्नपि मुहुर्मद्यं मद्यपो नैव तृप्यति ।
 जन्तुजातं कवलयन् हतान्त इव सर्वदा ॥ ७ ॥
 लौकिका अपि मद्यस्य बहुदोषत्वमास्थिताः ।
 यत्तस्य परिहार्यत्वमेवं पौराणिका जगुः ॥ ८ ॥
 कश्चिद्विस्तपस्तेपे भीत इन्द्रः सुरस्त्रियः ।
 चोभाय प्रेषयामास तस्यागत्य च तास्तकम् ॥ ९ ॥
 विनयेन समाराध्य वरदाभिमुखं स्थितम् ।
 जगुर्मद्यं तथा मांसं सेवस्वाव्रह्म चेच्छया ॥ १० ॥
 स एवं गदितस्ताभिर्दयोर्नरकहेतुताम् ।
 आलोच्य मद्यरूपं च शुद्धकारणपूर्वकम् ॥ ११ ॥
 मद्यं प्रपद्य तद्भोगान् नष्टधर्मस्थितिर्मदात् ।
 विदंशार्थमजं हत्वा सर्वमेव चकार सः ॥ १२ ॥
 अवयमूलं नरकस्य पद्वतिं
 सर्वापदां स्थानमकीर्त्तिकारणम् ।
 अभव्यसेव्यं गुणिभिर्विगर्हितं
 विवर्जयेन्मद्यमुपासकः सदा ॥ १३ ॥ १७ ॥

अथ मांसदीषानाह—

चिखादिपति यो मांसं प्राणिप्राणापहारतः ।

उन्मूलयत्यसौ मूलं दयाऽऽख्यं धर्मशाखिनः ॥ १८ ॥

चिखादिपति, खादितुमिच्छति, यः कश्चित्, मांसं पिशितं, असौ पुमान्, उन्मूलयति उत्खनति, किं तन्मूलं दयासंज्ञकं, कस्य धर्म-
शाखिनः पुण्यवृक्षस्य, मांसखादने कथं धर्मतरोर्दयाख्यं मूल-
मुन्मूलयति इत्याह—प्राणिप्राणापहारतः प्राणिप्राणापहारादेतोः,
न हि प्राणिप्राणापहारमन्तरेण मांसं संभवतीति ॥ १८ ॥

अथ मांसं चिखादिपन्नपि प्राणिदयां करिष्यतीत्याह—

अगनीयन् सदा मांसं दयां यो हि चिकीर्षति ।

ज्वलति ज्वलने बल्लौ स रोपयितुमिच्छति ॥ १९ ॥

सदा सर्वदा, मांसमगनीयन् मांसमग्नमिवाचरन्, पुक्षीयति
च्छान्नमिति वत् “आधाराक्षोपमानादाचारं” ॥ ३।४।२४ ॥ इति
अग्नि रूपम्, दयां कृपां, यः कश्चित्, हि स्फुट, चिकीर्षति
कर्तुमिच्छति ज्वलतीत्यादिना निदग्मम्, यथा ज्वलत्यग्नौ
बल्लौरोपयमग्नयम् तथा मांसमगनीयता दयाऽपि कर्तुमग्नौ
वर्धः ॥ १९ ॥

नन्दन्तः प्राणिना धातकोऽन्यत्र मांसमन्नम् इति वायं मांस-
मन्नसम्बन्धं प्राणिप्राणापहाराभिहितम् । उच्यते । मन्नकोऽपि धातक-
परिचयः ॥

हन्ता पलस्य विक्रेता संस्कर्त्ता भक्षकस्तथा ।

क्रेताऽनुमन्ता दाता च घातका एव यन्मनुः ॥ २० ॥

हन्ता शस्त्रादिना प्राणिनां प्राणापहारकः, पलस्य विक्रेता यो मांसं विक्रीणीति । पलस्येत्युत्तरेष्वपि पदेषु सम्बन्धनीयम् । संस्कर्त्ता यो मांसं संस्करोति, भक्षकः खादकः, क्रेता यो मांसं क्रीणाति, अनुमन्ता यः प्राणिहिंसया मांसमुत्पाद्यमानमनुमोदते, दाता यो मांसमतिथ्यादिभ्यो ददाति ; एते साक्षात्पारम्पर्येण वा घातका एव प्राणिप्राणापहारका एव, यन्मनुरिति संवादादर्थम् ॥ २० ॥

मानवमेवोक्तं दर्शयति—

अनुमन्ता विशसिता निहन्ता क्रयविक्रयी ।

संस्कर्त्ता चोपहर्त्ता च खादकश्चेति घातकाः ॥ २१ ॥

अनुमन्ता अनुमोदकः, विशसिता हतस्याङ्गविभागकरः, निहन्ता व्यापादकः, क्रयविक्रयी क्रयविक्रयी विद्येते यस्य स तथा, क्रेता विक्रेता चेत्यर्थः ; संस्कर्त्ता मांसपाचकः, उपहर्त्ता परिवेष्टा, खादको भक्षकः ; एते सर्वे घातकाः ॥ २१ ॥

द्वितीयमपि मानवं श्लोकमाह—

नाकृत्वा प्राणिनां हिंसां मांसमुत्पद्यते क्वचित् ।

न च प्राणिवधः स्वर्ग्यस्तस्मान्मांसं विवर्जयेत् ॥ २२ ॥

यावत्प्राणिनी न हतास्तावन्मांसं नोत्पद्यते, हिंसा चातिशयेन दुःखावहा, तस्मान्मांसं विवर्जयेत्, उत्पद्यत इति मांसस्य हिंसा-

अथ मांसदोषानाह—

चिखादिषति यो मांसं प्राणिप्राणापहारतः ।

उन्मूलयत्यसौ मूलं दयाऽऽख्यं धर्मशाखिनः ॥ १८ ॥

चिखादिषति, खादितुमिच्छति, यः कश्चित्, मांसं पिशितं, असौ पुमान्, उन्मूलयति उत्खनति, किं तन्मूलं दयासंज्ञकं, कस्य धर्म-
शाखिनः पुण्यवृक्षस्य, मांसखादने कथं धर्मतरोर्दयाख्यं मूल-
मुन्मूल्यते इत्याह—प्राणिप्राणापहारतः प्राणिप्राणापहारादेतोः,
न हि प्राणिप्राणापहारमन्तरेण मांसं संभवतीति ॥ १८ ॥

अथ मांसं चिखादिषन्नपि प्राणिदयां करिष्यतीत्याह—

अशनीयन् सदा मांसं दयां यो हि चिकीर्षति ।

ज्वलति ज्वलने वल्लीं स रोपयितुमिच्छति ॥ १९ ॥

सदा सर्वदा, मांसमशनीयन् मांसमशनमिवाचरन्, पुत्रीयति
च्छात्रमिति वत् “आधाराच्चोपमानादाचारे” ॥ ३।४।२४ ॥ इति
क्यनि रूपम्, दयां कृपां, यः कश्चित्, हि स्फुटं, चिकीर्षति
कर्तुमिच्छति । ज्वलतीत्यादिना निदर्शनम्, यथा ज्वलत्यग्नौ
वल्लीरोपणमशक्यम्, तथा मांसमशनीयता दयाऽपि कर्तुमशक्ये-
त्यर्थः ॥ १९ ॥

नन्वन्यः प्राणिनां घातकोऽन्यथ मांसभक्षक इति कथं मांस-
भक्षकस्य प्राणिप्राणापहरणमिति । उच्यते । भक्षकोऽपि घातक
एवेत्याह—

मांसं भक्षयितुमयुक्तं किं पुनर्देवादिभ्यः कल्पयितुम् । देवा हि
सुजनमन्मान्मन्त्रात्मानोऽधातुकगरीरा अकायलिकाहाराः कथं
मांसं भक्षयेयुः, अभक्षयद्वास्तत्कल्पनं मांश्च एव । पितरश्च स्वसुजत-
दुष्कृत्यमेन प्राप्तगतिविशेषाः स्वकर्मफलमनुभवन्तो न पुत्रादिकृते-
नापि सुकृतेन तार्यन्ते किं पुनर्मांसदौकनदुष्कृतेन । न च
पुत्रादिकृतं सुकृतं तेषामुपतिष्ठते । न ह्यस्त्रेषु चेकः कोविदारपु
फलं दत्ते । अतिथिभ्यश्च सत्कारार्हेभ्यो नरकपातहेतोर्मांसस्य
दौकनं नहते अधर्माय । एवं परेषां महामोहवेष्टितम् । श्रुति-
श्रुतिविहितत्वादनीयमेतदिति चेन्न । श्रुतिभाषितेष्वप्रामाणिकेषु
प्रत्ययस्य कर्तुमशक्यत्वात् । श्रूयन्ते हि श्रुतिवचांसि—यथा
पापघ्नो गोक्षयः, द्रुमाणां च पूजा ; कागादीनां वधः स्वर्ग्यः ।
ब्राह्मणभोजनं पितृप्रीणनं, मायावीन्यधिदैवतानि ; वल्ली हुतं
देवप्रीतिप्रदम् । तदेवंविधेषु श्रुतिभाषितेषु युक्तिकुशलाः कथं
अहधीरन् ? ।

यदाह —

स्वर्गोऽनेध्वभुजां गवामघहरी वन्या विमंजा द्रुमाः

स्वर्गच्छागवधादिनोति च पितॄन् विप्रोपभुक्ताशनम् ।

आत्मान्श्चपराः सुराः शिखिहुतं प्रीणाति देवान् हविः

स्मीतं फल्गु च वल्गु च श्रुतिगिरां को वेत्ति लीलायिनम् ? ॥१॥

तस्मान्नमहामोह एवायं मांसेन देवपूजाऽऽदिकमित्यलं
विस्तरण ॥ ननु मन्त्रसंस्कृतो वज्जिनैर्दहति पचति वा, तन्मन्त्र-
संस्कृतं मांसं न दोषाय स्यात् ।

1 liter milk & 1 liter juice

[illegible]

संज्ञासूत्रम् अथवा अथवा अथवा

11811 2. Interpretation of the Interpretation of the Interpretation of the

ՀԱՅ ԷՈՒՋ ԵՅԻՄԵՆ ԲՈՒՅՈՒՄ : ԼԵՆ ԴԵՆՔԻՆԻՆ

ՀԱՅԿԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ Ե ՍՂԱՋՅԱՆՈՒԹՅԱՆ

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

4122

1. Examine

გან: 1112/1997-ს. ხელმოწერა: ხელმოწერა: 1112/1997-ს.

[illegible]

1. What are the objectives of the project?

1. 1970-1971

8. The following information is provided for the year ended 31/12/2019:

DATE RECEIVED BY THE DIRECTOR OF THE FBI

XX

Background and Scope

Is the following information correct?

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840.

14-00000

THE UNIVERSITY OF CHICAGO LIBRARY

$\frac{1}{\sqrt{\pi}} \int_{-\infty}^{\infty} f(x) e^{-x^2} dx = \frac{1}{\sqrt{\pi}} \int_{-\infty}^{\infty} f(x) e^{-x^2} dx$

$$\frac{d}{dt} \left(\frac{\partial L}{\partial \dot{x}} \right) = \frac{\partial L}{\partial x}$$

यदाह

'आमासु च प्रकासु च विपचयमाणासु संसर्पणीसु ।

सद्यः निवृत्त्यवाप्तौ मणिस्तौ च निगोदजीवाणं ॥ १ ॥

तत एव नरकाध्वनिः प्रायेद्यम्, प्रिश्रितमच्छण्ड्य प्रायेद्यत्वं
प्रिश्रितमपि प्रायेद्यमूर्तं कौश्यायाद्विश्रित सुधोरित्युपसंहारः ।

अत्रान्वरज्ञायाः

सासत्तुष्टेरमयोदं नीस्विकं; आकटशिमिः ।

कुशास्त्रकारिर्व्याघ्राद्धदितं मांसमच्छणम् ॥ १ ॥

नान्यस्वतो मलदृष्टौ नरकाधिष्ठादिन्यनम् ।

स्वमांसं परमांसिनो यः पापीयितुमिच्छति ॥ २ ॥

आङ्गं पुच्छक्षुग्धेन वरं हि गृह्यगृह्यकरः ।

प्राणिधातोद्भवेर्मांसेन पुनर्निर्धृष्टो नरः ॥ ३ ॥

निःशेषजन्तुमांसानि मश्नोतीति य ऊचिरं ।

नृमांसं वर्जितं शङ्क्य स्वधाशङ्कयेव तैः ॥ ४ ॥

विशेषं यो न मन्येत नृमांसपशुमांसयोः ।

धार्मिकान्नु ततो नान्यः पापीयानपि नापरः ॥ ५ ॥

शुक्रशोणितमभूतं विष्टारमपिवर्द्धितम् ।

लोहितं कृत्वा नतामांसं कौश्यायादक्षमिः पलम् १ ॥ ६ ॥

(१) आमासु च प्रकासु च विपचयमानासु मांसपेयीषु ।

सततमेव उपपातो मणितस्तु निगोदजीवानाम् ॥ १ ॥

(२) अ च अ च यो वर्द्धयितु- ।

अहो द्विजातयो धर्मं शौचमूलं वदन्ति च !
 सप्तधातुकदेहोत्पत्तिं मांसमग्रन्ति चाधमाः ॥ ७ ॥
 येषां तु तुल्ये मांसान्ने सत्तणाभ्यवहारिणाम् ।
 विषामृते समे तेषां मृत्युजीवितदायिनी ॥ ८ ॥
 भक्षणीयं सतां मांसं प्राण्यङ्गत्वेन हेतुना ।
 ओदनादिवदित्येवं ये चानुमिमते जडाः ॥ ९ ॥
 गोसम्भवत्वात्ते मूत्रं पयोवन्न पिबन्ति किम् ? ।
 प्राण्यङ्गतानिमित्ता च नौदनादिषु भक्ष्यता ॥ १० ॥
 शङ्खादि शुचि नास्यादि प्राण्यङ्गत्वे समे यथा ।
 ओदनादि तथा भक्ष्यमभक्ष्यं पिशितादिकम् ॥ ११ ॥
 यस्तु प्राण्यङ्गमात्रत्वात् प्राह मांसौदने समे ।
 स्त्रीत्वमात्रान्मातृपत्नयोः स किं साम्यं न कल्पयेत् ? ॥ १२ ॥
 पञ्चेन्द्रियस्यैकस्यापि वधे तन्मांसभक्षणात् ।
 यथा हि नरकप्राप्तिर्न तथा धान्यभोजनात् ॥ १३ ॥
 न हि धान्यं भवेन्मांसं रसरक्तविकारजम् ।
 अमांसभोजिनस्तस्मान्न पापा धान्यभोजिनः ॥ १४ ॥
 धान्यपाके प्राणिवधः परमेकोऽवशिष्यते ।
 गृहिणां देगयमिनां स तु नात्यन्तवाधकः ॥ १५ ॥
 मांसखादकगतिं विमृशन्तः
 मस्यभोजनरता इह मन्तः ।
 प्राप्नुवन्ति सुरमस्यदमुच्चै-
 र्जनगामनजुषो गृहिणोऽपि ॥ १६ ॥ ३३ ॥

सवेतनः, स्वादयति भक्षयति, भक्षिकाभिः कृतं माक्षिकं मधु ।
एतच्च भामरादीनामुपलक्षणम् ॥ ३६ ॥

इदानीं मधुभक्षकाणां पापीयस्तां दर्शयति —
भक्षयन्माक्षिकं क्षुद्रजन्तुलक्षजयोद्भवम् ।
स्तोकजन्तुनिहन्तृभ्यः शौनिकेभ्योऽतिरिच्यते ॥ ३७ ॥

क्षुद्रजन्तुरनस्थिः स्यादथवा क्षुद्र एव यः ।

शतं वा प्रसृतिर्येषां केचिदा नकुलादपि ॥ १ ॥

तेषां क्षुद्रजन्तूनां लक्षणां, लक्षग्रहणं बहुत्वोपलक्षणम् ।
तेषां क्षयो विनाशस्तस्मादुद्भवो यस्य तत्तथा, तद्भक्षयन् स्तोक-
पक्षादिजन्तुनिहन्तृभ्यः शौनिकेभ्यः खट्विकेभ्योऽतिरिच्यते अधिकौ-
भवति ; भक्षकोऽपि घातक इत्युक्तप्रायम् ॥ ३७ ॥

लौकिकानामप्युच्छिष्टभोजनत्याजिनामुच्छिष्टत्वान्मधु
परिहर्तव्यमेवेत्याह --

एकैककुसुमक्रोडाद्रसमापीय मक्षिकाः ।

यद्वमन्ति मधूच्छिष्टं तदश्नन्ति न धार्मिकाः ॥ ३८ ॥

एकैकस्य कुसुमस्य यः क्रोड उल्लङ्घस्तस्माद्रसं मकरन्दमापीय
पीत्वा, मक्षिकाः यद्वमन्ति उद्गिरन्ति, तदुच्छिष्टं मधु ; धर्मं
चरन्ति धार्मिकास्ते नाश्नन्ति । अनुच्छिष्टभोजनं हि धर्मो
लौकिकानाम् ॥ ३८ ॥

ननु 'त्रिदोषशमनं मधु' नातःपरमौषधमस्तीति रोगोप-
शान्तये मधुभक्षणे को दोष इत्याह—

अप्यौषधकृते जग्धं मधु श्वभ्रनिवन्धनम् ।

भक्षितः प्राणनाशाय कालकूटकणोऽपि हि ॥३८॥

आस्तां रमास्वादलाम्प्येन यावदौषधकृतेऽपि औषधनिमित्तमपि मधु जग्धं यद्यपि रोगापहारकं, तथापि श्वभ्रस्य नरकस्य निवन्धनम् ; हि यस्मात् प्रमादाज्जीवितार्थितया वा कालकूटस्य विषस्य कणोऽपि लवोऽपि भक्षितः सन् प्राणनाशाय भवति ॥३८॥

ननु खर्जूरद्राक्षादिरसवन्मधु मधुरमिति सर्वेन्द्रियाप्यायकत्वात् कथं परिहार्यं स्यादित्याह—

मधुनोऽपि हि माधुर्यमबोधैरहहोच्यते ।

आसाद्यन्ते यदास्वादाच्चिरं नरकवेदनाः ॥ ४० ॥

सत्यमस्ति मधुनो माधुर्यं व्यवहारतः, परमार्थतस्तु नरकवेदना-हेतुत्वादत्यन्तकटुकत्वमेव । अबोधैरिति परमार्थपरिशीलना-विकलैः, नरकवेदनाहेतोरपि मधुनो माधुर्यवर्णनमबाधाना-मित्यहहेत्यनेन विपादो द्योत्यते । यस्य मधुन आस्वादात्नरक-वेदनादिरमामाद्यन्ते प्राप्यन्ते ॥ ४० ॥

पवित्रत्वात् मधु देवस्नानोपयोगीति ये मन्यन्ते तानुपहसति—

मक्षिकामुखनिष्ठृतं जन्तुघातोद्भवं मधु ।

अहो पवित्रं मन्वाना देवस्नाने प्रयुज्यते ॥ ४१ ॥

मक्षिकाणां मुखानि तैर्निष्ठृतं वास्तं जन्तुघाताद्यानिघातादुद्भवं यस्य तत्तादृशमपवित्रं मधु, पवित्रं शुद्धि, मन्वाना अभि-

मन्थमानाः, देवानां शङ्करादीनां, स्नाने स्नाननिमित्तं, प्रयुञ्जते
व्यापारयन्ति, अहो इत्युपहासे ।

यथा—

करभाणां विवाहे तु रासभास्तत्र गायनाः ।

परस्परं प्रशंसन्ति अहो रूपमहो ध्वनिः ॥ १ ॥ ४१ ॥

क्रमप्राप्तान् पञ्चोदुस्वरदोषानाह—

उदुस्वरवटप्लक्षकाकोदुस्वरशाखिनाम् ।

पिप्पलस्य च नाश्रीयात्फलं कृमिकुलाकुलम् ॥ ४२ ॥

उदुस्वरवटप्लक्षकाकोदुस्वरिकापिप्पलानां पञ्चोदुस्वरसंज्ञितानां फलं
नाश्रीयात् । अनशने कारणमाह—कृमिकुलाकुलं, एकस्मिन्नपि
फले तावन्तः कृमयः सम्भवन्ति ये परिसंख्यातुमपि न शक्यन्ते ।

यल्लौकिका अपि पेटः —

कोऽपि क्वापि कुतोऽपि कस्यचिदहो चेतस्यकस्माज्जनः

केनापि प्रविशत्युदुस्वरफलप्राणिक्रमेण क्षणात् ।

येनास्मिन्नपि पाटितं विघटितं विवामितं स्फोटितं

निष्पिष्टे परिगलितं विदलितं निर्वात्यमौ वा नवा ॥ १ ॥ इति ॥ ४२ ॥

पञ्चोदुस्वरफलविरतानां स्तुतिमाह—

अप्राप्तवन्नन्यभक्ष्यमपि चामो वुभक्षया ।

न भक्षयति पुण्यात्मा पञ्चोदुस्वरजं फलम् ॥ ४३ ॥

यः पुण्यात्मा पवित्रात्मा पुरुषः, स पञ्चोदुस्वरजं फलं न भक्षयति,

आमां सन्मधान्यफलमसृष्टं देशे काले वा, यावद्देशदोषात् काल-
दोषात् अप्राप्तुमशक्यं धान्यफलादिमध्यं ; अपि शब्द उत्तर-
त्वापि सम्बध्यते ; द्रुमुत्तया क्षामोऽपि क्षमोऽपि ; अद्रुमुत्तितस्य
पक्षस्य व्रतपाननं नातिदुष्करम् ; यस्तु अप्राप्तभोज्यः क्षुत्क्षामस्य
व्रतं पानयति न पुण्यामेति प्रशस्यते ॥ ४३ ॥

कमप्राप्तमनन्तकायनियमं श्लोकत्रयेण दर्शयति—

आर्द्रः कन्दः समग्रोऽपि सर्वः किशलयोऽपि च ।

सुही लवणावृत्तत्वक् कुमारी गिरिकर्णिका ॥ ४४ ॥

शतावरी विरूढानि गुडूची कोमलाम्लिका ।

पल्लवोऽनृतवल्ली च वन्नः शूकरसंज्ञितः ॥ ४५ ॥

अनन्तकायाः सूत्रोक्ता अपरेऽपि कृपापरैः ।

मिथ्यादृशमविज्ञाता वर्जनीयाः प्रयत्नतः ॥ ४६ ॥

आर्द्रोऽश्वकः, श्वकस्य तु निर्जीवत्वादनन्तकायत्वं न भवति । कन्दो
भूमिमध्यगो वृक्षावयवः समग्रोऽपि, सर्वे कन्दा इत्यर्थः । ते च
सूरण्यार्द्रकलशुनवज्रकन्दहरिद्राकर्षूरपलाशकन्दगृध्रनलोढकक-
सेरुकमुद्गरमुस्तामूलकशालुकपिण्डालुकहस्तिकन्दमनुष्यकन्दप्रभृ-
तयः ; किशलयः पत्रादवर्णा वीजस्योच्छूनावस्था सर्वा न तु
काचिदेव, सुही वज्रतरुः ; लवणनाम्नो वृक्षस्य त्वक्, त्वगेव
नत्वन्मि अवयवाः ; कुमारी मांसलप्रणालाकारपत्रा, गिरिकर्णिका

वल्लीविशेषः, गतावरो वल्लीविशेष एव, विरुद्धानि पद्विमानि
 द्विदलधान्यानि, गुडूची वल्लीविशेषः, कीमलाऽम्बिका कीमला
 अवलाम्बिका अम्बिका त्रिचिणिका ; पलाङ्गः शाकभेदः,
 अमृतवल्ली वल्लीविशेषः, वज्रः शूकरमंजितः शूकरयज्ञ इत्यर्थः ;
 शूकरमंजितयज्ञं धान्यवज्रनिषेधार्थम् । एते आर्यप्रमिताः ।
 स्तेच्छप्रमितास्तु अन्येऽपि सूत्रोक्ताः ; सूत्रं जीवाभिगमः । अपरेऽपि
 कृपापरेः सुग्रावकैर्वर्जनीयाः । ते च मिथ्यादृष्टीनामविज्ञाताः ;
 मिथ्यादृष्टो हि वनस्पतीनपि जीवत्वेन न मन्यन्ते कुतः पुनरनन्त-
 कायान् ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

अथ क्रमप्राप्तमज्ञातफलं वर्जयितुमाह—

स्वयं परेण वा ज्ञातं फलमद्याद्विशारदः ।

निषिद्धे विषफले वा मा भूदस्य प्रवर्त्तनम् ॥४७॥

अज्ञातमिति संबन्धिविशेषानिर्देशात् स्वयमात्मना, परेण वा
 अन्येन, ज्ञातं फलमद्याद्विशारदो धीमान् ; यत्तु स्वयं परेण
 वा न ज्ञातं तदज्ञातफलं वर्जयेत् ; अज्ञातफलभक्षणे दोषोऽयम्,
 निषिद्धे फले विषफले वा अज्ञानादस्य विशारदस्य मा
 भूत्प्रवृत्तिः । 'अज्ञानतो हि प्रतिषिद्धे फले प्रवर्त्तमानस्य
 व्रतभङ्गः, विषफले तु जीवितनाशः ॥ ४७ ॥

अथ कर्मप्राप्तं रात्रिभोजनं निषेधुमाह -

अन्नं प्रेतपिशाचाद्यैः सञ्चरद्भिर्निरङ्गुणैः ।

उच्छिष्टं क्रियते यत्र तत्र नाद्यादिनात्यये ॥ ४८ ॥

प्रेता अधमा व्यन्तराः, पिशाचा व्यन्तरा एव ; आद्ययहणाद्राक्ष-
मादिपरिग्रहः, निशाचरत्वाच्चिरङ्गुणैः सर्वत्र सञ्चरद्भिः स्पर्शादि-
नोच्छिष्टमभोज्यं क्रियते यत्र दिनात्यये रात्रौ, तत्र नाद्यान्न
भुञ्जीत ।

यदाहुः—

'मालिन्ति महिअन्नं जामिणीसु रयणीअरा समंतेण ।

ते विट्ठालेति ॥ फुडं रयणीए भुंजमाणं तु ॥ ४८ ॥

तथा—

घोराश्वकाररुद्धाक्षैः पतन्तो यत्र जन्तवः ।

नैव भोज्ये निरीक्ष्यन्ते तत्र भुञ्जीत को निशि ? ॥ ४९ ॥

प्रबलान्धकारनिरुद्धलोचनैः ह्रमिपिपीलिकामक्षिकादयः पतन्तो
घृततैलतक्रादौ भोज्ये न दृश्यन्ते यत्र, तत्र तस्यां निशि सचेतनः
को भुञ्जीत ? ॥ ४९ ॥

(१) मानयन्ति महीतलं यामिनीसु रजनीअराः समन्तात् ।

तेऽपि अल्लन्ति स्फुटं रजन्यां भुञ्जानं तु ॥ १ ॥

* ते विट्ठालेति इति रत्नगोखरस्वरिक्तश्रावकप्रतिक्रमणसूत्रटीकायाम् ।

नापेक्ष्यसूक्ष्मजन्तूनि निग्यदात्माशक्तान्यपि ।

अनुदात्तैव ज्ञानेन हितं यन्निशाऽननम् ॥ ५३ ॥

अपेक्ष्यसूक्ष्मजन्तूनि अर्थावनात्मापि उपलक्षणत्वात्तदानीमपेक्ष्यतापि
मादृशकृतादीनि न निग्यदात्. कुतः अपेक्ष्यसूक्ष्मजन्तूनि
अपेक्ष्यतापि अपेक्ष्यतापि सत्त्वाः कल्पनकादयो जन्तूनां यत्र
न न निग्यदात्तत्वेन जन्तूनां, अपेक्ष्यसूक्ष्मजन्तूनादित्यर्थः ; अतः
अपेक्ष्यतापि जन्तूनां, केवलज्ञानवनेनाभिमतसत्त्वोपरजन्तूनां
अपेक्ष्यतापि जन्तूनां, केवलज्ञानवनेनाभिमतसत्त्वोपरजन्तूनां

अनुदात्तैव ज्ञानेन हितं

अतः इति काम्यमदत्तं कृपयणमार्तिं तर्हि न दृष्टव्या ।

अतः सत्त्वोपरजन्तूनां न मादृशकृतादीनि परिहर्तव्यं ॥ ५३ ॥

अतः सत्त्वोपरजन्तूनां न मादृशकृतादीनि परिहर्तव्यं ।

अतः सत्त्वोपरजन्तूनां न मादृशकृतादीनि परिहर्तव्यं ॥ ५३ ॥

अतः सत्त्वोपरजन्तूनां न मादृशकृतादीनि परिहर्तव्यं ।

अतः सत्त्वोपरजन्तूनां न मादृशकृतादीनि परिहर्तव्यं ।

अतः सत्त्वोपरजन्तूनां न मादृशकृतादीनि परिहर्तव्यं ॥ ५३ ॥

अतः सत्त्वोपरजन्तूनां न मादृशकृतादीनि परिहर्तव्यं ।

असनवर्हिर्भूता लौकिकास्तेऽपि यत् यस्मात् निशि भोज्यमभोज्यं
चक्षते ॥ ५४ ॥

येन शास्त्रेण बाह्या निशाभोज्यमभोज्यं प्रचक्षते तज्ज्ञान्यो-
दशेनाद्यं तदयेति तज्ज्ञानमेव पठति —

तद् यथा —

त्रयीतेजोमयो भानुरिति वेदविदो विदुः ।

तत्कारैः पूतमखिलं शुभं कर्म समाचरेत् ॥ ५५ ॥

यि ऋग्यजुःसामलक्षणा तस्यास्तेजः प्रकृतं प्रभुत्वमग्निम्
त्रयीतेजोमयो भानुरादित्यः, त्रयीतनुरिति ज्ञादित्यस्य नाम ।
इति वेदविदो जानन्ति । तत इति शेषः । तत्कारैर्भानुकारैः पूतं
विषीकृतमखिलं समस्तं शुभं कर्म समाचरेत् ; तदभाये शुभं
कर्म न कुर्यात् ॥ ५५ ॥

एतदेवाह —

नैवाहुतिर्न च स्नानं न श्राद्धं देवतार्चनम् ।

दानं वा विहितं रात्रौ भोजनं तु विशेषतः ॥ ५६ ॥

वाहुतिरग्नीं समिदाद्याधानं, स्नानमङ्गप्रक्षालनं, श्राद्धं पित्रर्कः,
देवतार्चनं देवपूजा, दानं विद्यापणनं ; न विहितमिति सर्वत्र
तज्ज्ञो योगः ; भोजनं तु विशेषतो न विहितमिति । ननु
रात्रिभोजनं श्रेष्ठमेव श्रूयते, न च रात्रिभोजनं विना तद्वदिति ।
श्रूयते । ननु रात्र्याद्यपि रात्रिभोजनमेव श्रूयते ॥ ५६ ॥

तदेवाह—

दिवसस्याष्टमे भागे मन्दीभूते दिवाकरे ।

नक्तं तु तद्विजानीयान्न नक्तं निशि भोजनम् ॥ ५७ ॥

दिवसस्य दिनस्याष्टमे भागे पाशाल्येऽर्धप्रहरे यज्ञोजनं तद्वक्त-
मिति विजानीयात् । द्विविधा हि गन्धस्य प्रवृत्तिर्मुख्या गौणी
च ; तत्र कचिन्मुख्यया व्ययहारः, कचिन्मुख्यार्थमाधायौ सत्या
गौण्याः ; नक्तगन्धस्य रात्रिभोजनलक्षणमुख्यार्थमाधा, रात्रि-
भोजनस्य तत्र तत्र प्रतिपिडत्वादिति गौणार्थ एव नक्तगन्ध-
इत्यभौ दिवसगणभोजनं वर्त्तते । तत्र निमित्तशुक्तं मन्दीभूतं
दिवाकरं, मुख्यार्थप्रतिपधाञ्च न निशि भोजनं नक्तम् ॥ ५७ ॥

रात्रिभोजनप्रतिपधमय परकीयेण श्लाकहयेनाह

दैव्यं भुक्तं पूर्वाह्णे मध्याह्णे ऋषिभिस्तथा ।

अपराह्णे च पितृभिः सायाह्णे दैत्यदानयः ॥ ५८ ॥

सम्यायां यत्नरक्षाभिः सदा भुक्तं कुलोद्धतः ।

सर्वदेवां व्यतिक्रम्य गच्छी भुक्तमभोजनम् ॥ ५९ ॥

पूर्वाह्णं पूर्वाह्णं नमिन् दारुणं, मध्याह्णं मध्याह्णं नमिन्
ऋषिभ्यः अपराह्णं अपराह्णं नमिन् पितृभिर्भुक्तम्, सायाह्णं
सायाह्णं नमिन् दैत्येभ्यः देवेभ्यः देवेभ्यः देवेभ्यः भुक्तम् ; सम्या
सम्यायां यत्नरक्षाभिः सदा भुक्तं कुलोद्धतः । सर्वदेवां व्यतिक्रम्य
गच्छी भुक्तमभोजनम् ॥ ५९ ॥

॥ आयुर्वेदेऽप्युक्तम् ॥

एवं पुराणेन रात्रिभोजनप्रतिषेधस्य संवादमभिधायायुर्वेदेन संवादमाह, आयुर्वेदेऽप्युक्तमित्यनेन ।

आयुर्वेदस्तु—

हृन्नाभिपद्मसङ्कोचश्चण्डरोचिरपायतः ।

अतो नक्तं न भोक्तव्यं सूक्ष्मजीवादनादपि ॥६०॥

इह शरीरे द्वे पद्मे ; हृत्पद्मं च यदधोमुखं, नाभिपद्मं च यदूर्ध्व-
मुखं, द्वयोरपि च पद्मयोः रात्रौ सङ्कोचः ; कुतश्चण्डरोचिषः
सूर्यस्यापायादस्तभयात् । अतो हृत्पद्मनाभिपद्मसङ्कोचाद्देतोर्नक्तं
रात्रौ न भोक्तव्यम् ; सूक्ष्मजीवादनादपीति द्वितीयं निशिभोजन-
प्रतिषेधकारणम् । सूक्ष्मा ये जीवास्तेषामदनं भक्षणं, तस्मादपि
रात्रौ न भोक्तव्यम् ॥ ६० ॥

परपक्षसंवादमभिधाय स्वपक्षं समर्थयते—

संसजज्जीवसङ्घातं भुञ्जाना निशि भोजनम् ।

राक्षसेभ्यो विशिष्यन्ते मूढात्मानः कथं नु ते ? ॥६१॥

संवध्यमानजीवसमूहं, भोजनं भोज्यं, भुञ्जाना निशि रात्रौ,
राक्षसेभ्यः क्रव्यादेभ्यः कथं नु कथं नाम, विशिष्यन्ते भिद्यन्ते,
राक्षसा एव ते इत्यर्थः । मूढात्मानो जडाः ; अपि च, लब्धे
मानुषत्वे जिनधर्मपरिष्कृते विरतिरेव कर्तुमुचिता, विरतिहीनस्तु
नृङ्गपुच्छहीनः पशुरेव ॥ ६१ ॥

एतदेवाह—

वासरे च रजन्यां च यः खादन्नेव तिष्ठति ।

शृङ्गपुच्छपरिभ्रष्टः स्पष्टं स पशुरेव हि ॥ ६२ ॥

स्पष्टम् ॥ ६२ ॥

रात्रिभोजननिवृत्तेभ्योऽपि सविशेषपुण्यवती दर्शयति—

अह्णो मुखेऽवसाने च यो द्वे द्वे घटिके त्यजन् ।

निशाभोजनदोषज्ञोऽश्नात्यसौ पुण्यभाजनम् ॥ ६३ ॥

अह्णो मुखे आरम्भे, अवसाने पश्चिमे भागे, द्वे द्वे घटिके, सुहृत्तं सुहृत्तं रात्रेः, प्रत्यासन्नं त्यजन् परिहरन्, योऽश्नाति स पुण्यभाजनम्. निशाभोजनदोषज्ञ इति । निशाभोजने सम्पातिमजन्तु-सम्पातलक्षणा ये दोषास्तान् जानन् रात्रिप्रत्यासन्नमपि सुहृत्तं सुहृत्तं सदोषत्वेन जानाति ; अत एवागमे सर्वजघन्यं प्रत्याख्यानं सुहृत्तेप्रमाणनमस्कारसहितमुच्यते । पाश्चात्यसुहृत्तादप्यर्वाक् यावको भोजनं करोति, तदनन्तरं रात्रिभोजनं प्रत्याख्याति ॥ ६३ ॥

ननु यो दिवेव भुङ्क्ते तस्य रात्रिभोजनप्रत्याख्याने फलं नास्ति, फलविर्गपो वा कथिदुच्यतामित्याह—

अकृत्वा नियमं दोषाभोजनाद्दिनभोज्यपि ।

फलं भजन्न निर्व्याजं न वृद्धिर्भाषितं विना ॥ ६४ ॥

नियमं निवृत्तिं, रात्रिभोजनादकृत्वा दिने भोक्तुं शीलमस्यासौ दिनभोजनी मांऽपि निशाभोजनविरतः फलं निर्व्याजं निश्चय, ॥

संकेतः सः संकेतः । ननु इत्याह न तद्विभाषितं किंवा, तद्विः
न तान्तरं, भाषितं तन्निर्णयं किंवा न स्यात् । लौकिकमतेन, यथा
भाषितमेव न तान्तरं संकेतितं । ६४ ।

पृथीजस्य विषययोगात्

ये चासरे परित्यज्य रजन्यामेव भुञ्जते ।

ते परित्यज्य सार्णिकं काचमाददते जडाः ॥ ६५ ॥

दिवसं परित्यज्य तत्परिणतया रात्रादेव ये भुञ्जते ; जडाः
जडाः । ६४ ।

अमुं नियमः शरीरं पालयान्, सतो यस्य 'रात्रादेव मया
भोज्यं न दिवसे' इति नियमस्तस्य वा गतिरित्याह —

चासरे सति ये श्रेयस्काभ्यया निशि भुञ्जते ।

ते वपन्तूपरज्ज्वे शालीन् मत्स्यपि पचन्ति ॥ ६६ ॥

अर्थोक्तौ वागवभाषणे मत्स्यपि सुभास्यसंस्काराभावात् श्रेय-
स्काभ्यया ये रात्रादेव भुञ्जते ते शालिवपनयोगे पचन्ति मत्स्यपि
उपरं लेभे शालीन् वपन्ति । यथा हृदये लेभे शालिवपनं
(निरहंशं), तथा वरादेव मया भोज्यमिति निष्कलो नियमः ।
अधर्मनिवृत्तिरूपो हि नियमः फलवानयं तु धर्मनिवृत्तिरूप
इत्यफलो विपरीतफलो वा ॥ ६६ ॥

रात्रिभोजनस्य फलमाह —

उलूककाकमार्जारगृध्रश्वरशूकराः ।

अहिहृष्टिकगोधाश्च जायन्ते रात्रिभोजनात् ॥ ६७ ॥

रात्रिभोजनादुलूकादिषु जन्म भवति । उलूकादय उपलक्षणं ;
तेनान्येष्वप्यधमतिर्यक्तु रात्रिभोजिनो जायन्ते ॥ ६७ ॥

वनमालोदाहरणेन रात्रिभोजनदोषस्य महत्तां दर्शयति—

श्रूयते ह्यन्यशपथाननादृत्यैव लक्ष्मणः ।

निशाभोजनशपथं कारितो वनमालया ॥ ६८ ॥

श्रूयते रामायणे दशरथनन्दनो लक्ष्मणः पितृनिदेशात् सह रामेण
सीतया च दक्षिणापथे प्रस्थितोऽन्तरा कूर्वरनगरे महीधरराजतनयां
वनमालामुपयेमे ; ततश्च रामेण सह परतो देशान्तरं गियासन्
स्वभार्यां वनमालां प्रतिमोचयति स्म ; सा तु तद्विरहकातरा
पुनरागमनमसम्भावयन्ती लक्ष्मणं शपथानकारयत् । यथा प्रिये !
रामं मनीषिते देशे परिस्थाप्य यद्यहं भवतीं स्वदर्शनेन न प्रीण-
यामि, तदा प्राणातिपातादिपातकिनां गतिं यामीति ; सा तु तैः
शपथैरतुष्यन्ती यदि रात्रिभोजनकारिणां शपथं करोषि, तदा
त्वां प्रतिमुञ्चामि, नान्यथेति तमुवाच ; स तथेत्यभ्युपगत्य देशा-
न्तरं प्रस्थितवान् । एवमन्यशपथाननादृत्य लक्ष्मणा वनमालया
रात्रिभोजनशपथं कारितः । विगेषचरितं तु ग्रन्थगीरवभयान्नेह
लिख्यते ॥ ६८ ॥

शास्त्रं निदर्शनं च विना सकलजनानुभवमिदं रात्रिभोजन-
विरतः फलमाह—

करोति विरतिं धन्यो यः सदा निशि भोजनात् ।

सोऽहं पुरुषायुषस्य म्यादवश्यमुपोषितः ॥ ६९ ॥

यः कश्चिद्धर्मधनो हि रात्रिभोजनस्य विरतिं करोति, सोऽर्जं पुरुषायुषस्योपोषितः स्यात् । उपवासस्य चैकस्यापि निर्जरा-कारणत्वान्महाफलत्वं पञ्चाशद्वर्षसम्मितानां तूपवासानां कियत्फलं सम्भाव्यते ; इदं च शतवर्षायुषः पुरुषानधिकृत्योक्तम् । पूर्वकोटी-जीविनस्तु प्रति तदर्द्धमुपवासानां न्यायसिद्धमेव ॥ ६८ ॥

तदेवं रात्रिभोजनस्य भूयांसो दोषास्तत्परिवर्जने तु ये गुणास्तान् वक्तुमस्माकमशक्तिरेवेत्याह—

रजनीभोजनत्यागे ये गुणाः परितोऽपि तान् ।

न सर्वज्ञादृते कश्चिदपरो वक्तुमीश्वरः ॥ ७० ॥

स्रष्टुम् ॥ ७० ॥

अथ क्रमप्राप्तमामगोरससंपृक्तद्विदलादिभोजनप्रतिषेधमाह—

आमगोरससंपृक्तद्विदलादिषु जन्तवः ।

दृष्टाः केवलिभिः सूक्ष्मास्तस्मात्तानि विवर्जयेत् ॥७१॥

इह हीयं स्थितिः—केचिद्भावाः हेतुगम्याः, केचित्त्वागमगम्यास्तत्र ये यथा हेत्वादिगम्यास्ते तथैव प्रवचनधरैः प्रतिपादनीयाः । आगमगम्येषु हेतून्, हेतुगम्येषु त्वागममात्रं प्रतिपादयन्नाज्ञा-विराधकः स्यात् ।

यदाह—

'जो हेउवायपकवन्नि हेउओ आगमे य आगमिओ ।

यः कश्चिदप्येषां हि रात्रिभोजनस्य विरतिं करोति, मोक्षं
पुण्यायुष्योपैषितः स्यात् । दृषयामस्य चैकस्यापि निर्जरा-
कारणत्वात्प्राप्त्यन्तं पदान्तरार्धमग्नितानां नृपयामानां कियत्फलं
भक्ष्याम्यते : इदं च शतवर्षायुषः पुरुषानधिकृत्योक्तम् । पूर्वकोटी-
लादिनल प्रति तदर्थमुपयामानां न्यायमिदमेव ॥ ६८ ॥

तदर्थं रात्रिभोजनस्य भूयांसां दोषास्तत्परिवर्जने तु ये
गुणाभ्यान् यत्तुमस्यायमशक्तिर्येत्याह —

रजनीर्भोजनत्यागे ये गुणाः परितोऽपि तान् ।

न सर्वज्ञाहते कश्चिदपरो वक्तुमीश्वरः ॥ ७० ॥

अथ ॥ ७० ॥

अथ प्राप्तप्राप्तमामगोरमसंपृक्तद्विदलादिभोजनप्रतिषेधमाह—

आमगोरमसंपृक्तद्विदलादिषु जन्तवः ।

दृष्टाः केवलिभिः सूक्ष्मास्तस्मात्तानि विवर्जयेत् ॥ ७१ ॥

इतः हीयं स्थितिः—केचिद्वावाः हेतुगम्याः, केचित्त्वागमगम्यास्तत्र
ये यथा हेत्वादिगम्यास्ते तर्धैव प्रवचनधरैः प्रतिपादनीयाः ।
आगमगम्येषु हेतुन्, हेतुगम्येषु त्वागममात्रं प्रतिपादयन्नाज्ञा-
विराधकः स्यात् ।

यदाह—

‘जो हेतुवायपक्वमि हेतुओ आगमि य आगमिओ ।

रात्रिभोजनादुलूकादिषु जन्म भवति । उलूकादय उपलक्षणं ;
तेनान्येष्वप्यधमतिर्यक्तु रात्रिभोजिनो जायन्ते ॥ ६७ ॥

वनमालोदाहरणेन रात्रिभोजनदोषस्य महत्तां दर्शयति—

श्रूयते ह्यन्यशपथाननादृत्यैव लक्ष्मणः ।

निशाभोजनशपथं कारितो वनमालया ॥ ६८ ॥

श्रूयते रामायणे दशरथनन्दनो लक्ष्मणः पितृनिर्देशात् सह रामेण
सीतया च दक्षिणापथे प्रस्थितोऽन्तरा कूर्वरनगरे मर्होदरराजतनयां
वनमालामुपयेमे ; ततश्च रामेण सह परतो देशान्तरं गियामन्
स्वभार्या वनमालां प्रतिमोचयति स्म ; सा तु तद्विरहकातरा
पुनरागमनमसम्भावयन्ती लक्ष्मणं शपथानकारयत् । यथा प्रिये !
रामं मनीषिते देशे पश्चिस्थाप्य यद्यहं भवतीं नन्दनेन न प्रीण-
यामि, तदा प्राणातिपातादिपातकिनां गतिं यामीति ; सा तु तैः
शपथैरनुष्यन्ती यदि रात्रिभोजनकारिणां शपथं करोषि, तदा
त्वां प्रतिमुञ्चामि, नान्यर्थेति तमुवाच ; स तथैवाभ्युपगत्य देश-
ान्तरं प्रस्थितवान् । एवमन्यशपथाननादृत्य लक्ष्मणो वनमालया
रात्रिभोजनशपथं कारितः । विग्रेषचरितं तु सत्यगौरवभयात्तच्च
लिख्यते ॥ ६८ ॥

रात्रिं निदग्नेन च विना सकलजनानुभावमिदं रात्रिभोजन-
विरतं फलमाह —

करोति विवर्तितं धन्यो यः सदा निशि भोजनात् ।

सोऽहं पुरुषादुपलभ्यादवग्रमुपाधितः ॥ ६९ ॥

धनो हि रात्रिभोजनस्य विरतिं करोति, सोऽर्द्धं
 पोषितः स्यात् । उपवासस्य चैकस्यापि निर्जरा-
 षाफलत्वं पञ्चाशद्वर्षसंस्मितानां तूपवासानां कियत्फलं
 इदं च शतवर्षायुषः पुरुषानधिकृत्योक्तम् । पूर्वकोटी-
 ते तदर्द्धमुपवासानां न्यायसिद्धमेव ॥ ६८ ॥

रात्रिभोजनस्य भूयांसो दोषास्तत्परिवर्जने तु ये
 तुमस्माकमशक्तिरेवेत्याह—

भोजनत्यागे ये गुणाः परितोऽपि तान् ।
 जिज्ञाहते कश्चिदपरो वक्तुमीश्वरः ॥ ७० ॥

॥

समासगोरससंपृक्तद्विदलादिभोजनप्रतिषेधमाह—
 ससंपृक्तद्विदलादिषु जन्तवः ।

लिभिः सूक्ष्मास्तस्मात्तानि विवर्जयेत् ॥ ७१ ॥

तिः—केचिद्भावाः हेतुगम्याः, केचित्त्वागमगम्यास्तत्
 ादिगम्यास्ते तथैव प्रवचनधरैः प्रतिपादनीयाः ।
 हेतून्, हेतुगम्येषु त्वागममात्रं प्रतिपादयन्नाज्ञा-
 त् ।

हेतुवायपकङ्क्षि हेतुश्रो आगमि य आगमिश्रो ।

१) यो हेतुवायपके हेतुक आगमि आगमिकः ।

रात्रिभोजनादुल्कादिषु जन्म भवति । उल्कादय उग्ररश्मिः ।
तैनात्येष्वप्यधमतिशयेन रात्रिभोजिनो जायन्ते ॥ ६० ॥

वनमालोदाहरेण रात्रिभोजनदोषस्य महतां दग्धयति—

श्रूयते ह्यन्यशपथाननादृत्यैव लक्ष्मणः ।

निशाभोजनशपथं कारितो वनमालया ॥ ६८ ॥

श्रूयते रामायणे दगरथनन्दनो लक्ष्मणः पितृनिर्देशात् मह रामेण
सीतया च दक्षिणापथे प्रस्थितोऽन्तरा कूर्मरनगरे महोदधिराजतनयां
वनमालामुपयेमे ; ततश्च रामेण मह परतो देशान्तरं ग्रियामन्
स्वभार्यां वनमालां प्रतिमोचयति स्म ; सा तु तद्विरहकातरा
पुनरागमनमसम्भावयन्ती लक्ष्मणं शपथानकारयत् । यथा प्रिये !
रामं मनीषिते देशे परिस्थाप्य यद्यहं भवतीं स्वदग्धेन न प्रीण-
यामि, तदा प्राणातिपातादिपातकिनां गतिं यामीति ; सा तु तैः
शपथैरतुष्यन्ती यदि रात्रिभोजनकारिणां शपथं करोषि, तदा
त्वां प्रतिमुञ्चामि, नान्यथेति तमुवाच ; स तथेत्यभ्युपगत्य देश-
ान्तरं प्रस्थितवान् । एवमन्यशपथाननादृत्य लक्ष्मणो वनमालया
रात्रिभोजनशपथं कारितः । विशेषचरितं तु ग्रन्थगौरवभयाद्देह
लिख्यते ॥ ६८ ॥

शास्त्रं निदर्शनं च विना सकलजनानुभवसिद्धं रात्रिभोजन-
विरतेः फलमाह—

करोति विरतिं धन्यो यः सदा निशि भोजनात् ।

सोऽर्द्धं पुरुषायुषस्य स्यादवश्यमुपोषितः ॥ ६९ ॥

महोपाधमतिचारपकरण एव वक्ष्यते । अवसितं भोगीपभोग-
प्रतम् ॥ ७२ ॥

अथानर्थदण्डस्य तृतीयगुणव्रतस्यावसरः तच्चतुर्हेति श्लोक-
द्वयेनाह—

आर्त्तं रौद्रमपध्यानं पापकर्मीपदेशिता ।

हिंसीपकारिदानं च प्रमादाचरणं तथा ॥ ७३ ॥

शरीराद्यर्थदण्डस्य प्रतिपक्षतया स्थितः ।

योऽनर्थदण्डस्तत्त्यागस्तृतीयं तु गुणव्रतम् ॥ ७४ ॥

अपक्षष्टं ध्यानमपध्यानं, तदनर्थदण्डस्य प्रथमो भेदः । तच्च
द्वेधा—आर्त्तं रौद्रं च ; तत्र ऋतं दुःखं तत्र भवमार्त्तं ; यदि
वा अर्त्तिः पीडा यातनं च, तत्र भवमार्त्तम् । तच्चतुर्धा—
अमनोज्ञानां शब्दादीनां संप्रयोगे तद्विप्रयोगचिन्तनमसंप्रयोग-
प्रार्थना च प्रथमम् । शूलादिरोगसम्भवे च तद्वियोगप्रणिधानं तद-
संप्रयोगचिन्ता च द्वितीयम् । इष्टानां च शब्दादीनां विषयाणां
सातवेदनायाद्यावियोगाध्यवसानं, संप्रयोगाभिलाषश्च तृतीयम् ।
देवेन्द्रचक्रवर्त्यादिविभवप्रार्थनारूपं निदानं चतुर्थम् ।

यदाहुः—

‘अमणुखाणं सहाइविसयवत्यूण दोसमइलस्य ।

धणिअं विओअचिंतणमसंपओगाणुसरणं च ॥ १ ॥

(१) अमनोज्ञानां शब्दादिविषयवस्तूनां द्वेषमलिनस्य ।

अनर्थं वियोगचिन्तनमसंप्रयोगानुसरणं च ॥ १ ॥

'सो सममयपन्नवओ सिद्धंतविराहओ अन्नो ॥ १ ॥

इत्यामगोरससंपृक्तद्विदलादौ न हेतुगम्यो जीवसद्भावः, कित्वा-
गमगम्य एव । तथाहि । आमगोरससंपृक्ते द्विदले आदिशब्दा-
त्पुष्पितौदने, अहर्द्वितयातीति दधि, कुथितान्ने च, ये जन्तवस्ते
केवलज्ञानिभिर्दृष्टा इति जन्तुमित्र्यामगोरसमित्रद्विदलादिभोजनं
वर्जयेत् । तद्भोजनाद्वि प्राणातिपातलक्षणो दोषः । न च केवलिनं
निर्दोषत्वेनाप्तानां वचनानि विपरियन्ति ॥ ७१ ॥

अपि च । न मद्यादीनि कुथितान्नपर्यवसानान्येवाभोज्यानि,
कित्वन्यान्यपि जीवसंसक्तिबहुलान्यागमादुपलभ्य वर्जनीयानी-
त्याह—

जन्तुमिश्रं फलं पुष्पं पत्रं चान्यदपि त्यजेत् ।

सन्धानमपि संसक्तं जिनधर्मपरायणः ॥ ७२ ॥

जन्तुभिर्मिश्रं फलं मधूकवित्वादेः, पुष्पमरणिशिशुमधूकादेः, पत्रं
प्रावृषि तण्डुलीयकादेः, अन्यदपि मूलादि त्यजेत् । सन्धान-
माम्रफलादीनां यदि संसक्तं भवेत्, तदा जिनधर्मपरायणः
कृपालुत्वात्यजेदिति संबन्धः । इदं च भोजनतो भोगोपभोगयो-
र्व्रतमुक्तम् ; भोगोपभोगकारणं धनोपार्जनमपि भोगोपभोग
उच्यते । उपचारात् । तत्परिमाणमपि भोगोपभोगव्रतम् । यथा
आवकस्य खरकर्मपरिहारेण कर्मान्तरेण जीविका । एतच्च

मतेष्वर्पमतिचारपकरण एव वक्ष्यते । अवसितं भोगोपभोग-
व्रतम् ॥ ७२ ॥

अध्यानर्षदण्डस्य तृतीयगुणव्रतस्यावसरः तच्चतुर्द्वेति श्लोक-
द्वयेनाह—

आर्त्तं रौद्रमपध्यानं पापकर्मीपदेगिता ।

हिंसोपकारिदानं च प्रमादाचरणं तथा ॥ ७३ ॥

शरीराद्यर्षदण्डस्य प्रतिपक्षतया स्थितः ।

योऽनर्थदण्डस्तत्त्यागस्तृतीयं तु गुणव्रतम् ॥ ७४ ॥

अपक्षष्टं ध्यानमपध्यानं, तदनर्थदण्डस्य प्रथमो भेदः । तच्च
द्वेधा—आर्त्तं रौद्रं च ; तत्र ऋतं दुःखं तत्र भवमार्त्तं ; यदि
वा अर्त्तिः पीडा यातनं च, तत्र भवमार्त्तम् । तच्चतुर्धा—
अमनोज्ञानां शब्दादीनां संप्रयोगे तद्विप्रयोगचिन्तनमसंप्रयोग-
प्रार्थना च प्रथमम् । शूलादिरोगसम्भवे च तद्वियोगप्रणिधानं तद-
संप्रयोगचिन्ता च द्वितीयम् । इष्टानां च शब्दादीनां विषयाणां
सातवेदनायाद्यावियोगाध्यवसानं, संप्रयोगाभिलाषश्च तृतीयम् ।
देवेन्द्रचक्रवर्त्यादिविभवप्रार्थनारूपं निदानं चतुर्थम् ।

यदाहुः—

‘अमणुषाणं सहाइविसयवत्थूण दीसमइलस ।

धणिअं विओअचिंतणमसंपओगाणुसरणं च ॥ १ ॥

(१) अमनोज्ञानां शब्दादिविषयवस्तूनां द्वेषमलिनस्य ।

अत्यर्थं वियोगचिन्तनमसंप्रयोगानुसरणं च ॥ १ ॥

'पिपुणामभ्यामभूयभूयघायाद्वयणपणिहणं ।
 मायाविणो भद्रमंधणपरम पच्छन्नपावसम् ॥ २ ॥
 'तह तिव्वकोल्लोलाउलस भूषोवघायणमणज्जं ।
 परद्ववहरणचित्तं परलोकावायनिरवेकं ॥ ३ ॥
 'महाद्विमयसाधनधनसंरक्षणपरायणमणिद्वं ।
 मज्जाभिमंकाणपरोवघायकनुमाउलं चित्तं ॥ ४ ॥
 'एयं चउल्लिहं रागदोसमोहं कियम् जीवस्स ।
 रौद्धध्माणं संसारवत्तणं निरयगइमूलं ॥ ५ ॥

एवमार्त्तैर्द्रव्यानात्मकमपध्यानमनर्थदण्डस्य प्रथमो भेदः । पाप-
 कर्मोपदेहिता वक्ष्यमाणा द्वितीयः । हिंसोपकारिणां शस्त्रादीनां
 दानमिति तृतीयः । प्रमादानीं गीतनृत्तादीनामाचरणं चतुर्थः ।
 शरीरादिनिमित्तं यः प्राणिनां दण्डः सोऽर्थाय प्रयोजनाय
 दण्डोऽर्थदण्डस्तस्य शरीराद्यर्थदण्डस्य यः प्रतिपन्नरूपोऽनर्थदण्डो
 निष्प्रयोजनो दण्ड इति यावत् ; तस्य त्यागोऽनर्थदण्डविरति-
 स्तृतीयं गुणव्रतम् ।

- (१) पिपुणामभ्यामभूतभूतघातादिवचनपणिधानम् ।
 मायाविणोऽतिमन्वानपरस्य पच्छन्नपावस्य ॥ २ ॥
- (२) तथा तीव्रक्रोधलोभाकुलस्य भूतोपघातमनार्थम् ।
 परद्ववहरणचित्तं परलोकावायनिरवेकम् ॥ ३ ॥
- (३) शब्दादिविषयसाधनधनसंरक्षणपरायणमनिष्टम् ।
 सर्वाभिपक्षद्वनपरोपघातकनुपाकुलं चित्तम् ॥ ४ ॥
- (४) एयं चतुर्विधं रागदोषमोहाद्वित्तस्य जीवस्य ।
 रौद्धध्यानं संसारवत्तणं नरकगतिमूलम् ॥ ५ ॥

यदाह —

‘जं इन्द्रियमयणां पण्डितं पापं करिष्ये को हि ह’

अन्ते दंडो एत्तो अस्मी उ अण्णदंडो उ । १ । ३३ । ३४ ।

अपध्यानस्य स्वरूपं परिमाणं चाह —

वैरिवाता नरेन्द्रत्वं पुरवाताग्निदीपने ।

खचरत्वाद्यपध्यानं मुहूर्त्तात्परतस्त्यजित् ॥ ७५ ॥

वैरिवातपुरवाताग्निदीपनादिविषयं रौद्रध्यानमपध्यानं, नरेन्द्र-
खचरत्वमादिशब्दादपराविद्यावरीपरिभोगादि, तेषां तेषां नर-
मपध्यानं, तस्य तत्परिमाणरूपं व्रतं मुहूर्त्तात्परतस्त्यजित् इति ॥ ७५ ॥

अथ पापोपदेशस्वरूपं तद्विरतिं चाह —

वृषभान् दमय जैत्रं कृष षण्ढय वाजिनः ।

दाक्षिण्याविषये पापोपदेशोऽयं न कल्पते ॥ ७६ ॥

वृषभान् वस्ततरान् प्रसङ्गादिना दमय दात्तान् कुरु ; प्रत्यक्षं
दति खलु वर्षाकालः, तथा जैत्रं बीजावापसुखं कृष ; षण्ढः
मेघो, यास्यति वापकालो, भृता वा केदारा गाह्यन्तां, सार्धदि-
वयमध्ये उप्यन्तां च व्रीहयः ; तथा नदीयोऽश्वः प्रयोजनं रात्रि-
मिति षण्ढय वर्धितकान् कुरु, वाजिनोऽश्वान्, उपलक्षणं चे-
दन्येषां ग्रीष्मे दवाग्निदानादीनाम् ; अयं पापरूप उपदेशः, आ-
काणां न कल्पते न युज्यते । सर्वत्र पापोपदेशनियमं कर्तुमश-

(१) यदिन्द्रियस्वजनादीन् प्रतीत्य पापं कुर्यात् स भवति ।

अथै दण्डः इतः अण्णस्तु अनर्थदण्डस्तु ॥ १ ॥

पवादोऽयमुच्यते । दाक्षिण्याविषय इति । धनुषुत्रादिष्विषय-
उल्लेखतः पापोपदेशोऽशक्यपरिहारः । दाक्षिण्याभावे तु
तथा मौख्येण पापोपदेशो न कल्पते ॥ ७६ ॥

हिंसोपकारीणि तद्दानपरिहारं चाह -

यन्तलाङ्गलशस्त्राग्निमुशलीदूखलादिकम् ।

दाक्षिण्याविषये हिंसं नार्पयेत्करुणापरः ॥ ७७ ॥

शकटादि, लाङ्गलं हलं, शस्त्रं खट्वादि, अग्निर्वह्निः, मुशल-
ऽयं, उदूखलमुलूखलं, आदिशब्दाहनुर्भस्त्रादिपरिग्रहः ।
यस्तु, करुणापरः श्रावको नार्पयेत् ; दाक्षिण्याविषय इति
तत् ॥ ७७ ॥

अथ प्रमादाचरणमनर्थदण्डस्य चतुर्थमदं तत्परिहारं

च श्लोकत्रयेणाह—

कुतूहलाद्गीतनृत्तनाटकादिनिरीक्षणम् ।

कामशास्त्रप्रसक्तिय द्यूतमद्यादिसेवनम् ॥ ७८ ॥

जलक्रीडाऽऽन्दोलनादिविनोदो जन्तुयोधनम् ।

रिपोः सुतादिना वैरं भक्तस्त्रीदेशराट्कथाः ॥ ७९ ॥

रोगमार्गश्रमौ मुक्त्वा स्वापथ्यं सवालां निशाम् ।

एवमादि परिहरन्प्रमादाचरणं सुधीः ॥ ८० ॥

हमार्कातुकाहेतीर्गीतस्य नृत्तस्य नाटकस्य आदिशब्दात्प्रक-
रन्निरीक्षणं, तन्न तन्निष्ठियेण यथोचितं विषयीकरणम् ।

कुतूहलग्रहणाज्जिनयात्रादी, प्रामादिकनिरीक्षणं च न प्र
चरणम् । तथा कामशास्त्रे वात्स्यायनादिकृते, प्रसक्तिः पुन
परिशीलनम् ; तथा श्रुतमन्त्रकादिभिः क्रीडनम् ; मयं
आदिशब्दान्मृगयादि ; तेषां सेवनं परिशीलन ; तथा जल
तडागजलयन्त्रादिषु मज्जनान्मज्जनशृङ्गिकाच्छोटनादिर
तथा आन्दोलनं वृत्तशाखादीं दोलाखिलनं ; आदिशब्दा
वचयादि ; तथा जन्तूनां कुक्कुटादीनां योधनं परस्परं
हननम् ; तथा गिपोः शत्रोः सम्बन्धिना पुत्रपौत्रादिना वै
अयमर्थो येन तावत्कथञ्चिदायातं वैरं तद्यः परिहृत
शक्नोति तस्यापि पुत्रपौत्रादिना यद्वैरं तत्तत्तमादाचरणम् ;
भक्तकथा, यथा इदं चेदं च मांस्याकमापमोदकादि साधु
साध्वनेन भुज्यते, अहमपि वा इदं भोक्ष्ये इत्यादिर
तथा स्त्रीकथा, स्त्रीणां नेपथ्याङ्गहारहावभावादिवर्ण
“कर्णाटी सुरतोपचारचतुरा लाटी विदग्धप्रिया” इत्यादि
वा ; तथा देशकथा, यथा दक्षिणापथः प्रचुरान्नपानः स्त्रीस
प्रधानः, पूर्वदेशो विचित्रवस्त्रगुडखण्डशालिमद्यादिप्र
उत्तरापथे शूराः पुरुषा जविनो वाजिनो गोधूमप्रधा
धान्यानि सुलभं कुङ्कुमं मधुराणि द्राक्षादाडिमकपित्थादी
पश्चिमदेशे सुखस्पर्शानि च वस्त्राणि सुलभा इक्षवः शीतं वार
मादि ; राष्ट्रकथा राजकथा, यथा शूरोऽस्रदीयो राजा, स
थोडः, गजपतिर्गोडः, अश्वपतिसुरुष्क इत्यादि । एवं प्रति
भक्ति भक्तादिकथा वाच्याः तथा योगी ज्वरादिः, मार्ग

'समणं शोषणमत्तुगमृगजगाराद् स्वज्जगतिही य ।

मीराडसूरणाई मंडगपभिई अ विणेअं ॥ १ ॥

मानं मीरीरं यथादिभावनं सुरादि सर्वथापकायः कर्कटकजला-
दितं च ।

पञ्चाङ्ग --

'माणं मीरीरजपोदगाद् नित्तं सुरादयं च य ।

चादकायो मया ककडगजलादयं च तच्चा ॥ १ ॥

सादा भट्टधानं गुल्मपेटिकापर्वरजालिकेरट्टालाककैद्यास्पत
मार्दि ।

पञ्चाङ्ग

'लभास दगाई राजा नानिगरदकाई ।

इ इदिन समरामाद् वदुविहं वादई जयं ॥ २ ॥

सादा दगाई राजा नानिगरदकाई जयं ॥ २ ॥
इ इदिन समरामाद् वदुविहं वादई जयं ।

सादा दगाई राजा नानिगरदकाई जयं ॥ २ ॥

इ इदिन समरामाद् वदुविहं वादई जयं ॥ २ ॥

सादा दगाई राजा नानिगरदकाई जयं ॥ २ ॥

इ इदिन समरामाद् वदुविहं वादई जयं ॥ २ ॥

सादा दगाई राजा नानिगरदकाई जयं ॥ २ ॥

इ इदिन समरामाद् वदुविहं वादई जयं ॥ २ ॥

अथ

‘दन्तमण्डलं तन्मूलं चित्तं तन्मयीकृत्युदाहरणम् ।

अथपिष्पलिमुदाहृत्य अनेकधा सादृशं भवति ॥ १ ॥ ८१ ॥

एकानि त्रीणि शृणुवन्तानि ।

अथ अत्रारि शिष्टावतान्युपपत्तिः, तथापि सामायिकदेगाव-
ध्यानिष्यपोषधोपवासातिथिर्गणितभागनक्षत्रेषु चतुर्षु शिष्टावतेषु
प्रथमं सामायिकत्वं शिष्टावतमाह --

त्यक्तार्त्तरीन्द्रध्यानस्य त्यक्तसावद्यकर्मणः ।

मुहूर्त्तं समता या तां विदुः सामायिकव्रतम् ॥ ८२ ॥

मुहूर्त्तं मुहूर्त्तकालं, या समता रागद्वेषहेतुषु मध्यस्थता, तां
सामायिकव्रतं विदुः ; समस्य रागद्वेषविनिर्मुक्तस्य सतः, आयो-
जनादीनां लाभः प्रथमसुखरूपः, ममायः ; ममाय एव सामा-
यिकम् ; विनयादित्वादिकम् । ममायः प्रयोजनमस्येति वा
सामायिकम् । तच्च सामायिकं मनोवाक्यचेष्टापरिहारं विना
न भवतीति त्यक्तार्त्तरीन्द्रध्यानस्येत्युक्तं, त्यक्तसावद्यकर्मण इति च ;
त्यक्तं भाष्यं वाचिकं कायिकं च कर्म येन तस्य । सामायिकस्यैव
आवकः गृहस्थोऽपि यतिरिव भवति ।

(१) दन्तपायनं ताम्बूलं चित्तं तन्मयीकृत्युदाहरणम् ।

अथपिष्पलिमुदाहृत्य अनेकधा सादृशं भवति ॥ १ ॥

यदाह—

‘सामाद्वयंमि उ कए समणो इव सावओ हवइ जम्हा ।

एएण कारणेणं बहुसो सामाद्वयं कुज्जा ॥ १ ॥

अतएव तस्य देवस्नातपूजादौ नाधिकारः । नन्वगर्हितं कर्म कुर्वाणस्य देवस्नातादौ को दोषः ; सामायिकं हि सावद्यव्यापार-
निषेधात्मकं, निरवद्यव्यापारविधानात्मकं च ; तत्स्वाध्यायपठन-
परिवर्त्तनादिवत् देवपूजादौ को दोषः ? । नैवम् । यतेरिव
देवस्नातपूजनादौ नाधिकारः । भावस्तुवार्थं च द्रव्यस्तवोपादा-
नम् ; सामायिके च सति संप्राप्तो भावस्तुव इति किं द्रव्यस्तव-
करणेन ? ।

यदाह—

‘द्वल्यओ य भावल्यओ य दल्वल्यओ बहुगुणोत्ति बुद्धि सिया ।

अण्णिउणजणवयणमिणं कुज्जीवहिंयं जिणा विति ॥ १ ॥

इह श्रावकः सामायिककर्त्ता द्विविधो भवति । ऋद्धिमानवृद्धि-
कथ ; योऽसाववृद्धिकः स चतुर्षु स्थानेषु सामायिकं करोति ;
जिनगृहे, साधुसमीपे, पौषधगालायां, स्वगृहे वा ; यत्र वा
विश्राम्यति, निर्व्यापारो वा आस्ते तत्र च । तत्र यदा साधुसमीपे

(१) सामायिक एव कृते अमण इव श्रावको भवति यस्मात् ।

एतेन कारणेन बहुगुणः सामायिकं कुर्यात् ॥ १ ॥

(२) द्रव्यस्तवश्च भावस्तवश्च द्रव्यस्तवो बहुगुण इति बुद्धिः स्यात् ।

अनिपुणजनवचनमिदं यद्जीवहितं जिना मुच्यते ॥ १ ॥

करोति तदायं विधिः ; यदि कस्माच्चिदपि भयं नास्ति,
केनविधिवादो नास्ति, ऋणं वा न धारयति ; सा भूतकृता-
कर्षणापकर्षणनिमित्तचित्तसंक्षेपः ; तदा स्वगृहेऽपि सामायिकं
कृत्वा ईर्यां शोधयन्, सावद्यां भाषां परिहरन्, काष्ठलेद्वादिना
यदि काये तदा तत्त्वामिनमनुज्ञाप्य प्रतिलिख्य प्रमार्ज्य च
गृह्णन्, खेलसिङ्गाणकादींश्चाविवेचयन् विवेचयंश्च स्थण्डिलं
प्रत्यवेक्ष्य प्रमृज्य च ; एवं पञ्चसमितिसमितस्त्रिगुप्तिगुप्तः साध्या-
श्रयं गत्वा साधून्ममस्तुत्य सामायिकं करोति यथा—

करेमि भंते सामादयं सावज्जं जोगं पञ्चक्खामि जाव साह
पज्जुवासामि दुविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि
न कारवेमि तस्स भंते पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं
वोसिरामि ॥

सामायिकसूत्रस्यायमर्थः—करेमि अभ्युपगच्छामि ; भंते
इति गुरोरामन्त्रणम्, हे भदन्त ! भन्दते सुखवान् कल्याणवास
भवति ; भदुङ् सुखकल्याणयोः, अस्य श्रीणादिकान्तप्रत्ययान्तस्य
निपातनात् रूपम् । आमन्त्रणं च प्रत्यक्षस्य गुरोस्तदभावे
परोक्षस्यापि बुद्ध्या प्रत्यक्षोक्तस्य भवति ; यथा जिनानामभावे
जिनप्रतिमाया आरोपितजिनत्वायाः स्तुतिपूजासम्बोधनादिकं
भवति, गुरोराभिमुखीकरणं तदायत्तः सर्वो धर्म इति
प्रदर्शनार्थम् ।

यदाह —

हेति, त्रिविधेन करणेन न करोमि न कार्यामीति सूत्रोपात्तमेवं
 त्रिविधमित्यस्य विवरणम् । किं पुनः कारणमुद्दिष्टमसमत्तिलक्ष्य
 व्यत्यासेन निर्देशः कृतः । उच्यते । योगस्य करणाधीनतोपदर्श-
 नार्थम् । करणाधीनता हि योगानाम्, करणभावे भावात्तदभावे
 चाभावाद्योगस्य । तस्मेति, तस्य अत्राधिकृतो योगः संबध्यते ;
 अथवापयविभावलक्षणसम्बन्धे पृथी ; योऽयं योगस्त्रिकालविषय-
 स्तस्यातीतमवयवं प्रतिक्रामामि निवर्त्तं प्रतीपं क्रामामीत्यर्थः ;
 निन्दामि जुगुप्से गर्हामि स एवार्थः, केवलमात्मसाक्षिकी निन्दा,
 गुरुसाक्षिकी गर्हा । भन्ते इति पुनर्गुरोरामन्त्रणं भक्त्यतिशय-
 स्यापनार्थं न पुनरुक्तम् ; अथवा सामायिकक्रियाप्रत्यर्पणाय
 पुनर्गुरोः सख्योधनम् । अनेन चैतत् ज्ञापितं भवति, सर्वक्रिया-
 ऽवसाने गुरोः प्रत्यर्पणं कार्यमिति ।

उक्तं च साध्यकारिणः—

‘सामादयपञ्चपणवयणीवार्यं भयंतसदोत्ति ।

सत्त्विकिरियावसाणे भणियं पञ्चपणमणेण ॥ १ ॥

अप्याणमिति ; आत्मानमतीतकालसावयवयोगकारिणम् ; वोसि-
 रासीति, व्युत्सृजामि ; विगच्छो विविधार्थो विशेषार्थो वा ;
 उच्छेद्यो मृगार्थः । विविधं विशेषेण वा मृगं सृजामि
 त्यजामित्यर्थः । अत्र च करोमि भन्ते सामादयमिति वर्त्तमानस्य

सायनयोगस्य पलायनम् । मानसं योगं पञ्चकामात्मना
गतम् ; तदा भवेत् पट्टिकसामोत्पत्तिरिति चेन्नानिर्गुणप्रपा-
ल्यनमक्तमिति तस्याणां वाक्यानां न पीनकृतम् ।

उक्तञ्च -

अद्वयं निन्दामि बहुपदं संशयेमि चणागयं पञ्चकामोति ।

एवं कृतसामायिक ईर्यापयिकायाः प्रतिक्रामति पञ्चादागमन-
मालोच्य यथाज्येष्ठमाचार्यादीन् वन्दते, पुनरपि गुरुं वन्दित्वा
प्रत्यर्पय्य निविष्टः, शृणोति, पठति, पृच्छति वा । एवं शैत्यभयने-
ऽपि द्रष्टव्यम् । यदा तु स्वगृहे, पोषधगालायां वा सामायिकं
गृहीत्वा तत्रैवास्ते तदागमन नास्ति, यस्तु राजादिर्महर्षिकः स-
गन्धसिन्धुरस्कन्धाधिरूढश्चामरादिराजालङ्कारणालङ्कृतो हास्ति-
काश्वीयपादातिरथकव्यापरिकरितो भेरीभाङ्गारभरिताम्बरतलो
वन्दिवन्दकोलाहलाकुलीकृतनभस्तलोऽनेकसामन्तमण्डलेश्वराहम-
हमिकासंप्रेक्ष्यमाणपादकमलः पौरजनैः सत्रहमङ्गुल्योपदर्शमानो
मनोरथैरुपसृश्यमानस्तेषामेवाञ्जलिवन्धान् लाजाञ्जलिपातान्
शिरःप्रणामाननुमोदमानः अहो धन्यो धर्मो य एवंविधै-
रप्युपसेव्य इति प्राकृतजनैरपि श्लाघ्यमानोऽकृतसामायिक एव
जिनालयं साधुवसतिं वा गच्छति, तत्र गतो राजककुदानि
कृत्रचामरोपानद्मुकुटखड्गरूपाणि परिहरति ; जिनाचनं साधु-
वन्दनं वा करोति, यदि त्वसौ कृतसामायिक एव गच्छेत् तदा
गजाश्वादिभिरधिकरणं स्यात् ; तच्च न युज्यते कर्तुम् । तथा कृत-
सामायिकेन पादाभ्यामेव गन्तव्यम्, तच्चानुचितं भूपतीनामिति ।

आगतस्य च यद्यसौ यावको भवति तदा न कोऽप्यभ्युत्थानादि
 करोति । अथ यथा भद्रकस्तुता पूजा कृता भवत्विति पूर्वमेवासनं
 रण्यते । आचार्यान् पूर्वमेवोत्थिता आसते मा उत्थानानुत्थान-
 कृता दोषा भूयदिति, आगतस्यासौ सामायिकं करोतीत्यादि
 पूर्वपत् ॥ ८२ ॥

सामायिकस्य मन्त्रानिर्जरो भवतीति दृष्टान्तद्वारेणाह—

सामायिकव्रतस्थस्य गृहिणोऽपि स्थिरात्मनः ।

चन्द्रावतंसकस्येव जीयते कर्म सञ्चितम् ॥ ८३ ॥

गृहस्थस्यापि कृतसामायिकस्य कर्मनिर्जरा भवतीति चन्द्रा-
 वतंसका उदाहरणम् ।

तच्च मन्त्रदायगन्धम् । स चायम्—

अस्ति साकेतनगरं श्रीमल्लेनिकेतनम् ।

हर्मितन्द्रपुरश्रीकं सितार्हर्षैत्यकेतनेः ॥ १ ॥

तत्र लोकदृगानन्दो द्वितीय इव चन्द्रमाः ।

चन्द्रावतंसो राजाऽसीदवतंस इवावनेः ॥ २ ॥

स यथा धारयामास शस्त्राणि त्राणहेतवे ।

तीक्ष्णानि शिघ्रावशतो व्रतान्यपि तथा सुधीः ॥ ३ ॥

माघमामे विभावयां सोऽन्यदा वासवेश्मनि ।

आदीपज्वलनं स्यास्यामीति सामायिके स्थितः ॥ ४ ॥

तच्छ्रय्यापालिका ध्वान्तं स्वामिनो मा स्म भूदिति ।

याते प्राग्यामिनीयामि प्रदीपे तैलमक्षिपत् ॥ ५ ॥

गते यामे द्वितीयस्मिन्नपि सा भक्तमानिनी ।

जाग्रती दीपके क्षीणतैले तैलं न्यधात्पुनः ॥ ६ ॥

त्रियामायास्तृतीयस्मिन्नपि यामे व्यतीथुपि ।

मल्लिकायां प्रदीपस्य तैलं चिचेप सा पुनः ॥ ७ ॥

विभातायां विभावर्ग्यमवमानमथामदत् ।

अमोत्पन्नव्यथाक्लान्तो राजा स इव दीपकः ॥ ८ ॥

सामायिकं समधिगम्य निहत्य कर्म

चन्द्रावतंसनृपतिस्त्रिदिवं ततोऽगात् ।

सामायिकव्रतजुषो गृहिणोऽपि सद्यः

क्षीयेत कर्म निचितं सुगतिर्भवेच्च ॥ ९ ॥

॥ इति चन्द्रावतंसराजर्षिकथानकम् ॥ ८३ ॥

द्वितीयं शिखाव्रतमाह—

दिग्व्रते परिमाणं यत्तस्य संक्षेपणं पुनः ।

दिने रात्रौ च देशावकाशिकव्रतमुच्यते ॥ ८४ ॥

दिग्व्रते प्रथमगुणव्रते यद्दशस्त्रपि दिक्षु गमनपरिमाणं तस्य

दिवा रात्रौ चोपलक्षणत्वात्प्रहरादौ च यत् संक्षेपणं तद्देशावका-

शिकव्रतम् । देशे दिग्व्रतगृहीतपरिमाणस्य विभागे अवकाशो-

ऽवस्थानं देशावकाशः सोऽत्रास्तीति देशावकाशिकं “अतोऽनेक-

स्तरात्” ॥ ७ । २ । ६ ॥ इतीकः । दिग्व्रतसंक्षेपकरणमगुव्रतादि-

पकरणस्याप्युपलक्षणं द्रष्टव्यम् । एषामपि संक्षेपस्यावश्यं

जानीयत्वात् । प्रतिव्रतं च संक्षेपकरणस्य विभिन्नव्रतत्वे द्वादश
व्रतानीति संख्याविरोधः स्यात् ॥ ८४ ॥

अथ तृतीयं शिष्टाव्रतमाह -

चतुष्पर्व्यां चतुर्थादिबुध्यापारनिषेधनम् ।

ब्रह्मचर्यक्रियास्नानादित्यागः पोषधव्रतम् ॥ ८५ ॥

चतुष्पर्वी अष्टमी चतुर्दशी-पूर्णिमा-अमावास्यालक्षणा, चतुर्णां
पर्वणां समाहारश्चतुष्पर्वी । पर्वण्यन्तोऽकारान्तोऽप्यस्ति ; तस्यां
चतुर्थादिकं तपः, कुब्यापारस्य सावद्यव्यापारस्य निषेधः, ब्रह्मचर्य-
क्रिया ब्रह्मचर्यस्य करणं, स्नानादेः शरीरसत्कारस्य त्यागः । आदि-
शब्दाद्ब्रह्मचर्यनवर्णकविलेपनपुष्पगन्धविशिष्टवस्त्राभरणादिपरिग्रहः ।
पोषं पुष्टिं प्रक्रमाङ्गीकृत्य धत्ते पोषधः स एव व्रतं पोषधव्रतम् ।
सर्वतः पोषध इत्यर्थः । द्विविधं हि पोषधव्रतं देशतः सर्वतश्च ।
तत्राहारपोषधो देशतो विवक्षितविकृतेरविकृतेराचामास्यस्य वा
सकृदेव द्विरेव वा भोजनमिति । सर्वतस्तु चतुर्विधस्याप्याहार-
स्याहोरात्रं यावत्पत्याख्यानम् ; कुब्यापारनिषेधपोषधस्तु देशत
एकतरस्य कस्यापि कुब्यापारस्याकरणं, सर्वतस्तु सर्वेषामपि
कृत्स्नसेवावाणिज्यपाशुपाल्यगृहकर्मादीनामकरणं, ब्रह्मचर्यपोषधो-
ऽपि देशतो दिवैव रात्रावैव वा, सकृदेव द्विरेव वा स्त्रीसेवां
मुक्त्वा ब्रह्मचर्यकरणम् ; सर्वतस्तु अहोरात्रं यावत् ब्रह्मचर्य-
पालनम् । देशतः स्नानादेः शरीरसत्कारस्यैकतरस्याकरणं सर्वतस्तु
सर्वस्यापि तस्याकरणम् ; ब्रह्म च देशतः कुब्यापारनिषेधपोषधं

यदा करोति तदा सामायिकं करोति वा नवा ; यदा तु सर्वतः करोति तदा सामायिकं नियमात्करोति, अकरणे तु तत्फलेन वञ्चयते । सर्वतः पोषधव्रतं च चैत्यगृहे वा, साधुमूले वा, गृहे वा, पोषधशालायां वा त्यक्तमणिसुवर्णाद्यलङ्कारो व्यपगतमालाविलेपनवर्णकः परिहृतप्रहरणः प्रतिपद्यते । तत्र च कृते पठति च पुस्तकं वाचयति धर्मध्यानं ध्यायति, यथैतान् साधुगुणानहं मन्दभाग्यो न समर्थो धारयितुमिति । इह च यद्याहारशरीरसत्कारब्रह्मचर्यपोषधवत् कुख्यापारपोषधव्रतमप्यन्यत्रानाभोगिनेत्याद्याकारोच्चारणपूर्वकं प्रतिपद्यते तदा सामायिकमपि सार्थकं स्यात् । स्थूलत्वात्पोषधप्रत्याख्यानस्य सूक्ष्मत्वाच्च सामायिकस्येति । तथा पोषधवताऽपि सावद्यव्यापारा न कार्या एव ततः सामायिकमकुर्वन्स्तज्ज्ञाभाद्ब्रूयतीति । यदि पुनः सामाचारीविशेषात् सामायिकमिव द्विविधं त्रिविधेनेत्येवं पोषधं प्रतिपद्यते तदा सामायिकार्थस्य पोषधेनैव गतत्वान्न सामायिकमत्यन्तं फलवत् । यदि परं पोषधसामायिकलक्षणं व्रतद्वयं प्रतिपन्नं मयेत्यभिप्रायात् फलवदिति ॥ ८५ ॥

इदानीं पोषधव्रतकर्तृन् प्रशंसति —

गृहिणोऽपि हि धन्यास्ते पुण्यं ये पोषधव्रतम् ।

दुष्पालं पालयन्त्येव यथा स चुलनीपिता ॥ ८६ ॥

यतयस्तावद् धन्या एव गृहिणोऽपि गृहस्था अपि ते धन्याः धर्मधनं

धारः ये निःसत्त्वजनदूषणं पुण्यं पवित्रं पोषधत्तं पालयन्ति,
या म हुननीपिन्ति दृष्टान्तः ; म च सम्प्रदायगम्यः ।

म चायम्—

अस्ति चाराणसी नामानुगङ्गं नगरी वरा ।

चित्ररचनारम्या तिलकश्रीरिवावनेः ॥ १ ॥

सुत्रासिधामरावल्यामविसूतितयिक्तमः ।

जितगद्गुरभूतत्र धरिषीधवपुङ्गवः ॥ २ ॥

आसीद्दृष्टपतिस्तस्यां महेभ्यदुलनीपिता ।

प्राप्तो मनुष्यधर्मेव मनुष्यत्वं कुतोऽपि हि ॥ ३ ॥

जगदानन्दिनस्तस्यानुरूपा रूपशालिनी ।

श्यामा नामाभवक्षार्या श्यामेव तुहिनद्युतेः ॥ ४ ॥

अष्टौ निधानेऽष्टौ दृष्टावष्टौ च व्यवहारगाः ।

इति तस्याभवन् हेमचतुर्विंशतिकाटयः ॥ ५ ॥

एकैकशो गोसहस्रैर्दशभिः प्रमितानि तु ।

तस्यासन् गोकुलान्यष्टौ कुलवेशमानि सम्पदाम् ॥ ६ ॥

तस्यां पुर्यामथान्येदुरुद्यानि कोष्ठकाभिधे ।

भगवान् समवसृतो विहरंश्चरमो जिनः ॥ ७ ॥

ततो भगवतः पादवन्दनाय सुरासुराः ।

सेन्द्राः समाययुस्तत्र जितशत्रुश्च भूपतिः ॥ ८ ॥

पद्मरां चचाल सुलनीपिताऽप्युचितभूषणः ।

वन्दितुं नन्दितमनाः श्रीवीरं त्रिजगत्पतिम् ॥ ९ ॥

भगवन्तं ततो नत्वोपविश्य चुलनीपिता ।

शुश्राव परया मत्तया प्राञ्जलिर्धर्मदेशनाम् ॥ १० ॥

अथोल्लितायां सुदसि प्रणम्य चरणौ प्रभोः ।

इति विज्ञपयामास विनीतशुलनीपिता ॥ ११ ॥

स्वामित्रस्मादृशां बोधहेतोर्विहरसे महीम् ।

जगद्बोधं विना नान्यो ह्यर्क्षश्चङ्क्रमणे रवेः ॥ १२ ॥

सर्वोऽपि याच्यते गत्वा स दत्ते यदि वा नवा ।

आगत्य याचितो धर्मं दत्ते हेतुः कृपाऽत्र ते ॥ १३ ॥

जानामि यतिधर्मं चेत् गृह्णामि स्वामिनोऽन्तिके ।

योग्यता परमियती मन्दभाग्यस्य नास्ति मे ॥ १४ ॥

याचे श्रावकधर्मं तु स्वामिन् ! देहि प्रसीद मे ।

आदत्तेऽव्यावप्युदङ्गो भरणं निजमेव हि ॥ १५ ॥

यथासुखं गृहाणेति स्वामिनाऽनुमतस्ततः ।

स प्रत्याख्यत्स्थूलहिंसां मृपावादं च चौरिकाम् ॥ १६ ॥

प्रत्याख्यच्च स्वभार्यायाः श्यामाया अपरस्त्रियम् ।

अष्टाष्टकोव्यभ्यधिकं स्वर्णं निध्यादियु त्रियु ॥ १७ ॥

व्रजेभ्योऽन्यानथाष्टभ्यः प्रत्याचर्य्यौ व्रजानपि ।

हलपञ्चगतीतोऽन्यां कृपियोग्यां महीमपि ॥ १८ ॥

अनःगतेभ्यः पञ्चभ्यो दिग्ग्यायिभ्योऽपरं त्वनः ।

मंत्रज्ञद्वय पञ्चभ्यः प्रत्याचर्य्यौ महामतिः ॥ १९ ॥

दिग्ग्यात्रिकाणि चत्वारि चत्वारि प्रवहन्ति च ।

वाहनानि विना मोक्ष्य प्रत्याग्यदितराणि तु ॥ २० ॥

अन्यत गन्धकापाय्याः प्रत्याख्यदण्डपुंसनम् ।
 आर्द्राया मधुकयष्टेरितरहन्तधावनम् ॥ २१ ॥
 अन्यतः क्षीरामलकागत्याचर्ष्या फलान्यपि ।
 सहस्रशतपाकाभ्यां तैलाभ्यां म्रक्षणात्तरम् ॥ २२ ॥
 गन्धाद्यादन्यतः प्रत्याचर्ष्याबुद्धर्त्तनान्यपि ।
 अष्टाभ्य र्धाद्रिकेभ्योऽग्भःकुम्भेभ्योऽधिकमज्जनम् ॥ २३ ॥
 प्लुप्तं प्रत्याख्यदन्यच्च कार्पासाहस्तयुग्मकात् ।
 विलेपनानि चान्यत्र कुङ्कुमागुरुचन्दनात् ॥ २४ ॥
 पुष्पं प्रत्याख्यदन्यच्च पद्माज्जातिस्त्रजोऽपि च ।
 कर्णिकानाममुद्राभ्यामन्यानि भूषणानि च ॥ २५ ॥
 सुमोच धूपमगरुतुरुष्काभ्यामयापरम् ।
 अन्याय काष्ठपेयायाः पेया अपि समन्ततः ॥ २६ ॥
 खण्डखाद्याद् दृतपूराश्चेतरत् खाद्यमत्यजत् ।
 ओदनान्यपि निःशेषाण्यन्यतः कलमीदनात् ॥ २७ ॥
 कलायमुद्गमापेभ्य इतरं सूपमत्यजत् ।
 शरत्कालभवाक्षर्वे गोघृतादपरं दृतम् ॥ २८ ॥
 शाकं पल्यङ्गमण्डूकीशाकाभ्यामन्यमत्यजत् ।
 विना स्नेहान्नदात्यस्त्रे तीमनान्यपि सर्वतः ॥ २९ ॥
 अन्तरिक्षोदकादन्यदुदकं पर्यवर्ज्ययत् ।
 मुखवासं च ताम्बूलात्यक्षसीगन्धिकारुते ॥ ३० ॥
 अपध्यानं हिंस्रदानं प्रमादाचरितं तथा ।
 पापकर्मोपदेशं चानर्थदण्डानवर्जयत् ॥ ३१ ॥

एवं यावदधर्मं स सम्यक् सम्यक्पूर्वकम् ।
 सर्वातिचाररहितं प्रपेदे पुरतः प्रभोः ॥ ३२ ॥
 भगवन्तं ततो नत्वा गत्वा च निजवेश्मनि ।
 प्रतिपन्नं तथा धर्मं स्वभार्यायै न्यवेदयत् ॥ ३३ ॥
 तेनाथ साऽप्यनुज्ञाता रथमारुह्य तत्क्षणम् ।
 उपेत्य भगवत्पार्श्वं गृहिधर्ममश्रित्यित् ॥ ३४ ॥
 तदा च गौतमी नत्वा पप्रच्छेति जगत्पतिम् ।
 महाव्रतधरः किं स्यान्न वाऽयं चुलनीपिता ? ॥ ३५ ॥
 अथोचै स्वामिना नैष यतिधर्मं प्रपत्स्यते ।
 गृहिधर्मरतः किं तु नृत्वा मौधर्ममेष्यति ॥ ३६ ॥
 अरुणाभि विमाने च चतुष्पत्न्योपमस्थितिः ।
 ततश्चात्वा विदेहेषूपत्य निर्वानमेष्यति ॥ ३७ ॥ (युग्मम्)
 गृहभारं ज्येष्ठपुत्रे न्यस्याथ चुलनीपिता ।
 तस्यौ पोषधशालायां पालयन् पोषधव्रतम् ॥ ३८ ॥
 तस्याथ पोषधस्यस्य मायामिथ्यात्ववान् सुरः ।
 निगीथे ऋषिदागच्छत्पार्श्वं व्रतजिघांसया ॥ ३९ ॥
 घोराकारः पुरीभूय खट्वमासृष्य भीषणम् ।
 स इत्युचि तमव्युच्चैश्चुलनीपितरं सुरः ॥ ४० ॥
 अप्राक्षितप्रार्थक र ! यमणोपासकव्रतम् ।
 त्वया किमिदमारब्धं सदादिगेन मृष्यताम् ॥ ४१ ॥
 मृष्यमादे न चेत्तज्ये ज्येष्ठपुत्रमहं त्वय ।
 कृष्णान्तरिमिव खट्वेन खण्डयिष्यामि खण्डगः ॥ ४२ ॥

भयतः प्रेक्षमाणस्य पुरस्तत्पिशितान्यहम् ।
 क्षिप्त्वा कटाक्षे पश्यामि शूलैर्भक्ष्यामि तत्क्षणात् ॥ ४३ ॥
 आचमिष्यामि तन्नामशोणितानि तद्याऽधुना ।
 प्रेक्षमाणो यथा हि त्वं स्वयमेव विपत्त्यमे ॥ ४४ ॥
 देवतुल्यं विदुःरति तर्ध्वं चुलनीपिता ।
 न चकम्पे केसरीव गर्जत्सूर्जितमम्युदे ॥ ४५ ॥
 अधोभं प्रेक्षमाणस्तु चुलनीपितरं सुरः ।
 विभोपयितुकामस्तं तथैवो वे पुनः पुनः ॥ ४६ ॥
 एवं विभाषमाणस्य सुरस्य चुलनीपिता ।
 न सगुण्यमपि प्रेक्षाक्षुक्ते शून इव द्विपः ॥ ४७ ॥
 स विहात्य पुरो ज्येष्ठतनयं चुलनीपितुः ।
 निस्त्रिंशेन नृशंभाला पशुवद् व्यशसत्ततः ॥ ४८ ॥
 कृत्वा क्षिप्त्वा कटाक्षान्तस्तन्मांसानि पपाच च ।
 बभ्रज्ज च गितैः शूलैराचचाम च सोऽमरः ॥ ४९ ॥
 अधिसेहे च तत्तर्ध्वं तत्त्वजः चुलनीपिता ।
 अन्यत्वभावनाभाजां स्वाङ्गच्छेदोऽपि नार्त्तये ॥ ५० ॥
 अथोवे स सुरो रे रे ! व्रतमद्यापि नोज्झसि ।
 तद् ज्येष्ठमिव ते पुत्रं हन्ति मध्यममप्यहम् ॥ ५१ ॥
 ततोऽहन्मध्यमं पुत्रं तथैवोवे पुनः पुनः ।
 निरीक्ष्याक्षुभितं तं च कनिष्ठं चावधीक्षुतम् ॥ ५२ ॥
 तत्राप्यालोक्ष्य निष्कम्प्यं तं क्रुद्धः स सुरोऽब्रवीत् ।
 नाद्याप्युज्झसि पाश्वर्यं मातरं ते विहृन्मि तत् ॥ ५३ ॥

एवं यावज्जन्मं स सम्यक् सम्यक्तत्त्वपूर्वकम् ।

मतीतिचाररहितं प्रपेदे पुरतः प्रभोः ॥ ३२ ॥

भगवन्तं ततो नत्वा गत्वा च निजवेष्टमनि ।

प्रतिपत्तं तथा भूमं स्तभायीगै न्यवेदयत् ॥ ३३ ॥

तन्नाम माऽऽप्तानुज्ञाता रथमारुह्य तत्क्षणम् ।

नयितुं भगवत्पार्श्वे गृहिभूमिमगिथियत् ॥ ३४ ॥

तदा च गीतमो नत्वा पप्रच्छति जगत्पतिम् ।

महावतपथः किं ग्यान्न वा,यं चुल्लोपिता * ॥ ३५ ॥

ग्यान्न स्नामिता नैव प्रतिपत्तं प्रपद्यते ।

गृहिभूमिस्तत्र किं तु, रत्ना गीतमोऽप्यति ॥ ३६ ॥

अद्वयं विमानं च चतुर्गत्यापमार्गितम् ।

तत्तत्तत्तत् विवेचयन्त्या तन्निर्माणमप्यति ॥ ३७ ॥ (गुप्तमम्)

महावतपथः किं ग्यान्न वा,यं चुल्लोपिता ।

ग्यान्न स्नामिता नैव प्रतिपत्तं प्रपद्यते ।

गृहिभूमिस्तत्र किं तु, रत्ना गीतमोऽप्यति ॥ ३६ ॥

अद्वयं विमानं च चतुर्गत्यापमार्गितम् ।

तत्तत्तत्तत् विवेचयन्त्या तन्निर्माणमप्यति ॥ ३७ ॥

महावतपथः किं ग्यान्न वा,यं चुल्लोपिता ।

ग्यान्न स्नामिता नैव प्रतिपत्तं प्रपद्यते ।

गृहिभूमिस्तत्र किं तु, रत्ना गीतमोऽप्यति ॥ ३६ ॥

अद्वयं विमानं च चतुर्गत्यापमार्गितम् ।

तत्तत्तत्तत् विवेचयन्त्या तन्निर्माणमप्यति ॥ ३७ ॥

भयतः प्रेक्षमाणस्य पुरस्तत्पिणितान्यहम् ।
 क्षिप्त्वा कटादि पक्ष्यामि शूलभेक्षामि तत्क्षणात् ॥ ४३ ॥
 आचमिष्यामि तन्मांसशोणितानि तथाऽधुना ।
 प्रेक्षमाणो यथा हि त्वं स्वयमेव विपत्त्यमे ॥ ४४ ॥
 देवतुषे विद्वदति तर्ध्वं चुलनीपिता ।
 न चकाम्ये केसरीव गर्जत्सूर्जितमम्बुदे ॥ ४५ ॥
 अधोभं प्रेक्षमाणस्तु चुलनीपितरं सुरः ।
 विभीषयितुकामस्तं तथैवोवे पुनः पुनः ॥ ४६ ॥
 एयं विभाषमाणस्य सुरस्य चुलनीपिता ।
 न मण्डुप्यसपि प्रेक्षारुक्ते शुन इव द्विपः ॥ ४७ ॥
 स विहृत्य पुरो ज्येष्ठतनयं चुलनीपितुः ।
 निस्त्रिंशेन नृशंसात्मा पशवद्वृष्यशसत्ततः ॥ ४८ ॥
 हित्वा क्षिप्त्वा कटाहान्तस्तन्मांसानि पपाच च ।
 बभ्रज्ज च शितैः शूलैराचचाम च सोऽमरः ॥ ४९ ॥
 अधिमेहे च तत्सर्पं तत्त्वजः चुलनीपिता ।
 अन्यत्वभावनाभाजां स्वाङ्गच्छेदोऽपि नार्त्तये ॥ ५० ॥
 अधोवे स सुरो रे रे ! व्रतमद्यापि नोज्झसि ।
 तद् ज्येष्ठमिव ते पुत्रं हन्ति मध्यममप्यहम् ॥ ५१ ॥
 ततोऽहन्मध्यमं पुत्रं तथैवोवे पुनः पुनः ।
 निरीक्ष्याक्षुभितं तं च कनिष्ठं चावधीक्षुतम् ॥ ५२ ॥
 तत्राप्यालोच्य निष्कम्पं तं क्रुद्धः स सुरोऽब्रवीत् ।
 नाद्याप्युज्झसि पाश्वरुणं मातरं ते विहन्ति तत् ॥ ५३ ॥

भद्रां नामाथ चुलनीपितुर्मातरमातुराम् ।

विकरोति स्म रुदतीं करुणं कुररीमिव ॥ ५४ ॥

स सुरः पुनरप्यूचे मुच्यतां प्रकृतं त्वया ।

स्वकुटुम्बप्रणाशाय कृत्यातुल्यमिदं व्रतम् ॥ ५५ ॥

अन्यथा कुलमेढिं ते मातरं हरिणीमिव ।

हत्वा भक्ष्यामि पक्ष्यामि भक्षयिष्यामि च क्षणात् ॥ ५६ ॥

ततोऽप्यभीतं चुलनीपितरं वीक्ष्य सोऽमरः ।

भद्राभाराटयत्तारं सूनान्यस्तामजामिव ॥ ५७ ॥

यया भार इवोढस्त्वमुदरेणोदरंभरिः ।

मातरं हन्यमानां तां पश्येत्प्यूचे पुनः सुरः ॥ ५८ ॥

अथैवं चिन्तयामास चेतसा चुलनीपिता ।

अहो दुरात्मा कोऽप्येष परमाधार्मिकोपमः ॥ ५९ ॥

पुत्रवयं मे पुरतो जघान च चखाद च ।

क्रव्यादिव ममास्वामप्यधुना हन्तुमुद्यतः ॥ ६० ॥

यावन्न हन्यमूं तावद्रक्ष्यामीति चचाल सः ।

कुर्वाणिन महाशब्दमुत्पेते च सुरेण खे ॥ ६१ ॥

तं च कोलाहलं श्रुत्वा भद्रा द्रुतमुपैत्य तम् ।

किमेतदिति चापृच्छत्सोऽगंसत्तदशेषतः ॥ ६२ ॥

ततोऽभाषिष्ट भद्रैषं मिथ्यादृकोऽप्ययं सुरः ।

योपधव्रतविघ्नं ते चक्रे कृत्विमभीषणैः ॥ ६३ ॥

योपधव्रतभङ्गस्य कुरुष्वालोचनं ततः ।

पापाय व्रतभङ्गस्य स्यादनालोचनं यतः ॥ ६४ ॥

तमेव प्रतिपेदेऽथ तदाचं चुलनीपिता ।

चकारालोचनां तस्य व्रतभङ्गस्य शुद्धीः ॥ ६५ ॥

अयंकादग्नौ भोजेऽसौ आवकप्रतिमाः क्रमात् ।

मोपानानीव स स्वर्गसीधारोद्यमकर्मणे ॥ ६६ ॥

निस्त्रिंशधारानिधितं स एवं आवकव्रतम् ।

सुचिरं पालयामास भगवद्वचनोचितम् ॥ ६७ ॥

ततः संलेखनापूर्वं प्रपद्यानशनं सुधीः ।

मृत्वा सौधर्म उत्पेदे विमाने सोऽरुणप्रभे ॥ ६८ ॥

दुष्पालमेवं चुलनीपिता यथा

तत्पालयामास स पौषधव्रतम् ।

ये पालयन्त्येव तथा परेऽप्यदो

दृढव्रतास्ते खलु मुक्तिगामिनः ॥ ६९ ॥

॥ इति चुलनीपितुः कथानकम् ॥ ८६ ॥

इदानीं चतुर्थं शिष्टाव्रतमाह—

दानं चतुर्विधाहारपानाच्छादनसद्मनाम् ।

अतिथिभ्योऽतिथिसंविभागव्रतमुदीरितम् ॥ ८७ ॥

अतिथिभ्यस्तिथिपर्वाद्युत्सवरहितेभ्यो भिक्षार्थं भोजनकाले उप-
स्थितेभ्यः साधुभ्यो, दानं विद्याणनं, चतुर्विधस्याशनपानखाद्यस्वाद्य-
रूपस्याहारस्य, पातस्यालाब्धादेः, आच्छादनस्य वस्त्रस्य कम्बलस्य
वा, सद्मनो वसतेरुपलक्षणात्पीठफलकशय्यासंस्तारकादीनामपि ।

अनेन हिरण्यादिदाननिषेधस्तेषां यतेरनधिकारात् । तदेतदतिथि-
संविभागव्रतमुच्यते । अतिथेः सङ्गतो निर्दोषो विभागः पद्यात्-
कर्मादिदोषपरिहारायांशदानरूपोऽतिथिसंविभागस्तद्रूपं व्रतम्-
तिथिसंविभागव्रतम् । आहारादीनां च न्यायार्जितानां प्रासुकैषणी-
यानां कल्पनीयानां च देयकालश्रद्धामत्कारपूर्वकमात्मानुग्रहबुद्ध्या
यतिभ्यो दानमतिथिसंविभागः ।

यदूचुः —

'नायागयाणं कप्पणिज्जाणं अन्नपाणाद्देणं दब्बाणं देसकाल-
सद्दासकारकमजुअं पराए भत्तीए आयाणुगहबुद्धीए संजयाणं
दाणं अतिहिसंविभागो ।

अनूदितं चैतत्—

प्रायः शुद्धैस्त्रिविधविधिना प्रासुकैरेपणीयैः

कल्पप्रायैः स्वयमुपहृतेर्वस्तुभिः पानकाद्यैः ।

काले प्राप्तान् सदनमममथदया माधुवर्गान्

धन्याः केचित्परमवहिता हन्त ! संमानयन्ति ॥ १ ॥

अग्नमम्विलं स्वाद्यं स्वाद्यं भवेदथ पानकं

यतिजनहितं वस्त्रं पात्रं मन्मथलप्रोच्छेदनम् ।

वसतिफलकप्रशयं मुख्यं चरितविवर्धनं

निजकमनसः प्रीत्याप्राप्य प्रदेयमुपामकैः ॥ २ ॥

आहाराणां कल्पनीयानां अन्नपाणादीनां कृत्वाणां देसकालसद्दासकार-

कमजुअं पराए भत्तीए आयाणुगहबुद्ध्या संजयानां काले अतिथिसंविभागः ।

नदा—

‘भाङ्ग कष्पणिज्जं जं नवि दिवं कच्चिं किञ्चि तद्धि ।

धीरा जहत्तकारी सुसावगा तं न भुञ्जन्ति ॥ १ ॥

‘वसतीमयणामणभक्तपाणभैमज्जवत्यपत्ताई ।

जइवि न पज्जत्तधणी थोवाओ वि थोवयं देइ ॥ २ ॥

पाचकमुख्यस्त्वाह -

किञ्चिच्छुद्धं कल्पामकल्पं स्यात् स्यादकल्पामपि कल्पम् ।

पिण्डः शय्या वस्त्रं पात्रं वा भेषजाद्यं वा ॥ १ ॥

देशं कालं पुरुषमवस्थामुपयोगशुद्धिपरिणामान् ।

प्रममीक्ष्य भवति कल्पं नैकान्तात्कल्पते कल्पम् ॥ २ ॥

ननु यथा शास्त्रे आहारदानारः श्रूयन्ते न तथा वस्त्रादिदानारः,
न च वस्त्रादिदानस्य फलं श्रूयते तत्र वस्त्रादिदानं युक्तम् ।
नैवम् ! भगवत्यादौ वस्त्रादिदानस्य साक्षादुक्तत्वात् ।

यथा—

‘समणे निगंधे फासुएणं एसणिज्जेणं असणपाणखाइम-
साइमेणं वत्यपडगहकंवलपायपुंक्कणिणं पीढफलगसेज्जासंधारएणं
पडिलाभेमाणे विहरइ ।

(१) साधूनां कल्पनीयं यद् नापि दत्तं कश्चिन्पितुं किञ्चित् तस्मिन् ।

धीरा यथोक्तकारिणः सुसावकास्तत्र भुञ्जन्ते ॥ १ ॥

(२) वसतिशयनासनभक्तपानभैषज्यपस्त्रपात्रादि ।

यद्यपि न पर्याप्रधनः स्तोकादपि स्तोकं दद्यात् ॥ २ ॥

(३) अमथान् निर्घन्यान् प्राशुकेन एषणीयेन अशनपानखादिमस्तादिमेन

इत्याहारवत्संयमाधारशरीरोपकारकत्वाद्वाहस्तादयोऽपि साधुभ्यो
देयाः । संयमोपकारित्वं च वस्त्रस्य तावत् तृणग्रहणानलसेवा-
निवारणार्थत्वेन, धर्मशुक्लध्यानसाधनार्थत्वेन, ग्लानपीडापरि-
हारार्थत्वेन, मृतकपरिष्ठापनार्थत्वेन च ।

यदाहुः—

‘तृणग्रहणानलसेवानिवारणा धम्मसुक्कभाण्डा ।

दिट्ठं कप्पग्रहणं गिलाणमरणद्वया चेव ॥ १ ॥

वाचकोऽप्याह—

शीतवातातपैर्देशैर्मशकैश्चापि खेदितः ।

मा सम्यक्तादियु ध्यानं न सम्यक् संविधास्यति ॥१॥ इत्यादि
पात्रस्याप्युपयोगः, अशुद्धस्यान्नादेर्यहणेन तत्परिष्ठापनं, संसत्तात्र-
स्याविराधनात् । प्रमादात्पूतकसहितस्य तण्डुलोदकादेर्यहणे
सति तत्परिष्ठापनासुखं च । एवमादयोऽन्येऽपि पात्रग्रहणे
गुणाः ।

यदाहुः—

‘कृकायरकण्डा पायग्रहणं जिणेहिं पन्नत्तं ।

जे अ गुणा भंभोए हयंति ते पायग्रहणे वि ॥ १ ॥

तत्र पत्रद्वयग्रहणस्य पादयोः स्थलेन पीडकत्वकण्डायां कारकेण सति ताभ्यामायं
विचारयति ।

११. तृणग्रहणं इत्यनेनैवानिवारणाय धर्मशुक्लध्यानार्थम् ।

दिट्ठं कप्पग्रहणं गिलाणमरणद्वया चेव ॥ १ ॥

१२. यत्र कृकायरकण्डायां पायग्रहणं जिणेहिं पन्नत्तम् ।

जे अ गुणा भंभोए हयंति ते पायग्रहणे वि ॥ १ ॥

‘यतरंतवान्वुहा मेधा एसा गुरुभमहुवगे ।

साधारणोन्नतान्विकारणा पायगहणं तु ॥ २ ॥

ननु तीर्थकराणां वस्तुपात्रपरिभोगो न श्रूयते, तीर्थकर-
चरितानुकारय तच्छिष्याणां युक्तः । वदन्ति हि—

‘आरिमयं गुरुनिष्ठं मीसेण वि तारिसेण हविषव्वम् ।

इति मैवं बोचः—

अच्छिद्रपाणयस्तीर्थकराः, अपि चन्द्रादित्यौ यावच्छिखा
गच्छति ; न तु पानीयविन्दुरप्यधः पतति ; चतुर्विधज्ञानबलाच्च ते
संमत्तासंस्तुतामन्नं सप्तसमवसं च जलादि ज्ञात्वा निर्दोषसेवोपाददते,
इति नैषां पात्रधारणे गुणः । वस्तुं तु दीक्षाकाले तीर्थकरा अपि
गृह्णन्ति ।

यदाहुः—

‘मव्वे वि एगदूसेण निगया जिणवरा चउव्वीसे ।

न य माम अणुलिंगे न य गिहिलिंगे कुलिंगे वा ॥ १ ॥

परमार्थं च—

(१) ग्लानघालहृत्वात् शिष्यकात् प्राधूर्णिकाद् गुरोरसहिष्युवगात् ।

साधारणावपहासविकारणात् पात्रग्रहणं तु ॥ २ ॥

(२) यादृशं गुरुसिद्धं शिष्येणापि तादृशेन भवितव्यम् ।

(३) सर्वेऽपि एकदूष्येण निर्गता स्निग्धवराश्चतुर्विधाः ।

न च नामान्तलिङ्गे न च गृहिलिङ्गे कुलिङ्गे वा ॥ १ ॥

'सिवेमि जे अईया जे अणागया जे अ वट्टमाणा ते सबे सोवहिधम्हो देसियव्वो त्ति कट्टु एगं देवदूसमादाय निक्खमिंसु निक्खामंति निक्खमिस्संति वा ।

प्रव्रज्योत्तरकालं च सर्वबाधासहत्वान्न वस्त्रेण प्रयोजनमिति यथाकथञ्चित्तदपैतु नाम । गुरुलिङ्गानुवर्त्तनं च तच्छिष्याणां यदुक्तं, तदैरावणानुकरणमिव सामान्यकरिणाम् । किं च । तीर्थ-करानुकारमिच्छद्भिर्मठे निवसनमाधाकर्मिकादिपरिभोगस्तैलाभ्यङ्गोऽङ्गारशकटीसेवनं तृणपटीपरिधानं कमण्डलुधारणं बहुसाधु-मध्ये निवामण्डलस्थानां धर्मदेशनायाः करणं शिष्यशिष्यादीनां दिकं सर्वमविधेयं स्यात्, तच्च कुर्वन्ति ।

कम्वलस्य च वर्षासु बहिर्निर्गतानां तात्कालिकवृष्ट्यावपक्वाय-रक्षणमुपयोगः, बालवृद्धग्लाननिमित्तं वर्षेत्यपि जलधरं भित्ताये निःसरतां कम्वलावृतदेहानां न तथाविधावपक्वायविराधना, उधार-प्रस्त्रवणादिपीडितानां कम्वलावृतदेहानां गच्छतामपि न तथा विधा विराधना । छवाद्याच्छादितानां कम्वलमन्तरणापि गच्छतां को दोष इति चेत् । न । 'छत्तस्म य धारणद्वारा' इत्यागमनं छदस्य प्रतिपिडत्वात् ॥ रजोहरणं पुनः साक्षाज्जीवरक्षाश्च प्रति-लेखनाकारित्वादुपयोगीति कस्तथ विधाद कुर्यात् । मूल-वस्त्रमपि सम्प्राप्तिमत्रावरक्षणादुपयोग्यत्वात् विराधमानवाद्याय

कायजीवरक्षणान्मुखे धूलिप्रवेशरक्षणाञ्चोपयोगि । पीठफलकयो-
र्वर्षासु पनककुन्द्यादिसंसक्तायां भुवि भूशयनस्य प्रतिपिद्धत्वाच्छय-
नासनादावुपयोगः । शय्यासंस्तारकयोश्च शीतोष्णकालयोः
शयनादावुपयोगः । वसतिश्च निवासार्थं यतीनामत्यन्तोपकारिणी ।

यदाह—

‘जो देइ उवस्सयं मुणिवराण णेगगुणजोगधारीण ।

तेणं दिणा वत्थसुपाणसयणासणविकप्पा ॥ १ ॥

‘जं तत्थ ठियाण भवे सव्वेसिं तेण तेमिमुवञ्चीगो ।

रक्खपरिपालणा वि, अतो दिणा एव ते सव्वे ॥ २ ॥

‘सीयायवचीराणं दंसाणं तह य वानमसगाणं ।

रक्खंतेो मुणिवसंसे सुरलीयसुहं समज्जिणइ ॥ ३ ॥

एवं यदन्यदप्यौघिकसौपत्रहिकं वा धर्मोपकरणं तत्साधूनां
धारयतां न दोषः ; तद्घातृणां तु सतरां गुण एव ॥

उपकरणमानं तु—

(१) यो ददात्युपाश्रयं समिवराणाभिरुत्तुष्टयोगधारिणाम् ।

तेन दत्ता वत्थसुपाणसयणासणविकप्पाः ॥ १ ॥

(२) यस्तत्र स्थितामां भवेत् कर्षेयां तेन तेपातपयोगः ।

रणापरिपालना अपि, अतो दत्ता एव ते सव्वे ॥ २ ॥

(३) शीतातपशीरेभ्यो हर्षेभ्यश्च वा वाक्कण्ठेभ्यः ।

रक्षन् मुणिरपमान् सुरलीयसुहं रक्षति ॥ ३ ॥

कृतकारितानुमतिप्रमेदारम्भवर्जिताः ।

सौक्ष्मिकतानमनसो यतयः पात्रमुत्तमम् ॥ ३० ॥

सम्यग्दर्शनवन्तस्तु देशचारित्रयोगिनः ।

यतिधर्मेच्छवः पात्रं मध्यमं गृहमेधिनः ॥ ३१ ॥

सम्यक्त्वाभात्रसन्तुष्टा व्रतशीलेषु निःसङ्गाः ।

तीर्थप्रभावनोद्युक्ता जघन्यं पात्रमुच्यते ॥ ३२ ॥

कुशास्त्रश्रवणोत्पन्नवैराग्यान्निष्परिग्रहाः ।

ब्रह्मचर्यरताः स्तेयमृपाहिंसापराङ्मुखाः ॥ ३३ ॥

घोरव्रता मौनजुपः कन्दमूलफलाशिनः ।

शिलोच्छ्वत्तयः पत्रभोजिनो भैक्षजीविनः ॥ ३४ ॥

कपायवस्त्रा निर्वस्त्राः शिखामीण्डाजटाधराः ।

एकदण्डास्त्रिदण्डा वा गृहारण्यनिवासिनः ॥ ३५ ॥

पञ्चाग्निसाधका ग्रीष्मे गलन्तीधारिणो हिमे ।

भस्माङ्गरागाः खट्वाङ्गकपालास्थिविभूषणाः ॥ ३६ ॥

स्यत्रुडरा धर्मवन्तोऽपि मिथ्यादर्शनदूषिताः ।

जिनधर्मद्विषो मूढाः कुपात्रं स्युः कुतीथिनः ॥ ३७ ॥

प्राणिप्राणापहरणा मृपावादपरायणाः ।

परम्वहर्णोद्युक्ताः प्रकामं कामगर्दभाः ॥ ३८ ॥

परिग्रहार्थरता न सन्तुष्टाः कदाचन ।

सांसागिनो मद्यरताः कोपनाः कलहप्रियाः ॥ ३९ ॥

第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号

第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号

第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号

第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号

第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号

第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号

第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号

第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号

第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号

第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号

第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号

第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号

第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号

第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号

第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号

第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号

第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号

第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号

第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号

第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号

第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号 第 100 号

第 100 号 第 100 号

जिनानां दानदातारः प्रथमे मोक्षगामिनः ।

धनाढ्यो दानधर्माद्धोधिव्रीजमुपार्जयन् ॥ ५० ॥

जिनानां पारणे भिक्षादातृणां मन्दिराजिरे ।

हर्षोत्कर्षपराः सद्यः पुष्पवृष्टिं व्यधुः सुराः ॥ ५१ ॥

इत्यतिथिसंविभागव्रतमेतदुदीरितं प्रपञ्चेन ।

देयादेये पात्रापात्रे ज्ञात्वा यथोचितं कुर्यात् ॥ ५२ ॥ ८७ ॥

यद्यपि विवेकिनः श्रद्धावतः सत्पात्रदाने साक्षात्पारम्पर्येण वा
मोक्षः फलं, तथापि सुग्धजनानुग्रहार्थं पात्रदानस्य प्रामाणिकं
फलमाह —

पश्य सङ्गमको नाम सम्पदं वत्सपालकः ।

चमत्कारकरीं प्राप मुनिदानप्रभावतः ॥ ८८ ॥

पश्यत्यनेन सुग्धवृद्धिमभिमुखयति । सङ्गमको नामिति सङ्गमकाभि-
धानः, वत्सपालो वत्सपालनजीवकः, चमत्कारकरीं सम्पदं प्रापः
कृतः, मुनिदानप्रभावतः । अत्र सङ्गमकस्य पारम्पर्येण मोक्षादि
फलमस्ति, तथापि प्रामाणिकफलमभिधानरम्येन स नीतिः ।
सङ्गमकमस्ति न सम्पदायमात्रम् ।

संज्ञा —

सङ्गमको नाम निःसंशयप्राप्तानामुत्तमः ।

तुल्यसुखदातारश्च सुखदश्च नियतः ॥ ८९ ॥

सोऽचिन्तयद्विदं चिन्तामाणिक्यमिव चेतनम् ।

जङ्गमः कल्पगाखीव कामधेनुग्विवाप्रशः ॥ १२ ॥

साधु साधु महामाधुर्महाग्यैर्यमाययौ ।

कुतोऽन्यथा वराकस्य समेदृक्पात्रमङ्गमः ? ॥ १३ ॥

भाग्योदयेन केनापि समाद्य समपद्यत ।

चित्तं वित्तं च पात्रं च त्रिवेणीमङ्गमो ह्ययम् ॥ १४ ॥

इत्यसौ स्थानसुत्पाद्य पायसं साधवे ददौ ।

जयाहानुयहायाम्य महाकारुणिको मुनिः ॥ १५ ॥

ययौ च स मुनिर्गेहान्मध्याद् धन्याऽपि निर्ययौ ।

• मन्ये भुक्तमनेनेति ददौ सा पायसं पुनः ॥ १६ ॥

तत्पायसमदत्तः सन्नाकण्डं वुभुजोऽथ सः ।

तदजीर्णेन यामिन्यां स्मरन् साधुं व्यपद्यत ॥ १७ ॥

तेन दानप्रभावेण सोऽथ राजगृहे पुरे ।

गोभद्रेभ्यस्य भार्याया भद्राया उदरेऽभवत् ॥ १८ ॥

शालिक्षेत्रं मुनिष्यन्नं स्वप्नेऽपश्यच्च सा ततः ।

भर्तुः शशंस, सोऽप्यस्याः सन्तुः स्यादित्यचीकथत् ॥ १९ ॥

चेद्दानधर्मकर्माणि करोमीति बभार सा ।

दीहदं तं तु गोभद्रः पूरयामास भद्रधीः ॥ २० ॥

पूर्णे काले ततो भद्रा द्युतिद्योतितदिग्मुखम् ।

असूत तनयं रत्नं विदूरं गिरिभूरिव ॥ २१ ॥

दृष्टस्वप्नानुसारेण सूनोस्तस्य शुभे दिने ।

चक्रतुः पितरौ शालिभद्र इत्यभिधां शुभाम् ॥ २२ ॥

'धात्रीभिः पञ्चभिः पाल्यमानः स वदधे क्रमात् ।
 किञ्चिद्दूनाष्टवर्षः सन् पित्राऽप्यध्यापितः कलाः ॥ २३ ॥
 संप्राप्तयौवनयामौ युवतीजनवल्लभः ।
 सवयोभिः समं रेमे प्रद्युम्न इव नूतनः ॥ २४ ॥
 तत्पुरश्चेष्टिनोऽथैत्य कन्या द्वात्रिंशतं निजाः ।
 प्रदातुं शालिभद्राय भद्रानाथं ययाचिरे ॥ २५ ॥
 अथ प्रहृष्टो गोभद्रः शालिभद्रेण सादरम् ।
 सर्वलक्षणसंपूर्णाः कन्यकाः पर्यणाययत् ॥ २६ ॥
 शालिभद्रस्ततो रम्ये विमान इव मन्दिरं ।
 विललास समं ताभिः पतिर्दिविपदामिव ॥ २७ ॥
 विवेदानन्दमग्नीऽयं न रात्रिं न च वासरम् ।
 तस्यापूरयतां भोगसामग्रीं पितरौ स्वयम् ॥ २८ ॥
 श्रीवीरपादमूलेऽथ गोभद्रो व्रतमग्रहीत् ।
 कृत्वा चानशनं मृत्वा देवलोकां जगाम 'च ॥ २९ ॥
 अवधिज्ञानतो ज्ञात्वा शालिभद्रं निजात्मजम् ।
 तत्पुण्यावर्जितः सोऽभूत्पुत्रवात्सल्यतत्परः ॥ ३० ॥
 दिव्यानि वस्त्रनेपथ्यादीन्त्यस्य प्रतिवामरम् ।
 सभार्यस्यार्पयामास कल्पशाखीव सोऽमरः ॥ ३१ ॥
 यद्यन्मर्त्योचितं कार्यं भद्रा तत्तदमाधयत् ।
 पूर्वदानप्रभावेण भोगान् सोऽभुङ्क्त केवलम् ॥ ३२ ॥

तृतीयः प्रकाशः ।

विचित्रवस्त्रमाणिक्यचित्रकल्पयिीं ततः ।

आराजहर्म्यं खगृहादृशोभां व्यधत्त सा ॥ ४४ ॥

तयाऽऽहृतस्ततो राजा कृतां सद्यः सुरैरिव ।

विभावयन् हृदयोभां शालिभद्रगृहं ययौ ॥ ४५ ॥

स्वर्णस्तम्भोपरि प्रेङ्खदिन्द्रनीलाश्मतीरणम् ।

मौक्तिकस्वस्तिकश्रेणिदन्तुरद्वारभूतलम् ॥ ४६ ॥

दिव्यवल्लकृतोष्णोच्चं सुगन्धिद्रव्यधूपितम् ।

भुवि दिव्यविमानानां प्रतिमानमिध स्थितम् ॥ ४७ ॥

तद्विदंशं विशामीशो विस्मयस्मेरलोचनः ।

भूमिकायां चतुर्थ्यां तु सिंहासन उपाविशत् ॥ ४८ ॥

सप्तम्यां भुवि भद्रेत्य शालिभद्रं ततोऽवदत् ।

इहायातः श्रेणिकोऽस्ति तं द्रष्टुं क्षणमेहि तत् ॥ ४९ ॥

अम्ब ! त्वमेव यद्वेत्सि तमर्थं कारय स्वयम् ।

किं मया तत्र कर्तव्यं स भद्रामित्यभाषत ? ॥ ५० ॥

ततो भद्राऽप्युवाचैनं कृतव्यं वस्तु न ह्यदः ।

किन्त्वमौ सर्वलोकानां युष्माकमपि च प्रभुः ॥ ५१ ॥

तच्छ्रुत्वा शालिभद्रोऽपि सविषादमचिन्तयत् ।

धिक् सांसारिकमैश्वर्यं यन्ममाप्यपरः प्रभुः ॥ ५२ ॥

भागिभोगैरिवेभिर्मे भोगैरलमतः परम् ।

दीक्षां मङ्क्षु यहीष्यामि श्रीवीरचरणान्तिके ॥ ५३ ॥

एवं संवेगयुक्तोऽपि स मातृरूपरोधतः ।

सभार्योऽभ्येत्य राजानमनमद्दिनयान्वितः ॥ ५४ ॥

सखजे श्रेणिकेनाथ स्वाङ्गे सुत इवासितः ।

स्नेहाच्छिरसि चाघ्रातः क्षणाच्चायूणि सोऽमुचत् ॥ ५५ ॥

ततो भद्रा जगादैवं देवायं मुच्यतां यतः ।

मानुष्यमाल्यगन्धेन मनुष्योऽप्येष बाध्यते ॥ ५६ ॥

देवभूयं गतः श्रेष्ठो सभार्यस्यास्य यच्छति ।

दिव्यनेपथ्यवस्त्राङ्गरागादीन् प्रतिवासरम् ॥ ५७ ॥

ततो राज्ञा विसृष्टोऽसौ ययौ सप्तमभूमिकाम् ।

इहैव भोक्तव्यमिति विज्ञप्तो भद्रया नृपः ॥ ५८ ॥

भद्रादाचिष्यतो राजा प्रत्यपद्यत तत्तथा ।

सद्यः साऽसाधयत्सर्वं श्रौमतां किं न सिध्यति ? ॥ ५९ ॥

सस्त्री स्नानीयतैलाम्बुचूर्णैस्तूर्णं ततो नृपः ।

अङ्गुलीयं तदङ्गुल्याः क्रीडावाप्यां पपात च ॥ ६० ॥

यावदन्वेषयामास भूपतिस्तदितस्ततः ।

तावद्भद्राऽऽदिशहासीं वाप्यभोऽन्यत्र नाय्यताम् ॥ ६१ ॥

तथाकृते तथा चित्रदिव्याभरणमध्यगम् ।

अङ्गारामं स्वाङ्गुलीयं दृष्ट्वा राजा विसिम्पिबे ॥ ६२ ॥

किमेतदिति राज्ञोक्ता दास्यवोचदिहान्वहम् ! ।

निर्माल्यं शालिभद्रस्य सभार्यस्य निधीयते ॥ ६३ ॥

सर्वथा धन्य एवैष धन्योऽहमपि संप्रति ।
 राज्ये यस्येदृशाः सन्ति विममर्शेति भूपतिः ॥ ६४ ॥
 वुभुजे सपरीवारो भूभुजामग्रणीस्ततः ।
 चित्रालङ्कारवस्त्राद्यैरर्चितश्च गृहं ययौ ॥ ६५ ॥
 शालिभद्रोऽपि संसारविमोक्षं यावदिच्छति ।
 अभ्येत्य धर्मसुहृदा विज्ञप्तस्तावदीदृशम् ॥ ६६ ॥
 आगाच्चतुर्ज्ञानधरः सुरासुरनमस्कृतः ।
 सूक्तो धर्म इवोद्याने धर्मघोषाभिधो मुनिः ॥ ६७ ॥
 शालिभद्रस्ततो हर्षादधिरुह्य रथं ययौ ।
 आचार्यपादान् वन्दित्वा साधूंष्योपाविशत्पुरः ॥ ६८ ॥
 स सूरिर्देशनां कुर्वन् नत्वा तेनेत्यष्टच्छत ।
 भगवन् ! कर्मणा केन प्रभुरन्यो न जायते ? ॥ ६९ ॥
 भगवानप्युवाचेदं दीक्षां गृह्णन्ति ये 'जनाः ।
 अग्निपस्यापि जगतः स्वामिभावं भजन्ति ते ॥ ७० ॥
 यद्येवं नाथ ! तद्वत्वा निजामापृच्छ मातरम् ।
 गृहीष्यामि व्रतमिति शालिभद्रो व्यजिज्ञपत् ॥ ७१ ॥
 न प्रमादो विधातव्य इत्युक्तः सूरिणा ततः ।
 शालिभद्रो गृहं गत्वा भद्रां नत्वेत्यभाषत ॥ ७२ ॥
 धर्मः श्रीधर्मघोषस्य सूरैरथ मुखाम्बुजात् ।
 विश्वदुःखविमोक्षस्योपायभूतो मया श्रुतः ॥ ७३ ॥

अकार्षीः माध्विदं वत्स ! पितृस्तस्यामि नन्दनः ।

प्रमग्नमेति भद्राऽपि गालिभद्रं प्रसीदतः ॥ ७४ ॥

भोऽप्यचोददितं मातृत्वं चेत्तत् प्रसीद मे ।

यत्तोषामि व्रतमहं ननु तस्य पितुः सुतः ॥ ७५ ॥

माऽप्यवर्दीदितं वत्स ! युक्तस्तेऽसौ व्रतोद्यमः ।

क्षित्यत लोहचणकाश्चर्णीया निरन्तरम् ॥ ७६ ॥

सकुमारः प्रकट्याऽपि दिव्यभोग्यं लालितः ।

अमृतं तर्णीक इव कथं त्वं वक्ष्यसि व्रतम् ॥ ७७ ॥

गालिभद्रो, पृथगेव पुराणि भोगलालिनाः ।

यमदा व्रतकथानां कावरा एव भवन्ति ॥ ७८ ॥

तत्र भोगान् कस्यचित्प्रसादात्प्रमत्तान् महेश्वर ।

इत्यप्यभादुन वत्स ! इत्याद्या इत्युवाच सा ॥ ७९ ॥

गालिभद्रस्तथा सदाऽननं यतिपदा यतः ।

सर्वभोगं कुर्वन् स भुञ्जीत सा दिने दिने ॥ ८० ॥

इत्यतः सर्वभोगं लभ्यते इत्यादि सा महेश्वर ।

इत्युवाच गालिभद्रस्तथा कुर्वन् सर्वभोगं यतिपदा यतः ।

सर्वभोगं कुर्वन् स भुञ्जीत सा दिने दिने ॥ ८१ ॥

इत्यतः सर्वभोगं लभ्यते इत्यादि सा महेश्वर ।

इत्युवाच गालिभद्रस्तथा कुर्वन् सर्वभोगं यतिपदा यतः ।

सर्वभोगं कुर्वन् स भुञ्जीत सा दिने दिने ॥ ८२ ॥

तदाऽऽयान्ती पुरे तस्मिन्विक्रेतुं दधिसर्पिणी ।
 शालिभद्रस्य प्राग्जन्ममाता धन्याऽभवत्पुरः ॥ ५ ॥
 शालिभद्रं तु सा प्रेक्ष्य सञ्जात'प्रस्रवस्तनी ।
 वन्दित्वा चरणी भक्त्या हाम्यामपि ददौ दधि ॥ ६ ॥
 श्रीवीरस्यान्तिके गत्वा तदालोच्य कृताञ्जलिः ।
 शालिभद्रोऽवदत्स्वामिन्मातृतः पारणं कथम् ? ॥ ७ ॥
 सर्वज्ञोऽप्याचचक्षेऽथ शालिभद्र ! महासुने ! ।
 प्राग्जन्ममातरं धन्यामन्यदप्यन्यजन्मजम् ॥ ८ ॥
 कृत्वा पारणकं दध्नाऽऽपृच्छ च स्वामिनं ततः ।
 वैभाराद्रिं ययौ शालिभद्रो धन्यसमन्वितः ॥ ९ ॥
 शिलातले शालिभद्रः सधन्यः प्रतिलेखिते ।
 पादपोषणं नाम तत्रानशनमाश्रयत् ॥ १० ॥
 तदा च भद्रा तन्माता श्रेणिकथ महीपतिः ।
 आजगमतुर्भक्तियुक्ती श्रीवीरचरणान्तिकम् ॥ ११ ॥
 ततो भद्राऽवदद्वन्द्यशालिभद्रौ क तौ मुनी ? ।
 भिक्षार्थं नागती कस्मादस्मद्देशं जगत्पते ! ॥ १२ ॥
 सर्वज्ञोऽपि वभापे तौ त्वद्देशमनि मुनी गतौ ।
 ज्ञातौ न तु भवत्येहागमनव्यग्रचित्तया ॥ १३ ॥
 प्राग्जन्ममाता त्वत्सूनीर्धन्या यान्ती पुरं प्रति ।
 ददौ दधि तयोस्तेन पारणं चक्रतुथ तौ ॥ १४ ॥

उभावथ महासत्त्वौ 'सत्वरौ भवमुज्झितुम् ।
 वैभारपर्वते गत्वाऽनशनं तौ प्रचक्रतुः ॥ १५ ॥
 श्रेणिकेन समं भद्रा वैभाराद्रिं ययौ ततः ।
 तथास्थितावपश्यच्च तावश्मघटिताविव ॥ १६ ॥
 तत्कष्टमथ पश्यन्ती स्मरन्ती तत्सुखानि च ।
 साऽरोदीद्रोदयन्तीव वैभाराद्रिं प्रतिस्ननैः ॥ १७ ॥
 आयातोऽपि गृहं वत्स ! मया तु स्वल्पभाग्यया ।
 न ज्ञातोऽसि प्रमादेनाप्रसादं मा कृथा मयि ॥ १८ ॥
 यद्यपि त्यक्तवान्नस्त्वं तथापि निजदर्शनात् ।
 आनन्दयिष्यसि दृशी पुरेत्यासीन्ननोरथः ॥ १९ ॥
 आरम्भेणामुना पुत्र ! शरीरत्यागहेतुना ।
 मनोरथं तमपि मे भङ्क्तुमस्युद्यतोऽधुना ॥ २० ॥
 प्रारब्धं यत्तपस्तत्र न ते विघ्नीभवाम्यहम् ।
 किन्त्वेतत्कर्कशतमं शिलातलमितो भव ॥ २१ ॥
 अयोचे श्रेणिको हर्षस्थाने 'किमग्न ! रोदिषि ? ।
 ईदृग् यस्याः सुतः स्त्रीषु 'त्वमेका पुत्रवत्यसि ॥ २२ ॥
 तत्त्वज्ञोऽयं महासत्त्वस्यक्ता तृणमिव श्रियम् ।
 प्रपदे स्वामिनः पादान् साक्षादिव परं पदम् ॥ २३ ॥

(१) अथ मातरं ।

(२) अथ त्वमेका ।

(३) अग्नयः किं नाम ।

असौ जगत्स्वामिशिष्यानुरूपं तप्यते तपः ।

सुधाऽनुतप्यते सुधे ! किं त्वया स्त्रीस्वभावतः ? ॥ २४ ॥

भद्रैवं बोधिता राज्ञां वन्दित्वा तौ महामुनी ।

विमनस्का निजं धाम जगाम श्रेणिकस्तथा ॥ २५ ॥

मृत्वा ततस्तौ सर्वार्थसिद्धयर्थं बभूवतुः ।

सुरोत्तमौ त्रयस्त्रिंशत्सागरप्रमितायुषौ ॥ २६ ॥

सत्पात्रदानफलसम्पदमद्वितीयां

स प्राप सङ्गमक आयतिवर्द्धमानाम् ।

कार्यो नरैरवितथातिथिसंविभागे

भाग्यार्थिभिर्ननु ततः सततं प्रयत्नः ॥ १२७ ॥

॥ इति सङ्गमककथानकम् ॥ ८८ ॥

उक्तानि द्वादशव्रतानि, अथ तच्छेषमतिचाररक्षणलक्षणं

प्रस्तोतुमाह—

व्रतानि सातिचाराणि सुहृताय भवन्ति न ।

अतिचारास्ततो हेयाः पञ्च पञ्च व्रते व्रते ॥ ८९ ॥

अतिचारो मालिन्यं तद्युक्तानि व्रतानि न सुहृताय भवन्ति,
तदर्थमेवैकेकस्मिन् व्रते पञ्च पञ्चातिचाराः परिहरणीयाः । ननु
सर्वधिरतावेवातिचारा भवन्ति, संज्वलनोदय एव तेषामभि-
धानात् ।

यदाह—

‘सर्व्वेवि अ अइआरा संजलणाणं तु उदयती हुंति ।

मूलच्छिज्जं पुण होइ वारसण्हं कसायाणं ॥ १ ॥

संज्वलनोदयश्च सर्व्वविरतानामेव, देशविरतानां तु प्रत्याख्याना-
वरणोदय इति न देशविरतावतिचारसम्भवः । युज्यते चैतत्,
अल्पीयस्वात्तस्याः, कुन्युशरीरे व्रणाद्यभाववत् ।

तथाहि—

प्रथमाणव्रते स्थूलं सङ्कल्पं निरपराधं द्विविधं त्रिविधेनेत्यादि-
विकल्पैर्विशेषितत्वेनातिसूक्ष्मतां गते देशाभावात्कथं देशविराधना-
रूपा अतिचारा भवन्तु, अतः सर्व्वनाश एव तस्योपपद्यते । महा-
व्रतेषु तु ते संभवन्ति, महत्त्वादेव ; हस्तिशरीरे व्रणपट्टवत्यादि-
वदिति । उच्यते । देशविरतावतिचारा न संभवन्तीत्यसङ्गतम् ।
उपासकदशादिषु प्रतिव्रतमतिचारपञ्चकाभिधानात् । अथ भङ्गा
एव ते, न त्वतिचाराः । नैवम् । भङ्गाद्भेदेनातिचारस्यागमि
संमतत्वात् । यच्चोक्तम् । सर्व्वेऽप्यतिचाराः संज्वलनोदय एव ।
तत्कृत्यम् । केवलं सर्व्वविरतिचारित्रमेवात्रित्य तदुच्यते, न तु
सम्यक्तदेशविरता । यतः—सर्व्वेवि अ अइआरा इत्यादि गाथाया
एवं व्याख्या—संज्वलनानामोदये सर्व्वविरतावतिचारा भवन्ति,
शेषोदये तु मूलच्छेद्यमेव तस्याम् । एवं च न देशविरतावति-
चाराभावः ॥ ८८ ॥

(१) सर्व्वेऽप्यतिचाराः संज्वलनानां तु उदयती भवन्ति ।

मूलच्छेद्यं पुनर्भवति हादशानां अयादायाम् ॥ १ ॥

विच्छेदोऽधिकभाराधिरोपणम् ।

रोधश्चाहिंसायां परिकीर्तिताः ॥८८॥

ति अमी पञ्चातिचाराः—बन्धो रज्ज्वादिना
त्वणम् ; स्वपुत्रादीनामपि विनयग्राहणार्थं
देत्युक्तम् ; क्रोधात् प्रबलकपायोदयाद्यो
ः १ । कृविः शरीरं त्वग्वा, तस्याः छेदो
पादवस्त्रीकोपहतपादस्य पुत्रादेरपि क्रियते
तं । क्रोधाद्यः कृविच्छेदः स द्वितीयोऽति-
दुःशङ्क्यस्य भारस्यारोपणं गो-कारभ-रासभ-
गिरसि वा घाहनायाधिरोपणम् ; इत्यापि
नेन क्रोधात्तदुपलक्षितान्नाभाषा यदधिक-
ऽतिचारः २ । प्रहारो लघुडादिना ताडनं
तिचारः ४ । अन्नादिरोधो भोजनपानादे-
पक्षमोऽतिचारः ५ । अन्न चायमायस्यवा-
न्यो द्विपदानां चतुष्पदाना वा स्यात्, सोऽपि
तानर्थकस्तावद् विधातुं न युज्यते, सार्धकः
पिक्तो निरपेक्षः, ततः सार्धको यो दान-
यस्य प्रदीपनादिषु मोक्षदितुं हेतुं वा
त् निसलमत्यर्थं दध्यते । एवं तावत्

न बहुना ? मूलगुणस्याहिंसा लक्षणस्यातिचारो यथा न भवति
या यतनया वर्तनीयम् । ननु हिंसैव यावकेण प्रत्याख्याता
नो बन्धादिकरणेऽपि न दोषो हिंसाविरतेरखण्डितत्वात् ;
य बन्धादयोऽपि प्रत्याख्यातास्तदा तत्करणे व्रतभङ्ग एव, विरति-
खण्डनात् । किञ्च । बन्धादीनां प्रत्याख्येयत्वे व्रतेयत्ता 'विशीर्यते' ;
तेव्रतमतिचारव्रतानामाधिक्यादिति । एवं च न बन्धादीना-
तिचारतेति । उच्यते — सत्त्वं हिंसैव प्रत्याख्याता न बन्धादयः,
बलं तत्प्रत्याख्याने अर्थतन्त्रेऽपि प्रत्याख्याता द्रष्टव्याः, हिंसा-
यत्वात्तेषाम् । न च बन्धादिकरणेऽपि व्रतभङ्गः किन्त्वतिचार
य । कथम् । इह द्विविधं व्रतम्- अन्तर्वृत्त्या बहिर्वृत्त्या च ; तत्र
मारयामीति विकल्पाभावेन यदा कोपाद्याविशात्परप्राणप्रहाण-
विगणयन् बन्धादौ प्रवर्तते न च हिंसा भवति, तदा
देयताविरत्यनपेक्षप्रवृत्तत्वेनान्तर्वृत्त्या व्रतस्य भङ्गः, हिंसाया
भावाच्च बहिर्वृत्त्या पालनमिति । देशस्य भङ्गनादेशस्यैव
लनादतिचारव्यपदेशः प्रवर्तते ।

अदुक्तम्—

मारयामीति कृतव्रतस्य विनैव मृत्युं क इहातिचारः ? ।

न गच्छते यः कुपितो बन्धादीन् करोत्यसौ स्यान्नियमाऽनपेक्षः ॥ १ ॥

एतोरभावान्नियमोऽस्ति तस्य कोपाद्याहीनतया तु भग्नः ।

देशस्य भङ्गादनुपालनाच्च पूज्या अतीचारमुदाहरन्ति ॥ २ ॥

यच्चोक्तम्—व्रतेयत्ता 'विगीर्येत' इति । तदयुक्तम् । विशुद्धाहिंसा-
सद्भावे हि बन्धादीनामभाव एव । तत् स्थितमेतद्व्यादयोऽति-
चारा एव । बन्धादिग्रहणस्य चोपलक्षणत्वान्मन्वतन्त्रप्रयोगादयोऽ-
न्येऽप्यतिचारतया ज्ञेयाः ॥ ६० ॥

अथ द्वितीयस्य व्रतस्यातिचारानाह—

मिथ्योपदेशः सहसाऽभ्याख्यानं गुह्यभाषणम् ।

विश्वस्तमन्वभेदश्च कूटलेखश्च सूनृते ॥ ६१ ॥

मिथ्योपदेशोऽसदुपदेशः, प्रतिपन्नसत्यव्रतस्य हि परपीडाकरं वचन-
मसत्यमेव, ततः प्रमादात्परपीडाकरणे उपदेशे अतिचारो यथा,
वाह्यन्तां खरोद्गादयो हन्यन्तां दस्यव इति । यद्वा । यथास्थितोऽर्थ-
स्तथोपदेशः साधीयान्, विपरीतस्तु अवयार्थोपदेशो यथा—परेण
सन्देहापन्नेन पृष्ठे न तथोपदेशः । यद्वा । विवादे स्वयं परेण वा
अन्यतराभिसन्धानोपायोपदेश इति प्रथमोऽतिचारः १ । सहसा
अनालोच्याभ्याख्यानमसहोपाधारोपणं यथा—चौरस्त्व पारदारिको
वेत्यादि । अन्ये तु सहसाऽभ्याख्यानस्थाने रहस्याभ्याख्यानं पठन्ति ;
व्याचक्षते च—रह एकान्तस्तत्र भवं रहस्यं रहस्येनाभ्याख्यानमभि-
गंसनमनदधारोपणं, रहस्याभ्याख्यानं यथा—यदि वृद्धा स्त्री
ततस्तस्यै कथयति,—अयं तव भर्ता तरुण्यामतिप्रसक्तः, अथ
तरुणी तत एवमाह—अयं ते भर्ता प्रौढचेष्टितायां मध्यमवयसि
योपिति प्रसक्तः, तथाऽयं खरकामो मृदुकाम इति वा परिहसति,

तथा स्त्रियमभ्याख्याति भर्तुः पुरः - यथा पत्नी ते कथयति एवमयं
मां रहसि कामगर्दभः खलीकरोति, अथवा दम्पत्योरन्यस्य वा
पुंसः स्त्रिया वा येन रागप्रकर्ष उत्पद्यते तेन तादृशा रहस्येनानेक-
प्रकारेणाभिगमनं हास्यक्रीडादिना नत्वभिनिवेशेन ; तथा सति
व्रतभङ्ग एव स्यात् ।

यदाह

‘सहसामकवाणाई जाणंतो जइ करेज्ज तो भंगी ।

जइ पुण्ण णामोगाईहिंतो तो होइ अइयारो ॥ १ ॥

इति द्वितीयोऽतिचारः २ । तथा गुह्यं गूहनीयं न, सर्वस्मै यत्कथनीयं
राजादिकार्यमंबद्धं तस्यानधिकृतेनैवाकारेङ्गितादिभिर्ज्ञात्वा-
ऽन्यस्मै प्रकाशनं गुह्यभाषणं यथा—एते ह्रीदमिदं च राज-
विरुद्धादिकं मन्त्रयन्ते, अथवा गुह्यभाषणं पैश्वर्यं यथा—इयोः
प्रीती सत्यामेकस्याकारादिनोपलभ्याभिप्रायमितरस्य तथा
कथयति यथा प्रीतिः प्रणयति । इति तृतीयोऽतिचारः ३ । तथा
विश्वस्ता विश्वासमुपगता ये मितकलत्रादयस्तेषां मन्त्रो मन्त्रणं
तस्य भेटः प्रकाशनं तस्यानुवादरूपत्वेन, सत्यत्वात् यद्यपि नाति-
चारता घटते तथापि मन्त्रितार्थप्रकाशनजनितलज्जादितो मित-
कलत्रादेर्मरणादिसम्भवेन परमार्थतोऽस्यासत्यत्वात् कथङ्गिङ्ग-
रूपत्वेनातिचारतैव । गुह्यभाषणे गुह्यमाकारादिना विश्वायानधि-

(१) सहसामकवाणाई जाणंतो जइ करेज्ज तो भङ्गः ।

यदि पुनरुणामोगादिभ्यस्ततो भवत्यतिचारः १ । १ ।

कृत एव गुह्यं प्रकाशयति, इह तु स्वयं मन्त्रयित्वेव मन्त्रं भिनत्ती-
त्यनयोर्भेदः । इति चतुर्थोऽतिचारः ४ । तथा कूटमसङ्गतं तस्य
लेखो लेखनं कूटलेखः, अन्यस्वरूपाक्षरमुद्राकरणम्, एतच्च यद्यपि
कायेनासत्यां वाचं न वदामीत्यस्य न वदामि न वादयामीत्यस्य
वा व्रतस्य भङ्ग एव, तथापि महमाकारानामभोगादिना अति-
क्रमादिना वाऽतिचारः ; अथवा असत्यमित्यसत्यभरणं मया
प्रत्याख्यातमिदं पुनर्लेखनमिति भावनया व्रतसापेक्षस्याति-
चार एवेति पञ्चमोऽतिचारः ५ ॥ ६१ ॥

अथ तृतीयव्रतातिचारानाह —

स्तेनानुज्ञा-तदानीतादानं द्विट्प्राज्यलङ्घनम् ।

प्रतिरूपक्रिया मानान्यत्वं चास्तेयसंश्रिताः ॥ ६२ ॥

स्तेनाद्यौरास्तेषामनुज्ञा-हरत यूयमिति हरणक्रियायां प्रेरणा,
अथवा स्तेनोपकरणानि कुशिकाकर्त्तरिकाघर्षरिकादीनि तेषा-
मर्पणं विक्रयणं वा स्तेनानुज्ञा । अत्र च यद्यपि चौर्यं न
करोमि न कारयामीत्येवं प्रतिपन्नव्रतस्य स्तेनानुज्ञाव्रतभङ्ग एव,
तथापि किमधुना यूयं निर्व्यापारास्तिष्ठतः?, यदि वो भक्तादि नास्ति
तदाऽहं तद्दामि?, भवदानीतमोषस्य वा यदि विक्रायको न
विद्यते तदाऽहं विक्रेष्ये? इत्येवंविधवचनैश्चौरान् व्यापारयतः
स्वकल्पनया तद्व्यापारणं परिहरतो व्रतसापेक्षस्यासावतिचारः ।
इति प्रथमोऽतिचारः १ । तथा तच्छब्देन स्तेनपरामर्शः स्तेनै-
रानीतमाहृतं कनकवस्त्रादि तस्यादानं ग्रहणं मूखेन मुधिकया

वा तदानीतादानं, स्तेनानीतं हि काणक्येण मुधिकया वा प्रच्छन्नं गृहं योरो भवति, ततश्चौर्यकरणाद्भूतभङ्गः, वाणिज्यमेव मया क्रियते न चौरिकेत्यध्यवसायेन व्रतसापेक्षत्वात् 'तद्भङ्ग इति भङ्गभङ्गरूपोऽतिचारः । इति द्वितीयः २ । तथा द्विषोर्विरुद्धयो-
राज्ञोरिति शेषः, राज्यं नियमित्वा भूमिः कटकं वा तस्य लङ्घनं व्यवस्थाऽतिक्रमः ; व्यवस्था च परस्परविरुद्धराजकृतैव, तल्लङ्घनं चान्यतरराज्यनिवासिन इतरराज्ये प्रवेशः, इतरराज्य-
निवासिनो वा अन्यतरराज्ये प्रवेशः, द्विद्राज्यलङ्घनस्य यद्यपि स्वस्वामिना अननुज्ञातस्य 'सामिजीवादत्तं तित्ययरेणं तद्देव य गुरुहि' इत्यदत्तादानलक्षणयोगेन तत्कारिणां च चौर्यदण्ड-
योगेन अदत्तादानरूपत्वाद्भूतभङ्ग एव, तथापि द्विद्राज्यलङ्घनं कुर्वता मया वाणिज्यमेव कृतं न चौर्यमिति भावनया व्रतसापेक्षत्वात्तुल्ये च चौर्योऽयमिति व्यपदेशाभावादतिचारता ।
इति तृतीयः ३ । तथा प्रतिकरुपं सदृशं व्रीहीणां पलञ्जिः, घृतस्य वसा, द्विङ्गोः खदिरादिवेष्टः, तैलस्य मूत्रं, जात्यसुवर्णरूप्ययो-
र्युक्तिसुवर्णरूप्ये, इत्यादिप्रतिकरूपेण क्रियाव्यवहारः, व्रीह्यादिषु पलञ्ज्यादि प्रक्षिप्य तत्तद्विक्रीणीते । यद्वा, अपहृतानां गवादीनां समृद्धाणामग्निपक्वकालिङ्गीफलखेदादिना शृङ्गाखधोमुखानि प्रगुणानि तिर्यग्बलितानि वा यथारुचि विधाया न्यविधत्वमिव तेषामापाद्य सुखेन धारणविक्रयादि करोति । इति चतुर्थः ४ ।

कृत एव शुद्धं प्रकाशयति, इह तु स्वयं मन्त्रयित्वेव मन्त्रं भिनत्ती-
त्यनयोर्भेदः । इति चतुर्थोऽतिचारः ४ । तथा कूटमसङ्गतं तस्य
लेखो लेखनं कूटलेखः, अन्यस्वरूपात्तरमुद्राकरणम्, एतच्च यद्यपि
कायेनासत्यां वाचं न वदामीत्यस्य न वदामि न वादयामीत्यस्य
वा व्रतस्य भङ्ग एव, तथापि सहसाकारानामभोगादिना अति-
क्रमादिना वाऽतिचारः ; अथवा असत्यमित्यसत्यभरणं मया
प्रत्याख्यातमिदं पुनर्लेखनमिति भावनया व्रतसापेक्षस्याति-
चार एवेति पञ्चमोऽतिचारः ५ ॥ ६१ ॥

अथ तृतीयव्रतातिचारानाह —

स्तेनानुज्ञा-तदानीतादानं द्विट्प्राज्यलङ्घनम् ।

प्रतिरूपक्रिया मानान्यत्वं चास्तेयसंश्रिताः ॥ ६२ ॥

स्तेनाद्यौरास्तेषामनुज्ञा-हरत यूयमिति हरणक्रियायां प्रेरणा,
अथवा स्तेनोपकरणानि कुशिकाकर्त्तरिकाघर्वरिकादीनि तेषा-
मर्पणं विक्रयणं वा स्तेनानुज्ञा । अत्र च यद्यपि चौर्यं न
करोमि न कारयामीत्येवं प्रतिपन्नव्रतस्य स्तेनानुज्ञाव्रतभङ्ग एव,
तथापि किमधुना यूयं निर्व्यापारास्तिष्ठत ?, यदि वो भक्तादि नास्ति
तदाऽहं तद्दामि ?, भवदानीतमोषस्य वा यदि विक्रायको न
विद्यते तदाऽहं विक्रेष्ये ? इत्येवंविधवचनैश्चौरान् व्यापारयतः
स्वकल्पनया तद्व्यापारणं परिहरतो व्रतसापेक्षस्यासावतिचारः ।
इति प्रथमोऽतिचारः १ । तथा तच्छब्देन स्तेनपरामर्शः स्तेनै-
रानीतमाहृतं कनकवस्त्रादि तस्यादानं ग्रहणं मूल्येन मुधिकया

स्तोकमप्युच्यते, इत्वरं स्तोकमल्पमात्ता इत्तरात्ता, विस्मष्टपटु-
वत् समासः । अथवा इत्वरकालमात्ता इत्तरात्ता, मयूरव्यंस-
कादित्वात् समासः, कालशब्दलोपश्च । तस्यां गम आसेवनम् ।
इयं चात्र भावना-भाटीप्रदानादित्तरकालस्वीकारेण स्वकालती-
कृत्य वेश्यां सेवमानस्य स्वबुद्धिकल्पनया स्वदारत्वेन व्रतमापेक्ष-
चित्तत्वान्न भङ्गः, अल्पकालपरिग्रहाच्च वस्तुतोऽन्यकलत्रत्वाद्भङ्गः,
इति भङ्गाभङ्गरूपत्वादित्तरात्तागमोऽतिचारः । इति प्रथमः १ ।
तथा अनात्ता अपरिगृहीता वेश्या स्वैरिणी, प्रोपितभर्तृका
कुलाङ्गना वाऽनाथा तस्यां गतिरासेवनम् । इयं चानामोगा-
दिना अतिक्रमादिना वा अतिचारः । इमी चातिचारौ स्वदा-
रसन्तोषिण एव, न तु परदारवर्जकस्य ; इत्तरात्ताया वेश्यात्वेन
अनात्तायाः स्वनाथतर्यवापरदारत्वात्, शेषास्त्वतिचारा द्वयोरपि ;
इदं च सूत्राऽनुपाति ।

यदाहुः—

'सदारसन्तोषस्तु इमे पञ्च अद्वयारा जाणियन्वा न समायरिष्वन्वा ।

अन्ये त्वाहुः—इत्तरात्तागमः स्वदारसन्तोषवर्तोऽतिचारस्तत्र
भावना कर्तव्य, अनात्तागतिस्तु परदारवर्जिनः । अनात्ता हि वेश्या
यदा तां गृहीतान्यसक्तभाटिकामभिगच्छति, तदा परदार-
गमनजन्यदोषमश्रवात् कथञ्चित् परदारत्वाद्याभङ्गत्वेन भङ्गाभङ्ग-
रूपोऽतिचारः । इति द्वितीयः २ । तथाऽन्येषां स्वस्वापत्यव्यतिरि-

तथा मीयतेऽनेनेति मानं कुडवादि, पलादि, हस्तादि, तस्यान्यत्वं हीनाधिकत्वं, हीनमानेन दटाति, अधिकमानेन गृह्णाति । इति पञ्चमः ५ । प्रतिरूपक्रिया मानान्यत्वं च पर-
व्यसनेन परधनग्रहणरूपत्वाद्भङ्ग एव, केवलं स्वातन्त्र्यनादिक-
मेव चौर्थं प्रसिद्धं, मया तु वणिकलैव कर्तेति भावनया व्रत-
रक्षणोद्यतत्वादतिचारावेवेति । अथवा स्तेनानुज्ञादयः पञ्चाप्यमी-
व्यक्तचौर्थ्यरूपा एव, केवलं सहसाकारादिना अतिक्रमव्यति-
क्रमादिना वा प्रकारेण विधीयमाना अतिचारतया व्यपदिश्यन्ते ।
न चैते राजसेवकादीनां न सम्भवन्ति, तथाहि—आशयोः स्पष्ट-
एव सम्भवः, द्विद्राज्यलङ्घनं तु यदा सामन्तादिः कश्चित्
स्वस्वामिनो वृत्तिमुपजीवति, तद्विरुद्धस्य च सहायो भवति;
तदाऽस्यातिचारो भवति, प्रतिरूपक्रिया मानान्यत्वं च यदा
राजा भाण्डागारे द्रव्याणां विनिमयं मानान्यत्वं च कारयति,
तदा राज्ञोऽप्यतिचारो भवति । एते च पञ्चाप्यस्तेयव्रताश्रिता
अतिचाराः ॥ ८३ ॥

अथ चतुर्थव्रतातिचारानाह—

इत्वरत्तागमोऽनात्तागतिरन्यविवाहनम् ।

मदनात्याग्रहोऽनङ्गक्रीडा च ब्रह्मणि स्मृताः ॥ ८४ ॥

ब्रह्मणि ब्रह्मचर्यव्रते, एतेऽतिचाराः स्मृताः । इत्वरौ प्रतिपुरुष-
मयनशीला, वेश्या इत्यर्थः ; सा चासावात्ता च कञ्चित्कालं
भाट्यप्रदानादिना संगृहीता, पुंवद्भावे इत्वरत्ता । अथवा इत्वरं

सुहृदयोपायामारोहति, जातबलक्षयश्च वाजीकरणान्युपयुङ्क्ते ;
 अनेन खल्वौषधप्रयोगेण गजप्रमेकी तुरगावमर्दीव पुरुषो
 भवतीति वृद्धा । इति चतुर्थः ४ । तथा अनङ्गः कामः, स च
 पुंसः स्त्रीपुंनपुंसकेषु सेवनेच्छा, हस्तकर्मादीच्छा वा वेदोदयात् ।
 योषितोऽपि योषिद्रपुंसकपुरुषादेवनेच्छा हस्तकर्मादीच्छा वा,
 नपुंसकस्यापि नपुंसकपुरुषस्त्रीसेवनेच्छा हस्तकर्मादीच्छा वा ।
 एषोऽनङ्गो नान्यः कथित् तेन तस्मिन् वा क्रीडा रमणमनङ्ग-
 क्रीडा । यद्वा । आहार्यः काष्ठपुस्तफलमृत्तिकाचर्मादिभिर्घटितैः
 प्रजननैः खलिङ्गेन कृतकृत्योऽपि योषितामवाच्यदेशं भूयो भूयः
 कुप्याति, केशकर्षणप्रहारदानदन्तनखकदर्शनाऽऽदिप्रकारैश्च मोह-
 नीयकर्मावेणात् तथा क्रीडति यथा बलवान् रागः प्रसूयते ।
 अथवाऽङ्गं देहावयवो मेथुनापेक्षया योनिर्मेहनं वा तद्व्यति-
 रिक्तान्यङ्गानि कुक्षकक्षीरुवदनादीनि तेषु क्रीडा अनङ्गक्रीडा ।
 इह च यावकाऽत्यन्तपापभीरुतया ब्रह्मचर्यं चिकीर्षुरपि यदा
 वेदोदयासहिष्णुतया तद्विधातुं न शक्नोति, तदा यापनामात्रार्थं
 स्वदारसन्तोषादि प्रतिपद्यते । मेथुनमात्रेणैव च यापनायां सम्भवत्यां
 मदनात्याग्रहानङ्गक्रीडि अर्थतः प्रतिपिष्टे । तस्मैवने न च कश्चिद्-
 गुणः, प्रत्युत तात्कालिकी हिंसा राजयक्ष्मादयश्च रोगा दोषा एव
 भवन्ति । एवं प्रतिपिष्टाचरणाङ्गो नियमाभाधनाद्याभङ्ग इत्यति-
 चारावेतो । अन्ये त्वन्यथाऽतिचारद्वयमपि भावयन्ति—स हि
 स्वदारसन्तोषी मेथुनमेव मया प्रत्याख्यातमिति स्वकल्पनया
 वेष्टार्दा तत् परिहरति, नालिङ्गनादि ; परदारविवर्जकोऽपि

धारिणं वा स्वपतिमतिक्रमादिनाऽभिमरन्त्या अतिचारः । शेषा-
न्त्यः नित्याः पूर्ववत् ॥ ८४ ॥

अथ पञ्चमव्रतस्याऽतिचारानाह—

धनधान्यस्य कुप्यस्य गवादेः क्षेत्रवास्तनः ।

हिरण्यहेम्नश्च संख्याऽतिक्रमोऽत्र परिग्रहे ॥ ८५ ॥

अत्र व्यावकधर्मोचिते परिग्रहव्रते यः संख्याऽतिक्रमः सोऽतिचारः
कस्य कस्येत्याह—धनं गणिमधरिममेयपरीक्ष्यलक्षणम् ।

यदाह—

‘गणिमं जाद्वफलफोफलाद् धरिमं तु कुङ्कुमगुडाद् ।

मेज्जं चोप्यडलोणाद् रयणदत्याद् परिच्छेज्जं ॥ १ ॥

धान्यं सप्तदशविधम् ।

यदाह—

व्रीहिर्यवो मसूरो गोधूममुद्गमापतिलचणकाः ।

अणवः प्रियङ्गुकोद्रवमकुट्टकाः शालिराठक्यः ॥ १ ॥

किञ्च कलायकुलत्थी सणसप्तदशानि धान्यानि ।

धनं च धान्यं च धनधान्यं तस्य धनधान्यस्य । अत्रोत्तरत्र च
समाहारनिर्देशः परिग्रहस्य पञ्चविधत्वज्ञापनार्थः । तथा सति
ह्यतिचारपञ्चकं सुयोजं भवति । कुप्यं रूप्यसुवर्णव्यतिरिक्तं कांस्य-

(१) गणिमा जातिफलपूगफलादि धरिमा द्व कुङ्कुमगुडादि ।

मेज्जं अक्षयलवण्यादि रत्नवस्त्रादि परिच्छेदम् ॥ १ ॥

[illegible]

तिचारा भवन्ति, अन्यथा-
 न कारयामीति वा
 परतः स्वयं गमनतः
 गणातिक्रमं परिहरति,
 परेण नयनानयनयोर्न
 द्देशस्य दिग्ब्रतविषयस्य
 क्षेत्रान्तरपरिमाणप्रक्षेपेण
 रः । तथाहि--केनापि
 रेमाणं कृतं, स चोत्पन्न-
 नि व्यवस्थाप्य अन्यस्यां
 उभाभ्यामपि प्रकाराभ्यां
 तत्वादित्येवमेकत्र क्षेत्रं
 यदि वाऽनाभोगात्
 नवर्तितव्यं, ज्ञाते वा न

गणितसूत्रम् तारयादास-

गन्तव्यम्, अन्योऽपि न विसर्जनीयः । अथानाज्ञया कोऽपि गतो भवेत् तदा यत् तेन लब्धं, स्वयं वा विस्मृतितो गतेन लब्धं तत् परिहर्तव्यम् ॥ ६७ ॥

अथ द्वितीयगुणव्रतस्य भोगोपभोगमानरूपस्यातिचारानाह—

सचित्तस्तेन सम्बद्धः सन्मिश्रोऽभिषवस्तथा ।

दुष्पक्वाहार इत्येते भोगोपभोगमानगाः ॥ ६८ ॥

सह चित्तेन चेतनया वर्तते यः स सचित्तः आहार एव, आहारस्तु दुष्पक्वाहार इत्यस्मादाकृत्य सम्बध्यते, एवमुत्तरेष्वप्याहारगद्दो योजनीयः । सचित्तस्तु कन्दमूलफलादिः पृथ्वीकाया दिर्वा । इह च निवृत्तिविषयीकृतप्रवृत्तौ भङ्गसङ्गावेऽप्यतिचाराभिधानं व्रतसापेक्षस्यानाभोगातिक्रमादिना प्रवृत्तौ द्रष्टव्यम् १ । तेन सचित्तेन सम्बद्धः प्रतिबद्धः सचित्तसंबद्धः, सचेतनवृत्तादिना सम्बद्धो गुन्दादिः पक्वफलादिर्वा, सचित्तान्तर्बीजः स्वर्जूराम्नादिः, तदाहारी हि सचित्ताहारवर्जकस्यानाभोगादिना सायद्याहारप्रवृत्तिरूपत्वादतिचारः । अथवा बीजं त्यज्यामि तस्यैव सचेतनत्वात्, कटाहं तु भक्षयिष्यामि तस्याचेतनत्वादिति बुद्ध्या पक्वस्वर्जूरदिफलं मुखे प्रक्षिप्यतः सचित्तवर्जकस्य सचित्तप्रतिग्रहाहारी दिर्वायः २ । तथा सचित्तेन मिथः ग्रस्यन् आहारः सन्नियाहारः । यथा—याद्रेकदाटिमर्बीजकृलिकाभिर्भटिकादिमिथः पुरणादिः, तिलदिभ्यो यदधानादिर्वा, अयमप्यनाभोगातिक्रमादिनाऽतिचारः । यथा—सम्बद्धस्य नानावयवस्यापक्वकणिकादिः पिष्टत्वादिना अने-

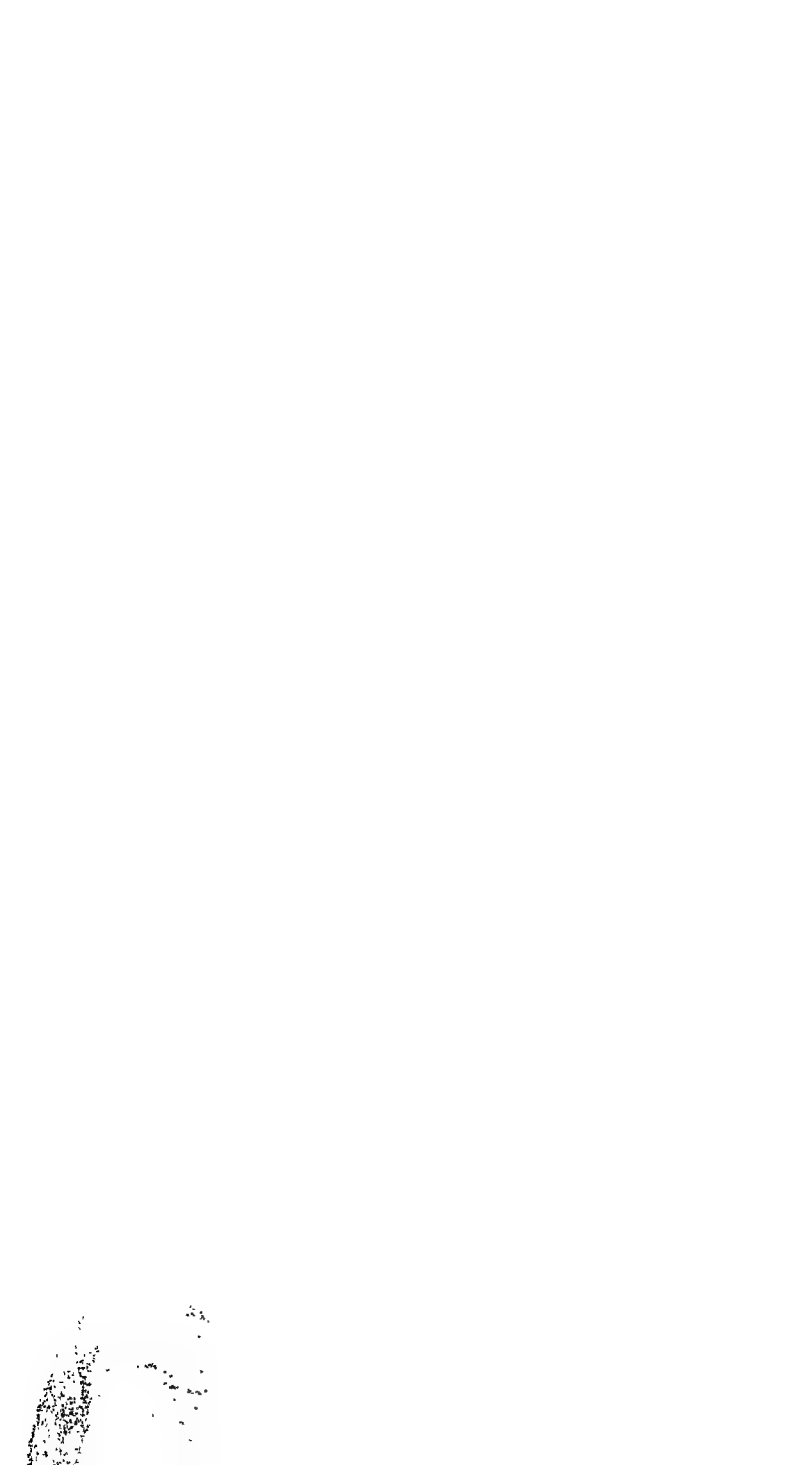
तनमिति दुष्टा आहारः सन्निध्याहारः व्रतसापेक्षत्वादतिचार इति
 तृतीयः ३ । अभिषयोऽनेकद्रव्यसंधाननिष्पन्नः सुरासीवीरकादिः,
 मांसप्रकारखण्डादिर्वा, सरामध्वाद्यभिस्यन्दिहृष्यद्रव्योपयोगो वा,
 अयमपि सावदाहारवर्जकस्यानाभोगातिक्रमादिनाऽतिचार इति
 चतुर्थः ४ । तथा दुष्पक्वो मन्दपक्वः स चासावाहारश्च दुष्पक्काहारः,
 स चार्धस्त्रिपृष्ठुकतन्दुलवयवगोधूमस्थूलमण्डक'कर्कटकफलादिरै-
 त्तिकप्रत्यवायकारी यावता चांशेन सचेतनस्तावता परलोकमप्युप-
 णन्ति पृष्ठुकादेर्दुष्पक्वतया सम्भवत्सचेतनावयवत्वात् पक्वत्वेनाचेतन-
 इति भुञ्जानस्याऽतिचार इति पञ्चमः ५ । केचित् त्वपक्काहारम-
 प्यतिचारत्वेन वर्णयन्ति । अपक्वं चाग्न्यादिना यदसंस्कृतम् । एष
 च सचित्ताहारे प्रथमातिचारेऽन्तर्भवति । तुच्छीपधिभक्षणमपि
 केचिदतिचारमाहुः । तुच्छीपधयश्च मुद्गादिकोमलशिखीरूपास्ताद्य
 यदि सचित्तास्तदा सचित्तातिचार एवान्तर्भवन्ति, अथ अग्नि-
 पाकादिना अचित्तास्तर्हि को दोषः ? इति । एवं रात्रिभोजनम-
 द्यादिनिवृत्तिष्वपि अनाभोगातिक्रमादिभिरतिचारा भावनीयाः ।
 एते पञ्चातिचारा भोगाभोगपरिमाणगता बोद्धव्याः ॥ ६८ ॥

अथ भोगोपभोगातिचारानुपसंहरन् भोगोपभोगव्रतस्य

लक्षणान्तरं तद्व्रतांश्चातिचारानुपदर्शयितुमाह—

अस्मी भोजनतस्त्याज्याः कर्मतः खरकर्म तु ।

तस्मिन् पञ्चदशमलान् कर्मादानानि संत्यजेत् ॥ ६९ ॥

तृतीयः प्रकाशः ।

कर्मिण पञ्चदशाप्यतिचारान् व्याचष्टे, तत्राङ्गारजीविका

अङ्गारभ्राष्ट्रकरणं कुम्भायःस्वर्णकारिता ।

ठठारत्वेष्टकापाकाविति द्यङ्गारजीविका ॥

अङ्गारकरणं काष्ठदाहिनाऽङ्गारनिष्पादनं तद्विक्रयश्च, अङ्गार-
जि पण्यां जीविकायाणां विराधनासम्भवः । एवं च ये
विराधनारूपा आरम्भास्ते तेऽङ्गारकर्मण्यन्तर्भवन्ति; प्रपञ्चा-
उक्तः । आद्रस्य चणकादिभर्जनस्थानस्य करणं भ्राष्ट्रकरणं
जीविकेत्यर्थः । तथा कुम्भकारिता कुम्भकरणपाचनविक्रय-
जीविका । तथा अयो लोहं तस्य करणघटनादिना जी-
विका । सुवर्णरूपयुक्तयोगालनघटनादिना जीविका ।
स्वर्णानि करोतीत्येवं शीलस्तस्य भावस्तत्ता । तथा ठठार-
नागवङ्गकांसपित्तलादीनां करणघटनादिना जीविका ।
पाकः द्रष्टृकाकवेक्षुकादीनां पाकस्तेन जीविका । इत्ये-
व अङ्गारजीविका ॥ १०२ ॥

अथ वनजीविकामाह—

छिन्नाच्छिन्नवनपत्रप्रसूनफलविक्रयः ।

कणानां दलनात् पेपाद् वृत्तिश्च वनजीविका

छिन्नस्य द्विधाकृतस्य अच्छिन्नस्य च वनस्य वनस्पति-

पत्राणां प्रसूनानां फलानां च छिन्नाच्छिन्नानां विक्रयो व-

केत्युत्तरेण सम्बन्धः । कणानां च घट्टादिना दलना-

करणात्, शिलाशिलापुत्रकादिना पेयात् चूर्णीकरणाया इति
सा वनजीविका । वनजीविका च वनस्पतिकायादिना
सम्भवा ॥ १०३ ॥

अथ शकटजीविकामाह—

शकटानां तदङ्गानां घटनं खेटनं तथा ।

विक्रयश्चेति शकटजीविका परिकीर्तिता ॥ १०४ ॥

शकटानां चतुष्पदवाहानां वाहनानां, तदङ्गानां शकटाङ्गानां
चक्रादीनां, घटनं स्वयं पण्यं वा निष्पादनं, खेटनं वाहनं, तथा
शकटानामेव सम्भवति स्वयं पण्यं वा ; विक्रयश्च शकटानां
तदङ्गानां च, इति सकलभूतोपमर्दजननी गवादीनां च श्व-
वत्यादिहेतुः शकटजीविका प्रकीर्तिता ॥ १०४ ॥

अथ भाटकजीविकामाह—

शकटोत्तलुलायोष्ट्रखराश्वतरवाजिनाम् ।

भारम्य वाहनाद् दृष्टिर्भवेद्भाटकजीविका ॥ १०५ ॥

शकटोत्तलुलायोष्ट्रखराश्वतरवाजिनाम्, इति
करणात्, तथा भारमा, भारवत्ता धारमा, वाजिनाम्,
एतेषां भाटकजीविका यथावाहनं, तथाद् वा इति
भाटकजीविका ॥ १०५ ॥

अथ स्फोटजीविकामाह—

सरःकूपादिखननशिलाकुट्टनकर्मभिः ।

पृथिव्यारम्भसम्भूतैर्जीवनं स्फोटजीविका ॥१०६॥

सरसः कूपस्य आदिग्रहणाद् वापीदीर्घिकादेः खननमोड्डकर्म,
हलादिना वा क्षेत्रादेर्भूविदारणं ; शिलाकुट्टनकर्म पाषाण-
वटनकर्म ; एतैः पृथिव्याः पृथिवीकायस्य य आरम्भ उपमर्द-
स्तस्य सम्भूतं सम्भवो येभ्यस्तैः पृथिव्यारम्भसम्भूतैः ; उपलक्षणं
वैतद् भूमिखनने वनस्पतितृसादिजन्तुघातानाम् । एभिर्जीवनं
स्फोटजीविका ; स्फोटः पृथिव्या विदारणं तेन जीविका स्फोट-
जीविका ॥ १०६ ॥

अथ दन्तवाणिज्यमाह—

दन्तकेशनखास्थित्वग्रोम्णो ग्रहणमाकरे ।

त्रसाङ्गस्य वणिज्यार्थं दन्तवाणिज्यमुच्यते ॥१०७॥

दन्ता हस्तिनां उपलक्षणत्वादपि तसजीवावयवा दन्तग्रहणेन
पृच्छन्ते । तदेवाह— केशाद्यमर्यादीनां, नखा घूकादीनां, अस्थीनि
एङ्गादीनां, त्वक् चित्रकादीनां, रोमाणि हंसादीनां, तेषां ग्रहणं
मृत्त्यादिना स्वीकारः, रोम्ण इत्येकवचनं प्राण्यङ्गत्वात् ।
माकरे तदुत्पत्तिस्थाने, त्रसाङ्गस्य तसजीवावयवस्य, वणिज्यार्थं
वाणिज्यनिमित्तं ; आकरे हि दन्तादिग्रहणाथ पुलिन्दानां यदा
द्वयं ददाति तदा तत्प्रतिक्रयार्थं हस्त्यादिवधं ते कुर्वन्ति,

आकरग्रहणं चानाकरे दन्तादेर्ग्रहणे विक्रये च न दीप
ज्ञापनार्थम् ॥ १०७ ॥

अथ लाक्षावाणिज्यमाह—

लाक्षासनःशिलानीलीधातकीटङ्कणादिनः ।

विक्रयः पापसदनं लाक्षावाणिज्यमुच्यते ॥ १०८ ॥

लाक्षा जतु अत्रापि लाक्षाग्रहणमुपलक्षणमन्येषां सावधानां म
शिलादीनाम् । तान्येवाह—सनःशिला कुण्टी, नीली गुनि
धातकी वृक्षविशेषः तस्याः त्वक् पुष्पं च सदासम्यात्
धातकी, टङ्कणः क्षारविशेषः ; आदिशब्दात् संकृष्टादयो म
तेषां विक्रयः । स च पापसदनं टङ्कणसनःशिलयोर्वीजयोर्भा
नेन, नील्या जलुधावायिनाभावेन, धातव्या सदासम्यत्वेन
सम्यग्ग्रहणं न कर्मिर्हस्यत्वेन पापसदनत्वं तत्तत्तद्विक्रयस्यापि ।
सदनत्वम् । नन्दनद लाक्षावाणिज्यमुच्यते ॥ १०८ ॥

अथ रससंगवाणिज्यं परिकल्पयन् शान्तेनाह—

नन्दनीलवसार्जुनसदृशप्रभृत्यविक्रयः ।

रससंगवाणिज्यं रससंगयोगः ॥ १०९ ॥

नन्दनीलवसार्जुनसदृशप्रभृत्यविक्रयः, नन्दनीलवसार्जुनसदृशप्रभृत्यविक्रयः ।
रससंगवाणिज्यं रससंगयोगः । रससंगयोगः रससंगयोगः ।
रससंगयोगः रससंगयोगः । रससंगयोगः रससंगयोगः ।
रससंगयोगः रससंगयोगः । रससंगयोगः रससंगयोगः ।

विषयो द्रव्यवाणिज्यमिति निवेद्यः । समवेग्योरिति यथा-
संयमः योगः । दीपान् तपनानि जलसंयुक्तानि, यथासौद्रव्य-
संयमात्तपनम्, अग्नयः मदनजननं तप्ततलमिविधातयेति ;
विषयानुपपत्तिरिति तु तेषां प्रारब्धत्वं यथव्याख्यः क्षत्विषामा-
द्योना ज्ञेयः ॥ ११० ॥

अथ विषयवाणिज्यमाह —

विषयस्वरूपयन्त्रायां हरितान्नादिवस्तुनः ।

विक्रयो जीवितप्रस्य विषयवाणिज्यमुच्यते ॥ ११० ॥

विषं रुद्रिणादि तर्जोपमज्वलं जीवघातकगुणामन्तादीनाम् ।
भास्विनाह — अणं रूद्रादि, तप्तं लाङ्गलं, यन्त्रमरघडादि, अयः
पुञ्जाङ्गुलीमादिकणं, हरितानलं वर्णयविशेषः । आदिशब्दादन्येषा-
मुपविषाणां यक्षणम् । एवमादिवस्तुनो विक्रयो विषयवाणिज्यं
विषादेर्विशेषणं जीवितप्रस्य समीपां जीवितप्रत्वं प्रसिद्ध-
मिदं ॥ ११० ॥

अथ यन्त्रपीडाकर्माह —

तिलिजुसर्पपैरगडजलयन्त्रादिपीडनम् ।

दलतैलस्य च कृतिर्यन्त्रपीडा प्रकीर्तिता ॥ १११ ॥

यन्त्रशब्दः प्रत्येकमभिसम्बध्यते । तिलयन्त्रं तिलपीलनोपकरणम्,
इजुयन्त्रं कोष्ठुकादि, सर्पपैरगडयन्त्रे तत्पीलनोपकरणे, जलयन्त्र-
मरघडादि, दलतैलं यत्र दलं तिलादि दीयते तैलं च प्रति-

भोगादिना क्रियमाणा प्रतिचाराः, उपेत्य क्रियमाणान् भोगा-
एवेति ॥ ११४ ॥

अथानर्थदण्डविरतिव्रतस्याऽतिचारानाह—

संयुक्ताधिकरणत्वमुपभोगातिरिक्तता ।

मौख्यमथ कौत्कुच्यं कन्दर्पोऽनर्थदण्डगाः ॥ ११५ ॥

अनर्थदण्डगा इत्यनर्थदण्डविरतिव्रतगामिन एते पञ्चातिचाराः ।
तद्यथा—अधिक्रियते दुर्गतावात्माऽनेनेत्यधिकरणमुदूखलादिसं-
युक्तम्, उदूखलेन मुगलं, हलेन फालः, शकटेन युगं, धनुषा शराः,
एवमेकमधिकरणमधिकरणान्तरेण संयुक्तं संयुक्ताऽधिकरणं तस्य
भावस्तत्त्वम् । इह च यावकेण संयुक्तमधिकरणं न धारणीयम् ।
तथा सति हि यः कश्चित् संयुक्तमधिकरणमाददीत, वियुक्ताधि-
करणतायां तु सुखेन परः प्रतिषेधयितुं शक्यते । एतच्च हिंस्रप्रदान-
रूपस्यानर्थदण्डस्यातिचारः १ । तथा उपभोगस्योपलक्षणत्वाद्भोगस्य
चोक्तनिर्वचनस्य यदतिरिक्तत्वमतिरेकः सा उपभोगातिरिक्तता ।
अयं प्रसादाचरितस्याऽतिचारः । इह च स्नानपानभोजनचन्दन-
कुङ्कुमकस्तूरिकावस्त्राभरणादीनामतिरिक्तानामारम्भोऽनर्थदण्डः ।
अत्राऽपि वृद्धसम्पदायः—अतिरिक्तानि बह्वनि तैलामलकानि यदि
गृह्णाति, तदा तल्लौल्येन बहवः स्नानार्थं तडागादौ व्रजन्ति, ततश्च
पूतरकाप्कायादिवधोऽधिकः स्यात् ; न चैवं कल्पते, ततः को
धिः ? तत्र स्नानेच्छुना तावद्गृह एव स्नातव्यम्, तदभावे तु
तामलकैर्गृह एव शिरो घर्षयित्वा तानि सर्वाणि शाटयित्वा

कायस्य वाचो मनसश्च प्रणिहितः प्रणिधानम्, दुष्टं च तत्प्रणिधानं
दुष्टप्रणिधानं सावद्ये प्रवर्तनं कायदुष्प्रणिधानं, वाग्दुष्प्रणिधानं,
मनोदुष्प्रणिधानं चेत्यर्थः । तत्र शरीरावयवानां पाणिपादा-
दीनामनिभृतताऽवस्थापनं कायदुष्प्रणिधानम्, वर्णसंस्काराभावो-
ऽर्थानवगमश्चापलं च वाग्दुष्प्रणिधानम्, क्रोधलोभद्रोहाऽभिमाने-
र्ष्यादयः कार्यव्यासङ्गसन्धमश्च मनोदुष्प्रणिधानम् ; एते त्रयोऽति-
चाराः ।

यदाहुः—

‘अनिरिक्खियापमज्जियथण्डिल्ले ठाणमाइ सेवन्ती ।

हिंसाभावे वि न सो कडसामाइओ पमायाउ ॥ १ ॥

कडसामाइउ पुव्विं बुद्धीए पेहिजण भासिज्जा ।

मइ निरवज्जं वयणं अन्नह सामाइयं न हवे ॥ २ ॥

सामाइयं तु काउं घरचिन्तं जो उ चिन्तए मट्ठी ।

अट्टवमट्ठीवगओ निरत्ययं तस्स सामाइयं ॥ ३ ॥

तथाऽनादरोऽनुत्साहः प्रतिनियतवेलायां सामायिकस्याकरणम्,

१ । अनिरिक्खिताऽप्रमार्जितस्यण्डिल्ले प्यानादि शिवमान ।

हिंसाभावेऽपि न स कडसामायिकः प्रसादात् ॥ १ ॥

कडसामायिकः पुर्वं बुद्ध्या प्रेक्ष्य भाषेत ।

मइ निरवज्जं वयणमन्या सामायिकं न भवत् ॥ २ ॥

सामायिकं तु कला वदतिबला यद्दु चिन्तयेत् प्राह ।

यान्तेवमट्ठीवगता निरर्थकं तस्य सामायिकम् ॥ ३ ॥

यथा कथञ्चिद्वा करणम्, प्रबलप्रमादादिदोषात् करणानन्तरमेव पारणं च ।

यदाहुः—

‘काज्जणं तद्वज्रं चिष पारेइ करेइ वा जहिच्छाए ।

अणवद्वियसामाइयं अणायराओ न तं सुखं ॥ १ ॥

इति चतुर्थः ॥ ४ ॥ स्मृतौ स्मरणे सामायिकस्याऽनुपस्थापनं स्मृत्यनुपस्थापनं सामायिकं नया कर्तव्यं न कर्तव्यमिति वा, सामायिकं नया कृतं न कृतमिति वा, प्रबलप्रमादाद्यदा न स्मरति तदा अतिचारः, स्मृतिसूलत्वान्मोक्षसाधनाऽनुष्ठानस्य ।

यदाहुः—

‘न सरइ पमायजुत्तो जो सामाइयं कया य कायव्वं ।

कयमकयं वा तस्स हु कयं पि विहलं तयं नेयं ॥ १ ॥

ननु कायदुष्पूणिधानादौ सामायिकस्य निरर्थकत्वादिप्रतिपादने—
न वस्तुतोऽभाव एवोक्तः, अतिचारस्य मालिन्यरूप एव भवतीति कथं सामायिकाभावे स भवेत् ?, अतो भङ्गा एवैते नातिचारा इति चेत् । उच्यते । अनाभोगतोऽतिचारत्वम् ॥ ननु द्विविधं त्रिविधेन सावद्यप्रत्याख्यानं सामायिकं, तत्र च कायदुष्पूणिधानादौ प्रत्याख्यानभङ्गात् सामायिकाभाव एव, तद्भङ्गजनितं च प्रायश्चित्तं

॥ लया तद्वज्रमेव पारयति करोति वा दयेच्छस् ।

अनवस्थितसामायिकप्रमादराहु न तत् सुखम् ॥ १ ॥

(२) न स्मरति प्रमाददुहो यः सामायिकं कदा च कर्तव्यम् ।

कृतमकृतं वा तस्स सनु कृतमपि विफलं तद्विदम् ॥ १ ॥

कायस्य वाचो मनसश्च प्रणिहितः प्रणिधानम्, दुष्टं च तदप्रणिधानं
दुष्टप्रणिधानं सावद्ये प्रवर्तनं कायदुष्प्रणिधानं, वाग्दुष्प्रणिधानं,
मनोदुष्प्रणिधानं चेत्यर्थः । तत्र शरीरावयवानां पाणिपादा-
दीनामनिष्टतताऽवस्थापनं कायदुष्प्रणिधानम्, वर्णसंस्काराभावो-
ऽर्थानवगमश्चापलं च वाग्दुष्प्रणिधानम्, क्रोधलोभद्रोहाऽभिमाने-
र्यादयः कार्यव्यासङ्गसम्बन्धस्य मनोदुष्प्रणिधानम् ; एते त्रयोऽति-
चाराः ।

यदाहुः—

'अनिरिक्त्वयापमज्जियथण्डिले ठाणमाइ सेवन्ती ।

हिंसाभावे वि न सो कडसामाइओ पमायाउ ॥ १ ॥

कडसामाइउ पुब्बिं बुद्धीए पेहिज्जण भासिज्जा ।

सइ निरवज्जं वयणं अन्नह सामाइयं न हवे ॥ २ ॥

सामाइयं तु काउं घरचिन्तं जो उ चिन्तए सट्ठी ।

अट्ठवसट्ठोवगओ निरत्ययं तस्स सामाइयं ॥ ३ ॥

तथाऽनादरोऽनुत्साहः प्रतिनियतवेलायां सामायिकस्याकरणम्,

(१) अनिरिक्ताऽप्रमार्जितम्यण्डिले स्थाभादि दीपमानः ।

हिंसाभावेऽपि न स कृतसामायिकः प्रमादात् ॥ १ ॥

कृतसामायिकः पूर्वं बुद्ध्या प्रेक्ष्य भायेत ।

अहं निरवज्जं वचनमन्यया सामायिकं न भवेत् ॥ २ ॥

सामायिकं तु कृत्वा गृहचिन्तां यस्तु चिन्तयेत् आहः ।

अतएवगतीपगतो निरत्ययं तस्य सामायिकम् ॥ ३ ॥

यदा कायद्विधा करणम्, प्रबलप्रमादाद्विदोपात् करणानन्तरमेव
पारणं च ।

यदाहुः —

‘काङ्क्षणं तत्करणं चिध पारिद करिद वा जहिञ्जाए ।

अणयद्वियसामादयं अणायराओ न तं सुडं ॥ १ ॥

इति चतुर्थः ॥ ४ ॥ स्मृतौ स्मरणे सामायिकस्याऽनुपस्थापनं
स्मृत्यनुपस्थापनं सामायिकं मया कर्तव्यं न कर्तव्यमिति वा,
सामायिकं मया कृतं न कृतमिति वा, प्रबलप्रमादाद्यदा न
स्मरति तदा अतिचारः, स्मृतिमूलत्वान्मोक्षसाधनाऽनुष्ठानस्य ।

यदाहुः —

‘न सरद पमायजुत्तो जो सामादयं कया य कायव्वं ।

कयमकयं वा तस्स ए कयं पि विहलं तयं नेयं ॥ १ ॥

ननु कायदुष्प्रणिधानादौ सामायिकस्य निरर्थकत्वादिप्रतिपादने—
न वस्तुतोऽभाव एवोक्तः, अतिचारस्य मालिन्यरूप एव भवतीति
कथं सामायिकाभावे स भवेत् ?, अतो भङ्गा एवैते नातिचारा इति
चेत् । उच्यते । अनाभोगतोऽतिचारत्वम् । ननु द्विविधं त्रिविधेन
सावद्यप्रत्याख्यानं सामायिकं, तत्र च कायदुष्प्रणिधानादौ प्रत्या-
ख्यानभङ्गात् सामायिकाभाव एव, तद्भङ्गजनितं च प्रायश्चित्तं

(१) कृत्वा तरक्षणेमेव पारयति करोति वा यथेच्छम् ।

अनवस्थितसामायिकमनादराद् न तत् शुद्धम् ॥ १ ॥

(२) न स्मरति प्रमादयुक्तो यः सामायिकं कदा च कर्तव्यम् ।

कृतमकृतं वा तस्य खलु कृतमपि विफलं तज्ज्ञेयम् ॥ १ ॥

प्रवीण' इति वचनप्रामाण्यादित्याहुः । नायमेकान्तो वचनान्तर-
स्याऽपि श्रवणात् । व्यवहारभाष्येऽप्युक्तम्—

'राजसुयाई पञ्च वि पोसहसालाइ संमिलिआ ।

इत्यलं प्रसङ्गेन ॥ ११६ ॥

एते पञ्चातिचाराः सामायिकव्रते उक्ताः, इदानीं

देशावकाशिकव्रतातिचारानाह—

प्रेष्यप्रयोगानयने पुद्गलक्षेपणं तथा ।

शब्दरूपाऽनुपातौ च व्रते देशावकाशिके ॥ ११७ ॥

दिग्ब्रतविशेष एव देशावकाशिकव्रतम्, इयांस्तु विशेषः—

दिग्ब्रतं यावज्जीवं संवत्सरचतुर्मासीपरिमाणं वा, देशावकाशिकं

तु दिवसप्रहरमुहूर्तादिपरिमाणम् । तस्य च पञ्चातिचाराः ।

तद्यथा—प्रेष्यस्याऽऽदेश्यस्य प्रयोगो विवक्षितक्षेत्राद्वहिष्ययोजनाय

व्यापारणम्, स्वयं गमने हि व्रतभङ्गः स्यादिति प्रेष्यप्रयोगः ।

देशावकाशिकव्रतं हि मा भूद् गमनागमनादिव्यापारजनित-

प्राण्यपमर्द इत्यभिप्रायेण गृह्यते, स तु स्वयं कृतोऽन्येन कारित

इति न कथित् फले विशेषः ; प्रत्युत स्वयं गमने ईर्यापथ-

विशुद्धेर्गुणः, परस्य पुनरनिपुणत्वादीर्यासमित्यभावे दोष इति

प्रथमोऽतिचारः १ । आनयनं विवक्षितक्षेत्राद् बहिः स्थितस्य

सवेतनादिद्रव्यस्य विवक्षितक्षेत्रे प्रापणं सामर्थ्यात् प्रेष्येण ; स्वयं

गमने हि व्रतभङ्गः स्यात्, परेण तु आनयने न व्रतभङ्गः स्यादिति

(१) राजसुतादयः पञ्चाऽपि पोषधशालायां संमिलिताः ।

संचेपकरणं देशवकाशिकव्रतम् ? । अत्रोच्यते । प्राणातिपातादिविरमणव्रतान्तरसंचेपकरणेषु वधवन्धादय एवातिचाराः, दिग्व्रतसंचेपकरणे तु संचिप्तत्वात् चैवस्य, प्रेष्यप्रयोगादयोऽतिचाराः । भिन्नातिचारसम्भवाच्च दिग्व्रतसंचेपकरणस्यैव देशवकाशिकत्वं साक्षादुक्तमिति ॥ ११७ ॥

अथ पोषधव्रतस्यातिचारानाह—

उत्सर्गादानसंस्ताराननवेक्ष्याप्रमृज्य च ।

अनादरः स्मृत्यनुपस्थापनं चेति पोषधे ॥ ११८ ॥

उत्सर्जनमुत्सर्गस्याग उच्चारप्रस्रवणखेलसिंघाणकादीनामवेक्ष्य प्रमृज्य च स्थण्डिलादौ उत्सर्गः कार्यः । अवेक्षणं चक्षुषा निरीक्षणम् । प्रमार्जनं वस्तुप्रान्तादिना स्थण्डिलादेरेव विशुद्धीकरणम् । अथानवेक्ष्याप्रमृज्य चोत्सर्गं करोति तदा पोषधव्रतमतिचरतीति प्रथमोऽतिचारः १ । आदानं ग्रहणं यष्टिपीठफलकादीनाम्, तदप्यवेक्ष्य प्रमृज्य च कार्यम्, अनवेक्षितस्याप्रमार्जितस्य चादानमतिचारः । आदानग्रहणेन निक्षेपोऽप्युपलक्ष्यते यद्यादीनाम्, तेन सोऽप्यवेक्ष्य प्रमार्ज्य च कार्यः ; अनवेक्ष्याप्रमृज्य च निक्षेपोऽतिचार इति द्वितीयः २ । तथा संस्तीर्यते यः प्रतिपन्नपोषधव्रतेन दर्भकुशकम्बलिवस्त्रादिः स संस्तारः, स चावेक्ष्य प्रमार्ज्य च कर्तव्यः, अनवेक्ष्याप्रमार्ज्य च कारणेऽतिचारः । इह चानवेक्षणेन दुरवेक्षणम्, अप्रमार्जनेन दुष्प्रमार्जनं संगृह्यते, नजः कुत्सार्थस्याऽपि दर्शनात्, यथा कुत्सितो ब्राह्मणोऽब्राह्मणः ।

यत् सूत्रम् — 'अप्यडिलेहिअदुप्यडिलेहिअसिज्जासंया
अप्यमज्जिअदुप्यमज्जिअसिज्जासंथारए, अप्यडिलेहिअदुप्यडिलेहि
उच्चारपासवणभूमीए, अप्यमज्जिअदुप्यमज्जिअउच्चारपासवणभूमी
इति तृतीयः ३ । तथा अनादरः पोषधव्रतप्रतिपत्तिकर्त
तायामिति चतुर्थः ४ । तथा स्मृत्यनुपस्थापनं तद्विषयमेव
पञ्चमः, पोषधे सर्वतः पोषधे, देशतः पोषधे तु न
विधिः ५ ॥ ११८ ॥

अथातिथिसंविभागरतस्यातिचारानाह—

सचित्ते क्षेपणं तेन पिधानं काललङ्घनम् ।

मत्सरोऽन्यापदेशश्च तुर्यशिच्चाव्रते स्मृताः ॥ ११९ ॥

सचित्ते सजीवे पृथ्वोजलकुम्भोपचुल्लोधान्यादौ, क्षेपणं निक्षेपे
देयस्य वस्तुनः, तच्च अदानबुद्ध्या निक्षिपति, एतज्जानात्यसौ
तुच्छबुद्धिः यत् सचित्तनिक्षिप्तं न गृह्णते साधव इत्यतो देयं
क्षेपस्याप्यते न चाददते साधव इति लाभोऽयं ममेति प्रथमो-
ऽतिचारः १ । तथा तेन सचित्तेन सूरणकन्दपत्रपुष्पफलादिना
तथाविधैव बुद्ध्या पिधते, इति द्वितीयः २ । तथा कालस्य
साधूनामुचितभिक्षासमयस्य लङ्घनमतिक्रमः, अयमर्थः — उचितो
या भिक्षाकालः साधूनां तं लङ्घयित्वा, अनागतं वा भुङ्क्ते

(१) अप्रतिनेषितदुप्यातलेषितगयासंस्तरके, अप्रमार्जितदुप्यमार्जितगया-
संस्तरके, अप्रतिनेषितदुप्यतिनेषिताश्चारप्रवणभूमी, अप्रमार्जितदुप्यमार्जितो-
च्चारप्रवणभूमी ।

पीपध्वनी । इति तृतीयः ३ । तथा मत्सरः कोपः यथा मार्गितः नन् कुप्यति, सदपि मार्गितं न ददाति । अथवाऽनेन तावद् द्रमकेण मार्गितेन दत्तम्, किमहं ततोऽपि हीन इति मात्सर्याददाति ; अत्र परोक्षतिवैमनस्यं मात्सर्यम्, यदुक्त-
मस्माभिर्विवाऽनेकार्धसंग्रहे—मत्सरः परसम्पत्त्यक्षमायां तद्वति क्रुधि । इति चतुर्थः ४ । तथा अन्यस्य परस्य सम्बन्धीदं गुड-
खण्डादीति व्यपदेशो व्याजोऽन्यापदेशः, यदनेकार्धसंग्रहे—
अपदेशस्तु कारणे व्याजे लक्ष्येऽपि । इति पञ्चमः ५ । एते पञ्चातिचारास्तुर्यगिज्ञाव्रते अतिथिसंविभागनान्नि स्मृताः । अति-
चारभावना पुनरियम्—यदा अनाभोगादिना अतिचरन्ति तदा अतिचाराः, अन्यथा तु भङ्गाः ; इत्यवसितानि सम्यक्त्वमूलानि द्वादशव्रतानि, तदतिचाराद्याभिहिताः ॥ ११८ ॥

इदानीमुक्तशेषं निर्दिष्टान् श्रावकस्य महाश्रावकत्वमाह—

एवं व्रतस्थितो भक्त्या सप्तक्षेत्रां धनं वपन् ।

दयया चातिदीनेषु महाश्रावक उच्यते ॥ १२० ॥

एवं पूर्वोक्तप्रकारेण सम्यक्त्वमूलेष्वतिचारविशुद्धेषु द्वादशसु व्रतेषु स्थितो निश्चलचित्तत्वेन निलीनः, सप्तानां क्षेत्राणां समा-
हारः सप्तक्षेत्रौ जैनविश्वभवनगमसाधुसाध्वीश्रावकश्राविकालक्षणा-
तस्यां, न्यायोपात्तं धनं वपन् निक्षिपन् ; क्षेत्रे हि बीजस्य वपन-
मुचितमित्युक्तं वपन्निति, वपनमपि क्षेत्रे उचितं नाऽक्षेत्रे इति सप्तक्षेत्रामित्युक्तम् । क्षेत्रत्वं च सप्तानां रूढमेव । वपनं च

सप्तचेत्रां यथोचितस्य द्रव्यस्य भक्त्या चक्षया, तथाहि—जिन-
विम्बस्य तावद्विशिष्टलक्षणलक्षितस्य प्रसादनीयस्य वज्रेन्द्रनीला-
ञ्जनचन्द्रकान्तसूर्यकान्तरिष्टाङ्गकर्केतनविद्रुमसुवर्णरूप्यचन्दनोपल-
सृदादिभिः सारद्रव्यैर्विधापनम् ।

यदाह —

सम्पृक्तिकामलशिलातलरूप्यदारु-
मीवर्णरत्नमणिचन्दनचारुविम्बम् ।
कुर्वन्ति जेनमिह ये स्वधनानुरूपं
ते प्राप्नुवन्ति नृसुरेषु महासुखानि ॥ १ ॥

तथाहि —

'पामादया पडिमा लकवणजुत्ता ममत्तलङ्करणा ।
जह पद्माएइ मणं तह निज्जरमो धियाणाहि ॥ १ ॥
तथा निमित्तस्य जिनविम्बस्य शास्त्रोक्तविधिना प्रतिष्ठापनम्,
अष्टाभिय प्रकारैरभ्यर्चनं, यात्राविधानं, विगिष्टाभरणभूषणं,
विदिव्ययस्तेः परिधापनमिति जिनविम्बे धनव्रपनम् ।

यदाह —

गन्धैः सान्निध्यैः चित्तैः हृत्पद्मपरिमले रत्नैर्धूपदीपैः
साम्राज्यैः प्रभुभक्तैश्चरितैश्चरितैः पाकपूतैः कलैः ।
कस्तुरि मण्डपैश्चैव तैः हि जिनपतेरभयनामदमना
सुखैश्चैव विदिव्ययैः परमपदभूषणैश्चैव विदिव्ययैः ॥ १ ॥

१. यथा हि जिनपतेः चित्तैः हृत्पद्मपरिमले रत्नैर्धूपदीपैः

साम्राज्यैः प्रभुभक्तैश्चरितैश्चरितैः पाकपूतैः कलैः ॥ १ ॥

न न जिनदिग्धानां पूजादिकरणे न कचिदुपयोगः, न हि पूजादिभिस्तानि तप्यन्ति तुष्यन्ति वा, न चातसत्तुष्टाभ्यो देवताभ्यः फलमाप्स्यते । नैवम् । चिन्तामण्यादिभ्य इवाऽतस-
तुष्टेभ्योऽपि फलप्राप्तयिरोधात् ।

गुरुत्वं वीतरागस्तोत्रेऽस्माभिः —

अपसन्नात् कायं प्राप्यं फलमेतत्सङ्गतम् ? ।

चिन्तामण्यादयः किं न फलव्यपि विवेतनाः ॥ १ ॥

तदा —

‘उवगाराभायस्मि वि पुज्जानं पूयगस्स उवगारो ।

भक्ताइसरणजलणादिसेवणि जह तह्हिं पि ॥ १ ॥

एष तावत् स्वकारितानां दिग्धानां पूजादिविधिरुक्तः, अन्य-
कारितानामपि । अकारितानां च शास्त्रतप्रतिमानां यद्याहं
पूजनवर्धनादिविधिरनुष्ठेयः । त्रिविधा हि जिनप्रतिमाः—भक्ति-
कारिताः स्वयं परेण वा चैत्येषु कारिताः, या इदानीमपि मनुष्या-
दिभिर्विधाप्यन्ते ; मङ्गल्यकारिता या गृहेषु द्वारपत्रेषु मङ्गलाय
कार्यन्ते, शास्त्रत्वस्तु अकारिता एव अधस्तिर्यगूर्ध्वलोकावस्थितेषु
जिनभवनेषु वर्तन्ते इति । न हि लोकत्रयेऽपि तत्स्थानमस्ति
यत्र पारमेश्वरीभिः प्रतिमाभिः पवित्रितमिति । जिनप्रतिमानां च
वीतरागस्वरूपाधारोपेण पूजादिविधिरुचित इति । जिनभवनक्षेत्रे
स्वधनवपनं यथा—शल्यादिरहितभूमी स्वयंसिद्धस्योपलकाष्ठादि-

(१) उवगाराभावेऽपि पूज्यानां पूजकलोपकारः ।

भक्तादिकरणजलनादिसेवने कदा तमेहापि ॥ १ ॥

किं पनरूपचितहृदयनशिलासमूहातघटितजिनभवनम् ।

ये पारश्वानि शमभमतिविमानिनस्ते महाधन्याः ॥ २ ॥

राजादिभ्यः विधापयितः प्रसुरतरभाण्णागारग्रामनगरमण्डलगोक्षु-
नादिप्रदानं जिनभवनछेदे वपनम्, तथा जीर्णशीर्णानां चैत्यानां
समारचनम्, नष्टभूटानां समुद्धरणं चेति । ननु निरवद्यजिनधर्म-
सत्ताचरणचतुराणां जिनभवनविश्वपूजादिकारणमनुचितमिव
प्रतिभामतं षड्जीवनिकायविराधनाहेतुत्वात्तस्य, भूमीष्वननदल-
पाटवानयनगतीप्रणष्टकाचयनजनप्लावनवनस्पतितसकायविरा-
धनासत्त्वरेण न हि तद्वति । उच्यते । य पारश्वपरिग्रहप्रसक्तः
शुद्धस्वपरिपालननिमित्तं धनोपार्जनं करोति, तस्य धनोपार्जनं
विफलं मा भूदिति जिनभयनादौ धनव्ययः ज्ञेयानिव । न च
धर्माय धनोपार्जनं युक्तम् ।

यतः—

धर्मायं यस्य वित्तेहा तस्यानीहा गरीयसी ।

प्रक्षालनादि पङ्क्तस्य दूरादस्पर्शनं वरम् ॥ १ ॥

इत्युक्तमेव । न च यापीकूपतडागादिखननवदशुभोदकी जिनभव-
नादिकारणम्, अपि तु सङ्गसमागमधर्मदेशनाकरणव्रतप्रतिपत्त्यादि-
करणेन शुभोदकमेव । षड्जीवनिकायविराधना च यतनाकारि-
णामगारिणां कृपापरवशत्वेन सूक्ष्मानपि जन्तून् रक्षयताम्-
विराधनैव ।

यदाहुः—

‘जा जयमाणस्तु भवे विराहणा सुत्तविहिसमगस्त ।

सा होइ निज्जरफला अव्भत्यविसोहिजुत्तस्त ॥ १ ॥

‘परमरहस्तमिसीणं समत्तगणिपिडगव्भरिअसाराण ।

परिणामित्रं पमाणं निच्छयमवलम्बमाणं ॥ २ ॥

यस्तु निजकुटुम्बार्थमपि नारम्भं करोति प्रतिमाप्रतिपन्नादिः, तस्माद्भूज्जिनविम्बादिविधापनमपि ।

यदाहुः—

‘देहाइनिमित्तं पि हु जे कायवहन्नि इह पयट्ठन्ति ।

जिणपूआकायवहन्नि तेसिमपवत्तणं मोहो ॥ १ ॥

इत्यलं प्रसङ्गेन । जिनागमच्छेत्ते च स्वधनवपनं यथा—जिनागमो हि कुशास्त्रजनितसंस्कारविषयमुच्छेदनमहामन्त्रायमाणा धर्मा-धर्मकृत्याकृत्यभक्ष्याभक्ष्यपेयापेयगम्यागम्यसारासारादिविवेचनहेतुः संतमसे दीप इव, समुद्रे द्वीपमिव, मरौ कल्पतरुरिव, संसारदुरापः । जिनादयोऽप्येतन्नामाणादेव निश्चीयन्ते । यदवीचामस्तुतिपु—

यदीयमस्यक्तवलात् प्रतीमो भवादृशानां परमाप्तभावम् ।

कुवासनापाशविनाशनाय नमोऽस्तु तस्मै तव शासनाय ॥१॥

(१) या यतमानस्तु भवेद् विराहणा स्तुतिविधिसमगस्त ।

सा भवति निज्जरफलाऽभ्यर्थमाविशोध्युक्तस्तु ॥ १ ॥

(२) परमरहस्तमृपोणां समस्तगणिपिटकभृतमाराणाम् ।

परिणामित्रं प्रमाणं निश्चयमवलम्बमानानाम् ॥ २ ॥

(३) देहादिनिमित्तमपि सन् ये कायवधे इह पश्यन्ति ।

जिनापूजाकायवधे तेषामप्रवर्तनं मोहः ॥ १ ॥

जिनागमबहुमानिना च देवशुरुधर्मादयोऽपि बहुमता भवन्ति ।
किं च केवलज्ञानादपि जिनागम एव प्रामाण्येनाऽतिरिच्यते ।

यदाहुः—

'ओहे सुओवउत्तो सुयनाणी जइ हु गिहइ असुइं ।

तं केवली वि भुज्जइ अपमाणं सुअं भवे इहरा ॥ १ ॥

एकमपि जिनागमवचनं भविनां भवनाशहेतुः ।

यदाहुः—

एकमपि च जिनवचनाद्यस्मान्निर्वाहकं पदं भवति ।

अयन्ते चानन्ताः सामायिकमात्रपदसिद्धाः ॥ १ ॥ इति ॥

यद्यपि च मिथ्यादृष्टिभ्य आतुरेभ्य इव पथ्यान्नं न रोचते जिन-
वचनम्, तथापि नान्यत् स्वर्गापवर्गमार्गप्रकाशनसमर्थम् ; इति
सम्यग्दृष्टिभिस्तदादरेण अज्ञातव्यम्, यतः कल्याणभाजिन एव
जिनवचनं भावतो भावयन्ति । इतरेषां तु कर्णशूलकारित्वेनामृत-
मपि विप्रायते । यदि चेदं जिनवचनं नाभविष्यत्, तदा धर्मा-
ऽधर्मव्यवस्थाशून्यं भवान्धकूपे भुवनमपतिष्यत् । यथा च हरी-
तकीं भक्षयेद् विरेककामः इति वचनादहरीतकीभक्षणप्रभवविरि-
लक्षणेन प्रत्ययेन सकलस्याऽप्यायुर्वेदस्य प्रामाण्यमवनीयते, तथा
अष्टाङ्गनिमित्तकेवलिकाचन्द्रार्कग्रहचारधातुवाटरसरमायनादिभि-
रप्यागमोपदिष्टैर्दृष्टार्थवाक्यानां प्रामाण्यनिवृत्तेनाऽदृष्टार्थानामपि

(१) ओहे सुतोपयुक्तः सुतज्ञानी यदि रुद्धं गृह्णात्तु इहम् ।

तद् केवल्यपि भुङ्क्तेऽप्रमाणं सुतं भवेदितरथा ॥ १ ॥

संत्यज्य राज्यलक्ष्मीं पतिपुत्रभ्रातृबन्धुसम्बन्धम् ।

पारिव्राज्यवहायाः किमसत्त्वं सत्यभामादेः ? ॥ ३ ॥

ननु महापापेन मिथ्यात्वसहायेन स्त्रीत्वमर्ज्यते; न हि सम्यग्दृष्टिः स्त्रीत्वं कदाचिद् बध्नाति इति कथं स्त्रीशरीरवर्तिनः शास्त्रोक्त्युक्तिः स्यात् ? । मैवं वोचः, सम्यक्प्रतिपत्तिकाल एवाऽन्तःकोटी-कोटिस्थितिकानां सर्वकर्मणां भावेन मिथ्यात्वमोहनीयादीनां जयादिसम्भवान्मिथ्यात्वसहितपापकर्मसम्भवत्वमकारणम्, मोक्षकारणवैकल्यं तु तासु वक्तुमुचितम् । तच्च नास्ति ।

यतः—

जानीते जिनवचनं श्रद्धां चरति चाऽऽर्यिका श्रद्धां ।

नाऽस्यास्यमभावोऽस्यां नादृष्टविरोधगतिरस्ति ॥१॥ इति ।

तस्मिन्मते तन्मुक्तिमाधनधनासु साध्वीषु साधुवद् धनवपनमुचितमिति । एतच्चाधिकं यत् साध्वीनां दुःशीलेभ्यो नास्ति केचिन् गोपनम्, स्रष्टृप्रत्यामर्त्ता च समन्ततो गुप्ताया गुप्तद्वाराकवमर्तदानम्, स्वस्त्रीभिश्च तामां परिचर्याविधापनम्, अपुत्रिकानां च तस्मिन्निधौ धारणम्, प्रतोद्यतानां स्वपुत्रादीनां प्रत्यर्पणं च, तथा विस्मृतकर्णीयानां तत्स्मारणम्, अन्यायप्रवृत्तिमन्त्रेण तद्विधारणम्, सकृदन्यायप्रवृत्तौ गिरणम्, पुनः पुनः प्रवृत्तौ निन्द्यमाप्रणादिना ताडनम्, उन्नितेन धम्मतोपचारकं चेति । यतः साध्वीषु स्वधनवपनं यथा— साध्वीषुः स्वधनवपनं यथा—

10

11

12

Conquest of Syria, Fasc. 1-9 @ /10/ each	...	3
Catalogue of Arabic Books and Manuscripts, 1-2 @ 1/- each	...	2
Catalogue of the Persian Books and Manuscripts in the Library of the Asiatic Society of Bengal. Fasc. 1-3 @ 1/ each	...	3
Dictionary of Arabic Technical Terms, and Appendix, Fasc. 1-21 @ 1/8/ each	...	31
Farnang-i-Rashidi, Fasc. 1-14 @ 1/8/ each	...	21
Fihrist-i-Tusi. or, Tusi's list of Shy'ah Books, Fasc. 1-4 @ 1/- each	...	4
Futuh-ush-Shām of Wāqidi, Fasc. 1-9 @ /10/ each	...	5
Ditto of Azādi, Fasc. 1-4 @ /10/ each	...	2
History of Gujarat	...	1
Haft Asmān, History of the Persian Masnawi, Fasc. 1 @ /12/ each	...	0
History of the Caliphs, (English) Fasc. 1-6 @ 1/4/ each	...	7
Iqbāl-nāmah-i-Jahāngiri, Fasc. 1-3 @ /10/ each	...	1
Isābah, with Supplement, 51 Fasc. @ 1/- each	...	51
Ma'āshir-i' Ālamgiri, Fasc. 1-6 @ /10/ each	...	3
Ma'āshir-ul-Umarā, Vol. I, Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 1-9; Vol. III, 1-10; Index to Vol. I, Fasc. 10-11; Index to Vol. II, Fasc. 10-12; Index to Vol. III, Fasc. 11-12 @ 1/ each	...	35
Maasari-Rabinsi, Part 1, Fasc. 1	...	2
Maghāzi of Wāqidi, Fasc. 1-5 @ /10/ each	...	3
Muntakhabat-t-Tawārikh, Fasc. 1-15 @ /10/ each	...	9
Ditto (English) Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-5 and 3 Indexes; Vol. III, Fasc. 1 @ 1/ each	...	16
Muntakhabat-i-Lubāb, Fasc. 1-19 @ /10/ each	...	11
Nukhatu-i-Fikr, Fasc. 1 @ /10/	...	0
Nizāmi's Khirad-nāmah-i-Iskandari, Fasc. 1-2 @ /12/ each	...	1
Qawānīn-i-Sayyad of Khuda Yar Khan 'Abbasi, edited in the original Persian with English notes by Lieut. Col. D. C. Phillott	...	5
Riyāzu-s-Salātin, Fasc. 1-5 @ /10/ each	...	3
Ditto (English) Fasc. 1-5 @ 1/	...	5
Tabaqāt-i-Nāshiri, (English), Fasc. 1-14 @ 1/- each	...	14
Ditto Index	...	1
Tārīkh-i-Firūz Shāhi of Ziyāu-d-dīn Barni Fasc. 1-7 @ /10/ each	...	4
Tārīkh-i-Firūz-shāhi, of Shams-i-Sirāfi Aif. Fasc. 1-6 @ /10/ each	...	3
Ten Ancient Arabic Poems, Fasc. 1-2 @ 1/8/ each	...	3
Tuzuk-i-Jahāngiri, (Eng.) Fasc. 1 @ 1/	...	1
Wis-o-Rūmin, Fasc. 1-5 @ /10/ each	...	3
Zafarnāmah, Vol. I, Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 1-8 @ /10/ each	...	10

ASIATIC SOCIETY'S PUBLICATIONS.

1. ASIATIC RESEARCHES. Vols. XIX and XX @ 10/ each
 2. PROCEEDINGS of the Asiatic Society from 1870 to 1904 @ 8/ per No.
 3. JOURNAL of the Asiatic Society for 1870 (8), 1871 (7), 1872 (8), 1873 (8), 1874 (8), 1875 (7), 1876 (7), 1877 (8), 1878 (8), 1879 (7), 1880 (9), 1881 (7), 1882 (6), 1883 (5), 1884 (6), 1885 (6), 1886 (8), 1887 (7), 1888 (7), 1889 (10), 1890 (11), 1891 (7), 1892 (8), 1893 (11), 1894 (8), 1895 (7), 1896 (8), 1897 (8), 1898 (8), 1899 (8), 1900 (7), 1901 (7), 1902 (9), 1903 (8), 1904 (16), @ 1/8 per No. to Members and @ 2/ per No. to Non-Members
- N. B.—The figures enclosed in brackets give the number of Nos. in each Volume.*
4. Journal and Proceedings, N. S., 1905, to date, (Nos. 1-4 of 1905 are out of stock), @ 1/8 per No. to Members and Rs. 2 per No. to Non-Members.
 5. Materials for Flora of the Malayan Peninsula, by Sir Geo. King and J. S. Gamble (Extra No. J. A. S. B. Vol. 11, & fasc. 1) ... 4
Do Do (Extra No. J. A. S. B. Vol. 11 & Fasc. 2.) ... 5
A Grammar and Dictionary of Kanwari, the Language of Kanwar in the British State of Punjab, compiled by Pandit Lika Ram Joshi, and edited by H. C. Rose (Extra No. J. A. S. B. Vol. 5, 1903) ... 3
An Introduction to the Madhub District of the Bihār Language as spoken in North Bihar by Dr. A. G. Grierson. Second Edition, Part I, Grammar (Extra No. J. A. S. B. Vol. 5, 1903) ... 5
Sanskrit Literature, by Dr. T. W. Jenkins. ... 0
 6. Minutes, 1905, to date. Price varies from number to number. Do. cost of 25/- to Members
 7. General Report of the Revenue of the Society from 1781-1883 ... 3
Catalogue of the Library of the Asiatic Society, Bengal, Part I, A to E; Part 2, F to M; Part 3, N to R ... 1
Notes on the History and Description of New Indian Lepidoptera, Part I, H. B. S. P. ... 1
A. ... Part I & II, 1897 ... 1
A ... of ... by Haji Shakh ... 1

BIBLIOTHECA INDICA:

A COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PREPARED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

NEW PUBLICATION NO. 1407

योगशास्त्रम् ।

स्वोपनिषद्विवरणसहितम् ।

THE YOGAŚĀSTRA.

With the commentary called
SVOPANAVIVARANA.

BY

ŚRĪ HEMACHANDRĀCHĀRYA.

EDITED BY

ĀSTRA VIĀRĀDA JAINĀCĀRYA

ĀRĪ VIJAYA DHARMA SŪRI.

FASCICULUS IV

Calcutta:

PRINTED BY UPENDRA NATHA CHAKRAVARTI, AT THE SANSKRIT PRESS,
No. 5, Nandakumar Chawdhury's 2nd Lane.

AND PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL, 1, PARK STREET.

1916.

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

No. 1, PARK STREET, CALCUTTA,

AND OBTAINABLE FROM

THE SOCIETY'S AGENT, MR. BERNARD QUARITCH,
11, GRAFTON STREET, NEW BOND STREET, LONDON, W.,

Complete copies of those works marked with an asterisk * cannot be supplied.—*some of the Fasciculi being out of stock.*

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanskrit Series

	Rs.	1	14
Advaitachintā Kaustubha, Fasc. 1-3 @ /10/ each ...	...	14	6
Aitarēya Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-5; Vol. III, Fasc. 1-5, Vol. IV, Fasc. 1-8 @ /10/ each ...	...	2	0
Aitareya Lochana. ...	...	2	3
Amarkośha, Fasc. 1 ...	...	1	4
* Anu Bhūṣhya, Fasc. 2-5 @ /10/ each ...	...	3	12
Anumana Dīdhiti Prasārini, Fasc. 1 @ /10/- ...	...	0	10
Aṣṭasāhasrikā Prajñāpāramitā, Fasc. 1-6 @ /10/ each ...	...	3	2
Atmatattaviveka, Fasc. I. ...	...	...	...
Āgryavaidyaka, Fasc. 1-5 @ /10/ each ...	...	20	0
Avadhūna Kalpalatā, (Sams. and Tibetan) Vol. I, Fasc. 1-10; Vol. II, Fasc. 1-10 @ 1/ each ...	...	1	11
Bālam Bhaṭṭi, Vol. I, Fasc. 1-2, Vol. II, Fasc. 1 @ /10/ each ...	...	5	0
Baudhāyana Śrauta Sūtra, Fasc. 1-3 Vol. II, Fasc. 1-5 @ /10/ each ...	...	0	10
Bhāsavṛitty ...	...	4	0
Bhūṭa Dipikā Vol. I, Fasc. 1-6; Vol. 2, Fasc. 1, @ /10 each ...	...	2	8
Bauddhastotrāsaṅgraha ...	...	3	12
Bṛhaddēvatī Fasc. 1-4 @ /10/ each ...	...	3	12
Bṛhaddharma Purāṇa Fasc. 1-6 @ /10/ each ...	...	1	11
Bodhicaryāvatāra of Cāntideva, Fasc. 1-6 @ /10/ each ...	...	1	4
Cri Cantinatha Charita, Fasc. 1-3 ...	...	8	0
Ātadāṣaṇi, Fasc. 1-2 @ /10/ each ...	...	...	...
Catalogue of Sanskrit Books and MSS., Fasc. 1-4 @ 2/ each ...	...	14	6
Ātapatha Brāhmaṇa, Vol I, Fasc. 1-7, Vol II, Fasc. 1-5, Vol. III, Fasc. 1-7 Vol. V, Fasc. 1-4 @ /10/ each ...	...	3	2
Ditto Vol. VI, Fasc. 1-3 @ 1/4/ each ...	...	3	2
Ditto Vol. VII, Fasc. 1-5 @ /10/ ...	...	1	10
Ditto Vol. IX, Fasc. 1-2 ...	...	...	...
* Caturvarga Prajñāpāramitā Part, I, Fasc. 1-17 @ /10/ each ...	...	30	1
* Caturvarga Chintāmaṇi, Vol. II, Fasc. 1-25; Vol. III, Part I, Fasc. 1-18, Part II, Fasc. 1-10, Vol. IV, Fasc. 1-6 @ /10/ each ...	...	2	...
Ditto Vol. IV, Fasc. 7-8, @ 1/1/ each ...	...	1	...
Ditto Vol. IV, Fasc. 9-10 @ /10/ ...	...	8	1
Chockavartika, (English) Fasc. 1-7 @ 1/4/ each ...	...	10	...
* Śrauta Sūtra of Cāṅkhāyana, Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-4; Vol. III, Fasc. 1-4; Vol. IV, Fasc. 1 @ /10/ each ...	...	1	...
Cri Bhāṣya, Fasc. 1-3 @ /10/ each ...	...	4	...
Dāna Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-2 @ /10/ each ...	...	3	...
Gadadhara Padbhāti Kāśāyā Vol. I, Fasc. 1-7 @ /10/ each ...	...	3	...
Ditto Āchāra-Śāra Vol. II, Fasc. 1-4 @ /10/ each ...	...	2	...
Gobhila's Grihya Sūtra, Vol. I @ /10/ each ...	...	2	...
Ditto Vol. II, Fasc. 2 @ 1/1 each ...	...	0	...
Ditto (Appendix) Gobhila Parivṛta ...	...	1	...
Ditto Grihya Samgraha ...	...	1	...
Hārṇata ...	...	...	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. I ...	...	4	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. 1-7 @ /10/ each ...	...	...	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. 1-8 @ /12 each ...	...	...	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. 1-9 @ /10, each ...	...	...	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. 1-10 @ /10 each ...	...	...	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. 1-11 @ /10 each ...	...	...	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. 1-12 @ /10 each ...	...	...	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. 1-13 @ /10 each ...	...	...	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. 1-14 @ /10 each ...	...	...	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. 1-15 @ /10 each ...	...	...	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. 1-16 @ /10 each ...	...	...	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. 1-17 @ /10 each ...	...	...	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. 1-18 @ /10 each ...	...	...	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. 1-19 @ /10 each ...	...	...	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. 1-20 @ /10 each ...	...	...	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. 1-21 @ /10 each ...	...	...	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. 1-22 @ /10 each ...	...	...	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. 1-23 @ /10 each ...	...	...	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. 1-24 @ /10 each ...	...	...	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. 1-25 @ /10 each ...	...	...	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. 1-26 @ /10 each ...	...	...	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. 1-27 @ /10 each ...	...	...	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. 1-28 @ /10 each ...	...	...	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. 1-29 @ /10 each ...	...	...	...
Kaṇvaśāstra, Fasc. 1-30 @ /10 each ...	...	...	...

समानधार्मिकाणां च गङ्गामोऽपि मज्जते पृथ्वाय, किं पुनस्तदनु-
 शया प्रतिपत्तिः ५ । सा च स्वपुत्रादित्रयोत्मवे विवाहोऽन्यस्मिन्नपि
 तयादिषु प्रकरणे साधर्मिकाणां निमन्त्रणम्, विशिष्टभोजन-
 नाशुलदत्ताभरणादिदानम्, आपन्निसन्तानां च स्वधनव्ययेना-
 ऽप्यभ्युदयणम्, अन्तराग्रदोषाज विभवक्षये पुनः पूर्वभूमिका-
 प्रापणम्, धर्मं च विप्रीदतां तेन तेन प्रकारेण धर्मे स्वीकरोपणम्,
 प्रसाधनां च स्मारणद्वारणचोदना'प्रतिचोदनाऽऽदिकरणम्, वाच-
 नाप्रशान्ना'परायतीनाऽनुप्रेक्षाधर्मिकायादिषु यथायोग्यं विनियोजनं,
 विशिष्टधर्मानुष्ठानकरणार्थं च साधारणपोषधशालादेः करण-
 मिति । आधिकास्तु धनवपनं यावकवदन्यूनातिरिक्तमुच्चेतव्यम् ।
 तत्र ज्ञानदर्शनचारिप्रवत्यः शीलमन्तोपप्रधानाः सधवा विधवा वा
 जिनशामनानुरक्तमनसः साधर्मिकत्वेन माननीयाः । ननु स्त्रीणां
 कुतः शीलशालित्वम् ?, कुतो वारत्रक्षययुक्तत्वम् ? स्त्रियो हि नाम
 लोके लोकोत्तरे चाऽनुभवाच्च दोषभाजनत्वेन प्रसिद्धाः । एताः खल्व-
 भूमिजा विपकन्दस्य, अनभ्रसम्भवा वज्राजनयः, असंज्ञका व्याधयः,
 अकारणो मृत्युः, अकन्दरा व्याघ्राः, प्रत्यक्षा राक्षस्यः ; असत्यवच-
 नस्य, माहमस्य, बन्धुस्नेहविघातस्य, मन्तापहेतुत्वस्य, निर्विवेकत्वस्य
 च परमं कारणमिति दूरतः परिहार्याः, तत्कथं दानममानवात्सल्य-
 विधानं तासु युक्तियुक्तम् ? उच्यते । अनेकान्त एषः, यत् स्त्रीणां
 दोषबहुलत्वमुच्यते, पुरुषेष्वपि हि समानमेतत् । तेष्वपि क्रूराशया
 दोषबहुला नास्तिकाः कृतघ्नाः स्वामिद्रोहिणी देवशुरुवञ्चकाश्च

LIST OF BOOKS FOR SALE

AT THE LIBRARY OF THE ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

No. 1, PARK STREET, CALCUTTA,

AND OBTAINABLE FROM

THE SOCIETY'S AGENT, MR. BERNARD QUARITCH,
11, GRAFTON STREET, NEW BOND STREET, LONDON, W.

*Complete copies of those works marked with an asterisk * cannot be supplied—some
of the Fasciculi being out of stock.*

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanatani Series

	Rs.	1	1/2
Advaitachintā Kaustubha, Fasc. 1-5 @ /10/ each ...	...	11	6
Aitarēya Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-5; Vol. III, Fasc. 1-5, Vol. IV, Fasc. 1-8 @ /10/ each ...	...	2	0
Aitareya Lochana ...	...	2	0
Amarkośha, Fasc 1 ...	...	1	4
* Apa Bhāṣhya, Fasc. 2-5 @ /10/ each ...	...	3	12
Anumana Dīdhiti Prasāriṇī, Fasc. 1 @ /10/- ...	...	0	10
Aṣṭasāhasrikā Prajāpāramitā, Fasc 1-6 @ /10/ each ...	...	3	2
Atmatattaviveka, Fasc 1 ...	...	20	4
Ācāvaidyaka, Fasc. 1-5 @ /10. each ...	...	1	10
Avadana Kalpalatā, Sans. and Tibetan Vol. I, Fasc. 1-10; Vol. II, Fasc. 1-10 @ 1/ each ...	...	5	10
Bālam Bhaṭṭi, Vol. I, Fasc 1-2, Vol II, Fasc. 1 @ /16/ each ...	...	0	10
Baudhāyana Śrauta Sūtra, Fasc 1-3 Vol. II, Fasc 1-5 @ /10/ each ...	...	4	0
Bhāṣavrittī ...	...	2	0
Bhāṭṭa Dipikā Vol I, Fasc. 1-6; Vol. 2, Fasc. 1, @ /10 each ...	...	3	12
Bauddhastotrāsaugraha ...	...	3	12
Brhaddevatā Fasc. 1-4 @ /10/ each ...	...	3	12
Brhadbharṇa Purāṇa Fasc 1-6 @ /10/ each ...	...	1	10
Bodhicaryāvatāra of Cāntidera, Fasc. 1-6 @ /10/ each ...	...	1	4
Cri Cantinatha Charita, Fasc. 1-3 ...	...	8	...
Qataduṣaṇī, Fasc. 1-2 @ /10/ each ...	...	14	6
Catalogue of Sanskrit Books and MSS., Fasc. 1-4 @ 2/ each ...	...	3	...
Qatapatha Brāhmaṇa, Vol I, Fasc. 1-7, Vol II, Fasc. 1-5, Vol. III, Fasc. 1-7 Vol. V, Fasc. 1-4 @ /10/ each ...	...	3	...
Ditto Vol. VI, Fasc. 1-3 @ 1/4/ each ...	...	1	...
Ditto Vol. VII, Fasc. 1-5 @ /10/ ...	...	10	10
Ditto Vol. IX, Fasc 1-2 ...	...	36	1
* Qatasāhasrikā Prajāpāramitā Part. I, Fasc. 1-17 @ /10/ each ...	...	2	...
* Caturvarga Chintāmaṇī, Vol. II, Fasc. 1-25; Vol. III, Part I, Fasc. 1-18, Part II, Fasc. 1-10, Vol. IV, Fasc. 1-6 @ /10/ each ...	...	8	1
Ditto Vol. IV, Fasc. 7-8. @ 1/4/ each ...	...	10	1
Ditto Vol. IV, Fasc. 9-10 @ /10/ ...	...	1	...
Qlockavartika, (English) Fasc 1 7 @ 1/4/ each ...	...	4	...
* Qruta Sūtra of Qāṅkhāyana, Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-4; Vol. III, Fasc. 1-4; Vol 4, Fasc 1 @ /10/ each ...	...	3	...
Qri Bhāṣyam, Fasc 1-3 @ 10/ each ...	...	3	...
Dāna Kriyā Kaumudī, Fasc 1-2 @ /10/ each ...	...	2	...
Gadadhara Padbhāti Kālasāra Vol I, Fasc. 1-7 @ /10/ each ...	...	0	...
Ditto Āchāra-śāra Vol II, Fasc. 1-4 @ /10/ each ...	...	1	...
Gobhīḷya Grihya Sūtra, Vol 1 @ /10/ each ...	...	4	...
Ditto Vol II, Fasc 1-2 @ 1/4/ each ...	...	1	...
Ditto (Appendix) Gobhīḷya Pariśista ...	...	1	...
Ditto Grihya Saṅgraha ...	...	4	...
Haradāta ...	...	4	...
Karmapradīpī, Fasc. I ...	...	1	...
Kāla Viveka, Fasc. 1-7 @ /10/ each ...	...	6	...
Kātantra, Fasc 1-6 @ 12/ each ...	...	1	...
* Kūrma Purāṇa, Fasc 1-9 @ /10/ each ...	...	6	...
Kiranavali, Fasc. 1-2 @ /10/ each ...	...	10	...
Māna Pārijāta, Fasc. 1-11 @ /10 each ...	...	10	...
Mahā-bhāṣya-pradīpdyōta, Vol I, Fasc 1-9; Vol. II, Fasc. 1-12 Vol. III, Fasc. 1-10 @ /10/ each ...	...	...	...
Ditto Vol. IV, fasc 1-14 ...	...	...	...
Ditto Vol. V, Fasc 1-2 @ /10/ each ...	...	...	...

भगवन्तोऽपि हि निष्क्रमणकालेऽनपेक्षितपात्रापात्रविभागं करु-
णया सांवल्लरिकदानं दत्तवन्त इति । तदेवं भक्त्या समक्षेत्रां
दीनेषु चातिदयया धनं वपन् महाश्रावक उच्यते । ननु श्रावक
इत्युच्यताम्, महाश्रावक इति तु महत्त्वविशेषणं किमर्थमुच्यते ? ।
श्रावकत्वमविरतानामेकाद्यणुव्रतधारिणां च शृणोतीति व्युत्पत्त्यो-
च्यते ; यदाह—

‘सम्पत्तदंसणाद्रे पद्दियहं जइजणा सुणेइ य ।

सामायारिं परमं जो खलु तं सावयं विन्ति ॥ १ ॥

अडालुतां याति पदार्थचिन्तनाद्

धनानि पात्रेषु वपत्यनारतम् ।

किरत्यपुण्यानि सुसाधुसेवना-

दद्यापि तं श्रावकमाहुरञ्जसा ॥ २ ॥

इति निरुक्ताच्च श्रावकत्वं सामान्यस्यापि प्रसिद्धम् ; विवक्षितसु-
रतिचारसकलव्रतधारी समक्षेत्रौलक्षणे क्षेत्रे धनवपनाद्दर्शन-
श्रावकतां परमां दधानो दीनेषु चात्यन्तकृपापरो महाश्रावक-
देनोच्यत इत्यदोषः ॥ १२० ॥

समक्षेत्रां धनवपनं व्यतिरेकद्वारेण समर्थयते—

यः सद्वाह्यमनित्यं च क्षेत्रेषु न धनं वपेत् ।

कथं वराकशारित्रं दुश्चरं स समाचरेत् ? ॥ १२१ ॥

(१) संमाप्नदर्थनादिः प्रतिदिवसं यातिजनान् शृणोति च ।

सामाचारीं परमां यः खलु तं श्रावकं व्रषते ॥ १ ॥

भगवन्तोऽपि हि निष्क्रमणकालेऽनपेक्षितपात्रापात्रविभागं कुरु-
णया सांवत्सरिकदानं दत्तवन्त इति । तदेवं भक्त्या सप्तक्षेत्रां
दीनेषु चातिदयया धनं वपन् महाश्रावक उच्यते । ननु श्रावक
इत्युच्यताम्, महाश्रावक इति तु महत्त्वविशेषणं किमर्थमुच्यते ? ।
श्रावकत्वमविरतानामेकाद्यणुव्रतधारिणां च शृणोतीति व्युत्पत्त्यो-
च्यते ; यदाह—

‘सम्पत्तदंसणाई पइदियहं जइजणा सुणेइ य ।

सामायारिं परमं जो खलु तं सावयं विन्ति ॥ १ ॥

अडालुतां याति पदार्थचिन्तनाद्

धनानि पात्रेषु वपत्यनारतम् ।

किरत्यपुण्यानि सुसाधुसेवना-

दद्यापि तं श्रावकमाहुरञ्जसा ॥ २ ॥

इति निरुक्ताच्च श्रावकत्वं सामान्यस्यापि प्रसिद्धम् ; विवक्षितस्तु
निरतिचारसकलव्रतधारी सप्तक्षेत्रीलक्षणे क्षेत्रे धनवपनाद्दर्शन-
प्रभावकतां परमां दधानो दीनेषु चात्यन्तकृपापरो महाश्रावक-
शब्देनोच्यत इत्यटोपः ॥ १२० ॥

सप्तक्षेत्रां धनवपनं व्यतिरेकद्वारेण समर्थयते—

यः सद्वाह्यमनित्यं च क्षेत्रेषु न धनं वपेत् ।

कथं वराकश्यारित्रं दुश्चरं स समाचरेत् ? ॥ १२१ ॥

(१) संप्राप्तदर्शनादिः प्रतिदिशमे यतिजनात् शृणोति च ।

सामाचारीं परमां यः खलु तं श्रावकं ब्रूते ॥ १ ॥

दृश्यन्ते । तद्दर्शनेन च महापुरुषाणामवज्ञा कर्तुं न युज्यते,
स्त्रीणामपि । यद्यपि कासाञ्चिदोषबहुलत्वमुपलभ्यते,
कासांचिद् गुणबहुलत्वमप्यस्ति । तीर्थकरादिजनन्यो हि स्त्रीते
तत्तद्गुणगरिमयोगितया सुरेन्द्रैरपि पूज्यन्ते, सुनिभिरपि सूयन्ते
लौकिका अप्याहुः—

निरतिशयं गरिमाणं तेन युवत्या वदन्ति विद्वांसः ।

तं कमपि वहति गर्भं जगतामपि यो गुरुर्भवति ॥१॥ इति
काश्चन स्वशीलप्रभावादग्निं जलमिव, विपधरं रज्जुमिव,
स्थलमिव, विपमसृतमिव कुर्वन्ति । चतुर्वर्णे च महे च
गृहमेधिस्त्रियोऽपि । सुलसाप्रभृतयो हि आविकास्तीर्थ
प्रशस्यगुणाः, सुरेन्द्रैरपि स्वर्गभूमिषु पुनः पुनर्वर्द्धुमतवा
प्रबलमिथ्यात्वैरप्यचोभ्यमम्यक्तमस्पदः, काश्चिच्चरमदेहाः,
द्वितिभवान्तरितमोक्षगमनाः शास्त्रेषु श्रूयन्ते । तदासां जगत्
मिव भगिनीनामिव स्वपुत्रीणामिव वात्सल्यं युक्तियुक्तमर्वा
दुष्प्रमहयक्षिणा नागिलाख्या व्रतिव्रतिनी आथक्य
मत्यर्थोः । तत्कथं आविकाः पापवहनिनानिर्दर्शनेन
तस्माद्गुणेन न परिहरणीयाः, वात्सल्यं चासां करुणायां
प्रसङ्गेन । न केवलं समक्षेत्तया धनं वपन् महायावत् उच्यते,
निर्दोशेषपि निःस्वाम्यधिरपद्मगोमार्तप्रभृतिषु कृपया
धनं वपन्, न तु भक्ष्या । भक्तिपूर्वकं हि ममत्वेना
दानम् । अनिर्दोशेषं स्वविचारितपात्रापात्रमपि
इव गन्तव्यं चार्थं स्वयमेव कल्पयात्वा प्रमत्तवपन्

प्राप्नुयात् ?, सर्वविरतिप्रतिपत्तिकलशारोपणफलो हि श्रावक-
धर्मप्रासाद इति ॥ १२१ ॥

इदानीं महाश्रावकस्य दिनचर्यामाह—

ब्राह्मे मुहूर्त्त उत्तिष्ठेत् परमेष्ठिस्तुतिं पठन् ।

किंधर्मा किंकुलश्चास्मि किंव्रतोऽस्मीति च स्मरन् ॥ १२२ ॥

पञ्चदशमुहूर्त्ता रजनी, तस्यां चतुर्दशो मुहूर्त्तो ब्राह्मस्तुतिवृत्ति-
ष्ठेत् निद्रां जह्यात् ; परमे तिष्ठन्तीति परमेष्ठिनः पञ्चार्हदादय-
स्तेषां स्तुतिं नमो अरिहन्ताणमित्यादिरूपामात्यन्तिकतद्बहुमान-
कार्थ्यभूतां परममङ्गलार्थं वा पठन्नव्यक्तवर्णामिति शेषः ।

यदाह —

'परमेष्ठिचिन्तनं माणसं सिद्धिं जगतां कायव्यं ।

सुप्ता विषयपवित्री निवारिया होइ एवं तु ॥ १ ॥

अन्ये त्वविशेषेणैव नमस्कारपाठमाहुर्न सा काचिदवस्था
यस्यां पञ्चनमस्कारस्यानधिकार इति मन्यानाः । न केवलं पठन्,
को धर्मो यस्याऽसौ किंधर्मा, किंकुलं यस्याऽसौ किंकुलः, किं व्रतं
यस्याऽसौ किंव्रतोऽस्मीत्यहमिति च स्मरन्निदं भाषतः स्मरणम् ।
उपलक्षणत्वात्के गुरवो ममेति द्रश्यतः, कुत ग्रामे नगरादौ वा
वसामीति चेन्नतः, कः कालः प्रभातादिरिति कालतद्येत्यादि
स्मरन्, धर्मस्य जैनादेः, कुलस्येच्छाकादेः, व्रतानामण्व्रतादीनां
स्मरणे तद्विरुद्धपरिहारस्येष्टत्वरत्वात् ॥ १२२ ॥

(१) परमेष्ठिचिन्तनं माणसे यस्यागतेन कर्तव्यम् ।

सुप्ता विषयपवित्रिनिवारिता भवति एवं तु ॥ १ ॥

प्राप्नुयात् ? , सर्वविरतिप्रतिपत्तिकलशारोपणफलो हि श्रावक-
धर्मप्रासाद इति ॥ १२१ ॥

इदानीं महाश्रावकस्य दिनचर्यामाह—

ब्राह्मे मुहूर्तं उत्तिष्ठेत् परमेष्ठिस्तुतिं पठन् ।

किंधर्मा किंकुलश्चास्मि किंव्रतोऽस्मीति च स्मरन्॥१२२॥

पञ्चदशमुहूर्ता रजनी, तस्यां चतुर्दशो मुहूर्तो ब्राह्मस्तस्मिन्नुत्ति-
ष्ठेत् निद्रां जह्यात् ; परमे तिष्ठन्तीति परमेष्ठिनः पञ्चार्हदादय-
स्तेषां स्तुतिं नमो अरिहन्ताणमित्यादिरूपामात्यन्तिकतद्बहुमान-
कार्थ्यभूतां परममङ्गलार्थं वा पठन्नव्यक्तवर्णामिति शेषः ।

यदाह —

'परमेष्ठिचिन्तनं भाणसमि सेज्जागएण कायब्बं ।

सुत्ता विणयपवित्ती निवारिया होइ एवं तु ॥ १ ॥

अन्ये त्वविशेषेणैव नमस्कारपाठमाहुर्न सा काचिदवग्या
यस्यां पञ्चनमस्कारस्यानधिकार इति मन्वानाः । न केवलं पठन्,
को धर्मो यस्याऽसौ किंधर्मा, किंकुलं यस्याऽसौ किंकुलः, किं व्रतं
यस्याऽसौ किंव्रतोऽस्मीत्यहमिति च स्मरन्निदं भाषतः स्मरणम् ।
उपलक्षणत्वात्के गुरवो ममेति द्रव्यतः, कुत्र ग्रामे नगरादौ वा
वसामीति ज्ञेयतः, कः कालः प्रभातादिरिति कालतरेत्यादि
स्मरन्, धर्मस्य जेनादेः, कुलस्येप्प्याकादेः, व्रतानामणव्रतादीनां
स्मरणे तद्विकल्पपरिहारस्येष्टाकरत्वात् ॥ १२२ ॥

(१) परमेष्ठिचिन्तनं भाणसं गट्यागहेन कर्तव्यम् ।

सुत्ता विणयपवित्तीनिवारिया भवति एवं तु ॥ १ ॥

ततः—

शुचिः पुष्पामिषस्तोत्रैर्देवमभ्यर्च्य वैश्वमनि ।

प्रत्याख्यानं यथाशक्ति कृत्वा देवगृहं व्रजेत् ॥१०४॥

शुचिरिति मनोत्सर्गदस्ताधायनजिह्वालेखनमुखप्रक्षालनगण्डूष-
करणस्नानादिना शुचिः मन्त्रित्यनुवादपरं लोकमिदो ज्ञायमर्थ
इति नोपदेगपरम्, अप्राप्ते हि शास्त्रमश्वत् । न हि मलिनः
स्नायात्, बुभुक्षितोऽग्नौयादित्यत्र शास्त्रमपयुज्यते । अप्राप्ते
त्वामुष्मिके मार्गे नैसर्गिकमोहान्यतममविलुप्तलोकस्य लोकस्य
शास्त्रमेव परमं चक्षुरित्येवमुत्तरत्वाऽप्यप्राप्ते विषये उपदेशः
सफल इति चिन्तनीयम् । न च सावद्यान्त्रेषु शास्त्राणां वाच-
निक्यऽप्यनुमोदना युक्ता । यदाहुः—

‘सावज्जणवजाणं वयणाणं जी न जाणए विसेमं ।

वुत्तं पि तस्स न खमं किमङ्ग ! पुण देसणं काठं ॥ १ ॥

इति शुचित्वमनूय पुष्पामिषस्तोत्रैरित्याद्युपदिशति—

वैश्वमनि गृहे देवं मङ्गलचैत्यरूपं भगवन्तमर्हन्तमभ्यर्च्य पूज-
यित्वा, पूजाप्रकारानाह—पुष्पामिषस्तोत्रैरिति, पुष्पाणि कुसु-
मानि पुष्पग्रहणं सर्वेषां सुगन्धिद्रव्याणां विलेपनधूपगन्धवासवस्त्रा-
भरणादीनामुपलक्षणम् । आमिषं भक्ष्यं पेयं च, तच्च पक्वान्नफलाऽ-
क्षतदीपजलघृतपूर्णपात्रादिरूपं, स्तोत्रं शक्रस्तवादिसद्भूतगुणोत्की-
र्तनरूपं, ततः प्रत्याख्यानं नमस्कारसहिताद्यद्वारूपं सङ्केतरूपं च

(१) सावद्यान्त्राद्यानां पचनानां यो न जानाति विशेषम् ।

उक्तमपि तस्य न क्षमं किमङ्ग ! पुनर्देवानां कर्तुम् ॥

अन्यमहितादि कृत्वा यथाशक्तीति शक्त्यनतिक्रमेण, शक्तिनस्या-
गतपत्नी इति सुप्रसिद्धमेव, देवगृहं भक्तिर्वैत्यरूपं व्रजेद्वच्छेत् ।
अत्र च स्नानविनिषेधवर्णकविशिष्टवस्त्राभरणान्धारगम्यपरिशुद्ध-
विशिष्टवाहनाधिरोहणप्रभृतीनां स्वतः मिहानां नोपदेशः ।
अप्राप्ते शास्त्रमर्थवदित्युक्तमेव देवगृहव्रजनर्थिधिः पुनरयम्-यदि
राजा भवति तदा “मव्याण इष्टीण मव्याण दिर्जीण मव्याण
जुष्टीण मव्वयनेणं मव्वपोरिमेणं” इत्यादिवचनात्प्रभावनानिमित्तं
महद्व्यां याति ।

अथ सामान्यविभवस्तदा श्रीदत्तपरिहारिणं शोकीपञ्चमं
परिहरन् व्रजति ॥ १२३ ॥

ततः --

प्रविश्य विधिना तत्र त्रिः प्रदक्षिणार्थजिनम् ।

पुष्पादिभिस्तमभ्यर्च्य स्तवनैरुत्तमैः स्तुयात् ॥ १२४ ॥

तत्र देवगृहे विधिना विधिपूर्वकं प्रविश्य शिखीन् कारान्
प्रदक्षिणयेत् प्रदक्षिणीकुर्यात् : जिनमर्पणार्थम्, प्रदक्षिणार्थम्
यम्-पुष्पादिभिरुत्तमैः स्तुयात् पुष्पादिभिरुत्तमैः स्तुयात् पुष्पादिभिरुत्तमैः
च परिहारिणं शोकीपञ्चमं जिनमर्पणार्थम्, प्रदक्षिणार्थम्
शोकीपञ्चमं शोकीपञ्चमं शोकीपञ्चमं शोकीपञ्चमं शोकीपञ्चमं
शोकीपञ्चमं शोकीपञ्चमं शोकीपञ्चमं शोकीपञ्चमं शोकीपञ्चमं
शोकीपञ्चमं शोकीपञ्चमं शोकीपञ्चमं शोकीपञ्चमं शोकीपञ्चमं

शरणम्, ततः शरभिणा शल्यज्वरमादिना विनिषेधविधानम्, ततः
शुगन्निजाति-चम्पक-शतपत्र-विचकिल-कमलादिमालाभिर्भगवतो-
ऽभ्यर्चनम्, रत्नसूयर्णमुक्ताभरणादिभिरलङ्करणम्, वस्त्रादिभिः
परिधापनम्, पुरतश्च मिहार्थकगालितगुलादिभिरष्टमाङ्गलिका-
लक्षणम्, तत्पुरतश्च बन्निमङ्गलदीपदधिष्ठितादीनां दीकनम्,
भगवतश्च भालस्थले गोरीचनया तिलककरणम्, तत आराधिका-
द्युत्तारणम् ।

यदाह —

‘गन्धर्वरधूपमब्धोमहीहि उन्नगाद्दृष्टिं चित्तेहिं ।

सुरहिर्विलेपनवरकुसुमदामबलिदीपकैश्च ॥ १ ॥

मिहार्थक-दध्यक्षत-गोरोचनादिकैर्यथालाभम् ।

काञ्चनमोक्तिकरत्नादिदामभिश्च विविधैः ॥ २ ॥

प्रवरैः साधनैः प्रायां भावोऽपि जायते प्रवरः ।

न य अन्यो उवचोमो एएसि मिया ण लट्ठयरो ॥ ३ ॥ त्ति ।

एवं भगवन्तमभ्यर्च्य पूजयित्वा ऐर्यापथिकीप्रतिक्रमणपूर्वकं
शक्रस्तवादिभिर्दण्डकैश्चैत्यवन्दनं कृत्वा स्तवनैः स्तोत्रैरुत्तमैरुत्तम-

(१) गन्धर्वरधूपमब्धोमहीभिर्दृष्टादिकैश्चित्तैः ।

सुरभिर्विलेपनवरकुसुमदामबलिदीपकैश्च ॥ १ ॥

मिहार्थक-दध्यक्षत-गोरोचनादिकैर्यथालाभम् ।

काञ्चनमोक्तिकरत्नादिदामभिश्च विविधैः ॥ २ ॥

प्रवरैः साधनैः प्रायां भावोऽपि जायते प्रवरः ।

न अन्यो उपयोग एतेषां स्याद् मनोहरतरः ॥ ३ ॥ इति ।

पुष्पाणि विविधानि विना कदापि न कर्तव्याः कुशादीभिरेव ।

नीलाङ्गं निमिष्टं तिलोत्पलसिद्धं कर्त्तव्यं किं यत्नम् ।

एतत्तु लोकादिषु कदापि न विना कदापि न कर्त्तव्यम् ।

अथ चान्येन रोगैश्च कदापि न कर्त्तव्यम् । विना यत्नः ॥ १ ॥

तथा ।

एतत्तु लोकादिषु कदापि न कर्त्तव्यम् । विना यत्नः ॥ १ ॥

अथ चान्येन रोगैश्च कदापि न कर्त्तव्यम् । विना यत्नः ॥ १ ॥

अथ चान्येन रोगैश्च कदापि न कर्त्तव्यम् । विना यत्नः ॥ १ ॥

अथ चान्येन रोगैश्च कदापि न कर्त्तव्यम् । विना यत्नः ॥ १ ॥

अथ चान्येन रोगैश्च कदापि न कर्त्तव्यम् । विना यत्नः ॥ १ ॥

अथ चान्येन रोगैश्च कदापि न कर्त्तव्यम् । विना यत्नः ॥ १ ॥

अथ चान्येन रोगैश्च कदापि न कर्त्तव्यम् । विना यत्नः ॥ १ ॥

अथ चान्येन रोगैश्च कदापि न कर्त्तव्यम् । विना यत्नः ॥ १ ॥

अथ चान्येन रोगैश्च कदापि न कर्त्तव्यम् । विना यत्नः ॥ १ ॥

अथ चान्येन रोगैश्च कदापि न कर्त्तव्यम् । विना यत्नः ॥ १ ॥

अथ चान्येन रोगैश्च कदापि न कर्त्तव्यम् । विना यत्नः ॥ १ ॥

(१) च यत्नम् ।

(२) तिलोत्पलसिद्धं कर्त्तव्यं किं यत्नम् ।

तिलविधा पूजा च तदाऽवस्थात्तिकभावम् चैव ॥ १ ॥

तिलविधौ तिलविधौ तिलविधौ तिलविधौ तिलविधौ ॥ १ ॥

तिलविधौ तिलविधौ तिलविधौ तिलविधौ तिलविधौ ॥ १ ॥

तिलविधौ तिलविधौ तिलविधौ तिलविधौ तिलविधौ ॥ १ ॥

तथा —

एतत्किं निरसि स्मितं मम पितुः स्वर्णं सुधादीधिति-

नीलाटं किमिदं विनीचनमिदं हस्तोऽस्य किं पयसः ।

इत्वं क्रौञ्चरिपोः कमादुपगतं दिव्याममः शूलिनः

प्रश्नं यामकरोपरोधसुभगं देव्याः स्मितं पातु षः ॥ १ ॥

तथा —

उत्तिष्ठत्या रतान्ते भरमुरगपत्नौ पाणिनैकेन कृत्वा

धृत्वा चान्येन दासो विगलितकवरीभारमसं वहन्त्याः ।

भूयस्तत्कालकान्तिद्विगुणितमुरतप्रतीतिना श्रीरिणा वः

शय्याभालिङ्ग्य नीतं वपुरलसलसद्वाह लक्ष्म्याः पुनातु ॥ १ ॥

‘अनेन च सम्पूर्णो वन्दनाविधिरुपलक्षितः ।

यथा —

‘तिन्नि निमीह्य तिन्नि य पयाहिणा तिन्नि चैव य पणामा ।

तिविहा पूषा य तहा अयत्यतियभायणं चैव ॥ १ ॥

तिदिसिनिरखणविरट् भूमीश्च पमज्जणं च तिषुत्तो ।

पणाइतियं मुहातियं च तिविहं च पणिहाणं ॥ २ ॥

पुष्फामिसयुडभिया तिविहा पूषा अयत्यतियगं तु ।

(१) च एतेन ।

(२) तिष्ठो नैवेदिव्यास्तस्य प्रदक्षिणास्तय एव च प्रणामाः ।

तिविहा पूजा च तथाऽवस्थान्तिकभावमं चैव ॥ १ ॥

तिदिग्निरक्षणविरतिर्भूमौ प्रमार्जनं च त्रिरूपः ।

पणादितिकं मुद्रादिकं च त्रिविधं च प्रणिधानम् ॥ २ ॥

पुष्पाभिपस्तुतिभेदास्तत्रविधा पूजाऽवस्थान्तिकं तु ।

१छउमत्य-केवलितं सिद्धत्तं भुवणनाहस्त ॥ ३ ॥

वस्त्रादितियं तु पुणो वस्त्रालम्बणस्वरूपं तु ।

मणवयणकायजणिअं तिविहं पणिहाणमवि होइ ॥ ४ ॥

तथा —

१पंचंगो पणिवाओ थयपाढो होइ जोगमुहाए ।

वन्दन जिनमुहाए पणिहाणं मुत्तसुत्तीए ॥ १ ॥

दो जानू दोन्नि करा पंचमयं होइ उत्तिमंगं तु ।

सम्मं संपणिवाओ नेओ पंचंगपणिवाओ ॥ २ ॥

असोसंतरिअंगुलिकोमागारेहिं टोहिं हत्येहिं ।

पिटोवरिकोप्परमंठिएहिं तह जोगमुहत्ति ॥ ३ ॥

चत्तारि अगुलाइं पुरओ जणाइं जत्य पच्छिमओ ॥

पायाणं उम्हसो एसा १पुण हाइ जिनमुहा ॥ ४ ॥

(१) छद्मस्य-केवलितं सिद्धत्वं भुवननाथस्य ॥ ३ ॥

वर्णादितिकं तु पुनर्वर्णांशालम्बनस्वरूपं तु ।

मनो-वचन-कायजनितं त्रिविधं प्रणिधानमाप भवति ॥ ४ ॥

(२) पञ्चाङ्गः प्रणिपातः स्वरपाठो भवति योगमुद्रया ।

वन्दनं जिनमुद्रया प्रणिधानं मुक्ताशुक्त्या ॥ १ ॥

द्वे जानुनो द्वौ करौ पञ्चमकं भवत्युत्तमाङ्गं तु ।

मध्यकं संप्रणिपाता ज्ञेयं पञ्चाङ्गप्रणिपातः ॥ २ ॥

असोसंतरिअंगुलिकोमागाराह्या हाह्या अजाह्या ॥

उट्ठोपरिहृष्टोर्मोस्मिताह्या तथा योगमुद्रति ॥ ३ ॥

चत्तारिअंगुलानि पुरत आनानि सत्य परिसमक ॥

पादादिकं कुरुगो यथा पुनर्भवति जिनमुद्रा ॥ ४ ॥

‘सुत्तासुत्तीमुद्दा’ जल्य समा दीवि गन्मिया हत्या ।

ते पुण णिडालदेसे लगां अन्ने अलग्गत्ति ॥ ५ ॥ इत्यादि ।

ऐर्यापधिकीप्रतिक्रमणपूर्वकं चैत्यवन्दनमित्युक्तम् । तत ऐर्यापधिकीसूत्रं व्याख्यायते—तच्च इच्छामि पडिक्कमिउमित्यादि तस्म मिच्छामि दुक्कडमित्यन्तम्, इच्छामि पडिक्कमिउं इरिया-वहियाए विराहणाए ; इच्छामि अभिलपामि प्रतिक्रमितुं प्रतीपं क्रमितुम्, ईरणमीर्या गमनमित्यर्थः, तत्प्रधानः पन्था ईर्या-पथः, तत्र भवा ऐर्यापधिकी ; काऽसौ ? विराधना जन्तुबाधा, तस्या ऐर्यापधिक्या विराधनायाः सकाशात् प्रतिक्रामितुमिच्छामीति सम्यन्धः । अस्मिंश्च व्याख्याने ईर्यापथनिमित्ताया एव विराध-नायाः प्रतिक्रमणं स्याद् न तु शयनादेरुत्थितस्य कृतलोचादेर्या ; तस्मादन्यथा व्याख्यायते—ईर्यापथः साध्वाचारः, यदाह ईर्यापथो मौनध्यानादिकं भिक्षुव्रतं तत्र भवा ऐर्यापधिकी ; काऽसौ ? विरा-धना साध्वाचारातिक्रमरूपा तस्या इच्छामि प्रतिक्रामितुमिति सम्यन्धः । साध्वाचारातिक्रमस्य प्राणातिपातादिरूपः । तत्र च प्राणातिपातस्यैव गरीयस्त्वम्, जेपाणां तु पापस्यानानामतेवास्त-भीयः, अत एव प्राणातिपातविराधनाया एवोत्तरः प्रपञ्चः । सा सति विराधना ? गमणागमणं गमने चागमनं च समाहारद्वन्द्वस्त्विति,

(१) सुत्तासुत्तीमुद्दा इत्येवमौ द्वारवि गन्मिती इत्यौ ।

तौ इमल्लालदेसे जन्नावण्णापक्कमिउमिति । ४ ।

(२) अ ग ड एभा जहि ।

ना ; सतिष्ठा वर्तिताः पञ्चीकृताः भूमिचिकनकादिना व्यगिताः ;
 लेपिता केषिताः पिता भुज्यादिषु वा लगिताः ; मंघादया मंघा-
 गिताः अनीन्यगार्होदये च लगिताः ; मंघ्रिया मंघ्रिताः मनाक्
 कृताः ; परिष्ठादिष्ठा परिष्ठापिताः समकृतः पीडिताः ; किना-
 दिष्ठा लगिता क्लान्तमापादिता भारणान्तिकं समुद्रघातं नीता
 इत्यर्थः ; उद्विष्ठा अघट्टादिना उद्वामिताः ; ठाणात् घ्राणं मंका-
 मिया स्वस्थानात् परस्थानं नीताः ; जीवियाभ्यां चयरोविद्या जीवि-
 ताद् अचरोपिना मारिता इत्यर्थः ; तस्मै तस्य अभिष्टया इत्यार-
 थात् विराधनाप्रकारेण मर्दय मिच्छामि दुःखं मिष्या मे
 दुष्कृतम् एतद् दुष्कृतं मिष्या मे भवतु विफलं भवत्वित्यर्थः ।
 मिच्छामि दुःखमित्यस्य पूर्वाचार्या निरुक्तविधिमुपदर्शयन्ति—

तस्या

‘मिच्छि मिउमएवत्ये एत्ति य दोमाण णायणे होइ ।

मिच्छि अमराए ठिथो दुत्ति दुगंठामि अप्पाणं ॥ १ ॥

कत्ति कटं मे पावं उत्ति य उवमि तं उवममेणं ।

एमी मिच्छादुक्कडपयक्खरत्थो समामेणं ॥ २ ॥

एवमालोचनाप्रतिक्रमणरूपं द्विविधं प्रायश्चित्तं प्रतिपद्य कायो-
 त्तर्गन्तव्यं प्रायश्चित्तं प्रतिपिस्तुरिदं सूत्रं पठति—तस्मै उत्तरीकरणेन

(१) भीति मृदु-मादंवार्ये हेति च दोषाणां ह्लादने भवति ।

भीत्यमर्यादायां स्थितो दु-इति जुगुप्सु आत्मानम् ॥ १ ॥

हेति कृतं मे पापं हेति च लज्जयामि तदुपशमेन ।

एव मिच्छादुक्कड (भिष्यादुष्कृत) पदाक्षरायः समासितः ॥ २ ॥

प्रायच्छित्तकरणेणं विसोहीकरणेणं विसक्तीकरणेणं पावाणं कम्पाणं
 निग्घायणट्ठाणं ठामि काउस्सणं । तस्यालोचितप्रतिक्रान्तस्य विरा-
 धनाप्रकारस्य उत्तरीकरणादिना हेतुभूतेन ठामि काउस्सणमिति
 योगः । तत्रोत्तरकरणं पुनः संस्कारद्वारेण परिष्करणमनुत्तर-
 स्योत्तरस्य करणमुत्तरीकरणम् ; अयं भावः—विराधनस्य हि
 पूर्वमालोचनादिकं कृतं तस्यैव कायोत्सर्गकरणमुत्तरकरणम्, तेन
 पापकर्मनिर्घातना भवति । उत्तरीकरणं च प्रायश्चित्तकर-
 णद्वारेण भवति इत्याह-प्रायच्छित्तकरणेणं प्रायो वाहुल्येन तिस-
 रीं मनो वा गोधयति प्रायश्चित्तम् ; यदा, पापं क्षिप्तंति
 प्रायश्चित् आप्तत्वात्प्रायश्चित्तं तस्य करणेन हेतुभूतेन । प्राय-
 श्चित्तकरणं च विग्रहिद्वारेण भवतात्याह विसोहीकरणेणं
 विगाधनं विग्रहिः अपराधमलिनस्यामनां निमोलाकरणं विग्रह-
 करणं विग्रहिकरणं तेन हेतुभूतेन विग्रहिकरणं च विग्रह-
 करणद्वारेण भवति अत आह विसोहीकरणेण विगतानि
 गन्थानि मायादीनि यस्याऽगो विगन्थः, अविगन्थस्य विगन्थ-
 करणं तेन हेतुभूतेन । तिमित्याह पावाणं कम्पाणं निग्घ-
 णट्ठाणं पावानां समारनिबन्धनभूतानां कम्पाणां पावा-
 णट्ठाणानां निघ्नननायीय निर्घातनमुच्छेदः स पावाणं प्र-
 णट्ठाणं ठामि काउस्सणं अनेकायत्वादायुना ठामि काउ-
 स्सणं दृष्टिं यस्याऽनन परिच्छादकस्य किं भवत्यः तेन च
 ठामि काउस्सणं यस्याऽनन परिच्छादकस्य किं भवत्यः तेन च
 ठामि काउस्सणं यस्याऽनन परिच्छादकस्य किं भवत्यः तेन च

कायस्य उत्सर्ग इत्यर्थः, उच्छसितं हि निरोद्धुमशक्यम्, तन्निरोधे
सद्यः प्राणविघाताद्यापत्तेः ।

यदाह—

‘जसासं न निरुंभइ अभिगहिओवि किमुअ चिट्ठाए ।

सज्ज मरणं निरोधे सुहुमुस्सासं तु जयणाउ ॥ १ ॥

एवं निःश्वसिताद्यपि नीससिएणं अधःश्वसितं निःश्वसितं
तस्मात्; खासिएणं काशितात्; छिएणं क्षुतात्; जम्भाइएणं विष्टत-
वदनस्य प्रबलपवननिर्गमो जृम्भितं तस्मात्; उड्डुएणं उद्धारितात्;
वायनिसग्गेणं अपानेन पवननिर्गमो वातनिसर्गस्तस्मात्; भमलिए
शरीरभ्रमेराकस्मिक्याः; पित्तमुच्छाए पित्तप्रावल्यान्मनाग्मोहो
मूर्च्छा तस्याः; सुहुमेहिं अंगसंचालेहिं सूक्ष्मेभ्यो लघ्यालक्ष्येभ्यो-
ऽङ्गसञ्चारेभ्यो गात्रविचलनप्रकारेभ्यो रोमोद्गमादिभ्यः; सुहुमेहिं
खेलसंचालेहिं सूक्ष्मेभ्यः खेलस्य श्लेषणः सञ्चारेभ्यः; आत्मनो हि
वीर्ययुक्तद्रव्यतया अन्तःसूक्ष्मश्लेषसञ्चारः सम्भवतीत्यतोऽन्यत्रोच्यते
सुहुमेहिं दिट्ठिसंचालेहिं सूक्ष्मेभ्यो दृष्टिसञ्चारेभ्यो निमेषादिभ्यः;
सूक्ष्मा हि दृष्टिसञ्चारान्तदा सर्वथा निरोद्धुं शक्यन्ते यदा एकस्मिन्
द्रव्ये दृष्टिनिवेशः स्थिरीकर्तुं शक्यते, न च शक्यते कर्तुमिति ।
उच्छ्वमितादिभ्योऽन्यत्र कायोत्सर्गं करोमीत्येतावता किमुक्तं भवति
एवमाइएहिं आगारहिं अभगो अविराहिओ दुज्ज मे काउत्सग्गो
एवमादिभिरुच्छ्वसितनिःश्वसितादिभिः पूर्वोक्तैराकारैरपवादरूपै-

(१) उच्छ्वसितं न निरुंभइ अभिगहिओऽपि किमुत चेष्टया ।

सद्यो मरणं निरोधे सुहोमुस्सासं तु दत्तमया । । १

रभग्नोऽविराधितो मे कायोत्सर्गो भूयादिति सम्बन्धः ; आदि-
 शब्दादन्यैरपि यदा अग्नेर्विद्युतो वा ज्योतिः स्पृशति तदा प्रा-
 रणायोपधिग्रहणं कुर्वतो न कायोत्सर्गभङ्गः । ननु नमस्कारमेवा-
 भिधाय किमिति तदग्रहणं न करोति येन तद्भङ्गो न
 भवति ? । उच्यते—नाऽत्र नमस्कारेण पारणमेवावशिष्टकायोत्सर्ग-
 मानं क्रियते, किन्तु यो यत्परिमाणः कायोत्सर्ग उक्तस्तावन्तं कालं
 प्रतीक्ष्य तत ऊर्ध्वं नमस्कारमपठित्वा पारयतो भङ्गोऽपरिसमाप्तिरिति
 च पठतो भङ्ग एव, तस्माद्यो यत्परिमाणः कायोत्सर्गस्तस्मिन् पूर्वं
 एव नमो अरिहंताणमिति वक्तव्यम् । तथा मार्जारसूषिकारिः
 पुरतो गमनेऽयतः सरतोऽपि न भङ्गः । तथा चौरसंभ्रमे रात्रि-
 संभ्रमे वा अस्थानेऽपि नमस्कारमुच्चारयतो न भङ्गः । तथा सर्पपि
 आत्मनि परे वा साध्वादौ सहसा उच्चारयतो न भङ्गः ।

यदाहुः—

'अगणि-उच्छिन्दिज्ज बोहिअखोभाइ-दीहडक्को वा ।

आगारिहिं न भग्गो उम्मग्गो एवमाईहिं ॥ १ ॥

आक्रियन्ते आगृह्यन्ते इत्याकाराः कायोत्सर्गोपवादप्रकार-
 इत्यर्थः, तैराकारैर्विद्यमानैरपि भग्नः सर्वथा विनाशितः, न भङ्गो
 भग्नः, विराधितो दिग्भग्नः, न विराधितोऽविराधितो भङ्गो
 कायोत्सर्गः । क्रियन्तं कालं यावदित्याह—जाय अरिहंता-
 वंशानं नमोकारिणं न पारमि यावदिति कालावधारणे.

नमस्कारेण पारणमेवावशिष्टकायोत्सर्गो न भङ्गः ।

नमस्कारेण पारणमेवावशिष्टकायोत्सर्गो न भङ्गः ।

एताश्च यथास्थानं नामतः प्रमाणतश्च कथयिष्यन्ते । व्याख्या-
नमोत्पुणं अरहंताणं भगवंताणं तत्र नम इति नैपातिकं षट् पृजार्थं,
पूजा च द्रव्यभावमङ्गीचः । तत्र करशिरःपादादिद्रव्यमग्न्यामी द्रव्य-
मङ्गीचः, भावमङ्गीचस्य विशुद्धस्य मनसो नियोगः, अस्त्विति भयसु ।
प्रार्थनैवा धर्मबीजमाशययिषुद्विजनकत्वात् । नमिति याव्या-
लङ्कारे । अतिशयपूजामर्हन्तीति अर्हन्तिः ।

यदाह—

‘अरहन्ति घट्जननममणाऽ’ अरहन्ति पूजयितारं ।

सिद्धिगमनं च अरिहा अरहन्ता तेषां युजन्ति ॥ १ ॥

सुगृहिपार्थः सन्निशत्रुमुत्थं ॥५॥२॥२६॥ इति वर्तमानकालेऽप्युक्तम् ।
कथं वर्तमानकालत्वमिति चेत्, पूजारथाग्याऽनुपरमात् । यद्य एव
हि न्यायो वर्तमानकालो यत्तारव्यग्यापवर्गो नास्ति । तथा अरिजन-
नादर्हन्तः, अरयस्य मोहादयः साग्यरायिककार्मवन्धनतः, संधा-
सर्वाणामनैकभवगहनव्यसनप्रापणकारणानां जननादर्हन्तः । तथा
रजोजननादर्हन्तः, रजस्य घातिकर्मचतुष्टयं संनाहसक्यात्मानः सन्नाह-
जानादिगुणस्वभावत्वे धर्मभग्नूक्तगमितगभस्तिगभस्त्वयः विषयस्य
इय तद्गुणानामभिव्यक्तिर्भवति तस्य जननादर्हन्तः । तथा रज-
स्याभावादर्हन्तः ; तथाहि भगवतां निरवयुनिरवयवसंज्ञाभावर-
णादिकर्मपारतन्त्र्याणां केवलभग्नतिरुतमनस्तस्यैव ज्ञाने दर्श-
नास्ति, ताभ्यां जगदन्वयसं शुभपलास्तस्यो जगदन्वयस्य

(१) अर्हन्ति घट्जननममणाऽ’ अरहन्ति पूजयितारं ।

सिद्धिगमनं च अरिहा अरहन्ता तेषां युजन्ति ॥ १ ॥

प्रणामसु पञ्चधा--

एकाङ्गः शिरसो नामे स द्वाङ्गः करयोर्द्वयोः ।

त्रयाणां नमने त्र्याङ्गः करयोः शिरसस्तथा ॥ १ ॥

चतुर्णां करयोर्जान्वीनैमने चतुरङ्गकः ।

शिरसः करयोर्जान्वाः पञ्चाङ्गः पञ्चके नते ॥ २ ॥

मध्यमा तु स्थापनार्हतस्तद्वदङ्गकेन सत्या चैकया भवति ।

यदाह —

नवकारेण जहन्ना दंडगण्डजुगल मज्जिमा गिया ।

संपुणा उकीमा विहिणा खलु वंदणा तिविहा ॥ १ ॥

इत्युक्तृष्टया चैत्यवन्दनया वन्दितुकामो विरतः साधुः यावत्ता
प्रविरतमप्यगृह्णतिरपुनवेभका वा यथाभट्टको यथाविमं प्रति
लेखितप्रमाजिनस्यगिडला भवनगुरो विनिवेगितनयनमात्र
संवेगवैराग्यवगादुत्पन्नगामाश्रयको मदयपुणलीनः य
दुर्लभ भगवत्पादवन्दनमिति बहु मन्यमानो यागमुद्रया अगति
नादिगुणायेन तदर्थीनुस्मरणगम प्रणिवातदण्डकमत्र घटि
तत्र च ययस्त्रिगदालापका आलापकदिकादिप्रमाणाय विना
भुजिगया नवमप्यदो भवति । यदाह

यदा तिस्र नदर नि पना दोति अ भुजरी म दृलि तिवे
मदयप नव मयस तिस्रो म जालि आलापा । । ।

नवमप्यदो भवति । यदाह

यदा तिस्र नदर नि पना दोति अ भुजरी म दृलि तिवे

मदयप नव मयस तिस्रो म जालि आलापा । । ।

नवमप्यदो भवति । यदाह

[illegible]

717157

[illegible]

For the purpose of this study, the following hypotheses were formulated:

1. 凡在本行開辦之各項業務，均應遵守本行所定之規章，並應隨時注意本行所定之規章，如有違反者，本行將依法究辦。

2. 凡在本行開辦之各項業務，均應遵守本行所定之規章，並應隨時注意本行所定之規章，如有違反者，本行將依法究辦。

3. 凡在本行開辦之各項業務，均應遵守本行所定之規章，並應隨時注意本行所定之規章，如有違反者，本行將依法究辦。

4. 凡在本行開辦之各項業務，均應遵守本行所定之規章，並應隨時注意本行所定之規章，如有違反者，本行將依法究辦。

5. 凡在本行開辦之各項業務，均應遵守本行所定之規章，並應隨時注意本行所定之規章，如有違反者，本行將依法究辦。

6. 凡在本行開辦之各項業務，均應遵守本行所定之規章，並應隨時注意本行所定之規章，如有違反者，本行將依法究辦。

7. 凡在本行開辦之各項業務，均應遵守本行所定之規章，並應隨時注意本行所定之規章，如有違反者，本行將依法究辦。

8. 凡在本行開辦之各項業務，均應遵守本行所定之規章，並應隨時注意本行所定之規章，如有違反者，本行將依法究辦。

9. 凡在本行開辦之各項業務，均應遵守本行所定之規章，並應隨時注意本行所定之規章，如有違反者，本行將依法究辦。

10. 凡在本行開辦之各項業務，均應遵守本行所定之規章，並應隨時注意本行所定之規章，如有違反者，本行將依法究辦。

知 道 我 們 的 人 生 是 一 個 怎 樣 的 人 生 。

22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1041 1042 1043 1044 1045 1046 1047 1048 1049 1050 1051

प्रणामस्तु पञ्चधा—

एकाङ्गः शिरसो नामे स द्व्यङ्गः करयोर्द्वयोः ।

त्रयाणां नमने त्र्यङ्गः करयोः शिरसस्तथा ॥ १ ॥

चतुर्णां करयोर्जान्वोनमने चतुरङ्गकः ।

शिरसः करयोर्जान्वोः पञ्चाङ्गः पञ्चके नते ॥ २ ॥

मध्यमा तु स्थापनार्हतस्तवदण्डकेन स्तुत्या चैकया भवति ।

यदाह—

नवकारेण जहन्ना दंडगथुद्वजुगल मज्झिमा गेया ।

संपुष्पा उक्कोसा विहिणा खलु वंदणा तिविहा ॥ १ ॥

इत्युक्तृष्टया चैत्यवन्दनया वन्दितुकामो विरतः साधुः प्राप्य
अविरतसम्यग्दृष्टिरपुनर्वन्धको वा यथाभद्रको यथोचितं प्र
लेखितप्रमार्जितस्थण्डिलो भुवनगुरौ विनिवेगितनयनमान
संवेगवैराग्यवगादुत्पन्नरोमाञ्चकञ्चुको मुदयुपूर्णलोचनः च
दुर्लभं भगवत्पादवन्दनमिति बहु मन्यमानो योगमुद्रया अ
तादिगुणोपेतं तदर्थानुस्मरणगर्भं प्रणिपातदण्डकसूत्रं पठति
तत्र च त्रयस्त्रिंशदालापका आलापकद्विकादिप्रमाणाय त्रिंश
भूमिरूपा नवमस्यदो भवन्ति । यदाह—

दो तिथि चउर ति पंचा दोन्नि अ चउरो य हुन्ति तिचं

मकथए नव संपय तिर्त्तोमं होन्ति आलाया ॥ १ ॥

(१) नवकारेण जहन्ना दण्डगथुद्वजुगल मज्झिमा गेया ।

सम्यक्कोक्तृष्टया त्रिविधा खलु वन्दना त्रिविधा ॥ १ ॥

(२) दो तिथि चउर भवतः पञ्च दो अ चउरो य भवन्ति त्रयश्च ।

मज्झिमा नव मध्यदालापकद्विकादि भवन्ति आलायाः ॥ १ ॥

हेतुश्चवच्छेदेनाऽर्हद्बहुत्वख्यापनार्थम्, विषयबहुत्वेन नमस्कृतुः
फलातिशयभापनार्थं च । एते चाऽर्हन्तो नामाद्यनेकभेदा
इति भावार्हत्सम्परिश्रुत्यार्थमाह भगवद्वाः—

भगोऽर्कज्ञानमाहात्म्ययशोवैराग्यमुक्तिषु ।

रूपवीर्यप्रयत्नेच्छाश्रीधर्मस्वर्ययोनिषु ॥ १ ॥

इति वचनादकंयोनिवर्जमिह द्वादशधा भगवद्व्यर्थः स
विद्यते येषां ते भगवन्तः, निरुध्वर्जं भूत्यादिवर्धेषु सन्तु ; ज्ञानं
तावद्गर्भनिवासमात् प्रभृति आदीक्षातां सतिश्रुतायधिलक्षणं
दीक्षानन्तरं त्वघातिकर्मचतुष्टयक्षयाद् मनःपर्यायज्ञानमहिम,
घातिक्षये चानन्तमनस्तविषयं निःशेषभावाभायन्भावायभासवं
केवलज्ञानम् । १ । माहात्म्यं प्रभावातिशयः, तच्च गर्भकान्पाणवेषु
नारकाणामपि सुखोत्पादकत्वेन नित्यमन्तर्गम्यपि नरवेषु
प्रकाशजनकत्वेन गर्भनिवासमात् प्रभृति कुलस्य धनादिवर्धनेना-
ऽप्रणतसामन्तानां च प्रणत्येतिमात्रिवरोपहतियर्जितराजाकार-
नाऽतिहृद्यनाहृष्टिप्रभृत्युपद्रवरहितजनपदत्वेन चलितामनममल-
सुरासुरप्रणतपादपक्षत्वेन चाऽवसेयम् । २ । यशस्तु रागद्वेषपरि-
हृतिप्रसंगपदाक्रमसमुत्पन्नाकालप्रतिहं यत्कर्तव्यं । दिवि १. २. ३. ४.
रौमिः पाताले नागकन्याभिर्गीयते सुरासुरैर्मित्यसमिहृतं च । ५.
वैराग्यं भक्तसर्वस्वलोभमनुभवतामपि यत् तत् इतिगीतं, यदा
तु गर्भविषयत्यागपूर्वकं प्रसक्त्यां प्रतिपद्यन्ते तदाऽन्तर्गमिर्गतिः,
यदा तु क्षीणवर्त्मनी भवन्ति तदा सुखदुःखयोर्मदसाक्षीयो-
दाभीत्यमिति विदिधमप्यतिशायि भवति ।

रहस्यं नास्ति, तस्माद्रहस्याभावादहन्तः । एषु त्रिष्वर्थेषु पृषोदरा-
दित्वादहन्तदिति सिद्धयति । अथवा अविद्यमानं रह एकान्तरूपो
देशोऽन्तश्च मध्यं गिरिगुहादीनां सर्ववेदितया प्रच्छन्नस्य कस्यापि
भावेन येषां तेऽरहोऽन्तरस्तेभ्योऽरहोन्तर्भ्यः । अथवा अरहद्भ्यो
क्षीणरागत्वात् कचिदप्यासक्तिमगच्छद्वाः । अथवा अरहद्भ्यो
रागहेतुभूतमनोज्ञेतरविषयसंपर्कोऽपि वीतरागत्वादिकं न
स्यभायमत्यजद्वाः । अरिहन्ताणमिति पाठान्तरं वा ; तत्र कर्मा-
रिहन्तृभ्यः ।

आह च--

‘अरुहन्तं पि तु कर्मा अरिभूयं होइ मयलजीवाणं ।

तं कम्ममरिहन्ता अरिहन्ता तेण युजंति ॥ १ ॥

अरुहन्ताणमित्यपि पाठान्तरम् । तत्र अरुहद्भ्योऽनुपश-
मानेभ्यः, क्षीणकर्मवीजत्वात् ।

उक्तञ्च —

दग्धं बीजं ययान्वत्सं प्रादुर्भवति नाश्वरः ।

कर्मबीजं तथा दग्धं नारीकृति भवाश्वरः ॥ १ ॥

साहित्यकाराणां अनेकेष्वन्वयेषु प्राक्तने रूपेण यमिच्छन्ति ; यथा
महाभारते “उवाच” इत्यादि ११२॥ अकारादित्वात्पि, अने-
केष्वन्वयेषु नारीकृतिरिति नारायणयोगाचमृते, “अमृते” इति
११२॥ इति प्राक्तनसंज्ञाचमृतेः स्थाने अर्थः । तदुक्तञ्च

अनेकेष्वन्वयेषु प्राक्तने रूपेण यमिच्छन्ति ।
तदुक्तञ्च

हेतुश्चवच्छेदेनाऽर्हद्बहुत्वाध्यापनार्थम्, विषयबहुत्वेन नमस्कृतुः
फलातिशयध्यापनार्थं च । एते चाऽर्हन्तो नामाद्यनेकभेदा
इति भावाहंस्तस्परिश्रहार्यमाह भगवद्भारः—

भगोऽर्कज्ञानमाहात्म्ययशोवैराग्यमुक्तिषु ।

रूपवीर्यप्रयत्नेच्छाश्रीधर्मैश्वर्ययोनिषु ॥ १ ॥

इति वचनादर्कयोनिवर्जमिह द्वादशधा भगवद्भार्यः स
विद्यते येषां ते भगवन्तः, निन्दावर्जं भूम्यादिष्वर्थेषु सतुः ; ज्ञानं
तावद्गर्भनिवासात् प्रभृति आदीक्षातो मतिश्रुतावधिलक्षणं
दीक्षानन्तरं त्वष्टातिकर्मचतुष्टयक्षयाद् मनःपर्यायज्ञानसहितम्,
घातिक्षये चानन्तमनन्तविषयं निःशेषभावाभावस्वभावभावभासकं
केवलज्ञानम् । १ । माहात्म्यं प्रभावातिशयः, तच्च सर्वकल्याणकेषु
नारकाणामपि सुखोत्पादकत्वेन नित्यसन्तमसेष्वपि नरकेषु
प्रकाशजनकत्वेन गर्भनिवासात् प्रभृति कुलस्य धनादिवर्धनेना-
ऽप्रणतसामन्तानां च प्रणत्येतिमारिवैरोपहृतिवर्जितराज्यकरणे-
नाऽतिदृष्ट्यानादृष्टिप्रभृत्युपद्रवरहितजनपदत्वेन चलितासनसकल-
सुरासुरप्रणतपादपद्मत्वेन चाऽवसेयम् । २ । यशस्तु रागद्वेषपरीष-
होपसर्गपराक्रमसमुद्यमाकालप्रतिष्ठं यत्सर्वदा दिवि सुरसुन्द-
रीभिः पाताले नागकन्याभिर्गीयते सुरासुरैर्नित्यमभिष्टूयते च । ३ ।
वैराग्यं मरुन्नरेन्द्रलक्ष्मीमनुभवतामपि यत्र तत्र रतिर्नाम, यदा
तु सर्वविषयत्यागपूर्वकं प्रव्रज्यां प्रतिपद्यन्ते तदाऽलमेभिरिति,
यदा तु क्षीणकर्मणो भवन्ति तदा सुखदुःखयोर्भवमोक्षयोरी-
दासीन्यमिति त्रिविधमप्यतिशायि भवति ।

यदवोचाम वीतरागस्तोत्रे—

यदा मरुन्नरेन्द्रश्रीस्त्वया नाथोपभुज्यते ।

यत्र तत्र रतिर्नाम विरक्तत्वं तदापि ते ॥ १ ॥

नित्यं विरक्तः कामेभ्यो यदा योगं प्रपद्यसे ।

अलमेभिरिति प्राज्यं तदा वैराग्यमस्ति ते ॥ २ ॥

सुखे दुःखे भवे मोक्षे यदौदासीन्यमीशिषे ।

तदा वैराग्यमेवेति कुत्र नाऽसि विरागवान् ॥ ३ ॥ इति ॥ १ ॥

सुक्तिश्च सकलक्लेशप्रहाणलक्षणा सन्निहितैवेति । ५ ।

रूपं तु—

'सर्वसुरा जड रूपं अंगुष्ठप्रमाणं विउल्लिङ्गा ।

जिणपायंगुष्ठं पञ्च न मोहए तं जहिङ्गालो ॥ १ ॥

इति निदर्शनात् सिद्धं सर्वातिशायि । ६ । वीर्यं च सेरोर्दण्ड

रूपतां धरित्राद्य कृत्ररूपतां कर्तुं सामर्थ्यम् श्रूयते ; हि तत्त्वान्

जातैर्नैव श्रीमहावीरेण शक्रगङ्गापनोदाय वामपादाङ्गुष्ठेन भ

पर्वतः प्रकम्पितः । ७ । प्रयत्नः परमवीर्यममुल्य एकरातिशयादि

महाप्रतिमाभावहेतुः समुदातगैलेयवस्याव्यङ्ग्यः । ८ । इच्छा त

जन्मास्तरे सुरजन्मानि तीर्थकरजन्मानि च दुःखपङ्कमस्तस्य जन्म

उद्दिधीर्षातिगयवती । ९ । श्रीघातिकर्षोच्छन्दयिकमायासकैवला

लीकमम्पत्तिः, अतिगयसुखमम्पत्त्यानुपमा । १० । धर्मः दुःख

रनाशयो महायोगात्मको निर्जराफलोऽतिशयान् । ११ । शिष्यो म

१. सर्वसुरा यद्वि कृत्ररूपप्रमाणं विउल्लिङ्गः ।

जिणपायंगुष्ठं प्रत्येकं न मोहते तद् यथाकारः ॥ १ ॥

भव्यत्वादिसामगोपरिगाहान्न त् परोपदेगात् मममपिपयैव
 बुद्धा प्रवगततत्त्वाः सम्यग्मन्त्रास्तेभ्यः । यद्यपि भगवान्नेषु तत्रा-
 विधगुरुमन्त्रिभानायत्तयोभास्तोऽभूयान्, तथापि तीर्थेकरजन्मनि
 परोपदेगनिरपेक्षा एव बुद्धाः, यद्यपि च तीर्थेकरजन्मपि
 लोकास्तिकविदगयननात् “भयं तिलं पयतेत” इत्येवंनक्षत्राद्
 दीक्षां प्रतिपद्यन्ते, तथापि वैतान्तिकयननान्तरप्रवृत्तनरेन्द्र्या-
 वायत् स्वयमेव प्रव्रज्यां प्रतिपद्यन्ते । इदानीं स्तोतव्यमस्यद् एव
 हेतुविशिष्यमस्यदुच्यते—पुरिमोत्तमाणं पुरिमर्माह्वानं पुरिमवर-
 पुण्डरीकाणं पुरिमवरगन्धहृत्पीणं - पुरि गगरे गयनात् पुरुषा
 विशिष्टकर्मादयाहिगिष्टमंस्थानवत्गरीरवामिनः सत्त्वास्तेपा-
 मुत्तमाः सहजतथाभव्यत्वादिभावतः येष्ठाः पुरुषोत्तमाः ;
 तथाहि—आसंसारमेते परार्थव्यसनिन उपसर्जनीकृतस्वार्था
 उपचितक्रियावन्तोऽदीनभावाः सफलारम्भिणो दृढानुशयाः कृतब्र-
 तापतयोऽनुपहतचित्ता देवगुरुबहुमानिनो गम्भीराशया इति । न
 खल्वसमारचितमपि जात्यरत्नं समानमितरेण । न च समारचितोऽपि
 काचादिर्जात्यरत्नीभवति । एवं च यदाहुः सौमताः—नास्तीह
 कश्चिदभाजन सत्त्वं इति, सर्वे बुद्धा भविष्यन्ति इति च ; त्वं
 प्रत्युक्तम् । एते च बाह्यार्थसंवादसत्यवादिभिः संस्कृताचार्यशिष्यै-
 र्निरूपमानस्तुवार्हा एवेत्यन्ते हीनाधिकाभ्यामुपमा मृषेति वचना
 तद्व्यवच्छेदार्थमाह—पुरुषसिंहेभ्यः पुरुषाः सिंहा इव प्रधान

मोक्षादिगुणभावेन पुरुषसिंहाः, यदा सिंहाः मोक्षादिगुणयोगिनः
तदा भगवन्तोऽपि कर्ममद्वन् प्रति शूरतया तदुच्छेदं प्रति क्रूरतया
लोभादीन् प्रलयमजनतया रागादीन् प्रति धैर्ययोगिन तपःकर्म प्रति
धीरतया ज्ञानाः, तदा एवामवज्ञा परीषदेषु, न भयमुपमर्गभ्यः,
न पिक्ताऽपि इन्द्रियवर्गं, न खेदः मयमाध्वनि, न प्रकम्पो ध्यानि,
न शयमपमा रुपा तदार्ण तदमाधारणगुणाभिधानादिति । एते
ए सुचारुशिष्यैः मजातीयोपमायोगिन एवेत्यन्ते विजातीये-
मोपमायां तत्तद्व्यवधर्मपित्या पुरुषत्वादाभावप्राप्तिः । यदाहुः—
तं दिग्दीपमायोगे तद्वर्मापित्या तद्वस्तुत्वमिति तद्वापोहायाह—
पुरुषवरपुण्डरीकेभ्यः पुरुषा वरपुण्डरीकाणीव ससारजला-
महादिना धर्मकमापेन पुरुषवरपुण्डरीकानि तेभ्यः, यथाहि
पुण्डरीकानि पट्टे जातानि जलेन वर्धितानि तदुभयं विहायो-
परि वर्तन्ते प्रकृतिसुन्दरानि च भवन्ति निवासो भुवनलक्ष्मणाः,
जायतनं चक्षुराद्यानन्दस्य प्रवरगुणयोगतो विगिष्टतिर्यग्ग्नरामरैः
सेव्यन्ते सुखहेतवो भवन्ति ; तदा भगवन्तोऽपि कर्मपट्टे जाता
दिव्यभोगजलेन वर्धिता उभयं विहाय वर्तन्ते, सुन्दरायातिशय-
योगेन निवासो गुणसम्पदः, हेतवः परमानन्दस्य केवलादिगुण-
भावेन तिर्यग्ग्नरामरैः सेव्यन्ते निवृत्तिसुखहेतवश्च जायन्ते इति
भिन्नजातीयोपमायोगेऽप्यर्घतो विरोधाभावेन यद्योदितदोषा-
ऽमगावः । यदि तु विजातीयोपमायोगेन तद्वर्मापत्तिरापाद्यते तर्हि
सिंहादिमजातीयोपमायोगे तद्वर्माणां पशुत्वादीनामप्यापत्तिः
स्यादिति । एतेऽपि यद्योत्तरं गुणकमाभिधानादिभिः सुरगुरो-

इति वचनात्. तदिह येषामेव बीजाधानोद्भेदोपपत्तेर्योगः,
 य तत्तदुपद्रवरक्षणैर्न ते एव भव्या लोकगण्डेन गृह्यन्ते, न
 योगक्षेमे सकलभव्यसत्त्वविषये कस्यचित्सम्भवतः सर्वेषामेव सु-
 प्रसङ्गात्तस्मादुक्तस्यैव लोकस्य नाथा इति. तथा लोकहितेभ्यः,
 लोकगण्डेन सकल एव सांव्यवहारिकादिभेदभिन्नः प्राणिव-
 गृह्यते, तस्मै सम्यग्दर्शनप्ररूपणरक्षणयोगेन हिता लोकहित-
 तथा लोकप्रदीपेभ्यः, अत्र लोकगण्डेन विशिष्ट एव देशनाद्यंश-
 मिष्यात्वतमोऽपनयनेन यथाहं प्रकाशितज्ञेयभावः संज्ञिलोकः प-
 गृह्यते तं प्रत्येव भगवतां प्रदीपत्वोपपत्तेः । नह्यन्धं प्रति प्रदी-
 प्रदीपो नाम । तदेवंविधं लोकं प्रति प्रदीपा लोकप्रदीपाः, त-
 लोकप्रद्योतकरेभ्यः, इह लोकगण्डेन विशिष्टचतुर्दशपूर्वविज्ञो-
 परिगृह्यते, तत्रैव तत्त्वतः प्रद्योतकरत्वोपपत्तेः, प्रद्योतं च र-
 प्रकारं जीवादिबलतत्त्वं तत्प्रद्योतकरणञ्च विशिष्टानामेव पूर्ववि-
 भवति, तेऽपि षट्स्यानपतिता एव श्रूयन्ते, न च तेषां सर्वेषाम-
 प्रद्योतः सम्भवति, प्रद्योतो हि विशिष्टतत्त्वसंवेदनयोग्यता सा-
 विशिष्टानामेव भवति । तेन विशिष्टचतुर्दशपूर्वविज्ञोकापेक्ष-
 प्रद्योतकरा एवं लोकोत्तमत्वादिभिः पञ्चभिः प्रकारैः पर-
 करणाः स्तोतव्यसम्पदः सामान्येनोपयोगसम्पत्तुर्थी । ४। इदा-
 मुपयोगसम्पद एव हेतुसंपदुच्यते । अभयदयाणं चक्षुदय-
 ममादयाणं सरणदयाणं बोहिदयाणं—इह अभयं समधा-
 परलौका-ऽऽदाना-ऽऽकामादा-ऽऽजीव-सरण-ज्ञाघामेदेनैतत्प्रतिपत्त-
 : ऽभयं विशिष्टमात्मनः स्वास्थं निःश्रेयसे धर्मभूमिकानिवन्धन-

धृतिरित्यन्येषां तदित्यंभूतमभयं गुणप्रकर्षयोगादचित्यशक्तिवृत्त-
 त्वात् सर्वथा परार्थकारित्वाद् भगवन्त एव ददतीत्यभयदा-
 स्तोभ्यः ; तथा चक्षुर्देभ्यः, इह चक्षुर्विशिष्टमात्मधर्मरूपं तत्त्व-
 बोधनिवन्धनं गृह्यते । तच्च अद्वैत्यन्येषां तद्विहीनस्यावृत्त-
 प्तत इव वस्तुतत्त्वदर्शनायोगाद्, न च मार्गाऽनुसारिणी श्रद्धा
 सुखेनावप्यते सत्यां चास्यां कल्याणचक्षुषो भवति वस्तुतत्त्व-
 दर्शनम्, तदियं धर्मकल्पद्रुमस्यावन्ध्यबीजभूता भगवद्वा एव भव-
 तीति चक्षुर्ददतीति चक्षुर्दाः ; तथा मार्गदेभ्यः, इह मार्गो
 भुजङ्गमनलिकायामतुल्यो विशिष्टगुणस्थानावाप्तिप्रवणः स्वप्न-
 वाही क्षयोपगमविशेषोऽयममुमन्ये सुखेत्याचक्षते अस्मिन्नसति
 न यथोचितगुणस्थानावाप्तिमार्गविषमतया चेतःस्खलनेन प्रति-
 बन्धोपपत्तेः, मार्गश्च भगवद्वा एवेति मार्गं ददतीति मार्गदाः ;
 तथा शरणदेभ्यः, इह शरणं भयार्तचानं तच्च संसारकालात्
 गतानामतिप्रबलरागादिषोडशानां समाश्रामनस्थानकल्पं तत्त्व-
 विन्नारूपमध्यवमानं विवदिषेत्यन्येषामस्मिन् सति तत्त्वगोचराः
 शृङ्गा-श्वण ग्रहण धारण-विज्ञानो हाऽपोह तत्त्वाभिनिवेशाः
 प्रज्ञागुणा भवन्ति । तत्त्वचित्तामल्लरेण तेषामभावात् सम्भवन्ति
 तु तामल्लरेणाऽपि तदाभावा न पुनः स्वार्थमाधकत्वेन भाव-
 माराः, तत्त्वचित्त्वारूपं शरणं भगवद्वा एव भवतीति शरणं
 ददतीति शरणदाः ; तथा बोधिदेभ्यः, इह बोधिर्भिन्न-
 प्रकृतप्रतीतिः, इयं पुनर्यथाप्रवृत्त अपूर्ण अनिप्रतिपत्तयः
 तदस्यापराधमिच्छासमिच्छापूर्वयत्निर्भटनः प्रगममपेक्षनिर्भटनः

कम्पास्तिक्याभिष्यक्तिलक्षणं तत्त्वार्थग्रहणं सम्यग्दर्शनमुच्यते
 विज्ञप्तिरित्यन्येषां पञ्चकमप्येतदपुनर्वन्धकस्य, पुनर्वन्धके यथो-
 चितस्यास्याभावादेति च यथोत्तरं पूर्वपूर्वफलभूताः, तथा
 हि-अभयफलं चक्षुः, चक्षुःफलं मार्गः मार्गफलं शरणम्, शरण-
 फलं बोधिः सा च भगवद्वा एव भवतीति बोधिं ददतीति
 बोधिदाः । एवमभयदानचक्षुर्दानमार्गदानशरणदानबोधिदानेभ्यो
 यथोदितोपयोगसिद्धेरुपयोगसम्पद एव हेतुसम्पदुक्ता ; साम्प्रतं
 स्तोतव्यसम्पद एव विशेषोपयोगसम्पदुच्यते—धम्मदयाणं धम्म-
 देसयाणं धम्मनायगाणं धम्मसारहीणं धम्मवरचाठरन्तचक-
 वटीणं—धर्मदेभ्यः, इह धर्मचारिषधर्मो गृह्यते स च यति-आवका-
 सम्बन्धिगेदेन द्वेधा यतिधर्मः सर्वसाधनयोगविरतिनक्षणः ;
 आवकधर्मस्तु देशविरतिरूपः, स चायसुभयरूपोऽपि भगवद्वा एव
 हेत्वन्तराणां सद्भावेऽपि भगवतामेव प्रधानहेतुत्वादिति धर्मं
 ददतीति धर्मदाः, धर्मदत्वं च धर्मदेशनादारणेव भवति नान्यथे-
 त्याह—धर्मदेशकेभ्यः, धर्मं प्रसृतं यथाभव्यमवश्यतया देशय-
 न्तीति धर्मदेशकाः, तथा धर्मनायकेभ्यः, धर्मोऽधिकृत एव तस्य
 नायकाः स्वामिनस्तदशीकरणभावात् तदुत्कर्षाऽवाप्तेस्तत्फलफल-
 भोगात् तद्व्याघातानुपपत्तेश्च धर्मनायकाः, तथा धर्मसारधिभ्यः
 प्रसुतस्य धर्मस्य स्वपरापेक्षया सम्यक्प्रवर्तनपालनदमनयोगतः
 सारणयो धर्मसारणयः, तथा धर्मवरचतुरन्तचकवर्तिभ्यः, धर्मः
 प्रसुतः स एव त्रिकोटिपरिशुद्धितया शुभतादिप्रणीतधर्मचक्रा-
 पेक्षया उभयलोकहितत्वेन चक्रवर्त्यादिचक्रापेक्षया च वरं प्रधानं

चतसृणां गतीनां नारकतिर्यग्गुणरामरलक्षणानामन्तो यस्मात्
तच्चतुरन्तं चक्रमिव चक्रं रौद्रमिथ्यात्वादिभावगुलवनात्ते
वर्तन्ते इत्येवंगीला धर्मवरचतुरन्तचक्रवर्तिनः चाउरन्तेति सम्-
ज्ञादित्वादात्वमेवं धर्मदत्वादिभिः पञ्चभिः स्तोतव्यसम्पदेय विधि-
षोपयोगसम्पदुक्ता । ६ । इदानीं

सर्वं पश्यतु वा मा वा तत्त्वमिष्टं तु पश्यतु ।

कीटमंख्यापरिज्ञानं तस्य नः क्षोपयुज्यते ? ॥ १ ॥ इति
सर्वदर्शनेनप्रतिक्षेपेणैष्टतत्त्वदर्शनवादिनः सौगतान् प्रतिक्षिपन्ति
अप्यहडिहयवरनाणदंसणधराणं विअट्टकउमाणं — अप्रतिहतं मां
त्वाःप्रतिस्वन्निते वरे चाधिकत्वात् प्रधाने ज्ञानदर्शने विशेष
सामान्यावबोधरूपे धारयतीति अप्रतिहतवरज्ञानदर्शनेनधराक्षीभ-
अप्रतिहतवरज्ञानदर्शनेनधरत्वं च निरावरणत्वेन सर्वज्ञानदर्शने
समावृत्या च, ज्ञानगह्वरं चादौ सर्वा लक्ष्यः साक्षात्
यागीयशक्त्येति ज्ञापयामि । एते च कैश्चित्पुत्रैः सन्त्य
तत्त्वज्ञानं गयेत्यने यदाह

ज्ञानिनो धर्मोर्ध्वेऽप्य कर्माः परमं पदम् ।

सन्त्या शक्त्या भूयोऽपि भवं मोक्षनिकारणम् ॥ १ ॥

॥ १ ॥

दण्डमालां धूमकेतुं च सर्वं प्रसाध

इति शक्तिस्तोत्रम् ॥ १ ॥ इति शक्तिस्तोत्रम् ॥

॥ १ ॥ ॥ १ ॥ ॥ १ ॥ ॥ १ ॥

इति शक्तिस्तोत्रम् ॥ १ ॥ इति शक्तिस्तोत्रम् ॥ १ ॥

तन्निवृत्त्यर्थमाह—व्यावृत्तच्छद्मभ्यः, क्वादयतीति क्त्वा ज्ञानाव-
रणादिघातिकर्म तद्वन्ध्ययोग्यतालचणो भवाधिकारश्च, व्यावृत्तं
निवृत्तं क्त्वा येभ्यस्ते तथाविधाः, नाऽक्षीणे संसारे अपवर्गः क्षीणे
च जन्मपरिग्रह इत्यसत्, हेत्वभावात् । न च तीर्थनिकारजन्मपरा-
भवो हेतुस्तेषां मोहाभावाद् मोहे वा अपवर्ग इति प्रलापमात्रमेव-
मप्रतिहतवरज्ञानदर्शनधरत्वेन व्यावृत्तच्छद्मतया च स्तोतव्यसम्पद
एव सकारणा स्वरूपसम्पत् । एते च कल्पिता विद्यावादिभिः परमा-
र्थतो जिनादय एवेष्यन्ते भ्रान्तिमात्रमसद्विद्येति वचनात् एत-
द्वरपोहाय आह—जिणाणं जावयाणं रागादिजेतृत्वाज्जिनाः, न च
रागादीनामसत्त्वं प्रतिप्राण्यनुभवसिद्धत्वात् । न चाऽनुभवोऽपि
भ्रान्तः सुखदुःखाद्यनुभवेष्वपि भ्रान्तिप्रसङ्गात्, एवं च जेयसम्भवा-
ज्जिनत्वमविरुद्धम् । एवं रागादीनेव सदुपदेशादिना जापयन्तीति
जापकाः तेभ्यः, एतेऽपि कालकारणवादिभिरनन्तशिष्यैर्भावतो-
ऽतीर्णादय एवेष्यन्ते काल एव कृत्स्नं जगदावर्तयति इति वचनात्
एतन्निरासायाह—तिष्णाणं तारयाणं—सम्यग्ज्ञानदर्शनचारित्र्यपो-
तेन भवार्णवं तीर्णवन्तः तीर्णाः, न चैषां तीर्णानां पारगताना-
मावर्तः सम्भवति तद्भावे मुक्त्यभिदेः, एवं च न मुक्तः पुनर्भवे
भवतीति तीर्णत्वसिद्धिः, एवं तारयन्ति अन्यानपीति तारका-
स्तेभ्यः, एतेऽपि परोक्षज्ञानवादिभिर्मिमांसकभेदेरेवुहादय एवे-
ष्यन्ते अप्रत्यक्षा हि नो बुद्धिः प्रत्यक्षोऽर्थः इति वचनात् एतद्वर-
च्छेदार्थमाह—बुद्धानं बोधयाणं—अज्ञाननिद्राप्रवृत्तेषु
देशेन जीवाजीवादिरूपं तत्त्वं स्वसंविदिने

चतसृणां गतीनां नारकतिर्गन्तव्यमनन्तानामन्यो यस्मात्
तच्चतुरन्तं चक्रमिव चक्रं रोदमिलालादिभाषणानुवनात्तेन
वर्तन्ते इत्येवंगोना धर्मवरचतुरन्तचक्रवर्तिनः चावर्तन्तेति मन्त्र-
ज्ञादित्वादात्त्वमेवं धर्मदत्तादिभिः पञ्चभिः स्तोत्रव्यमम्पदेव विगे-
पोपयोगमम्पदुक्ता । ६ । इदानीं

सर्वं पश्यतु या माया तत्त्वमिष्टं तु पश्यतु ।

कौटमंख्यापरिज्ञानं तस्य नः क्रीपयज्यते १ ॥ १ ॥ इति
सर्वदर्शनप्रतिक्षेपेणैष्टतत्त्वदर्शनवादिनः भोगतान् प्रतिक्षिपति-
अप्यहडिहयवरनाणदंमणधराणं विष्टदृक्कउमाणं — अप्रतिहते सर्व-
ताऽप्रतिस्खलिते वरे चाधिकत्वात् प्रधाने ज्ञानदर्शने विक्षेप-
सामान्यावबोधरूपे धारयतीति अप्रतिहतवरज्ञानदर्शनधरास्त्रीभ्यः,
अप्रतिहतवरज्ञानदर्शनधरत्वं च निरावरणत्वेन सर्वज्ञानदर्शन-
स्वभावतया च, ज्ञानग्रहणं चादौ सर्वा लब्धयः साकारोप-
योगोपयुक्तस्येति ज्ञापनार्थमिति । एते च कैश्चित्तत्त्वतः खल्वव्या-
वृत्तच्छेदज्ञान एवेत्यन्ते यदाह —

ज्ञानिनो धर्मतीर्थस्य कर्तारः परमं पदम् ।

गत्वा गच्छन्ति भूयोऽपि भवं तीर्थनिकारतः ॥ १ ॥

दग्धेत्यनः पुनरुपैति भवं प्रमथ्य

निर्वाणमप्यनवधारितभीरुनिष्ठम् ।

मुक्तः स्वयं कृतभवश्च परार्थशूर-

स्वच्छासनप्रतिहतेष्विह मोहराज्यम् ॥ १ ॥ इति ।

तद्विद्वत्पर्यभाह—व्यावृत्तच्छब्दभ्यः, छादयतीति छद्म ज्ञानाव-
रणादिघातिकर्म तद्वन्धयोग्यतान्त्रणो भवाधिकारश्च, व्यावृत्तं
निवृत्तं छद्म येभ्यस्ते तथाविधाः, नाऽक्षीणि संसारे अपवर्गः क्षीणि
च जन्मपरिग्रह इत्यसत्, हेत्वभावात्। न च तीर्थनिकारजन्मपरा-
भवो हेतुस्तेषां मोहाभावाद् मोहे वा अपवर्ग इति प्रलापमात्रमेव-
मप्रतिहतवरज्ज्ञानदर्शनधरत्वेन व्यावृत्तच्छब्दतया च स्तोतव्यमस्य
एव सकारणा स्वरूपमस्यत्। एते च कल्पिता विद्यावादिभिः परमा-
र्थतो जिनादय एवेत्यन्ते भ्रान्तिमात्रममहिच्छेति यच्चनाम् एत-
द्व्यपोहाय आह—जिणाणं जाययाणं रागादिजलत्वाज्जिनाः, न च
रागादीनामसत्त्वं प्रतिप्राण्यनुभवमिदत्वात्। न चाऽनुभवोऽपि
भ्रान्तः सुखदुःखाद्यनुभवंष्वपि भ्रान्तिप्रसङ्गात्, एवं च ज्ञेयमभ्यधा-
ज्जिनत्वमयिरुद्धम्। एवं रागादीनेष मदुपदेशादिना जाययन्तीति
जायकाः तेभ्यः, एतेऽपि कालकारणवादिभिरनन्तशिष्यैर्भावतो
ऽतीर्णादय एवेत्यन्ते काल एव कर्तृत्वं जगदायतयति इति यच्चनाम्
एतच्चिरमायाह—तिणाणं तारयाणं मय्यगुज्ञानदर्शनधारितयो
तेन भवार्णवं तीर्णवन्तः तीर्णाः, न तेषां तीर्णानां पारगत्याना-
मायतः सम्भवति तद्भावे गुणवर्गितेः, एवं च न शून्यः धनमेव
भवतीति तीर्णत्वमिहिः, एवं तारयन्ति अन्त्यागमोति तारया-
न्तेभ्यः, एतेऽपि परोक्षज्ञानवादिभिर्गीर्मासकमेवेष्टादय एवे-
त्यन्ते अप्रत्यक्षा हि नो बुद्धिः प्रत्यक्षोऽर्थः इति यच्चनाम् एतच्च
ष्टेदार्थमाह—बुद्धाणं बोधयाणं अज्ञाननिद्रापरमे जगत्परोक्ष-
देशेन जीवार्जीवादिष्वं तत्त्वं स्वसंविदितम् इति

चतसृणां गतीनां नारकनियोग्नगामग्नज्जलानामन्तो यस्मात्
तच्चतुरन्तं चक्रमिव चक्रं रौद्रमिथ्यात्वादिभावगुणवृत्तानां
वर्तन्ते इत्येवंगीता धर्मवर्त्तनचक्रवर्तिनः चाउरन्तेति मम
द्वयादित्वादात्वमेवं धर्मदत्त्वादिभिः पञ्चभिः स्तोत्रव्यसम्पदेय विग्रे
षोपयोगमस्यदुक्ता । ६ । इटानीं

सर्वं पश्यतु या मा या तत्त्वमिष्टं तु पश्यतु ।

कीटमंश्यापरिज्ञानं तस्य नः कीपयुज्यते ? ॥ १ ॥ इति
सर्वदृग्दर्शनप्रतिक्षेपेणेष्टतत्त्वदृग्दर्शनादिनः भोगतान् प्रतिक्षिपति
अप्यहडिहयवरनाण्डमणधराणं विश्रुत्कृतमाणं—अप्रतिहते सर्व
ताऽप्रतिस्खलिते वरे चाधिकत्वात् प्रधाने ज्ञानदृग्दर्शने विग्रेष
सामान्यावबोधरूपे धारयतीति अप्रतिहतवरज्ञानदृग्दर्शनधरास्तेभ्यः
अप्रतिहतवरज्ञानदृग्दर्शनधरत्वं च निरावरणत्वेन सर्वज्ञानदर्शन
स्वभावतया च, ज्ञानग्रहणं चादौ सर्वा लब्धयः साकारोप
योगोपयुक्तस्येति ज्ञापनार्थमिति । एते च कैश्चित्तत्त्वतः खल्वव्या
वृत्तच्छेदज्ञान एवेत्यन्ते यदाह—

ज्ञानिनो धर्मतीर्थस्य कर्तारः परमं पदम् ।

गत्वा गच्छन्ति भूयोऽपि भवं तीर्थनिकारतः ॥ १ ॥

तथा—

दग्धेत्वनः पुनरुपैति भवं प्रमथ्य

निर्वाणमप्यनवधारितभीरुनिष्ठम् ।

मुक्तः स्वयं कृतभवश्च परार्थशूर-

स्वच्छासनप्रतिहतेष्विह मोहराज्यम् ॥ १ ॥ इति ।

द्रकावच्च विज्ञानं तदावरणमभवत् ॥ १ ॥

रणाभावे कर्ता तत्फलसाधक इत्यप्यनैकान्तिकम्,
वक्तव्यं तरण्डकाभावेऽपि प्रवनदर्शनात् इति बुद्धि-
णमन्तरेणाऽपि आत्मनः सर्वज्ञत्वसर्वदर्शित्वसिद्धिः ।
ज्ञानस्य विशेषविषयत्वाद् दर्शनस्य च सामान्यविषय-
ः सर्वार्थविषयत्वमयुक्तं तदुभयस्य सर्वार्थविषयत्वादि-
ह सामान्यविशेषयोर्भेद एव, किन्तु ते एव पदार्थाः
या संप्रज्ञायमानाः सामान्यविशेषशब्दाभिधेयतां प्रति-
च्य ते एव ज्ञायन्ते ते एव दृश्यन्ते इति युक्तं ज्ञान-
वार्थविषयत्वमिति । ननु ज्ञानेन विषमताधर्म-
एव गम्यन्ते न समताधर्मविशिष्टा अपि दर्शनेन
धर्मविशिष्टा एव गम्यन्ते न विषमताधर्मविशिष्टा
य ज्ञानदर्शनाभ्यां समताविषमतालक्षणधर्मद्वयाऽग्र-
व तयोः सर्वार्थविषयत्वमिति न, धर्मधर्मिणीः सर्वथा-
मात् । ततश्चाभ्यन्तरीकृतसमताख्यधर्माण एव विष-
शेष्टा ज्ञानेन गम्यन्ते अभ्यन्तरीकृतविषमताख्य-
समताधर्मविशिष्टा दर्शनेन गम्यन्ते इति ज्ञान-
सर्वार्थविषयत्वमिति सर्वज्ञाः सर्वदर्शिनश्च तेभ्यः ।
तात्मादिभिर्मैकत्वे सति न नियतस्थानस्या एवेत्यन्ते ।
“मुक्ताः सर्वत्र तिष्ठन्ति व्योमवत्तापवर्जिताः” इति ।

बुद्धाः, न चास्वसंविदितेन ज्ञानेनार्थज्ञानं सम्भवति । न ह्यदृष्टप्रदीपो
बाह्यमर्थं प्रत्यक्षीकरोति, न चेन्द्रियवदस्वसंविदितस्याऽपि ज्ञानस्या-
र्थप्रत्यक्षीकरणमिन्द्रियस्य भावेन्द्रियत्वात् तस्य च स्वसंविदित-
रूपत्वात्

यदाह—

अप्रत्यक्षोपलभ्यस्य नार्थदृष्टिः प्रसिद्धरिति ॥

एवं च सिद्धं बुद्धत्वमेवमपरानपि बोधयन्तीति बोधकास्तेभ्यः,
एतेऽपि जगत्कर्तृत्वीनमुक्तवादिभिः सन्तपनविनियैस्तत्त्वतोऽमुक्तादय
एवेत्यन्ते, ब्रह्मवद् ब्रह्मसङ्गतानां स्थितिरिति वचनात् एतन्निरा-
चिकीर्षयाऽऽह—मुक्ताणं मोक्षगाणं—चतुर्मतिविपाकचित्कर्मबन्ध-
मुक्तत्वान्मुक्ताः कृतकृत्या निष्ठितार्था इत्यर्थः, न च जगत्कर्तरि लये
निष्ठितार्थत्वं सम्भवति, जगत्कारणेन कृतकृत्यत्वायोगात् हीनादि-
करणे च रागद्वेषाऽनुपङ्गः, न चान्यताऽन्यस्य लयः सम्भवति एक-
तराभावप्रसङ्गात् एवं च जगत्कर्तरि लयाभावाद् मुक्तत्वसिद्धिः, एवं
मोचयन्त्यन्यानपीति मोचकास्तेभ्यः, एवं च जिनत्वजापकत्वतीर्ण-
त्वतारकत्वबुद्धत्वबोधकत्वमुक्तत्वमोचकत्वैः स्वपरहितसिद्धेरात्म-
फलकर्तृत्वं सम्पदष्टमी । ८ । एतेऽपि बुद्धियोगज्ञान-
दिभिः कापिलैरसर्वज्ञा असर्वदर्शिन् एवेत्यन्ते बुद्ध्याध्यवसितमर्थं
पुरुषधेतयते इति वचनात् एतन्निराकरणायाह—सञ्चनृणं
सञ्चदरिमीणं—सर्वं जानन्तीति सर्वज्ञाः सर्वं पश्यन्तीत्येवंशीलाः
सर्वदर्शिन्; तत्स्वभावत्वे निरावरणत्वात्

ननु च

स्थितः शीतानिदयज्जीवः सत्कला भावमद्वया ।

सन्निवृत्तावच्छिन्नज्ञानं तदापरणमभ्यवयत् । १ ॥

न नरणाभावे यतो तत्प्रक्रममाश्रय इत्यर्थेनैकान्तिकम्,
परनिमित्ततद्भवस्य नरणकाभावेऽपि प्रयत्नदर्शनात् इति बुद्धि-
सत्कला परणमभ्यवयत्ताऽपि आत्मनः सर्वज्ञत्वसर्वदर्शित्वमिति ।
अन्वयत्वात् ज्ञानस्य विरोधविषयत्वाद् दर्शनस्य च सामान्यविषय-
त्वात्, तयोः सर्वार्थविषयत्वमयं ननुभवस्य सर्वार्थविषयत्वादि-
त्युच्यते नहि सामान्यविरोधयोर्मत एव, किन्तु ते एव पदार्थाः
सर्वविषयतया सम्प्रज्ञायमानाः सामान्यविरोधमग्राभिधेयतां प्रति-
पद्यन्ते ततश्च ते एव ज्ञायन्ते ते एव गम्यन्ते इति युक्तं ज्ञान-
दर्शनयोः सर्वार्थविषयत्वमिति । ननु ज्ञानेन विषमताधर्म-
विशिष्टा एव गम्यन्ते न समताधर्मविशिष्टा अपि दर्शनेन
च समताधर्मविशिष्टा एव गम्यन्ते न विषमताधर्मविशिष्टा
अपि । ततश्च ज्ञानदर्शनाभ्यां समताविषमतालक्षणधर्मद्वयाऽप्र-
वृत्तादयुक्तमेष तयोः सर्वार्थविषयत्वमिति न, धर्मधर्मिणोः सर्वथा-
शेदानभ्युपगमात् । ततश्चाभ्यन्तरीकृतसमतास्यधर्माण एव विष-
मताधर्मविशिष्टा ज्ञानेन गम्यन्ते अभ्यन्तरीकृतविषमतास्य-
धर्माण एव समताधर्मविशिष्टा दर्शनेन गम्यन्ते इति ज्ञान-
दर्शनयोर्नाऽसर्वार्थविषयत्वमिति सर्वज्ञाः सर्वदर्शिनश्च तेभ्यः ।
एते च सर्वगततात्परादिभिर्महत्त्वे मति न नियतस्थानस्था एवेत्यन्ते ।
यदाहुस्ते — “मुक्ताः सर्वत्र तिष्ठन्ति व्योमवत्तापवर्जिताः” इति ।

उक्तञ्च —

स्थितः शीतांशुवज्जीवः प्रकृत्या भावशुद्धया ।

चन्द्रिकावच्च विज्ञानं तदावरणमभ्रवत् ॥ १ ॥

न करणाभावे कर्ता तत्फलसाधक इत्यप्यनैकान्तिकम्,
परनिष्ठितप्लवकस्य तरण्डकाभावेऽपि प्लवनदर्शनात् इति बुद्धि-
लक्षणं करणमन्तरेणाऽपि आत्मनः सर्वज्ञत्वसर्वदर्शित्वसिद्धिः ।
अन्यस्वाह-ज्ञानस्य विशेषविषयत्वाद् दर्शनस्य च सामान्यविषय-
त्वात्, तयोः सर्वार्थविषयत्वमयुक्तं तदुभयस्य सर्वार्थविषयत्वादि-
त्युच्यते नहि सामान्यविशेषयोर्भेद एव, किन्तु ते एव पदार्थाः
समविषमतया संप्रज्ञायमानाः सामान्यविशेषशब्दाभिधेयतां प्रति-
पद्यन्ते ततश्च ते एव ज्ञायन्ते ते एव दृश्यन्ते इति युक्तं ज्ञान-
दर्शनयोः सर्वार्थविषयत्वमिति । ननु ज्ञानेन विषमताधर्म-
विशिष्टा एव गम्यन्ते न समताधर्मविशिष्टा अपि दर्शनेन
च समताधर्मविशिष्टा एव गम्यन्ते न विषमताधर्मविशिष्टा
अपि । ततश्च ज्ञानदर्शनाभ्यां समताविषमतालक्षणधर्मद्वयाऽग्र-
हणादयुक्तमेव तयोः सर्वार्थविषयत्वमिति न, धर्मधर्मिणोः सर्वधा-
भेदानभ्युपगमात् । ततश्चाभ्यन्तरीकृतसमताख्यधर्माण एव विष-
मताधर्मविशिष्टा ज्ञानेन गम्यन्ते अभ्यन्तरीकृतविषमताख्य-
धर्माण एव समताधर्मविशिष्टा दर्शनेन गम्यन्ते इति ज्ञान-
दर्शनयोर्नाऽसर्वार्थविषयत्वमिति सर्वज्ञाः सर्वदर्शिनश्च तेभ्यः ।
एते च सर्वगतात्मवादिभिर्मूर्खत्वे सति न नियतस्थानस्था एवेत्यन्ते ।
यदाहुस्ते — “मुक्ताः सर्वत्र तिष्ठन्ति व्योमवत्तापवर्जिताः” इति ।

बुद्धाः, न चास्वसंविदितेन ज्ञानेनार्थज्ञानं सम्भवति । न ह्यदृष्टप्रदीपो
बाह्यमर्थं प्रत्यक्षीकरोति, न चेन्द्रियवदस्वसंविदितस्याऽपि ज्ञानसा-
र्थप्रत्यक्षीकरणमिन्द्रियस्य भावेन्द्रियत्वात् तस्य च स्वसंविदित-
रूपत्वात्

यदाह—

अप्रत्यक्षोपलभस्य नार्थदृष्टिः प्रसिद्धयति ॥

एवं च मित्रं ब्रह्मत्वमेवमपरानपि बोधयन्तीति बोधकास्तेभ्यः
एतेऽपि जगत्कर्तृत्वात्तन्मृतावादिभिः मन्तापनविनियैस्तत्त्वतोऽमृतादपि
एवंयन्ते, ब्रह्मवद् ब्रह्ममहत्तानां स्थितिरिति वचनात् एतन्निरा-
निकीर्षयाऽऽह—मृत्ताणं मोक्षमाणं—चतुर्मतिविपाकचित्तकर्मवशा-
त् मृत्तत्वात् मृताः कृतकत्वा निष्ठितार्था इत्यर्थः, न च जगत्कर्तारि मयि
निष्ठितार्थत्वं सम्भवति, जगत्करणेन कृतकत्वत्वायोगात् भौतादि-
करणे च सामवेष्ट्याऽनुपपन्नः, न चान्यत्वाऽन्यस्य जगः सम्भवति एक-
नराभावाप्रसङ्गात् एवं च जगत्कर्तारि जगत्प्रभावाद् मृत्तत्वमिति, एते
मोक्षयन्त्यन्यान्मृतान्मोक्षयन्ति मोक्षकास्तेभ्यः एवं च जिनस्य जगत्कर्तृत्वं
नान्यत्वात् इत्यर्थः बोधकत्वमृत्तत्वमोक्षकत्वैः स्वपरस्मिन्मिदंराश-
मृत्तत्वमिति मयि दृष्टम् । अतः एतेऽपि मृत्तत्वात्तन्मृता-
वादिभिः कर्तारिभिरप्येतां चमवेष्टिं न मवेष्ट्यमोक्षयन्त्यन्यान्मोक्षयन्ति
इत्यर्थः । अतः जगत्कर्तारि मयि दृष्टम् । अतः एतेऽपि मृत्तत्वात्तन्मृता-
वादिभिः कर्तारिभिरप्येतां चमवेष्टिं न मवेष्ट्यमोक्षयन्त्यन्यान्मोक्षयन्ति

उक्तञ्च —

स्थितः शीतांशुवज्जीवः प्रकृत्या भावशुद्धया ।

चन्द्रिकावच्च विज्ञानं तदावरणमभ्रवत् ॥ १ ॥

न करणाभावे कर्ता तत्फलसाधक इत्यप्यनैकान्तिकम्,
परनिष्ठितप्लवकस्य तरण्डकाभावेऽपि प्लवनदर्शनात् इति बुद्धि-
लक्षणं करणमन्तरेणाऽपि आत्मनः सर्वज्ञत्वसर्वदर्शित्वसिद्धिः ।
अन्यस्त्वाह-ज्ञानस्य विशेषविषयत्वाद् दर्शनस्य च सामान्यविषय-
त्वात्, तयोः सर्वार्थविषयत्वमयुक्तं तदुभयस्य सर्वार्थविषयत्वादि-
त्युच्यते नहि सामान्यविशेषयोर्भेद एव, किन्तु ते एव पदार्थाः
समविषमतया संप्रज्ञायमानाः सामान्यविशेषशब्दाभिधेयतां प्रति-
पद्यन्ते ततश्च ते एव ज्ञायन्ते ते एव दृश्यन्ते इति युक्तं ज्ञान-
दर्शनयोः सर्वार्थविषयत्वमिति । ननु ज्ञानेन विषमताधर्म-
विशिष्टा एव गम्यन्ते न समताधर्मविशिष्टा अपि दर्शनेन
च समताधर्मविशिष्टा एव गम्यन्ते न विषमताधर्मविशिष्टा
अपि । ततश्च ज्ञानदर्शनाभ्यां समताविषमतालक्षणधर्मद्वयाऽग्र-
हणादयुक्तमेव तयोः सर्वार्थविषयत्वमिति न, धर्मधर्मिणोः सर्वथा-
भेदानभ्युपगमात् । ततश्चाभ्यन्तरीकृतसमताख्यधर्माण एव विष-
मताधर्मविशिष्टा ज्ञानेन गम्यन्ते अभ्यन्तरीकृतविषमताख्य-
धर्माण एव समताधर्मविशिष्टा दर्शनेन गम्यन्ते इति ज्ञान-
दर्शनयोर्नाऽसर्वार्थविषयत्वमिति सर्वज्ञाः सर्वदर्शिनश्च तेभ्यः ।
एते च सर्वगतात्मनादिभिर्मूर्तत्वे सति न नियतस्थानस्था एवेत्यन्ते ।
यदाहुस्ते — “मुक्ताः सर्वत्र तिष्ठन्ति व्योमवत्तापवर्जिताः” इति ।

मध्यव्यापीति जितभया अध्येते एव नान्ये इति प्रतिपादयितुमुप-
संहरन्नाह—नमो जिणाणं जिअभयाणं—नमो जिनेभ्योजितभयेभ्य-
इति तदेवं सव्वन्नूणं सव्वदरिसीणमित्यत आरभ्य नमो जिणा-
जिअभयाणमित्येवसत्तैस्त्रिभिरालापकैः प्रधानगुणाऽपरिचयप्रधान-
फलावाप्तिरूपा सम्पन्नवसी । ८। अत्र स्तुतिप्रस्तावान्न धीनरुत्तयग्रह-
करणीया । यदाह—

‘सज्झाय-ज्झाण-तव-ओसहेसु उवएस-युद्ध-पयाणेषु ।

सत्तगुणकित्तणेषु य न होन्ति पुणरुत्तदीसा ओ ॥ १ ॥

एताभिर्नवभिः सम्पद्भिः प्रणिपातदण्डक उच्यते, तत्पाठा-
नन्तरं प्रणिपातकरणाज्जिनजन्मादिषु स्वर्विमानेषु तीर्थप्रवृत्ते-
पूर्वमपि शक्रोऽनेन भगवतः स्तौतीति शक्रस्तवोऽप्युच्यते, अयञ्च
प्रायेण भावार्हद्विषयो भावार्हदध्यारोपाच्च स्थापनार्हतामपि
पुरः पठ्यमानो न दोषाय प्रणिपातदण्डकानन्तरं चाऽतीतानागत-
वर्तमानजिनवन्दनार्थं केचिदेतां गाथां पठन्ति—

‘जे अ अइआ सिद्धा जे अ भविस्संति णागए काले ।

संपइ अ वट्टमाणा सव्वे तिविहेण वंदासि ॥ १ ॥

सुगमा चेयम् । ततश्चोत्थाय स्थापनार्हद्वन्दनार्थं जिनमुद्रया
अरिहंतचेदयाणमित्यादिसूत्रं पठति । अर्हतां पूर्वोक्तरूपाणां

(१) स्वाध्याय-ध्यान-तप-औषधेषूपदेश-स्तुति-प्रदानेषु ।

सङ्गुणकीर्तनेषु च न भवन्ति पुनरुक्तदोषास्तु ॥ १ ॥

(२) ये आतीताः सिद्धा ये च भविष्यन्त्यनागते काले ।

सम्पत्ति च वर्तमानाः सर्वान् त्रिविधेन वन्दे ॥ १ ॥

तन्निराकरणार्थमाह—सिवमयलमरुअमणंतमक्तुयमव्यावाहसपुण-
 रावित्ति सिद्धिगइनामधेयं ठाणं संपत्ताणं—शिवं सर्वोपद्रव-
 रहितत्वात्, अचलं स्वाभाविकप्रायोगिकचलनक्रियारहितत्वात्,
 अरुजं व्याधिवेदनारहितं तन्निवन्धनयोः शरीरमनसोरभावात्,
 अनन्तमनन्तज्ञानविषयत्वयुक्तत्वात्, अक्षयं विनाशकारणाभावात्,
 अव्यावाधमकर्मत्वात्, अपुनरावृत्तिः, न पुनरावृत्तिः संसारेऽवतारो
 यस्मात् सिद्धिगतिनामधेयं सिद्ध्यन्ति निष्ठितार्था भवन्त्यस्यां जन्तव
 इति सिद्धिलोकांतचेतनलक्षणा सैव गम्यमानत्वाद्दतिः, सिद्धि-
 गतिरेव नामधेयं यस्य तत्तथा, स्थानं तिष्ठत्यस्मिन्निति स्थानं
 व्यवहारतः सिद्धिचेतम् । यदाहुः—'इह बुद्धिं चइत्ता णं तत्थ-
 गंतूण सिज्झइ इति। निश्चयतस्तु स्वस्वरूपमेव सर्वे भावा आत्मभावे
 तिष्ठन्तीति वचनात्, विशेषणानि च निरूपचरितत्वेन यद्यपि
 मुक्तात्मन्येव भूयसा सम्भवन्ति तथापि स्थानस्थानिनोरभेदोपचारा-
 देवं व्यपदेशः, तदेवंविधं स्थानं सम्प्राप्ताः सम्यगशेषकर्मविच्युत्या
 स्वरूपगमनेन परिणामान्तरापत्त्या प्राप्तास्तेभ्यः, न हि विभूनामेवं-
 विधप्राप्तिसम्भवः, सर्वगतत्वे सति सदैकस्वभावत्वात्, नित्यानां
 चैकरूपतया अवस्थानं तद्भावाच्चयस्य नित्यत्वात् । अतः चेततो-
 ऽसर्वगतपरिणामिनामेवैवं प्राप्तिः सम्भवति, अत एव काय-
 प्रमाणमात्मेति सुस्थितं वचनं तेभ्यो नम इति क्रियायोगः
 एवंभूता एव प्रेक्षावतां नमस्कारार्हा आद्यन्तसङ्गतश्च नमस्कारो

श्रावकस्तु सम्पादयन्नपि एतौ भावातिशयादधिकसम्पादनार्थं
 पूजासत्कारौ प्रार्थयमानो न निष्फलारम्भः, तथा सम्माणवत्तिश्राए-
 सन्मानप्रत्ययं सन्माननिमित्तं सन्मानः सुत्यादिभिर्गुणोन्नतिकरणं
 मानसप्रीतिविशेष इत्यन्ये; अथ वन्दनादयः किंनिमित्त-
 मित्याह — बोधिलाभवत्तिश्राए-बोधिलाभोऽर्हप्रणीतधर्मावाप्तिस्तत्-
 प्रत्ययं तन्निमित्तं बोधिलाभोऽपि किंनिमित्तमित्याह—निरुप-
 संगवत्तिश्राए-जन्माद्युपसर्गाभावेन निरुपसर्गो मोक्षस्तत्प्रत्ययं
 तन्निमित्तं ननु साधुश्रावकयोर्बोधिलाभोऽस्येव तत्किं सतस्तस्य
 प्रार्थनया बोधिलाभमूलो मोक्षोऽप्यनभिलषणीय एव, उच्यते
 क्लिष्टकर्मोदयवशेन बोधिलाभस्य प्रतिपातसम्भवाद् जन्मान्तरे च
 तस्यार्थमानत्वान्निरुपसर्गोऽपि तद्वारेण प्रार्थ्यत एवेति युक्तोऽनयो-
 रुपन्यासः; अयं च कायोत्सर्गः क्रियमाणोऽपि श्रद्धादिविकलस्य
 नाभिलषितार्थप्रसाधनायाऽलमित्याह—सदाए मेहाए धिईए धार-
 णाए अणुपेहाए वट्टमाणोए ठामि काउसगं—अद्या मित्यात्व-
 मोहनीयकर्मक्षयोपशमादिजन्योदकप्रसादकमणिवच्चेतसः प्रसाद-
 जननी तथा श्रद्धया न तु बलाभियोगादिना, एवं मेधया न
 जडत्वेन मेधा च सच्छास्त्रग्रहणपटुः पापश्रुताऽवज्ञाकारौ ज्ञानाव-
 रणीयक्षयोपशमजयित्तधर्मः, अथवा मेधया मर्यादावर्तितया
 नाऽसमञ्जसत्वेन एवं हृत्या मनःसमाधिलक्षणाया न रागद्वेषाद्या-
 कुलतया एवं धारण्या अर्हद्गुणाविस्मरणरूपया न तु तच्छून्य-
 तया एवमनुप्रेक्षयाऽर्हद्गुणानामेव सुहुर्मुहुरनुस्मरणेन, न तद्वैकल्येन
 वर्धमानतयेति श्रद्धादिभिः प्रत्येकमभिसम्बध्यते श्रद्धादीनां क्रमो-

पन्यासो लाभापेक्षया श्रद्धायां हि सत्यां मेधा तद्भावे धृतिस्ततो
 धारणा तदन्वनुपेक्षा वृद्धिरप्यासामेव । तिष्ठामि करोमि कायो-
 त्सर्गं ननु प्राक्करोमि कायोत्सर्गमित्युक्तं साम्प्रतं तिष्ठामीति
 किमर्थमुच्यते ? सत्यं सत्सामीप्ये सद्व्यत्ययो भवतीति करोमि
 करिष्यामि इति क्रियाऽभिमुख्यं पूर्वमुक्तमिदानीं त्वासन्नतरत्वात्
 क्रियाकालनिष्ठाकालयोः कथञ्चिदभेदात् तिष्ठाम्येवाहमिति किं
 सर्वथा तिष्ठामि कायोत्सर्गं नेत्याह — अन्नत्यजससिएणमित्यादि-
 व्याख्यातं पूर्वं कायोत्सर्गश्चाष्टोच्छ्वासमात्रो न तत्र ध्येयनियमो-
 ऽस्ति कायोत्सर्गान्ते च यद्येक एव ततो नमो अरिहंताणमिति
 नमस्कारेण पारयित्वा यत्र चैत्यं वन्दनां कुर्वन्नस्ति तत्र यस्य
 भगवतः सन्निहितं स्थापनारूपं तस्य स्तुतिं पठति । अथ बहवः
 स्तुत एक एव स्तुतिं पठति, अन्ये तु कायोत्सर्गस्थिता एव शृण्वन्ति
 यावत् स्तुतिममाप्तिः, ततः सर्वेऽपि नमस्कारेण पारयन्तीति तद-
 नन्तरं तस्यामेवावमर्षिण्यां ये भारते वर्षे तीर्थकृतो अभूवन्
 तेषामेवैकक्षेत्रनिवासिनामामन्नोपकारित्वेन कीर्तनाय चतु-
 विंशतिस्तवं पठति, पठन्ति वा ।

तथा—

लोमम् उल्लोशगरं धन्यातित्ययरे जिणे ।

अरिहंतं किञ्चिदस्मिं च उर्वोमपि केयली ॥ १ ॥

अरिहंत इति विशेष्यपदम् अर्हत उक्तनिवचनात्, कीर्ति-
 दिव्यं नासौ आरण्यपूर्वकं स्तोत्रे, ते च राज्यान्तयस्यासु द्रव्यार्हन्तो
 यन्तीति भाषार्थव्यतिपादनायाञ्च केयलीन उत्पन्नकर्मल-

2

BIBLIOTHECA INDICA.

A COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

NEW SERIES. NO. 1417

योगशास्त्रम् ।

स्वोपनिषद्विवरणसहितम् ।

THE YOGAŚĀSTRA.

With the commentary called
SVOPANNAVIVARANA.

BY

SRĪ HEMACHANDRĀCHĀRYA.

EDITED BY

ĀSTRA VIĀRADA JAINĀCĀRYA

GRĪ VIJAYA DHARMA SŪRI.

PARTICULUS V.

Calcutta:

PRINTED BY UPENDRA NATHA CHAKRAVARTI, AT THE SANSKRIT PRESS,
No 31, Nandakumar Chowdhury 2nd Lane

AND PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL, 1, PARK STREET
1918.

AT THE LIBRARY OF THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

AT THE LIBRARY OF THE
C SOCIETY OF BE
No. 1, PARK STREET, CALCUTTA,

AND OBTAINABLE FROM

THE SOCIETY'S AGENT, MR. BERNARD QUARITCH,
11, GRAFTON STREET, NEW BOND STREET, LONDON, W.

Complete copies of those works marked with an asterisk * cannot be supplied.—several of the Fasciculi being out of stock.

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanskrit Series

[illegible]

सुविधिः, तथा गर्भस्थे भगवति जनन्द्येवमिति सुविधिः, पुष्प-
 कलिकामनीहरदन्तत्वात् पुष्पदन्त इति द्वितीयं नाम । ८ ।
 सकलमत्त्वमन्तापहरणाच्छीतलः, तथा गर्भस्थे भगवति पितुः
 पूर्वोत्पन्नाऽविकित्यपित्तटाहो जननीकरमर्गादुपशान्त इति
 शीतलः । १० । सकलभुवनस्याऽपि प्रशम्यतमत्वेन श्रेयान्, श्रेयां-
 सायमायम्येति सृष्टादरादित्वात् श्रेयांसां या, तथा गर्भस्थेऽग्निन्
 केनाप्यनाक्रान्तपूर्वा देवताधिष्ठितगत्या जनन्या आक्रान्तेति श्रेयां
 जातमिति श्रेयांसः । ११ । वमवो देवविगेषाः, तेषां पूज्यो वसुपूज्यः,
 प्रजादित्वाटणि वासुपूज्यः, तथा गर्भस्थेऽग्निन् वसु विरम्य तेन
 वामवो राजकुलं प्रजितयानिति वासुपूज्यः, वसुपूज्यस्य राज्ञो
 ऽयमिति वा “तस्येदम्” ॥ ६।१।६० ॥ इत्यणि वासुपूज्यः । १२ ।
 विगतमनो विमलः, विमलानि वा ज्ञानादीन्मस्येति विमलः, तथा
 गर्भस्थे मातुर्मतिस्तनुय विमला जातेति विमलः । १३ । अमला
 कर्माशान् जयति, अनन्तीर्या ज्ञानादिभिर्जयति अनन्तजित्, तथा
 गर्भस्थे जनन्या अनन्तरत्नदाम एष्टम्, जयति च त्रिभुवनैर्धाति
 अनन्तजित्, भीमा भीमसेन इति न्यायादयस इति । १४ ।
 दुर्गतो प्रपतसं मक्ष्यमक्षयं धारयतीति धर्मः, तथा गर्भस्थे
 जननी दानादिधर्मपरा जातेति धर्मः । १५ । शान्तिमोक्षाय,
 तदात्मकात्वात्, तत्कर्तृत्वात् शान्तिरिति, तथा रमण-
 पूर्वोत्पन्नाऽशिवशान्तिरभूदिति शान्तिः । १६ । कुः एष्टम्,
 तस्यां स्मृतयानिति निष्कृतात् कुन्दः, तथा गर्भस्थे कुम्भी रदाया
 कुन्दं राजिं एष्टयतीति कुन्दः । १७ ।

विगेपाऽभिधानार्थसंग्राहिकाद्येमाः श्रीमद्रवाहुस्वामिप्रणीता

गाथाः—

‘ऊरुसु उमहलच्छणसुसभं सुमिणम्मि तेण उमहजिणो ।

अक्खेसु जेण अजिआ जणणी अजिओ जिणो तम्हा ॥ १ ॥

अभिसम्भूआ मामत्ति सम्भवो तेण पुच्चइ भयवं ।

अभिनन्दइ अभिक्खं मक्को अभिनन्दणो तेण ॥ २ ॥

जणणी सव्वत्थ विणिच्छएसु सुमइत्ति तेण सुमइजिणो ।

पउममयणम्मि जणंणीइ डोहलो तेण पउमाभो ॥ ३ ॥

गढ्मगए जं जणणी जाय सुपामा तओ सुपासजिणो ।

जणणीइ चंदपिअणम्मि डोहलो तेण चंटाभो ॥ ४ ॥

सव्वविहीसु अ कुमला गढ्मगए जेण होइ सुविहिजिणो ।

पिउणो दाहोवसमो गढ्मगए सीअलो तेणं ॥ ५ ॥

(१) ऊर्ध्वोर्ध्वभगवत्तन्मष्टपभं स्वप्ने तेनर्धमजिनः ।

अक्खेपु येनाजिता जननी अजितो जिनस्तप्तास ॥ १ ॥

अभिसंभूतानि सस्यानीति संभवस्तेनोच्यते भगव न् ।

अभिमन्द्यभोक्षणां शसोऽभिनन्दमस्तेन ॥ २ ॥

जननी भर्त्यस्य विनिश्चयेषु शुभतिरिति तेन शुभतिजिनः ।

पद्मशयने जनन्या दोहदस्तेन पद्माभः ॥ ३ ॥

गर्भगते यज्जननी जाता शुषार्द्धा ततः शुषार्द्धाजनः ।

जनन्याश्चन्द्रपाने दोहदस्तेन चन्द्राभः ॥ ४ ॥

सर्वविधिषु च कुशला गर्भगते देव भवति सुविधिजिनः ।

पितृदाहोपशमो गर्भगते शीतलस्तेन ॥ ५ ॥

'महरिहसिज्जारुहणमि डोहलो होइ तेण सिज्जंसी ।
 पूएइ वासवी जं अभिक्खणं तेण वसुपुज्जो ॥ ६ ॥
 विमलतणुबुद्धिजणणी गम्भगए तेण होइ विमलजिणो ।
 रयणविचित्तमणंतं टामं सुमिणे तओऽणंतो ॥ ७ ॥
 गम्भगए जं जणणी जाय सुधम्मत्ति तेण धम्मजिणो ।
 जाओ असिवोधसमो गम्भगए तेण संतिजिणो ॥ ८ ॥
 युहं रयणविचित्तं कुंथुं सुमिणम्मि तेण कुंथुजिणो ।
 सुमिणे अरं महरिहं पामइ जणणी अरो तम्हा ॥ ९ ॥
 यरसुरहिसत्तमयणम्मि डोहलो तेण होइ मत्तिजिणो ।
 जाया जणणी जं सुव्वयत्ति सुणिसुव्वओ तम्हा ॥ १० ॥
 पणया पञ्चतन्निवा दंसियमित्ते जिणम्मि तेण णमो ।
 रिद्धरयणं च नेमिं उप्पयमाणं तओ नेमो ॥ ११ ॥

- (१) महासिंघासिंहासिंघो डोहलो भवति तेन श्रेयांसः ।
 पूजयति वासवी यमभिमन्त्रा तेन वासुपुत्रः ॥ ६ ॥
 विमलतणुवर्द्धिजननी गम्भगते तेन भवति विमलजिणः ।
 रत्नरत्नमयवत्तं दामं तामं सुमिणे तओऽणंतो ॥ ७ ॥
 गम्भगते जं जणणी जाया सुधम्मत्ति तेन धम्मजिणः ।
 जाओ असिवोधसो गम्भगते तेन संतिजिणः ॥ ८ ॥
 युहं रत्नरत्नमयवत्तं कुंथुं सुमिणम्मि तेन कुंथुजिणः ।
 सुमिणे अरं महरिहं पामइ जणणी अरो तम्हा ॥ ९ ॥
 यरसुरहिसत्तमयणम्मि डोहलो तेन होइ मत्तिजिणः ।
 जाया जणणी जं सुव्वयत्ति सुणिसुव्वओ तम्हा ॥ १० ॥
 पणया पञ्चतन्निवा दंसियमित्ते जिणम्मि तेण णमो ।
 रिद्धरयणं च नेमिं उप्पयमाणं तओ नेमो ॥ ११ ॥

‘मय्यं मयणे जगणी जं पासइ तमसि तेण पासजिणो ।

वड्ढइ य नायकुलं ति अ तेण जिणो वडमाणु त्ति ॥ १२ ॥

कीर्तनं कृत्वा चेतःशुद्ध्यर्थं प्रणिधानमाह—

एवं मए अभियुआ विइअरयमला पहीणजरमरणा ।

चउवीसं पि जिणवरा तित्ययरा मे पसीअन्तु ॥ ५ ॥

अनन्तरोदितेन विधिना मयेत्यात्मनिर्देशः, अभिष्टुता आभि-

न सुताः स्वनामभिः कीर्तिता इत्यर्थः । किंविशिष्टास्ते,

तरजोमलाः—रजश्च मलं च रजोमले, विधूते प्रकम्पिते अने-

त्वाटपनीते वा रजोमले यैस्ते विधूतरजोमलाः, बध्यमानं च

रजः, पूर्ववदं तु मलम्, अथवा वदं रजो निकाचितं मलम्,

त एर्यापथं रजः, साम्परायिकं मलमिति । यतश्चैवंभूता अत

प्रज्ञाणजरामरणाः कारणाभावात् । चतुर्विंशतिरपि, अपि-

टन्येऽपि जिनवराः श्रुतादिजिनेभ्यः प्रकृष्टाः, ते च तीर्थकरा

पूर्ववत्, मे मम, किं ? प्रसीदन्तु प्रसादपरा भवन्तु । ते च

रागत्वादयद्यपि सुताः तोषम्, निन्दिताश्च द्वेषं न यान्ति,

ऽपि स्तोता सुतिफलम्, निन्दकश्च निन्दाफलमाप्नोत्येव, यथा

तामणिमन्त्राद्वाराधकः ; यद्वोचाम वीतरागस्तवे—

अप्रमत्तात् कथं प्राप्यं फलमेतदसङ्गतम् ।

चिन्तामख्यादयः किं न फलन्त्यपि विचेतनाः ? ॥ १ ॥

१) मय्यं मयणे जननी यत् पश्यति तमसि तेन पार्श्वजिनः ।

वर्धते च ज्ञातकुलमिति च तेन जिनो वर्धमान इति ॥ १२ ॥

इत्युक्तमेव । यद्यपि न प्रमोदन्ति, तर्हि प्रमोदन्तिविप्रलापेन ? । नेवम् । भक्त्यतिशयत एवमभिधानेऽपि न शीघ्रः । यदाह—क्षीणकेशा एते नहि प्रमोदन्ति, न तदस्त्वयोरपि यथा, तत्स्वभावविशेषः, प्रयोजनं कर्मविशेष इति ॥ ७ ॥

तथा—

किञ्चित्प यद्विष महिषा जेण लोमम् उतमा मिदा ।

आरुग्गवोद्धिलाभ ममाहिधरमुत्तमं दिंतु ॥ ६ ॥

कीर्त्तिताः स्वनामभिः प्रोक्ताः, यन्तितास्त्रिविधयोगेन सम्यक्कृताः, सहिताः पुष्पादिभिः पूजिताः । मद्भा दति पाठान्तरम्, तत्र मयका मया । के एते ?, इत्याह—ये एते लोकस्य प्राणिवर्गस्य कर्म-मलकलङ्काभावेनोत्तमाः प्रकृष्टाः, मिद्वान्ति स्म मिदाः कृतकृत्या इत्यर्थः, अरोगस्य भाव आरोग्यं मिद्वत्वं तदर्थम्, बोधिलाभः अर्ह-त्प्रणीतधर्मप्राप्तिरारोग्यबोधिलाभः, स ह्यनिदानो मोक्षायैव भवति तम्, तदर्थं च समाधिवरं वरमसाधिं परमस्वास्थ्यरूपं भाव-समाधिमित्यर्थः, असावपि तारतम्यभेदादनेकधैव, अत आह—उत्तमं सर्वोत्कृष्टं ददतु प्रयच्छन्तु, एतच्च भक्त्याच्यते ।

यत उक्तम्—

भासा असच्चमोसा नवरं भक्तीइं भासिआ एसा ।

न हु खीणपिज्जदोसा दिंति समाहिं च बोहिं च ॥१॥ इति

(१) भासा असत्यमृषा नवरं भक्त्या भाषितैषा ।

न खलु क्षीणप्रेमदोषा ददति समाधिं च बोधिं च ॥ १ ॥

तथा—

चन्द्रेषु निम्नलयरा आङ्घ्रिषु अङ्घ्रिषु पयामयरा ।

सागरवरगम्भीरा मिद्धा मिद्धिं मम दिमन्तु ॥ ७ ॥

“पञ्चम्यास्तृतीया च” ॥ ८ । ३ । १३६ ॥ इति पञ्चम्यर्धं मममी,
अतश्चन्द्रेभ्योऽपि निर्मलतराः सकलकर्ममलापगमात्, पाटान्तरं
वा चन्द्रेहिं निम्नलयरा, एवमादित्येभ्योऽप्यधिकं प्रकाशकराः,
केवलोद्गोतेन लोकालोकप्रकाशकत्वात् ।

उक्तं च—

‘चन्द्राङ्घ्रिगङ्गाणं पद्मा पयामेड परिमिश्रं खिन्नं ।

केवलनिम्नलयगम्भीरी लोथालोथं पयामेड ॥ १ ॥

सागरवरः स्वयम्भूरमणाख्यः समुद्रः, परीपद्मोपमगङ्गाङ्घ्रिभ्यः
त्वात् तस्मादपि गम्भीराः, मिद्धाः कर्मविगमात् कृतज्ञाः, मिद्धिं
परमपदप्राप्तिम्, मम दिमन्तु प्रयच्छन्तु । एवं चतुर्विंशतिमयगङ्गा
सर्वलोका एवार्द्धकत्वात् चन्द्रगङ्गाद्यर्थं कार्यात्तार्किकरणायेहं पठन्ति,
पठन्ति वा । सत्त्वलोए अरिस्तत्वेऽङ्घ्रिगङ्गां तर्कसि पापमन्त्रमन्त्रादि
षोमिरामीति यावत् । व्याख्या पूर्णयत् । लदरम्, सर्वदासी भोम
अधस्तिर्यगूर्ध्वगतस्तिस्रोस्तोत्रोर्व इत्यर्थः, अधोलोके । अथवा
भवेनेषु, तिर्यग्लोके । लोपादलक्ष्यानिष्प्रविमानादिषु, आङ्घ्रिभ्यो
र्माधर्मादिषु सम्येवार्द्धकत्वात्, सततं गोलचक्रं भूमाधिकात्
मिति सूत्रप्रतिभायाः प्राक् मुक्तिरुक्ता । इदानीं सर्वेऽङ्घ्रिगङ्गाः

(१) चन्द्राङ्घ्रिगङ्गाणं ममा प्रकाशरति परिमिश्रं खिन्नम् ।

केवलनिम्नलयगम्भीरी लोथालोथं पयामेड ॥ १ ॥

इति सर्वलोकसंग्रहः, तदनुसारेण सर्वतीर्थकरसाधारणी स्तुतिः ।
 अन्यथा अन्यकायोत्सर्गे अन्या स्तुतिरिति न सम्यगतिप्रसङ्गादिति
 सर्वतीर्थकराणां स्तुतिरुक्ता । इदानीं येन ते भगवन्तस्तदभिहिताश्च
 भावाः स्फुटमुपलभ्यन्ते तत्प्रदीपस्थानीयं सम्यक् श्रुतमर्हति कीर्त-
 नम्, तवाऽपि तत्प्रणेतृन् भगवतः प्रथमं स्तौति—

पुष्करवरदीवङ्गे धायद्वखण्डे अ जम्बुद्वीपे अ ।

भरतैरवयविदेहे धम्माङ्गरे नमंस्यामि ॥ १ ॥

भरतं भरतक्षेत्रम्, ऐरवतमैरवतक्षेत्रम्, विदेहमिति भीमो भीमसेन
 इति न्यायाद् महाविदेहक्षेत्रम्, एवं समाहारद्वन्द्वः, तेषु भरतैरव-
 तविदेहेषु धर्मस्य श्रुतधर्मस्यादिकरान् सूत्रतः प्रथमकरणशीलान्,
 नमस्यामि स्तुते । क्व यानि भरतैरवतमहाविदेहक्षेत्राणि ?,
 इत्याह—पुष्कराणि पद्मानि, तैर्वरः पुष्करवरः स चामौ द्वीपश्च
 पुष्करवरद्वीपः तृतीयो द्वीपः, तस्यार्धं मानुषोत्तराचलादूर्वाङ्ग-
 भागवर्ति, तत्र द्वे भरते, द्वे ऐरवते, द्वे महाविदेहे, तथा धातकीनां
 खण्डानि वनानि यस्मिन् स धातकीखण्डो द्वीपः तस्मिन्, द्वे भरते,
 द्वे ऐरवते, द्वे महाविदेहे । जम्बू उपलक्षितः तत्प्रधानो वा द्वीपो
 जम्बूद्वीपः, अत्रैकं भरतमेकमैरवतमेकं च महाविदेहमित्येताः पञ्च-
 दशकर्मभूमयः, शृणुस्वकर्मभूमयः । यदाह—“भरतैरवतविदेहाः
 कर्मभूमयोऽन्यत्र देवकुरुत्तरकुरुभ्यः” (तत्त्वा-३।१६) महत्तर-
 क्षेत्रप्राधान्याङ्गीकरणात्पथानुपूर्व्या निर्देष्टव्यः । धर्मादिकरत्वं यथा
 भगवतां भवति तथा अपौरुषेयवादनिराकरणावसरे प्राग्निर्णीतम् ।
 अन्वेदमपि कथं धर्मादिकरत्वं भगवताम्, ‘तप्युव्विआ अरहया’

ते वचनाद् वचनस्यानादित्वात् ? । नैवम्, बीजाङ्कुरवत्तदुप-
पत्तिः-बीजादि अङ्कुरो भवति अङ्कुराच्च बीजमिति । एवं भगवतां
जन्मनि श्रुतधर्माभ्यासात्तीर्थकरत्वम्, तीर्थकृतां च श्रुतधर्मादि-
त्वमदुष्टमेव । नचाऽयं नियमः श्रुतधर्मपूर्वकमेवार्हत्वमिति,
तदेव्यादीनां श्रुतधर्मपूर्वकत्वाभावेऽपि केवलज्ञानश्रवणादित्यलं
ज्ञेयम् । एवं श्रुतधर्मादिकराणां स्तुतिरुक्ता । इदानीं श्रुत-
धर्मस्याह—

तमतिमिरपटलविध्वंसणस्त सुरगणनरिन्दमहिम्नस्त ।

सीमाधरस्त वन्दे पप्फोडिअमोहजालस्त ॥ २ ॥

तमोऽज्ञानम्, तदेव तिमिरम्, अथवा बहस्पृष्टनिधत्तं ज्ञाना-
णीयं कर्म तमः ; निकाचितं तिमिरं, ततस्तमस्तिमिरस्य,
तस्तिमिरयोर्वा पटलं वृन्दम्, तद्विध्वंसयति विनाशयतीति
त्यादित्वाद्ने तमस्तिमिरपटलविध्वंसनस्तस्य, अज्ञाननिरासेनै-
व प्रवृत्तेः । सुरगणैश्चतुर्विधाऽस्मरनिकायैर्नरेन्दैश्चक्रवर्त्यादि-
धर्महितः पूजितस्तस्य । आगममहिमां हि कुर्वन्त्येव सुरासुरा-
यः । सीमां मर्यादाम्, सीमायां वा धारयतीति सीमाधरस्तस्य,
तधर्म इति विशेष्यम्, ततः कर्मणि द्वितीया, तस्याथ “क्वचिद्
तृतीयादेः” ॥ ८ । ३ । १३४ ॥ इति प्राकृतसूत्रात् पष्ठी, अतस्तं
दे, तस्य वा यन्माहात्म्यं तद्वन्दे इति मन्त्रे पष्ठी ; अथवा
य वन्दे वन्दनं करोमीति । प्रकर्षेण स्फोटितं विदारितम्,
मोहजालं मिथ्यात्वादिरूपं येन स तथा तस्य । श्रुतधर्मे हि सति
वेकिनो मोहजालं मिथ्यात्वादिरूपं विलयमुपयात्येव ॥ इत्थं

श्रुतमभिवक्ष्य तस्यैव गुणोपदर्शनद्वारेणाऽप्रमादगोचरतां प्रति-
पादयन्नाह—

जाईजरामरणसोगपणामुगम

कल्याणपुष्कलविसालसुखावहस्य ।

को देवदानवनरिंदगणच्चिअस्स

धम्मस्स सारमुवल्लभ करे पमायम् ? ॥ ३ ॥

कः सचेतनः, धर्मस्य श्रुतधर्मस्य, सारं सामर्थ्यम्, उपलभ्य विज्ञाय
श्रुतधर्मोदितेऽनुष्ठाने प्रमादमनादरं कुर्यात्?, न कश्चित् कुर्यादि-
त्यर्थः । किंविशिष्टस्य श्रुतधर्मस्य? जातिर्जन्म, जरा वियसा, मरणं
प्राणनाशः, शोको मानसो दुःखविशेषः, तान् प्रणाशयति अपनयति,
जातिजरामरणशोकप्रणाशनः तस्य, श्रुतधर्मोक्तानुष्ठानाद्विजात्यादयः
प्रणश्यन्त्येव, अनेनास्यानर्थप्रतिघातित्वमुक्तम् । कल्याणमणति
शब्दयति इति कल्याणम्, पुष्कलं सम्पूर्णम्, न च तदल्पं किन्तु
विशालं विस्तीर्णमेवभूतं सुखमावहति प्रापयतीति कल्याणपुष्कल-
विशालसुखावहः तस्य, तथाच श्रुतधर्मोक्तानुष्ठानादुक्तलक्षणमपवर्ग-
सुखमवाप्यत एव, अनेन चाऽस्य विशिष्टार्थप्रापकत्वमाह । देवानां
दानवानां नरेन्द्राणां च गणैरर्चितस्य पूजितस्य, सुरगणनरेन्द्र-
महितस्य इति, अस्यैव निगमनं देवदानवेत्यादि । यतश्चैवमतः—

मिहे भो ! पयओ नमो जिणमए नंदी सया संयमे

देवनागसुवणकिन्नरगणस्सब्भूअभावच्चिए ।

लोगो जल्य पइठ्ठिओ जगमिणं तेलुक्कमच्चासुरं

धम्मो वड्ढउ सासयं विजयओ धम्मत्तरं वड्ढउ ॥ ४ ॥

सिद्धः फलाव्यभिचारेण प्रतिष्ठितः, अथवा सिद्धः सकलनयव्यापक-
त्वेन त्रिकोटिपरिशुद्धत्वेन च प्रख्यातस्तस्मिन्, भो इत्यतिशयिना-
मामन्त्रणम्. पश्यन्तु भवन्तः, प्रयतोऽहं यथाशक्त्येतावन्तं कालं प्रक-
र्षेण, यतः इत्थं परसाक्षिकं प्रयतो भूत्वा पुनर्नमस्करोति, नमो
जिणमए नमो जिनमताय, प्राकृतत्वाच्चतुर्थ्याः सप्तमी । अस्मिंश्च
सति नन्दिः समृद्धिः । सदा सर्वकालम्, संयमे चारित्र्ये भूयात् ।
उक्तं च—(‘)‘पढमं नाणं तओ दया’ । किं विशिष्टे संयमे ?, देवनाग-
सुपर्णकिन्नरगणैः सङ्गृतभावेनार्चिते—देवा विमानिनः, नागा
धरणादयः, सुपर्णा गरुडाः, किन्नरा व्यन्तरविशेषाः उपलक्ष्य
शेषाणां, देवमित्यनुस्वारः छन्दःपूरणे, तथा च संयमवन्तीऽर्च्यन्त एव
देवादिभिः । यत्र जिनमते, किं यत्र ?, लोकनं लोको ज्ञानम्, प्रति-
ष्ठितः तद्वशीभूतः, तथा जगदिदं ज्ञेयतया प्रतिष्ठितमिति योगः ;
केचिन्मनुष्यलोकमेव जगन्मन्यन्ते, अत आह—त्रैलोक्यमर्त्यासुर-
माधाराधेयरूपम् । अयमित्यभूतो धर्मः श्रुतधर्मो वर्धतां हृदिमुप-
यातु, शाश्वतमिति क्रियाविशेषणं शाश्वतमप्रच्युत्या वर्धतामिति ;
विजयतः परवादिविजयेन, धर्मोत्तरं चारित्रधर्मोत्तरं वर्धताम्,
पुनर्वृद्धमिधानं मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानहृदिः कार्य्या इति प्रदर्श-
नार्थम् । तथाच तीर्थकरनामकर्महेतून् प्रतिपादयतोक्तम्—
‘अपुव्वनाणगहणे’ इति । प्रणिधानमेतन्मोक्षबीजकल्पं परमार्थ-
तोऽनाशंसारूपमेवेति प्रणिधानं कृत्वा श्रुतस्यैव वन्दनाद्यर्थे कार्या-

मुक्तिस्थानं प्राप्ताः परस्पररागताः तेभ्यः । एते च कैश्चिदनियतदेशा
अभ्युपगम्यन्ते,

यत्र क्लेशक्षयस्तत्र विज्ञानमवतिष्ठते ।

बाधा च सर्वथाऽस्येह तदभावान्न जातुचित् ॥ १ ॥

इति वचनात्, एतन्निरासायाह लोकाग्रमुपगतंभ्यः लोकाग्रमीष-
त्प्राग्भाराख्यायाः पृथिव्या उपरिक्षेत्रं तदुप सामीप्येन तदपरा-
भिन्नदेशतया निःशेषकर्मक्षयपूर्वकं गताः प्राप्ताः ।

उक्तं च—

‘ जल्य य एगो सिद्धो तल्य य अण्णंता भवक्खयविमुक्का ।

अण्णोण्णमणावाहं चिट्ठंति सुहो सुहं पत्ता ॥ १ ॥

तेभ्यः । ननु क्षीणकर्मणो जीवस्य कथं लोकाग्रं यावद्गतिः ? ।

उच्यते—पूर्वप्रयोगादियोगात् ।

यदाह—

पूर्वप्रयोगसिद्धेर्वन्धच्छेदादमङ्गभावाच्च ।

गतिपरिणामाच्च तथा सिद्धस्योर्ध्वं गतिः सिद्धा ॥ १ ॥

ननु सिद्धिच्छेदात्परतोऽधस्तिर्यग्वा कम्मान्न गच्छन्ति ?,

अत्राऽप्युक्तम्—

नाऽधो गौरवविगमादमङ्गभावाच्च गच्छति विमुक्तः ।

लोकान्तादपि न परं प्रवक्तु इवोपग्रहाभावात् ॥ १ ॥

१. यत्र येह सिद्धस्तत्र चानन्ता भवक्खयविमुक्काः ।

अण्णोण्णमणावाहं चिट्ठंति सुहो सुहं पत्ता ॥ १ ॥

योगप्रयोगयोद्वाभावात्तिर्यग्ग्न तस्य गतिरस्ति ।

तस्मात्सिद्धस्योर्ध्वं ह्यालोकान्ताद्गतिर्भवति ॥ २ ॥ इति ॥

नमः सदा सर्वसिद्धेभ्यः—नमो नमोऽस्तु, सदा सर्वकालं, सर्व-
सिद्धेभ्यः—सर्वं साध्यं सिद्धं येषां ते सर्वसिद्धाः तेभ्यः, अथवा
सर्वसिद्धेभ्यः तीर्थसिद्धादिभेदेभ्यः, यथोक्तम्—'तित्यसिद्धा १ अतित्य-
सिद्धा २ तित्ययरसिद्धा ३ अतित्ययरसिद्धा ४ स्वयंबुद्धसिद्धा ५
पत्तेयबुद्धसिद्धा ६ बुद्धबोद्धिसिद्धा ७ यीलङ्गसिद्धा ८ पुरिस-
लिङ्गसिद्धा ९ नपुंसकलिङ्गसिद्धा १० सलिङ्गसिद्धा ११ अन्नलिङ्ग-
सिद्धा १२ गिहिलिङ्गसिद्धा १३ एगसिद्धा १४ अणेगसिद्धा १५ ।
तत्र तीर्थं चतुर्विधमणसङ्गे उत्पन्ने सति ये सिद्धाः ते तीर्थ-
सिद्धाः । १। अतीर्थं जिनान्तरे साधुव्यवच्छेदे सति जातिस्मरणा-
दिनाऽवाप्तापवर्गमार्गाः सिद्धाः अतीर्थसिद्धाः, मरुदेवीप्रभृतयो वा,
तदा तीर्थस्याऽनुत्पन्नत्वात् । २। तीर्थकरसिद्धाः तीर्थकरत्वमनुभूय
सिद्धाः । ३। अतीर्थकरसिद्धाः सामान्यकेवलित्वे सति सिद्धाः । ४।
स्वयं बुद्धाः सन्तो ये सिद्धाः ते स्वयंबुद्धसिद्धाः । ५। प्रत्येकबुद्धाः
सन्तो ये सिद्धाः ते प्रत्येकबुद्धसिद्धाः । ६। स्वयम्बुद्धप्रत्येकबुद्धयोश्च
बोध्युपधिस्तुतलिङ्गकृतौ विशेषः—स्वयंबुद्धा हि बाह्यप्रत्ययसन्त-

(१) तीर्थसिद्धाः, अतीर्थसिद्धाः, तीर्थकरसिद्धाः, अतीर्थकरसिद्धाः, स्वयंबुद्ध-
सिद्धाः, प्रत्येकबुद्धसिद्धाः बुद्धबोधितसिद्धाः, स्त्रीलिङ्गसिद्धाः, पुरुषलिङ्गसिद्धाः,
नपुंसकलिङ्गसिद्धाः, सलिङ्गसिद्धाः, अन्नलिङ्गसिद्धाः, गिहिलिङ्गसिद्धाः, एक-
सिद्धाः, अनेकसिद्धाः ।

रेण बुध्यन्ते, प्रत्येकबुद्धान् गान्धर्वाद्येन वृषभादिना कर-
कण्डादिवत्, उपधिन् स्वयंबुद्धानां गान्धादिर्हादिगन्धा, प्रत्येकबुद्धानां
प्रावरणवर्जो नवविधः ; स्वयंबुद्धानां पूर्वाधीतश्रुतेऽनियमः, प्रत्येक-
बुद्धानां तु नियमतो भवत्येव ; लिङ्गप्रतिपत्तिन् स्वयंबुद्धानां
गुरुसन्निधावपि भवति, प्रत्येकबुद्धानां तु देवता लिङ्गे प्रयच्छति ;
बुद्धा आचार्या अवगततत्त्वाः तैर्विधीताः सन्तो ये सिद्धाः ते
बुद्धबोधितसिद्धाः । ७। एते च सर्वेऽपि केचित् स्त्रीलिङ्गसिद्धाः, केचित्
पुंलिङ्गसिद्धाः, केचित् नपुंसकलिङ्गसिद्धाः । ननु तीर्थकरा अपि
किं स्त्रीलिङ्गसिद्धा भवन्ति ?, उच्यते, भवन्त्येव—यदुक्तं सिद्ध-
प्राभृते—‘सर्वस्त्रीया तित्ययरिसिद्धा, तित्ययरितित्ये नोतित्य-
यरसिद्धा असंख्येज्जगुणा, तित्ययरितित्ये नोतित्ययरिसिद्धाओ असं-
ख्येज्जगुणाओ, तित्ययरितित्ये नोतित्ययरसिद्धा असंख्येज्जगुणा
इति । नपुंसकलिङ्गसिद्धास्तु तीर्थकरसिद्धा न भवन्त्येव, प्रत्येक-
बुद्धसिद्धास्तु पुंलिङ्गसिद्धा एव । ८। ९। १०। स्वलिङ्गेन रजोहरणादिना
द्रव्यलिङ्गेन सिद्धाः स्वलिङ्गसिद्धाः । ११। अन्येषां परिव्राजकादीनां
लिङ्गेन सिद्धा अन्यलिङ्गसिद्धाः । १२। गृहिलिङ्गसिद्धा मरुदेव्या-
दयः । १३। एकैकस्मिन् समये एकाकिनः सिद्धाः एकसिद्धाः । १४।
एकस्मिन् समये अष्टोत्तरं शतं यावत् सिद्धा अनेकसिद्धाः । १५।
यत उक्तम्—

(१) सर्वस्त्रीकास्तीर्थकरीसिद्धास्तीर्थकरतीर्थे नोतीर्थकरसिद्धा असंख्येय-
गुणाः, तीर्थकरोतीर्थे नोतीर्थकरीसिद्धा असंख्येयगुणाः, तीर्थकरीतीर्थे नोतीर्थकर-
सिद्धा असंख्येयगुणाः ।

‘वत्तीसा अडयाला सट्टी बाहत्तरी य बोडव्वा ।

चुलसीई कणउई दुरहिअमट्टोत्तरसयं च ॥ १ ॥

नन्वेने सिद्धभेदाः आद्ययोस्तीर्थसिद्धाऽतीर्थसिद्धयोरेवाऽन्तर्भवन्ति,
तीर्थकरसिद्धादयो हि तीर्थसिद्धा वा स्युरतीर्थसिद्धा वेति । सत्यम्,
सत्यप्यन्तर्भावे पूर्वभेदद्वयादेवोत्तरभेदाप्रतिपत्तेरज्ञातज्ञापनार्थं भेदा-
भिधानमदुष्टमिति । इत्थं सामान्येन सर्वसिद्धनमस्कारं कृत्वा आस-
न्नोपकारित्वा इतमानतीर्थाधिपतेः श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामिनः
स्तुतिं करोति—

जो देवाण वि देवो जं देवा पंजली नमंसंति ।

तं देवदेवमहिअं गिरसा वन्दे महावीरं ॥ २ ॥

यो भगवान् महावीरो देवानामपि भवनवास्यादीनां पूज्यत्वाद्
देवः, अत एवाह —यं देवाः प्राञ्जलयो विनयरचितकरसम्पुटाः
सन्तो नमस्यन्ति प्रणमन्ति, तं भगवन्तं देवदेवैः शक्रादिभिर्महितं
पूजितम्, वन्दे गिरसा उत्तमाङ्गेन आदरप्रदर्शनार्थं चैतत् । तं क्व ?
महावीरम्, विशेषेण ईरयति कर्म गमयति याति वा शिवमिति
वीरः, महांश्यासी वीरय महावीरस्तम् । इत्थं स्तुतिं कृत्वा पुनः
परोपकाराय आत्मभाववृद्धये च फलप्रदर्शनपरमिदं पठति—

इक्को वि नमुक्कारो जिणवरवसहस्र वडमाणस्स ।

संसारमागराओ तारेइ नरं व नारिं वा ॥ ३ ॥

(१) हात्तिंगटएअत्वारिंगत पाटिहांसप्रतिप बोडव्वाः ।

अतुरगीतिः यस्सुवतिहिंरहितमटोत्तरसयं च ॥ १ ॥

एकीऽप्यामतां वदतः, नमस्कृतामी दृष्टाभातमंकी नमस्कृतः, त्रिभुवन-
 त्रयभागं त्रिभुवः त्रुतावधिचिन्तादयाः तेषां त्रयः त्रैविन्दस्तेषां
 त्रयमः तीर्थकस्नामकर्मोदपादुत्तमो त्रिभुवनत्रयभक्तये । यत्र
 त्रयभादिगणि भावनीत्याह त्रैमाणाग यथाकथाः भवितुं शेषः ।
 किम् ? संभरणं समारम्भित्येव नरकारकाऽमरभवात्तुभावनयणः अ-
 एव भवतिगितिकायस्त्रिभिर्भासनेकभाषत्यनेनाऽत्रयभाषताऽभाष-
 दय संभारमागयः, तस्मात् तारयति पारं नयनीत्यर्थः । अस्मि-
 त्याह ? --नरं वा नारीं वा नरग्रहणं पुरुषोत्तमपद्मप्रतिप्रादनायैम्,
 नारीग्रहणं तामागपि तद्वत् एव समारब्धयो भवतीति आपनार्थम् ।
 यथोक्तं यापनीयतन्त्रे --

नो खलु इत्यो अजीवी, न यावि अभव्या, न यावि दंभण-
 विरोहिणी, नो अमाशुम्मा नो अणायरियउप्यन्ना, नो असंख्येज्जा-
 उन्ना, नो अइकूरमई, नो अणुवमन्तमोहा, नो असुद्धाचारा, नो
 असुद्धवोदी, नो ववमायवज्जिन्ना, नो अपुव्वकरणविरोहिणी,
 नो नवगुणद्वाररहिन्ना, नो अजोग्गा लड्डीए, नो अकल्याणभायणं
 ति कहं न उत्तमधम्मस्स साहगा ? इति ।

(१) नो खलु इत्यो अजीवी, न चाप्यभव्या, न चापि दर्शनविरोधिनी, नो
 अमाशुष्या, नो अनार्योत्पन्ना, नो असंख्येयायुक्ता, नो अतिकूरमतिः, नो अनुप-
 शान्तमोहा, नो असुद्धाचारा, नो असुद्धशरीरा, नो व्यवसायवर्जिता, नो अपूर्व-
 करणविरोधिनी, नो नवगुणस्थानरहिता, नो अयोग्या लब्ध्याः, नो अकल्याण-
 भाजनमिति कथं नोत्तमधर्मस्य साधिका ? इति ।

अयमत्र भावः, सति सम्यग्दर्शने परया भावनया क्रियमाणं एकोऽपि नमस्कारस्तथाभूतस्याध्यवसायस्य हेतुर्भवति यथाभूतात् श्रेणिमवाप्य निस्तरति भवोदधिमिति । अतः कार्ये कारणोप-
चारादेवमुच्यते । न च चारित्रस्य वैफल्यम्, तथाभूताध्यवसायस्यैव चारित्ररूपत्वादिति । एतास्तिष्ठः सुतयो गणधरकृतत्वाद् निय-
मेनोचन्ते, केचित्तु अन्ये अपि सुती पठन्ति —

यथा—

उज्जिंतसेलसिहरे दिक्खा नाणं निसीहिया जस्स

तं धम्मचक्कवट्ठिं अरिद्धनेमिं नमंसामि ॥ ४ ॥

चत्तारि अद्द दस दो अ वंदिआ जिणवरा चउवीसं ।

परमद्धनिद्धिअद्दा सिद्धा सिद्धिं मम दिसंतु ॥ ५ ॥

सुगमे । एवमेतत्पठित्वोपचितपुण्यमभार उचितेष्वौचित्येन प्रवृत्तिरिति ज्ञापनार्थं पठति पठन्ति वा वैयावच्चगराणं सन्ति-
गराणं सन्नदिद्धिममाहिगराणं करेमि काउस्सगं वैयाहृत्य-
कराणां प्रवचनार्थं व्यापृतभावानां गोमुखयक्षाऽप्रतिचक्राप्रभृ-
तीनां शान्तिकराणां सर्वलोकस्य सम्यग्दृष्टिविषये समाधिकरा-
णाम्, एषां सम्बन्धिनां पष्ठ्याः समग्र्यर्थत्वादेतद्विषयमेतान् वाञ्छित्य
करोमि कायोत्सर्गम् । अत्र वन्दनादिप्रत्ययमित्यादि न पठ्यते,
अपि तु अन्यत्रोच्छ्रुसितनेत्यादि, तेषामविरतत्वात्, इत्यमेव तद्भाव-
हृद्देरुपकारदर्शनात् । एतद्व्याख्या च पूर्ववत् । नवरं सुतिर्वैया-
हृत्यकराणां पुनस्तैर्नैव विधिना उपविश्य पूर्ववत् प्रणिपातदण्डकं
पठित्वा मुक्ताशक्तिमुद्रया प्रणिधानं कुर्वन्ति ।

यथा —

जय वीयराय ! जगगुरु ! होउ मम तुह पभावओ भयवं ! ।

भवनिव्वेओ मग्गाणुसारिआ इट्ठफलसिड्डी ॥ १ ॥

लोगविरुड्ढाओ गुरुजणपूआ परत्थकरणं च ।

सुहगुरुजोगो तव्वग्रणसेवणा आभवमखण्डा ॥ २ ॥

जय वीतराग ! जगद्गुरु ! इति भगवतस्त्रिलोकनाथस्य बुद्ध्यां सन्निधानार्थमामन्त्रणम्, भवतु जायतां ममेत्यात्मनिर्देशः, तव प्रभावतः तव सामर्थ्येन, भगवन्निति पुनः सम्बोधनं भक्त्यतिशयख्यापनार्थम् । किं तदित्याह—भवनिवेदः संसारनिवेदः । न हि भवादनिर्विण्णो मोक्षाय यतते, अनिर्विण्णस्य तत्प्रतिबन्धान्मोक्षे यत्नोऽयत्न एव, निर्जीवक्रियातुल्यत्वात् । तथा मार्गाऽनुसारिता असद्गृहविजयेन तत्त्वानुसारिता, तथा इष्टफलसिद्धिरभिमतार्थनिष्पत्तिः ऐहलौकिकी, ययोपगृहीतस्य चित्तस्वास्थ्यं भवति तस्माच्चोपादेयप्रवृत्तिः । तथा लोकविरुद्धत्यागः सर्वजननिन्दादिलोकविरुद्धाऽनुष्ठानवर्जनम् ।

यदाह—

‘सव्वस्स चेव निन्दा विसेसओ तह य गुणसमिद्धाणं ।

उजुधम्मकरणहसनं रीढा जणपूयणिज्जाणं ॥ १ ॥

बहुजनविरुद्धसंगो देसाचारस्स लंघणं चेव ।

उव्वणभोउ अ तहा दाणाइवियडमन्नेओ ॥ २ ॥

(१) सर्वस्य चैव निन्दा विशेषतस्तथा च गुणसमृद्धानाम् ।

ऋजुधर्मकरणहसनं रीढा जनपूजनीयानाम् ॥ १ ॥

बहुजनविरुद्धसङ्गो देशाचारस्य लङ्घनं चैव ।

उत्सवभोगश्च तथा दानादिविकटमन्यकान् ॥ २ ॥

‘साधुवसणस्मि तो सो सद्द सामत्यन्मि अपडियारो अ ।

एमाइयाइं इत्थं लोगविरुद्धां गेआइं ॥ ३ ॥

शुरुजनस्य पूजा उचितप्रतिपत्तिर्गुरुजनपूजा, गुरुवच्च यद्यपि धर्माचार्या एवोच्यन्ते तथापीह मातापित्रादयोऽपि गृह्यन्ते ।

यदुक्तम्—

माता पिता कलाचार्य एतेषां ज्ञातयस्तथा ।

वृद्धा धर्मोपदेष्टारो गुरुवर्गः सतां मतः ॥ १ ॥

परार्थकरणं सत्त्वार्थकरणं जीवलोकसारं पौरुषचिह्नमेतत् । सत्येतावति लौकिके सौन्दर्ये लोकोत्तरधर्माधिकारी भवतीत्याह-शुभगुरुर्योगो विशिष्टचारित्र्ययुक्ताचार्यसम्बन्धः, तथा तद्वचनसेवा सद्गुरुवचनसेवना, न जातुचिदयमहितमुपदिशति, आभवमासंसारमखण्डा सम्पूर्णा । इदं च प्रणिधानं न निदानरूपम्, प्रायेण निस्सङ्गाभिलापरूपत्वात् । एतच्चाप्रमत्तसंयतादवार्ककर्तव्यम्, अप्रमत्तादीनां मोक्षेऽप्यनभिलाषात् । तदेवंविधशुभफलप्रणिधानपर्यन्तं चैत्यवन्दनम् ॥ १२४ ॥

इदानीमनन्तरकरणीयमाह —

ततो गुरुणात्मभ्यर्णे प्रतिपत्तिपुरःसरम् ।

विदधीत विशुद्धात्मा प्रत्याख्यानप्रकाशनम् ॥ १२५ ॥

(१) साधुवसने तु स सति सामर्थ्येऽप्रतिकारय ।

एवमादिकानि इत्थं लोकाविरुद्धानि ज्ञेयानि ॥ ३ ॥

ततोऽनन्तरं गुरुणां धर्माचार्याणां देववन्दनार्थमागतानां
 स्नात्रादिदर्शनधर्मकथाद्यर्थं तत्रैव स्थितानामभ्यर्णे उचिते समीपे,
 उचितत्वं चार्धचतुर्थहस्तप्रमाणात् चेत्वाद् बहिरवस्थानम्, प्रति-
 पत्तिर्व्याख्यास्यमाना वन्दनकादिरूपा वा, तत्पुरःसरं तत्पूर्वकं,
 विदधीत कुर्यात्, विशुद्धात्मा निर्मलचित्तो न तु दम्भादियुक्तः,
 प्रत्याख्यानस्य देवसमीपे कृतस्य प्रकाशनं गुरोः पुरतः प्रक-
 टनम् ; त्रिविधं हि प्रत्याख्यानविधानमात्मसात्तिकं देवसात्तिकं
 गुरुसात्तिकं च ॥ १२५ ॥

प्रतिपत्तिपुरःसरमित्युक्तमिति गुरुप्रतिपत्तिं श्लोकद्वयेन दर्शयति—

अभ्युत्थानं तदालोकेऽभियानं च तदागमे ।

शिरस्यञ्जलिसंश्लेषः स्वयमासनढौकनम् ॥ १२६ ॥

आसनाऽभिग्रही भक्त्या वन्दना पर्युपासनम् ॥

तद्यानेऽनुगमश्चेति प्रतिपत्तिरियं गुरोः ॥ १२७ ॥

अभ्युत्थानं सप्तभ्रममासनत्यागः, तदालोके गुरुणामालोकने
 सति, अभियानमभिमुखं गमनं तदागमे गुर्वागमे, शिरसि मस्तके
 गुरुदर्शनसमकालमञ्जलिसंश्लेषः करकोरककरणं नमो स्वमास-
 मणांति वचनोच्चारपूर्वकं स्वयमित्यात्मना न तु परप्रेषणेन
 आसनढौकनमासनसन्निधापनम् ॥ १२६ ॥ आसनाऽभिग्रहः आसन
 उपविष्टेषु गुरुषु स्वयमासितव्यमित्यभिग्रहः आसनाभिग्रहः, भक्त्या
 भक्तिपूर्वकं वन्दना पञ्चविंशत्यावश्यकविशुद्धं वन्दनं स्थानस्थितानां
 च गमनादिव्याकुलत्वाभावे पर्युपासनं मेवा, तेषां गुरुणां यानि

गमनेऽनुगमनं पृष्ठतः कतिपयपदानुसरणमियं प्रतिपत्तिरूपचार-
विनयरूपा गुरोर्धर्माचार्यस्य ॥ १२७ ॥

ततो गुरुपात्रे धर्मदेशनां श्रुत्वा—

ततः प्रतिनिवृत्तः सन् स्थानं गत्वा यथोचितम् ।

सुधीर्धर्माऽविरोधेन विदधीतार्थचिन्तनम् ॥ १२८ ॥

ततो देवगृहात् प्रतिनिवृत्तो व्यावृत्तः सन् यथोचितं स्थानं
गत्वा यथोचितमिति यदा राजादिस्तदा धवलगृहं यद्यमात्या-
दिस्तदा करणम् ; अथ वणिगादिस्तदा आपणमिति सुधीर्बुद्धि-
मान् विदधीत अर्थचिन्तनमर्थोपायचिन्तां धर्माविरोधेनेति धर्मस्य
जिनधर्मस्य अविरोधेन अत्राधया । अत्र चार्थचिन्तनमित्यनुवादं
तस्य स्वतःसिद्धत्वात्, धर्माविरोधेनेति विधेयमप्राप्तत्वात् । धर्मा-
विरोधश्च राज्ञां दरिद्रेष्वरयोर्मान्यामान्ययोरुत्तमनीचयोर्माध्य-
स्थेयन न्यायदर्शनात्, नियोगिनां च राजार्थप्रजार्थसाधनेन,
वणिजां च कूटतुलाकूटमानादिपरिहारेण पञ्चदशकर्मादानपरि-
हारेण च बोद्धव्यः ॥ १२८ ॥

ततो माध्याह्निकीं पूजां कुर्यात् कृत्वा च भोजनम् ॥

तद्विद्धिः सह शास्त्रार्थरहस्यानि विचारयेत् ॥ १२९ ॥

ततस्तदनन्तरं माध्याह्निकीं मध्याह्नकालभाविनीं पूजां
जिनमपर्यां कुर्यात् कृत्वा विधाय च भोजनमित्यनुवादः । माध्य-
ह्निकीपूजाभोजनयोश्च न कालनियमः । तीव्रबुभुक्षोर्हि बुभुक्षा-

कालो भोजनकाल इति रूढेर्मध्याह्नादर्वागपि गृहीतप्रत्याख्यानं
तीरयित्वा देवपूजापूर्वकं भोजनं कुर्वन्न दुष्यति । अत्र चाऽयं
विधिः—

‘जिनपूत्रोचिञ्चदाणं परियणसम्भालणा उचियकिच्चं ।

ठाणुवणमो य तहा पच्चक्खाणस्स सम्भरणं ॥ १ ॥

तथा भोजनाऽनन्तरं सम्भवतो ग्रन्थिसहितादेः प्रत्याख्यानस्य
करणं प्रमादपरिजिहीर्षोर्हि प्रत्याख्यानं विना न युक्तं क्षण-
मप्यासितुम् । शास्त्रार्थानां रहस्यान्यैदंपर्याणि विचारयेदिदमित्यं
भवति नेति वा सम्प्रधारयेत्, कथं, सह सार्धं कैस्तंहिभिः तच्छा-
स्त्रार्थरहस्यं विदन्ति ये तैः, गुरुमुखात् श्रुतान्यपि शास्त्रार्थ-
रहस्यानि परिशीलनविकलानि न चेतसि सुदृढप्रतिष्ठानि
भवन्तीति कृत्वा ॥ १२६ ॥

ततश्च सन्ध्यासमये कृत्वा देवार्चनं पुनः ।

कृतावश्यककर्मा च कुर्यात् स्वाध्यायमुत्तमम् ॥ १३० ॥

ततस्तदनन्तरं यो द्विर्भुङ्क्ते स विकालसमये अन्तर्मुहूर्ताद-
र्वाग भोजनं कृत्वा सन्ध्यासमये पुनस्तृतीयवारं देवार्चनं कृत्वा
माधुमसीपं गत्वा भूमिकौचित्येन षड्विधावश्यकं सामायिक-
चतुर्विंशतिस्तव वन्दनक-प्रतिक्रमण-कायोत्सर्ग-प्रत्याख्यानलक्षणं
कुर्यात् ; तत्र सामायिकमार्तरोद्रध्यानपरिहारण धर्मध्यानपरि-

१) जिनपूत्रोचिञ्चदानं परियणसंभालनमिति ज्ञायम् ।

स्थानेऽप्येतत् तथा प्रत्याख्यानस्य संभरणम् ॥ १ ॥

प्रथमप्रवेशे क्षामणाकाले शिष्याचार्ययोरवनमच्छिरोद्वयम्, निष्क्रम्य
 पुनः प्रवेशे तथैव च शिरोद्वयम् । १८ । त्रिगुप्तं मनोवाक्काय-
 कर्मभिर्गुप्तम् । २२ । तथा प्रथमोऽनुज्ञाप्य प्रवेशो द्वितीयः
 पुनर्निर्गत्य प्रवेश इति द्वौ प्रवेशौ यत्र तद् द्विप्रवेशमेकं
 निष्क्रमणमावश्यक्या निर्गच्छतो यत्र तदेकनिष्क्रमणम् । २५ ।
 द्वात्रिंशद्विधा यथा

'अणाद्वियं च थड्ठं च पविडं परिपिण्डियं ।
 टोलगइ अंकुसं चेव तहा कच्छभरिं गिअं ॥ १ ॥
 मच्छोव्वत्तं मणसा य पउट्ठं तह य वेइयावडं ।
 भयसा चेव भयंतं मेत्ती गारवकारणा ॥ २ ॥
 तेणिअं पडणीअं चेव रुद्धं तज्जियमेव य ।
 सट्ठं च हौलियं चेव तहा विपलिउंचियं ॥ ३ ॥
 दिट्ठमदिट्ठं च तहा सिंगं च करमोअणं ।
 आलिद्धमनालिद्धं जणं उत्तरखूलियं ॥ ४ ॥

- (१) अनाद्वियं च स्तब्धं च पविडं परिपिण्डितम् ।
 टोलगति अङ्कुशं च तथा कच्छपरिहितम् ॥ १ ॥
 मत्तोद्धृतं मनसा च प्रदुष्टं तथा च वेदिकायज्ञम् ।
 भयात् चैव भयमानं मेत्ती गौरवकारणम् ॥ २ ॥
 स्तैत्रिकं प्रत्यनीकं चैव रुद्धं तर्जियमेव च ।
 गटं च हौलितं चैव तथा विपरिकृष्टिगमम् ॥ ३ ॥
 इष्टमद्विष्टं च तथा रुद्धं च करमोभनम् ।
 आलिङ्गयनालिङ्गयनमनुत्तरखूलितम् ॥ ४ ॥

ततोऽहमेवंविधेनाऽपि वन्दनं दापयितुमारब्ध इति चिन्तयतो
 वन्दनम् । ८। वेदिकावडं जानुनोरुपरि हस्तौ निवेश्य अधो वा
 पार्श्वयोर्वा उत्सङ्गे वा जानु करदयान्तः कृत्वा वा इति पञ्चभि-
 र्वेदिकाभिर्वडं युक्तं वन्दनम् । १०। विभ्यत् सङ्घात् कुलात् गच्छात्
 क्षेत्राद्वा निष्कासयिष्येऽहमिति भयाद् वन्दनम् । ११। भजमानं
 भजते मां सेवायां पतितो मम अग्रे वा मम भजनं करिष्यति
 ततोऽहमपि वन्दनसत्त्वं निहोरकं निवेशयामीति बुद्ध्या वन्दनम्
 । १२। मैत्रीतो मम मित्रमाचार्य इति, आचार्येणेतानीं मैत्री
 भवत्विति वा वन्दनम् । १३। गौरवाद् वन्दनकसामाचारीकुशलो
 ऽहमिति गर्वादन्त्येऽप्यवगच्छन्तु मामिति यथावदावर्तादीनां
 राधयतो वन्दनम् । १४। कारणाद् ज्ञानादिव्यतिरिक्ताद्वस्त्वादिव
 लाभहेतोर्वन्दनम्, यद्वा ज्ञानादिनिमित्तमपि लोकपूज्योऽन्येभ्यो
 वाऽधिकतरो भवामीत्यभिप्रायतो वन्दनम्, यद्वा वन्दनकमूल्य
 वशीकृतो मम प्रार्थनाभङ्गं न करिष्यतीति बुद्ध्या वन्दनम् । १५।
 स्तैनिकं मम लाघवं भविष्यतीति परेभ्य आत्मानं निगूहयतो
 वन्दनम्, अयमर्थः—एवं नाम शीघ्रं वन्दते यथा स्तैनवत् केनचित्
 दृष्टः केनचिन्नेति । १६। ग्रन्थनीकमाहारादिकाले वन्दनम् । १७।
 यदाह—

‘वक्त्रोत्तपराङ्मुक्ते पमत्ते मा कयावि वंदिज्जा ॥

आहारं च करिंते नीहारं वा जइ करेइ ॥ १ ॥

(१) व्याज्जिप्रपराभूतान् प्रमत्तान् मा कदापि वन्दिष्याः ।

आहारं च कुर्यातो नीहारं वा यदि करोति ॥ १ ॥

१०० तौषाभ्यामस्य तर्जनीवन्दनमात्मना वा कृत्वेन वन्दनम् । १८।
तर्जनीवन्दनमात्मना न कृत्वापि वन्दमानत्वादिशेषज्ञतया न प्रसी-
दति इति निर्वर्तयतीति यदा बहुजनमध्ये मां वन्दनं दापयंस्तिष्ठमि
त्याशयेन मया तर्जनीवन्दन इति धिया तर्जनीया गिरमा वा तर्ज-
नीया वा वन्दनम् । १९। गतं शास्त्रेन विद्यमानं वन्दनं ग्लानादि-
व्यपदेशं वा कृत्वा न भग्यवन्दनम् । २०। हानितं हे गणिन्
वाचक ! किं भवता वन्दितं नन्द्यादिना अवजानतो वन्दनम् । २१।
विपरिणामितम्, अर्पयन्ति एष देवादिकाद्याकरणम् । २२। दृष्टादृष्टं
तमसि स्थितः पञ्चदशतारित एवमेवास्ते दृष्टम् वन्दत इति । २३।
शृङ्गं अक्षौ कायं काय इत्याद्यावर्तानुच्चारयतो नलाटमध्यदेशम-
स्पृशतः शिरसो वामदक्षिणे शृङ्गे स्पृशतो वन्दनकरणम् । २४। करः
कार इव राजद्वेषभाग इव अक्षिप्रणीतो वन्दनककरोऽवश्यदातव्य
इति धिया वन्दनम् । २५। मोचनं लौकिककरादयं मुक्ता न मुप्यामहे
वन्दनकरादिति बुद्ध्या वन्दनम् । २६। आश्रितानाश्रितमत्र चतुर्भङ्गी,
मा च अक्षौ कायं काय इत्याद्यावर्तकाले भवति रजोहरणस्य
शिरस्य कराभ्यामाग्नेयणं, रजोहरणस्य न शिरसः, शिरसो न
रजोहरणस्य, न रजोहरणस्य नाऽपि शिरसः । अत्र प्रथमः शुद्धः
शेषास्तु दुष्टाः । २७। न्यूनं व्यञ्जनाभिलाषावश्यकैरसम्पूर्णम् । २८।
उत्तरवृत्तं वन्दनं दत्त्वा महता शब्देन मस्तकेन वन्दे इत्यभि-
धानम् । २९। मूकं आलापाननुच्चारयतो वन्दनम् । ३०। दृढं
महता शब्देनोच्चारयतो वन्दनम् । ३१। चुडली उल्लुकं यथोल्लुकं
गृह्णाते तथा रजोहरणं गृह्णीत्वा वन्दनं, यदा यत्र दीर्घहस्तं

एवमस्मिन्निति भागवती वल्गुनम्, अथवा दन्ते भ्रमपित्ता मयी
 वल्गु इति पदयो वल्गुनम् । ३७ । वल्गुनके न भिन्नाय अस्मि
 नाया भवन्ति, ननुवा इच्छा अनुज्ञापना अथावायां यावा यावा
 अपराधनामना च,
 यदाह —

‘इच्छा य अनुज्ञापना अथावायां च तत्तं जवणा य ।
 अपराधनामना भिय कटाणा इति वल्गुनाम् ॥ १ ॥
 अनुज्ञापनामपि यद्वयं यथा कृतेन अनुज्ञाणामि तथेति तस्मै
 मपि वतेते एवमहमपि क्षमयामासि ।
 यदाह —

‘कृतेन अनुज्ञाणामि तद्वत्ति तस्मैपि यद्वद एव ।
 अहमपि स्वामेति तस्मै आत्माया वंदनविहसम् ॥ १ ॥
 एतं च द्वये अपि यथास्यान सूत्रायास्यायां दर्शयिष्यन्ते ।
 सूत्रं च—

इच्छामि स्वमासमणो वंदितुं जावणिज्जाए निमीहिद
 अनुज्ञाणह मे मिउगहं निमीहि अहो कायं कायमंफामं स्वम
 ज्जो मे किलामो अप्पकिलंताणं बहुसुभेण मे दिवसो वद्व
 जत्ता मे जवणिज्ज च मे स्वामेति स्वमासमणो देवसिअं वद

(१) इच्छा चानुज्ञापना अथावायां च यावा यापना च ।

अपराधनामना चैव षट् स्थानानि भवन्ति वल्गुनके ॥ १ ॥

(२) कृतेनानुज्ञाणामि तथेति तत्रापि वर्तते एवम् ।

अहमपि क्षमयामि तत्रालापाद् वल्गुनाहंश्च ॥ १ ॥

प्राग्भिशाण पडिक्कमामि खमासमणणं देवमिआण आमायणाण
तिस्सोमन्नयराण जं विंचि मिच्चाण मणदुक्कडाण वयदुक्कडाण
कायदुक्कडाण कोहाण माणाण मायाण लोहाण सब्बकान्तियाण
सब्बमिच्छोघयाराण सब्बधम्माऽकमणाण आमायणाण जी मे अद्द-
आरो कम्मो तस्स खमासमणो ! पडिक्कमामि निंढामि गरिहामि
अप्पाणं वोमिरामि ।

व्याख्या — अत्र हि शिष्यो गुरुवन्दनेन वन्दितुकामः पूर्वं लघु-
वन्दनपुरःसरं भद्रंशकौ प्रमृज्योपविष्ट एव मुखधस्त्रिकां पञ्चविंशति-
कृत्वः प्रत्युपेक्षते, 'तथा च शरीरं पञ्चविंशतिकृत्व एव प्रमृज्य परेण
विनयेन मनोवाक्कायमंशुद्धौ गुरोः सकाशादात्मप्रमाणात् चैत्राद्
वह्निःस्मितोऽधिज्यवापवदवनतकायः करद्वयगृह्णीतरजोहरणादि-
वन्दनाद्योद्यत एवमाह — इच्छामि अभिलषामि अनेन बलाभि-
योगः परिहृतः, क्षमायमण ! 'क्षमूपि सहने' इत्यस्य पित्त्वादङ्गि
क्षमा सहनमित्यर्थः, श्याम्यति संमारविषये खिन्नो भवति तपस्य-
तीति वा, नन्द्यादित्वात् कर्तरि अनेन यमणः, क्षमाप्रधानः यमणः
क्षमायमणः तस्य सम्योधने प्राकृतं खमासमणो ! "डो टीघो वा" ॥
(सिंहहेम० ८।३।३८) ॥ इति आमन्त्रेण सेर्ङ्गिकारः, क्षमाग्रहणेन
भार्तृवार्जवाद्यो गुणाः सूचिताः । ततश्च क्षमादिगुणोपलक्षित-
यतिप्रधानः । अनेन वन्दनार्हत्वं तस्यैव सूचितम्, किं कर्तुं
वन्दितुं नमस्कृतुं भवन्तमिति गम्यते, कया, यापनीयया
नैपेधियया, अत्र नैपेधियेति विशेष्यं, यापनीययेति विशेषणम्,

‘निष्कृ मन्ताम’ इत्यंशु निष्कृतेषु चरितं निष्कृतं सुखमिति भावः ।
 निवर्त्तन्ति स प्रयोजनमस्या निर्वहन्तः सन् । तथा कदाचित्,
 मानसोपपात्तं च यथाशक्ते अथ निमग्नस्य स्वामस्य वाप्यपरोक्षे
 मानसोपा प्रवृत्तसोपादित्वात् कर्तव्येति चेत् तथा, मत्तममर्त्तव्यं
 इत्यर्थः । अथ सम्प्रदायाभिः । इत्यमरमुपपन्नं । अर्त्तं मत्तममर्त्तव्यं
 अर्त्तः मत्तममर्त्तव्यमिति चेत् तस्मिन्निमित्तमर्त्तव्यं अथ विप्रमर्त्तव्यं ।
 अथ तालादौ गुरुर्गोष्ठि आर्त्तव्यतायां गुरुत्वात् भवति प्रत्यक्षवर्त्तव्यं ।
 तच्च चाप्यादिकाश्च मर्त्त कथनयोग्य भवति तदा कथयति अथवा
 तु नैति शृणोति कारमम, तत्तिकाश्च न भवति त्विदमर्त्तव्यं भवति
 मनसा वचसा कायेन प्रतियिदाऽपीत्यर्थः । ततः शिष्यः संशयवन्दनं
 करोति । व्याचक्षेपादिगृहितशब्दः तदा वन्दनमनुज्ञायुक्तमः क्लृप्तं
 नेति वदति क्लृप्तेनाऽभिप्रायेण समाऽपि एतदभिप्रेतमित्यर्थः । ततो
 विनयोऽवग्रहाद् बहिःस्थित एवैवमाह अनुज्ञानेन अनुमन्यन्तं
 मे इति आत्मनिर्देशं, किं, मितशामावयग्रहश्च मितवग्रहः, दक्षा-
 चार्यस्य चतसृषु दिक्षु आत्मप्रमाणं क्षेपमवग्रहः, तस्मिन्नाचार्या-
 ऽनुज्ञां विना प्रवेष्टुं न कल्पते,
 यदाह—

‘आयप्पमाणमेत्तो चउद्दिमं होइ अवग्गहो गुरुणो ।

अणणुस्सायस्स सया न कप्पए तत्थ पविसेउ’ ॥ १ ॥

(१) आत्मप्रमाणमात्रवत्तर्दिशं भवत्यवग्रहो गुरोः ।

अननुज्ञातस्य सदा न कल्पते तत्र प्रवेष्टुम् ॥ १ ॥

ततो गुरुर्भणति — अनुजानामि । ततः शिष्यो भुवं प्रसृज्य
 नैपेधिकीं कुर्वन् गुर्ववग्रहे प्रविशति । निसीहीति निपिद्धसर्वाश-
 भव्यांपारः सन् प्रविशाम्यहमित्यर्थः । ततः संदंशप्रमार्जनपूर्वक-
 मुपविशति । गुरुपादान्तिके च भूमौ निधाय रजोहरणं तन्मध्ये
 च गुरुचरणयुगलं संस्थाप्य मुखवस्तिकया वामकर्णादारभ्य वाम-
 हस्तेन दक्षिणकर्णं यावत्तलाटमविच्छिन्नं च वामं जानु त्रिः^१
 प्रसृज्य मुखवस्तिकां वामजानूपरि स्थापयति । ततोऽकारो-
 च्चारणसमकालं रजोहरणं कराभ्यां संस्पृश्य होकारोच्चारण-
 समकालं तलाटं स्पृशति । ततः काकारोच्चारणसमकालं रजो-
 हरणं स्पृष्ट्वा यंकारोच्चारणसमकालं तलाटं स्पृशति । पुनश्च
 काकारोच्चारणसमकालं रजोहरणं स्पृष्ट्वा यकारोच्चारणसम-
 कालं तलाटं स्पृशति । ततः संफासमिति वदन् शिरसा
 पाणिभ्यां च रजोहरणं स्पृशति । ततः शिरसि बद्धाञ्जलिः 'स्वम-
 णिज्जो भे किलामो' इत्यारभ्य 'दिवसो वड्ढंतो' यावद् गुरुमुखं
 निविष्टदृष्टिः पठति । अधस्तात् कायोऽधःकायः पादलक्षणस्तं
 प्रति कायेन निजदेहेन हस्ततलाटलक्षणेन संस्पर्शं आमर्शस्तं
 'कारोमि' इति गम्यते । एतदपि ममानुजानोष्यमित्यनेन योगः ।
 आचार्यमननुज्ञाप्य हि संस्पर्शो न कार्यः । ततो धृति—स्वम-
 णिज्जो क्षमणीयः सोदव्यः, भे भयङ्गिः, किलामो क्षमः संस्पर्शे सति
 देहग्लानिरूपः । तथा, अप्पकिन्तानं अप्पं स्तोवं ह्वान्तं क्षमो

भवतां 'जरौरम्' इति गम्यम् । एवं परया भक्त्या पृच्छता विनेयेन विनयः कृतो भवति । अत्रान्तरे गुरुराह—एवं आम् यापनीयं च मे इत्यर्थः । इदानीमपराधक्षामणां कुर्वन् रजोहरणोपरि-
न्यस्तहस्तमस्तको विनेय इदमाह—'खामेमि खमासमणी ! देव-
सियं वद्रक्कमं' क्षमयामि क्षमायमण ! दिवसे भवो दैवसिकस्तं
व्यतिक्रममवश्यकरणीययोगविराधनारूपमपराधम् । अत्रान्तरे
च गुरुर्वदति—'अहमवि खामेमि' अहमपि क्षमयामि दैवसिकं
स्त्वं व्यतिक्रमं प्रमादोद्भवम् । ततो विनेयः प्रणमन् क्षमयित्वा
'आवसिआए' इत्यादि 'जो मे अइआरो कओ' इत्यन्तं स्वकीया-
तिचारनिवेदनपरमालोचनार्हप्रायश्चित्तसूचकं सूत्रं 'तस्स खमा-
समणी पडिक्कमामि' इत्यादिकं च प्रतिक्रमणार्हप्रायश्चित्ताभि-
धायकं पुनरकरणेनाभ्युत्थित आज्ञानं शोधयिष्यामीति बुद्ध्या-
ऽवग्रहाद् निःसृत्य पठति,—अवश्यं कर्तव्येषु चरणकरणेषु
भवा क्रिया आवश्यकी तथा आमेवनाहारेण हेतुभूतया
यदमाध्वनुष्ठितं तस्मात् प्रतिक्रमामि निवर्ते ; इत्थं सामान्येना-
भिधाय विशेषेणाभिधत्ते—क्षमायमणानां संबन्धिन्या दैवसिक्या
ज्ञानाद्यायस्य शातना खण्डना आशातना तथा, किंविशिष्टया,
त्रयस्त्रिंशदन्यतरया त्रयस्त्रिंशत्संख्यानामाशातनानामन्यतरया
कयाचित्, उपलक्षणत्वाद् हाभ्यां तिसृभिरपि, यतो दिवसमध्ये
सर्वा अपि संभवन्ति ; ताश्च वक्ष्यन्ते ; यत् किञ्चित् कटालम्बन-
माश्रित्य मिथ्यया मिथ्यायुक्तेन कृतयेत्यर्थः ; मिथ्याभावोऽता-
स्तीत्यभ्रादित्वादकारे मिथ्या, एवं क्रोधयेत्यादावपि ; मनसा

दुष्कृता मनोदुष्कृता तथा प्रद्वेषनिमित्तमेत्यर्थः ; वाग्दुष्कृत
 असभ्यपक्षादिवचननिमित्तया, कायदुष्कृतया आमन-गम
 स्थानादिनिमित्तया, क्रोधया क्रोधयुक्तया, मानया मानयुक्तया
 मायया मायायुक्तया, लोभया लोभयुक्तया ; अयं भावः—क्रोध
 व्यनुगतेन या कानिदं विनयभङ्गादिनञ्जनाऽऽशातना क
 तयेति । एवं दैवमिच्छाशातनोक्ता । अधुना पञ्च चतुर्मा
 संवत्सरकालकृता इहभवान्यभवगतातीतानागतकालकृता च
 आशातना तस्याः संग्रहार्थमाह—‘सर्वकालियाए’ सर्वकालि
 भवा सार्वकालिकी तथा । अनागतकाले कथमाशातनामभवः
 इति चेत् । उच्यते,—‘श्वोऽस्य गुरोरिटमिट वानिटं कर्तामि
 इति चिन्तया । इत्थं भवान्तरेऽपि तद्वधादिनिदानकरणे
 संभवत्येव । सर्व एव मिथ्योपचारा मातृस्थानगर्भाक्रियाविशि
 यस्यां सा सर्वमिथ्योपचारा तथा । सर्वे धर्मा अष्टौ प्रवचनमात
 सामान्येन करणीयश्चापारा वा तेषामतिक्रमणं लङ्घनं विराध
 यस्यां सा सर्वधर्मातिक्रमणा । एवंभूतयाऽऽशातनया यो मय
 तिचारोऽपराधः कृतो विहितस्तस्यातिचारस्य हे क्षमाश्रमण
 युष्मत्सात्त्विकं प्रतिक्रमामि अपुनःकरणेन निवर्ते ; तथा, दुष्टक
 कारिणं निन्दाभ्यात्मानं भवोद्विग्नेन प्रशान्तेन चेतसा ; तथ
 गर्हं आत्मानं दुष्टकर्मकारिणं युष्मत्सात्त्विकम् ; व्युत्सृजाम्यात्मा
 दुष्टकर्मकारिणं तदनुमतित्यागेन । एवं तत्तस्य एवार्धावनतका
 पुनरेवं भणति—‘इच्छामि खमासमणो’ इत्यारभ्य यावद् ‘वी

’ इति ; परमयं विशेषः—अवग्रहाद् वह्निर्निष्क्रमणरचि

आद्यमन्त्रो विरचितः दण्डकसूत्रं पठति । उन्मत्तकविधिविज्ञेय
भेदादिकाद्येमां गाथाः—

‘आचारस्त उ मूलं विनयः स गुणवन्तश्च प्रतिपत्तिः ।

सा च विधिवन्दनाया विज्ञेयं वारभावती ॥ १ ॥

तादृमहाजायो बहिः संदंशं प्रमज्ज उद्गृह्यतृष्ठाणी ।

परिनिश्चित्यमुत्पत्तीपमज्जिषांवरिमदेष्टुं ॥ २ ॥

उन्मत्तं परिसंतिषकुप्यरट्ठिषपट्ठगोनिमिषकापी ।

सुनिश्चितपिषपञ्चदंशं पथयणकुप्या जह न द्योई ॥ ३ ॥

यामगुनिमुत्पत्तीयारसुपलतलस्यजुत्तरयसरणी ।

अधणिय जहात्तदीयं गुरुमंसुष्ट भणइ पयडमिणं ॥ ४ ॥

इच्छामि स्वमात्रमणो इच्छाई जा निर्माहियाए त्ति ।

तदेणं ति सुणेउं गुरुवयणं उगगहं जाए ॥ ५ ॥

(१) आचारस्य तु मूलं विनयः स गुणवन्तश्च प्रतिपत्तिः ।

सा च विधिवन्दनाद् विधिरयं द्वादशवर्तः ॥१॥

अथा यथाजातो बहिः संदंशं प्रमज्ज्येत्कूटुकस्यामः ।

प्रतिनिश्चितगुणवन्तिकाप्रमार्जितोपरिमदेष्टुर्धः ॥२॥

उत्थाय प्रतिसंस्थितकूर्परस्थितपट्टकावतकायः ।

युक्तिपिहितपथार्धः प्रवचनकृत्वा यथा न भवति ॥३॥

नामाहुनिषाखवन्तिकाकरयुगलतलस्ययुक्तरजोहरणः ।

अपनीय यथोक्तदोषं गुरुमंसुष्टं भणति प्रकटमिदम् ॥४॥

इच्छामि स्वमात्रमणः ! इत्यादि यावद् नैवेदिक्येति ।

उन्मत्तेनेति श्रुत्वा गुरुवचनमवग्रहं याति ॥५॥

शिरःस्पर्शनेन भविष्यति कार्यमिति ततः प्रथममेव ॥ १ ॥
 वामदण्डं रजोहरणं प्रसृज्य भूमौ मंथ्याप्य ।
 शीमकृमणेन क्षोभ्य कर्णं त्रितया पट्टममेव ॥ २ ॥
 वामकरगट्ठीतमुखवस्त्रिक एकदेशेन वामकर्णात् ।
 आरभ्य ललाटं प्रसृज्य यावद् दक्षिणः कर्णः ॥ ३ ॥
 अव्युच्छिन्नं वामकजानु न्यस्य तत्र सुखवस्त्रिकाम् ।
 रजोहरणमध्यदेशे स्थापयेत् पूज्यपादयुगम् ॥ ४ ॥
 सुपसारितबाहुयुग ऊरुयुगलान्तरमस्पृशन् ।
 यमलस्थिताग्रपाणिरकारमुच्चारयन् स्पृशति ॥ ५ ॥
 व्यन्तरपरिवर्त्तितकरतलमुपनीय शिरःस्पर्शनान्तम् ।
 ततो करजुगलं निज्जा होकारोच्चारसमकालम् ॥ ६ ॥

(१) अनुजानीध्वं मे मिताग्रप्रहमनुजानाभीति भाषिते गुरुणा ।

अवप्रहृत्तेत्वं प्रविशति प्रसृज्य संदंशं निर्यादेत् ॥६॥

वामदण्डं रजोहरणं प्रसृज्य भूमौ मंथ्याप्य ।

शिरःस्पर्शनेन भविष्यति कार्यमिति ततः प्रथममेव ॥७॥

वामकरगट्ठीतमुखवस्त्रिक एकदेशेन वामकर्णात् ।

आरभ्य ललाटं प्रसृज्य यावद् दक्षिणः कर्णः ॥८॥

अव्युच्छिन्नं वामकजानु न्यस्य तत्र सुखवस्त्रिकाम् ।

रजोहरणमध्यदेशे स्थापयेत् पूज्यपादयुगम् ॥९॥

सुपसारितबाहुयुग ऊरुयुगलान्तरमस्पृशन् ।

यमलस्थिताग्रपाणिरकारमुच्चारयन् स्पृशति ॥१०॥

व्यन्तरपरिवर्त्तितकरतलमुपनीय शिरःस्पर्शनान्तम् ।

ततः करजुगलं नयेद् होकारोच्चारसमकालम् ॥११॥

पुण हेट्ठा मुहकरयल काकारसमं ठविज्ज रयहरणं ।
यंसहेणं समयं पुणो वि सीसं तहच्चेअ ॥ १२ ॥
काकारसमुच्चारणसमयं रयहरणमालुहेज्जण ।
य त्ति य सहेण समं पुणो वि सीसं तहच्चेअ ॥ १३ ॥
संफासं ति भणंतो सीसेणं पणमिज्जण रयहरणे ।
उत्तामिअमुडंजलि अवावाहं तथो पुच्छे ॥ १४ ॥
खमणिज्जो भे किनामो अप्पकिलंताणं बहुसुभेणं भे ।
दिण पक्खो वरिसो वा वड्ढकंतो इय तथो तुसिणी ॥ १५ ॥
शुरुणा तह त्ति भणिए जत्ता जवणा य पुच्छियवा य ।
परिसंठिएण इणमो सराण जोएण कायव्वं ॥ १६ ॥
तत्थ य परिभासेमो मंदमइविणेअगाहणट्ठाए ।
नीउच्चमज्झमाओ सरजुत्तीओ ठवेयवा ॥ १७ ॥

(१) पुनरुक्ताद् मुखकरतलं काकारसमं स्थापयेद् रजोहरणम् ।

यंगद्धेन समकं पुनरपि गिरस्तथैव ॥१२॥

काकारसमुच्चारणसमकं रजोहरणमाश्लिष्य ।

य इति च गद्धेन समं पुनरपि गिरस्तथैव ॥१३॥

संफासं इति भणन् गिरसा प्रणम्य रजोहरणे ।

उत्तामितशृङ्गांशुलिरव्याबाधं ततः पृच्छेत् ॥१४॥

क्षमणीयो भवद्भिः क्लृप्तोऽल्पक्लान्तामां बहुसुभेम भवताम् !

दिनं पक्षां वर्षं वा व्यतिक्रान्तमिति तत्तत्सूचीकः ॥१५॥

शुरुणा तथेति भणिते यात्रा यापना च प्रष्टव्या च ।

परिसंस्थितेनेदं सराणां योगेन कर्तव्यम् ॥१६॥

तत्त च परिभाषासहे भन्दमतिविनेयस्याह्वार्यम् ।

नीचीक्षमणमाः सरजुक्तयः स्थापयितव्याः ॥१७॥

नीओ तत्यणुदत्तो रयहरणे उच्चओ उदत्तो उ ।
 सीसे निदंसणीओ तदंतरालम्नि सरिओ य ॥ १८ ॥
 अणुदत्तो अ जकारो ता सरिओ हांइ भे उदत्तसरो
 पुणरवि जवणिसद्दा अनुदत्ताई मुणेअव्वा ॥ १९ ॥
 ज्जं अणुदत्तो अ पुणो च स्सरिओ भे उदत्तमरणामो
 एवं रयहरणाइसु तिसु द्वाणेषुं सरा णेया ॥ २० ॥
 पढमं आवत्ततिगं वण्णदुगेणं तु रइयमणुकमसो ।
 बीयावत्ताण तिगं तिहि तिहिं वण्णेहि निप्फन्नं ॥ २१ ॥
 रयहरणम्नि जकारं ताकारं करजुएण मज्झम्नि ।
 भेकारं सीसम्नि अ काउं गुरुणो वयं सुणसु ॥ २२ ॥
 तुब्भं पि वट्ठइ त्ति य गुरुणा भणिअम्नि सेसआवत्ता
 दुणि वि काउं तुसिणी जा गुरुणा भणिअमेवं ति ॥

(१) नीचस्त्वानुदात्तो रजोहरणे उच्च उदात्तस्तु ।

शीर्षे निदर्शनोयस्तदन्तराले स्वरितश्च ॥ १८ ॥

अनुदात्तश्च जकारः ता स्वरितो भवति भे उदात्तस्वर ।

पुनरपि जवणिसद्दा अनुदात्तादयो तातव्याः ॥ १९ ॥

ज्जं अनुदात्तश्च पुनश्च स्वरितो भे उदात्तस्वरनाम ।

एव रजोहरणादिषु लिपु म्यानेषु स्वरा ज्ञेयाः ॥ २० ॥

प्रथममावर्तलिकं वर्णद्विकेन तु रचितमनुक्रमशः ।

द्वितीयावर्तानां लिक्वं त्विभिस्त्विभिर्धर्णेर्निष्पन्नम् ॥ २१ ॥

रजोहरणे जकारं ताकारं करयुगेण मध्ये ।

भेकारं गिरमि च कृत्वा गुरोर्ध्वः उदण् ॥ २२ ॥

तत्रापि वर्तते इति च गुरुणा भणिते शेषावर्तैः ।

इत्यपि कृत्वा तृणोक्तो द्वावद् गुरुणा भणितमेवमिति ॥ २३ ॥

१ अह मीसो रयहरणे कयंजली भणइ सविणयं सिरसा ।
 खामेमि खमाममणो ! देवसिआइवइक्रमणं ॥२४॥
 अहमवि खामेमि तुमे गुरुणाऽणुणाए खामणे सीसो ।
 निक्खमइ उगगहाओ आवसियाए भणेऊण ॥२५॥
 ओणयदेहो अवराहखामणं सव्वसुच्चरेऊण ।
 निंदियगरहिअवोसइसव्वदोसो पडिक्कंतो ॥२६॥
 खामित्ता विणएणं तिगुत्तो तेण पुणरवि तहेअ ।
 उगगजायणपविमणदुओणयं दो पवेसं च ॥२७॥
 पढमे ण्णवत्ता वीयपवेसन्नि हंति ण्णवेव ।
 ते अ अहो इच्चाइ असंकरेणं पउत्तव्वा ॥२८॥
 पढमपवेसे सिरनामणं दुहा वीअए अ तह चेव ।
 तेणेअ वउसिरंतं भणियमिणं एगनिक्खमणं ॥२९॥

(१) अथ शिष्यो रजोहरणे कृताञ्जलिर्भणति सविनयं गिरसा ।
 क्षमयामि क्षमायमण ! दैवसिकादिव्यतिक्रमणम् ॥२४॥
 अहमपि क्षमयामि त्वां गुरुणाऽनुज्ञाते क्षमणे शिष्यः ।
 निष्कामत्वं यथाहातावश्यं कृत्वा भणित्वा ॥२५॥
 अवनतदेहोऽपराधक्षमणं सर्वसुखाय ।
 निन्दितगार्हितव्यत्सृष्टसर्वदोषः प्रतिक्कान्तः ॥२६॥
 क्षमयित्वा विनयेन त्रिशुभ्रस्तेन पुनरपि तथैव ।
 अवयग्रहयाचनप्रवेशनद्विकावनतं हयोः प्रवेशं च ॥२७॥
 प्रथमे घडावर्ता द्वितीयप्रवेशे भवन्ति पडेव ।
 ते च अहो इत्यादयोऽसंकरेण प्रयोक्तव्याः ॥२८॥
 प्रथमप्रवेशे गिरीनामनं द्विधा द्वितीयके च तथैव ।
 तेनैव व्युत्पृजाम्यन्तं भणितमिदमेकनिष्क्रमणम् ॥२९॥

‘एवमहाजाएगं तिगुत्तिसहिअं च हुंति चत्तारि ।

सेसेमुं खित्तेमुं पणवीभावस्सया हुंति ॥३०॥

‘तित्तोसन्नयराए’ इत्युक्तमिति, त्रयस्त्रिंशदाशातना विवेच्यते—
 गुरोः पुरतो गमनं शिष्यस्य निष्कारणं विनयभङ्गहेतुत्वादाशातना,
 मार्गदर्शनादिकारणे तु न दोषः, गुरोः पार्श्वीभ्यामपि गमनम्,
 पृष्ठतोऽप्यासन्नगमनम्, निःश्वासक्षुत्तल्लेखपातादिदोषप्रसङ्गात्;
 ततश्च यावता भूभागेन गच्छत आशातना न भवति तावता
 गन्तव्यम् । १।२।३। एवं पुरतः, पार्श्वतः, पृष्ठतश्च स्थानम् ।
 ४।५।६। तथा, पुरतः पार्श्वतः पृष्ठतो वा निषदनम् । ७।८।९।
 आचार्येण सहोच्चारभूमिं गतस्याचार्यात् प्रथममेवाचमनम् । १०।
 गुरोरालापनीयस्य कस्यचिच्छिष्येण प्रथममालपनम् । ११। शिष्य-
 स्याचार्येण सह बहिर्गतस्य पुनर्निवृत्तस्याचार्यात् प्रथममेव गमना-
 गमनालोचनम् । १२। भिचामानीय शिष्येण गुरोः पूर्वं शैलस्य
 कस्यचित् पुरत आलोच्य पश्चाद् गुरोरालोचनम् । १३। भिचा-
 मानीय प्रथमं शैलस्य कस्यचिदुपदर्श्य गुरोर्दर्शनम् । १४।
 भिचामानीय गुरुमनापृच्छ्य शैलाणां यथारुचि प्रभूतभैक्षदानम्
 । १५। भिचामानीय शैलं कञ्चन निमन्त्र्य पश्चाद् गुरोरुपनिम-
 न्वणम् । १६। शिष्येण भिचामानीयाचार्याय यत् किञ्चिद्
 दत्त्वा स्निग्धमधुरमनोज्ञाहारशाकादीनां वर्णगन्धरसस्पर्शवतां

(१) एवं यथाजातेकं त्रिगुप्तिमहितं च भवन्ति चत्वारि ।

शेषेषु क्षेत्रेषु पञ्चविंशतिरावश्यकं भवन्ति ॥३०॥

द्रव्याणां स्वयमुपभोगः । १७ । रात्रौ 'आर्याः ! कः स्वपिति जागर्ति वा ?' इति गुरोः पृच्छतोऽपि जाग्रताऽपि शिष्येणाप्रतिश्रवणम् । १८ । शेषकालेऽपि गुरौ व्याहरति यत्र तत्र स्थितेन शयितेन वा शिष्येण प्रतिवचनदानम् । १९ । आहूतेनासनं शयनं वा त्यक्त्वा संनिहितीभूय 'मस्तुकेन वन्दे' इति वदता गुरुवचनं श्रोतव्यम्, तदकुर्वत आशातना । २० । गुरुणा आहूतस्य शिष्यस्य किमिति वचनम्, भणितव्यं च मस्तुकेन वन्दे इति । २१ । गुरुं प्रति शिष्यस्य त्वंकारः । २२ । गुरुणा ग्लानादिवैयाहृत्यादिहेतोः 'इदं कुरु' इत्यादिष्टः 'त्वमेव किं न कुरुषे' इति 'त्वमलसः' इत्युक्ते 'त्वमप्यलसः' इति च शिष्यस्य तज्जातवचनम् । २३ । गुरोः पुरतो बहोः कर्कशस्योच्चैःस्वरस्य च शिष्येण वदनम् । २४ । गुरौ कथां कथयति 'एवमेतत्' इत्यन्तराले शिष्यस्य वचनम् । २५ । गुरौ धर्मकथां कथयति 'न स्मरसि त्वमेतमर्थम्, नायमर्थः संभवति' इति शिष्यस्य वचनम् । २६ । गुरौ धर्मं कथयति सौमनस्य-रहितस्य गुरुक्तमननुमोदमानस्य 'साधूक्तं भवद्भिः' इत्यप्रशंसतः शिष्यस्योपहतमनस्त्वम् । २७ । गुरौ धर्मं कथयति 'इयं भिक्षा-वेला सूत्रपौरुषीवेला, भोजनवेला' इत्यादिना शिष्येण पर्वङ्गेट-नम् । २८ । गुरौ धर्मकथां कथयति 'अहं कथयिष्यामि' इति शिष्येण कथाच्छेदनम् । २९ । तथा, आचार्येण धर्मकथायां कृतायामनुत्थितायामिव पर्वटि स्वस्य पाटवाटिज्ञापनाय शिष्येण सविशेषं धर्मकथनम् । ३० । गुरोः पुरत उच्चासने समासने वा शिष्यस्योपवेशनम् । ३१ । गुरोः शय्यासंस्कारकाटिकस्य पादेन

घटनम्, अननुज्ञाप्य हस्तेन वा स्पर्शनम्, घट्टयित्वा सृष्ट्वा वाऽन्ता-
मणम् ; यदाह,—

'संघट्टइत्ता कायेण तहा उवहिणामवि ।

खमेह अवराहं मे वड्जं न पुणं त्ति अ ॥१॥ ३२ ।

गुरोः शय्यासंस्कारकादौ स्थानं निषदनं शयनं चेति । ३३।

एतदर्थसंवादिन्यो गाथाः—

'पुरओ पक्खासन्ने गमणं ठाणं निसीअणं ति नव ।

सेहे पुव्वं आइमइ आलवइ तह य आलोए ॥१॥

असणाइअमालोइअ पडिदंसइ देई उवनिमतेइ ।

सेहस्स तहाहारइ लुडो निडाइ गुरुपुरओ ॥२॥

राओ गुरुस्स वयओ तुसिणी सुणिरो वि सेसकाले वि ।

तय गओ वा पडिसुणेइ वेइ किंति व तुमं ति गुरुं ॥३॥

(१) संघट्ट कायेन तथोपधीनामपि ।

कमखापराधं मे वदेदु न पुनरिति च ॥१॥

(२) परतः पक्कामस्यै गमनं स्थानं निषदनमिति नव ।

शैले पूर्वमाश्रमति आलपति तथा आलोचयति ॥१॥

अगनादिकमालोच्य प्रतिदर्शयति ददात्युपनिमन्त्रयति ।

शैलस्य तथाकुरति लुब्धः स्निग्धादि गुरुपरतः ॥२॥

रात्रौ गुरोर्वदतस्तूष्णीं श्रोताऽपि शेषकालेऽपि ।

तस्य गतो वा प्रतिगृह्णाति अगति किमिति वा त्वमपि गुरुम् ॥३॥

कर्त्तव्यः, न करणीयोऽकरणीयः, हेतुहेतुमज्ञावद्यात यत एवोत्सूतो
 ऽत एवोन्मागं इत्यादि, उक्तस्तावत् कायिको वाचिकस्य । अधुना
 मानसिकमाह—दुर्ज्माश्रो दुष्टो ध्यातो दुर्ध्यात एकाग्रचित्त-
 तयाऽऽर्त्तरोद्धतक्षणः, दुर्विचिन्तिश्रो दुष्टो विचिन्तितो दुर्विचिन्तितः,
 अशुभ एव चलचित्ततया' 'जं धिरमज्भवसाणं तं भाणं जं चलं
 तयं चित्तं' इति वचनात्, यत एवेत्यंभूतस्तत एव अणायारी
 आचरणीयः आवकाणामाचारः, न आचारोऽनाचारः, यत एवाना-
 चरणीयोऽत एव अणिच्छिद्यव्यो अनेष्टव्यः मनागपि मनसापि
 न एष्टव्य आस्तां तावत् कर्त्तव्यः, यत एवेत्यंभूतोऽत एव असावग-
 पाउगो अथावकप्रायोग्यः—अभ्युपेतसम्यक्तः प्रतिपन्नाणव्रतश्च
 प्रतिदिवसं यतिभ्यः सकाशात् साधूनामगारिणां च सामाचार्यै
 नृणोतीति आवकस्तस्य प्रायोग्य उचितः आवकप्रायोग्यः, न तथा,
 आवकानुचित इत्यर्थः । अयं चातिचारः क्व विषये भवतीत्याह—
 'णाणि दंसणी चरित्ताचरित्ते' इति, ज्ञानविषये, दर्शनविषये, स्थूल-
 सावद्योगनिवृत्तिभावाच्चारित्रं च सूक्ष्मसावद्योगनिवृत्त्यभावादचा-
 रित्रं च चारित्र्याचारित्रं तस्मिन् देशविरतिविषये इत्यर्थः । अधुना
 भेदेन व्याचष्टे—सुए श्रुतविषये, श्रुतग्रहणं मत्यादिज्ञानोपलक्षणम्,
 तत्र विपरीतप्ररूपणा, अकालस्वाध्यायश्चातिचारः, सामाहए
 सामायिकविषये, सामायिकग्रहणात् सम्यक्तसामायिकदेश-
 विरतिसामायिकयोर्ग्रहणम् । तत्र सम्यक्तसामायिकातिचारः
 शङ्कादिः । देशविरतिसामायिकातिचारं तु भेदेनाह—तिण्हं

दैवसिकं मध्याह्नादारभ्य निशीथं यावद् भवति, रात्रिकं निगीथा-
 दारभ्य मध्याह्नं यावद् भवति, पाक्षिकचातुर्मासिकसांवत्सरि-
 काणि पक्षाद्यन्ते भवन्ति । अत्रान्तरे 'आलोअह' इति गुरुवचन-
 माकर्ण्य एतदेव शिष्यः समर्थयन्नाह—'इच्छं आलोएमि' इच्छाम्य-
 भ्युपगच्छामि गुरुवचः, आलोचयामि पूर्वमभ्युपगतमर्थं क्रियया
 प्रकाशयामीति । इत्थं प्रस्तावनामभिधायालोचनामेव साक्षात्का-
 रेणाह—'जो मे देवसिओ अइआरो कओ काइओ वाइओ माण-
 सिओ उस्सुत्तो उम्मगो अकप्पो अकरणिज्जो दुज्भाओ दुव्विचिं-
 तिओ अणायारो अणिच्छियव्वो असावगपाउगो नाणे दंसणे
 चरित्ताचरित्ते सुए सामाइए तिण्हं गुत्तीणं चउण्हं कसायाणं
 पंचण्हमणुव्वयाणं तिण्हं गुणव्वयाणं चउण्हं सिक्खावयाणं
 वारसविहस्स सावगधम्मस्स जं खंडिअं जं विराहिअं तस्स
 मिच्छामि दुक्कडं' ।

व्याख्या—यो मया दिवसे भवो दैवसिकोऽतिचारोऽतिक्रमः
 कृतो निर्वर्तितः, स पुनरतिचार उपाधिभेदेनानेकधा भवति, अत
 एवाह—'काइओ' कायः प्रयोजनं प्रयोजकोऽस्यातिचारस्येति
 कायिकः, एवं वाइओ वाक् प्रयोजनमस्य वाचिकः, एवं मनः
 प्रयोजनमस्येति मानसिकः, उस्सुत्तो सूत्रादुत्क्रान्त उत्सूत्रः सूत्रमति-
 क्रम्य कृत इत्यर्थः, उम्मगो मार्गः चायोपशमिको भावस्तमति-
 क्रान्त उन्मार्गः चायोपशमिकभावत्यागेनौदयिकभावसंक्रमः कृत
 इत्यर्थः, अकप्पो कल्पो न्यायो विधिराचारचरणकरणव्यापार
 इति यावत्, न कल्पोऽकल्पोऽतद्रूप इत्यर्थः, करणीयः सामान्येन

दुष्टेष्टितोऽवस्थेत्यर्थः, अनेन कायिकमाह ; अस्यातिचारस्य
 किमित्याह—इच्छाकारेण संदिसहेति, आत्मीयेच्छया मम प्रति-
 क्रमणाज्ञां प्रयच्छत, इत्युक्ता तूष्णीको गुरुमुखं प्रेक्षमाण आस्ते ।
 ततो गुरुराह—‘पडिकमह’ प्रतिक्रामत । ततः शिष्यः प्राह—
 ‘इच्छं’ इच्छास्येतद् भगवद्वचः, तस्मै तस्य दैवसिकातिचारस्य
 मिच्छा मि दुष्कण्डं आत्मीयं दुष्कृतं मिष्येति जुगुप्स इत्यर्थः । तथा,
 द्वितीयच्छन्दनकावग्रहान्तःस्थित एव विनियोऽर्धावनतकायः
 स्वापराधक्षामणां चिकीर्षुर्गुरुं प्रतीदमाह—‘इच्छाकारेण संदि-
 सह’ इति, इच्छाकारेण स्वकीयाभिनापेण न पुनर्वलाभयोगा-
 दिना, संदिशत आज्ञां प्रयच्छत यूयम् । आज्ञादानस्यैव विषय-
 सुपदर्शयन्निदमाह—‘अम्भुद्विभ्रो अस्मि अविमंतरदेवसिञ्चं खामेमि’
 अभ्युत्थितोऽस्मि प्रारब्धोऽस्मि अहम्, अनेनाभिलाषमात्रस्य व्यपोहेन
 क्षमणाक्रियायाः प्रारम्भमाह—‘अविमंतरदेवसिञ्चं’ इति दिवसा-
 भ्यन्तरसंभवम् अतीचारम्’ इति गम्यते, क्षमयामि मर्षयामि,
 इत्येका वाचना । अन्ये त्वेवं पठन्ति—‘इच्छामि खमासमणो
 अम्भुद्विभ्रो अस्मि अविमंतरदेवसिञ्चं खामेडं’ इति, इच्छामि
 अभिलषामि ‘क्षमयितुम्’ इति योगः, हे क्षमात्रमण ! न केवल-
 मिच्छामि, किन्तु ‘अम्भुद्विभ्रो अस्मि’ इत्यादि पूर्ववदेव ।। एवं
 स्वाभिप्रायं प्रकाशय तूष्णीमास्ते यावद् गुरुराह—‘खामेह’ इति
 क्षमयस्वेत्यर्थः । ततः स गुरुवचनं बहु मन्यमान आह—‘इच्छं
 खामेमि’ इति, इच्छं इच्छामि भगवदाज्ञाम्, खामेमि क्षमयामि
 च स्वापराधम् । अनेन क्षमणाक्रियायाः प्रारम्भमाह । ततो

दुष्टेष्टितोद्भवस्येत्यर्थः, अनेन कायिकमाह ; अस्यातिचारस्य किमित्याह—इच्छाकारेण संदिशहेति, आत्मीयेच्छया मम प्रतिक्रमणाज्ञां प्रयच्छत, इत्युक्ता तूष्णीको गुरुमुखं प्रेक्षमाण आस्ते । ततो गुरुराह—‘पडिक्कमह’ प्रतिक्रामत । ततः शिष्यः प्राह—‘इच्छं’ इच्छास्येतद् भगवद्वचः, तस्मै तस्य दैवसिकातिचारस्य मिच्छा मि दुक्कडं आत्मीयं दुष्कृतं मिष्येति जुगुप्स इत्यर्थः । तथा, द्वितीयच्छन्दनकावग्रहान्तःस्थित एव विनियोऽर्धविनतकायः स्वापराधक्षामणां चिकीर्षुर्गुरुं प्रतीदमाह—‘इच्छाकारेण संदिशह’ इति, इच्छाकारेण स्वकीयाभिलाषेण न पुनर्वलाभियोगादिना, संदिशत आज्ञां प्रयच्छत यूयम् । आज्ञादानस्यैव विषयमुपदर्शयन्निदमाह—‘अब्भुट्ठिओ अम्हि अदिमंतरदेवसिअं खामेमि’ अभ्युत्थितोऽस्मि प्रारब्धोऽस्मि अहम्, अनेनाभिलापमात्रस्य व्यपोहेन क्षमणाक्रियायाः प्रारम्भमाह—‘अदिमंतरदेवसिअं’ इति दिवसाभ्यन्तरसंभवम् अतीचारम्’ इति गम्यते, क्षमयामि मर्षयामि, इत्येका वाचना । अन्ये त्वेवं पठन्ति—‘इच्छामि खमासमणो अब्भुट्ठिओ अम्हि अदिमंतरदेवसिअं खामेडं’ इति, इच्छामि अभिलषामि ‘क्षमयितुम्’ इति योगः, हे क्षमाश्रमण ! न केवलमिच्छामि, किन्तु ‘अब्भुट्ठिओ अम्हि’ इत्यादि पूर्ववदेव । एवं स्वाभिप्रायं प्रकाश्य तूष्णीमास्ते यावद् गुरुराह—‘खामेह’ इति क्षमयस्वेत्यर्थः । ततः स गुरुवचनं ददु मन्थमान आह—‘इच्छं खामेमि’ इति, इच्छं इच्छामि भगवदाज्ञाम्, खामेमि क्षमयामि च स्वापराधम् । अनेन क्षमणक्रियायाः प्रारम्भमाह । ततो

दुष्टेष्टितोद्भवस्येत्यर्थः, अनेन कायिकमाह ; अस्यातिचारस्य किमित्याह—इच्छाकारेण संदिसहेति, आत्मीयेच्छया मम प्रतिक्रमणाज्ञां प्रयच्छत, इत्युक्ता तूष्णीको गुरुमुखं प्रेक्षमाण आस्ते । ततो गुरुराह—‘पण्डितमह’ प्रतिक्रामत । ततः शिष्यः प्राह—‘इच्छं’ इच्छाम्येतद् भगवद्वचः, तस्मै तस्य दैवसिकातिचारस्य मिच्छा मि दुक्कडं आत्मीयं दुष्कृतं मियेति जुगुप्स इत्यर्थः । तथा, द्वितीयच्छन्दनकावग्रहान्तःस्थित एव विनियोऽर्धावनतकायः स्वापराधक्षामणां चिकीर्षुर्गुरुं प्रतीदमाह—‘इच्छाकारेण संदिसह’ इति, इच्छाकारेण स्वर्कीयाभिलाषेण न पुनर्वलाभयोगादिना, संदिशत आज्ञां प्रयच्छत यूयम् । आज्ञादानस्यैव विषयमुपदर्शयन्निदमाह—‘अबुद्धिषो अग्नि अदिभंतरदेवसिधं खामेमि’ अभ्युत्थितोऽस्मि प्रारब्धोऽस्मि अहम्, अनेनाभिलाषमात्रस्य व्यपोहेन क्षमणाक्रियायाः प्रारम्भमाह—‘अदिभंतरदेवसिधं’ इति दिवसाभ्यन्तरसंभवम् अतीचारम्’ इति गम्यते, क्षमयामि सर्पयामि, इत्येका वाचना । अन्ये त्वेवं पठन्ति—‘इच्छामि खमासमणो अबुद्धिषो अग्नि अदिभंतरदेवसिधं खामेउं’ इति, इच्छामि अभिलषामि ‘क्षमयितुम्’ इति योगः, हे क्षमाश्रमण ! न केवलमिच्छामि, किन्तु ‘अबुद्धिषो अग्नि’ इत्यादि पूर्ववदेव । एवं स्वाभिप्रायं प्रकाशय तूष्णीमास्ते यावद् गुरुराह—‘खामेह’ इति क्षमयस्वेत्यर्थः । ततः स गुरुवचनं श्रुत्वा मन्यमान आह—‘इच्छं खामेमि’ इति, इच्छं इच्छामि भगवदाज्ञाम्, खामेमि क्षमयामि च स्वापराधम् । अनेन क्षमणक्रियायाः प्रारम्भमाह । ततो

त्वात्, अहं न याणामि अहं पुनर्न जानामि, मूढत्वात् ; तथा
 'यूयं न जानीथ प्रच्छन्नकृतत्वादिना, अहं जानामि, स्वयं कृत-
 त्वात् ; तथा, यूयं न जानीथ, परेण कृतत्वादिना, अहं न
 जानामि, विस्मरणादिना ; तथा, यूयमपि जानीथ, अहमपि
 जानामि, द्वयोः प्रत्यक्षत्वात्' एतदपि द्रष्टव्यम् ; तस्मै तस्य पृष्ठी-
 मसम्योरभेदात् तस्मिन्नप्रीतिकविषये विनयपरिहीणविषये च
 मिच्छा मि दुष्कृतं मिथ्या मे दुष्कृतमिति स्वदुश्चरितानुपात्तसूचकं
 स्वदोषप्रतिपत्तिसूचकं वा प्रतिक्रमणमिति पारिभाषिकं वाक्यं
 प्रयच्छामीति शेषः ; अथवा, तस्येति विभक्तिपरिणामात् तदप्री-
 तिकं विनयपरिहीनं च मिथ्या मोक्षसाधनविपर्ययभूतं वर्तते मे
 सम ; तथा, दुष्कृतं पापमिति स्वदोषप्रतिपत्तिरूपमपराधक्षमण-
 मिति । वन्दनपूर्वके चालोचनक्षमणे भवत इति कृत्वा वन्दनकान-
 न्तरं ते व्याख्याते, अन्यथा प्रतिक्रमणे तयोरवसरः ; वन्दनकस्य
 च फलं कर्मनिर्जरा, यदाहुः—

'वन्दणं भन्ते ! जीवे किं अज्जिणइ ? । गोअमा ! अट्ठ
 कम्मपयडीओ' निविडवंधणवडाओ सिट्ठिलवंधणवडाओ करेइ,
 चिरकालठिइआओ अप्पकालठिइआओ करेइ, तिव्वाणुभावाओ
 मंदाणुभावाओ करेइ, बहुपणसग्गाओ अप्पणसग्गाओ करेइ,
 अणाइअं च णं अणवट्ठगं संसारकंतारं नो परिअट्ठइ । तथा,—

(१) वन्दनकेन भगवन् ! जीवः किमर्जयति ? । गौतम ! अष्ट कर्मप्रकृतीर्निवि-
 डवन्धनवद्धाः शिथिलवन्धनवद्धाः करोति, चिरकालस्थितिका अल्पकालस्थितिकाः
 करोति, तीव्रानुभावा मन्दानुभावाः करोति, बहुप्रदेशिका अल्पप्रदेशिकाः
 करोति, अनादिकं चानन्तं संसारकालान्तरं नो पर्यटति ।

वंदणायं भन्ते ! जीवे किं अज्जिणइ ? । गोत्रम
वंदणायं नीयागोत्तकम् खवेइ उच्चागोत्तं निवंधइ, सोहम्
णं अप्पडिहयं आणाफलं निव्वत्तेइ ।

तथा,—

विण्णओवयारमाणस्स भंजणा पूअणा गुरुजणस्स ।

तित्ययराण य आणा सुअधम्माराहणा किरिआ ॥१॥

अथ प्रतिक्रमणं—प्रतीत्युपसर्गः प्रतीपे प्रातिकूल्ये वा ;
पादविक्षेपे, अस्य प्रतिपूर्वस्य भावानडत्तस्य प्रतीपं क्रमणं
क्रमणम् ; अयमर्थः—शुभयोगीभ्योऽशुभयोगान्तरं कालस्य
ष्वेव क्रमणात् प्रतीपं क्रमणम् ; यदाह,—

स्वस्थानाद् यत् परस्थानं प्रमादस्य वशाद् गतः ।

तत्रैव क्रमणं भूयः प्रतिक्रमणमुच्यते ॥१॥

प्रतिकूलं वा गमनं प्रतिक्रमणम् ; यदाह,—

चायोपशमिकाद् भावादौदयिकवशं गतः ।

तत्रापि च स एवार्थः प्रतिकूलगमात् स्मृतः ॥१॥

प्रति प्रतिक्रमणं वा प्रतिक्रमणम् ; उक्तं च,—

प्रति प्रतिप्रवर्तनं वा श्रमेषु योगेषु मोक्षफलदैपु

निःश्रमस्य यत्तर्ह्यत् तद् विज्ञेयं प्रतिक्रमणम् ॥१॥

(१) वन्दनकेन भगवन् ! जीवः किमर्जयति ? । गोत्रम् ! वन्दनकेन भगवन्
कर्म कर्तयति, उच्चागोत्तं निवर्धयति, नीमाग्यं आपतिवृत्तमाशाफलं प्रियं

(२) विनयोपचारमानस्य भजना पुजना गुरुजनस्य ।

तीर्थस्नानां आद्या मृतधर्मापना क्रिया ॥ १ ॥

तदानीं तानागतवर्तमानकालत्रयविषयम् । नन्वतीतविषयमेव
प्रतिक्रमणम्, यत उक्तम्, — “अदृश्यं पडिक्रमामि, पडुष्यन्नं संव-
र्धमि, अनागतं पश्यन्मामि” इति, तत् कथं त्रिकालविषयता ? ।
उच्यते — अथ प्रतिक्रमणशब्दोऽशुभयोगनिवृत्तिमात्रार्थः,

‘मिच्छात्तपडिक्रमणं तद्वैय अस्मज्जमे पडिक्रमणं ।

कसायाण पडिक्रमणं जोगाण य अप्पमत्थाणं ॥१॥

ततश्च निन्दादारेणाशुभयोगनिवृत्तिरूपमतीतविषयं प्रतिक्र-
मणम्, प्रत्युत्पद्यविषयसपि संवरदारेण' अनागतमपि प्रत्याख्यान-
दारेणेति न कश्चिद् दोषः । तच्च दैवमिकादिभेदात् पञ्चधा—
दियमस्यान्ते दैवमिकम्, राधेरन्ते रात्रिकम्, पक्षस्यान्ते पाक्षिकम्,
चतुर्णां मासानामन्ते चातुर्मासिकम्, संवत्सरस्यान्ते सांवत्सरि-
कम् । पुनर्द्विधा—ध्रुवम्, अध्रुवं च । ध्रुवं भरतैरावतैषु प्रथम-
चरमतीर्थकरतीर्थेषु, अपराधो भवतु वा मा वा, उभयकालं प्रति-
क्रमणम् । अध्रुवं मध्यमतीर्थकरतीर्थेषु विदेहेषु च कारणजाते
प्रतिक्रमणम् ; यदाह,—

‘सपडिक्रमणो धम्मो पुरिमस्स य पच्छिमस्स य जिणस्स ।

मज्झिमयाण जिणाणं कारणजाए पडिक्रमणं ॥ १ ॥

प्रतिक्रमणविधियैताभ्यो गाथाभ्योऽवमेयः,—

(१) अतीतं प्रतिक्रमामि प्रत्युत्पद्यं संवर्धमामि, अनागतं प्रत्याख्यामि ।

(२) मिथ्यात्वप्रतिक्रमणं तथैवाभ्यसे प्रतिक्रमणम् ।

कपायाणां प्रतिक्रमणं योगानां चाप्रशस्तानाम् ॥ १ ॥

(३) सप्रतिक्रमणो धर्मः प्रथमस्य च पश्चिमस्य च जिनस्य ।

मध्यमकालां जिनाणां कारणे जाते प्रतिक्रमणम् ॥ १ ॥

पञ्चविहायारविसुद्धिहेतुमिह साहू सावगो वावि ।
 पडिकमणं सह गुरुणा गुरुविरहे कुण्ड इको वि ॥ १ ॥
 वंदित्तु चेद्व्यादं दातुं चउराइए खमासमणे ।
 भूनिहिअसिरो सयलाइयारमिच्छोक्कडं देइ ॥ २ ॥
 सामाइअपुव्वमिच्छा मि ठाइउं काउस्सगमिच्चाइं ।
 सुत्तं भणिअ पलंविअभुयकुप्परधरियपहिरणओ ॥ ३ ॥
 घोडगमाईदोसेहिं विरहिअं तो करेइ उस्सगं ।
 नाहिअहोजाणुइं चउरंगुलठविअकडिपटो ॥ ४ ॥
 तस्य य धरेइ हिअए जहक्कमं दिणकए अईआरे ।
 पारेत्तु नमुक्कारेण पठइ चउवीसथयदंडं ॥ ५ ॥
 संडासगे पमज्जिय उवविसिय अलगविअयवाहुजुओ ।
 सुहणंतगं च कायं च पेहए पंचवीसइहा ॥ ६ ॥

(१) पञ्चविहायारविसुद्धिहेतोरिह साधुः प्रायको वापि ।
 प्रतिकर्मणं सह गुरुणा गुरुविरहे करोत्येकोऽपि ॥ १ ॥
 वन्दित्वा चैत्यानि दत्त्वा चउरादिकान् क्षमायमणान् ।
 भूनिहितगिरा सकलातिचारमिव्यादृक्कृतं दद्यात् ॥ २ ॥
 सामायाकपुयामच्छा मि म्पापयितुं कायोत्तर्गमित्यादि ।
 सुत्तं भणित्वा पलंविअभुयकुप्परधरिधानः ॥ ३ ॥
 घोडकाटिदोषैर्विरहितं ततः करोति उस्सगं ।
 नाभ्यरोजान्ध्यं चतुरङ्गनख्यापितकटापट्ट ॥ ४ ॥
 तस्य च भारयति शूदये यथाक्रमं दिनकृतानतिचारान् ।
 पारितोष्यं नमुक्कारेण पठति चतुर्विंशतिस्वायदण्डम् ॥ ५ ॥
 संडासगे प्रमज्जिय उवविसिय अलगविअयवाहुजुमः ।
 सुहणंतगं च कायं च पेहते पंचविंशतिधा ॥ ६ ॥

उद्विग्नश्चो सविण्यं विहिणा गुरुणो करेइ किइकम्भं ।
वत्तीसदोसरहिअं पणवीसावस्सगविसुद्धं ॥ ७ ॥
अह सम्ममवणअंगो करजुअविहिधरिअपुत्तिरयहरणो ।
परिचिन्तिअ अइआरे जहकम्भं गुरुपुरो विगडे ॥ ८ ॥
अह उवविसित्तु सुत्तं सामाइयमाइयं पठिय पयओ ।
अब्भुद्विग्नश्चो म्हि इच्चाइ पठइ दुह उद्विग्नो विहिणर ॥ ९ ॥
दाऊण वंदणं तो पणगाइसु जइसु खामए तिणि ।
किइकम्भं करे आअरिअमाइगाहातिगं पठइ ॥ १० ॥
इय सामाइयउस्सगसुत्तमुच्चरिय काउस्सगगठिओ ।
चिंतइ उज्जीयदुगं चरित्तअइयारसुद्धिकाए ॥ ११ ॥
विहिणा पारिय सम्मत्तसुद्धिहेउं च पठइ उज्जीअं ।
तह सव्वलोअअरहंतचेइयाराहणीसगं ॥ १२ ॥

- (१) उत्थितस्थितः सविनयं विधिना गुरोः करोति लतिकर्मम् ।
द्वार्त्विगद्दोपरहितं पञ्चविंशत्यावश्यकविशुद्धम् ॥ ७ ॥
अथ सम्यगवनाङ्कः करयुगविधिष्ठतवस्तिकारजोरुणः ।
परिचिन्तयत्यतिचारान् यथाक्रमं गुरुपुरो विस्तृतान् ॥ ८ ॥
अथोपविश्य एतं शान्मायिकादिकं पठित्वा प्रयतः ।
अभ्युत्थितोऽपीत्यादि पठति द्विभोत्थितो विधिना ॥ ९ ॥
इत्या वन्दनं ततः पञ्चकादिषु यतिषु लभयेत् त्रिः ।
लतिकर्म कथांदाचार्यादिगाथात्रिकं पठति ॥ १० ॥
इति शान्मायिकोत्सर्गस्तत्पुनश्च कायोत्सर्गस्थितः ।
विनयस्तु द्योतदिकं पारित्यातिचारशुद्धितम् ॥ ११ ॥
विधिना पारयित्वा सम्यग्शुद्धिहेतोष पठेदुद्द्योतम् ।
तथा सर्वलोकार्हायैत्याराधनोत्सर्गम् ॥ १२ ॥

'एवं ता देवसिञ्चं राद्वयमवि एवमेव नवरि तहिं ।
 पढमं दाउं मिच्छा मि दुक्कडं पढइ सकल्ययं ॥ १८ ॥
 उट्ठिय करेइ विहिणा उस्सगं चिंतए अ उज्जीअं ।
 वीयं दंसणसुद्धीए चिंतए तत्थ इममेव ॥ २० ॥
 तइए निसाअइआरं जहकसं चिंतिजण पारिइ ।
 सिद्धत्ययं पढित्ता पमज्ज संडासमुवविसइ ॥ २१ ॥
 पुब्बं व पुत्तिपेहणवंदणमालीयसुत्तपढणं च ।
 वंदणखामणवंदणगाहातिगपढणसुरसगो ॥ २२ ॥
 तत्थ य चिंतइ संजमजीगाण न होइ जीण मे हाणी ।
 तं पडिवज्जामि तवं कम्मासं ता न काउमलं ॥ २३ ॥
 एगाइगुणतीसूणयं पि न सहो न पंचमासमवि ।
 एवं चउ ति दुमासं न समत्थो एगमासं पि ॥ २४ ॥

- (१) एवं तावद् देवसिकं रात्रिकमप्येवमेव नवरं तत् ।
 प्रथमं दत्त्वा भिक्षा मे दुष्कृतं पठेत् शक्रस्तवम् ॥ १८ ॥
 उत्थाय कुर्याद् विधिनोत्सर्गं चिन्तयेच्चोदुद्योतम् ।
 द्वितीयं दर्शनशुद्धौ चिन्तयेत् तत्वेदमेव ॥ २० ॥
 तृतीये निशातोचारं यथाक्रमं चिन्तयित्वा पारयेत् ।
 सिद्धस्तवं पठित्वा प्रसृज्य संदंशमुपविशेत् ॥ २१ ॥
 पूर्वमिव यस्त्रिकामेक्षणं वन्दनमालोचस्त्रपठनं च ।
 वन्दनक्षमणावन्दनगाथात्रिकपठनसुत्सर्गः ॥ २२ ॥
 तत्र च चिन्तयेत् संयमयोगानां न भवति येन मे हानिः ।
 तत् प्रतिपद्ये तपः पङ् मासांस्तावद् न कर्तुमलम् ॥ २३ ॥
 एकाद्येकोनत्रिंशद्भूतकमपि न सहो न पञ्च मासानपि ।
 एवं चतुरस्त्रं न हौ मासौ न समर्थ एकमासमपि ॥ २४ ॥

‘जा तं पि तेरसूणं चउतीसइमाइअं दुहाणीए ।

जाव चउत्थं तो आयंविळाइ जा पोरिसि नमो वा ॥ २५ ॥

जं सकं तं हियए धरेत्तु पारेत्तु पेहए पोत्तिं ।

दाउं वंदणमसढो तं चिय पच्चक्खए विहिणा ॥ २६ ॥

इच्छामो अणुसद्धिं ति भणिय उवविसिअ पढइ तिसि धु

मिउसहेणं सकत्थयाइ तो चेइए वंदे ॥ २७ ॥

अह पक्खियं चउइसिदिणम्मि पुव्वं व तत्थ देवसिअं ।

सुत्तंतं पडिक्कमिउं तो सम्ममिमं कमं कुणइ ॥ २८ ॥

सुहपोत्ति वंदणयं संवुडाखामणं तहालोए ।

वंदण पत्तेयक्खामणं च वंदणयमह सुत्तं ॥ २९ ॥

सुत्तं अब्भुट्ठाणं उस्सग्गो पुत्ति वंदणं तह य ।

पज्जंतियखामणं तह चउरो धोभवंदणया ॥ ३० ॥

(१) जातमपि त्रयोदशोऽनं चतुस्त्रिंशदादिकं द्विहान्या ।

यावच्चतुर्थं तत आचान्तादि यावत् पौरुषीं नमो वा ॥ २५ ॥

यत् शक्यं तद् हृदये धारयित्वा धारयेत् प्रेक्षेत वस्त्रिकाम् ।

दत्त्वा वन्दनमगठस्तदेव प्रत्याख्यायाद् विधिना ॥ २६ ॥

इच्छामोऽनुशास्त्रिमिति भणित्वोपविश्य पठेत् तिस्रः स्तुतीः ।

मृदुगन्धेन शकस्तावादि ततश्चैत्यानि वन्देत् ॥ २७ ॥

अथ पालिकं चतुर्दशीदिने पूर्वमिव तत्र दैवसिकम् ।

स्नानं प्रतिक्रम्य ततः सम्यगिमं क्रमं कुर्यात् ॥ २८ ॥

सुखवस्त्रिका वन्दनकं संवृज्जमणा तथालोचः ।

वन्दनं प्रत्येकं क्षमणा च वन्दनकमथ स्नयम् ॥ २९ ॥

स्नयमभ्युत्थानमुत्कर्गो वस्त्रिका वन्दनं तथा च ।

पार्यान्निक्षमणा तथा चत्वारि स्तोभवन्दनकानि ॥ ३० ॥

पञ्चविंशतिं सत्त्वं देवमियं वंदन्नाह तो कृणुह ।

संज्ञासुखीहसन्तो भेषो मंतिग्रयपटणे च ॥ ३१ ॥

एवं चिद्य चतुसामे वरिसे च जह्मसं विहो गोभो ।

एवमचतुसाम वरिसेस नवरि नामग्नि नाणत्तं ॥ ३२ ॥

तह सरसगोज्जोआ दारम वोमा समंगनिग चत्ता ।

संज्ञासुखीहसन्तो भेषो मंतिग्रयपटणे च ॥ ३३ ॥

प्रतिक्रमणश्रवणविवरणं तु धन्यविस्तरभयाद् नोक्तम् ॥

अथ कायोत्तर्गः । कायस्य शरीरस्य स्थानसीनध्यानक्रिया-
प्यतिरेकेणान्येषोक्तमितादिभ्यः क्रियान्तराध्यासमधिकृत्य य
उत्तर्गस्यागो 'नमो अरहंताणं' इति वचनात् प्राक्. स कायो-
त्तर्गः । स च द्विविधः, चेष्टायामभिभवे च । चेष्टायां गमना-
गमनादावीर्यापयिकादिप्रतिक्रमणभावी, अभिभवे उपसर्गजया-
र्थम् ; यदाहुः—

सो उस्सगो दुविहो चेष्टाए अभिभवे च नायव्वो ।

भिक्खायरिया पटमी उस्सगभिउंजणे वीओ ॥ १ ॥

(१) पूर्वविधिभैव सर्वं देवायकं वन्दमादि ततः कुर्यात् ।

यथाश्रुत्युत्तर्गे भेदः शान्तिस्तवपटने च ॥ ३१ ॥

एवमेव चतुसामे वर्ये च यथाक्रमं विधिर्ज्ञेयः ।

पञ्चचतुसामवर्येषु, नवरं नाम्नि नानात्वम् ॥ ३२ ॥

तयोत्तर्गउद्घोता हादय विंशतिः समङ्गलिकायत्वारिंशत् ।

संज्ञासुखीहसन्तो भेषो मंतिग्रयपटणे च ॥ ३३ ॥

(२) स उत्तर्गो द्विविधचेष्टायामभिभवे च ज्ञातव्यः ।

भिक्खेयायां प्रथम उत्तर्गाभियोजने द्वितीयः ॥ १ ॥

तत्र चेष्टाकायोत्सर्गोऽष्ट-पञ्चविंशति-सप्तविंशति-त्रिंशती-पञ्च-
 शती-अष्टोत्तर-सहस्रोच्छामान् यावद् भवति, अभिभवकायोत्सर्गो
 मुहूर्तादारभ्य संवत्सरं यावद् बाहुबलेरिव भवति । स च कायोत्सर्गो
 उच्छ्रित निषण्ण-शयितभेदेन त्रैधा । एकैकश्चतुर्धा—उच्छ्रितो-
 च्छ्रितो द्रव्यत उच्छ्रित ऊर्ध्वस्थानं भावत उच्छ्रितो धर्मध्यान-
 शुक्लध्याने इति प्रथमः । तथा, द्रव्यत उच्छ्रित ऊर्ध्वस्थानं
 भावतोऽनुच्छ्रितः कृष्णादिलेश्यापरिणाम इति द्वितीयः । द्रव्यतो
 नोच्छ्रितो नोर्ध्वस्थानं भावत उच्छ्रितो धर्मध्यान-शुक्लध्याने इति
 तृतीयः । न द्रव्यतो नापि भावत उच्छ्रित इति चतुर्थः । एवं
 निषण्ण-शयितयोरपि चतुर्भङ्गी वाच्या ।

दोषरहितश्च कायोत्सर्गः कार्यः । दोषाश्चैकविंशतिः—
 आकुञ्चितैकपादस्य घोटकस्येव स्थानं घोटकदोषः । १। खरवात-
 प्रकम्पिताया लताया इव कम्पनं लतादोषः । २। स्तम्भमवष्टभ्य
 स्थानं स्तम्भदोषः । ३। कुड्यमवष्टभ्य स्थानं कुड्यदोषः । ४। मालो
 गिराऽवष्टभ्य स्थानं मालदोषः । ५। हस्तौ गुह्यदेगे स्थापयित्वा
 गवयौ इव स्थानं गवयौदोषः । ६। गिराऽवनम्य कुलवध्या इव
 स्थानं वधूदोषः । ७। निगडितस्येय विवृतपादस्य मिलितपादस्य
 वा स्थानं निगटदोषः । ८। नाभेरुपर्याजान् भोजपट्टकं निवध्य
 स्थानं लम्बोत्तरदोषः । ९। दंशादिवारणार्थमज्ञानाद् वा स्तने
 भोजपट्टकं निवध्य स्थानं स्तनदोषः ; 'धात्रायद् धानार्थं स्तना-
 वष्टभ्य स्थानं यद् इत्येव । १०। पाणी मालयित्वाऽवचरन्तो
 मालार्थं यद् इत्येव वा मालयित्वा पाणी मित्तार्थं स्थानं मालदोषः ।

निष्ठीवनं वपुःस्पर्शः प्रपञ्चबहुला स्थितिः ।

सूत्रोदितविधेर्न्यूनं वयोऽपेक्षाविवर्जनम् ॥१॥

कालापेक्षाव्यतिक्रान्तिर्व्याप्तेपासक्तचित्तता ।

लोभाकुलितचित्तत्वं पापकार्योद्यमः परः ॥२॥

कृत्याकृत्यविमूढत्वं पट्टिकाद्युपरि स्थितिः । इति ।

कायोत्सर्गस्यापि फलं निर्जरैव ; यदाहुः—

'काउत्सर्गे जह संतिअस्स भज्जंति अंगुवंगाइं ।

इय भिंदंति सुविहिया अट्ठविहं कम्मसंघायं ॥१॥

कायोत्सर्गसूत्रार्थः प्राग् व्याख्यात एव ॥

अथ प्रत्याख्यानम्—प्रति प्रवृत्तिप्रतिकूलतया आ मर्यादया
ख्यानं प्रकथनं प्रत्याख्यानम् । तच्च द्वेधा—मूलगुणरूपमुत्तर-
गुणरूपं च । मूलगुणा यतीनां महाव्रतानि, आधकाणामणु-
व्रतानि ; उत्तरगुणास्तु यतीनां पिण्डविशुद्ध्यादयः, आवकाणां
तु गुणव्रतशिक्षाव्रतानि । मूलगुणानां तु प्रत्याख्यानत्वं हिंसा-
दिनिवृत्तिरूपत्वात्, उत्तरगुणानां तु पिण्डविशुद्ध्यादीनां दिग्वृत्ता-
दीनां च प्रतिपक्षनिवृत्तिरूपत्वात् । तत्र स्वयं कृतप्रत्याख्यानः काले
विनयपूर्वकं सम्यगुपयुक्तो गुरुवचनमनुसरन् स्वयं जानन् कस्यैव
गुरोः पार्श्वं प्रत्याख्यानं करोति । शत्रवे चतुर्भङ्गो । द्वयोर्जले
प्रथमा भद्रः गुरुः । १ । गुरोर्जले शिष्यस्याज्ञत्वे द्वितीयः । तत्र
तत्काले शिष्यं मत्प्रियः प्रब्रूय यदा गुरुः प्रत्याख्यानं कारयति

(३) कायोत्सर्गे यथा भोजनस्य भक्षणं तद्विज्ञोपादानम् ।

यथा 'मन्त्रं जह संतिअस्स भज्जंति अंगुवंगाइं' इति ।

तदाऽयमपि शुद्धः, अन्यथा त्वशुद्धः । २। गुरोरज्ञत्वे शिष्यस्य ज्ञत्वे
तृतीयः । अयमपि तथाविधगुरोरप्राप्तौ गुरुबहुमानाद् गुरोः
पितृ-पितृव्य-मातुल-ज्येष्ठभ्रात्रादिकं साक्षिणं कुर्वतस्तृतीयः शुद्धः,
अन्यथा त्वशुद्धः । ३। द्वयोरज्ञत्वे चतुर्थः, असावशुद्ध एव । ४।

उत्तरगुणप्रत्याख्यानं प्रतिदिनोपयोगि द्विविधम्—संकेतप्रत्या-
ख्यानमहाप्रत्याख्यानं च । तत्र संकेतप्रत्याख्यानं आवकः पौरु-
ष्यादिप्रत्याख्यानं कृत्वा जेतादौ गतो गृहे वा तिष्ठन् 'भोजन-
प्राप्तेः प्राक् प्रत्याख्यानरहितो मा भूवम्' इत्यङ्गुष्ठादिकं संकेतं
करोति—'यावदङ्गुष्ठं मुष्टिं ग्रन्थिं वा न मुञ्चामि, गृहं वा न
प्रविशामि, स्वेदविन्दवो वा यावद् न शुष्यन्ति, एतावन्तो
घोच्छ्वासा यावद् न भवन्ति, जलार्द्रमञ्चिकायां यावदेते विन्दवो
न शुष्यन्ति, दौपो वा यावद् न निर्वाति तावद् न मुञ्चे'
इति ; यदाङ्गुः—

अङ्गुष्ठमुद्धिगंठीघरसेजसासधिवुगजोद्वक्षे ।

एषं संकेय भणियं धीरेहिं अणंतनाणीहिं ॥१॥

नवकार पोरिसीए पुरिमड्ढेक्कासणेगठाणे य ।

आयंविल भत्तहे चरमे अ अभिगहे विगई ॥२॥

(१) अङ्गुष्ठमुद्धिगंठीघरसेजसासधिवुगजोद्वक्षे न ।

एतत् सङ्केतं भणितं धीरैरनन्तज्ञानिभिः ॥१॥

नवकारः पौरुषी पूर्वाध्वं एकाग्रमनेकस्थानं च ।

प्राद्यामाष्टमभक्तार्थपरमोऽभिपद्यो विव्रतिः । २॥

यदा कालस्मृतिपत्रं प्रत्याख्यानमदाप्रत्याख्यानम् । तत्र
नमस्कारसहितं, पौरुषी, निमग्नप्रीतिः, गङ्गाजनम्, एकप्रान्तम्,
पानासास्त्रम्, उपवासः, नम्रम्, अभिगच्छः, विजयनिधेयवैजयि
दगविभम् ; यदाहुः —

नन्वेकाग्रनादिप्रत्याख्यानं कथमनाप्रत्याख्यानम् ; न हि
तत्र कालनियमोऽस्ति ? सत्यम्, अज्ञाप्रत्याख्यानपूर्वास्तेका-
ग्रनादीनि प्रायेण क्रियन्त इत्यज्ञाप्रत्याख्यानत्वेनोच्यन्ते । प्रत्या-
ख्यानं चापवादरूपाकारसहितं कर्तव्यम्, अन्यथा तु भङ्गः स्वात्-
स च दोषाय ; यदाहुः —

‘वियभंगे गुरुदोषो येवस्म वि पालना गुणकरी श्री ।

गुरुलाघवं च ज्ञेयं धम्मस्मि अश्री अ आगारा ॥१॥

ते च नमस्कारसहितादिषु यावन्तो भवन्ति तावन्त उपदे-
श्यन्ते । तत्र नमस्कारसहिते सुहूर्तमात्रकाले नमस्कारोच्चारणा-
वसाने प्रत्याख्याने हावाकारौ भवतः । आक्रियते विधीयते
प्रत्याख्यानभङ्गपरिहारार्थमित्याकारः प्रत्याख्यानापवादः । ननु
कालस्यानुकृतात् सकेतप्रत्याख्यानमेवेदम् । नैवम्, सहितशब्देन
सुहूर्तस्य विशेषणात् । अथ सुहूर्तशब्दो न श्रूयते, तत् कथं तस्य
विशेष्यत्वम् ? । उच्यते—अज्ञाप्रत्याख्यानमध्येऽस्य पाठात्, पौरुषी-
प्रत्याख्यानस्य वक्ष्यमाणत्वादवश्यं तदवगम् सुहूर्त एवावशिष्यते ।
अथ सुहूर्तद्वयादिकमपि कुतो न लभ्यते ? । उच्यते—अस्याकार-

(१) त्रुतभङ्गे गुरुदोषः स्लोकस्यापि पालना गुणकरी त्व ।

गुरुलाघवं च ज्ञेयं धर्मोत्थाकाराः ॥१॥

त्वादस्य । पौरुषा हि षडाकाराः, तदस्मिन् प्रत्याख्यान-
आकारद्वयवति स्वल्प एव कालोऽवशिष्यते । स च नमस्कारेण
सहितः, पूर्णेऽपि, काले नमस्कारपाठमन्तरेण प्रत्याख्यानस्यापूर्व-
माणत्वात्; सत्यपि नमस्कारपाठे मुहूर्तोभ्यन्तरे प्रत्याख्यानभङ्गात् ।
तत् सिद्धमेतत्—मुहूर्तमानकालं नमस्कारसहितं प्रत्याख्यान-
मिति । अथ प्रथम एव मुहूर्त इति कुतो लभ्यते ? । सूत्र-
प्रामाण्यात्, पौरुषीवत् । सूत्रं चेदम् :—

उग्राए सूरौ नमोकारसहित्रं पञ्चक्वाइ चउव्विहं पि आहारं
असणं पाणं खाइमं साइमं अणत्थणाभोगेणं सहसागारेणं वोसिरइ ।

व्याख्या—उक्तते सूरौ सूर्योद्गमादारभ्येत्यर्थः, नमस्कारेण परमे-
ष्ठिस्तवेन सहितं युक्तं नमस्कारसहितं प्रत्याख्याति, “सर्वे धातवः
करोत्यर्थेन व्याप्ताः” इतिन्यायाद् नमस्कारेण सहितं प्रत्याख्यानं
करोति । इदं गुरोरनुवादभङ्गा वचनम् । शिष्यस्तु ‘प्रत्याख्यामि’
इत्येतदाह । एवं ‘व्युत्सृजति’ इत्यत्रापि वाच्यम् । कथम् ? । चतु-
र्विधमिति, न पुनरेकविधादिकम्, आहारमभ्यवहार्यं ‘व्युत्सृजति’
इत्युत्तरेण योगः । इदं चतुर्विधाहारस्यैव भवतीति संप्रदायः,
रात्रिभोजनव्रततीरणप्रायत्वादस्य । अशनमित्याद्याहारचातुर्वि-
ध्यकीर्तनम् । अशनादय आहाराः पूर्वं व्याख्याताः । अत्र
नियमभङ्गभयादाकारावाह—अणत्थणाभोगेणं सहसागारेणं, अत्र
पञ्चम्यर्थं तृतीया, अन्यतानाभोगात्, सहसाकाराच्च ; एतौ वर्जयि-
त्वेत्यर्थः । तत्रानाभोगोऽत्यन्तविस्मृतिः । सहसाकारोऽतिप्रवृ-
त्तयोगानिवर्तनम् । व्युत्सृजति परिहरति ॥

क्रियमाणे किञ्चिदासनं चलति ततोऽन्यत्र प्रत्याख्यानम् । गुरु-
अद्भुद्भागेणं गुरोरभ्युत्थानार्हस्याचार्यस्य प्राप्नुयकस्य वाऽभ्युत्थानं
प्रतीत्यामनत्यजनं गुर्वभ्युत्थानं ततोऽन्यत्र । अभ्युत्थानं चावश्य-
कर्त्तव्यत्वाद् भुञ्जानेनापि कर्त्तव्यमिति न तत्र प्रत्याख्यानभङ्गः ।
पारिष्ठावणिआगारेणं परिष्ठापनं सर्वथा त्यजनं प्रयोजनमस्य
पारिष्ठापनिकमन्नं तदेवाकारः पारिष्ठापनिकाकारः, ततोऽन्यत्र ।
तत्र हि त्यज्यमाने बहुदोषसंभवात्, आश्रीयमाणे चागमिक-
न्यायेन गुणसंभवाच्च^१ गुर्वाज्ञया पुनर्भुञ्जानस्य न भङ्गः । वोसिरइ
इति, अनेकासनमगनाद्याहारं च परिहरति ॥

अथैकस्थानकम् । तत्र सप्ताकाराः । अत्र सूत्रम्—एकद्वाणं
पञ्चकलाइ इत्याद्येकाशनवत् । आकुञ्चनप्रसारणाकारवर्जमेकम-
द्वितीयं स्थानमङ्गविन्यासरूपं यत्र तदेकस्थानं प्रत्याख्यानम् ।
यद् यथा भोजनकालेऽङ्गीपाङ्गं स्थापितम्, तस्मिंस्तथास्थित एव
भोक्तव्यम् । मुखस्य पाणिशायक्यपरिहारत्वाच्चलनं न प्रतिपिद्यम् ।
आकुञ्चनप्रसारणाकारवर्जनं चैकाशनतो भेदज्ञापनार्थम्, अन्यथै-
कामनमेव स्यात् ॥

अथाचामास्तम् । तत्राष्टावाकाराः । अत्र सूत्रम् :—

आयं विलं पञ्चकलाइ अचल्यणाभोगेणं सहसागारेणं लोवाल्लेवेणं

(१) अ- न वर्जमम् ।

(२) अ- इ तस्य गु- ।

पाणं स्वादमं मादमं अन्नत्यागाभोगेणं महमागारेणं पारिष्ठाव-
णिद्यागारेणं महत्तरागारेणं मव्यममाहिवत्तियागारेणं वोसिरइ ।

सुरे उक्तं सूर्योक्तमादारभ्य, अनेन च भोजनानन्तरं प्रत्याख्यान-
नस्य निषेध इत्याह भक्तेन भोजनेनार्थः प्रयोजनं भक्तार्थः, न
भक्तार्थोऽभक्तार्थः, अथवा न विद्यते भक्तार्थोऽस्मिन् प्रत्याख्यान-
विशेषे सोऽभक्तार्थ उपवाम इत्यर्थः । आकाराः पूर्ववत् । नवरं
पारिष्ठापनिकाकारे विशेषः । यदि त्रिविधाहारस्य प्रत्याख्याति
तदा पारिष्ठापनिकं कल्पते, यदि तु चतुर्विधाहारस्य प्रत्याख्याति
पानकं च नास्ति तदा न कल्पते, पानकं तूहरितं कल्पते । वोसि-
रइ इति भक्तार्थमशनादि च व्युत्पृजति ॥

अथ पानकम् । तत्र पोरुपीपूर्वार्धिकाशनैकस्यानाचामा-
न्ताभक्तार्थप्रत्याख्यानेपूतमर्गतचतुर्विधाहारस्य प्रत्याख्यानं न्याय्यम् ।
यदि तु त्रिविधाहारस्य प्रत्याख्यानं करोति तदा पानकमाश्रित्य
पडाकारा भवन्ति, यत् सूत्रम् ;—

पाणस्य लेवाडेण वा अलेवाडेण वा अच्छेण वा बहुलेण वा
ससित्येण वा असित्येण वा वोसिरइ ।

इह 'अन्यत्र' इत्यस्यानुवृत्तेस्तृतीयायाः पञ्चम्यर्थत्वात् लेवाडेण
वेति कृतज्ञेपाट् वा पिच्छलत्वेन भाजनादीनामुपलेपकारकात्
खर्जूरदिपानकादन्यत्र तद् वर्जयित्वेत्यर्थः । त्रिविधाहारं
'व्युत्पृजति' इति योगः । वाशब्दोऽलेपकृतपानकापेक्षयाऽवर्जनीय-
त्वाविशेषद्योतनार्थः, अलेपकारिणेव लेपकारिणाप्युपवासादेर्न
भङ्ग इति भावः । एवमलेपकृताद् वाऽपिच्छलात् ; अच्छाद् वा

अद्याभियन्तप्रत्याख्यानम् । तच्च दण्डप्रमार्जनादिनियमरूपम् ।
तत्र चत्वार आकारा भवन्ति, यथा, अन्नत्यणाभोगेण सहमागारेण
सहत्तरागारेण सव्वसमाहिवत्तिआगारेण वोसिरइ । यदा
त्वप्रायरणाभिप्रेतं गृह्णाति तदा 'चोलपट्टगागारेण' इति पञ्चम
आकारी भवति, चोलपट्टकाकारादन्यत्रेत्यर्थः ॥

अथ विकृतिप्रत्याख्यानम् । तत्र नव, अष्टौ वाऽऽकाराः ;
यत् स्रवम्—

विगईओ पञ्चकणाइ अन्नत्यणाभोगेण सहमागारेण लेवालेवेण
गिहत्त्यमंसहेण उक्खित्तविवेगेण पडुअमक्खिएण पारिद्धावणि-
आगारेण सहत्तरागारेण सव्वसमाहिवत्तिआगारेण वोसिरइ ।

मनसो विकृतिहेतुत्वाद् विकृतयः, ताश्च दश, यदाहुः ;—

'लीरं दहि नवणीअं चयं तथा तैलमेव गुड मज्जं ।

महु मंसं चैव तथा ओगाहिसगं च विगईओ ॥ १ ॥

तत्र पञ्च लीराणि, गोमहिच्यजोद्वेलकासंवन्धमेदात् ।
दधि-नवनीत-घृतानि तु चतुर्भेदानि, उद्वीणां तदभावात् ।
तैलानि चत्वारि, तिलातमीलहामर्षपसंवन्धमेदात् । शेषतैलानि
तु न विकृतयः, लेपकृतानि तु भवन्ति । गुड इक्षुरसकायः । स
हिधा, पिण्डो द्रवश्च । मद्यं द्वेधा काष्ठ पिष्टोद्भवत्वात् । मधु त्रैधा,—
माद्विकम्, कौत्तिकं भ्रामरं च । मांसं त्रिविधम्, जल-स्थल-
खचरजन्तूद्भवत्वात् ; अथवा मांसं त्रिविधम्, चर्म-रुधिर-मांस-

(१) लीरं दधि नवनीतं घृतं तथा तैलमेव गुडो मद्यम् ।

मधु मांसं चैव तथाऽऽवगाहिसकं च विकृतयः ॥ १ ॥

विकृतिं त्यजतीत्यर्थः । इह च यासु विकृतिपूर्तिस्तविवेकः
भभवति तासु नवाकाराः, अन्यासु तु द्रवरूपास्वष्टौ ।

एतदर्थमवादिन्यौ गाथाः —

‘ष्टौ चेव नमुकारे आगारा कच पोरिमीए उ ।

मत्तेव य पुरिमहे एकामणगम्भि अहेव ॥ १ ॥

मत्तेगद्धानस्स उ अहेव य अंबिलम्भि आगारा ।

पंचेव अमत्तहे ण्ण्णणे चरिम चत्तारि ॥ २ ॥

पंच चउरो अभिगहे निव्विए अठु नव य आगारा ।

अप्पाउरणे पंच उ हवन्ति सेसेसु चत्तारि ॥ ३ ॥

ननु निर्विकृतिक एवाकाराभिधानाद् विकृतिपरिमाणप्रत्या-
ख्यानं कुत आकारा अवगम्यन्ते ? । उच्यते—निर्विकृतिकग्रहणे
विकृतिपरिमाणस्यापि संग्रहो भवति, त एव चाकारा भवन्ति ;
यथा—एकासनस्य पौरुष्याः पूर्वार्धस्यैव च सूत्रेऽभिधानेऽपि
द्वयासनकस्य सार्धपौरुष्या अपार्धस्य च प्रत्याख्यानमदुष्टम्, अप्र-
मादहरेः संभवात् । आकारा अप्येकासनादिसंबन्धिन एवान्ये-
ष्वपि न्याय्याः, आसनादिशब्दसाम्यात् चतुर्विधाहारपाठेऽपि

(१) हावेव नमुकारे आकारौ षट् च पौरुष्यां तु ।

सप्तैव च पूर्वार्धे एकामणनेऽष्टैव ॥ १ ॥

सप्तैकस्थानस्य त्वष्टैव चाधामास्ते आकाराः ।

पञ्चैवामकार्ये षट् पानके चरमे चत्वारः ॥ २ ॥

पञ्च चतुरोऽभिपद्ये निर्विकृतिकेऽष्ट नव आकाराः ।

अप्पाउरणे पञ्च तु भवन्ति शेषेषु चत्वारः ॥ ३ ॥

द्विविधत्रिविधाहारप्रत्याख्यानवत् । ननु द्वासनादीनि अभि-
ग्रहप्रत्याख्यानानि, ततस्तेषु चत्वार एवाकाराः प्राप्नुवन्ति ।
न, एकासनादिभिस्तुल्ययोगक्षेमत्वात् । अन्ये तु मन्यन्ते,—एवं हि
प्रत्याख्याने संख्या विगौर्येत । तत एकामनादीन्येव प्रत्या-
ख्यानानि, तदगत्तस्तु यावत्सहिष्णुस्तावत् पौरुष्यादिकं प्रत्या-
ख्याति, तदुपरि ग्रन्थिसहितादिकमिति । प्रत्याख्यानं च स्वर्ग-
नादिगुणोपेतं सुप्रत्याख्यानं भवति ;

यदाहुः—

‘फासिञ्चं पालियं चेव सोहिञ्चं तीरिञ्चं तथा ।

किहियमाराहियं चेव एरिसयम्मि पयइअब्बं ॥ १ ॥

तत्र स्पृष्टं प्रत्याख्यानकाले विधिना प्राप्तम् । १ । पालितं पुनः-
पुनरुपयोगप्रतिजागरणेन रक्षितम् । २ । शोभितं गुर्वादिप्रदत्त-
शेषभोजनासेवनेन । ३ । तीरितं पूर्णेऽपि कालावधौ किञ्चित्काला-
वस्थानेन । ४ । कीर्तितं भोजनवेलायाममुकं मया प्रत्याख्यात-
मधुना पूर्णं भोक्ष्य इत्युच्चारणेन । ५ । आराधितमेभिः प्रकारैः
संपूर्णैर्निष्ठां नीतमिति । ६ ।

प्रत्याख्यानस्य चानन्तर्येण पारम्पर्येण च फलमिदम् ;—

‘पञ्चकवाणम्मि कए आसवदाराइं हुंति पिहिआइं ।

आसवदारपिहाणे तण्हावुच्छेअणं होइ ॥ १ ॥

(१) स्पृष्टं पालितं चापि शोभितं तीरितं तथा ।

कीर्तितमाराधितं चैवेदगे प्रयतितव्यम् ॥ १ ॥

(२) प्रत्याख्याने कृते व्याख्यानद्वाराणि भवन्ति पिहितानि ।

व्याख्यानद्वारापिधाने तद्व्याख्यानद्वारेण भवति ॥ २ ॥

तण्हावुच्छेएण य अउलीवसमो भवे मणुस्साणं ।

अउलीवसमेण पुणो पच्चक्खाणं हवइ सुद्धं ॥ २ ॥

तत्तो चरित्तधम्मो कम्मविवेगो अपुव्वकरणं च ।

तत्तो केवलणाणं सासयसोक्खो तन्नो मोक्खो ॥ ३ ॥

न चावश्यकर्तव्यमावश्यकं चैत्यवन्दनाद्येव यावकस्य, न पङ्-
विधमिति तत्तुं युक्तम्,

समणेण सावएण य अवस्सकायव्वयं हवइ जम्हा ।

अंतो अहो निसिस्स य तम्हा आवस्सयं नाम ॥ १ ॥

इत्यागमे यावकं प्रत्यावश्यकस्योक्तत्वात् । न चात्र चैत्यवन्द-
नाद्येवावश्यकं वक्तुमुचितम्, 'अंतो अहो निसिस्स य' इति काल-
हयाभिधानात्, चैत्यवन्दनस्य च त्रैकालिकत्वेनोक्तत्वात् । अनु-
योगद्वारेष्वपि 'जणं समणो वा समणी वा सावए वा साविया
वा तच्चित्ते तम्मणि तल्लेसे तदट्ठीवउत्ते तदप्पियकरणे तव्भावणा-
भाविण उभयोक्कालं आवस्सयं करइ, से तं लोउत्तरिअं भावा-

(१) तण्हावुच्छेदेन चातुलीपगमो भवेद् मनुष्याणाम् ।

अतुलीपगमेन पुनः प्रत्याख्यानं भवति शुद्धम् ॥ २ ॥

ततश्चरित्तधर्मः कर्मविपाकोऽपूर्वकरणं च ।

ततः केवलज्ञानं शाश्वतसौख्यस्ततो मोक्षः ॥ ३ ॥

(२) अमणेन आपकेण चावश्यकर्तव्यकं भवति यस्मात् ।

अन्तेऽहो निगद्य तस्मादावश्यकं नाम ॥ १ ॥

(२) यत् अमणो वा अमणी वा आपको वा आविका वा तच्चित्तस्तम्भनास्ते-
त्यस्तदर्थोपयुक्तदर्पितकरणस्तद्भाषनाभावित उभयकालमावश्यकं कुर्यात्, तन्नो-
कोत्तरं भावावश्यकम् ।

वस्तुयं इति वचनात् आवकस्याप्यावश्यकमुक्तमेव । ततः कृत-
 षड्विधावश्यककर्मा स्वाध्यायम्, अणुव्रतविध्यादेः पञ्चनमस्कारस्य
 वा परिवर्तनं कुर्यात् ; अथवा, स्वाध्यायं पञ्चविधं वाचना-प्रश्न-
 परिवर्तना-ऽनुप्रेक्षा-धर्मकथारूपं कुर्यात् । यस्तु साधूपाय्यमा-
 गन्तुमशक्तो राजादिर्वा महर्षिको वा बह्वपायः स खगृह एवा-
 वश्यकं स्वाध्यायं च करोति । उत्तममित्युत्तमनिर्जराहेतुम्,
 यदाह ;—

‘वारसविहस्मि वि तवे सविभंतरबाहिरे कुसलदिष्टे ।

नवि अत्यि नवि अ होही सज्भायसमं तवोकम् ॥ १ ॥

तथा,

‘सज्भाएण पसत्यं भाणं जाणइ अ सब्बपरमत्थं ।

सज्भाए वटंतो खणे खणे जाइ वेरगं ॥ १ ॥

इत्यादि ॥ १३० ॥

न्याय्ये काले ततो देवगुरुस्मृतिपवित्रितः ।

निद्रामल्पामुपासीत प्रायेणाब्रह्मवर्जकः ॥ १३१ ॥

न्याय्यो न्यायादनपेतः कालः, स च रात्रेः प्रथमयामोऽर्धरात्रं
 वा शरीरमात्म्येन, तत इति स्वाध्यायकरणानन्तरं, निद्रामल्पा-
 मुपासीतिति क्रिया । कथम्भूतः सन् ? देवगुरुस्मृतिपवित्रितः—

(१) हादगविधेऽपि तपमि साभ्यनरयाह्ये कृशलदिष्टे ।

नाप्यस्ति नापि च भविष्यति स्वाध्यायममं तपःकर्म ॥ १ ॥

(२) स्वाध्यायेन प्रगल्भं ध्यानं जानाति च सर्वपरमार्थम् ।

स्वाध्याये वर्त्तमानः जगणे जगणे याति वैराग्यम् ॥ १ ॥

देवा अर्चयन्तः, नरणां भर्माचार्याः, तेषां स्मृतिर्मेनस्यारोपणं
तथा परिचितो निर्मलोभूतात्मा । उपलक्षणं चेतश्चतुःशरणगमन-
सुखमगतां सुललानमोदना-पञ्चनमस्कारस्मरणप्रभृतीनाम् । न
चित्तस्मरणमन्तरणं पवित्रता भवति । तत्र देवस्मृतिः—“नमो
योगेश्वराय सर्वभूतानां तिलोक्तपूज्याय जगद्दिश्वत्सुवादिन” इत्यादि ।
शुद्धस्मृतिश्च—“धन्यास्मै यान्न-नगर-जनपटादयो येषु मदीया
भर्माचार्या विहरन्ति ।” निद्रामन्यामिति । निद्रामिति विगेष्यम्,
अन्यामिति विगेषणम् । विगेषणस्य चात्र विधिः, “मविगे-
पणे हि विधि-निषेधो विगेषणमुपमक्रामतः” इति न्यायात् ।
निद्रामिति च विगेष्यमिति न तत्र विधिः, दर्शनापरणीयकर्मो-
दयेन निद्रायाः स्वतः सिद्धत्वात्, ‘अप्राप्ते हि शास्त्रमर्धवत्’ इत्युक्त-
प्रायम् । अत्रापि संधेयं तद् वर्जयति अत्रापि वर्जकः, प्रायेणेति
वाच्येन, गृहस्यत्वादस्य ॥ १३१ ॥

पुनश्च—

निद्राच्छेदे योपिदङ्गसतत्त्वं परिचिन्तयेत् ।

स्थूलभद्रादिसाधूनां तन्निवृत्तिं परामृशन् ॥ १३२ ॥

परिणतायां रात्रौ निद्रायाच्छेदे सति योपिदङ्गानां स्त्री-
शरीराणां सतत्त्वं स्वरूपं परित्यज्यते । किं कुर्वन् ? स्थूल-

भद्रादीनां साधूनां तन्निवृत्तिं योषिदङ्गनिवृत्तिं परामृश्य
अनुस्मरन् ।

स्थूलभद्रचरितं संप्रदायगम्यम् । स चायम् ;—

अस्ति सौधप्रभाजालधूपधूमैर्निरन्तरैः ।

जितगङ्गाकजासङ्गं पाटलीपुत्रपत्तनम् ॥ १ ॥

तत्र त्रिखण्डपृथिवीपतिः पतिरिव श्रियः ।

मसुखातद्विपत्कन्दो नन्दो नामाभवद् नृपः ॥ २ ॥

विसंकटः श्रियां वासोऽसंकटः शकटो धियाम् ।

शकटाल इति तस्य बभूवामात्यपुङ्गवः ॥ ३ ॥

तस्याभूज्ज्येष्ठतनयो विनयादिगुणास्पदम् ।

अस्थूलधीः स्थूलभद्रो भद्राकारनिशाकरः ॥ ४ ॥

भक्तिनिष्ठः कनिष्ठोऽस्य शीथकोऽजनि नन्दनः ।

नन्दराड्छदयामन्दानन्दगोर्गोर्षचन्दनः ॥ ५ ॥

बभूव तत्र कोशति वेण्या रूपश्रियोर्वर्गो ।

यगाकृतज्ञगणेशोभृजीयनोपधिः ॥ ६ ॥

भृञ्जानो विविधान् भागान् स्थूलभद्रो दिवानिगम् ।

दयामायमय तस्या दादगायानि तन्नाताः ॥ ७ ॥

श्रीशङ्करस्यैव तस्य भृद् भृग्विश्वभ्राजन्म ।

दिनेत्यस्यैव हृदय नन्दस्य पृथिवीपतेः ॥ ८ ॥

तत्र तस्यैव परकीयनाम द्विजयशायिनीः ।

चनेन तस्यैव देवाकल्याणां शिरोमणिः ॥ ९ ॥

स्वयंकृतेर्नवनवैरष्टोत्तरशतेन सः ।

वृत्तैः प्रहत्तोऽनुदिनं नृपावलगने सुधीः ॥ १० ॥

मिथ्यादृगिति तं मन्त्री प्रशशंस न जातुचित् ।

तुष्टोऽप्यस्मै तुष्टिदानं न ददौ नृपतिस्ततः ॥ ११ ॥

ज्ञात्वा वररुचिस्तत्र दानाप्रापणकारणम् ।

भाराधयितुमारम्भे गृहिणीं तस्य मन्त्रिणः ॥ १२ ॥

संतुष्टया तयाऽन्येद्युः कार्यं पृष्टोऽब्रवीदिदम् ।

राज्ञः पुरस्ताद् मत्काव्यं तव भर्ता प्रशंसतु ॥ १३ ॥

तया तदुपरोधेन तद्विजप्तोऽवदत् पतिः ।

मिथ्यादृष्टेरमुष्याहं प्रशंसामि कथं वचः ? ॥ १४ ॥

तयोक्तः साग्रहं मन्त्री तत् तया प्रत्यपद्यत ।

अन्धस्त्रीबालमूर्खाणामाग्रहो बलवान् खलु ॥ १५ ॥

राज्ञः पुरस्तात् पठतः काव्यं वररुचेस्ततः ।

अहो ! सुभाषितमिति वर्णयामास मन्त्रिराद् ॥ १६ ॥

दीनारगतमष्टायं ततोऽस्मै नृपतिर्ददौ ।

राजमान्यस्य वाचापि जीष्यते ह्यनुकूलया ॥ १७ ॥

दीनाराष्टोत्तरशते दीयमाने दिने दिने ।

किमेतद् दीयत इति भूषं मन्त्री व्यजिज्ञपत् ? ॥ १८ ॥

अथोचे नृपतिर्मन्त्रिन् ! दद्वोऽस्मै त्वत्प्रशंसया ।

वयं यदि स्वयं दद्वो दद्वः किं न पुरा ततः ? ॥ १९ ॥

मन्त्राप्युचे मया देव ! प्रशंसा नास्य निर्ममे ।

काव्यानि परकीयानि प्रशशंस तदा त्वहम् ॥ २० ॥

दृष्टं गच्छति सत्त्वं तत्र प्रातर्घोनामर्दं स्वयम् ।
 दृष्ट्वाही भक्तिना राज्ञी नक्षत्रा मन्त्रप्रदातः ॥ ३१ ॥
 दृष्ट्वा शिवा जगः भागं प्रेषितस्तत्र भक्तिना ।
 मरुतश्चानिलोऽप्युष्माणं प्रक्षीयान्पलक्षितः ॥ ३२ ॥
 तदा वररक्षिस्त्वा तद्वं मन्त्राकिनोजले ।
 दीनारथान्तरगतश्चन्द्रिं न्यस्य गगो मूर्धं ॥ ३३ ॥
 तर्जानितमिवादाय दीनारथन्निर्मथ त् ।
 चरः समर्पयामास प्रज्वालं वरमन्त्रिणं ॥ ३४ ॥
 अथ गुणाश्चदीनारथन्निर्मन्त्रं निगन्तव्ये ।
 गगो राज्ञा समं गङ्गाभागाद् वररक्षिस्तादा ॥ ३५ ॥
 दृष्ट्वाकामं कृपं दृष्ट्वापूजमानो भविस्मरम् ।
 स्तोतुं प्रवहन् गङ्गां मूर्धो वररक्षिस्तातः ॥ ३६ ॥
 गुल्लन्तेऽपानयद् यन्त्रं यदा वररक्षिः पदा ।
 दीनारथन्त्रिकापला नापतत् पाणिकोटरे ॥ ३७ ॥
 द्रव्यं सोऽन्वेपयामास पाणिना तज्जले ततः ।
 तस्यावपश्यंस्फूर्णीको धूर्तो हृष्टो हि मौनभाक् ॥ ३८ ॥
 दृष्ट्वा च महामात्यः किं ते दत्ते न जाह्नवी ।
 न्यामोक्तमपि द्रव्यमन्वेपयसि यद् मुहुः ? ॥ ३९ ॥
 उपलक्ष्य गृह्णाणदं निजद्रव्यमिति ब्रुषन् ।
 सोऽप्ययामास दीनारथन्त्रिं वररक्षेः करं ॥ ४० ॥

दीनारयन्त्रिना त्रिगोत्रपिहृद्गुणितेव सः ।

दत्ताभ्यामाद्याभ्याम मरणादपि दुष्महात् ॥ ४१ ॥

विशारयितुं लोक्त मायमत द्विपलम् ।

इयं पातः पुनर्गृह्णातीत्युचे सविती नृपम ॥ ४२ ॥

भातु ज्ञातमिदं कश्चिन्नानपन् मन्त्रिपुङ्गव ।

विशारयन्तपन्ः स्ववेश्यामातु मञ्जीपतिः ॥ ४३ ॥

यामयन्तो वरकविः पतिकारं विचिन्तयन् ।

गुह्यवृत्तये सवित्रयापृच्छत्तटिकादिकम् ॥ ४४ ॥

दत्ताभ्यामभ्यामाभ्याम कार्त्तिकम् सवित्रयेज्जटः ।

नरविः नयकादाह भोक्तारं मन्त्रिचमनि ॥ ४५ ॥

मन्त्रिचमनिः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः ।

मन्त्रिचमनिः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः ॥ ४६ ॥

मन्त्रिचमनिः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः ।

मन्त्रिचमनिः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः ॥ ४७ ॥

मन्त्रिचमनिः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः ।

मन्त्रिचमनिः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः ॥ ४८ ॥

मन्त्रिचमनिः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः ।

मन्त्रिचमनिः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः ॥ ४९ ॥

मन्त्रिचमनिः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः ।

मन्त्रिचमनिः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः ॥ ५० ॥

मन्त्रिचमनिः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः ।

मन्त्रिचमनिः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः ॥ ५१ ॥

ततश्च सेवायमरं मन्त्रिणः समुपेयुषः ।

प्रणामं कुर्वतो राजा कोपात् तस्यो पराङ्मुखः ॥ ५२ ॥

तद्वाचशोऽथ वंश्मत्यामात्यः श्रीयकमब्रवीत् ।

राज्ञोऽस्मि ज्ञापितः केनाप्यभक्तो विद्विषन्निव ॥ ५३ ॥

अमावकस्मादस्माकं कुलजय उपस्थितः ।

रक्ष्यते, वत्स ! कुरुष्व यदादेशमिमं मम ॥ ५४ ॥

नमयामि यदा राज्ञे शिरस्क्रिन्द्यास्तदासिना ।

अभक्तः स्वामिनो वध्यः पितापीति वदेस्ततः ॥ ५५ ॥

जरसापि यियामौ मय्येवं याते परासुताम् ।

त्वं मष्कुलगृहस्तम्भो नन्दिष्यसि चिरं ततः ॥ ५६ ॥

श्रीयकोऽपि रुदन्नेवमवदद् गद्गदस्वरम् ।

तात ! घोरमिदं कर्म खपचोऽपि करोति किम् ? ॥ ५७ ॥

अमात्योऽप्यब्रवीदेवमेवं कुर्वन् विचारणाम् ।

मनोरथान् पूरयसे वैरिणामेव केवलम् ॥ ५८ ॥

राजा यम इवोद्दण्डः सकुटुम्बं न हन्ति माम् ।

यावत्, तावन्ममैकस्य क्षयाद् रक्तं कुटुम्बकम् ॥ ५९ ॥

मुखे विषं तालपुटं न्यस्य नंस्यामि भूपतिम् ।

शिरः परासोर्मे क्रिन्द्याः पितृहत्या न ते ततः ॥ ६० ॥

पित्रैवं बोधितस्तत् स प्रतिपेदे चकार च ।

शुभोदकाय धीमन्तः कुर्वन्त्यापातदारुणम् ॥ ६१ ॥

भवता किमिदं वत्स ! विदधे कर्म दुष्करम् ।

ससंभ्रममिति प्रोक्तो नृपेण श्रीयकोऽवदत् ॥ ६२ ॥

यदैव स्वामिना ज्ञातो द्रोह्यं निहतस्तदा ।
 भर्तृचित्तानुसारेण भृत्यानां हि प्रवर्तनम् ॥ ६३ ॥
 भृत्यानां युज्यते दोषे स्वयं ज्ञाते विचारणा ।
 स्वामिज्ञाते प्रतीकारो युज्यते न विचारणा ॥ ६४ ॥
 क्षतीर्ध्वदेहिकं नन्दस्ततः श्रीयकमब्रवीत् ।
 सर्वव्यापारसहिता मुद्रेयं गृह्यतामिति ॥ ६५ ॥
 अथ विज्ञपयामास प्रणम्य श्रीयको नृपम् ।
 स्थूलभद्राभिधानोऽस्ति पितृतुल्यो ममाग्रजः ॥ ६६ ॥
 पितृप्रसादाद् निर्वाधं कीर्त्यायास्तु निकेतने ।
 भोगानुपभुञ्जानस्य तस्याब्दा द्वादशागमन् ॥ ६७ ॥
 ग्राह्याय स्थूलभद्रस्तमर्धं भूभुजोदितः ।
 पर्यालोच्यासुमादेशं करिष्यामीत्यभाषत ॥ ६८ ॥
 अद्यैवालोचयेत्युक्तः स्थूलभद्रो महीभुजा ।
 अगोकवनिक्कां गत्वा विममर्शेति चेतसा ॥ ६९ ॥
 गयनं भोजनं स्नानं यज्ञान्यत् सुखसाधनम् ।
 कालेऽपि नानुभूयन्ते रोगैरिव नियोगिभिः ॥ ७० ॥
 नियोगिनां स्यान्वराद्रचिन्ताय्यग्रे च चेतसि ।
 प्रेयसीना नावकागः 'पूर्णकृष्णेऽश्वमामिव ॥ ७१ ॥
 लज्जा सर्वमपि स्वार्थं राज्ञोऽर्थं कुर्यातामपि ।
 उपद्रवन्ति विपुला उददानामिव दिक्काः ॥ ७२ ॥

यथा स्वदेहद्रविणव्ययेनापि प्रयत्यते ।

राजार्थे, तद्वदात्मार्ये यत्यते किं न धीमता ? ॥ ७३ ॥

विमृश्यैवं व्यधात् केशोत्पाटनं पञ्चमुष्टि सः ।

रत्नकम्बलदशाभी रजोहरणमप्यथ ॥ ७४ ॥

ततश्च स महासत्त्वो गत्वा सदसि पार्थिवम् ।

आलोचितमिदं धर्मलाभः स्तादित्यवोचत ॥ ७५ ॥

ततः स राजसदनाद् गुहाया इव केसरी ।

निःससार महासारः संसारकरिरोपणः ॥ ७६ ॥

किमेष कपटं कृत्वा यायाद् वेष्ट्यागृहं पुनः ।

इत्यप्रत्ययतः क्ष्मापो गवाक्षेण निरैक्षत ॥ ७७ ॥

प्रदेशे श्वदुर्गन्धेऽप्यविकूणितनासिकम् ।

यान्तं दृष्ट्वा स्थूलभद्रं नरेन्द्रोऽधूनयच्छिरः ॥ ७८ ॥

भगवान् वीतरागोऽसावस्मिन् धिग् मे कुचिन्तितम् ।

इत्यात्मानं निनिन्दोच्चैर्नन्दस्तमभिनन्दयन् ॥ ७९ ॥

स्थूलभद्रोऽपि गत्वा श्रीसंभूतिविजयान्तिके ।

दीक्षां सामायिकोच्चारपूर्विकां प्रत्यपद्यत ॥ ८० ॥

गृहीत्वा श्रीयकं दीप्तिं ततो नन्दः सगौरवम् ।

मुद्राधिकारे निःशेषव्यापारसहिते न्यधात् ॥ ८१ ॥

चकार श्रीयको राज्यचिन्तामवहितः सदा ।

साक्षादिव शकटालः प्रकृष्टनयपाटवात् ॥ ८२ ॥

स नित्यमपि कोशया विनीतः सदने ययौ ।

स्नेहाद् भ्रातृस्त्रिपयादि कुलीनैर्वहु मन्यते ॥ ८३ ॥

स्थूलभद्रवियोगार्ता श्रीयकं प्रेक्ष्य साऽरुदत् ।
 इष्टे दृष्टे हि दुःखार्ता न दुःखं धर्तुमीशते ॥ ८४ ॥
 ततस्तां श्रीयकोऽवोचदार्ये ! किं कुर्महे वयम् ।
 असौ वररुचिः पापोऽघातयज्जनकं हि नः ॥ ८५ ॥
 अकाण्डोत्थितवज्जाग्निप्रदीपनसहोदरम् ।
 स्थूलभद्रवियोगं च भवत्या अकरोदयम् ॥ ८६ ॥
 त्वज्जाम्यामुपकोशायां यावद् रक्तोऽस्यसौ खलः ।
 तावत् प्रतिक्रियां काञ्चित् विचिन्तय मनस्विनि ! ॥ ८७ ॥
 तदादिशोपकोशां यत् प्रतार्य कथमप्यसौ ।
 विधीयतां वररुचिर्मद्यपानरुचिस्त्वया ॥ ८८ ॥
 प्रेयोवियोजनाद् वैराद् दाक्षिण्याद् देवरस्य च ।
 तत् प्रतिज्ञाय सा सद्योऽप्युपकोशां समादिशत् ॥ ८९ ॥
 कोशायाय निदेशेनोपकाशा तं तथा व्यधात् ।
 यथा पर्षा सुरामेष स्तौवगैः क्रियते न किम् ? ॥ ९० ॥
 सुरापानं वररुचिः स्वैरं भट्टोऽय कारितः ।
 उपकोशेति कोशार्थं गगंसाथ निगात्यथे ॥ ९१ ॥
 अथ कोशाम्बुजात् सर्वं शय्याय श्रीयकोऽपि तत् ।
 मेने न पिबेद्वैरस्य विहितं प्रतिपातनम् ॥ ९२ ॥
 गच्छान्ममभ्रासाव्याव्यायात् प्रभृति मोऽप्यभूत् ।
 अदा वररुचिर्भूयमेवायमरतत्परः ॥ ९३ ॥
 स प्रवृत्तः राजकुले मेवाकान्तिं समापतत् ।
 अहं न राजकुलेषु सातोऽवमदृशत् ॥ ९४ ॥

एतादा नन्दमायुः सन्निगुणसारणविह्वलः ।
 सदाभिः श्रीयकामालं जगदीयं भगवदम् ॥ ८५ ॥
 सक्तिमान् सक्तिमान् नित्यं शकटानो मद्यामतिः ।
 अभयं मे मद्यामालः शक्येषु हृदयतिः ॥ ८६ ॥
 पदमेष विपन्नोऽसौ देवादन्यथासि किम् ? ।
 मने शून्यमिषाम्यानमत्तं तेन चिन्तात्मनः ॥ ८७ ॥
 एवाच श्रीयकोऽप्ययं किं देवेन विदधति ।
 इदं परकृषिः सर्वं पापं व्यधितमनसः ॥ ८८ ॥
 सत्यमेष सुरां भद्रः प्रियतीति नृपोदितः ।
 श्योऽमुं दर्शयिष्यामीति श्रीयकः प्रत्ययोचत ॥ ८९ ॥
 श्रीयकस्तु दित्तयेऽङ्गि सर्वपामोयुषां मदः ।
 स्वपुंसां शित्तितेनाश्रयं पद्ममैकमार्षयत् ॥ ९० ॥
 तत्कालं सदृशफलरसभावनयाऽद्वितम् ।
 दुरात्मनो यरुचेरपयामास पङ्कजम् ॥ १ ॥
 कुतस्त्यमद्भुतामोदमिदमित्यभिवर्णिनः ।
 घ्रातुं राजादयो निन्दुर्नामाग्रे स्वं स्वमभ्युजम् ॥ २ ॥
 सोऽपि भद्रोऽनयद् घ्रातुं घ्राणाग्रे पङ्कजं निजम् ।
 चन्द्रहामसुरां मदो रात्रिपीतां ततोऽवमत् ॥ ३ ॥
 धिगमुं मीधुपं ब्रह्मवन्धुं बन्धवधोचितम् ।
 सर्वरित्याक्रुशमानो निर्ययी सदमोऽथ सः ॥ ४ ॥
 ब्राह्मणा याचितास्तेन प्रायश्चित्तमचीकथन् ।
 तापितवपुणः पानं सुरापाणाघघातकम् ॥ ५ ॥

सकृन्मार्गः प्रकृत्यामी रक्षास्तथा दयोक्तृणा ।

तत्तन्मात्रेण विधुरीऽद्यागादिति विचिन्त्य मा ॥ १० ॥

एवाह स्वागतं स्वामिन । मयादिनं करोमि किम् ? ।

यपुर्धनं परिजनः सर्वमेतत् तर्जयति ॥ १८ ॥

अतुर्मासीं यमलं मे चित्तनानेयमर्घ्यताम् ।

इत्युषे स्मृन्मर्द्रीऽपि मा तृचे वृज्जतामिति ॥ १८ ॥

तथा च तस्यां प्रयुक्तीकृतायां भगवानपि ।

कायस्थानेऽदिनद् धर्म इव स्वयन्वक्तया ॥ २० ॥

अथ मा यद्दुस्माचारभोजनानन्तरं मुनेः ।

विशेषकृतशृङ्गारा लोभाय समुपाययो ॥ २१ ॥

सौपविष्टा पुरस्तस्याकृष्टा कापिदिवामराः ।

चतुरं रचयामास द्वावभाषादिकं मुहुः ॥ २२ ॥

करणानुभवक्रीडोदात्तानि सरतानि च ।

तानि तानि प्राक्तनानि स्मारयामास साऽमकृत् ॥ २३ ॥

यद् यत् लोभाय विदधे तथा तत्र महामुनी ।

तत् तद् मुधाऽभवद् यद् यद् वञ्चे नखविलेखनम् ॥ २४ ॥

प्रतिवामरमप्येवं तत्लोभाय चकार सा ।

जगाम स तु न लोभं मनागपि महामनाः ॥ २५ ॥

तयोपसर्गकारिण्या प्रत्युतास्य महामुनेः ।

आदीप्यत ध्यानवक्त्रिर्मेघवक्त्रिर्वाभसा ॥ २६ ॥

त्वयि पूर्वमिवाज्ञानाद् रन्तुकामां धिगीश ! माम् ।

आत्मानमिति निन्दन्ती साऽपतत् तस्य पादयोः ॥ २७ ॥

कोशावेश्यागृहे नित्यं षड्रसाहारभोजनः ।

भगवन् ! समवस्थास्ये चतुर्मासीमिमामहम् ॥ ३८ ॥

स्थूलभद्रेण मात्सर्यादेतदङ्गीकरोत्ययम् ।

विचार्येत्युपयोगेन ज्ञात्वा च गुरुरादिशत् ॥ ३९ ॥

वत्स ! माभिग्रहं कार्पीरितिदुष्करदुष्करम् ।

स्थूलभद्रः क्षमः कर्तुमद्रिराज इव स्थिरः ॥ ४० ॥

न हि मे दुष्करोऽप्येष कथं दुष्करदुष्करः ? ।

तदवश्यं करिष्यामीत्युवाच स मुनिर्गुरुम् ॥ ४१ ॥

गुरुरुच्येऽमुना भावौ भ्रंगः प्राक्तपसोऽपि ते ।

आरोपितोऽतिभारो हि गात्रभङ्गाय जायते ॥ ४२ ॥

गुरोर्वचोऽवमन्याथ वीरं मन्यो मुनिः स तु ।

उन्मीनकेतनं प्राप कोशायास्तु निकेतनम् ॥ ४३ ॥

स्थूलभद्रस्पर्धवेहायाति मन्ये तपस्त्रासी ।

भवे पतन् रक्षणीय इत्युत्थाय ननाम सा ॥ ४४ ॥

वसत्ये याचितां तेन मुनिना चित्रशालिकाम् ।

कोशा समर्पयामास स मुनिस्तत्र चाविशत् ॥ ४५ ॥

तं भुक्तषड्रसाहारं मध्याह्नेऽथ परीक्षितम् ।

कोशापि तत्र लावण्यकोशभूता समाययौ ॥ ४६ ॥

चुत्तोभ स मुनिर्मधु पङ्कजाक्षीमुदीक्ष्य ताम् ।

स्त्री तादृग् भोजनं तादृग् विकाराय न किं भवेत् ? ॥ ४७ ॥

स्मरार्त्ता याचमानं तं कोशाप्येवमवीचत ।

वयं हि भगवन् ! वैश्या वश्याः स्मो धनदानतः ॥ ४८ ॥

स मुनिर्व्याजहाराथ प्रसीद मृगलोचने ! ।

अस्मासु भवति द्रव्यं किं तैलं वालुकास्त्रिव ? ॥ ४९ ॥

नेपालभूपोऽपूर्वस्मै साधवे रत्नकम्बलम् ।

दत्ते तमानयेत्यूचे सा निर्वेदयितुं मुनिम् ॥ ५० ॥

ततश्चाल नेपालं प्रत्यकालेऽपि बालवत् ।

पङ्क्तिनायामिलायां स निजव्रत इव खलन् ॥ ५१ ॥

तत्र गत्वा महीपालाद् रत्नकम्बलमाप्य च ।

स मुनिर्वलितो वर्त्मन्यासंस्तत्र च दस्यवः ॥ ५२ ॥

आयाति लक्षमित्याख्यद् दस्यूनां शकुनस्ततः ।

किमायातीत्यष्टच्छ दस्युराङ् द्रुस्थितं नरम् ॥ ५३ ॥

आगच्छन् भिक्षुरेकोऽस्ति न कश्चित् तादृशोऽपरः ।

इत्यशंसद् द्रुमारूढश्चौरसेनापतेः स तु ॥ ५४ ॥

साधुस्तत्राय संप्राप्तस्तैर्विधृत्य निरूपितः ।

कमप्यर्थमपश्यद्भिर्मुमुचे च मलिस्तुचेः ॥ ५५ ॥

एतल्लक्षं प्रयातीति व्याहरच्छकुनः पुनः ।

मुनिं चौरपतिः प्रोचे सत्यं ब्रूहि किमस्ति ते ? ॥ ५६ ॥

वेश्याकृतेऽस्य वंशस्यान्तः क्षिप्तो रत्नकम्बलः ।

अस्तीत्युक्ते मुनिश्चौरराजेन मुमुचेऽथ सः ॥ ५७ ॥

स समागत्य कीशायै प्रददौ रत्नकम्बलम् ।

चिन्तेप सा गृहस्त्रोतःपङ्के निःशङ्कमेव तम् ॥ ५८ ॥

अजल्पद् मुनिरप्येवं न्यक्षेप्यशुचिकर्दमे ।

महामूढो ह्यसौ रत्नकम्बलः कम्बुकण्ठ ! किम् ? ॥ ५९ ॥

एष कोशाप्युपायं कथ्यन् नृद ! शोचमि ।
 गृहरक्षसं मन्त्रं धतन्तं खं न शोचमि ॥ ६० ॥
 तत् अत्या जातमंगो मुनिस्तामित्यवोचत ।
 कोपितोऽग्नित्वया माधु ममागात् माधु रक्षितः ॥ ६१ ॥
 अधान्तर्वाचनभयान्मृगूनयितुमात्मनः ।
 यास्यामि शुकपादान्तं धर्मलाभस्तपानघे ! ॥ ६२ ॥
 कोशापि तमुवाचैवं मिथ्या मे दुष्कृतं त्वयि ।
 ब्रह्मव्रतस्यार्थं मया यदमि खेदितः ॥ ६३ ॥
 आशातनयं सुसाकं बाधतेतीमया कृता ।
 एतन्त्या सा शुकवचः त्रयध्वं यात मत्वरम् ॥ ६४ ॥
 दृष्टामीति भणित्वा च गुपन्तिकमुपेत्य सः ।
 गृहीत्वान्मोचनां तीक्ष्णमाचचार पुनस्तपः ॥ ६५ ॥
 राज्ञा प्रदत्ता कोशापि तुष्टेन रथिनेऽन्यदा ।
 राजायतेति शिष्याय विना रागेण सा तु तम् ॥ ६६ ॥
 रथूलभद्रं विना नान्यः पुमान् कोऽपीत्यहर्निशम् ।
 सा तस्य रथिनोऽभ्यर्णे वर्णयामास वर्णिनी ॥ ६७ ॥
 रथी गत्वा गृहोद्याने पर्यङ्गे च निषद्य सः ।
 तस्मिनोरप्लनायेति स्वविज्ञानमदर्शयत् ॥ ६८ ॥
 माकन्दलुम्बीं वाणिन विव्याध तमपीयुणा ।
 पुष्टेऽन्येन तमप्यन्येनेत्याहस्तं शराख्यभूत् ॥ ६९ ॥
 हन्तं ह्रित्वा क्षुरप्रेण वाणयेणिमुखस्थिताम् ।
 लुम्बीं स्वपाणिनाऽऽकृष्यासीनस्तस्यै स आर्पयत् ॥ ७० ॥

इदानीं मम विज्ञानं पश्येत्यालस्य मापि हि ।
 व्यधत्त सार्षपं राशिं तस्योपरि ननर्त च ॥ ७१ ॥
 सूचीं क्षिप्वा तत्र रागौ पुष्पपत्रैः पिधाय ताम् ।
 सा ननर्त च नो सूच्या विद्धा रागिय न क्षतः ॥ ७२ ॥
 ततः स ऊचे तुष्टोऽस्मि दुष्करिणासुना तव ।
 याचस्व यद् ममायत्तं ददामि तदहं ध्रुवम् ॥ ७३ ॥
 सोवाच किं मयाऽकारि दुष्करं येन रञ्जितः ।
 इदमप्यधिकं चास्मात् किमभ्यासेन दुष्करम् ? ॥ ७४ ॥
 किञ्चाम्रलुम्बीच्छेदोऽयं नृत्यं चेदं न दुष्करम् ।
 अशिक्षितं स्थूलभद्रो यच्चक्रे तत्तु दुष्करम् ॥ ७५ ॥
 हादशाब्दानि बुभुजे भोगान् यत्र समं मया ।
 तत्रैव चित्रशालायां तस्थौ सोऽखण्डितव्रतः ॥ ७६ ॥
 दुग्धं नकुलसंचारादिव स्त्रीणां प्रचारतः ।
 योगिनां दूष्यते चेतः स्थूलभद्रमुनिं विना ॥ ७७ ॥
 दिनमेकमपि स्थातुं कोऽलं स्त्रीसंनिधौ तथा ? ।
 चतुर्मासीं यथा तस्थौ स्थूलभद्रोऽक्षतव्रतः ॥ ७८ ॥
 आहारः षड्रसश्चित्तशालावासोऽङ्गनान्तिके ।
 अथेकं व्रतलोपायान्यस्य लोहतनोरपि ॥ ७९ ॥
 विलीयन्ते धातुमया पार्श्वे वज्जेरिव स्त्रियाः ।
 स तु वज्रमयो मन्ये स्थूलभद्रो महामुनिः ॥ ८० ॥

स्थूलभद्रं महासत्त्वं तत्तदुक्तवदुक्तम् ।
 ज्ञापयन् गृह्णा भूयैव भूयैव वर्णयितुं परम् ॥ ८१ ॥
 रश्मिकोऽप्यथ पश्यन् य एवं वर्णयेत् त्वया ।
 यो नाम स्थूलभद्रोऽयं महासत्त्वशिरोमणिः ॥ ८२ ॥
 साधुषु शकटानस्य नन्दभूपालमन्त्रिणः ।
 तनयः स्थूलभद्रोऽयं तदाग्रे वर्णयामि यम् ॥ ८३ ॥
 तच्छ्रुत्वा भीऽपि संभ्रान्त इत्युवाच कृताञ्जलिः ।
 एषोऽपि किङ्करस्तस्य स्थूलभद्रमहामुनेः ॥ ८४ ॥
 संविन्नं माय तं ज्ञात्वा विदधे धर्मदेशनाम् ।
 प्रत्यदुध्यत सप्तर्षिर्भोजनिद्रामपास्य सः ॥ ८५ ॥
 प्रतिबुद्धं च तं बुद्ध्वा साऽऽख्यदृ निजमभियहम् ।
 तत् श्रुत्वा विस्मयोत्फुल्लोचनः सोऽब्रवीद्विदम् ॥ ८६ ॥
 बोधितोऽहं त्वया भद्रे ! स्थूलभद्रगुणोक्तिभिः ।
 यास्यामि तस्य पत्न्यान् भवत्यैवाद्य दर्शितम् ॥ ८७ ॥
 कल्याणमस्तु ते भद्रे ! पालय स्वमभियहम् ।
 उक्तं सद्गुरोः पार्श्वे गत्वा दीक्षां स आददे ॥ ८८ ॥
 भगवान् स्थूलभद्रोऽपि तीव्रं व्रतमपालयत् ।
 द्वादशाब्दप्रमाणाय दुष्कालः समभूत्तदा ॥ ८९ ॥
 तीरं नीरनिधिर्गत्वा साधुसंघोऽखिलोऽप्यथ ।
 गमयामास दुष्कालं करालं कालरात्रिवत् ॥ ९० ॥
 अगुण्यमानं तु तदा साधूनां विस्मृतं श्रुतम् ।
 अनभ्यसनती नश्यत्यधीतं धीमतामपि ॥ ९१ ॥

अत्रार्थे सकलः संघः कायोत्सर्गे ददावय ।

एतत् शमनदेव्युचे ब्रूत कार्यं करोमि किम् ? ॥ २५ ॥

संघोऽप्येवमभाषिष्ट जिनपार्श्वमिमां नय ।

सोचे निर्विघ्नगत्यर्थं कायोत्सर्गेण तिष्ठत ॥ २६ ॥

संघे तत्प्रतिपेदाने मां साऽनैषीज्जिनान्तिके ।

ततः सीमन्वरस्वामी वन्दितो भगवान् मया ॥ २७ ॥

भरतादागताऽऽर्येयं निर्दोषेत्यवदज्जिनः ।

कृपया मन्त्रिमित्तं च व्याचक्रे चूलिकाद्वयम् ॥ २८ ॥

ततोऽहं छिन्नसन्देहा देव्यानीता यथाश्रयम् ।

श्रीसंघस्यार्पितवती चूलिकाद्वितयं च तत् ॥ २९ ॥

इत्याख्याय स्थूलभद्रानुज्ञाता निजमाश्रयम् ।

ता ययुः स्थूलभद्रोऽपि वाचनार्थमगाद् गुरुम् ॥ ३० ॥

न ददौ वाचनां तस्याऽयोग्योऽसीत्यादिशन् गुरुः ।

दीक्षादिनात् प्रभृत्येषोऽप्यपराधान् व्यचिन्तयत् ॥ ३१ ॥

चिन्तयित्वा च न ह्यागः स्मरामीति जगाद च ।

कृत्वा न मन्यसे शान्तं पापमित्यवदद् गुरुः ॥ ३२ ॥

स्थूलभद्रस्ततः स्मृत्वा पपात गुरुपादयोः ।

न करिष्यामि भूयोऽदः क्षम्यतामिति चाब्रवीत् ॥ ३३ ॥

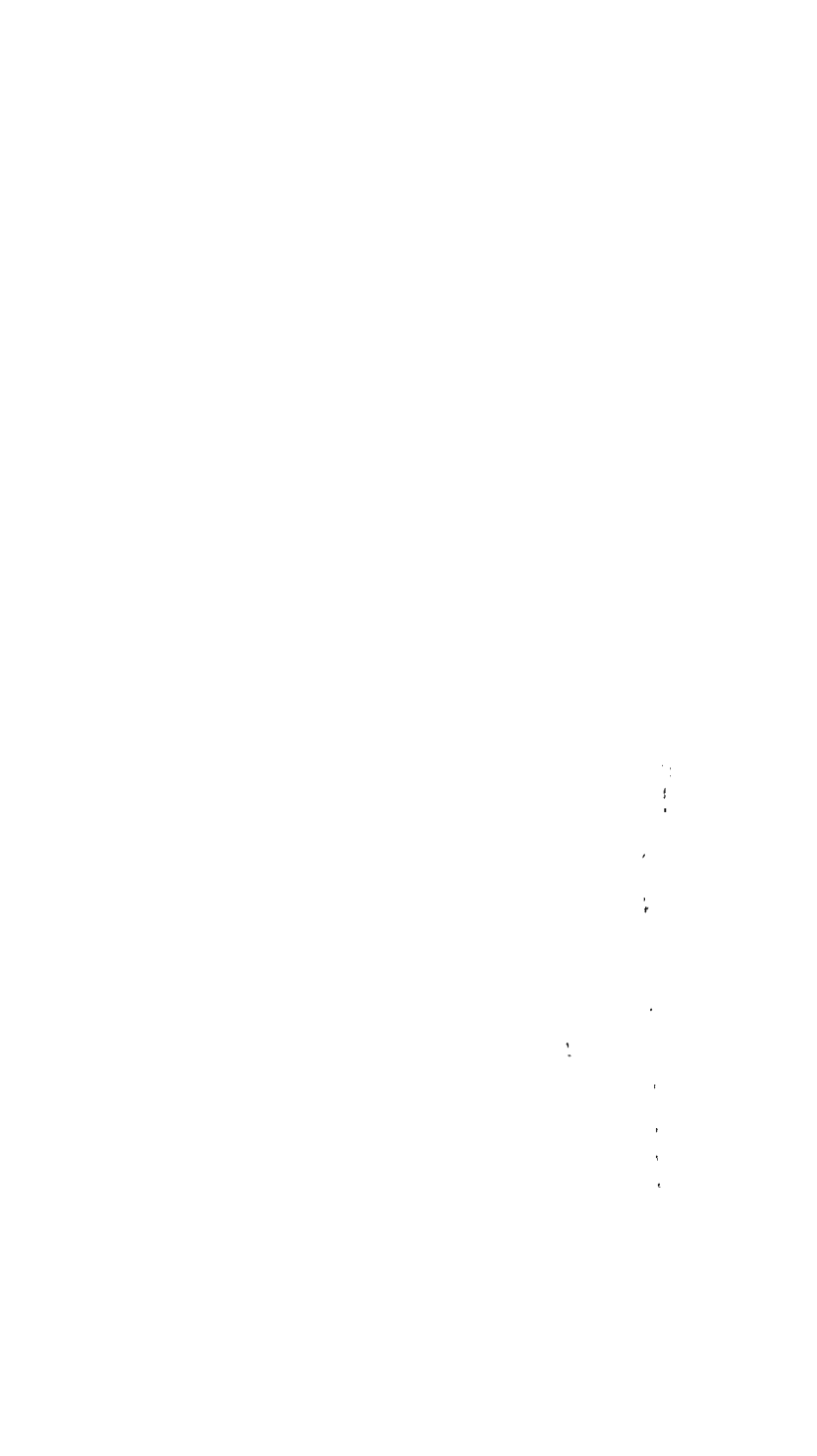
न करिष्यसि भूयस्त्वमकार्प्यीर्यदिदं पुनः ।

न दास्ये वाचनां तेनेत्याचार्यास्तमनूचिरे ॥ ३४ ॥

स्थूलभद्रस्ततः सर्वसंघेनामानयद् गुरुन् ।

महतां कुपितानां हि महान्तोऽलं प्रसादने ॥ ३५ ॥

अत्रार्थं सकलः संघः कायोत्सर्गं ददावथ ।
 एतत् शासनदेव्युचे ब्रूत कार्यं करोमि किम् ? ॥ २५ ॥
 संघोऽप्येवमभाषिष्ट जिनपार्श्वमिमां नय ।
 मोचे निर्विघ्नगत्यर्थं कायोत्सर्गेण तिष्ठत ॥ २६ ॥
 संघे तत्प्रतिपेदाने मां साऽनैपीज्जिनान्तिके ।
 ततः सीमन्धरस्वामी वन्दितो भगवान् मया ॥ २७ ॥
 भरतादागताऽऽर्येयं निर्दोषित्ववदज्जिनः ।
 कृपया मन्त्रिमित्तं च व्याचक्रे चूलिकाद्वयम् ॥ २८ ॥
 ततोऽहं क्षिन्नसन्देहा देव्यानीता यथाश्रयम् ।
 श्रीसंघस्यार्पितवती चूलिकाद्वितयं च तत् ॥ २९ ॥
 इत्याख्याय स्थूलभद्रानुज्ञाता निजमाश्रयम् ।
 ता ययुः स्थूलभद्रोऽपि वाचनार्थमगाढं गुरुम् ॥ ३० ॥
 न ददौ वाचनां तस्याऽयोग्योऽसीत्यादिशन् गुरुः ।
 दीक्षादिनात् प्रभृत्यपोऽप्यपराधान् व्यचिन्तयत् ॥ ३१ ॥
 चिन्तयित्वा च न ह्यागः स्मरामीति जगाद च ।
 कृत्वा न मन्यसे शान्तं पापमित्यवदद् गुरुः ॥ ३२ ॥
 स्थूलभद्रस्ततः स्मृत्वा पपात गुरुपादयोः ।
 न करिष्यामि भूयोऽदः क्षम्यतामिति चाब्रवीत् ॥ ३३ ॥
 न करिष्यसि भूयस्त्वमकार्पीर्यदिदं पुनः ।
 न दास्ये वाचनां तेनेत्याचार्यास्तमनूचिरे ॥ ३४ ॥
 स्थूलभद्रस्ततः सर्वसंघेनामानयद् गुरुन् ।
 महतां कुपितानां हि महान्तोऽलं प्रसादने ॥ ३५ ॥

अतिप्रिया विना स्त्रीशरीराणि, सर्वप्रमेयिका भवताः, अतएव
अतिप्रिय भवताः । भवता हि गर्भे पुनित्वपुत्रिणा अपि दातो
रस्या भवति विद्योऽप्येवम्, भवताश्च श्रुता भवन्ति, अतएव
स्त्रीशरीराः स्त्रीभिः स्वमादिभिः श्रुता इव श्रुताः ॥ १२६ ॥

तथा

वर्जितार्थविपर्यासः स्त्रीशरीरस्य चेद् भवेत् ।

तस्यैव कामुकाः कुर्याद् रघुगोमायुगोपनम् ॥ १२७ ॥

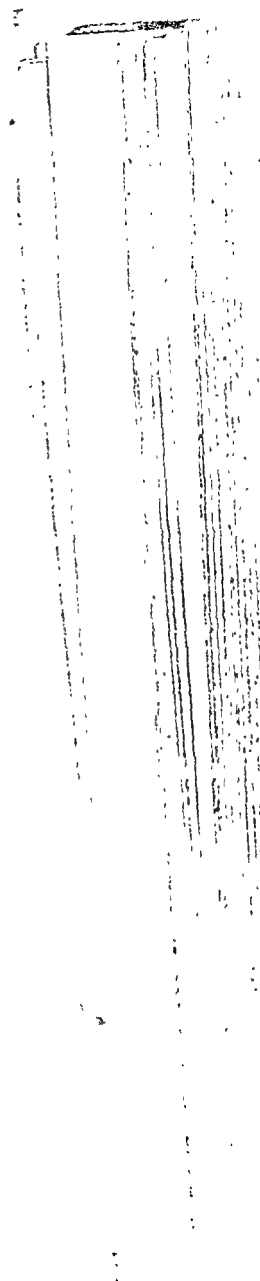
वर्जितान्तस्य, तयोर्विपर्यासी विनिमयः वर्जितार्थोऽन्तर्भवत्,
अन्तर्भागी वा वर्जितः, स्त्रीशरीरस्य श्वार्थस्य चेद् यदि भवेत्,
तदा तस्यैव स्त्रीशरीरस्य कामुकाः कामो रघुगोमायुगोपनं
रघुगोमायुगो रक्षणं कुर्यात् । रघुगोमायुगोपनं दिवानिशं
रक्षणायताप्रतिपादनार्थम् : रघुः हि दिवा प्रभवितुम्, गोमा-
ययय रात्री । अतः स्त्रीशरीरस्य विपर्यासे नक्तंदिनं कामुको
रघुगोमायुरक्षणञ्चाकुल एव स्यात्, दूरे तत्परिभोगः ॥ १२८ ॥

तथा—

स्त्रीशस्त्रेणापि चेत् कामो जगदेतज्जिगीपति ।

तुच्छापिष्ठमयं शस्त्रं किं नादत्ते ससृष्टधीः ? ॥ १२९ ॥

स्त्रीयव शस्त्रं स्त्रीशस्त्रं तेन जगद्विजयार्थमुपात्तेन, अपीत्यनादरे,
चेद् यदि, कामो मन्मथः, एतज्जगत् चैलाव्यात्मकम्, जिगीपति
जंतुमिच्छति, तदा न भूष्टधीः कामः तुच्छं काकादीनां यत्
पिच्छं तन्मयं शस्त्रं किं नादत्ते कुतो हितोर्न गृह्णाति ? ।

तथा, इदमपि निरूप्यते चिन्तयेत् -

ये यः स्याद्वाधयो दीपस्तस्य तस्य प्रतिक्रियाम् ।

चिन्तयेद् दीपमुक्तेषु प्रसोदं यतिषु व्रजन् ॥ १६७ ॥

ये यो यम इध कोप मान माया लोभ मोह मन्त्रायाऽश्रया-
मन्त्रादिदीपां वाधकक्षिप्तप्रगल्भित्वाज्ज्वालायास्तस्य तस्य दीपस्य
प्रतिक्रिया प्रतीकारं चिन्तयेत्, तथाहि - यमस्य ईशान्यम्, ईपस्य
मोहो, कोपस्य जमा, मानस्य मार्दवम्, मायाया आलयम्, लोभस्य
मलोपा, मोहस्य दिव्यता, मन्त्रस्य स्त्रीमरीचमौचभायना,
अश्रयाया अनश्रयत्वम्, मन्त्रस्य परमंपदुत्कृष्टंऽपि धित्तानावाधा
य प्रतिक्रिया मता । इदं चानवदमिति नाशङ्कनीयम्, दृश्यन्ते
हि गुणयत्नापराधपरितारणं गुणमयभाक्तानं विभ्रतः । अत
एवाह दीपमुक्तेषु यतिषु प्रसोदं व्रजन् । सुकरं हि दीपमुक्ता-
मुनिदर्शनेन प्रसोदादात्मन्यपि दीपमोक्षणम् ॥ १६७ ॥

तथा—

दुःस्थां भवस्थितिं स्मृत्वा सर्वजीविषु चिन्तयन् ।

निमर्गसुखसर्गं तैष्वपवर्गं विमार्गयेत् ॥ १६८ ॥

दुःस्थां दुःखहेतुम्, भवस्थितिं संसारावस्थानम्, चिन्तयन्
विमृशन्, सर्वजीविषु तिर्यग्-नारक-नरा-ऽमरेषु ; तथाहि—तिरथां
वध-बन्ध-ताडन-पारषश-क्षुत्-पिपासा-ऽतिभारारोपणा-ऽङ्गच्छेदा-
दिभिः, नारकाणां च स्वाभाविक-परस्परोदीरित-परमाधार्मिक-
हृतज्ञेवानुभावजवेदनामनुभवतां क्रकचदारण-कुम्भीपाक-कूट-

शाल्मलीममाश्लेष-वैतरणीतरणादिभिः, नराणां च टारिद्राद्याधि-
 पारवज्यवधवन्धादिभिः, सुराणां चेर्णा-विषाट-विषत्तमंपटुर्गन्-
 मरणदुःखानुचिन्तनादिभिर्दुःस्थैव भवस्थितिः, तां स्थेन्ना स्थैर्यं
 चिन्तयंस्तेषु सर्वजीवेष्वपवर्गं मोक्षम्, किंविशिष्टम् ? निसर्गसुखसर्गं
 निसर्गेण सुखसमर्गं यत्र तम्, विमार्गयेटागंमेत्—कथं तु नाम
 सर्वं संसारिणः सकलदुःखविमोक्षेण मोक्षेण संयुज्येरन्निति ॥१३८॥

इदमपि निद्राच्छेदे चिन्तयेत्—

संसर्गेऽप्युपसर्गाणां दृढव्रतपरायणाः ।

धन्यास्ते कामदेवाद्याः श्लाघ्यास्तीर्थकृतामपि ॥१३९॥

संसर्गेऽपि संवन्देऽपि, उपसर्गाणां सुरादिकृतानाम्, दृढव्रत-
 परायणाः प्रतिपन्नव्रतपालनपराः, कामदेवाद्याः कामदेवप्रभृतयः,
 धन्या धर्मधनं लब्धारः, त इति भगवदुपासकत्वेन प्रसिद्धाः ।
 धन्यत्वे विशेषहेतुमाह—श्लाघ्याः प्रशस्यास्तीर्थकृतां श्रीमन्नहा-
 वीरस्य, पूजायां बहुवचनम् ।

कामदेवकथानकं च संप्रदायगम्यम् । स चायम्,—

अनुगङ्गं पतङ्गं श्रेणीभिरिव चारुभिः ।

चैत्यध्वजै राजमाना चम्पेत्यस्ति महापुरी ॥ १ ॥

भोगिभोगायतभुजस्तम्भः कुलगृहं श्रियः ।

जितशत्रुरिति नाम्ना तस्यामासीद् महीपतिः ॥ २ ॥

अभूद् गृहपतिस्तस्यां कामदेवाभिधः सुधीः ।

आश्रयोऽनेकलोकानां महातरुनिवाध्वनि ॥ ३ ॥

लक्ष्मीरिव स्थिरीभूता रूपलावण्यशालिनी ।
 अभूद् भद्राकृतिर्भद्रा नाम तस्य सधर्मिणी ॥ ४ ॥
 निधौ पट् स्वर्णकोट्यः षड् वृद्धौ षड् व्यवहारगाः ।
 ब्रजाः पट् चास्य दशगोसहस्रमितयोऽभवन् ॥ ५ ॥
 तटा च विहरन्नुर्वी तत्रोर्वीमुखमण्डने ।
 पुण्यभद्राभिधोद्याने श्रीवीरः समवासरत् ॥ ६ ॥
 कामदेवोऽय पाटाभ्यां भगवन्तमुपागमत् ।
 शुश्राव च श्रोत्रसुधां स्वामिनो धर्मदेशनाम् ॥ ७ ॥
 कामदेवस्ततो देवनरासुरगुरोः पुरः ।
 प्रपेदे द्वादशविधं गृहिधर्मं विशुद्धधीः ॥ ८ ॥
 प्रत्याख्यात् स विना भद्रां स्त्रीर्ब्रजान् षड्व्रजिं विना ।
 निधौ वृद्धौ व्यवहारे पट् पट् कोटीर्विना वसु ॥ ९ ॥
 हलपञ्चगतीं मुक्ताऽत्याचीत् चैवाण्यनांसि तु ।
 दिग्यात्रिकाणि वोढृणि पञ्च पञ्च शतानृत ॥ १० ॥
 दिग्यात्रिकाणि चत्वारि चत्वारि प्रवहन्ति च ।
 विहाय वहनान्यपि प्रत्याख्यद् वहनान्यपि ॥ ११ ॥
 विनैकां गन्धकापायीं स तत्याजाल्लभार्जनम् ।
 दन्तधावनमप्यार्द्रामपास्य मधुर्यष्टिकाम् ॥ १२ ॥
 ऋतं च क्षीरामलकात् फलान्यन्यानि सोऽमुचत् ।
 अभ्यङ्गं च विना तैले सहस्रशतपाकिमे ॥ १३ ॥
 विना सुगन्धिगन्धाद्यमुद्धर्तनकमत्यजत् ।
 विनाष्टावोद्विकानभस्कुम्भान् मज्जनकर्म च ॥ १४ ॥

शास्त्रलीमसान्नेप-वैतरणीतरणादिभिः, नराणां च दारिद्र्याधि-
 पारवश्ववधवन्धादिभिः, सुराणां चेर्षा-विषाद-विपन्नसंपददर्शन-
 मरणदुःखानुचिन्तनादिभिर्दुःखैव भवस्यतिः, तां स्वेप्ता स्वेयं
 चिन्तयंस्तेषु सर्वजीवेष्वपवर्गं मोक्षम्, किंविशिष्टम्? निसर्गसुखसर्गं
 निसर्गेण सुखससर्गी यत्र तम्, विमार्गयेटाशंसेत्—कथं तु नाम
 सर्वे संसारिणः सकलदुःखविमोक्षेण मोक्षेण मयुज्येरन्निति ॥१३८॥

इदमपि निद्राच्छेदे चिन्तयेत्—

संसर्गेऽप्युपसर्गाणां दृढव्रतपरायणाः ।

धन्यास्ते कामदेवाद्याः श्लाघ्यास्तीर्थकृतामपि ॥१३९॥

संसर्गेऽपि संबन्धेऽपि, उपसर्गाणां सुरादिकृतानाम्, दृढव्रत-
 परायणाः प्रतिपन्नव्रतपालनपराः, कामदेवाद्याः कामदेवप्रभृतयः,
 धन्या धर्मधनं लब्धारः, त इति भगवदुपासकत्वेन प्रसिद्धाः ।
 धन्यत्वे विशेषहेतुमाह—श्लाघ्याः प्रशस्यास्तीर्थकृतां श्रीमन्नहा-
 वीरस्य, पूजायां बहुवचनम् ।

कामदेवकथानकं च संप्रदायगम्यम् । स चायम्,—

अनुगङ्गं पतदंशश्रेणीभिरिव चारुभिः ।

चैत्यध्वजै राजमाना चम्पेत्यस्ति महापुरी ॥ १ ॥

भोगिभोगायतभुजस्तम्भः कुलगृहं श्रियः ।

जितशत्रुरिति नाम्ना तस्यामासीद् महीपतिः ॥ २ ॥

अभूद् गृहपतिस्तस्यां कामदेवाभिधः सुधीः ।

आश्रयोऽनेकलोकानां महातरुवाध्वनि ॥ ३ ॥

लक्ष्मीरिव स्थिरीभूता रूपलावण्यशालिनी ।
 श्रभूद् भद्राकृतिर्भद्रा नाम तस्य सधर्मिणी ॥ ४ ॥
 निधौ षट् स्वर्णकोट्यः षड् हृदौ षड् व्यवहारगाः ।
 व्रजाः षट् चास्य दशगोसहस्रमितयोऽभवन् ॥ ५ ॥
 तदा च विहरन्नुर्वी तत्रोर्वीमुखमण्डने ।
 पुण्यभद्राभिधोद्याने श्रीवीरः समवासरत् ॥ ६ ॥
 कामदेवोऽथ पाटाभ्यां भगवन्तमुपागमत् ।
 शुश्राव च श्रोत्रसुधां स्वामिनो धर्मदेशनाम् ॥ ७ ॥
 कामदेवस्ततो देवनरासुरगुरोः पुरः ।
 प्रपेदे द्वादशविधं गृहिधर्मं विशुद्धधीः ॥ ८ ॥
 प्रत्याख्यात् स विना भद्रां स्त्रीर्व्रजान् षड्व्रजौ विना ।
 निधौ हृदौ व्यवहारे षट् षट् कोटीर्विना वसु ॥ ९ ॥
 हलपञ्चशतीं मुक्ताऽत्याचीत् चित्राण्यनांसि तु ।
 दिव्यातिकाणि वोढृणि पञ्च पञ्च शतान्यृत ॥ १० ॥
 दिव्यातिकाणि चत्वारि चत्वारि प्रवहन्ति च ।
 विहाय वहनान्येप प्रत्याख्यद् वहनान्यपि ॥ ११ ॥
 विनैकां गन्धकापायीं स तत्याजाङ्गमार्जनम् ।
 दन्तधावनमप्याद्रासपास्य मधुर्याष्टिकाम् ॥ १२ ॥
 ऋते च क्षीरामलकात् फलान्यन्यानि भोऽसुचत् ।
 अभ्यङ्गं च विना तैले महस्त्रगतपाकिमे ॥ १३ ॥
 विना सुगन्धिगन्धाद्यमुद्धर्तनकमत्यजत् ।
 विनाष्टावोद्विकानश्चक्षुश्चान् मञ्जनकर्म च ॥ १४ ॥

ऋते च क्षीमयुगलाद् वस्त्रं सर्वमवर्जयत् ।

चन्दनागुरुघुसृणान्यपास्यान्यद् विलेपनम् ॥ १५ ॥

जातीस्रजं च पद्मं च विना कुसुममत्यजत् ।

कर्णिकां नाममुद्रां च विहायाभरणान्यपि ॥ १६ ॥

तुरुष्कागुरुधूपेभ्य ऋते धूपविधिं जहौ ।

घृतपूरात् खण्डखाद्यादन्यद् भक्ष्यमवर्जयत् ॥ १७ ॥

काष्ठपेयां विना पेयामोदनं कलम विना ।

साममुहकलायेभ्य ऋते सूपं च मोऽमुचत् ॥ १८ ॥

तत्याज च घृतं सर्वसृते गारदगोघृतात् ।

शाकं स्वस्तिकमण्डूक्याः पद्मरङ्गाच्चापरं जहौ ॥ १९ ॥

अन्यत् स्रेहास्त्रदान्यस्त्रात् तीमनं वारि खाद्यमः ।

जहौ सुगन्धितामृलाद् मुखवाममथापरम् ॥ २० ॥

ततः प्रभुं स वन्दित्वा ययौ निजनिर्गतनमः ।

तद्धार्याप्येत्य जग्राह स्वाभ्यर्थे यावकव्रतम् ॥ २१ ॥

कृदुस्तभारमारीष्य ज्येष्ठपुत्रे ततः स्वयम् ।

तस्यौ पोषधगालायामप्रसादी व्रतेषु सः ॥ २२ ॥

तस्यैवमप्य तत्वाय निगाथे क्षोभहेतवे ।

प्रिगानरुपमुद् मिथ्यादृष्टिः कोऽप्याययौ मर ॥ २३ ॥

मिमीरुष्टाः मिरप्यप्य कर्कशाः कप्रिगत्वियः ।

अमासासामुपायकाः केदार इव गालयः ॥ २४ ॥

अमृतं च नृनसं वानं यमपुच्छोपमं भूयो ।

अमृतं च नृनसं वानं यमपुच्छोपमं भूयो ॥ २५ ॥

सुहृन्मित्रानादीनि दण्डाः प्रान्तसन्निभाः ।

निजः शरीरपदा इत्यत्र दानिदानादिभिरुदयः ॥ २८ ॥

नभस्तृणानि मे मेमे जन्तुः सितजन्तुमयी ।

इत्यादिगणः सितजन्तुः शीतोद्गृहीतया समः ॥ २९ ॥

एवमप्यतोऽथ शरीरं शूलगर्भाप्रणी ।

शरीरं शिलाभाप्रज्ज्वलः शिलाप्रज्ज्वलसन्निभाः ॥ ३० ॥

प्रान्तादप्यतोऽथ शरीरं शरीरः कृपसर्गादयः ।

निजः प्रान्तगर्भाप्रणी शूलगर्भाप्रणी ॥ ३१ ॥

एवं शूलगर्भाप्रणी शरीरं शूलगर्भाप्रणी ।

शरीरादप्यतोऽथ शरीरं शरीरं शरीरं शरीरं ॥ ३२ ॥

यः शरीरादप्यतोऽथ शरीरं शरीरं यः शरीरादप्यतोऽथ शरीरं ॥ ३३ ॥

नभस्तृणान् शरीरं शरीरं शरीरं शरीरं ॥ ३४ ॥

प्रान्तादप्यतोऽथ शरीरं शरीरं शरीरं शरीरं ॥ ३५ ॥

उदयस्तृणान् शरीरं शरीरं शरीरं शरीरं ॥ ३६ ॥

शरीरादप्यतोऽथ शरीरं शरीरं शरीरं शरीरं ॥ ३७ ॥

किं शरीरादप्यतोऽथ शरीरं शरीरं शरीरं शरीरं ॥ ३८ ॥

शरीरादप्यतोऽथ शरीरं शरीरं शरीरं शरीरं ॥ ३९ ॥

शरीरादप्यतोऽथ शरीरं शरीरं शरीरं शरीरं ॥ ४० ॥

शरीरादप्यतोऽथ शरीरं शरीरं शरीरं शरीरं ॥ ४१ ॥

शरीरादप्यतोऽथ शरीरं शरीरं शरीरं शरीरं ॥ ४२ ॥

शरीरादप्यतोऽथ शरीरं शरीरं शरीरं शरीरं ॥ ४३ ॥

शरीरादप्यतोऽथ शरीरं शरीरं शरीरं शरीरं ॥ ४४ ॥

ऋते च चौमयुगलाद् वस्त्रं सर्वमवर्जयत् ।
 चन्दनागुरुधुसृगान्यपास्यान्यद् विलेपनम् ॥ १५ ॥
 जातीस्रजं च पद्मं च विना कुसुममल्यजत् ।
 कर्णिकां नाममुद्रां च विहायाभरणान्यपि ॥ १६ ॥
 तुरुष्कागुरुधूपेभ्य ऋते धूपविधिं जहौ ।
 घृतपूरात् खण्डखाद्यादन्यद् भक्ष्यमवर्जयत् ॥ १७ ॥
 काष्ठपेयां विना पेयामोदनं कलमं विना ।
 मासमुद्रकलायेभ्य ऋते सूपं च सोऽमुचत् ॥ १८ ॥
 तल्याज च घृतं सर्वं ऋते शारदगोष्ठतात् ।
 शाकं स्वस्तिकमण्डूक्याः पल्लाङ्गाश्चापरं जहौ ॥ १९ ॥
 अन्यत् स्नेहास्नदाल्यस्नात् तीमनं वारि खाम्भसः ।
 जहौ सुगन्धिताम्बूलाद् मुखवासमथापरम् ॥ २० ॥
 ततः प्रभुं स वन्दित्वा ययौ निजनिकेतनम् ।
 तद्गार्याप्येत्य जग्राह स्वाम्यग्रे श्रावकव्रतम् ॥ २१ ॥
 कुटुम्बभारमारोप्य ज्येष्ठपुत्रे ततः स्वयम् ।
 तस्यौ पीपधगालायामप्रमादी व्रतेषु सः ॥ २२ ॥
 तस्युपस्तस्य तत्राथ निगीथे लोभहेतवे ।
 पिगाचरूपभृद् मिथ्यादृष्टिः कोऽप्याययौ सुरः ॥ २३ ॥
 गिरीरुद्धाः गिरम्यस्य कर्कशाः कपिगत्विषः ।
 चक्रामामासुरापकाः केदार इव गालयः ॥ २४ ॥
 भाण्डभित्तनिभं भालं वभ्रुपुच्छोपमे भ्रूयो ।
 कर्णौ सर्पाक्षौ युरमसुर्भौतुल्या च नामिका ॥ २५ ॥

ततोऽप्यर्भोतं तं प्रेक्ष्य शृण्वान्नि मोऽप्यहीत् ।
 लोभन्युत्तानयामास प्रतीयेष च पूनवत् ॥ ४० ॥
 दनयामास दन्ताभ्यां पादन्यासैर्ममर्द च ।
 ऋक्कर्मविरुद्धानां किमकृत्यं दुरात्मनाम् ? ॥ ४८ ॥
 अपिमेति च तत् सर्वं कामदेवो महामनाः ।
 मनागपि च न र्द्यैर्जहौ गिरिरिव स्थिरः ॥ ४८ ॥
 तस्मिन्मन्त्रिते ध्यानादीदृशेनापि कर्मणा ।
 मदर्थः सर्वरूपं स विदधे विबुधाधमः ॥ ५० ॥
 देवः पूर्ववदेवोचे स तं भाषयितुं ततः ।
 कामदेवस्तु नाभैषीद् ध्यानमवर्मितः सुधीः ॥ ५१ ॥
 भूयो भूयस्तथोक्ता तं निर्भीकं प्रेक्ष्य दुःसुरः ।
 आतोद्यमिव वध्रेण स्वभोगेनाभ्यवेष्टयत् ॥ ५२ ॥
 निःशूकमेव दशनैर्ददशूको ददंश्च तम् ।
 स तु ध्यानसुधामग्नी न तदाधामजीगणत् ॥ ५३ ॥
 दिव्यरूपं ततः कृत्वा द्युतिथीतितदिङ्मुखम् ।
 सुरः पीपधशालायां विवेशैवमुवाच च ॥ ५४ ॥
 धन्योऽसि कामदेव ! त्वं देवराजेन संसदि ।
 प्रशंसाऽकारि भवतोऽसहिष्णुस्तामिहागमम् ॥ ५५ ॥
 प्रभवः प्राभवेणापि वर्णयन्ति ह्यवस्त्वपि ।
 अतः परीक्षितोऽसि त्वं नानारूपभृता मया ॥ ५६ ॥
 त्वां यथाऽवर्णयच्छकस्तुथैवासि न संशयः ।
 चम्यतामपराधी मे परीक्षणभवस्त्वया ॥ ५७ ॥

ततोऽप्यभीतं तं प्रेक्ष्य शुण्डादण्डेन सोऽग्रहीत् ।

व्योमन्युच्छालयामास प्रतीयेष च पूलवत् ॥ ४७ ॥

दलयामास दन्ताभ्यां पादन्यासैर्ममर्दं च ।

धर्मकर्मविरुद्धानां किमकृत्यं दुरात्मनाम् ? ॥ ४८ ॥

अधिसेहे च तत् सर्वं कामदेवो महामनाः ।

सनागपि च न स्थैर्यं जहौ गिरिरिव स्थिरः ॥ ४९ ॥

तस्मिन्नचलिते ध्यानादीदृशेनापि कर्मणा ।

सटर्पः सर्परूपं स विदधे विबुधाधमः ॥ ५० ॥

देवः पूर्ववदेवोचे स तं भाषयितुं ततः ।

कामदेवस्तु नाभैषीद् ध्यानसंवर्मितः सुधीः ॥ ५१ ॥

भूयो भूयस्तयोक्ता तं निर्भीकं प्रेक्ष्य दुःसुरः ।

आतोद्यमिव वज्रेण स्वभोगिनाभ्यवेष्टयत् ॥ ५२ ॥

निःशूकमेव दशनैर्दंशूको ददंश तम् ।

स तु ध्यानसुधामग्नी न तद्वाधामजीगणत् ॥ ५३ ॥

दिव्यरूपं ततः कृत्वा द्युतिद्योतितदिङ्मुखम् ।

सुरः पौषधशालायां विवेशैषमुवाच च ॥ ५४ ॥

धन्योऽसि कामदेव ! त्वं देवराजेन संसदि ।

प्रशंसाऽकारि भवतोऽसहिष्णुस्तामिहागमम् ॥ ५५ ॥

प्रभवः प्राभवेणापि वर्णयन्ति ह्यवस्त्वपि ।

अतः परीक्षितोऽसि त्वं नानारूपभृता मया ॥ ५६ ॥

त्वां यथाऽवर्णयच्छकस्तथैवासि न संशयः ।

चम्यतामपराधो मे परीक्षणभवस्त्वया ॥ ५७ ॥

प्रययावभिधायैवं स देवो देवसद्गनि ।

कामदेवोऽपि शुद्धात्मा प्रतिमां तामपारयत् ॥ ५८

उपसर्गसहिष्णुं तमन्नाघिष्ट स्वयं प्रभुः ।

सभायां भगवान् वीरो गुरवो गुणवत्सलाः ॥ ५९ ॥

कामदेवो द्वितीयस्मिन्नङ्गि पारितपोपधः ।

त्रिजगत्स्नामिनः पादवन्दनार्थमथागमत् ॥ ६० ॥

जगद्गुरुरभाषिष्ट गौतमप्रभृतौनिति ।

गृहिधर्मेऽप्यसावेवमुपसर्गान् विमोढवान् ॥ ६१ ॥

सर्वसङ्गपरित्यागाद् यतिधर्मपरायणैः ।

तद्विशेषेण सोढव्या उपसर्गा भवादृशैः ॥ ६२ ॥

कर्मनिर्मूलनोपायान् व्यावकप्रतिमास्ततः ।

एकादशापि शिष्याय कामदेवः क्रमेण ताः ॥ ६३ ॥

सोऽय मंलेखनां कृत्वा प्रपेदेऽनशनव्रतम् ।

परं ममाधिमापन्नः कालधर्ममुपाययी ॥ ६४ ॥

सोऽरुणाभे विमानेऽभृद् चतुष्पत्यस्थितिः सुरः ।

श्रुत्वा ततो विदेहेषुत्यद्य सिद्धिं व्रजिष्यति ॥ ६५ ॥

यथोपसर्गोऽपि निमर्गधैर्यात्

स कामदेवो व्रततत्परः मन् ।

आद्याऽभवत् तीर्थकृतां तथाऽग्नि-

देवविद्या धन्यतमाः पुमांसः ॥ ६६ ॥

इति कामदेवकथानकं संपूर्णम् ॥

इदमपि निद्राच्छेदे चिन्तयेत्—

जिनो देवः कृपा धर्मो गुरवो यत्र साधवः ।

श्रावकत्वाय कस्तस्मै न श्लाघेताविमूढधीः ? ॥ १४० ॥

श्रावका उक्तनिर्वचनास्तेषां भावः श्रावकत्वं तस्मै श्रावकत्वाय को न श्लाघेत ?—सर्वः श्लाघेतैव, मुक्ता मोहमूढान् । अत एवाह—अविमूढधीः ; मूढबुद्धीनां ह्यतत्त्वदर्शिनां तैमिरिकाणामिव चन्द्रहितय-शङ्खपीतिमदर्शिनां सा भूत् श्रावकत्वाय श्लाघा, अमूढबुद्ध्यस्तु तत्त्वदर्शित्वात् श्लाघन्त एव । तस्मै इति, तत्संबन्धिनं यच्छब्दमाह—यत्र श्रावकत्वे जिनो रागादिदोषजेता देवः पूज्यो न तु रागादिमान्, कृपा दुःखितदुःखप्रहाणेच्छा, धर्मोऽनुष्ठेयरूपो न तु हिंसात्मको यागादिः, साधवः पञ्चमहाव्रतरताः, गुरवो धर्मोपदेष्टारो न तु परिग्रहारश्रसक्ताः ॥ १४० ॥

तथा, निद्राच्छेदे तांस्तान् मनोरथान् सप्तभिः श्लोकैराह—

जिनधर्मविनिर्मुक्तो मा भूवं चक्रवर्त्यपि ।

स्यां चेदोऽपि दरिद्रोऽपि जिनधर्माधिवासितः ॥ १४१ ॥

जिनधर्मेण ज्ञान-दर्शन-चारित्र्यरूपेण विनिर्मुक्तो रक्षितः चक्रवर्त्यपि सार्यभौमोऽपि मा भूवं मा जनिषि, तस्य मरकतमूलत्वात् ; किन्तु स्यां भवेयं चेदोऽपि दामोऽपि दरिद्रोऽपि दुःस्थितोऽपि, कथंभूतः ? जिनधर्मेणोक्तस्वरूपेणाधिवासितः ॥ १४१ ॥

तथा—

त्यजन् दुःशीलसंसर्गं गुरुपादरजः स्पृशन् ।

कदाहं योगमभ्यस्यन् प्रभवेयं भवच्छिदे ॥ १४३ ॥

दुःशीला लौकिका लोकोत्तराश्च । तत्र लौकिका दुःशीला विट-भट-भण्ड गणिकादयः, लोकोत्तरास्तु पार्श्वस्थावसन्नकुशील-संसक्तयथाच्छन्दास्तैः संसर्गं संवासादिरूपं, त्यजन् परिहरन् । न च तन्मात्रेण भवतीत्याह—गुरुपादरजः स्पृशन् । अनेन सत्-संसर्गमाह । न चैतावताप्यलमित्याह—योगमभ्यस्यन् योगो रत्नत्रयं ध्यानं वा तमभ्यस्यन् पुनः पुनः परिशीलयन् कदाहं प्रभवेयं प्रभविष्यामि । कस्यै ? भवच्छिदे संसारोच्छेदाय ॥१४३॥

तथा—

महानिशायां प्रकृते कायोत्सर्गे पुराद् वह्निः ।

स्तम्भवत् स्तम्भकषणं हृषाः कुर्युः कदा मयि ॥१४४॥

महानिशायां निशीथे, कायोत्सर्गे प्रकृते प्रारब्धे पुराद् वह्निर्नगराद् बाह्यप्रदेशे स्तम्भ इव स्तम्भवद् मयि स्तम्भकषणं स्तम्भकण्डूयनं कदा हृषा उत्सृष्टपशवः कुर्युः करिष्यन्ति । इदं च प्रतिमाप्रतिपन्नश्रावकविषयम्, तस्यैव पुराद् वह्निष्कृतकायोत्सर्गस्य शिलास्तम्भभ्रान्त्या हृषभैः स्तम्भकषणसंभवः ; प्रेषितयत्नवस्थापेक्षं वा, यतीनां जिनकल्पिकादीनां सर्वदा कायोत्सर्गसंभवात् ॥१४४॥

तथा—

त्यजन् दुःशीलसंसर्गं गुरुपादरजः स्पृशन् ।

कदाहं योगमभ्यस्यन् प्रभवेयं भवच्छिदे ॥ १४३ ॥

दुःशीला लौकिका लोकोत्तराश्च । तव लौकिका दुःशीला
विट-भट-भण्ड गणिकादयः, लोकोत्तरास्तु पार्श्वस्थावसन्नकुशील-
संसक्तयथाच्छन्दास्तैः संसर्गं संवासादिरूपं, त्यजन् परिहरन् ।
न च तन्मात्रेण भवतीत्याह—गुरुपादरजः स्पृशन् । अनेन सत्-
संसर्गमाह । न चैतावताप्यलमित्याह—योगमभ्यस्यन् योगो
रत्नत्रयं ध्यानं वा तमभ्यस्यन् पुनः पुनः परिशीलयन् कदाहं
प्रभवेयं प्रभविष्यामि । कस्यै ? भवच्छिदे संसारोच्छेदाय ॥१४३॥

तथा—

महानिशायां प्रकृते कायोत्सर्गे पुराद् वहिः ।

स्तम्भवत् स्तम्भकषणं 'वृषाः कुर्युः कदा मयि ॥ १४४ ॥

महानिशायां निशीथे, कायोत्सर्गे प्रकृते प्रारब्धे पुराद्
वहिर्नगराद् बाह्यप्रदेशे स्तम्भ इव स्तम्भवद् मयि स्तम्भकषणं
स्तम्भकण्डूयनं कदा वृषा उत्तृष्टपशवः कुर्युः करिष्यन्ति । इदं च
प्रतिमाप्रतिपन्नश्रावकविषयम्, तस्यैव पुराद् वहिष्कृतकायोत्सर्गस्य
शिलास्तम्भभ्रान्त्या वृषभैः स्तम्भकषणसंभवः ; प्रेषितयत्यवस्थापेक्षं
वा, यतीनां जिनकल्पिकादीनां सर्वदा कायोत्सर्गसंभवात् ॥१४४॥

तथा—

त्यक्तसङ्गो जीर्णवासा मलक्लिन्नकलेवरः ।

भजन् माधुकरिं वृत्तिं मुनिचर्यां कदा ग्रये ? ॥ १४२ ॥

त्यक्ता गृहगृहिणीप्रभृतयः सङ्गा येन स त्यक्तसङ्गः, जीर्णं जरद् वासी यस्य स जीर्णवासाः, मलेन क्लिन्नं कलेवरं यस्य स मलक्लिन्नकलेवरः, मधुकरस्येयं माधुकरो माधुकरोव माधुकरो वृत्तिर्भिक्षा तां भजन् सेवमानः, यदाहुः ;—

जहा दुमस्त पुष्पेसु भमरो आविभ्रद रसं ।

न य पुष्पं किलामेद सो य पीणेद अप्ययं ॥ १ ॥

एमेए समणा सुत्ता जे लोए संति साहुणो ।

विहंगमा व पुष्पेसु दानभत्तेसणे रया ॥ २ ॥

वयं च वित्तिं लभामो न य कीवुवहम्मद ।

अहागडेसु रीयंते पुष्पेसु भमरा जहा ॥ ३ ॥

मुनीनां चर्या मूलगुणोत्तरगुणरूपा तां कदा कर्हि ग्रये
अयिथामि, कदाकह्योर्निवा ॥ ५ । ३ । ८ ॥ इति वर्त्तमानि
वर्तमाना ॥ १४२ ॥

(१) यथा दुमस्त पुष्पेषु भमर आपिबति रसम् ।

न च पुष्पं क्लमयति स च प्रीणात्वात्मानम् ॥ १ ॥

एवमेते अमणा सुत्ता ये लोके सन्ति साधवः ।

विहङ्गमा इव पुष्पेषु दानभक्तौषणे रताः ॥ २ ॥

वयं च वृत्तिं लभामो न च कोऽप्युपहन्यते ।

यथाकृतेषु रीयन्ते पुष्पेषु भमरा यथा ॥ ३ ॥

एते च मनोरथाः क्रमेणोत्तरोत्तरप्रकर्षवन्तः, तथाहि—प्रथमे श्लोके जिनधर्मानुरागमनोरथः, द्वितीये तु यतिधर्मपरिग्रहमनोरथः, तृतीये तु यतिचर्याकाष्ठाधिरोहणमनोरथः, चतुर्थे तु कायोत्सर्गादिमनोरथः, पञ्चमे तु गिरि-गुहाद्यवस्थितमुनिचर्यामनोरथः, षष्ठे तु परमसामायिकपरिपाकमनोरथः ॥१४६॥

इदानीमुपसंहरति—

अधिरोढुं गुणश्रेणिं निःश्रेणीं मुक्तिवेश्मनः ।

परानन्दलताकन्दान् कुर्यादिति मनोरथान् ॥१४७॥

अधिरोढुमारोढुं गुणश्रेणिमुत्तरोत्तरगुणस्थानरूपाम्, किंविशिष्टाम् ? निःश्रेणीमिव निःश्रेणीम्, कस्य ? मुक्तिलक्षणस्य वेश्मनो मन्दिरस्य, कुर्याद् विदध्यात्, इति श्लोकपटुकेनोक्तान् मनोरथान्, किंविशिष्टान् ? परानन्दलताकन्दान् परमावानन्दस्य स एव लता तस्याः कन्दान् कन्दभूतान् । यथा हि कन्दाल्लता प्रभवति तथैतेभ्योऽपि मनोरथेभ्यः परो य आनन्दः परमसामायिकरूपः स प्रभवति । सप्तभिः कुलकम् ॥१४७॥

अथोपसंहरति—

इत्याहोरात्रिकीं चर्यामप्रमत्तः समाचरन् ।

यथावदुक्तवृत्तस्यो गृहस्योऽपि विशुध्यति ॥१४८॥

इति पूर्वोक्तक्रमेण, अहोरात्रे भवामाहोरात्रिकीं चर्यां समाचाररूपामप्रमत्तः प्रमादरहितः समाचरन् सम्यक् कुर्वन्, इति

तृतीयः प्रकाशः ।

एकादश नामान् लक्ष्मणो रजोहरणादिस्मृतिषु
 तृतीयपाठः श्यायत्तपु गौकुलादिषु यमन् प्रतिम
 यमणोपासकाय 'मिषां दत्त' इति यदन् धर्मनाभश
 रचितं समाधायन् समाचरन्तीत्यादिगो । उक्तं हि :—

'दंसणपडिमा नेशा मग्गत्तज्जग्गम जा इहं वुट्ठं
 कुण्णकानंकारदिषा मिच्छत्तखप्पीयसमभावा ॥
 घोषा पडिमा गेया सुद्धाणुव्वयधारणं ।
 सामाद्वपडिमाओ सुद्धं सामाद्वयं पिअ ॥ २ ॥
 अट्ठमीमाद्वपव्वेसु मग्गं पोसत्तपालनं ।
 गेमाणुद्वाणजुत्तस्स चउत्थी पडिमा इमा ॥ ३ ॥
 निष्ठापो वानमग्गं तु पुव्वुत्तगुणसंजुओ ।
 करेइ पव्वराइसु पंचमिं पडिवक्कओ ॥ ४ ॥
 उट्ठीए वंभयारी सो फासुआहार सत्तमी ।
 वज्जे मावज्जमारंभं अट्ठमिं पडियक्कओ ॥ ५ ॥

- (१) दृग्गमप्रतिमा ज्ञेया मय्यकल्पयुतस्य येह तनुः ।
 कुप्पककलद्वरकिता भिष्यात्पल्लयोपगमभावात् ॥ १ ॥
 द्वितीया प्रतिमा ज्ञेया शुद्धाणुव्वतपालनम् ।
 सामायिकप्रतिमातः शुद्धं सामायिकमपि च ॥ २ ॥
 अष्टम्यादिपर्यसु मय्यक् पोषधपालनम् ।
 गेयात्तुगमयुक्तस्य चतुर्थी प्रतिमेयम् ॥ ३ ॥
 निष्कम्पः कायोत्तर्गं तु पूर्वोक्तगुणसंयुतः ।
 करोति पर्यरात्रीषु पञ्चमीं प्रतिपन्नकः ॥ ४ ॥
 अष्टम्यादिपर्यसु मय्यक् पोषधपालनम् ।

दशमोऽपि पुनर्वाच्यः काश्चिदपि न भूतम् ॥ ३ ॥

एकारभोद निष्ठांगो यः शिवां परिगच्छति ।

कथनीयो समाप्तः च पुनर्वाच्यगुणमायमा ॥ ७ ॥ इति ॥ १४८ ॥

इदानीं पञ्चभिः श्लोकेर्निधिग्रहणमाह—

सोऽथावश्यकयोगानां भङ्गं सृत्वाऽथागमे ।

कृत्वा संलम्बनामादौ प्रतिपद्य च संयमम् ॥ १४९ ॥

जन्मदीक्षाज्ञानमोक्षमार्गान्पु श्रीमदहंताम् ।

तदभावे गृहेऽरण्ये स्थगिडले जन्तुवर्जिते ॥ १५० ॥

त्यक्त्वा चतुर्विधाहारं नमस्कारपरायणः ।

आराधनां विधायोच्चैश्चतुःशरणमाश्रितः ॥ १५१ ॥

ब्रह्मलोके परलोके जीविते मरणे तथा ।

त्यक्त्वाशंसां निदानं च समाधिसुधयोक्षितः ॥ १५२ ॥

परीषद्दोषसर्गेभ्यो निर्भीको जिनभक्तिभाक् ।

प्रतिपद्येत मरणमानन्दः श्रावको यथा ॥ १५३ ॥

व्याख्या—स श्रावकः, अथानन्तरम्, आवश्यका अवश्य-

(१) अपरेणाप्यारम्भं नवम्यां नो कारयेत् ।

दशम्यां पुनरुद्दिष्टं प्राश्नकमपि न भुञ्जीत ॥ ६ ॥

एकादश्यां निस्सङ्गो धरोल्लङ्घ्यं प्रतिग्रहम् ।

कतलोचः सुसाधुरिव पूर्वोक्तगुणसादरः ॥ ७ ॥

तत्त्वोपनिषद् च योगाः संयमव्यापाराभ्यां भेदे कर्तुमशक्यावित्येकं
निरूपणम् । अथ तत्त्वोपनिषद्-कालोपायस्य कृत्यसमये संयमे, संनिवृत्ते
तत्त्वोपनिषद् शरीरं कदावाद्यानन्देति संनिवृत्त्या, तत्र शरीरसंनिवृत्त्या
कर्मण कर्मण भोजनत्यागः, कदावाद्यानन्देति संनिवृत्त्या तत्त्वोपनिषद्-
परिहारः । तत्र प्रथमायाः कारणमिदम्,—

‘देहस्य अर्धलिप्ते मज्जसा धातुमिदं खिज्जमाणं’ ।

जायते अहङ्कारं शरीरिणी चरमकालस्य ॥ १ ॥

तत्त्वोपनिषद् पुनरेतिदम् :—

‘न ते एतत् प्रसंभामि किमं साधु शरीरयं ।

यौम ते अंगुली भग्ना भावं संलिप्तं सा त्वर ! ॥ १ ॥

इत्यादिना प्रयत्नेनोक्तम् । संयमं च यथोचित्येन प्रतिपद्यते ।

तदेतत् सामाचारं ;—आयकः यिन मकलस्य आयकधर्म-
स्याद्यापनार्थमिदं संयमं प्रतिपद्यते तस्य साधुधर्मस्यैव
संनिवृत्त्या, यदाह ;—‘संनिवृत्त्या उ अंते न नियोगा जेण पव्वअह
कोटि । ततो यः संयमं प्रतिपद्यते स संयमानन्तरं काले
संनिवृत्त्यां कृत्वा मरणं प्रतिपद्यते ; यस्तु न संयमं प्रतिपद्यते तं प्रति
मकली ग्रन्थः ‘आनन्द्यावको यथा’ इतिपर्यन्तः संवध्यते ॥ १४८ ॥ .

(१) देहस्य अर्धलिप्ते मज्जसा धातुमिदं खिज्जमाणं ।

जायते अर्धलिप्ते शरीरिणी चरमकाले ॥ १ ॥

(२) ग ह य -न ।

(३) न ते एतत् प्रसंभामि किमं साधु ! शरीरकम् ।

कदात् तं अङ्गुली भग्ना भावं संलिप्तं सा त्वर ॥ १ ॥

(४) संनिवृत्त्या त्वन्ते न नियोगाद् येन प्रव्रजति कोटि ।

अवरेणावि आरंभं नवमी नो करावण ।

दसमीए पुणोद्धिदं फासुअं पि न भुंजए ॥ ६ ॥

एकारमीइ निस्संगो धरे लिंगं पडिगहं ।

कयलीओ सुसाहु व्व पुव्वुत्तगुणसायरो ॥ ७ ॥ इति ॥ १४८ ॥

इदानीं पञ्चभिः श्लोकैर्विधिज्ञेयमाह—

सोऽथावश्यकयोगानां भङ्गे मृत्योरथागमे ।

कृत्वा संलिखनामादौ प्रतिपद्य च संयमम् ॥ १४९ ॥

जन्मदौक्षाज्ञानमोक्षस्थानेषु श्रीमदर्हताम् ।

तदभावे गृह्येऽरण्ये स्थण्डिले जन्तुवर्जिते ॥ १५० ॥

व्यक्ता चतुर्विधाहारं नमस्कारपरायणः ।

आराधनां विधायोच्चैश्चतुःशरणासाश्रितः ॥ १५१ ॥

दुःखलोके परलोके जीविते मरणे तथा ।

व्यक्ताशंसां निदानं च समाधिमुधयोद्धितः ॥ १५२ ॥

परोपशोपमर्गभ्या निर्भीको जिनभक्तिभाक् ।

प्रतिप्रशंस मरणासानन्दः श्रावको यथा ॥ १५३ ॥

अथानन्दः स श्रावकः, अथानन्दारमः, श्रावकको श्रावकः

अथानन्दः स श्रावकः, अथानन्दारमः, श्रावकको श्रावकः

अथानन्दः स श्रावकः, अथानन्दारमः, श्रावकको श्रावकः

अथानन्दः स श्रावकः, अथानन्दारमः, श्रावकको श्रावकः

अथानन्दः स श्रावकः, अथानन्दारमः, श्रावकको श्रावकः

[illegible]

‘ସ୍ୱର୍ଗତ୍ୟ ଶାନ୍ତିକାନ୍ତରାସନ ଶାନ୍ତିକାନ୍ତରାସନ’ ।

ਅੰਤਰਿ ਭਾਗਿ ਭਾਗਿ ਭਾਗਿ ਭਾਗਿ ॥ ੧ ॥

ब्रह्मन्तः परितः :

* ७५ नं० अन्तर्गत प्रमाणित विद्यार्थी ।

मं.प्र. १० वांगुली अठ्ठा अश्वि मं.प्र. १० वांगुली अठ्ठा अश्वि मं.प्र. १० वांगुली अठ्ठा अश्वि

[illegible]

(၁) ငွေငါးဆယ့်ငါးပါး စာအုပ်ကို အကျုံးပြု ပြောဆိုရန်။

स्वात्म ज्ञानं ज्ञानं ज्ञानं ज्ञानं ज्ञानं ज्ञानं ॥ १ ॥

(2) 81 T 87-41

१८. न हि यमस्य प्रवृत्तिरिति तत्राह - यम इव मया ।

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

(d) સિદ્ધાન્તના વચનો ન હોય તેવા અન્ય વચનોના સંગ્રહમાં ।

विपरिणामि पारम्भं नवमो नो कारयेत् ।

दशमोऽपि पुनरुद्दिष्टं प्रासक्तमपि न भुञ्जेत् ॥ ६ ॥

एकार्थमीदं निष्कर्मो धरे निगं प्रतिपद्यते ।

कथनोपो समाहृत्य पुनस्तत्तुल्यमायमे ॥ ७ ॥ इति ॥ १४८ ॥

वृत्तानि पञ्चभिः श्लोकेर्विधिगोपमाह—

सोऽथावश्यकयोगानां भङ्गं सृत्वा रथागमे ।

कृत्वा संलेखनामादौ प्रतिपद्य च संयमम् ॥ १४९ ॥

जन्मदीक्षाज्ञानमोक्षस्थानेषु श्रीमदहंताम् ।

तदभावे गृहऽरण्ये स्थगिडले जन्तुवर्जिते ॥ १५० ॥

त्यक्त्वा चतुर्विधाहारं नमस्कारपरायणः ।

आराधनां विधायोच्चैश्चतुःशरणमाश्रितः ॥ १५१ ॥

ब्रह्मलोके परलोके जीविते मरणे तथा ।

त्यक्त्वा शंसां निदानं च समाधिसुधयोक्षितः ॥ १५२ ॥

परीषद्दोषसर्गेभ्यो निर्भीको जिनभक्तिभाक् ।

प्रतिपद्येत मरणमानन्दः श्रावको यथा ॥ १५३ ॥

व्याख्या—स श्रावकः, अथानन्तरम्, आवश्यकता अवश्य-

(१) अपरेणाप्यारम्भं नवम्यां नो कारयेत् ।

दशम्यां पुनरुद्दिष्टं प्रासक्तमपि न भुञ्जीत ॥ ६ ॥

एकादश्यां निष्कर्मो धरेऽस्तिङ्गं प्रतिपद्यते ।

कतलोचः सुसाधुरिव पूर्वोक्तगुणसादरः ॥ ७ ॥

‘पामसपयस्मि पामो वीरजिनिंदो अ नायमंडस्मि ।

अवमेमा निक्वंता सहस्रवदणस्मि उज्जाणे ॥ ३ ॥

ज्ञानस्थानानि ;—

‘उसभस्स पुरिमताले वीरस्सोज्जुवाल्लिआनइतीरे ।

मेमाण केवलाडं जेसुज्जाणेसु पव्वइआ ॥ १ ॥

मोक्षस्थानानि ;—

‘अट्ठावयचंपोज्जिलपावासंमेशसेलसिहरेसु ।

उसभ-वसुपुज्ज-नेमो वीरो मेमा य सिद्धिगया ॥ १ ॥

तदभावे जन्म-दीक्षा-ज्ञान-मोक्षस्थानप्राप्त्यभावे गृहे यतिवस-
त्यादौ, अरख्ये शत्रुपुत्र्यादिषु सिद्धिचैत्रेषु, तेष्वपि भुवं निरीक्ष्य
प्रमृज्य च जन्तुविवर्जिते स्थण्डिले, इदं च जन्मादिस्थानेष्वपि
द्रष्टव्यम् ॥१५०॥ त्यक्त्वा परित्यज्य चतुर्विधाहारमशन-पान-स्नाय-
स्नाय रूपम्, नमस्कारः पञ्चपरमेष्ठिस्तवः, तत्परायणस्तदनुस्मरण-
परः, आराधना ज्ञानाद्वाराधना तामतिचारपरिहारेण विधाय
चतुर्णामर्हत्-सिद्ध-साधु-धर्माणां शरणं तेषु स्वात्मसमर्पणं चतुः-

(१) आश्रमपदे पार्श्वे वीरलिनेन्द्रय ज्ञातपण्डे ।

अवमेमा निष्कान्ता सहस्राश्रवण उद्याने ॥ ३ ॥

(२) अश्रमस्य पुरिमताले वीरस्सर्जुवाल्लिकानदीतीरे ।

मेमाणं केवलानि येषूद्यानेषु प्रमज्जिताः ॥ १ ॥

(३) अष्टाषट्-चस्मोज्जयन्तपापामंसेतशैलसिहरेषु ।

अश्रम-वासुपुज्ज नेमयो वीरः शेषाय सिद्धिगताः ॥ १ ॥

छद्मार्तः शक्तिभाक् साधुरेपणां नातिलङ्घयेत् ।
 अदीनो विह्वलो विद्वान् यात्रामात्रोदात्तधरेत् ॥ १ ॥
 पिपासितः पथिस्थोऽपि तत्त्वविद् दैन्यवर्जितः ।
 न शीतमुदणं चाञ्छेदपयेत् प्रासकोदकम् ॥ २ ॥
 बाध्यमानोऽपि शीतेन त्वग्-वस्त्र-त्राणवर्जितः ।
 वामोऽकल्प्य नाददीत ज्वलनं ज्वलयेद् न च ॥ ३ ॥
 उष्णो न तप्तो नैयोष्णं निन्देच्छायां च न स्मरेत् ।
 योजनं मज्जनं गात्राभिषेकादि च वर्जयेत् ॥ ४ ॥
 दष्टोऽपि दंशेर्मशकैः सर्वाहारप्रियत्ववित् ।
 त्रासं द्वेषं निरासं न कुर्यात्, कुर्यादुपेक्षणम् ॥ ५ ॥
 नास्ति वासोऽशुभं चैतद् तन्नेच्छेत् साध्वसाधु वा ।
 नाग्न्येन विप्लुतो जानह्याभालाभविचित्रताम् ॥ ६ ॥
 न कदाप्यरतिं कुर्याद् धर्मारामरतिर्यतिः ।
 गच्छंस्तिष्ठंस्तथासीनः स्वास्थ्यमेव समाश्रयेत् ॥ ७ ॥
 दुर्ध्यानसङ्गपङ्का हि मोक्षद्वारार्गलाः स्त्रियः ।
 चिन्तिता धर्मनाशाय चिन्तयेदिति नैव ताः ॥ ८ ॥
 ग्रामाद्यनियतस्थायी स्थानावन्धविवर्जितः ।
 चर्यामिकोऽपि कुर्वीत विविधाभियर्ह्युतः ॥ ९ ॥
 श्मशानादीं निपद्यायां स्वरादिकण्टकवर्जिते ।
 दृष्टानिष्टानुपसर्गान् निरीहो निर्भयः सहेत् ॥ १० ॥
 शुभाशुभायां शय्यायां विप्रहेत सुखासुखे ।
 राग-द्वेषौ न कुर्वीत प्रातस्त्याज्येति चिन्तयेत् ॥ ११ ॥

शरीरमानसानेवं स्वपरप्रेरितान् मुनिः ।

परीपहान् सहेताभीर्वाक्कायमनसां वशी ॥ २३ ॥

ज्ञानावरणीये वेद्ये मोहनीयान्तराययोः ।

कर्मसूदयमासेषु संभवन्ति परीपहाः ॥ २४ ॥

वेद्यात् स्यात् क्षुत् तृषा शीतमुष्णं दंशादयस्तथा ।

चर्या शय्या वधो रोगस्तृणस्पर्शमलावपि ॥ २५ ॥

प्रज्ञाज्ञाने तु विज्ञेयौ ज्ञानावरणसंभवौ ।

अन्तरायादलाभोऽमी च्छन्नस्थस्य चतुर्दश ॥ २६ ॥

क्षुत् पिपासा शीतमुष्णं दंशाद्यर्चा वधो मलः ।

शय्या रोगस्तृणस्पर्शो जिने वेद्यस्य संभवात् ॥ २७ ॥

तथा, उपसर्गेभ्यो निर्भीकः, तत्रोप सामीप्येन उपसर्जना-

दुपसृज्यत एभिरिति वा, उपसृज्यन्त इति वीपसर्गाः, ते च ;—

दिव्यमानुषतैरद्यात्मसंवेदनभेदतः ।

चतुष्प्रकाराः प्रत्येकमपि ते स्युश्चतुर्विधाः ॥ १ ॥

हास्याद् द्वेषाद् विमर्शाच्च तन्मिश्रत्वाच्च देवताः ।

हास्याद् द्वेषाद् विमर्शाद् दुःशीलसङ्गाच्च मानुषाः ॥ २ ॥

तैरस्यास्तु भयक्रोधाहारापत्यादिरक्षणात् ।

घट्टनस्तम्भनश्लेषप्रपातादात्मवेदनाः ॥ ३ ॥

यद्वा वात-पित्त-कफ-संनिपातोद्भवा अमी ।

परीपहोपसर्गाणामेषां सोढा भवेदभीः ॥ ४ ॥

जिनेष्वाराधनाकारिषु भक्तिभाक् बहुमानभाक्, 'जिनैरपि

हि संसारपारावारपारीणैः पर्यन्ताराधनानुष्ठिता' इति बहुमानात् ।

आकृष्टोऽपि हि नाक्रोशेत् क्षमायमणतां विदन् ।
 प्रत्युताक्रोष्टरि यतिश्चिन्तयेदुपकारिताम् ॥ १२ ॥
 सहेतुं हन्यमानाऽपि प्रतिहन्याद् मुनिर्न तु ।
 जीवानागात् क्रोधो दौष्ट्यात् क्षमया च गुणार्जनात् ॥ १३ ॥
 नायाचितं यतीनां यत् परदत्तोपजीविनाम् ।
 याज्या दुःखं प्रतीच्छेत् तद् नेच्छेत् पुनरगारिताम् ॥ १४ ॥
 परात् परार्थं स्वार्थं वा लभेतात्रादि नापि वा ।
 मायेद् न लाभार्थं नालाभार्थं निन्देत् स्वसद्यवा परम् ॥ १५ ॥
 उद्विजेत न रोगीभ्यो न च काङ्क्षेच्चिकित्सितम् ।
 अदीनस्तु सहेद् देहाज्जानानो भेदमात्मनः ॥ १६ ॥
 अभूताल्पाणुचेलत्वे संस्तृतेषु तृणादिषु ।
 सहेतुं दुःखं तत्स्पर्शं भवामिच्छेद् न तान् मृदून् ॥ १७ ॥
 ग्रीष्मातपपरिक्लिन्नात् सर्वाङ्गीणाद् मलाद् मुनिः ।
 नोद्विजेत न सिस्त्रासेद् नोद्वर्तयेत्, सहेतुं तु ॥ १८ ॥
 उत्थाने पूजने दाने न भवेदभिलाषुकः ।
 असत्कारे न दीनः स्यात् सत्कारे स्यान्न हर्षवान् ॥ १९ ॥
 प्रज्ञां प्रज्ञावतां पश्यन्नात्मन्यप्राज्ञतां विदन् ।
 न विषीदेद् नवा मायेत् प्रज्ञोत्कर्षमुपागतः ॥ २० ॥
 ज्ञानचारित्र्ययुक्तोऽस्मिच्छद्भ्यस्तोऽहं तथापि हि ।
 इत्यज्ञानं विषहेतुं ज्ञानस्य क्रमलाभवित् ॥ २१ ॥
 जिनास्तु दुक्तं जीवो वा धर्माधर्मौ भवान्तरम् ।
 परोक्षत्वाद् मृषा नैव चिन्तयेत् प्राप्तदर्शनः ॥ २२ ॥

आरोग्यमानमानं च स्वपरमं नितान् मुनिः ।

परिपन्नान् सर्जिताभीर्वाक्कायमनमां यशी ॥ २३ ॥

ज्ञानावरणाय वैद्यो मोहनीयान्तराययोः ।

वार्मसूत्र्यगामेषु संभवन्ति परीपक्षाः ॥ २४ ॥

वेद्यात् व्यात् क्षुत् तृषा गीतसृणं दंशाद्यस्तथा ।

चर्मा गत्या यधो रोगस्तृणस्पृग्मलावपि ॥ २५ ॥

प्रज्ञाज्ञाने तु विज्ञेयो ज्ञानावरणसंभवौ ।

अन्तरायादनाभोऽमी ऋषयश्च चतुर्दश ॥ २६ ॥

क्षुत् पिषामा गीतसृणं दंशाद्यर्वा यधो मनः ।

गत्या रोगस्तृणस्पृग् जिने वैद्यस्य संभवात् ॥ २७ ॥

तथा, उपसर्गेभ्यो निर्भीकः, ततोप सामीप्येन उपसर्जना-
दुपसृज्यत एभिरिति वा, उपसृज्यन्त इति वीपसर्गाः, ते च ;—

दिव्यमानुषतैरयात्मसंवेदनभेदतः ।

चतुष्प्रकाराः प्रत्येकमपि ते स्युश्चतुर्विधाः । १ ।

हास्याद् द्वेषाद् विमर्शाच्च तन्निश्चत्वाच्च वेदताः ।

हास्याद् द्वेषाद् विमर्शाद् दुःशीलमहाश्च नातुगाः । २ ।

तैरयाम् भयक्रोधाहारापत्वादिरक्षणात् ।

घटनस्तम्भनश्लेषप्रपातादात्मवेदताः । ३ ।

यद्वा वात-पित्त-कफ-संनिपातोद्भवा र्मः ।

परीपक्षोपसर्गाणामेषां सोढा भवेदर्थः । ४ ।

जिनेध्वाराधनाकारिषु भक्तिभाक् बहुमानभाक्, 'हि
हि संसारपारावारपारीणः पर्यन्तागाधनादुद्धृता' इति इत्यम्

तथा च ;—

'निष्वाणमंतकिरित्रा सा चोद्दसमेण पढमनाहस ।

सेसाण मासिएणं वीरजिणिंदस्स छट्ठेण ॥ १ ॥

एवंभूतः सन् मरणं समाधिमरणं प्रतिपद्येत, आनन्दश्रावको
यद्येति संप्रदायगम्यम् । स चायम् ;—

अस्थपास्तापरपुरं परमाभिर्विभूतिभिः ।

नाम्ना वाणिजकयाम इति ख्यातं महापुरम् ॥ १ ॥

तत्र प्रजानां विधिवत् पितेव परिपालकः ।

जितशत्रुरिति ख्यातो बभूव पृथिवीपतिः ॥ २ ॥

आसीद् गृहपतिस्तस्मिन् नयनानन्दिदर्शनः ।

आनन्दो नाम मेदिन्यामायात इव चन्द्रमाः ॥ ३ ॥

सधर्मचारिणी तस्य रूपलावण्यहारिणी ।

बभूव शिवनन्देति शशाङ्कस्येव रोहिणी ॥ ४ ॥

निधौ वृद्धौ व्यवहारे चतस्तोऽस्य पृथक् पृथक् ।

हिरण्यकोटयोऽभूवंश्चत्वारश्च व्रजा गवाम् ॥ ५ ॥

तत्पुत्रादुत्तरप्राच्यां कौल्लाकारस्योपपत्तने ।

आनन्दस्यातिवृद्धो बन्धुसंवन्धिनोऽभवन् ॥ ६ ॥

तदा च पृथिवीं विहरन् जिनः सिद्धार्थनन्दनः ।

तत्पुत्रीपुत्रेण दूतिपलागे ममवामरत् ॥ ७ ॥

(१) निर्वीर्यमन्त्रिकिर्वा सा चोद्दसमेण पढमनाहस ।

सेसाणं मासिएणं वीरजिणेन्दस्स छट्ठेण ॥ १ ॥

ततः सौधर्मकल्पेऽसौ विमाने चारुणप्रभे ।
 भविष्यत्यमरवरसुतुष्यत्योपमस्थितिः ॥ ३० ॥
 सततं जागरूकस्य द्वादशव्रतपालने ।
 आनन्दस्य ततोऽतीयुर्हायनानि चतुर्दश ॥ ३१ ॥
 निशान्ते चिन्तयामास सोऽन्येद्युरिति शुद्धधीः ।
 आश्रयः श्रीमतामस्मि भूयसामिह पत्तने ॥ ३२ ॥
 विक्षिप्तचिन्तया तेषां मा स्म सुखलमहं क्वचित् ।
 अङ्गीकृतेऽस्मिन् सर्वज्ञप्रज्ञप्ते धर्मकर्मणि ॥ ३३ ॥
 ततो मनसि कृत्यैवं प्रातरुत्थाय कृत्यवित् ।
 कोह्लाके पोषधशालां सुविशालामचीकरत् ॥ ३४ ॥
 निमन्त्र्य मित्रसं वन्निवान्वादीनसावथ ।
 भोजयित्वाऽखिलं ज्येष्ठे भारं पुत्रेऽध्यरोपयत् ॥ ३५ ॥
 ततश्च पुत्रमित्रादीन् सर्वानप्यनुमान्य सः ।
 ययौ पोषधशालायां धर्मकर्मविधित्तया ॥ ३६ ॥
 तस्यौ तत्र महात्मासौ कर्मेव कथयन् वपुः ।
 धर्मं भगवदादिष्टमात्मानमिव पालयन् ॥ ३७ ॥
 निःत्रेणिकल्पां स्वर्गापवर्गसौधाधिरोहणे ।
 आवकप्रतिमापङ्क्तिमारुरोह क्रमेण सः ॥ ३८ ॥
 तपसा तेन तीव्रेण शुष्कासृक्पिशिताङ्गकः ।
 चर्मवेष्टितयष्ट्याभो महासत्त्वो बभूव सः ॥ ३९ ॥
 धर्मजागर्यया जाग्रन्निशीथसमयेऽन्यदा ।
 अभग्नस्तपसानन्दयेतस्येवमचिन्तयत् ॥ ४० ॥

ऋते च मालतीमाल्यात् पद्माच्च कुसुमं जहौ ।
 कर्णिकानाममुद्राम्यामन्यच्च शिषभूषणम् ॥ १८ ॥
 तुरुष्कागुरुधूपेभ्य ऋते धूपविधिं जहौ ।
 घृतपूरात् खण्डखाद्यादपरं भक्ष्यमत्यजत् ॥ २० ॥
 काष्ठपेयां विना पेयां कलमादन्यदोदनम् ।
 मासमुहकलायेभ्य ऋते सूपमपाकरोत् ॥ २१ ॥
 घृतं च वर्जयामास विना शारदगोष्ठतात् ।
 शाकं स्वस्तिकमण्डूकीं पालक्यां च विना जहौ ॥ २२ ॥
 ऋते स्नेहास्त्रदात्यस्तात् तीमनं चाश्वु स्वाश्वुनः ।
 पद्मसुगन्धिताश्वूलाद् सुखवासं च सोऽमुचत् ॥ २३ ॥
 आनन्दः शिवनन्दाया उपेत्याय समंमदः ।
 अग्निं कथयामास गृहिधर्मं प्रतिश्रुतम् ॥ २४ ॥
 शिवाय शिवनन्दायि यानमारुह्य तत्क्षणम् ।
 भगवत्पादमुलेऽगाद् गृहिधर्मार्थिनी ततः ॥ २५ ॥
 तत्र प्रणम्य चरणी जगन्नाथगुरोः पुरः ।
 प्रपदे शिवनन्दायि गृहिधर्मं समाहिता ॥ २६ ॥
 अमिरुह्य ततो यानं विमानमिव भागुरम् ।
 अगस्त्यस्यैव भाग्यालमृदिता सा गृहं गयो ॥ २७ ॥
 अथ अथवा साहजिनो यथैव गीतमाः ।
 अथवा अथवा विमानयो गतिर्यमे शरीरानि ॥ २८ ॥
 विमानयो विमानयो गतिर्यमे शरीरानि ॥ २९ ॥
 विमानयो विमानयो गतिर्यमे शरीरानि ॥ ३० ॥

उपेत्य पुरतस्तस्य तत्पुत्रोऽस्य महानुनिः ।

भवन्त विधानन्दहरणी शिरसा सृशन् ॥ ५२ ॥

किं भवत्यवधिज्ञानं भगवन् ! गृह्णेधिनः ॥

इत्यानन्देन उष्टः सन्निवृत्ते महानुनिः ॥ ५३ ॥

आनन्दोऽप्यावदत् स्वामिन् ! तर्हि ने गृह्णेधिनः ।

अवधिज्ञानमुत्पेदे गुरुपादप्रसादतः ॥ ५४ ॥

आपं च योजनशतीं पूर्वाक्षी दक्षिणीदक्षी ।

पश्चिमाक्षी च वीक्षेऽहनुदीक्षां त्वा हिमाचलात् ॥ ५५ ॥

लक्षं सौधमं कल्यादा पश्चान्ति भगवन्नहन् ।

अधो रत्नप्रभायानु उष्णा आ लोलुपाद् वनात् ॥ ५६ ॥

मुनिरुत्पेदेऽवधिज्ञानं जायते गृह्णेधिनः ।

न त्वियक्तावविषयं स्थानस्थालीचयास्त तत् ॥ ५७ ॥

आनन्दोऽप्यवबोधितदस्ति ने तत्, सत्तानपि ।

भावानानभिधाने किं भवेदालीचना क्वचित् ॥ ५८ ॥

भवेदालीचना नो चेद् ननु तद् यूयमेव हि ।

आलीचनानाददीक्षं स्थानस्थानुय संप्रति ॥ ५९ ॥

आनन्देनेत्यभिहिते गौतमस्तुतः ।

यदी वीक्षीरपादात् ॥ नायदर्शयत् ॥ ६० ॥

आनन्दस्यावधिज्ञानं त्विपत्तिजन् ।

आदं चावेदयाहमे तन्महुरोः ॥ ६१ ॥

लीचनीयं तदि न किं नया ॥

नेति त्वं प्रभुः ॥ ६२ ॥

यावदुत्थातुमीशोऽस्मि शब्दायितुमपीश्वरः ।

धर्माचार्यस्य भगवान् यावद् विहरते मम ॥ ४१ ॥

संलेखनामुभयथापि कृत्वा मारणान्तिकीम् ।

तावच्चतुर्विधाहारप्रत्याख्यानं करोम्यहम् ॥ ४२ ॥

चिन्तयित्वैवमानन्दस्तथैव विदधेऽपि च ।

यिमंवदति चिन्तायायेष्टितं न महात्मनाम् ॥ ४३ ॥

निराकारस्य कालेऽपि समत्वाध्यवसायिनः ।

तस्य जज्ञेऽवधिज्ञानं तदावरणशुद्धितः ॥ ४४ ॥

तत्राजगाम भगवान् श्रीधीरो विह्वलस्तदा ।

द्वितीयं नाम समवासरश्चेत्तु दिग्नाम् ॥ ४५ ॥

गौतमस्य तदा भिक्षाचर्येणा प्राविमत् पुनः ।

भानाश्रयानः कोक्तार्क ययायानन्दभुषित ॥ ४६ ॥

मिलिनं तत्र भूयामं लोकं मंजातविष्मयम् ।

इत्यादिकं गणधराऽन्योन्यमित्यभिभाषणम् ॥ ४७ ॥

मिमांसा अगस्त्याविरचिता नन्दो नाम पुण्यपीः ।

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ५८ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।

५६८ २४१० अमरकान्त नन्दावर्माभिलेखनम् ॥ ३९ ॥

7. 2 40' 2 40 75' 60 100 120 140 160 180 200 220 240 260 280 300 320 340 360 380 400 420 440 460 480 500 520 540 560 580 600 620 640 660 680 700 720 740 760 780 800 820 840 860 880 900 920 940 960 980 1000

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 84

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

उपेत्य पुरतस्तस्य तस्युपोऽस्य महामुनिः ।

अवन्दत त्रिधानन्दश्चरणौ शिरसा स्पृशन् ॥ ५२ ॥

किं भवत्यवधिज्ञानं भगवन् ! गृहमेधिनः ? ।

इत्यानन्देन पृष्टः सन्नामित्यूचे महामुनिः ॥ ५३ ॥

आनन्दोऽथावदत् स्वामिन् ! तर्हि मे गृहमेधिनः ।

अवधिज्ञानमुत्पेदे गुरुपादप्रसादतः ॥ ५४ ॥

आपं च योजनशतीं पूर्वाब्धौ दक्षिणोदधौ ।

पश्चिमाब्धौ च वीचेऽहमुदीच्यां त्वा हिमाचलात् ॥ ५५ ॥

ऊर्ध्वं सौधर्मकल्पादा पश्यामि भगवन्नहम् ।

अधो रत्नप्रभायास्तु पृथ्वा आ लोलुपाद् वनात् ॥ ५६ ॥

मुनिरूचेऽवधिज्ञानं जायते गृहमेधिनः ।

न त्वयन्मात्रविषयं स्थानस्यालोचयास्य तत् ॥ ५७ ॥

आनन्दोऽप्यब्रवीदेतदस्ति मे तत्, मतामपि ।

भावानामभिधाने किं भवेदालोचना ऋचित् ? ॥ ५८ ॥

भवेदालोचना नो चेद् ननु तद् यूयमेव हि ।

आलोचनामाददीर्घं स्थानस्यामुष्य संप्रति ॥ ५९ ॥

आनन्देनेत्यभिहितं साशङ्को गौतमस्ततः ।

ययौ श्रीवीरपादान्ते भक्तपानादादर्शयत् ॥ ६० ॥

आनन्दस्यावधिज्ञानमानविप्रतिपत्तिजम् ।

वाटं चावेदयास्तमो गौतमस्तं जगद्गुरोः ॥ ६१ ॥

आलोचनीयं तदिह किमानन्देन किं मया ? ।

गौतमनेति विज्ञप्ते भवतेत्यादिशत् प्रभुः ॥ ६२ ॥

माल्यमधुकरोऽहमहमिकासेवासमायातत्रिदशकोटीचाटुकारजय-
जयध्वनिप्रतिध्वनितनभोङ्गणो मनोमात्रपरिचयसंमिलितमकल-
वैषयिकसुखलालितो नानासिद्धायतनयात्रासमुत्पन्नहर्षप्रकर्षः सन्
प्रमोदभाग् भवति । अथ हेतुमाह — अनुत्तरा अनन्यसाधारणाः
प्राज्या बहवो ये पुण्यसंभारास्तान् भजते तद्भाक् ॥ १५४ ॥ ततः
कल्पेभ्यश्चुत्वा मनुष्यायुर्निबन्धेन चवनमनुभूय मनुष्येषु विशिष्ट-
देशजातिकुलबलैश्वर्यरूपवत्सूक्ष्मदार्ढ्यदारिकशरीरत्वेन जन्म लब्ध्वा,
भुक्त्वाऽनुभूय भोगान् शब्द-रूप-रस-गन्ध-स्पर्शलक्षणानुक्तपुण्यैरति-
शयेन दुर्लभान्, यत् 'किञ्चिद् निमित्तमवाप्य सांसारिकेभ्यः
सुखेभ्यो विरक्तो वैराग्यस्यैव परमप्रकर्षयोगेन सर्वविरतिं प्रतिपद्य
तत्रैव जन्मनि चपक्येष्टाक्रमणक्रमेण केवलज्ञानमुत्पाद्य निःशेष-
कर्मनिर्मूलनेन शुद्धात्मा मुक्तिमाप्नोति । अथ न तत्रैव जन्मनि
मुक्तिस्तदा कियत्सु जन्मान्तरेषु मुक्तिः स्यादित्याह — 'अस्तर्भवा-
ष्टकम्' इति भवाष्टकाभ्यन्तर इत्यर्थः ॥ १५५ ॥

प्रकाशत्रयोक्तमर्थमुपसंहरति —

इति संक्षेपतः सम्यग्रत्नत्रयमुदीरितम् ।

सर्वोऽपि यदनासाद्य नासादयति निर्वृतिम् ॥ १५६ ॥

इति प्रकाशत्रयेण रत्नत्रयं ज्ञानदर्शनचारित्र्यात्मकं योगत्वेन
प्रत्याख्यातमुदीरितं कथितम् । कथम् ? सम्यग् जिनागमाधिरोधेन ।
विस्तारस्यासर्वविदा वक्तुमशक्यत्वादाह — संक्षेपतः । रत्नत्रयं विना-

मात्रमधुकरोऽहमहमिकासेवासमायातत्रिदशकोटीचाटुकारजय-
नयध्वनिप्रतिध्वनितनभोज्ज्णो मनोमात्रपरिग्रहसंमिलितसकल-
पयिकसुखलालितो नानासिद्धायतनयात्रासमुत्पन्नहर्षप्रकर्षः सन्
मोदभाग् भवति । अथ हेतुमाह — अनुत्तरा अनन्यसाधारणाः
राज्या बहवो ये पुण्यसंभारास्तान् भजते तद्वाक् ॥ १५४ ॥ ततः
कल्पेभ्यद्युत्वा मनुष्यायुर्निबन्धेन च्यवनमनुभूय मनुष्येषु विशिष्ट-
देशजातिकुलवलैश्वर्यरूपवत्सूत्यद्यौदारिकशरीरत्वेन जन्म लब्ध्वा,
भुक्ताऽनुभूय भोगान् शब्द-रूप-रस-गन्ध-स्पर्शलक्षणानकृतपुण्यैरति-
गयेन दुर्लभान्, यत् 'किञ्चिद् निमित्तमवाप्य सांसारिकेभ्यः
सुखेभ्यो विरक्तो वैराग्यस्यैव परमप्रकर्षयोगेन सर्वविरतिं प्रतिपद्य
तत्रैव जन्मनि चपक्येष्ट्याक्रमणक्रमेण केवलज्ञानमुत्पाद्य निःशेष-
कर्मनिर्मूलनेन शुद्धात्मा मुक्तिमाप्नोति । अथ न तत्रैव जन्मनि
मुक्तिस्तदा कियत्सु जन्मान्तरेषु मुक्तिः स्यादित्याह — 'अस्तर्भवा-
ष्टकम्' इति भवाष्टकाभ्यन्तर इत्यर्थः ॥ १५५ ॥

प्रकाशत्रयोक्तमर्थमुपसंहरति —

इति संक्षेपतः सम्यग्रतवयमुदीरितम् ।

सर्वोऽपि यदनासाद्य नासादयति निर्वृतिम् ॥ १५६ ॥

इति प्रकाशत्रयेण रत्नत्रयं ज्ञानदर्शनचारितात्मकं योगत्वेन
प्रत्याख्यातमुदीरितं कथितम् । कथम् ? सम्यग् जिनागमाविरोधेन ।
विस्तरस्यामर्षविदा वक्तुमशक्यत्वादाह — संक्षेपतः । रत्नत्रयं विना-

॥ अहम् ॥

अथ चतुर्थः प्रकाशः ।

—:~:—

धर्मधर्मिणोर्भेदनयमधिकृत्यात्मनो रत्नत्रयं मुक्तिकारणत्वेनोक्तम् ।
इदानीमभेदनयात्रयेणात्मनो रत्नत्रयेणैकत्वमाह—

आत्मैव दर्शनज्ञानचारित्राख्यधवा यतेः ।

यत्तदात्मक एवैष शरीरमधितिष्ठति ॥ १ ॥

अथवेति भेदनयापेक्षया प्रकारान्तरस्याभेदनयस्य प्रकाश-
नार्थम् । आत्मैव न ततो भिन्नानि दर्शनज्ञानचारित्राणि ।
यतेरिति संबन्धिपदम् । अत्रोपपत्तिमाह—यद् यस्मात् तदात्मक
एव दर्शन-ज्ञान-चारित्रात्मक एव तदभेदमापन्न एवैष आत्मा
शरीरमधितिष्ठति । आत्मभिन्नानां हि दर्शनादीनां नात्मनि
मुक्तिहेतुत्वं स्यात्, देवदत्तसंबन्धिनामिव यज्ञदत्ते ॥ १ ॥

अभेदमेव समर्पयितुमाह—

आत्मानमात्मना वेत्ति मोहत्यागाद्य आत्मनि ।

तदेव तस्य चारित्रं तज्ज्ञानं तच्च दर्शनम् ॥ २ ॥

आत्मानं कर्मतापन्नमात्मन्याधारभूतं आत्मना स्वयमेव यो
वेत्ति जानीते । एतच्च ज्ञानं न मूढानां भवतीत्याह—मोह-

नात्मनः कर्मभूतस्य पृथक् किञ्चित्, अपि त्वात्मनश्चिद्रूपस्य स्वसं-
वेदनमेव सृग्यते, नातोऽन्यदात्मज्ञानं नाम, एवं दर्शनचारित्ते अपि
नात्मनो भिन्ने । एवं च चिद्रूपोऽयं ज्ञानाद्याख्याभिरभिधीयते । ननु
विषयान्तरव्युदासेन किमित्यात्मज्ञानमेव सृग्यते, विषयान्तरज्ञान-
मेव ह्यज्ञानरूपं दुःखं किन्द्यात् । नैवम्, सर्वविषयेभ्य आत्मन एव
प्रधानत्वात्, तस्यैव कर्मनिबन्धनशरीरपरिग्रहे दुःखितत्वात्, कर्म-
क्षये च सिद्धस्वरूपत्वात् ॥ ३ ॥

एतदेवाह—

अयमात्मैव चिद्रूपः शरीरी कर्मयोगतः ।

ध्यानाग्निदग्धकर्मा तु सिद्धात्मा स्यान्निरञ्जनः ॥ ४ ॥

अयमिति सकलप्रमाणप्रतिष्ठितश्चिद्रूपचेतनस्वभावः, उपयोग-
लक्षणत्वाज्जीवस्य ; तथा, स एव शरीरी भवति, कर्मयोगात्, न
त्वन्ये विषयाः ; तेन न विषयान्तरज्ञानं सृग्यते । आत्मैव च
शुक्लध्यानाग्निदग्धकर्माऽशरीरः सन् सुक्लस्वरूपो भवति निरञ्जनो
निर्मलः । अतोऽपि कारणादात्मज्ञानं सृग्यते ॥ ४ ॥

तथा—

अयमात्मैव संसारः कषायेन्द्रियनिर्जितः ।

तमेव तद्विजितारं मोक्षमाहुर्मनीषिणः ॥ ५ ॥

‘अयमात्मैव’ इति पूर्ववत् । संसारो नारक-तिर्यग्-नरा-ऽमर-
रूपतया । किंविशिष्टः सन् ? कषायेन्द्रियनिर्जितः कषायै-

मनसौ इत्युपतापकः, तथा, वैरस्य परस्वरोपघातात्मनो विरोधस्य सुभूम-परशुरामयोरिव कारणम्, तथा, दुर्गतेर्नरकलक्षणायास्तयो-
रिव वर्तनी मार्गः क्रोधः ; तथा, शमसुखस्य प्रशमानन्दस्यात्मनि
प्रविशतोऽर्गलेवार्गला, तदुपरोधकारित्वात् । पुनः पुनः क्रोधग्रहणं
तस्यातिदोष्यज्ञापनार्थम् ॥ ८ ॥

स्व-परोपतापकारित्वेऽपि क्रोधस्य क्लशानुदृष्टान्तेन स्वोप-
तापकत्वं समर्थयते,—

उत्पद्यमानः प्रथमं दहत्येव स्वमाश्रयम् ।

क्रोधः क्लशानुवत्पश्चादन्यं दहति वा नवा ॥ १० ॥

तथाविधकारणसंपाते उत्पद्यमानः क्रोधः क्लशानुवत् स्व
स्वकीयमाश्रयं, यत्र स उत्पद्यते तं, नियमेन दहति, पश्चात्
क्लशानुवदेवान्यं दाह्यान्तरं दहति वा नवा, परस्य क्षमाशील-
त्वादिना सार्द्रदृमादिवत् दग्धुमशक्यत्वात् ।

अत्रान्तरश्लोकाः,—

अर्जितं पूर्वकीट्या यद् वर्षैरष्टभिरुनया ।

तपस्तत् तत्क्षणादेव दहति क्रोधपावकः ॥ १ ॥

शमरूपं पयः प्राज्यपुण्यसंभारसंचितम् ।

अमर्षविषसंपर्कादसेव्यं तत्क्षणाद् भवेद् ॥ २ ॥

चारित्र्यचिषरचनां विचितगुणधारिणीम् ।

समुत्सर्पन् क्रोधधूमो श्यामलीकुरुतेतराम् ॥ ३ ॥

यो वैराग्यशमीपत्रपुटैः समरसोऽर्जितः ।

शाकपत्रपुटाभेन क्रोधेनोत्सृज्यते स किम् ? ॥ ४ ॥

प्रवर्धमानः क्रोधोऽयं किमकार्यं करोति न ? ।

जज्ञे हि द्वारका द्वैपायनक्रोधानले समित् ॥ ५ ॥

क्रुध्यतः कार्यसिद्धिर्या न सा क्रोधनिबन्धना ।

जन्मान्तरार्जितोर्जस्विकर्मणः खलु तत्फलम् ॥ ६ ॥

स्वस्य लोकद्वयोच्छित्त्यै नाशाय स्वपरार्थयोः ।

धिगहो ! दधति क्रोधं शरीरेषु शरीरिणः ॥ ७ ॥

क्रोधान्धाः पश्य निघ्नन्ति पितरं मातरं गुरुम् ।

सुहृदं सोदरं दारानात्मानमपि निर्घृणाः ॥ ८ ॥ १० ॥

क्रोधस्य स्वरूपमुक्त्वा तज्जयोपायमुपदिशति—

क्रोधवक्त्रेस्तदङ्गाय शमनाय शुभात्मभिः ।

अयणीया क्षमैकैव संयमारामसारणिः ॥ ११ ॥

यस्मात् क्रोध एवंविधस्तस्मात् क्रोधवक्त्रेरङ्गाय भटिति शम-
नाय शान्तये शुभात्मभिः पुण्यात्मभिः, अङ्गायग्रहणं भटिति
क्रोधोपशमोपदेशार्थम्, क्रोधो हि प्रथममेवाप्रतिहतः सन् विवर्ध-
मानो दवानल इव पश्चात् निवारयितुमशक्यः, यदाह—

'अणयोवं वणयोवं अग्नियोवं कसांयथोवं च ।

न ह्यु मे वीससियब्धं योवं पि ह्यु तं बह्वं होई ॥ १ ॥

(१) अण्वक्त्रोऽं वनक्त्रोऽं अग्निकर्मणिस्तोऽं कपायस्तोऽं च ।

न ह्यु भवता विवर्धितव्यं क्रोकोमपि तद् बह्वं भवति ॥ १ ॥

अयणीया आययितव्या एकैव क्षमा । न हि क्षमामन्तरेण
क्रोधोपशमोपायो जगत्स्थिः, क्रोधफलसंप्रदानं तु वैरहेतुत्वेन
प्रत्युत क्रोधवृद्धिहेतुः, न तु तत्रशमाय इत्येकग्रहणम् । क्षमां
विशिनष्टि—संयमारामसारणिः संयम एव नवनवानां संयम-
स्थानानां तरूणामारोपहेतुत्वेन तद्वृद्धिहेतुत्वेन चारामो विचित्र-
तरुसमूहात्मकस्तस्य सारणिः कुल्या संयमारामवृद्धिहेतुतया पुष्प-
फलप्राप्तिहेतुतया च । क्षमा हि प्रशान्तवाहितारूपा चित्तपरिणतिः
सा सारणित्वेन रूपिता, नवनवप्रशमपरम्पराप्रवाहरूपत्वात् ।

अत्रान्तरश्लोकाः—

अपकारिजने कोपो निरोद्धुं शक्यते कथम् ।

शक्यते सत्त्वमाहात्म्याद् यद्वा भावनयाऽनया ॥ १ ॥

अङ्गीकृत्यात्मनः पापं यो मां बाधितुमिच्छति ।

स्वकर्मनिहितायास्तै कः कुप्येद् बालिशोऽपि सन् ॥ २ ॥

प्रकुप्याम्यपकारिभ्य इति चेदाशयस्तव ।

तत् किं न कुप्यसि स्वस्य कर्मणे दुःखहेतवे ॥ ३ ॥

उपेक्ष्य लोष्टत्तेसारं लोष्टं दशति मण्डलः ।

मृगारिः शरमापेक्ष्य शरत्तेसारमिच्छति ॥ ४ ॥

यैः परः प्रेरितः क्रूरैर्महां कुप्यति कर्मभिः ।

तान्युपेक्ष्य परे क्रुध्यन् किं श्रये भयणश्रियम् ॥ ५ ॥

श्रूयते श्रीमहावीरः क्षान्ते स्तेष्वपि जग्मिवान् ।

अथत्वेनागतां क्षान्तिं वोढुं किमिव नेच्छसि ॥ ६ ॥

त्रैलोक्यप्रलयतारुणक्षमाचेदाश्रिताः क्षमाम् ।

कदलीतुल्यसत्त्वस्य क्षमा तव न किं क्षमा ? ॥ ७ ॥

तथा किं नाकृत्याः पुण्यं यथा कोऽपि न बाधते ? ।

स्वप्नमादमिदानीं तु शीघ्रं नङ्गीकुरु क्षमाम् ॥ ८ ॥

क्रोधान्धस्य मुनेश्चण्डचण्डालस्य च नान्तरम् ।

तस्मात् क्रोधं परित्यज्य भजोज्ज्वलधियां पदम् ॥ ९ ॥

महर्षिः क्रोधमंयुक्तो निष्क्रोधः कूरगड्ढुकः ।

ऋषिं मुक्ता देवताभिर्वन्दे कूरगड्ढुकः ॥ १० ॥

अकृन्तुर्देवचःशस्त्रैर्मुद्यमानो विचिन्तयेत् ।

चेत् तथ्यमेतत् कः कोपोऽयं मिथ्योन्मत्तभाषितम् ॥ ११ ॥

वधायोपस्थितेऽन्यस्मिन् हमेद् विस्मितमानसः ।

तथैव गच्छेत्कर्मसमाधौ ह्यथा नृत्यति बालिगः ॥ १२ ॥

निजल्लुप्तशने ध्यायेदायुधः क्षय एव नः ।

तदसौ निर्भयः पापात् करोति नृत्तमारणम् ॥ १३ ॥

सर्वपुरुषायेनोरे कोपि कोपो न चेत् तव ।

विरक्तत्वां सान्त्वापराधैःपि परं कोपपरायणम् ॥ १४ ॥

सर्वलिंगमभ्यासिकं विज्ञेयं

कोपं प्रपन्नमिदं पश्येत् ।

विज्ञेयं सर्वलिंगमभ्यासिकं विज्ञेयं

तदसौ निर्भयः पापात् करोति नृत्तमारणम् ॥ १५ ॥

मानकप्रायस्य स्वरूपमाह—

विनयश्रुतशीलानां त्रिवर्गस्य च घातकः ।

विवेकलोचनं लुम्पन् मानोऽन्यङ्करणी नृणाम् ॥१२॥

विनयस्य गुर्वादिपृषचारलक्षणः, श्रुतं च विद्या, शीलं च सुस्व-
भायता, तेषां घातकः । जात्यादिमटाभातो हि पिशाचकिप्रायो
न गुर्वादीनां विनीतो भवति । अविनीतस्य गुरुनश्वरूपमाणो
न विद्यां प्रतिनभते । अतएव सर्वजनावज्ञाकारी स्वस्य दुः-
स्वभायतां प्रकटयति । न केवलं विनयादीनामेव घातको मानो
यावत् त्रिवर्गस्य धर्मार्थकामलक्षणस्य । मटावलिप्तस्य हि नेन्द्रिय-
जयः, तदधीनस्य धर्मः कथं स्यात् ? । अर्थोऽपि राजादिसेवा-
परायत्तवृत्तिर्मानस्तद्व्यस्य कथं स्यात् ? । कामस्तु मार्दवमूल
एव, तत् कथं मानस्तद्व्ये स्याणाविव भवेत् ? । किञ्च, अनन्योऽन्यः
क्रियतेऽनेनेत्यन्यङ्करणी मानः । केषां ? । नृणाम् । किं कुर्वन् ? ।
लुम्पन् । किं तत् ? । विवेकलोचनं विवेकः कृत्याकृत्यविचारणं
स एव लोचनम्, “एकं हि चक्षुरमलं सहजो विवेकः” इति
धचनात् । मानवतो हि हृदमेवामकुर्वाणस्य विवेकलोचनलोप-
नमवश्यंभावि, तस्मिंश्च सत्यन्यङ्करणत्वं मानस्य सुवचमेव ॥ १२ ॥

इदानीं मानस्य भेदानुपदर्शयंस्तत्फलमाह—

जातिलाभकुलैश्वर्यवलरूपतपःश्रुतैः ।

कुर्वन् मदं पुनस्तानि हीनानि लभते जनः ॥१३॥

जातिथ लाभश्चेत्यादिबन्धः, तैर्मदं मदलिप्तचित्ततां कुर्वन्
तान्येव जात्यादीनि जन्मान्तरे हीनानि लभते ।

अत्रान्तरश्लोकाः—

जातिभेदान् नैकविधानुत्तमाधममध्यमान् ।

दृष्ट्वा को नाम कुर्वीत जातु जातिमदं सुधीः ॥ १ ॥

उत्तमां जातिमाप्नोति हीनामाप्नोति कर्मतः ।

तत्राशाश्रयतिकीं जातिं को नामासाद्य साद्यतु ॥ २ ॥

अन्तरायक्षयादेव लाभो भवति नान्यथा ।

ततश्च यस्तुतत्त्वज्ञो न लाभमदमुद्वहेत् ॥ ३ ॥

परप्रमादगत्यादिभवे लाभे सहत्यपि ।

न लाभमदमुच्छन्ति महात्मानः कश्चन ॥ ४ ॥

अकुलीनानपि प्रेक्ष्य प्रज्ञार्थीगौलगालिनः ।

न कर्तव्यः कुलमदो महाकुलभक्षैरपि ॥ ५ ॥

किं कुलिन कृशालस्य शृगालस्यापि तेन किम् ।

गवं विदन् कुलमदं विदध्याद् न विचक्षणः ॥ ६ ॥

अन्ता विभवनेमममंपदं यज्जघारिणः ।

दूरवासयनादोनामैवमेव कोट्यो मदः ॥ ७ ॥

सुखिण्यन्त्यादपि भर्गवदोयवन्ममपि ययेत् ।

कुलजन्मवदेतादे न मदाय विवेकिनाम् ॥ ८ ॥

अन्तर्गतं सुखं शान्त्योर्वचनः क्रियते ज्ञानात् ।

तन्मदं न विदध्याद् न मदाय विवेकिनाम् ॥ ९ ॥

बलवन्तोऽपि जरमि मृत्यो कर्मफलान्तरि ।

अवनासेत्, ततो हन्त ! तेषां बलमदो मुधा ॥ १० ॥

भमधातुमये देहे चयापचयवर्मिणि ।

जराज्जाभिभाव्यस्य को रूपस्य मदं वहेत् ॥ ११ ॥

मनस्कुमारस्य रूपं तत्तयं च विचारयन् ।

यो या सकर्णः स्वप्नेऽपि कुर्याद् रूपमदं किल ॥ १२ ॥

नाभ्यस्य तपोनिष्ठां श्रुत्वा वीरजिनस्य च ।

को नाम स्वल्पतपसि स्वकीये मदमाश्रयेत् ॥ १३ ॥

तेनैव तपसा क्षुध्येत् तरसा कर्मसंचयः ।

तेनैव मददिग्धेन वर्धते कर्मसंचयः ॥ १४ ॥

स्वदुःखा रचितान्यन्यैः शास्त्राण्याघ्राय लीलया ।

सर्वज्ञोऽस्मीति मदवान् स्वकीयाङ्गानि खादति ॥ १५ ॥

श्रीमद्गणधरन्द्राणां श्रुत्वा निर्माणधारणे ।

कः श्रयेत् श्रुतमदं सकर्णहृदयो जनः ॥ १६ ॥

केचित्तु ऐश्वर्यतपसोः स्थाने बालभ्यवुद्धिमदौ पठन्ति, उप-
दिशन्ति च,—

द्रुमकैरिव च दुष्कर्मकमुपकारनिमित्तकं परजनस्य ।

कृत्वा यद् बालभ्यकमवाप्यते को मदस्तेन ॥ १ ॥

गर्वं परप्रसादात्मकेन बालभ्यकेन यः कुर्यात् ।

तदाबालभ्यकविगमे शोकसमुदयः पराश्रयति ॥ २ ॥

तथा —

ग्रहणोद्गाहणवक्रतिविचारणार्थावधारणाद्येषु ।

बुद्धाङ्गविधिविकल्पेष्वनन्तपर्यायवृद्धेषु ॥ ३ ॥

पूर्वपुरुषसिंहानां विज्ञानातिशयसागरमनन्तम् ।

श्रुत्वा सांप्रतपुरुषाः कथं स्वबुद्ध्या मदं यान्ति ? ॥४॥१३१

मानस्य स्वरूपं भेदाद्य प्रतिपाद्य, इदानीं समानप्रतिपक्षभूतं
मादेयं मानजयोपायमुपदिशति,—

उत्तमर्पयन् दोषगात्रा गुणमूलान्यधो नयन् ।

उन्मूलनीयो मानद्रुस्तन्मादेवसरित्प्रवैः ॥ १४ ॥

मान एव द्रष्टुं च तत्रतिविशेषधारित्वेन । मानद्रुमयोः साधने
साह, — उत्तमर्पयन् नयन् दोषा एव प्रसरणशीलत्वेन गात्रा
दोषगात्रास्ताः, गुणा एव मूलानि गुणमूलानि ताभ्यधो नयन्
न्यस्तुते । केनान्ननीयः ? मादेयसरित्प्रवैर्मादेयमेव मानवर्षि
नयन् सरित् नयन् प्रवैः प्रसरः । मदद्रुमो हि यथा यथा वर्तते
तथा तथा गुणमूलानि निर्गोष्ठयानि, दोषगात्राश्च विस्मयानि ।
मदः ३ इत्यादिभिर्गुणमूलविषयसमस्तो मादेयभावनामस्ति यद्वै
मदं न द्रष्टुं न च द्रष्टुं ।

॥ १४ ॥

॥ १४ ॥

॥ १४ ॥

अन्तः स्पृशेद् यत्र यतीक्ष्वं जाल्यादिगोचरम् ।
 तत्र तस्य प्रतीकारहेतोर्माद्वैवमाश्रयेत् ॥ २ ॥
 सर्वत्र मार्दवं कुर्यात् पूज्येषु तु विशेषतः ।
 येन पापाद् विमुच्येत पूज्यपूजाव्यतिक्रमात् ॥ ३ ॥
 मानाद् वाहवनिर्वहो नताभिरिव पाप्मभिः ।
 मार्दवात् तत्क्षणं मुक्तः सदाः संजातवीवलः ॥ ४ ॥
 चक्रपती त्यक्तमङ्गो वैरिणामपि वेश्मसु ।
 भिक्षाये यात्यहो ! मानच्छेदायामृदु मार्दवम् ॥ ५ ॥
 चक्रपत्यपि तत्कालदीक्षितो रक्षसाधवे ।
 नमस्यति त्यक्तमानधिरं च वरिवस्यति ॥ ६ ॥
 एवं च मानविषयं परिमृश्य दोषं
 ज्ञात्वा च मार्दवनिषेवणजं गुणीषम् ।
 मानं विहाय यतिधर्मविशेषरूपं
 सदाः समाश्रयत मार्दवमेकतानाः ! ॥ ७ ॥ १४ ॥

इदानीं मायाकपायस्वरूपमाह—

असूनृतस्य जननी परशुः शीलशास्त्रिनः ।
 जन्मभूमिरविद्यानां माया दुर्गतिकारणम् ॥ १५ ॥

असूनृतस्यानृतस्य जननीव जननी, मायामन्तरेण प्रायेणासूनृतस्याभावात्, 'माया' इति वक्ष्यमाणं संवध्यते, माया वक्ष्यनात्मकः परिणामः, तथा, परशुः कुठारः शीलं सुखभावता तदेव

तथा —

ग्रहणोद्गाहणनवकृतिविचारणार्थावधारणाद्येषु ।

बुद्धाङ्गविधिविकल्पेनन्तपर्यायवृद्धेषु ॥ ३ ॥

पूर्वपुरुषसिंहानां विज्ञानातिशयसागरमनन्तम् ।

श्रुत्वा सांप्रतपुरुषाः कथं स्वबुद्ध्या मदं यान्ति ? ॥४॥१३॥

मानस्य स्वरूपं भेदांश्च प्रतिपाद्य, इदानीं समानप्रतिपन्नभूतं
मार्दवं मानजयोपायमुपदिशति,—

उत्सर्पयन् दोषशाखा गुणमूलान्यधो नयन् ।

उन्मूलनीयो मानद्रुस्तन्मार्दवसरित्प्लवैः ॥ १४ ॥

मान एव द्रुद्रुम उन्नतिविशेषधारित्वेन । मानद्रुमयोः साधर्म्य-
माह,—उत्सर्पयन्नुर्ध्वं नयन् दोषा एव प्रसरणशीलत्वेन शाखा
दोषशाखास्ताः, गुणा एव मूलानि गुणमूलानि तान्यधो नयन्
न्यकुर्वन् । कैरुन्मूलनीयः ? मार्दवसरित्प्लवैर्मार्दवमेव सततवाहि-
तया सरित् तस्याः प्लवैः प्रसरैः । मदद्रुमो हि यथा यथा वर्धते
तथा तथा गुणमूलानि तिरोदधाति, दोषशाखाश्च विस्तारयति ।
तदयं कुठारादिभिरुन्मूलयितुमशक्यो मार्दवभावनासरित्प्रवाहेन
ममूलमुन्मूलनीय इत्यर्थः ।

अत्रान्तराश्लोकाः—

मार्दवं नाम मृदुता तर्जोद्वत्यनिपेधनम् ।

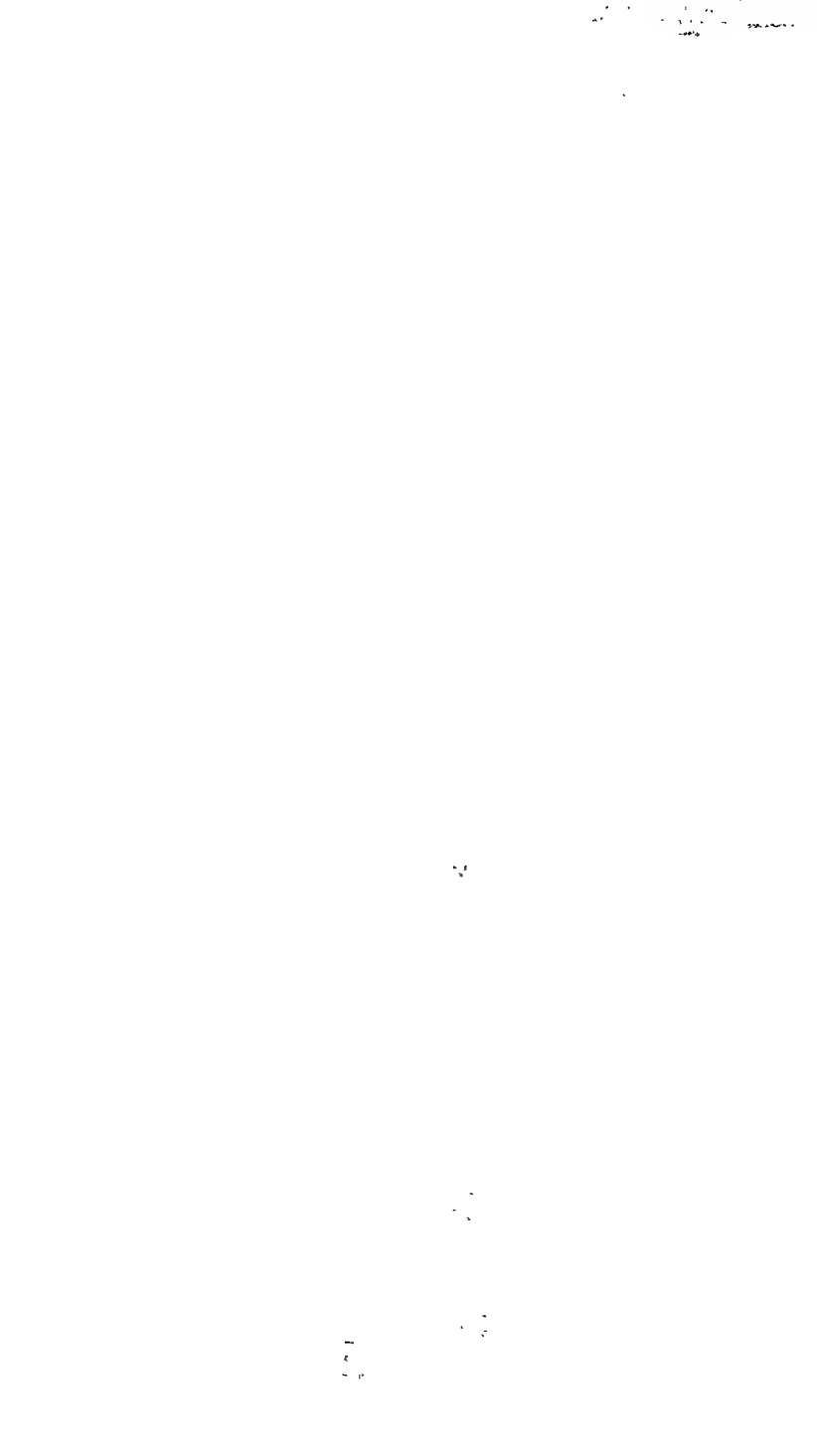
मानस्य पुनरोद्वत्यं मृदुपममुपाधिकम् ॥ १ ॥

यन्तः स्पृशेद् यत्र यत्नीहृत्यं ज्ञात्यादिगोचरम् ।
 तत्र तस्य प्रतीकारहेतोर्माद्वैवसाययेत् ॥ २ ॥
 सर्वत्र मार्दवं कुर्यात् पूज्येषु तु विशेषतः ।
 येन पापाद् विमुच्येत पूज्यपूजाव्यतिक्रमात् ॥ ३ ॥
 मानाद् वातुबलिर्वहो नताभिरिय पापभिः ।
 मार्दवात् तत्क्षणं सुक्ताः सद्यः संजातकीवलः ॥ ४ ॥
 चक्रवर्ती त्यक्तमङ्गो वैरिणामपि वैश्वसु ।
 भिक्षायै यात्यहो ! मानच्छेदायानृदु मार्दवम् ॥ ५ ॥
 चक्रवर्त्यपि तत्कालदीक्षितो रक्षसाधवे ।
 नमस्यति त्यक्तमानधिरं च वरिवस्यति ॥ ६ ॥
 एवं च मानविषयं परिसृज्य दोषं
 ज्ञात्वा च मार्दवनिषेवणजं शुणीषम् ।
 मानं विहाय यतिधर्मविशेषरूपं
 सद्यः समाश्रयत मार्दवमेकतानाः ! ॥ ७ ॥ १४ ॥

इदानीं मायाकपायस्वरूपमाह—

असूनृतस्य जननी परशुः शीलशाखिनः ।
 जन्मभूमिरविद्यानां माया दुर्गतिकारणम् ॥ १५ ॥

असूनृतस्यानृतस्य जननीव जननी, मायामन्तरेण प्रायेणासू-
 नृतस्याभावात्, 'माया' इति वक्ष्यमाणं संवध्यते, माया वक्ष्यना-
 ल्पकः परिणामः, तथा, परशुः कुठारः शीलं सुखभावता तदेव

कृताः कृततुल्यमानाश्चक्रियाकारियोगतः ।
 वडयन्ते जनं सुग्धं मायाभाजो वणिग्जनाः । ३ ॥
 जटामौण्डागिम्बाभगवत्कनान्यादिधारणैः ।
 सुग्धं द्राघं रर्धयन्ते पाखण्डा हृदि नान्तिकाः ॥ ४ ॥
 परह्नाभिर्भावहावलीलागतिदिलोकनैः ।
 कामिनो रञ्जयन्तीभिर्वेग्याभिर्विज्ञाते जगत् ॥ ५ ॥
 प्रतार्य कूटैः गणयैः कृता कूटकपर्दिकाम् ।
 धनवन्तः प्रतार्यन्ते दुरोटरपरायणैः ॥ ६ ॥
 दम्पती पितरः पुत्राः मोदयौः सुहृदो निजाः ।
 ईशा भृत्यास्तयान्येऽपि माययाऽन्योन्यवञ्चकाः ॥ ७ ॥
 अर्धलुब्धा गतघृणा वन्दकारा मल्लिन्तुवाः ।
 अहर्निशं जागरुकान्धनयन्ति प्रमादिनन् ॥ ८ ॥
 कारवधान्दजाद्यैव स्वकर्मफलजीविनः ।
 माययाऽलीकगणयैः कुर्वते माधुवञ्चनन् ॥ ९ ॥
 व्यन्तरादिकुर्योनिस्था दृष्ट्वा प्रायः प्रमादिनः ।
 क्रूरान्धलैर्बहुविधैर्वाधन्ते मानवान् पशून् ॥ १० ॥
 मत्तरादयो जलचरान्धलात् स्वापत्यभक्षकाः ।
 वध्यन्ते धीवरैस्तेऽपि माययाऽऽनायपाणिभिः ॥ ११ ॥
 नानोपायैर्मृगयुभिर्वञ्चनप्रवणैर्जडाः ।
 निवध्यन्ते विनाश्यन्ते प्राणिनः स्वलचारिणः ॥ १२ ॥
 नभश्चरा भूरिभेदा वराका लावकादयः ।
 वध्यन्ते माययाऽत्युग्रैः स्वल्पकप्रासगृध्रभिः ॥ १३ ॥

शाखी तस्य परशुरिव परशुः, च्छेदकत्वात् ; तथा जन्मभूमि-
रुत्पत्तिस्थानम्, कासाम् ? अविद्यानां मिथ्याज्ञानानाम् । सा च
दुर्गतेः कारणमिति प्रधानफलनिर्देशः ॥ १५ ॥

परवञ्चनार्थं प्रयुक्ताया मायायाः परमार्थतः स्ववञ्चनमेव
फलमित्याह—

कौटिल्यपटवः पापा मायया वकवृत्तयः ।

भुवनं वञ्चयमाना वञ्चयन्ते स्वमेव हि ॥ १६ ॥

मायया तृतीयकपायेण भुवनं जगद् वञ्चयमानाः प्रतारयन्तः
स्वमेवात्मानमेव वञ्चयन्ते । के ? पापाः पापकर्मकारिणः । पाप-
कर्मनिर्द्भवार्थमेव वकवृत्तयः, यथा वको मत्स्यादिवञ्चनार्थं मन्दं
मन्दं विचेष्टते तथा तेऽपि जगद्वञ्चनार्थं तथा चेष्टन्ते यथा वक-
मदृशा भवन्ति । ननु मायया जगद्वञ्चनम्, तस्याद्य निर्द्भवः, इति
कुत इयन्तं भारं ते वोढुं समर्थाः ? इत्याह—कौटिल्यपटवः
कौटिल्यपाटवरहितो हि न कदाचित् परं वञ्चयते, नवा कदाचिद्
निर्द्भुत इति, कौटिल्यपाटवे तु हयं भवति परवञ्चनं वञ्चनाच्छादनं
चेति ।

अथान्तरङ्गोक्ताः—

कृत्वाङ्गुणयोगेन च्छन्नाद् विश्वस्तघातनात् ।

अर्थलोभाच्च राजानो यञ्चयन्तेऽखिलं जनम् ॥ १ ॥

मिनकर्मद्वया मल्यः क्षामतादर्शनेन च ।

अन्तःशून्या अहिःसारा यञ्चयन्ते द्विजा जनम् ॥ २ ॥

कृटाः कूटतुलामानाशक्रियाकारियोगतः ।

वध्यन्ते जनं सुगंधं मायाभाजो वणिग्जनाः ॥ ३ ॥

जटामोक्षशिखाभस्मयत्कनान्वादिधारणैः ।

सुगंधं ग्राहं गर्धयन्ते पाखण्डा हृदि नास्तिकाः ॥ ४ ॥

अरक्ताभिर्भाषकावलीनागतिविलोकनैः ।

कामिनो रञ्जयन्तीभिर्वेश्याभिर्वञ्जयते जगत् ॥ ५ ॥

प्रतार्य कूटेः शपथैः कृत्वा कूटकपर्दिकाम् ।

धनवन्तः प्रतार्यन्ते दुरोदरपरायणैः ॥ ६ ॥

दम्पती पितरः पुत्राः मोदर्याः सुहृदो निजाः ।

प्रेमा मृत्यास्तद्यान्येऽपि माययाऽन्योन्यवञ्चकाः ॥ ७ ॥

अर्धलुब्धा गतदृष्ट्या वन्दकारा मलिन्नुवाः ।

अहर्निशं जागरूकाम्बुलयन्ति प्रमादिनम् ॥ ८ ॥

कारवद्यान्त्यजाश्चैव स्वकर्मफलजीविनः ।

माययाऽलीकशपथैः कुर्वते साधुवञ्चनम् ॥ ९ ॥

व्यन्तरादिकुयोनिस्था दृष्ट्वा प्रायः प्रमादिनः ।

क्रूरांश्चलैर्वहुविधैर्वाधन्ते मानवान् पशून् ॥ १० ॥

मत्स्यरादयो जलचराम्बुलात् स्वापत्यभक्षकाः ।

वध्यन्ते धीवरैस्तेऽपि माययाऽऽनायपाणिभिः ॥ ११ ॥

नानीपायैर्मृगयुभिर्वञ्चनप्रवणैर्जडाः ।

निवध्यन्ते विनाश्यन्ते प्राणिनः स्थलचारिणः ॥ १२ ॥

नभश्चरा भूरिभेदा वराका लावकादयः ।

वध्यन्ते माययाऽत्युग्रैः स्वल्पकग्रासगृध्रभिः ॥ १३ ॥

इति निगदितमुग्रं कर्म कौटिल्यभाजा-

मृजुपरिणतिभाजां चानवद्यं चरितम् ।

तदुभयमपि बुद्ध्या संस्पृशन् मुक्तिकामी

निरुपममृजुभावं संश्रयेच्छुद्धबुद्धिः ॥१३॥१७॥

इदानीं लोभकषायस्वरूपमाह—

आकरः सर्वदोषाणां गुणग्रसनराक्षसः ।

कन्दो व्यसनवल्लीनां लोभः सर्वार्थबाधकः ॥१८॥

आकरः खानिः सर्वदोषाणां प्राणातिपातादीनां 'लोहादे-
मिव' इति गम्यते ; गुणानां ज्ञानादीनां प्राणिनामिव यद्
कवलनं तत्र राक्षस इव राक्षसः ; तथा, कन्दो मूलाधोऽव-
कासां ?, व्यसनवल्लीनां व्यसनानि दुःखानि तान्येव वल्लयस्ता-
लोभश्चतुर्थकषायः, तस्य स्वरूपसंग्रहमाह—सर्वार्थबाधकः स-
मर्थ्यन्त इत्यर्था धर्मार्थकामभोक्षलक्षणास्तेषां बाधकः प्रति-
लोभस्य सर्वदोषाकरत्वम्, गुणघातकत्वम्, व्यसनहेतुत्वं
पुरुषार्थघातकत्वं च प्रसिद्धमेव ॥ १८ ॥

लोभस्य दुर्जयत्वं श्लोकत्रयेणाह—

धनहीनः शतमेकं सहस्रं शतवानपि ।

सहस्राधिपतिर्लक्षं कोटिं लक्षेश्वरोऽपि च ॥१९॥

कोटीश्वरो नरेन्द्रत्वं नरेन्द्रश्चक्रवर्तिताम् ।

चक्रवर्ती च देवत्वं देवोऽपीन्द्रत्वमिच्छति ॥२०॥

Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 10/ each	...	1	4
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 2-3, @ 10/ each	...	1	4
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 10/ each	...	0	10
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 10/ each	...	13	0
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-7 @ 10/ each	...	4	6
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-4 @ 10/ each	...	3	2
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 10/ each	...	3	2
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 10/ each	...	2	8
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 10/ each	...	2	0
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 10/ each	...	0	16
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 10/ each	...	2	0
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 10/ each	...	1	14
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 10/ each	...	1	4
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-4 @ 10/ each	...	2	8
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-7 @ 10/ each	...	4	6
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 10/ each	...	1	4
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-6 @ 12/ each	...	4	8
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-14 @ 1/ each	...	14	0
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 10/ each	...	0	10
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 10/ each	...	3	8
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-3 @ 10/ each	...	1	14
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-3 @ 10/ each	...	5	10
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 2-6 @ 10/ each	...	3	2
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-3 @ 1/ each	...	3	0
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-11 @ 10/ each	...	6	14
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-10 @ 10/ each	...	19	6
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-4 @ 10/ each	...	3	12
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-3 @ 10/ each	...	0	10
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-3 @ 10/ each	...	1	14
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-9 @ 12/ each	...	9	0
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-7 @ 10/ each	...	2	8
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-11 @ 10/ each	...	5	0
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-4 @ 1/ each	...	5	0
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-7 @ 10/ each	...	4	6
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 1/ each	...	2	8
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 1/ each	...	13	2
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-7 @ 10/ each	...	4	6
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-4 @ 10/ each	...	7	8
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-3 @ 10/ each	...	1	14
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-4 @ 10/ each	...	0	10
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-4 @ 10/ each	...	2	8
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-7 @ 10/ each	...	3	12
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 1/ each	...	2	0
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-6 @ 2/ each	...	12	6
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 10/ each	...	11	14
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 10/ each	...	1	0
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 10/ each	...	0	10
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 10/ each	...	1	0
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-3 @ 14/ each	...	3	12
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-7 @ 10/ each	...	4	6
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 10/ each	...	1	8
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 10/ each	...	6	10
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-3 @ 10/ each	...	3	12
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-3 @ 10/ each	...	1	14
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 10/ each	...	0	10
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-7 @ 10/ each	...	4	6
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-4 @ 10/ each	...	21	14
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 2-3 @ 10/ each	...	1	4
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 2/ each	...	1	0
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 10/ each	...	0	10
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-4 @ 10/ each	...	2	8
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-3 @ 10/ each	...	3	6
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-2 @ 10/ each	...	1	4
Śrīyā Kāyā Kāyā, Page 1-3 @ 10/ each	...	0	10

हासशोकद्वेषहर्षानसतोऽप्यात्मनि स्फुटम् ।

स्वामिनोऽग्रे लोभवन्तो नाटयन्ति नटा इव ॥ १० ॥

आरभ्यते पूरयितुं लोभगतीं यथा यथा ।

तथा तथा महच्चित्रं मुहुरेष विवर्धते ॥ ११ ॥

अपि नामैष पूर्येत पयोभिः पयसां पतिः ।

न तु त्रैलोक्यराज्येऽपि प्राप्ते लोभः प्रपूर्यते ॥ १२ ॥

अनन्ता भोजनाच्छादविषयद्रव्यसंचयाः ।

भुक्तास्तथापि लोभस्य नांशोऽपि परिपूर्यते ॥ १३ ॥

लोभस्त्यक्तो यदि तदा तपोभिरफलैरलम् ।

लोभस्त्यक्तो न चेत् तर्हि तपोभिरफलैरलम् ॥ १४ ॥

मृदित्वा शास्त्रसर्वस्वं मयैतदवधारितम् ।

लोभस्यैकस्य हानाय प्रयतत महामतिः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

लोभस्वरूपं निरूप्य तज्जयोपायमुपदिशति—

लोभसागरमुद्धेलमतिविलं महामतिः ।

संतोषसेतुवन्धेन प्रसरन्तं निवारयेत् ॥ २२ ॥

लोभ एवाप्राप्तपारत्वेन सागरस्तम्, उद्धेलमुद्धतविलं तत्तदुप-
क्रान्तिकायत्वेन विह्वलोच्छ्रायम्, अतिविलं भृगम्, एतच्च 'निवारयेत्'
इति क्रियाया विगेषणम् । 'प्रसरन्तम्' इति लोभसागरस्य विग-
ेषणम् । महामतिर्मानिः । निवारणकारणमुपदिशति—संतोष-
सेतुवन्धेन संतोषो लोभप्रतिपक्षभूतो मनोधर्मः स एव सेतुवन्धो

Yajña Kritya Samudhā, Fasc. 1-2 @ 10' each	...	1
Yajña Rupa (Text), Fasc. 2-3, @ 10' each	...	1
Yajñadharma, Fasc. 1, @ 16' each	...	...
Yajñodyogya of the Keshinij Language, Part I	...	15
Yajñadharma Paddhati Kāṣṭhī Vol. I, Fasc. 1-7 @ 10/ each	...	4
Yajñadharma Kāṣṭhī Vol. II, Fasc. 1-4 @ 10/ each	...	3
Gobhūtiya Gṛihya Sūtra, Vol. I @ 10' each	...	3
Ditto Vol. II, Fasc. 1-2 @ 14' each	...	2
Ditto (Appendix) Gobhūtiya Parīṣista	...	2
Ditto Gṛihya Saṅgraha	...	0
Gopadha Brahman of Atharva Veda (Text and English), Fasc. 1-2, @ 15' each	...	2
Haradita	...	1
Institutes of Vishnu (Text), Fasc. 1-2, @ 10' each	...	1
Kala Mūlāṅga (Text), Fasc. 1-4, @ 10' each	...	2
Kala Vivēka, Fasc. 1-7 @ 10' each	...	4
Karmapradīpī, Fasc. 1	...	1
Kāṣṭhī, Fasc. 1-6 @ 12' each	...	4
Kaṭi Sarit Sazara (English), Fasc. 1-14 @ 1' each	...	14
Kaṭi Kalpa Lata, Fasc. 1	...	0
Kaṇḍavyaṁ Samuccaya	...	3
Kīrtanavali, Fasc. 1-3 @ 10' each	...	1
Kūrma Purāṇa, Fasc. 1-9 @ 10' each	...	5
*Lalita Vistara (Text), Fasc. 2-6 @ 10' each	...	3
Ditto (English), Fasc. 1-3 @ 1' each	...	3
Madana Parīṣat, Fasc. 1-11 @ 10' each	...	6
Mahābhāṣya pralipādya, Vol. I, Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 1-12; Vol. III, Fasc. 1-10 @ 10' each	...	19
Ditto Vol. IV, Fasc. 1-4 @ 14' each	...	3
Matra, or Maṭṭrayāniya Upanishad, Fasc. 1	...	0
Manuṭika Saṅgraha, Fasc. 1-3 @ 10' each	...	1
Mārkaṇḍeya Purāṇa, (English) Fasc. 1-9 @ 1' each	...	9
*Mārkaṇḍeya Purāṇa (Text), Fasc. 4-7 @ 10' each	...	2
*Mārkaṇḍeya Dvayam, (Text) Fasc. 9, 11, 17 @ 10' each	...	5
Mirror of Composition, (English), Fasc. 1-4 @ 1' each	...	5
Mugdhabodha Vyākaraṇa, Vol. I, Fasc. 1-7 @ 10/ each	...	4
Nirukta (2nd edition), Vol. I, Fasc. 1-2 @ 14'	...	2
*Nirukta (old edition), Vol. I, Fasc. 1, 2, 4, 5, 6; Vol. II, Fasc. 5, 6; Vol. III, Fasc. 1-6; Vol. IV, Fasc. 1-8 @ 10/ each	...	13
Nityaśraṇapūṭhā, Fasc. 1-7 @ 10' each	...	4
Nityaśraṇapūṭhā, Vol. I, Fasc. 1-8, Vol. II, Fasc. 1-4 @ 10' each	...	7
Nṛsīma Tapini of Atharva-Veda (Text), Fasc. 1-3 @ 10/ each	...	1
Nyāyabinduṭīkā, Fasc. 1 @ 10/ each	...	0
Nyāya Vārtika Tatparya Parīṣadhi, Fasc. 1-4 @ 10/ each	...	2
*Nyāyavārtika, (Text), Fasc. 2-7 @ 10/ each	...	3
Nyāyasāra	...	2
Padamawati, Fasc. 1-6 @ 2' each	...	12
Parāgata Smṛti, Vol. I, Fasc. 2-8, Vol. II, Fasc. 1-6; Vol. III, Fasc. 1-6 @ 10/ each	...	11
Parāgata, Institutes of (English) @ 1' each	...	1
*Parīṣista Pravaṇ (Text), Fasc. 5 @ 10' each	...	0
Parīksamukha Sūtram	...	1
Prabandhaśeṭhāṇī (English) Fasc. 1-3 @ 14' each	...	3
Prākṛita-Pāṇḍurāṇa, Fasc. 1-7 @ 10' each	...	4
Prākṛita Lakṣhaṇa	...	1
Prithviraj Vijaya, Fasc. 1	...	0
Rasarnavam, Fasc. 1-3	...	3
Ravisiddhanta Manjari, Fasc. 1	...	0
Saṅkara-āṇa-Samuccaya, Fasc. 1-3 @ 10/ each	...	1
Sādūktikā-āṇa-Samuccaya, Fasc. 1 @ 10/ each	...	0
Samuccaya Kāṣṭhī Fasc. 1-7, @ 10/ each	...	4
*Samvada Saṅhita, Vol. I, Fasc. 1-4, 6-10; Vol. 2, Fasc. 2-6; Vol. 3, Fasc. 1-7; Vol. 4, Fasc. 1-6; Vol. 5, Fasc. 1-8 @ 10' each	...	21
*Sankara Vijaya (Text) Fasc. 2-3 @ 10/ each	...	1
*Sankhya Aphorisms of Kapila (English), Fasc. 2	...	1
*Sankhya Pravachana Bhāṣya, Fasc. 2	...	0
Sāṅkhya Sūtra Vṛtti, Fasc. 1-4 @ 10/ each	...	...
Sāṅkhya Sūtra Vṛtti, Fasc. 1-2 @ 10' each	...	...

BIBLIOTHECA INDICA
A COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.
NEW SERIES, NO. 1466

योगशास्त्रम् ।

स्वोपनिषद्भाष्यसहितम् ।

THE YOGAŚASTRA,

With the commentary called
SVOPAJNAVIVARANA.

BY

ŚRĪ HEMACHANDRĀCHĀRYA.

EDITED BY

ĀSTRA VICĀRADA JAINĀCĀRYA

ORĪ VIJAYA DHARMA SŪRI.

PARSICULUS VI.

Calcutta:

PRINTED BY BISHNU PADA HAZRA, AT THE SANSKRIT PRESS,
No. 124-2-1 Manicktolla Street.

AND PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL, 1, PARK STREET.
1921.

विनेन्द्रियजयं नैव कषायाञ्जेतुमीश्वरः ।

हन्यते हैमनं जाद्यं न विना ज्वलितानलम् ॥२४॥

समकालसंभविनोरपि कषायजयेन्द्रियजययोः प्रदीपप्रकाशयो-
रिवास्ति कार्यकारणभावः ; अत उक्तम्—इन्द्रियजयं विना न
कषायजयः । हन्यते इत्यादिना दृष्टान्तः । हैमनजाद्यसदृशाः
कषायाः, ज्वलितानलप्रायचेन्द्रियजयः । हैमन्ते भवं हैमनम्,
हैमन्ताद् वा तल्लुक् च ॥६।३।८१॥ इत्यनेनाणि तलोपे वृद्धौ च
सिद्धम् ॥ २४ ॥

इन्द्रियजयः कषायजयहेतुत्वेनोक्तः, अजितानां त्विन्द्रियाणां
न कषायजयहेतुत्वं प्रत्युतापायहेतुत्वमेवेत्याह—

अदान्तैरिन्द्रियहयैस्त्रैरपथगामिभिः ।

आकृष्य नरकारण्ये जन्तुः सपदि नीयते ॥२५॥

इन्द्रियाण्येव हया अश्वा इन्द्रियहयास्तैस्त्रैरपथगानवस्था-
यिभिः प्रकृत्या, अदान्तैरजितैः सशिरपथगामिभिरुन्मार्गचारि-
भिराकृष्य बलात्कारेण कृष्ट्वा जन्तुः प्राणी, नरक एवारण्यं विविध-
भीतिहेतुत्वाद् नरकारण्यं तस्मिन् सपदि तत्क्षणाद् नीयते । यथा-
ऽदास्तो हयोऽपथगामित्वेन स्वमारोहकमरण्ये नयति तर्धैवाजितै-
रिन्द्रियैर्जन्तुर्विविधापायबहुले नरके नीयत इत्यर्थः ॥२५॥

कथमजितानीन्द्रियाणि नरकं नयन्तीत्याह—

इन्द्रियैर्विजितो जन्तुः कषायैरभिभूयते ।

वीरैः कृष्टेष्टकः पूर्वं वप्रः कैः कैर्न खण्डाते ? ॥२६॥

इन्द्रियाणि जेतुमशक्नोऽत एव तैर्विजितः, यान् जेतुमिन्द्रिय-
जय उपदिश्यते तैरेव प्रत्युत कषायैरभिभूयते । कषायाभिभूतश्च
नरकं यातीति सुप्रसिद्धमेव । ननु यदीन्द्रियजयेऽशक्नो जन्तुः
तर्हीन्द्रियजनितैव बाधास्तु, कीऽवसरः कषायबाधायाः ? इत्या-
शङ्कामपनेतुं दृष्टान्तमाह—वीरैर्विक्रान्तैः कृष्टा इष्टका यस्मात् स
कृष्टेष्टकः वप्रः प्राकारः पूर्वं प्रथमम्, पश्चात् कैः कैरवीरैरपि
एकैकेष्टकाशकलकर्षणेन न खण्डाते न खण्डशो नीयते ।।
अयमर्थः—यथा वीरपुरुषपातितच्छिद्रः प्राकारः कर्मकरप्रायाणा-
मपि गम्यो भवति तथैव वप्रप्रायः प्राणी वीरप्रायैरिन्द्रियै-
र्भग्नप्राय इतरपुरुषप्रायैः कषायैर्बाध्यते, इन्द्रियानुसारित्वात्
कषायाणाम् ॥ २६ ॥

न केवलमनिर्जितैरिन्द्रियैः कषायाभिभूतो जन्तुर्नरके नीयते,
यावद्विहलोकेऽपि अनिर्जितानीन्द्रियाण्यपायकारणान्येवेत्याह—

कुलघाताय पाताय वन्धाय च वधाय च ।

अनिर्जितानि जायन्ते करणानि शरीरिणाम् ॥२७॥

शरीरिणां जन्तूनां करणानीन्द्रियाणि अनिर्जितानि यदा-
न्यानि जायन्ते । कथम् ? । कुलघाताय कुलघातो यंशोच्छेदः

पाताय पातो राज्यादिभ्रंशः, बन्धाय बन्धो नियमनम्, वधाय वधः प्राणनिग्रहः । तत्र कुलघातायेन्द्रियाणि रावणस्येव । तस्य निर्जितेन्द्रियस्य परदारान् रिरंसमानस्य रामलक्षणाभ्यां कुल-
क्षयः कृत इत्युक्तपूर्वम् । पातायेन्द्रियाणि सोढास्येव । स हि
राज्यं पालयन् मांसप्रियतया नानाविधैर्मांसैरात्मानं प्रीणयन्नेकदा
सूपकारैः संस्कृते मांसे विडालादिभिर्भक्षिते सति तस्मिन् दिने
धार्मिकैः श्रावकजनै राजानं प्रसाद्यामारिपटहे दापिते जीववधा-
भावादन्यमांसाप्राप्ती सुलभस्य कस्यचिडिडम्भस्य मांसं परिवेष्य
राजा परितोषितः । स चैकान्ते सूपकारान् शपथदानपूर्वकं
पप्रच्छ । तैश्च यथास्थिते कथिते मानुषमांसगृह्ये सकलनगरे
डिम्भमानुषग्रहणाय स्वपुरुषान् नियुक्तवान् । एतच्च ज्ञात्वा
पौरजानपदैर्मन्त्रिभिश्च भीतभीतैरेकमतीभूय मद्यपानप्रमत्तो
वह्नाऽरण्ये विमुक्तः । स च राज्यात्, कुलात् परिवाराच्च पतितो-
ऽरण्ये स्थापद इव दुःखमनुवभूव । बन्धायेंद्रियाणि चण्डप्रद्योत-
स्येव । वधाय मृत्यवे इन्द्रियाणि रावणस्येवंत्युक्तपूर्वम् ।

अत्रान्तरङ्गोक्तः—

इन्द्रियैः स्वार्थविवर्णैः कस्को नैव विडम्ब्यते ।

अपि विज्ञातशास्त्रार्थाद्येष्टन्ते बालका इव ॥ १ ॥

एवं साक्षात्तन्त्रियदोषानभिधाय स्पर्शनादीन्द्रियाणां
दोषपक्षेण दोषानाह --

वशाभ्यर्शमुग्वान्वाद्यप्रसारितकरः करी ।

कान्तानवन्धनकं शमासादयति तत्क्षणात् ॥२८॥

पयस्यगार्धं विचरन् गिलन् गलगतामिषम् ।

मनिकस्य करं दीनो मीनः पतति निश्चितम् ॥२९॥

निपतन् मत्तमातङ्गकपोले गन्धलीलुपः ।

कर्णतान्तलाघाताद् सृत्युमाप्नोति षट्पदः ॥३०॥

कनकच्छन्दमंकाशशिखालोकविमोहितः ।

रभसेन पतन् दीपे शलभो लभते सृतिम् ॥ ३१ ॥

हारिणी हारिणीं गीतिमाकर्णयितुमुदुरः ।

आकर्णाकृष्टचापस्य याति व्याधस्य वेध्यताम् ॥३२॥

स्पष्टाः नवरं वशा हस्तिनी, गन्धो रज्जुवद्धो लोहकण्टकः,
मीनान् हर्त्ताति मनिको धीवरः, कर्णतान एव तलपेटस्तेना-
घातः, गीतिगीतिम् ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

उपसंहरति --

एवं विषय एकैकः पञ्चत्वाय निषेवितः ।

कथं हि युगपत् पञ्च पञ्चत्वाय भवन्ति न ? ॥३३॥

विषय इन्द्रियस्य गोचरः इन्द्रियप्रकरणेऽपि यद् विषयस्य

दोषदर्शनम्, तद् विषयद्वारेणैवेन्द्रियाणां दोषजनकत्वमिति दर्शनार्थम् । एकैको विषयो गजादीनां पञ्चत्वाय मरणाय । यस्तु पुमान् सर्वेषु विषयेष्वासक्तस्तं प्रत्याह—कथं हि युगपत् पञ्चापि विषयाः सेविताः पञ्चत्वाय न भवन्ति ?—अपि तु भवत्येवेति । यदाह—

पञ्चसु सक्ताः पञ्च विनष्टा यत्रागृहीतपरमार्थाः ।

एकः पञ्चसु सक्तः प्रयाति भस्मान्ततां मूढः ॥ १ ॥ ३३ ॥

इन्द्रियदोषानभिधाय तज्जयोपदेशमाह—

तदिन्द्रियजयं कुर्याद् मनःशुद्ध्या महामतिः ।

यां विना यमनियमैः कायक्लेशो वृथा नृणाम् ॥ ३४ ॥

यस्मादेवंविधानयसार्थसमर्थकानोन्द्रियाणि तत् तस्मादिन्द्रियाणां भावेन्द्रियाणां जयं कुर्यात् । द्विविधानि हीन्द्रियाणि, द्रव्येन्द्रियाणि भावेन्द्रियाणि च । तत्र द्रव्येन्द्रियाणि स्पर्शनेन्द्रियाकारपरिणतानि पुद्गलद्रव्याणि, भावेन्द्रियाणि स्पर्शादिष्वभिन्नार्थोपायरूपाणि तेषां जयो लोल्यपरिहारणावस्थानम् ।

यत्रान्तरश्लोकाः—

अनिर्जितेन्द्रियग्रामो यतो दुःखैः प्रवाध्यते ।

तस्माज्जितेन्द्रियाणि सर्वदुःखविमुक्तये ॥ १ ॥

न चिन्द्रियाणां विजयः सर्वयोगप्रदर्शनम् ।

यत्रान्तरश्लोकाः तत् प्रवृत्तिरपि तज्जयः ॥ २ ॥

अमर्शो विषयोऽभ्यर्शमिन्द्रियैः अमर्शोपमः ।
 रागद्वेषो पुनश्चैव मतिमान् परिवर्जयेत् ॥ ३ ॥
 जनाहतानां नित्याणि मदा मंथमयोगिनाम् ।
 अहतानि हितार्थेषु हतान्यहितयस्तु ॥ ४ ॥
 हितान्यजाणि मोक्षाय संमारायाऽजितानि तु ।
 तदेतदनाशं ज्ञात्वा यद् युक्तं तत् समाचरे ॥ ५ ॥
 अर्शं कर्तुं च तुल्यादेरुपलादेय कर्कशं ।
 भय रत्यरशी हित्वा जेता अर्शनमिन्द्रियम् ॥ ६ ॥
 रसे स्वादौ च भक्ष्यादेरितरस्मिन्नपि वा ।
 प्रीत्यपीतो विमुष्योर्जितेन्द्रियजयो भव ॥ ७ ॥
 घ्राणदेशमनुप्राप्तं शमे गर्भेऽपरध वा ।
 ज्ञात्वा यत्परीणामं घ्राणन्द्रियजयं कुरु ॥ ८ ॥
 अनीशं रूपमानोष्य यदिवा तद्विलक्षणम् ।
 त्यजन् रूपं जुगुप्सां च जय त्वं चक्षुरिन्द्रियम् ॥ ९ ॥
 स्पर्शं शब्दं च घ्राणादेः खरोद्वादेऽथ दुःश्रवे ।
 रतिं जुगुप्सां च जयन् श्रोत्रेन्द्रियजयी भव ॥ १० ॥
 कोऽपि नास्तीह विषयो मनोज्ञ इतरोऽपि वा ।
 य इन्द्रियैः नोपभुक्तस्तत्स्वास्थ्यं किं न सेव्यते ॥ ११ ॥
 शुभा अप्यशुभायन्ते शुभायन्तेऽशुभा अपि ।
 विषयास्तु क्व रज्येत विरज्येत क्व चेन्द्रियैः ॥ १२ ॥
 न एव रुच्यो द्वेष्यो वा विषयो यदि हेतुतः ।
 शुभाशुभत्वं भावानां तन्न तत्त्वेन जातुचित् ॥ १३ ॥

नदपि नतः निर्गतस्तत्त्वभावनादिनिवारकत्वात् अदुर्गो यस्यान
स तस्या । प्रपानयति प्रकपेण पानयति संसार एवावर्त्तप्रधानो
मत्तस्तत् । जगच्चयीमिति । न स कश्चिद् जन्तुर्जगच्चयेऽप्यस्ति
यो निरदुर्गेन मनसा संसारावर्त्तगर्त्तं न पात्यते । जगच्चयगतान्
जन्तूनां संसारावर्त्तगर्त्तं पाननाद् जगच्चयीं पानयतीति उपचारा
दुक्तम् ॥ ३५ ॥

पुनरनियन्त्रितं मनसि दीपमाह—

तप्यमानांस्तपो सुप्तौ गन्तुकामान् शरीरिणः ।

वात्येव तरलं चेतः क्षिपत्यन्यत्र कुत्रचित् ॥ ३६ ॥

तप्यमानान् कुर्वाणान् किं तत्तपः । तथा सुप्तौ मोक्षे
गन्तुकामान् गन्तुमध्यवसितान् शरीरिणो जन्तून् । तरलमेकत्रा
ऽन्यस्यायि चेतो भावमनः कर्तुं क्षिपत्यन्यत्र कुत्रचित् मोक्षादन्यत्र
नरकादी । किंचिद् वात्येव, यद्यान्यत्र गन्तुकामान् मनुष्यादीन्
वातममृष्टो विषक्षिताद् देशात् अन्यत्र नयति, एवं तरल
चेतोऽपि ॥ ३६ ॥

पुनरनियन्त्रितस्य मनसो दीपमाह—

अनिरुद्धमनस्कः सन् योगश्रद्धां दधाति यः ।

पदभ्यां जिगमिषुर्यामं स पङ्कुरिव हस्यते ॥ ३७ ॥

न निरुद्धं चापल्यात् आवृतं मनो येन सोऽनिरुद्धमनस्कः
सन् योगश्रद्धां अहं योगीत्यभिमानं यो दधाति धारयति स हस्यते
विवेकिभिः । क इव कथम्भूतः पङ्कुरिव पदभ्यां पादाभ्यां ग्रामान्तरं

जिगमिषुः । पादप्रचाररूपो हि मनोरोधस्तदभावे कथं पुं-
ग्रामान्तरजिगमिषातुल्या योगयद्देति ॥ ३७ ॥

न केवलमनिरुद्धमनस्कस्य योगयद्वा विफला यावदशुभ-
कर्माणि बहुराख्यस्य प्रादुःपन्तीत्युत्तरार्द्धेन प्रतिपादयितुं पूर्वार्द्धेन
काक्वा मनोरोधमुपदिशति—

मनोरोधे निरुध्यन्ते कर्माण्यपि समन्ततः ।

अनिरुद्धमनस्कस्य प्रसरन्ति हि तान्यपि ॥ ३८ ॥

मनसो रोधो विषयेभ्यो निवारणं तस्मिन् सति निरुध्यन्ते
प्रतिबाध्यन्ते आश्रयनिरोधात् कर्माण्यपि ज्ञानावरणादीन्यति-
प्रबलानि समन्ततः सामर्थ्येन । मनोरोधायत्तत्वात् कर्मरोधस्य ।
प्रकृते योजयति अनिरुद्धमनस्कस्य पुंसस्तान्यपि कर्माणि प्रसरन्ति
विवर्धन्ते मनःप्रसराधीनत्वात् कर्मप्रसरस्य ॥ ३८ ॥

तदेतन्निश्चित्य मनोनियन्त्रणाय यत्नः कार्य इत्येतदाह—

मनःकपिरयं विश्वपरिभ्रमणलम्पटः ।

नियन्त्रणीयो यत्नेन मुक्तिमिच्छुभिरात्मनः ॥ ३९ ॥

मनो भावमन एव कपिर्मर्कटः । अयमिति सर्वेषां स्म-
संवेदनमिदः कपित्वरूपेण साधस्यमाह—विश्वस्मिन् जगति
परिभ्रमणमन्यान्यविषयग्रहरूपमनवस्थानं तत्र लम्पटो लोलुप-
स्तदेवंविधो मनःकपिर्नियन्त्रणीयो निरोद्धव्यः । चापलं परि-
न्याज्याचितं विषये परिस्थाप्यः । यत्नेन तत्त्वाभ्यासरूपेण ।

किं कुर्वद्भिः मुक्तिं मोक्षमिच्छन्तीत्येवंशीलास्तैरात्मनः स्वस्य ।
मनश्चापलनिरोधस्य साध्या हि मुक्तिरिति ॥ ३८ ॥

इदानीमिन्द्रियजयहेतुं मनःशुद्धिं प्रस्तौति—

दीपिका खल्वनिर्वाणा निर्वाणपथदर्शिनी ।

एकैव मनसः शुद्धिः समाम्नाता मनीषिभिः ॥ ४० ॥

एकैव सा यमनियमादिरहितापि मनःशुद्धिः दीपिकैव
दीपिका, किंविशिष्टा ?, अनिर्वाणा अविध्याता, निर्वाणस्य
मोक्षस्य पन्था निर्वाणपथस्तं दर्शयतीत्येवंशीला निर्वाणपथदर्शिनी,
मुमुक्षो इति शेषः, समाम्नाता पारम्पर्येण कथिता, कैः,
मनीषिभिः पूर्वाचार्यैः, यदाह —

ज्ञाने ध्याने दाने माने मीने मदोद्यतो भवतु ।

यदि निर्मलं न चित्तं तदा द्रुतं भस्मानि समग्रम् ॥ १॥४०॥

मनःशुद्धेरन्वयव्यतिरेकाभ्यां गुणान्तरदर्शनेनोपदेशमाह—

सत्यां हि मनसः शुद्धौ सन्त्यसन्तोऽपि यद्गुणाः ।

सन्तोऽप्यसत्यां नो सन्ति सैव कार्या बुधैस्ततः ॥ ४१ ॥

यद् यस्मात् सत्यां विद्यमानायां मनसः शुद्धावसन्तोऽप्यविद्य-
माना अपि सन्ति भवन्ति । तत्फलमज्ञावाद् गुणाः चान्त्यादयः,
सन्तो विद्यमाना अपि गुणा असत्यां मनसः शुद्धौ नो सन्ति
न सन्त्येव, तत्फलाभावात् । ततः कारणादन्वयव्यतिरेकाभ्यां
निश्चितफला सैव मनःशुद्धिः कार्या बुधैर्विवेकिभिः ॥ ४१ ॥

ये तु आस्तामेषा मनःशुद्धिः, तपोवलेनैव सु-
साधयिष्यामः, इति प्रतिपद्यन्ते, तान् प्रत्याह—

मनःशुद्धिमविभ्राणा ये तपस्यन्ति मुक्तये ।

त्यक्त्वा नावं भुजाभ्यां ते तितीर्षन्ति महार्णवं ।

मनःशुद्धिमविभ्राणा आधारयन्तो ये मुक्तये सु-
तपस्यन्ति तपःक्लेशमनुभवन्ति, ते दुर्यहग्रहिलाः संनि-
परित्यज्य महार्णवं भुजाभ्यां तरौतुमिच्छन्ति । यथा ना-
महार्णवो भुजाभ्यां दुस्तरः, तथा मनःशुद्धिमन्तरेण
मुक्तिर्दुष्प्रापा ॥४२॥

ये तु ध्यानं तपःसहितं मुक्तिदं इति वदन्तो
मुपेक्षन्ते, ध्यानमेव तु कर्मक्षयकारणं इति प्रति-
प्रत्याह—

तपस्विनो मनःशुद्धिविनाभूतस्य सर्वथा ।

ध्यानं खलु मुधा चक्षुर्विकलस्येव दर्पणः ॥

तपस्विनोऽपि ध्यानं, खलु निश्चयेन, मुधा । किं धि-
सर्वथा मनःशुद्धिविनाभूतस्य लेशेनापि मनःशुद्धिरहितस्य
मनःशुद्धिरहितानामपि तपोध्यानश्लेन नयमयैवेयकं या-
श्रूयते, तथापि तत् प्रायिकम्, न च तत् फलत्वेन यि-
मोक्षस्यैव फलरूपत्वात् । अतो ध्यानं मुधा । यथा
रूपनिर्गुणकारणमपि चक्षुर्विकलस्य मुधा, तथा ध्या-
भाः ॥४३॥

उपभंजरति—

तद्वश्यं मनःशुद्धिः कर्तव्या सिद्धिमिच्छता ।

तपःश्रुतयमप्रायैः किमन्यैः कायदण्डनैः ॥४४॥

तत् तज्जात् अवश्यं निययेन मनःशुद्धिः कर्तव्या । सिद्धिं
भोक्ष्यमभिनयता । भाष्यकत्वे हेतुमाह—किमन्यैः कायदण्डनैः ।
कायं दण्डयत एभिरिति कायदण्डनास्तैः, कौः ?, तपः-
श्रुतयमप्रायैः— तपोऽनग्रनादि, श्रुतमागमः, यमा महाव्रतानि ।
प्रायदण्डणाद् नियमादयो गृह्यन्ते । अतएवमनुयोक्तव्यम्—केयं
मनसः शुद्धिः ? लेश्याविगुदा मनसो निर्मलत्वम् । काः
पुनर्लेश्याः ? कृष्णनीलकापोततेजःपद्मशुक्लवर्णद्रव्यसाचिव्यादात्म-
नस्तदनुरूपः परिणामः, यदाह —

कृष्णादिद्रव्यसाचिव्यात् परिणामी य आत्मनः ।

स्फटिकस्यैव तत्रायं लेश्याशब्दः प्रवर्तते ॥ १ ॥

तत्र कृष्णवर्णपुद्गलसन्निधाने य आत्मनोऽशुद्धतमः परिणामः
सा कृष्णलेश्या । नीलद्रव्यसन्निधाने य आत्मनोऽशुद्धतरः
परिणामः सा नीललेश्या । कापोतवर्णद्रव्यसान्निध्यात्तदनुरूपोऽशुद्ध
आत्मपरिणामः कापोतलेश्या । तेजोवर्णद्रव्य-
सान्निध्यात्तदनुरूपः शुद्ध आत्मपरिणामस्तेजोलेश्या । पद्म-
वर्णद्रव्यसान्निध्यात्तदनुरूपः शुद्धतर आत्मपरिणामः पद्मलेश्या ।
शुक्लवर्णद्रव्यसान्निध्याच्छुद्धतम आत्मपरिणामः शुक्ललेश्या ।

'दिङ्'तमोपपत्तौ को वेद तस् तं सिद्धं नूनायो ।
 सो वेद किण्वाप नान मछन्नायो नीनाए ॥ ५ ॥
 एवमप्रभावा वाच्यं गुण्ये तंज फलानि पन्नाए ।
 पतिशानि सत्त्वमेवा यद्यवा यत्तं उभाहरणं ॥ ६ ॥
 दोरा नामधेयं विनिर्गता एगु वेद घाएत ।
 तं पित्तं तं मत्तं रूपं चउप्यं वावि ॥ ७ ॥
 घांघो माएत परिमे य तदयो माउते चउप्यो य ।
 पंचमयो सुउभते ददो उण तदियमं भणइ ॥ ८ ॥
 एतं ता हरत धनं घीअं मारइ मा कुणइ एयं ।
 केवलं हरत धनं ता उवमंचारो इमो तेमिं ॥ ९ ॥
 मध्ये मारइति वेद सो किण्वालेसपरिणामो ।
 एवं कामेण मेमा जा चरमो सुकल्लेसाए ॥ १० ॥

- (१) दृष्टान्तोपपत्तौ योऽवधीत तस् तं पित्तं नूनातः ।
 स दत्तं लब्धायां चाया मछन्तोनीनायाम् ॥ ५ ॥
 भवति प्रभावाः (इत्येति) कायोती गुण्यं कौजसी फलानि यद्वा ।
 पतितानि सुकल्लेसा यद्यवाऽन्यदुदाहरणम् ॥ ६ ॥
 दोरा नामधेयं विनिर्गता एको मधीति पातयत ।
 यं मेलध्वं तं मर्धं द्विपदं चउप्यं वावि ॥ ७ ॥
 द्वितीयो भवत्यान्, पुरुषान् ततोयः सायुधायतुर्पस्तु ।
 पंचमस्तु शुध्यतः पठः पुनस्तत्वेदं भवति ॥ ८ ॥
 एकं तावद् हरत धनं द्वितीयं मारयय मा कारेतत् ।
 केवलं हरत धनं तत् तदुपसंहारस्त्वयं तेषाम् ॥ ९ ॥
 सर्वान् मारयतेति वचने स लब्धसेव्यापरिणामः ।
 एवं क्रमेण शेषा यावच्चरमः सुकल्लेसायाम् ॥ १० ॥

शब्दं हित्वा आत्मा भावमनोरूपः स्वकीये स्वरूपे परमशुद्धि-
लक्षणेऽवतिष्ठति स्थिरा भवति ॥ ४५ ॥

अथ राग द्वेषयोर्दुर्जयत्वं श्लोकत्रयेणाह—

आत्मायत्तमपि स्वान्तं कुर्वतामत्र योगिनाम् ।

रागादिभिः समाक्रम्य परायत्तं विधीयते ॥ ४६ ॥

आत्मायत्तमपि आत्मनि निमग्नमपि स्वान्तं मनः कुर्वतां
योगिनामत्र जगति रागादिर्भी रागद्वेषाभ्यां तदविनाभूतेन च
मोहेन समाक्रम्य रक्तं दिष्टं मूढं च कृत्वा परायत्तमात्मनोऽनधीनं
क्रियते ॥ ४६ ॥

तथा—

रक्षमाणमपि स्वान्तं समादाय मनाग् मिषम् ।

पिशाचा इव रागाद्याः क्ललयन्ति मुहुर्मुहुः ॥ ४७ ॥

रक्षमाणमपि गोप्यमानमपि यमनियमादिभिर्मन्त्रतन्त्रप्रायैः
स्वान्तं भावमनः, समादाय पुरस्कृत्य मनाग् मिषं स्वल्पं क्लृप्तं
प्रमादरूपं, क्ललयन्ति—आत्मवशं कुर्वन्ति । क एते ? रागादयः
क इव ? पिशाचा इव । मुहुर्मुहुरिति यदा यदा प्रमादलेशोऽपि
भवति तदा तदा क्ललयन्ति । यथा हि पिशाचा मन्त्रादिकृत-
रत्तमपि साधकं क्लृप्तं प्राप्यात्मवशं कुर्वन्ति, तथा रागादयोऽपि
योगिमन इति ॥ ४७ ॥

रागादितिमिरध्वस्तज्ञानेन मनसा जनः ।

अर्धनाम्न इवाक्रष्टः पान्यते नरकावरे ॥ ४८ ॥

रागादय एव सम्यग्दमनविधानहेतुत्वात् तन्मिरमन्त्रोविप्रः
तेन ध्वस्तं ज्ञानं तत्त्रालोको यस्य तेन तथाविधन मनसा आकृतो
जनो नरकावष्टे नरककृपे पात्यते । किं न इव । अस्मिन्नाम
इव । रागादिभिरन्योक्ततेन मनसा जनाऽन्यथा, तस्यैव भाग
दर्शकत्वात् । ततो यथाऽन्येनात्मः समाकृत्याऽवष्टे पात्यते
तथाऽन्येन मनसा अन्यो जनो नरकावष्टे पात्यते ।

अत्रान्तरश्लोकाः—

द्रव्यादिषु रतिप्रोक्तो राग इत्यभिधायते ।

तत्त्वेवारतिमप्रीतिं चाहर्ह्यं मनापिणः ॥ १ ॥

उभावेतौ दृढतरं बन्धनं सर्वजन्मिनाम् ।

सर्वदुःखानोकहानां मूलकन्दो प्रकीर्तिता ॥ २ ॥

कः सुखे विस्मयस्मेरो दुःखे कः सपणी भवेत् ? ।

गोधं को नापुयाद्, ॥ १ ॥ स्यातां न चेदिह ॥

राशिण ह्यदिनाभाः ॥ १ ॥ विण चैतः ।

सर्गोद्देश्यसंख्यागे ३ वपि ॥ ४ ॥

दीक्षाः कारप्रभृतः दिचारकाः ।

निष्ठाभिमानम् परिच्छेदः ।

तयोर्मोक्षः पिता दीपं नाशकः परमेश्वरः ।

ताभ्यामभिदन्नादृष्टः सर्वदोषपितामहः ॥ ६ ॥

एवमेतं तयोर्दोषा नातो दोषान्तरं कचिन् ।

नेरमी जन्तवः सर्वे अभ्यन्ते भवदारिद्र्ये ॥ ७ ॥

स्वभावेन हि ज्ञोषोऽयं स्फुटिकोपलनिर्मलः ।

उपाधिभूतैस्तेषु तादात्म्येनावभासते ॥ ८ ॥

अराजकमहो ! विश्वं यदेभिः पश्यतोदरैः ।

क्रियते ज्ञानसर्वस्वं स्वरूपमपि जग्मिनाम् ॥ ९ ॥

ये जन्तवो निगोदेषु येऽपि चामन्नमुक्तयः ।

सर्वदास्पृष्टकारणा पतत्येषां पताकिनी ॥ १० ॥

मुक्त्या वैरं किमेतेषां मुक्तिकारमः सहायवा ।

येनोभयममायोगस्तेर्भयन् प्रतिपिध्यते ॥ ११ ॥

दोषक्षयक्षमाणां हि किमुपेक्षाक्षमार्हताम् ।

जगदाह्वयं यत्र शान्तं दीपप्रदीपनम् ॥ १२ ॥

व्याघ्रव्यानजलाग्निभ्यो न विभेति तथा मुनिः ।

लोकद्वयापकारिभ्यो रागादिभ्यो भृशं यथा ॥ १३ ॥

वर्त्मातिसंकटमहो ! योगिभिः समुपायितम् ।

रागद्वेषो व्याघ्रमिहो पार्श्वतो यस्य तिष्ठतः ॥ १४ ॥ ४८ ॥

अथ रागद्वेषजयोपायमुपदिशति—

अस्ततन्द्रैरतः पुंभिर्निर्वाणपदकाङ्क्षिभिः ।

विधातव्यः समत्वेन रागद्वेषद्विषज्जयः ॥ ४९ ॥

यत एवंविधो रागद्वेषो, अतः कारणादस्ततन्द्रैर्निरस्तप्रमादैः

संतापहेतुनाऽनशनादिरूपेणार्थात् साम्यरहितेन जन्मकोटिभि-
र्वहुभिरपि जन्मभिः ॥ ५१ ॥

कथमन्तर्मुहूर्तमात्रेण साम्यं सर्वकर्मापनायकमित्याह—

कर्म जीवं च संश्लिष्टं परिज्ञातात्मनिश्चयः ।

विभिन्नीकुरुते साधुः सामायिकशलाकया ॥ ५२ ॥

सामायिकमेव समत्वमेव शलाका वंशादिमयी तथा विभिन्नी-
कुरुते पृथक् करोति साधुर्यतिः । किं विभिन्नीकुरुते ? कर्म जीवं
च संश्लिष्टं संपृक्तम्, यथा श्लेषद्रव्यसंपृक्तानां पात्रादीनां शलाकया
पृथग्भावः क्रियते तथा जीवकर्मणोरपि तादात्म्येन संबन्धयोः
सामायिकेनेति । अयमेव कर्मक्षयः । न हि कर्मपुद्गलानामात्म-
न्तिकः क्षयः संभवति, नित्यत्वात् तेषाम्, आत्मनस्तु पृथग्भूतानि
कर्माणि क्षीणानि इत्युच्यन्ते । ननु वाङ्मात्रमेतद् यत् सामायिक-
शलाकया साधुः कर्माणि पृथक् करोतीत्याह — परिज्ञातात्मनिश्चयः
परिज्ञातः पुनः पुनः संविदित आत्मनिश्चय आत्मनिर्णयो येन स तथा ।
अयमर्थः—आत्मज्ञानमभ्यस्यंस्तथाविधावरणापगमेन तथा पुनः पुनः
स्वसवेदनेनात्मनिश्चयं दृढं करोति यथात्मरूपाद् भिन्नरूपाणि चात्म-
रूपावारकाणि च कर्माणि परमसामायिकबलेन निर्जरयति ॥ ५२ ॥

न केवलमात्मनिश्चयबलेन कर्माणि पृथक् करोति यावदात्मनि
परमात्मदर्शनमपि भवतीत्याह—

रागादय एव स्वरूपविशेषावकत्वाद् ध्यातॄन् यथ
विभ्रंमस्तस्मिन् कृते । किं न ? । सामायािकविशेषादित्यस्येन ।
ततः किं स्यात् ? । साध्यात्मनि परमात्मानः स्वरूपं योगिनः
पश्यन्ति । सर्वेऽपि ह्यात्मानस्तत्त्वतः परमात्मान एव, केवल-
ज्ञानस्य येन तेनांगेन सर्वत्र भावात्, यत् पारमर्शमेव 'सर्व-
जीवाणं पि अ गं अकलरग्याणंतभागो निवग्वाटिर्घा द्वे ।
केवलं रागद्वेषादिदोषकलुषितत्वाद् न मात्रात् परमात्मस्वरूपाभि-
व्यक्तिः । सामायािकांशुमप्रकाशनेन तु रागादितिमिरेऽपगते
आत्मन्येव परमात्मस्वरूपमभिव्यक्तं भवति ॥ ५३ ॥

इदानीं साम्यप्रभावं व्यनक्ति —

स्निह्यन्ति जन्तवो नित्यं वैरिणोऽपि परस्परम् ।

अपि स्वार्थकृते साम्यभाजः साधोः प्रभावतः ॥ ५४ ॥

अपि स्वार्थकृते स्वार्थनिमित्तमपि साम्यवतः साधोः प्रभावाद्
नित्यवैरिणोऽप्यहिनकुलादयः स्निह्यन्ति परस्परं मैत्रीं कुर्वन्ति ।
अयमर्थः— ईदृशः साम्यस्य महिमा यदेतत् स्वनिमित्तं कृतमपि
परेषु नित्यवैरिषु पर्यवस्यति, यत् सुवन्ति विद्वांसः—

देवाकृष्य करेण केशरिपदं दन्तौ कपोलस्थलीं

कण्डूयत्यहिरिष बभ्रुपुरतो मार्गं निरुध्य स्थितः ।

व्याघ्रव्यात्तविशालवक्त्रकुहरं जिघ्रत्यजस्रं मृगो

यत्नैवं पशवः प्रशान्तमनसस्तामर्थये त्वद्भुवम् ॥ १ ॥

लौकिका अपि साम्यवतां योगिनां सुतिमाहुर्यथा—तत्सन्निधौ
वैरत्याग इति । अत्रान्तरश्लोकाः—

चेतनाचेतनैर्भावैरिष्टानिष्टतया स्थितैः ।

न मुह्यति मनो यस्य तस्य साम्यं प्रचक्षते ॥ १ ॥

गोशीर्षचन्दनालेपे वासीच्छेदे च बाह्वयोः ।

अभिन्ना चित्तवृत्तिष्वेत् तदा साम्यमनुत्तरम् ॥ २ ॥

अभिष्टोतरि च प्रीते रोषान्धे चापि शस्तरि ।

यस्याविशेषणं चेतः स साम्यमवगाहते ॥ ३ ॥

न ह्ययते तप्यते न दीयते वा न किञ्चन ।

अहो ! अमूल्यक्रीतीयं साम्यमात्रेण निर्वृतिः ॥ ४ ॥

प्रयत्नक्षयैः क्लिष्टैश्च रागाद्यैः किमुपासितैः ? ।

अयत्नलभ्यं हृद्यं च त्रय साम्यं सुखावहम् ॥ ५ ॥

परोक्षार्थप्रतिक्षेपात् स्वर्गमोक्षावपङ्कताम् ।

साम्यशर्म स्वसंवेद्यं नास्तिकोऽपि न निङ्गुते ॥ ६ ॥

कविप्रलापरुढेऽस्मिन्नमृते किं विमुह्यसि ? ।

स्वसंवेद्यरसं मूढ ! पिव साम्यरसायनम् ॥ ७ ॥

खाद्यलेह्यभूष्यपेयरसेभ्यो विमुखा अपि ।

पिबन्ति यतयः स्वैरं साम्यामृतरसं मुहुः ॥ ८ ॥

कण्ठपीठे लुठन् भोगिभोगो मन्दारदाम च ।

यस्याप्रीत्यै नवा नो वा प्रीत्यै स समतापतिः ॥ ९ ॥

न गूढं किञ्चनाचार्यमुष्टिः काचिद् न चापरा ।

वालानां सुधियां चैकं साम्यं भवरुजौषधम् ॥ १० ॥

अतिक्रूरतरं कर्म शान्तानामपि योगिनाम् ।

यद् घ्नन्ति साम्यशस्त्रेण रागादीनां कुलानि ते ॥ ११ ॥

अयं प्रभावः परमः समत्वस्य प्रतीयताम् ।

यत् पापिनः क्षणेनापि पदमियुतिं गाञ्छतम् ॥ १२ ॥

यस्मिन् सति सफलतामसत्यऽफलतां व्रजेत् ।

रत्नत्रयं नमस्तस्मै समत्वाय सहोजसे ॥ १३ ॥

विगाह्य सर्वशास्त्रार्थमिदमुच्चैस्तरां ब्रुवे ।

ब्रह्मसुखं स्वपरयोर्नान्यत् साम्यात् सुखाकरम् ॥ १४ ॥

संसर्गेऽप्युपमर्गाणामपि मृत्वावुपस्थिते ।

नैतत्कालोचितं किञ्चित् साम्यादौपयिकं परम् ॥ १५ ॥

रागद्वेषादिगतुप्रतिहतिनिपुणां साम्यसाम्राज्यलक्ष्मीं

भुक्ता भुक्ता निरन्ताः शुभगतिपदवीं लेभिरे प्राणभाजः ।

तेनैतद् मानुषत्वं सपदि सफलतां नेतुकामैर्निकामं

साम्ये निर्माममोग्यप्रचयपरिचितं न प्रमादो विधेयः ॥ १६ ॥ ५४ ॥

नन्ववगतमेतत् सर्वदोषनिवारणकारणं समत्वम्, प्रीताः स्मः,

यदि तु साम्यं प्रत्युपायः कथनं स्यात् । तदुपायेऽप्युपायान्तरं

संप्रकर्षं स्यात्, तदा निराकाङ्क्षाः प्रमादामहे, इत्येतद् मनसि

कृत्वा श्रीकृष्णमाह -

साम्यं स्याद् निर्ममत्वेन तत्कृतं भावनाः श्रेयत् ।

सर्वान्वतामशरणं भवमेकमन्यताम् ॥ ५५ ॥

अशौचमाश्रयविधिं संवरं कर्मनिर्जराम् ।

धर्मस्वाख्याततां लोकं हादृशीं बोधिभावनाम् ॥५६॥

साम्यं यथोक्तस्वरूपं निर्ममत्वेनोपायेन स्यात् । ननु साम्य-
निर्ममत्वयोः को भेदः ? । उच्यते - साम्यं राग-द्वेषयोरुभयोरपि
प्रतिपक्षभूतम्, निर्ममत्वं रागस्यैकस्य प्रतिपक्षभूतम् । तद्दोषद्वय-
निवारणाय साम्ये चिकीर्षितं भवति बलवत्तरस्य रागस्य प्रति-
पक्षभूतं निर्ममत्वमुपायः । यथा हि बलवत्यां सेनायां बलवत्तरस्य
कस्यचिद् विनाश इतरेषां विनाशाय, तथा रागनिग्रहहेतु-
निर्ममत्वं हीनबलानां द्वेषादीनां विनाशायेति । अलं प्रसङ्गेन ।
निर्ममत्वस्याप्युपायं दर्शयति—तत्कृते निर्ममत्वनिमित्तं भावना
अनुपेक्षाः अयेद् योगी । प्रकृता भावना नामतः कथयति—
अनित्यतामित्यादि, स्पष्टं चैतत् ॥ ५५ ॥ ५६ ॥

तदाद्या । तद्यथा इत्युपस्कारपूर्वकमनित्यतास्यां प्रथमां
भावनां दर्शयति—

यत्प्रातस्तत्र मध्याह्ने यन्मध्याह्ने न तन्निशि ।

निरीक्ष्यते भवेऽस्मिन् ही ! पदार्थानामनित्यता ॥५७॥

शरीरं देहिनां सर्वपुरुषार्थनिबन्धनम् ।

प्रचण्डपवनोद्धूतघनाघनविनश्वरम् ॥ ५८ ॥

कल्लोलचपला लक्ष्मीः संगमाः स्वप्नसंनिभाः ।

वात्याव्यतिकरोत्क्षिप्ततूलतुल्यं च यौवनम् ॥ ५९ ॥

इदं तु मा स्म शङ्किताः कुशास्त्रैरपि मोहितः ।

कुतोऽप्युपायतः कायो निरपायो भवेदिति ॥ १० ॥

ये मेरुं दण्डसात् कर्तुं पृथ्वीं वा छत्रसात् क्षमाः ।

तेऽपि तातुं स्वमन्यं वा न मृत्योः प्रभविष्णवः ॥ ११ ॥

आ कीटाटा च देवेन्द्रात् प्रभावन्तकशासने ।

अनुक्तो न भाषेत कथञ्चित् कालवञ्चनम् ॥ १२ ॥

पूर्वेषां चेत् कश्चित् कश्चिज्जीवन् दृश्येत तद् वयम् ।

सनोरघातीतमपि प्रतीमः कालवञ्चनम् ॥ १३ ॥

अनित्यं यौवनमपि प्रतियन्तु मनीषिणः ।

बलरूपापहारिण्या जरसा जर्जरीभवेत् ॥ १४ ॥

यौवने कामिनोभिर्ये काम्यन्ते कामलीलया ।

निकामकृतधूल्यकारं त्यज्यन्ते तेऽपि वार्द्धके ॥ १५ ॥

यदर्जितं बहुक्लेशैरभुक्ता यच्च पालितम् ।

तद् याति क्षणमात्रेण निधनं धनिनां धनम् ॥ १६ ॥

उपमानपदं किं स्यात् फेनबुद्बुदवियुताम् ।

धनस्य नश्यतोऽवश्यं पश्यतामपि तद्वताम् ? ॥ १७ ॥

समागमाः सापगमाः सुहृद्भिर्बन्धुभिर्निजैः ।

स्वस्य वाऽन्यस्य वा नाशे विह्वलेऽपह्वलेऽपि वा ॥ १८ ॥

ध्यायन्ननित्यतां नित्यं मृतं पुत्रं न शोचति ।

नित्यताग्रहमूढस्तु कुब्जभङ्गेऽपि रोदिति ॥ १९ ॥

एतच्छरीरधनयौवनवान्यथादि

तावद् न केवलमनित्यमिहासुभाजाम् ।

विश्वं सचेतनमचेतनमप्यग्रेष-

सुत्पत्तिधर्मकमनित्यमुगन्ति सन्तः ॥२०॥५७॥५८॥५९॥

अनित्यताभावनामुपमंहरन्नुपदर्शयति --

द्रव्यनित्यं जगद्भूतं स्थिरचित्तः प्रतिक्षणम् ।

तृणाक्षणाहिमन्त्राय निर्ममत्वाय चिन्तयेत् ॥६०॥

इति पूर्वोक्तप्रकारेण जगद्भूतं जगत्स्वरूपमनित्यं प्रतिक्षणं चिन्तयेदवधारयेत्, स्थिरचित्तो निश्चलचित्तः सन् । किमर्थम् ? निर्ममत्वाय—अनित्यत्वादिभावनासाध्यवीतरागत्वनिमित्तम् । किं विशिष्टाय ? । तृणाक्षणाहिमन्त्राय—तृणा रागः सैव क्षणाहिस्तस्या मन्त्राय मन्त्रस्वरूपाय । अहिशब्दः स्त्रीलिङ्गोऽप्यस्तीति नोपमानोपमेययोर्भिन्नलिङ्गत्वम् । अनित्यता ॥ ६० ॥

अथाशरणभावनामुपदिशति --

इन्द्रोपेन्द्रादयोऽप्येते यन्मृत्योर्यान्ति गोचरम् ।

अहो ! तदन्तकातङ्गे कः शरण्यः शरीरिणाम् ? ॥६१॥

इन्द्रः सुरनाथः, उपेन्द्रो वासुदेवस्तावादी येषां सुर-मनुष्यादीनां, चक्रवर्तिपरिहारेणोपेन्द्रग्रहणं लोके मृत्युकाले शरणत्वोपहासपरम्, तेऽपि यद् यस्माद् मृत्योर्गोचरं वशं यान्ति ; अहो इति विस्मये, तत् तस्मादन्तकातङ्गे मृत्युभये उपस्थिते कः शरण्यः शरणे साधुः शरीरिणां जन्तूनाम् ?—कोऽपि नास्तीत्यर्थः ॥ ६१ ॥

तथा—

पितुर्मातुः स्वसुभ्रातुस्तनयानां च पश्यताम् ।

अत्राणो नीयते जन्तुः कर्मभिर्यमसद्गति ॥ ६२ ॥

पितृादीनां पश्यतां ताननादृत्यैवात्राणीऽशरणी जन्तुः कर्मभिः परमभवदनीयैः शुभाशुभैर्यमसद्गति यमानये नीयते । एतच्च लोकप्रसिद्धापेक्षम्, न पुनर्यमसद्गति कश्चिद् नीयते, अपि तु चतुर्गतिस्वरूपे संसारे तत्तद्व्युचितैः कर्मभिस्तत्र तत्र नीयते इति परमार्थः ॥ ६२ ॥

तथा—

शोचन्ति स्वजनानन्तं नीयमानान् स्वकर्मभिः ।

नेष्यमाणं तु शोचन्ति नात्मानं मृदुबुद्धयः ॥ ६३ ॥

शोचन्ति शोकविषयतां नयन्ति स्वजनान् बन्धून्, आत्मशय्यान् नीयमानान् स्वकर्मभिर्भवान्तरवेदनीर्गम्यदुःखम् इत्युपादेययोगः । आत्मानं तु स्वकर्मभिरेवान्तं नेष्यमाणं न शोचन्ति । संनिहित-परित्यागे हि व्यवहितं प्रति कारणं वाच्यम्, संनिहितदाता, तस्य शोचनीयतां मुक्ता व्यवहितस्य स्वजनानां शोचनं रहितरीक निबन्धनमेव ॥ ६३ ॥

अशरणभाषणामुपशेकरति-

संसारे दुःखदावाग्निज्वलज्वालाकाराकिते ।

यत्नं भूगार्भकस्यैव शरणं नास्ति देहिनाः ॥ ६४ ॥

संसारे शरणं देहिनां नास्ति । यत्नेन शरणं नास्ति ।

सुगार्भकमेव । किंविशिष्टे भंसादि ? । दुःखमेव तावाग्निस्तस्य
 ज्वनन्त्यो या ज्वाना दुःखमेव पभेदास्तेः करानिते गोष्ठे । तत्र किं
 विशिष्टे ? । दुःखो दुःखहेतुर्गो तावाग्निस्तस्य ज्वनन्त्यो या
 ज्वानास्ताभिः करानिते अभैकयत्तनमतिमोभास्यापनार्थम् ।
 अगरणभायना ।

अत्रान्तरश्लोकाः --

अष्टाङ्गेनायुर्वेदेन जीयातुभिरथागदेः ।
 मृत्युंजयादिभिर्मन्त्रैस्तान् नैयास्ति मृत्युतः ॥ १ ॥
 खड्गपञ्जरमध्यस्थयतुरङ्गचमूहृतः ।
 रङ्गवत् कथ्यते राजा हठेन यमकिङ्करैः ॥ २ ॥
 जलमध्यस्थितस्तम्भमूर्धपञ्जरमध्यगम् ।
 राज्ञः प्रियसुतं मृत्युवकर्षान्यस्य का कथा ? ॥ ३ ॥
 पट्टिं पुत्रसहस्राणि सगरस्यापि चक्रिणः ।
 दणवत् त्राणरहितान्यदहल्ल्वलनप्रभः ॥ ४ ॥
 आस्कन्ध स्कन्दकाचार्यं मुनिपञ्चशतीं घ्नतः ।
 न कश्चिदभवत् त्राता पालकादन्तकादिव ॥ ५ ॥
 यथा मृत्युप्रतीकारं पशवो नैव जानते ।
 विपश्चितोऽपि हि तथा धिक् प्रतीकारमूढताम् ॥ ६ ॥
 येऽसिमात्रोपकरणाः कुर्वन्ते क्षामकण्टकाम् ।
 यमभ्रूभङ्गभोतास्तेऽप्यास्ये निदधतेऽङ्गुलीः ॥ ७ ॥
 स्नेहादाश्लिष्य शक्रेणार्द्धासनेऽध्यास्यते स्म यः ।
 श्रेणिकः सोऽप्यशरणोऽश्रोतव्यां प्राप तां दशाम् ॥ ८ ॥

मुनीनामप्यपापानामसिधारोपमैर्व्रतैः ।

न शक्यते कृतान्तस्य प्रतिकर्तुं कदाचन ॥ ८ ॥

अशरण्यमहो ! विश्वमराजकमनायकम् ।

यदेतदप्रतीकारं अस्यते यमरक्षसा ॥ १० ॥

योऽपि धर्मप्रतीकारो न सोऽपि मरणं प्रति ।

शुभां गतिं ददानसु प्रतिकर्तेति कीर्त्यते ॥ ११ ॥

एवं विश्वमनाकुलः कवलधन्नान्नघ्न कीटावधि

श्रान्तिं याति कथञ्चनापि न खलु त्वेलोक्यभोमो यमः ।

नैवास्य प्रतिकारकर्मणि सुरार्धीशोऽप्यलंभूषणता-

मालम्बित शरण्यवर्जितमिदं हा ! हा ! जगत् ताम्यति ॥ १२ ॥

अशरण्यभावना ॥ ६४ ॥

अथ संसारभावनां श्लोकत्रयेणाह—

श्रोत्रियः श्वपचः स्वामी पत्तिर्व्रज्या कृमिश्च सः ।

संसारनाय्ये नटवत् संसारी हन्त ! चेष्टते ॥ ६५ ॥

संसारी नानायोनिषु सञ्चरणं स एव नाय्यं नटकर्म तद्वत्
नटवत् नर्तकवत् संसारी जन्मुपेष्टते विविधां चेष्टां करोतीति ।
हन्तेत्यामन्त्रणे । कीनोज्ञेयेन चेष्टते ? श्रोत्रियो देवपारमः
स एव श्वपचो भवति, स्वामी प्रभुः स एव पत्तिर्भवति, व्रज्या
प्रजापतिः स एव कृमिर्भवति । यथेहं च विध्यनुशादौ, तेन
श्वपचः श्रोत्रियः, पत्तिः स्वामी, कृमिर्व्रज्या, इत्यपि दृश्यम् ।
यथा हि नाय्ये विविधवर्णकादियोगाद् रुमिषान्तरं नटाः

प्रतिपद्यन्ते तथैव संसारी विविधकर्म्मोपाधिः श्रोत्रियादितां प्रतिपद्यते, न पुनरस्य तथाविधं परमार्थतो रूपमस्ति ॥ ६५ ॥

तथा—

न याति कतमां योनिं कतमां वा न मुञ्चति ।

संसारी कर्मसम्बन्धादवक्रयकुटीमिव ॥ ६६ ॥

योनिमेकेन्द्रियादिलक्षणां कतमां न याति ? सर्वामपि यातीत्यर्थः, कतमां वा योनिं न मुञ्चति ? सर्वामपि मुञ्चतीत्यर्थः, संसारी जन्तुः । कुतो हेतोरित्याह—कर्मसम्बन्धात् ; अवक्रय-कुटीमिव भाटककुटीमिव । यथा हि तथाविधोपयोगहेतोर्गृहमेधी एकां कुटीं प्रविशति, उपयोगाभावे तां मुञ्चति ; उपयोगान्तराच्च कुक्ष्यन्तरमादत्ते, परिहरति च ; एवं नियत-कर्म्मोपभोगहेतोरेकां योनिं जन्तुः प्रविशति, तद्योग्यकर्म्मोप-भोगानन्तरं तु तां विमुञ्चति, योन्यन्तरं तूपादत्ते पुनश्च परि-हरति, न पुनर्नियतः कोऽपि योनिपरिग्रहोऽस्तीति ॥ ६६ ॥

तथा—

समस्तलोकाकाशेऽपि नानारूपैः स्वकर्मतः ।

वालाग्रमपि तन्नास्ति यन्न स्पष्टं शरीरमिभिः ॥ ६७ ॥

इहाकाशं द्विविधं—लोकाकाशमलोकाकाशं च । यत्र धर्माधर्मजीवपुद्गलानां सम्भवोऽस्ति तल्लोकाकाशम्, इतरत्त्वलोका-काशम्, यदाह ;—

चतुर्थः प्रकाशः ।

धर्मादीनां वृत्तिर्द्रव्याणां यत्र भवति तत् चेतम् ।

तैर्द्रव्यैः सह लोकस्तद्विपरीतं श्रृङ्खलाकाख्यम् ॥ १ ॥

ततः समग्रेऽपि लोकाकाशे चतुर्दशरत्नवात्मके बालाग्रमपि
बालाग्रप्रमाणमपि तत् क्षेत्रं नास्ति यत् शरीरिभिरुत्पद्य-
मानैर्विपद्यमानैश्च न स्पृष्टम् । अत्र हेतुमाह—किंविशिष्टैः
शरीरिभिः ? सूक्ष्मवादरप्रत्येकसाधारणैकेन्द्रियभेदतो द्वित्रिचतु-
ष्वेन्द्रियभेदतश्च यथायोग्यं नानारूपैः । नानारूपत्वमपि कुतः ? ।
स्वकर्मतः, न त्वीश्वरादिप्रेरणया, यदाहुः परे—

अज्ञो जन्तुरनीशः स्यादात्मनः सुखदुःखयोः ।

ईश्वरप्रेरितो गच्छेत् स्वर्गं वा श्वभ्रमेव वा ॥ १ ॥

तत्रेश्वरप्रेरणा यदि कर्मनिरपेक्षा तदा विश्वस्य वैश्वरूप्यं
विलीयेत । कर्मसापेक्षतायां त्वीश्वरस्यास्वातन्त्र्यं वैफल्यं वा
स्यादिति कर्मवास्तु प्रेरकम्, किमीश्वरेण ? यदवोचाम वीत-
रागस्तीक्ष्णै—

कर्मापेक्षः स चेत् तर्हि न स्वतन्त्रोऽस्मदादिवत् ।

कर्मजन्ये च वैचित्र्ये किमनेन शिखण्डिना ? ॥ १ ॥

अत्रान्तरश्लोकाः—

संसारिणश्चतुर्भेदाः श्वभ्रतिर्यग्नरामराः ।

प्रायेण दुःखबहुलाः कर्मसम्बन्धवाधिताः ॥ १ ॥

प्रायेण त्रिषु नरकेषूपणं शीतं परिपु च ।

चतुर्थे शीतमुष्णं च दुःखं चेतोद्भवं त्विदम् ॥ २ ॥

नरकेषूण्योतिषु चेत् पतन्नीहपर्वतः ।

विलीयेत विगीर्येत तदा भुवमनाप्रवन् ॥ ३ ॥

उदीरितमहादुःखा अन्योन्येनासुरैश्च ते ।

इति त्रिविधदुःखात्ता वमन्ति नरकावनी ॥ ४ ॥

समुत्पन्ना घटीयन्तेष्वधार्मिकसुरैर्वेलात् ।

आलुप्यन्ते लघुहाराद् यथा सौमशलाकिकाः ॥ ५ ॥

गृहीत्वा पाणिपादादौ वज्रकण्टकसङ्घटे ।

आस्फाल्यन्ते शिलापृष्ठे वासांसि रजकैरिव ॥ ६ ॥

दारुदारं विदार्यन्ते दारुणैः कृकचैः क्वचित् ।

तिलपेषं च पिष्यन्ते चित्रयन्तैः क्वचित् पुनः ॥ ७ ॥

पिपासार्ताः पुनस्तप्तपुत्तीसकवाहिनीम् ।

नदीं वैतरणीं नामावतार्यन्ते वराककाः ॥ ८ ॥

छायाभिकाङ्क्षिणः क्षिप्रमसिपतवनं गताः ।

पतत्रस्तैः पतद्भिस्ते छिद्यन्ते तिलशोऽसङ्घत् ॥ ९ ॥

आश्लेष्यन्ते च शाल्मल्यो वज्रकण्टकसङ्घटाः ।

तप्तायःपुत्रिकाः कापि स्मारितान्यवधूरतम् ॥ १० ॥

संस्मार्य मांसलोलत्वमाश्र्यन्ते मांसमङ्गजम् ।

प्रख्याप्य मधुलौल्यं च पाय्यन्ते तापितं त्रपु ॥ ११ ॥

भ्राष्ट्रकन्दुमहाशूलकुम्भीपाकादिवेदनाः ।

अथान्तमनुभाष्यन्ते भृज्यन्ते च भटितवत् ॥ १२ ॥

क्षिन्नभिन्नशरीराणां पुनर्मिलितवर्षणाम् ।

नैवाद्यग्नानि कृष्यन्ते वक्रकङ्कादिपक्षिभिः ॥ १३ ॥

एवं महादुःखहताः सुखांशेनापि वर्जिताः ।
 गमयन्ति बहूँ कालमात्रयस्त्रिंशसागरम् ॥ १४ ॥
 तिर्यग्गतिसपि प्राप्ताः सम्प्राप्यैकेन्द्रियादिताम् ।
 तत्रापि पृथिवीकायरूपतां समुपागताः ॥ १५ ॥
 हलादिशस्त्रैः पाद्यन्ते मृद्यन्तेऽश्वगजादिभिः ।
 वारिप्रवाहैः प्लाव्यन्ते दह्यन्ते च दवाग्निना ॥ १६ ॥
 व्यथ्यन्ते लवणाचान्नमूत्रादिसलिलैरपि ।
 लवणचारतां प्राप्ताः कप्यन्ते चोष्णवारिणि ॥ १७ ॥
 पच्यन्ते कुम्भकाराद्यैः कृत्वा कुम्भेष्टकादिसात् ।
 चीयन्ते भित्तिमध्ये च कृत्वा कर्दमरूपताम् ॥ १८ ॥
 केचिच्छाणैर्निष्ट्यन्ते विपच्य चारमृत्पुटैः ।
 टङ्गान्दुकैर्विदार्यन्ते पाद्यन्तेऽद्रिसरित्प्लवैः ॥ १९ ॥
 भक्तायतां पुनः प्राप्तास्ताप्यन्ते तपनांशुभिः ।
 घनीक्रियन्ते तुहिनैः संगोप्यन्ते च पांशुभिः ॥ २० ॥
 चारेतररसाक्षेपाद् विपद्यन्ते परस्परम् ।
 स्यात्यन्तस्या विपच्यन्ते पीयन्ते च पिपासितैः ॥ २१ ॥
 तजस्कायत्वमाप्ताथ विध्याप्यन्ते जलादिभिः ।
 घनादिभिः प्रकुप्यन्ते ज्वालयन्ते चेन्मनादिभिः ॥ २२ ॥
 वायुकायत्वमप्याप्ता हन्यन्ते व्यजनादिभिः ।
 शीतोष्णादिद्रव्ययोगाद् विपद्यन्ते क्षणे क्षणे ॥ २३ ॥
 प्राचीनाद्यास्तु सर्वेऽपि विराध्यन्ते परस्परम् ।
 सुखादिवातैर्वाध्यन्ते पीयन्ते चोरगादिभिः ॥ २४ ॥

वनस्पतित्वं दशधा प्राप्ताः कन्दादिभेदतः ।

क्षियन्ते चाथ भिद्यन्ते पच्यन्ते चाग्नियोगतः ॥ २५ ॥

संशोष्यन्ते निपिष्यन्ते प्लुष्यन्तेऽन्योन्यघर्षणैः ।

चारादिभिश्च दह्यन्ते संधीयन्ते च भोक्तृभिः ॥ २६ ॥

सर्वावस्थासु खाद्यन्ते भज्यन्ते च प्रभञ्जनैः ।

क्रियन्ते भस्मसाद् दावैरुन्मूल्यन्ते सरित्प्लवैः ॥ २७ ॥

सर्वेऽपि वनस्पतयः सर्वेषां भोज्यतां गताः ।

सर्वैः शस्त्रैः सर्वदाऽनुभवन्ति क्लेशसन्ततिम् ॥ २८ ॥

द्वीन्द्रियत्वे च ताप्यन्ते पीयन्ते पूतरादयः ।

चूर्ण्यन्ते क्लमयः पादैर्भक्ष्यन्ते चटकादिभिः ॥ २९ ॥

शङ्खादयो निखन्यन्ते निकृष्यन्ते जलौकसः ।

गण्डूपदाद्याः पात्यन्ते जठरादीषधादिभिः ॥ ३० ॥

त्रीन्द्रियत्वेऽपि सम्प्राप्ते षट्पदौसत्कुणादयः ।

विमृज्यन्ते शरीरेण ताप्यन्ते चोष्णवारिणा ॥ ३१ ॥

पिपीलिकासु तुद्यन्ते पादैः सम्प्रार्जनेन च ।

अदृश्यमानाः कुण्ड्याद्या मथ्यन्ते चासनादिभिः ॥ ३२ ॥

चतुरिन्द्रियताभाजः सरघाभ्रमरादयः ।

मधुभक्षैर्विराध्यन्ते यष्टिलोष्टादिताडनैः ॥ ३३ ॥

ताद्यन्ते तालवृन्ताद्यैर्द्राग् दंशमशकादयः ।

ग्रस्यन्ते गृह्णन्ते गोधाद्यैर्मत्तिकामर्कटादयः ॥ ३४ ॥

पञ्चेन्द्रिया जलचराः खादन्यन्योन्यमुत्सुकाः ।

धोवरैः परिगृह्यन्ते गिष्यन्ते च बकादिभिः ॥ ३५ ॥

उत्कीर्यन्ते त्वचयज्ञिः प्राप्यन्ते च भटितताम् ।
 भोक्तुकामैर्विपच्यन्ते निगात्यन्ते वसार्धभिः ॥ ३६ ॥
 स्थलचारिषु चोत्पन्ना अबला बलवत्तरैः ।
 नृगाद्याः सिंहप्रमुखैर्मार्यन्ते मांसकाङ्क्षिभिः ॥ ३७ ॥
 मृगयासक्तचित्तैश्च क्रीडया मांसकाम्यया ।
 नरैस्तत्तदुपायेन हन्यन्तेऽनपराधिनः ॥ ३८ ॥
 क्षुधापिपासाशीतोष्णातिभारारोपणादिना ।
 कशाङ्कुशप्रतोदैश्च वेदनां प्रसहन्त्यमी ॥ ३९ ॥
 खेचरास्तित्तिरशुककपोतचटकादयः ।
 श्येनमिजानगृध्राद्यैर्मर्यन्ते मांसगृध्रभिः ॥ ४० ॥
 मांसलुब्धैः शाकुनिकैर्नानोपायप्रपन्नतः ।
 मंगृहा प्रतिहन्यन्तं नानारूपैर्विण्मयैः ॥ ४१ ॥
 जलाग्निशम्नादिभयं तिरयां मर्यतो भयम् ।
 कियद् वा वर्ण्यते स्वस्वकर्मदन्धनिबन्धनम् ॥ ४२ ॥
 मनुष्यत्वेऽनार्यदेशे समुत्पन्नाः शरीरिणः ।
 तत् तत् पापं प्रकुर्वन्ति यद् धर्म्ममपि न लभम् ॥ ४३ ॥
 उत्पन्ना आर्यदेशेऽपि पण्डालगणपचादयः ।
 पापकर्माणि कुर्वन्ति दुःखान्मनुभवन्ति च ॥ ४४ ॥
 आर्यवंशममूढता अप्यनार्यविचेष्टिताः ।
 दुःखदारिद्र्यादौर्भाग्यनिर्देष्टा दुःखमासते ॥ ४५ ॥
 परमस्यप्रकर्षेणापकर्षेण स्वसम्पदाम् ।
 परमेष्ठयया दग्धा दुःखं जीवन्ति मानवाः ॥ ४६ ॥

रुजरामरगैर्ग्रस्ता नीचकर्मकदर्थिताः ।

तां तां दुःखदशां दीनाः प्रपद्यन्ते दयासदम् ॥ ४७ ॥

जरा रुजा मृतिर्दास्यं न तथा दुःखकारणम् ।

गर्भवासो यथा घोरनरके वाससन्निभः ॥ ४८ ॥

सूचिभिरग्निवर्णाभिर्भिन्नस्य प्रतिरोम यत् ।

दुःखं नरस्याष्टगुणं तद् भवेद् गर्भवासिनः ॥ ४९ ॥

योनियत्वाद् विनिष्क्रामन् यद् दुःखं लभते भवी ।

गर्भवासमवाद् दुःखात् तदनन्तगुणं खलु ॥ ५० ॥

बाल्ये मृतपुरीषाभ्यां यौवने रतचेष्टितैः ।

वाह्मके श्वासकासाद्यैर्जनो जातु न लज्जते ॥ ५१ ॥

पुरीषशूकरः पूर्वं ततो मदनगर्दभः ।

जराजरहवः पश्चात् कदापि न पुमान् पुमान् ॥ ५२ ॥

स्याच्छैशवे मातृमुखस्तारुण्ये तरुणीमुखः ।

वृद्धभावे सुतमुखो मूर्खो नान्तर्मुखः क्वचित् ॥ ५३ ॥

सेवाकर्षणवाणिज्यपाशुपाल्यादिकर्मभिः ।

क्षपयत्यफलं जन्म धनाशाविह्वलो जनः ॥ ५४ ॥

क्वचिच्चौर्यं क्वचिद् द्यूतं क्वचिद् नीचैर्भुजङ्गता ।

मनुष्याणामहो ! भूयो भवभ्रमनिबन्धनम् ॥ ५५ ॥

सुखित्वे कामललितैर्दुःखित्वे दैन्यरोदनैः ।

नयन्ति जन्म मोहान्धा न पुनर्हर्मकर्मभिः ॥ ५६ ॥

अनन्तकर्मप्रचयक्षयक्षममिदं क्षणात् ।

मानुषत्वमपि प्राप्ताः पापाः पापानि कुर्वते ॥ ५७ ॥

ज्ञानदर्शनचारित्ररत्नत्रितयभाजने ।

मनुजत्वे पापकर्म स्वर्णभाण्डे सुरोपमम् ॥ ५८ ॥

संसारसागरगतेः शमिलायुगयोगवत् ।

लब्धं कथञ्चिद् मानुष्यं हा ! रत्नमिव हार्यते ॥ ५९ ॥

लब्धे मानुष्यके स्वर्ग-मोक्षप्राप्तिनिबन्धने ।

हा ! नरकास्युपायेषु कर्मसूक्तिष्ठते जनः ॥ ६० ॥

आशास्यते यत् प्रयत्नादनुत्तरसुरैरपि ।

तत् सम्प्राप्तं मनुष्यत्वं पापैः पापेषु योज्यते ॥ ६१ ॥

परोक्षं नरके दुःखं प्रत्यक्षं नरजन्मनि ।

तत्प्रपञ्चः प्रपञ्चेन किमर्थमुपवर्ण्यते ? ॥ ६२ ॥

शोकामर्षविषादेष्वर्थादेत्यादिहृतबुद्धिषु ।

अमरैष्वपि दुःखस्य साम्नाज्यमनुवर्तते ॥ ६३ ॥

दृष्ट्वा परस्य सहतीं श्रियं प्राग्जन्माजोषितम् ।

अर्जितस्वल्पसुखतं शोचन्ति सुचिरं सुराः ॥ ६४ ॥

विराडा बलिनान्येन प्रतिकर्तुं तमक्षमाः ।

तीक्ष्णेनामर्षशस्त्रेण दौदूयन्ते निरन्तरम् ॥ ६५ ॥

न कृतं सुकृतं किञ्चिदाभियोग्यं ततो हि नः ।

दृष्टोत्तरोत्तरश्रीका विषीदन्तीति नाकिनः ॥ ६६ ॥

दृष्ट्वान्येषां विमानस्तीरलोपवनसम्पदम् ।

यावज्जीवं विषण्णन्ते ज्वलद्दीर्घानलोर्मिभिः ॥ ६७ ॥

हा प्राणेश ! प्रभो ! देव ! प्रसीदति सगहदम् ।

परैर्मुपितमर्षसा भाषन्ते दीनहृत्तयः ॥ ६८ ॥

प्राप्तेऽपि पुन्यतः स्वर्गं कामकोपभयाभ्याम् ।

न स्वस्यतामद्युवर्तं सुराः कान्तर्पिकादयः ॥ ६८ ॥

अथ च्यवननिज्ज्ञानि दृष्ट्वा दृष्ट्वा विस्मयन्तः ।

विलीयन्तेऽयं जल्पन्ति कं निलोयामहे वयम् ? ॥ ७० ॥

तथाहि—

अस्त्राना अपि हि मालाः सुरद्रुमममृताः ।

स्तानीभवन्ति देवानां वदनाभोरुहैः ममम् ॥ ७१ ॥

हृदयेन समं विष्वग् विस्मिष्यत्सन्निवन्धनाः ।

महावलैरप्यकम्पयाः कम्पन्ते कल्पपाटपाः ॥ ७२ ॥

अकालप्रतिपन्नाभ्यां प्रियाभ्यां च सहैव हि ।

श्रीक्रीभ्यां परिसुच्यन्ते कृतागस इवामराः ॥ ७३ ॥

अस्वरस्त्रीरपमला मलिनौभवति क्षणात् ।

अप्यकस्माद्विस्मरैरघौघैर्मलिनैर्घनैः ॥ ७४ ॥

अदीना अपि दैन्येन विनिद्रा अपि निद्रया ।

आश्रीयन्ते मृत्युकाले पक्षाभ्यामिव कीटिकाः ॥ ७५ ॥

विषयेष्वतिरज्यन्ते न्यायधर्मविवाधया ।

अपथ्यान्यपि यत्नेन सृहयन्ति सुमूर्धवः ॥ ७६ ॥

नौरुजामपि भज्यन्ते सर्वाङ्गोपाङ्गसन्धयः ।

भाविदुर्गतिपातोत्यवेदनाविवशा इव ॥ ७७ ॥

पदार्थग्रहणेऽकस्माद् भवन्त्यपटुदृष्टयः ।

परेषां सम्पदुत्कर्षमिव प्रेक्षितुमक्षमाः ॥ ७८ ॥

गर्भावासनिवासीत्यदुःखागमभयादिव ।

प्रकम्पतरलैरङ्गैर्भाषयन्ते परानपि ॥ ७६ ॥

निश्चितचवनाच्चिह्नैर्लभन्ते न रतिं क्वचित् ।

विमाने नन्दने वाप्यामङ्गारालिङ्गिता इव ॥ ८० ॥

हा ! प्रियाः ! हा ! विमानानि ! हा वाप्यो ! हा ! सुरद्रुमाः ! ।

क्व द्रष्टव्याः पुनर्यूयं हतदैव वियोजिताः ? ॥ ८१ ॥

अहो ! स्मितं सुधावृष्टिरहो ! विस्वाधरः सुधा ।

अहो ! वाणी सुधावर्षिण्यहो ! कान्ता सुधामयी ॥ ८२ ॥

हा ! रत्नघटिताः स्तम्भाः ! हा ! श्रीमन्मणिकुट्टिम ! ।

हा ! वेदिकाः ! रत्नमय्यः ! कस्य यास्यथ संश्रयम् ? ॥ ८३ ॥

हा ! रत्नसोपानचिताः कमलोत्पलमालिताः ।

भविष्यन्त्युपभोगाय कंस्येमाः पूर्णवापयः ? ॥ ८४ ॥

हे ! पारिजात ! मन्दार ! सन्तान ! हरिचन्दन ! ।

कल्पद्रुम ! विमोक्तव्यः किं भवद्भिरयं जनः ? ॥ ८५ ॥

हा ! हा ! स्त्रीगर्भनरके वस्तव्यमवशस्य मे ।

हहाऽशुचिरसास्त्रादः कर्तव्यो मयका मुहुः ॥ ८६ ॥

हहा हा ! जठराङ्गारशकटीपाकसम्भवम् ।

मया दुःखं विसोढव्यं बडेन निजकर्मणा ॥ ८७ ॥

रतेरिव निधानानि क्व तास्ताः सुरयोपितः ? ।

क्वाश्चिस्यन्दवीभक्षा भोक्तव्या नरयोपितः ? ॥ ८८ ॥

एवं स्वर्लोकवस्तूनि स्मारं स्मारं दिवौकसः ।

विलपन्तः क्षणस्यान्तर्विधायन्ति प्रदीपवत् ॥ ८९ ॥

(नवभिः कुलकम् ॥)

एवं नास्ति सुखं चतुर्गतिजुषामप्यत्र संसारिणां ।

दुःखं केवलमेव मानसमथो शरीरमत्यायतम् ।

ज्ञात्वेवं समतानिरासविधये ध्यायन्तु शुद्धाशया

अत्रान्तं भवभावनां भवभयच्छेदोन्मुखत्वं यदि ॥ ६० ॥

॥ संसारभावना ॥ ६० ॥

अथैकत्वभावनां श्लोकद्वयेनाह—

एक उत्पद्यते जन्तुरेक एव विपद्यते ।

कर्माण्यनुभवत्येकः प्रचितानि भवान्तरे ॥ ६८

एकोऽसहाय उत्पद्यते शरीरसम्बन्धमनुभवति जन्तुः प्राणं
विपद्यते शरीरेण वियुज्यते, कर्माणि ज्ञानावरणीयादीं
भवान्तरे पूर्वजन्मानि प्रचितानि कृतानि अनुभवति वेदय
भवान्तरग्रहणमुपलक्षणम्, इहजन्मकृतानामप्यनुभवात्, यदा
भगवन्तः ;—परलोअकडाकम्मा इहलोए वेइज्जंति, इहलोअक
कम्मा इहलोए वेइज्जंति ॥ ६८ ॥

तथा—

अन्यैस्तेनार्जितं वित्तं भूयः संभूय भुज्यते ।

स त्वेको नरकक्रीडे क्लिश्यते निजकर्मभिः ॥ ६९ ॥

तेनैकेन जन्तुनाऽर्जितं महारथपरिग्रहादिनोपार्जितं वि
मन्यैः सम्बन्धिवन्मृत्युप्रभृतिभिः संभूय मिलित्वा भूयः ॥

(१) परलोककृतानि कर्माणि इहलोके वेद्यन्ते ।

इहलोके कृतानि कर्माणि इहलोके वेद्यन्ते ।

पुनर्भुज्यते वित्तस्य विनियोगः क्रियते । स तु वित्तस्यार्जयिता
एको भोक्तृलोकविरहितो नरकक्रोडे नरकोत्सङ्गे क्लिश्यते बाध्यते
निजकर्मभिर्धनार्जनकालप्रचितैः पापकर्मभिः ॥

अत्रान्तरश्लोकाः—

दुःखदावाग्निभीष्मेऽस्मिन् वितते भवकानने ।

बन्धमीत्येक एवासौ जन्तुः कर्मवशीकृतः ॥ १ ॥

ननु जीवस्य मा भूवन् सहाया बान्धवादयः ।

शरीरं तु सहायोऽस्तु सुखदुःखानुभूतिदम् ॥ २ ॥

नायाति पूर्वभवतो न याति च भवान्तरम् ।

ततः कायः सहायः स्यात् संफेटमिलितः कथम् ? ॥ ३ ॥

धर्माधर्मौ समासत्रौ सहायाविति चेद् मतिः ।

नैषा सत्या, न मोक्षेऽस्ति धर्माधर्मसहायता ॥ ४ ॥

तस्मादेको बन्धमीति भवे कुर्वन् शुभाशुभे ।

जन्तुर्वेदयते चैतदनुरूपे शुभाशुभे ॥ ५ ॥

एक एव समादत्ते मोक्षत्रियमनुत्तराम् ।

सर्वसम्बन्धिविरहाद् द्वितीयस्य न सम्भवः ॥ ६ ॥

यद् दुःखं भवसम्बन्धि यत् सुखं मोक्षसम्बन्धम् ।

एक एवोपभुङ्क्ते तद् न सहायोऽस्ति कथन ॥ ७ ॥

यथैवैकस्तरन् सिन्धुं पारं व्रजति तत्क्षणात् ।

न तु हृत्पाणिपादादिमंयोजितपरिग्रहः ॥ ८ ॥

तथैव धनदेहादिपरिग्रहपराश्रुखः ।

स्वस्य एको भवाश्लोधिः पारमासादयत्यसौ ॥ ९ ॥

एकः पापात् पतति नरके याति पुण्यात् स्वरेकः

पुण्यापुण्यप्रचयविगमाद् मोक्षमेकः प्रयाति ।

एवं ज्ञात्वा चिरमवितथां निर्ममत्वस्य हेतो-

रेकत्वाख्यामवहितधियो भावनां भावयन्तु ॥ १० ॥

॥ एकत्वभावना ॥ ६६ ॥

अथान्यत्वभावनामाह—

यत्रान्यत्वं शरीरस्य वैसदृश्याच्छरीरिणः ।

धनबन्धुसहायानां तत्रान्यत्वं न दुर्वचम् ॥ ७० ॥

यत्रेति प्रक्रमार्थमव्ययम् । अन्यत्वं भेदः शरीरस्य कायस्य ।
कस्माद् भेदः ? शरीरिण आत्मनः सकाशात् । कुतो हेतोः ? ।
वैसदृश्यात् । प्रतीतमेव हि वैसदृश्यं शरीरशरीरिणोर्मूर्तत्वामूर्त-
त्वाभ्याम्, अचेतनत्वचेतनत्वाभ्याम्, अनित्यत्वनित्यत्वाभ्याम्, भवा-
न्तरेष्वगमनगमनाभ्यां च । तत्रेति प्रक्रमोपसंहारः, शरीरिणः
सकाशादन्यत्वं न दुर्वचं न दुर्भणम् । केयम् ? धनबन्धुसहायानां
धनानां धनधान्यादिभेदैर्नवविधानां, बन्धूनां मातृपितृ-
पुत्रादीनाम्, महायानां मुहूर्त-मेवक-पत्यादीनाम् । अयमर्थः—
यो जीवात् शरीरस्योपपत्त्या भेदं ग्राहितः स धनादिभ्यो भेदं
ग्राहयितुं मुमुक्षु एवेति ॥ ७० ॥

न केवलमन्यत्वभावनाया निर्ममत्वमेव फलम्, किन्तु सत्-
दत्तान्तरमप्यस्ति, तद्विवाह —

यो देहधनवन्मुख्यो भिन्नमात्मानमीक्षते ।

क्व शोकशङ्कुना तस्य हन्तातङ्कः प्रतन्यते ॥ ७१ ॥

यः प्राणी देहाद् धनादे वन्मुख्यं भिन्नमात्मानं स्वमीक्षते
विवेकालोकेन, तस्य भेदप्रेक्षितः, क्व नैवेत्यर्थः, शोकशङ्कुना
शोकशङ्केन, हन्तेति हर्षार्थमव्ययम्, आतङ्कः पीडा प्रतन्यते
क्रियते ।

अत्रान्तरश्लोकाः—

इहान्यत्वं भवेद् भेदः स वैलक्षण्यलक्षणः ।

आत्मदेहादिभावानां साक्षादेव प्रतीयते ॥ १ ॥

देहाद्या इन्द्रियग्राह्या आत्मानुभवगोचरः ।

तदेतेषामन्यत्वं कथं नामोपपद्यते ॥ २ ॥

आत्मदेहादिभावानां यदन्यत्वं स्फुटं ननु ।

ततो देहप्रहारादौ कथमात्मा प्रपीड्यते ॥ ३ ॥

सत्यं येषां शरीरादौ भेदबुद्धिर्न विद्यते ।

तेषां देहप्रहारादावात्मपीडोपजायते ॥ ४ ॥

ये तु देहात्मनोर्भेदं सम्यगेव प्रपेदिरे ।

तेषां देहप्रहारादावपि नात्मा प्रपीड्यते ॥ ५ ॥

तथाहि लोहचक्रेण क्षैरेयीपचनेन च ।

देहबाधेऽप्यबाधमा तद्भेदज्ञोऽन्तिमो जिनः ॥ ६ ॥

नमिर्धनात्मभेदज्ञः पूर्वाहेऽपोन्द्रमव्रवीत् ।

दाहेऽपि मिथिलापुर्या न मे किमपि दह्यते ॥ ७ ॥

भेदं विद्वान् न पीड्येत पितृदुःखेऽप्युपस्थिते ।

आत्मीयत्वाभिमानेन भृत्यदुःखेऽपि मुह्यति ॥ ८ ॥

अस्वत्वेन गृहीतः सन् पुत्रोऽपि पर एव हि ।

स्वकीयत्वेन भृत्योऽपि स्वपुत्रादतिरिच्यते ॥ ९ ॥

ममेति मतिमाश्रिताः परतरेऽपि वसुन्यहो !

निबध्य दधतेतरां स्त्रमिह कोशकारा इव ।

विविच्य तदिदं मुहुर्वितथभावनावर्जनाद्

भजेत समताच्छिदे सततमन्यत्वभावनाम् ॥ १० ॥

॥ अन्यत्वभावना ॥ ७१ ॥

अथाशुचित्वंभावनामाह—

रसासृग्मांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्रान्तवर्चसाम् ।

अशुचीनां पदं कायः शुचित्वं तस्य तत् कुतः ? ॥ ७२ ॥

रसो भुक्तपीतान्नपानपरिणामंजो निःसन्दः, असृग् रक्तं
रसमश्वतो धातुः, मांसं पिण्डितमसृग्भवम्, मेदो वसा मांस-
मश्ववम्, अस्थि काकमं मेदमश्ववम्, मज्जामारोऽस्थिमश्ववः, शुक्रं
रतो मज्जामश्ववम्, अन्तं पुरीतत् यर्त्तं विष्टा, एतेषामशुचि-
द्रव्याणां पदं स्थानं कायः । तत् तस्मात् तस्य कायस्य कथं
शुचित्वम्—न कथयिदित्यर्थः ॥ ७२ ॥

ये त्वत्रापि शुदित्वसान्निभस्तान्पालयते—

नवगोतःस्रवद्विगारमनिःस्रन्त्पिच्छति ।

देहोऽपि शौचमहन्त्यो महन्त्याह्विर्जृम्भितम् ॥ ७३ ॥

नवभ्यो नेत्रयोत्तनासामुखपायूपस्थेभ्यः स्तोतोभ्यो निर्गम-
दारेभ्यः स्रवन् चरन् विस्त्रमामगन्धिर्योऽसौ रसस्तस्य निःस्यन्दो
निर्यासस्तेन पिच्छिलो यः कायस्तस्मिन्नपि शौचसङ्कल्पः शुचित्वा-
भिमानी यः स महद् गुरतरं मोहस्य विजृम्भितम् ।

अवान्तरस्रोताः—

शुक्रशोणितसम्भूतो मलनिःस्यन्दवर्धितः ।
गर्भे जरायुसंक्षन्तः शुचिः कायः कथं भवेत् ? ॥ १ ॥
मातृजग्धान्नपानोत्थरसं नाडीक्रमागतम् ।
पायं पायं विवृणुः सन् शौचं मन्येत कस्तनौ ? ॥ २ ॥
दोषधातुमलाकीर्णं क्षमिगण्डूपदासदम् ।
रोगभोगिगणैर्जग्धं शरीरं को वदेत् शुचि ॥ ३ ॥
सुखादून्यन्नपानानि क्षीरेक्षुविक्रतौ अपि ।
भुक्तानि यत्र विष्टायै तच्छरीरं कथं शुचि ? ॥ ४ ॥
विलेपनार्थमासक्तः सुगन्धिर्यच्चकर्दमः ।
मलीभवति यत्राशु त्वं शौचं तत्र वर्षणि ? ॥ ५ ॥
जग्ध्वा सुगन्धि ताम्बूलं सुप्तो निश्चुत्यितः प्रगे ।
क्षुशुप्सते वक्तागन्धं यत्र तत् किं वपुः शुचि ? ॥ ६ ॥
स्वतः सुगन्धयो गन्धधूपपुष्पस्रगादयः ।
यत्तद्भाट् यान्ति दीर्गन्धं सोऽपि कायः शचीयते ? ॥ ७ ॥
अभ्यक्तोऽपि विलिप्तोऽपि धौतोऽपि घटकोटिभिः ।
न याति शुचितां कायः शुण्डाघट इवाशुचिः ॥ ८ ॥

मृज्जलानलवातांशुस्त्रानैः शौचं वदन्ति ये ।

गतानुगतिकैस्तेषु विहितं तुषकण्डनम् ॥ ८ ॥

शरीरकस्यैवमशौचभावनं

मदाभिमानस्मरसाददायिनीम् ।

विभावयन् निर्ममतामहाभरं

वीढुं दृढः स्याद् बहुनोदितेन किम् ? ॥ १० ॥

॥ अशौचभावना ॥ ७३ ॥

अथाश्वभावनामाह—

मनोवाक्कायकर्माणि योगाः कर्म शुभाशुभम् ।

यदाश्रवन्ति जन्तूनामाश्रवास्तेन कीर्तिताः ॥ ७४ ॥

मनश्च वाक् च कायश्च मनोवाक्कायास्तेषां कर्माणि व्यापारा
योगशब्देनोच्यन्ते ; तत्रात्मना शरीरवता सर्वप्रदेशैर्गृहीता मनो-
योग्याः पुद्गलाः शुभादिमननार्थं करणभावमालम्बन्ते, तत्तत्सम्बन्धा-
दात्मनः पराक्रमविशेषो मनोयोगः । स च पञ्चेन्द्रियाणां
समनस्कानां भवति । तथा, आत्मना शरीरवता वाग्योग्यपुद्गला
गृहीता विमृश्यमाना वाक्त्वेन करणतामापद्यन्ते, तेन वाक्करणेन
सम्बन्धादात्मनो भाषणशक्तिर्वाग्योगः । सा च ह्येन्द्रियादीनाम् ।
कायः शरीरमात्मनो निवासस्तद्योगार्जायस्य धार्यपरिणामः
काययोगः । ते त्रयानि तयोऽपि मनोवाक्कायसम्बन्धादग्नि-
सम्बन्धादिदृक्काटे रजस्वात्मनो धार्यपरिणतिविशेषा योगा इत्यु-
च्यन्ते, यदाह ;—

‘योगो दीरिश्रं धामो उच्छाह परिक्रमो तद्वा चेद्वा ।

सत्ती सामत्यं चित्र जोगस्त हवन्ति पञ्जाया ॥ १ ॥

एते च स्वविरस्य दुर्बलस्य वा आलम्बनयस्यादिवज्जीवस्योप-
पाहकाः । तत्र मनोयोग्यपुद्गलात्मप्रदेशपरिणामो मनोयोगः,
भाषायोग्यपुद्गलात्मप्रदेशपरिणामो वाग्योगः, काययोग्यपुद्गलात्म-
प्रदेशपरिणामो गमनादिक्रियाहेतुः काययोगः । एते योगाः,
यस्मात् शुभं सद्देयादि, अशुभमसद्देयादि कर्माश्रयन्ति प्रसुवन्ति,
तेन कारणेनाश्रया इति कीर्तिताः, आश्रूयते कर्मेभिरित्याश्रवाः ।
एतेषां च करणभूतानामपि कर्तृत्वमिहोक्तम्, स्वातन्त्र्यविवक्षणात्,
यथा असिञ्चिनन्ति इति ॥ ७४ ॥

‘योगाः कर्मं शुभाशुभमाश्रयन्ति’ इत्युक्तम्, कार्याणां च
कारणानुकारित्वं दृष्टम्, इति शुभानां शुभकर्महेतुत्वम्, अशुभा-
नामशुभकर्महेतुत्वं च विवेकेन दर्शयति—

मैत्रादिवासितं चेतः कर्म सूते शुभात्मकम् ।

कषायविषयाक्रान्तं वितनोत्यशुभं पुनः ॥ ७५ ॥

मैत्रीमुदिताकरुणोपेक्षालक्षणाभिद्यतसृग्भिर्भावंनाभिर्वीक्षितं
भावितं चेतो मनः कर्तृ, शुभात्मकं पुण्यात्मकं कर्म सूते ।
तच्च सद्देय-सम्यक्त-ज्ञास्य-रति-पुरुषवेद-शुभायु-र्नाम-गोत्र-लक्षणम् ।
तदेव मनः, कषायाः क्रोधादयो, विषिण्वन्ति वध्नन्ति संसारिणं

(१) योगो दीर्यं स्थामोत्पाहः पराक्रमस्तथा चेद्वा ।

शक्तिः सामर्थ्यमेव योगस्य भवन्ति पर्यायाः ॥ १ ॥

काम्यमानाः सन्त इन्द्रियार्थाः स्पर्शादयो विषयाः, कषायाश्च
विषयाश्च तैराक्रान्तं वशीकृतं वितनोति करोत्यशुभमसद्देवादि
कर्म ॥ ७५ ॥

तथा—

शुभार्जनाय निर्मिथ्यं श्रुतज्ञानाश्रितं वचः ।

विपरीतं पुनर्ज्ञेयमशुभार्जनहेतवे ॥ ७६ ॥

निर्मिथ्यमवितथम्, तच्च जैनमेव वचनं भवतीत्याह—श्रुत-
ज्ञानाश्रितं वचः, श्रुतज्ञानं हाटशाङ्गं गणिपिटकं तदाश्रितं तद-
विरोधेन वर्तमानं वचो वाग्योगः स शुभस्य कर्मणोऽर्जनाय ।
तदेव वचो विपरीतं मिथ्या श्रुतज्ञानविरोधि चाशुभस्य कर्मणो-
ऽर्जनाय ॥ ७६ ॥

तथा—

शरीरेण सुगुप्तेन शरीरी चिनुते शुभम् ।

सततारम्भिणा जन्तुघातकेनाशुभं पुनः ॥ ७७ ॥

शरीरेण कायेन सुगुप्तेनामत्रोटारहितेन कार्यात्मर्गादावसाया
निश्चेष्टेन शरीरी जन्तुचिनुते करोति शुभं सद्देवादि कर्म ।
सततारम्भिणा पुनर्महारम्भिणा अत एव जन्तुघातकेन प्राणि-
व्यापादकेनाशुभं करोति सद्देवादि वितनोति । अति शुभानुभयोम-
मूल्येन शुभाशुभकर्मणा जन्मप्रतिपादनाद् न कार्यकारणभा-
विसीधः ॥ ७७ ॥

शुभयोगानां शुभफलहेतुत्वं प्रसङ्गादुक्तम् । भावनाप्रकरणे
त्वशुभयोगानामशुभफलहेतुत्वं वैराग्योत्पादनाय प्रतिपादनीयम्,
इत्युक्तानुक्तानशुभहेतून् संगृह्णाति—

कषाया विषया योगाः प्रमादाविरती तथा ।

मिथ्यात्वमार्तरौद्रे चैत्यशुभं प्रति हेतवः ॥ ७८ ॥

कषायाः क्रोध-मान-माया-लोभलक्षणाः, नौकषायाश्च कषाय-
सहचरिता हास्यरत्यरतिभयशोकजुगुप्सापुंस्त्रीपुंसकवेदलक्षणा
नव कषायशब्देन गृह्यन्ते, विषयाः काम्यमानाः स्पर्शादयः,
योगा मनोपाक्कायकर्मलक्षणाः, प्रमादोऽज्ञान-संशय-विपर्यय-
राग-द्वेष-स्मृतिभ्रंश-धर्मानादर-योगदुष्प्रणिधानभेदेरुत्पत्तिः, अवि-
रतिर्नियमाभावः, मिथ्यात्वं मिथ्यादर्शनम्, मार्तरौद्रे ध्यान-
भेदावुक्तपूर्वी, इत्येतेऽशुभं कर्म प्रति हेतवः । नन्वेते दृश्यं
प्रति हेतुत्वेनोक्ताः, यद् वाचकशुद्ध्याः ;—मिथ्यादर्शनाविरति-
प्रमादकषाययोगा बन्धहेतवः इति, तत् किमाश्रयभावनायां
बन्धहेतूनामेतेषामभिधानम् ? । सत्यम्, आश्रयभावेनैव बन्ध-
भावनापि न सप्तविंशतिनास्त्वेनोक्ता, आश्रयभावनासंशय गतार्थत्वात् ।
आश्रयेण ह्युपात्ताः कर्मफलानि आत्मना पराधर्माणां दृश्य इत्य-
भिधीयते, यदाह ;—सकषायत्वाज्जायः कर्मणो योग्यान् फलानि
नादत्ते न दन्त्यः इति । तत्र च दन्त्याश्रययोगेदो न विवक्षितः ।
ननु कर्मफलैः सप्त स्वीरनीयव्याप्तेनात्मनः सम्पत्त्यो दन्त्य इत्येते,
तत् कथमाश्रय एव दन्त्यः ? । इति चेत्तत्, तदाप्यादरेदो

पात्तानां कर्मपुद्गलानां कथं बन्धः स्यात् ? । इत्यतोऽपि कर्म-
पुद्गलादानहेतावाश्रये बन्धहेतूनामभिधानमदुष्टम् । ननु तथापि
बन्धहेतूनां पाठो निरर्थकः । नैवम्, बन्धाश्रययोरेकत्वेनोक्तत्वात्,
आश्रयहेतूनामेवायं पाठ इति सर्वमवदातम् ।

अत्रान्तरङ्गोक्ताः—

यः कर्मपुद्गलादानहेतुः प्रोक्तः स आश्रयः ।
कर्माणि चाष्टधा ज्ञानावरणीयादिभेदतः ॥ १ ॥
ज्ञानदर्शनयोस्तद्वत् तद्देतूनां च ये किल ।
विघ्ननिर्गवपैशून्याशातनाघातमत्तराः ॥ २ ॥
ते ज्ञानदर्शनाचारकर्महेतव आश्रयाः ।
देवपूजा गुरुपास्तिः पात्रदानं दया क्षमा ॥ ३ ॥
सरागसंयमो देशसंयमोऽकामनिर्जरा ।
शौचं बालतपश्चेति सहेद्यस्य स्थिराश्रयाः ॥ ४ ॥
दुःखशोकवधास्तापाक्रन्दने परिदेवनम् ।
स्नान्योभयस्थाः स्थिरसहेद्यस्यामी इहाश्रयाः ॥ ५ ॥
वीतरागे श्रुते संचे धर्मे सर्वसुरेषु च ।
अवर्णवादिता तीव्रमिष्यात्वपरिणामिता ॥ ६ ॥
सर्वज्ञसिद्धदेवापङ्गवो धार्मिकदूषणम् ।
उन्मार्गदेशनाऽनर्थाग्रहोऽसंयतपूजनम् ॥ ७ ॥
असमीक्षितकारित्वं गुर्वादिष्ववमानना ।
इत्यादयो दृष्टिमोहस्याश्रयाः परिकीर्तिताः ॥ ८ ॥

कषायोदयतस्तीव्रः परिणामो य आत्मनः ।
 चारित्रमोहनीयस्य स आश्रय उदीरितः ॥ ८ ॥
 उन्मासनं सकन्दर्पोपहासो हासशीलता ।
 बहुप्रलापो दैन्योक्तिर्हासस्यामी स्युराश्रयाः ॥ १० ॥
 देशादिदर्शनौत्सुक्यं चित्रे रमणखिलने ।
 परचित्तावर्जनं चेत्याश्रयाः कीर्तिता रतेः ॥ ११ ॥
 असूया पापशीलत्वं परेषां रतिनाशनम् ।
 अकुशलप्रोक्ताहनं चारतेराश्रया अमी ॥ १२ ॥
 स्वयं भयपरीणामः परेषामथ भापनम् ।
 त्रासनं निर्दयत्वं च भयं प्रत्याश्रया अमी ॥ १३ ॥
 परशोकाविष्करणं स्वशोकोत्पादशोचने ।
 रोटनादिप्रसक्तिय शोकस्यैते स्युराश्रयाः ॥ १४ ॥
 चतुर्वर्णस्य सङ्गस्य परिवादजुगुप्सने ।
 सदाचारजुगुप्सा च जुगुप्सायाः स्युराश्रयाः ॥ १५ ॥
 ईर्ष्याविषयगार्ह्यं च गृपावाटोऽतिवक्रता ।
 परदाररतासक्तिः स्त्रीर्वदस्याश्रया इमे ॥ १६ ॥
 स्वदारमात्रसन्तोषोऽनीर्ष्या मन्दकषायता ।
 अवक्राचारशीलत्वं पुंवेदस्याश्रया इति ॥ १७ ॥
 स्त्रीपुंसानङ्गसेवोप्राः कषायास्तीव्रकामता ।
 पाण्डरुस्तीव्रतभ्रंशः परवैदस्याश्रया अमी ॥ १८ ॥
 साधूनां गर्हणा धर्मोन्मुखानां विघ्नकारिता ।
 मधुमांसविरतानामविरत्यभिवर्णनम् ॥ १९ ॥

पापे दानं तपःश्रद्धा रत्नत्रय्याविराधना ।
 सत्त्वकान्ते परीणामो नैश्वर्योः पद्मपीतयोः ॥ ३१ ॥
 ब्रान्तपोऽग्नितांयादिमाधनोन्नम्यनानि च ।
 अव्यक्तसामायिकता देवस्यायुष आश्रयाः ॥ ३२ ॥
 मनोवाक्कायवस्तुत्वं परेषां विप्रतारणम् ।
 मायाप्रयोगो मिथ्यात्वं पैशून्यं चलचित्तता ॥ ३३ ॥
 सुवर्णादिप्रतिच्छन्दकारणं कूटसाक्षिता ।
 वर्णगन्धरसस्पर्शादन्यथापादनानि च ॥ ३४ ॥
 अज्ञोपाङ्गस्यावनानि यन्त्रपञ्जरकर्म च ।
 कूटमानतुलाकर्मान्यनिन्दात्मप्रशंसनम् ॥ ३५ ॥
 हिंसानृतस्तेयान्नघ्नमहारम्भपरिग्रहाः ।
 परुषासभ्ययचनं शुचिवेषादिना मदः ॥ ३६ ॥
 मौख्यार्थक्रोशी सौभाग्योपघातः कार्मणक्रिया ।
 परकीर्तूहलोत्पादः परिहासविडम्बना ॥ ३७ ॥
 वेश्यादीनामलङ्कारदानं दावाग्निदौपनम् ।
 देवादिव्याजादृ गन्धादिर्चयं तीव्रकपायता ॥ ३८ ॥
 चैत्यप्रतिश्रयारामप्रतिमानां विनाशनम् ।
 अङ्गारादिक्रिया चैत्यशुभस्य नाश आश्रयाः ॥ ३९ ॥
 एते एवान्यथारूपास्तथा संसारभीरता ।
 प्रमादहानं सद्भावाप्यणं चान्यादयीऽपि च ॥ ४० ॥
 दर्शने धार्मिकाणां च संभ्रमः स्वागतक्रिया ।
 आश्रयाः शुभनाम्नोऽथ तीर्थक्षत्रान् आश्रयाः ॥ ४१ ॥

भक्तिरहेत् मिदं गुरुत्वं गतिरेव न ।

बहुषते न गच्छेत् न पुनस्ताने तपसि ॥ ४२ ॥

प्रातश्चक्रे जतगोलेष्वपमादौ तिनोयता ।

ज्ञानाभ्यामस्तपस्यागो गृह्णीतं प्रभावता ॥ ४३ ॥

संचे समधिजननं तेषां जलं न माधु ॥

अपूर्वज्ञानयक्षणं विशदितं गेनम् न ॥ ४४ ॥

प्रायस्ततोर्गनायाभ्यामेते विंगतिराश्रयाः ।

एको ह्यौ या तयः सयं चान्येः स्पृष्टा जिनेश्वरैः ॥ ४५ ॥

परस्य निन्दावघ्नोपहामाः महणलोपनम् ।

सदसहोपकथनमात्मनस्तु प्रशंसनम् ॥ ४६ ॥

सदसद्गुणशंसा च सहोपाच्छादनं तथा ।

जात्यादिभिर्मदयेति नीचैर्गोत्राश्रया अमी ॥ ४७ ॥

नीचैर्गोत्राश्रवविपर्यासो विगतगर्वता ।

वाक्कायचित्तैर्विनय उच्चैर्गोत्राश्रवा अमी ॥ ४८ ॥

दाने लाभे च वीर्ये च तथा भोगीषभोगयोः ।

सव्याजाव्याजविघ्नोऽन्तरायकर्मण आश्रवाः ॥ ४९ ॥

प्रस्तावतः खलु शुभाश्रव एष उक्तो

वैराग्यकारणमसौ न तु देहभाजाम् ।

ज्ञात्वा तदेवमशुभाश्रव एव भाव्यो

भव्यैर्जनैः सपदि निर्ममतानिमित्तम् ॥ ५० ॥

॥ आश्रवभावना ॥ ७८ ॥

अथ संवरभावनामाह—

सर्वेषामाश्रवाणां तु निरोधः संवरः स्मृतः ।

स पुनर्भिद्यते द्वेधा द्रव्यभावविभेदतः ॥ ७६ ॥

सर्वेषां पूर्वोक्तानामाश्रवाणां निरुध्यन्तेऽनेनेति निरोधः संवर उक्तः संव्रियतेऽनेनेति कृत्वा । स चायोगिकेवल्लिनामेव । इदं च सर्वसंवरस्य स्वरूपम् । एकद्वित्रयाद्यास्त्रयनिरोधस्तु सामर्थ्याद् देशसंवरः । स चायोगिकेवल्लिनः प्राग्गुणस्थानकेषु । सर्वसंवरो देशसंवरस्य प्रत्येकं द्रव्यभावभेदेन द्विविधः ॥ ७६ ॥

द्विविध्यमेवाह—

यः कर्मपुद्गलादानच्छेदः स द्रव्यसंवरः ।

भवहेतुक्रियात्यागः स पुनर्भावसंवरः ॥ ८० ॥

कर्मपुद्गलानामाश्रयवहारेणादानं प्रवेशनं तस्य यच्छिद्यतेऽनेनेति च्छेदः स द्रव्याणां संवरो द्रव्यसंवरः ॥ भावसंवरस्तु संसारकारणभूतायाः क्रियाया आत्मव्यापाररूपायास्याग इति ॥ ८० ॥

इदानीं कषाया विषया योगा, इत्यादिनाऽभिहितानाम-
शमकर्महेतूनां प्रतिपक्षभूतानुपायान् स्तौति—

येन येन ह्युपायेन रुध्यते यो य आश्रयः ।

तस्य तस्य निरोधाय स स योज्यो मनीषिभिः ॥ ८१ ॥

आहः ॥ ८१ ॥

तदाह . 'नो दृष्टलोकार्थं तपोऽधितिष्ठेत्, नो परलोकार्थं तपोऽधितिष्ठेत्, नो विचित्रकर्मसमिन्लोकार्थं तपोऽधितिष्ठेत्, नो निम्नलोकार्थं तपोऽधितिष्ठेत् इत्येका निर्जरा । द्वितीया तु साधनार्थं कार्थं पूर्वोक्तं वर्जिता । अतः अकारमन्तराणां चतुर्णां मन्त्रं, इति अकारं नोक्तः, यथा—

एतन्मन्त्रमन्त्राणां मानसं पश्यं पश्यम् ।

यन्मन्त्रं न तच्छ्रुति इत्याद्या इव दुर्मते । १ ॥ ८५ ॥

तस्यार्थमपि निर्जरां व्याचष्टे .

श्रुत्या सक्तानां यमिनामकामा त्वन्यदेहिनाम् ।

कर्मणां फलवत् पापी यदुपायात् स्वतोऽपि हि ॥८७॥

सकामा निर्जराऽभिन्नापद्यन्ते यमिनां यतीनां विज्ञेया ।
न हि कर्मण्यर्थं तपस्तप्यन्ते । सकामा तु कर्मजन्यफल-
निरपेक्षा निर्जराऽन्यदेहिनां यतिष्वतिरिक्तानामेकेन्द्रियादीनां
प्राणिनाम् ; तथाहि —एकन्द्रियाः पृथिव्यादयो वनस्पतिपर्यन्ताः
शरीरोष्णवर्षाजलाग्निशब्दाद्यभिघातच्छेदभेदादिनाऽमहेद्यं कर्मा-
नुभूय नौरमं कर्म स्वदेशम्यः परिणाटयन्ति । विकलेन्द्रियाय
क्षुत्पिपासाशीतोष्णादिभिः, पञ्चेन्द्रियतिर्यश्च छेदभेददाहशस्त्रा-

(१) नो दृष्टलोकार्थं तपोऽधितिष्ठेत्, नो परलोकार्थं तपोऽधितिष्ठेत् । नो
विचित्रकर्मसमिन्लोकार्थं तपोऽधितिष्ठेत्, न निम्नलोकार्थं तपोऽधितिष्ठेत् ।

तत्र निर्जरायुः, यदाह ; -

यदाह विशेषणादुपचिन्तोऽपि यत्नेन जीर्यते दोषः ।

तदाह यत्नोपचितं निर्जरयति संहतस्तपसा ॥ १ ॥ ८८ ॥

तत्र बाह्याभ्यन्तरभेदेन द्विविधम् तत्र बाह्यं तपस्तावद् भेदेनाह—

अनशनसौर्नादयं हृत्तेः संज्ञेपणं तथा ।

रसत्यागस्तनुक्लेशो लीनतेति वहिस्तपः ॥ ८९ ॥

अशनसाहारस्तत्परित्यागोऽनशनम् । तद् द्विधा—इत्वरं
यादज्जीयिषं च । इत्वरं नमस्कारमहितादि त्रीमन्महावीरतीर्थे
पण्णामपर्यन्तम्, त्रीनाभेयतीर्थं तु संवत्सरपर्यन्तम्, मध्यमतीर्थ-
कारतीर्थेषु त्वष्टी मासान् यावत् । यावर्ज्जाविकं तु पादपोषगमने-
हिर्नीभक्तप्रत्याख्यागभेदात् त्रिविधम् । तत्र पादपोषगमनं
द्विधा—सव्याघातमव्याघातं च । तत्र सतीऽप्यायुषः समुप-
जातव्याधिविधुरेणोत्पन्नमद्यावेदनेन वा देहिना यदुत्क्रान्तिः
क्रियते तत् सव्याघातम् । निर्व्याघातं तु—

'निष्पादया य सीसा गच्छी परिपालिन्नी महाभागो ! ।

अद्भुजिन्नी विहारो अहवा अद्भुज्यं मरणं ॥ १ ॥

इति दशावयवपरिणामे सति तस-स्थावरविरहिते स्थण्डिले
पादपवद् निश्चेष्टस्य येन तेन संस्थानेन प्रशस्तध्यानव्यावृत्तान्तः-

(१) निष्पादिताय शिष्या गच्छः परिपालितो महाभाग ! ।

अद्भुदन्तो विहारोऽपवाऽद्भुद्यतं मरणम् ॥ १ ॥

अथहेयमसङ्गुतं परस्परविरोधि च ।

वस्तु प्रलपतां धर्मः कः पुराणविधायिनाम् ? ॥ ५ ॥

असङ्गुतव्यवस्थाभिः पराद्वयं जिघृक्षताम् ।

मृत्पानीयादिभिः शीचं स्मार्तादीनां कुतो ननु ? ॥ ६ ॥

ऋतुकाले व्यतिक्रान्ते भ्रूणहत्याविधायिनाम् ।

ब्राह्मणानां कुतो ब्रह्म ब्रह्मचर्यापलापिनाम् ? ॥ ७ ॥

अदिस्ततोऽपि सर्वस्वं यजमानाज्जिघृक्षताम् ।

अर्थार्थं त्यजतां प्राणान् काकिञ्चन्यं द्विजन्मनाम् ? ॥ ८ ॥

दिवसे च रजन्यां च मुखमापृच्छ्य भक्षताम् ।

भक्ष्याभक्ष्याविवेकानां सीगतानां कुतस्तपः ? ॥ ९ ॥

मृद्धी शय्या प्रातः पेया मध्ये भक्तं सायं पानम् ।

द्राक्षाखण्डं रात्रिर्मध्ये गाव्योपज्ञः साधुधर्मः ! ॥ १० ॥

स्वल्पेष्वप्यपराधेषु क्षणात् शार्पं प्रयच्छताम् ।

लौकिकानामृषीणां न क्षमालेशोऽपि दृश्यते ॥ ११ ॥

जात्यादिमददुर्वृत्तपरिणतितचेतमाम् ।

क्व मार्दवं द्विजातीनां चतुरायमवर्तिनाम् ॥ १२ ॥

दन्ममंरन्मगर्भाणां वक्वहृत्तिजुषां बहिः ।

भवेदार्जवलेखोऽपि पाखण्डव्रतिनां कथम् ? ॥ १३ ॥

गृहिणीगृहपुत्रादिपरिग्रहयतां मदा ।

द्विजन्मनां कथं मुक्तिर्लोभैककुलवेश्मनाम् ? ॥ १४ ॥

परक्तद्विष्टमूढानां केवलज्ञानशालिनाम् ।

ततो भगवतामेषा धर्मस्वाध्याततार्हताम् ॥ १५ ॥

योजनानि सुक्ता मध्येऽगीतो योजनेषु अणपन्निप्र-पणपन्निप्रप्रभृत्य
स्तथैव दक्षिणोत्तरव्यवस्थिता अष्टौ व्यन्तरनिकायाः, तत्रैव दो
हाविन्दौ ।

तथा, रत्नप्रभायाः पृथिव्याः समतलादुपरि सप्तसु नवत्वविशेषैः
योजनगतेषु ज्योतिषामधस्तात्प्रदेशः, तदुपरि दशयोजनेषु सूर्यः,
तदुपर्यगतीत्योजनेषु चन्द्रः, तदुपरि विंशतियोजनेषु तासु
ग्रहाश्च । एवमयं ज्योतिर्लोको दशोत्तरं योजनशतं ब्राह्मणेन ।
एकादशभिर्योजनशतैरेकविंशत्युत्तरैर्जम्बूद्वीपकमेरुमसृशन् सर्वो
दिक्षु मण्डलिकया व्यवस्थितं ज्योतिषक्रं भ्रुववर्जं भ्रास्यति,
लोकान्तं च एकादशभिर्योजनशतैरेकादशोत्तरैरसृशन् मण्डलि-
कया तिष्ठति, यदोहः ;—

‘एकारसेकवीसा सयमकाराहिआ य एकारा ।

मेरु अलोगा बाहं जोइसचक्रं चरइ ठाइ ॥ १ ॥

अत्र सर्वोपरि किल स्वातिनक्षत्रम्, सर्वेषामधी भरणि-
नक्षत्रम्, सर्वदक्षिणी मूलः, सर्वोत्तरस्याभीचिः । तत्र जम्बूद्वीपे
द्वौ चन्द्रौ द्वौ सूर्यौ । लवणसमुद्रे चत्वारश्चन्द्राः सूर्याश्च । धातकी-
खण्डे द्वादशचन्द्राः सूर्याश्च । कालोदे द्विचत्वारिंशच्चन्द्राः सूर्याश्च ।
पुष्करवरार्धे द्वासप्ततिश्चन्द्राः सूर्याश्च । इत्येवं मनुष्यलोके द्वाविंश-
चन्द्रशतं सूर्यशतं च भवति । अष्टाशीतिर्ग्रहाः, अष्टाविंशति-

(१) एकादशैकविंशति-शताब्देकादशाधिकायैकादश ।

मेरु-अलोकाभ्यां बहिर्ज्योतिषक्रं चरति तिष्ठति ॥ १ ॥

Dāna Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-2 @ /10/ each	...	...	1	4
*Dāsa Rupa (Text), Fasc. 2-3, @ /10/ each	...	...	1	4
Dharmabindu, Fasc. 1, @ /10/ each	...	...	0	10
Dictionary of the Kashmiri Language, Part I	...	...	15	0
Gadadhara Paddhati Kālasāra Vol. I, Fasc. 1-7 @ /10/ each	...	...	4	6
Ditto Kālasāra Vol. II, Fasc. 1-4 @ /10/ each	...	...	3	2
Gobhiliya Grihya Sūtra, Vol. I	...	...	3	2
Ditto Vol. II, Fasc. 1-2 @ 1/4/ each	...	...	2	8
Ditto (Appendix) Gobhila Parisiṣṭa	...	...	2	0
Ditto Grihya Saṅgraha	...	...	0	10
Haralata	...	...	1	14
Institutes of Viṣṇu (Text), Fasc. 2, /10/ each	...	...	...	10
Kāla Viveka, Fasc. 1-7 @ /10/ each	...	...	1	6
Karmapradīpī, Fasc. 1	...	...	1	4
Kātantra, Fasc. 1-6 @ /12/ each	...	...	4	8
Katha Sarit Saṅgāra (English), Fasc. 4-14 @ 1/- each	...	...	11	0
Kavi Kalpa Lata, Fasc. 1	...	...	0	10
Kavindravācana Samuccaya	...	...	3	6
Kirāṇavālī, Fasc. 1-3 @ 10/ each	...	...	1	14
*Kṛityatnakar, Fasc. 1	...	...	0	10
Kṛma Purāṇa, Fasc. 1-9 @ 10/ each	...	...	5	10
*Lalita Vistara (English), Fasc. 1-3 @ 1/- each	...	...	3	0
Madana Pārijāta, Fasc. 1-11 @ 10/ each	...	...	6	14
Mahā-bhāṣya-pradīpdyōta, Vol. I, Fasc. 1-9; Vol. II, Fasc. 1-12; Vol. III, Fasc. 1-10 @ /10/ each	...	...	19	6
Ditto Vol. IV, Fasc. 1-5 @ 14/ each	...	...	6	4
Maitrī, or Maitrāṇīya Upaniṣad, Fasc. 1-2 @ /10/ each	...	...	1	4
Manuṣikā Saṅgraha, Fasc. 1-3 @ /10/ each	...	...	1	14
Mārkaṇḍeya Purāṇa, (English) Fasc. 1-9 @ 1/- each	...	...	9	0
*Mārkaṇḍeya Purāṇa (Text), Fasc. 4-7 @ 10/ each	...	...	2	6
*Mīmāṃsā Darśana, (Text) Fasc. 9-11-17 @ /10/ each	...	...	7	0
Mirror of Composition (English), Fasc. 2-4	...	...	2	0
Mugdhabodha Vyākaraṇa, Vol. I, Fasc. 1-7 @ 10/ each	...	...	4	6
Nirukta (2nd edition), Vol. I, Fasc. 1-2 @ 1/40	...	...	2	8
*Nirukta (old edition), Vol. IV, Fasc. 1-8 @ /10/ each	...	...	5	6
Nītyācārapradhātī, Fasc. 1-7 @ /10/ each	...	...	4	0
Nītyācārapradīpa, Vol. I, Fasc. 1-8, Vol. II, Fasc. 1-4 @ /10/ each	...	...	7	8
Nyāya Vārtika Tātparyā Parisiṣṭha, Fasc. 1-6 @ /10/ each	...	...	...	8
*Nyāyavārtika, (Text), Fasc. 2-7 @ /10/ each	...	...	2	12
Nyāyasāra	...	...	2	0
Padumawatī, Fasc. 1-6 @ 2/ each	...	...	12	0
Parāgara Smṛti, Vol. I, Fasc. 2-5, Vol. II, Fasc. 1-6, Vol. III, Fasc. 1-5 @ /10/ each	...	...	11	4
Parāgara, Institutes of (English) @ 1/- each	...	...	7	0
*Parīcīṣṭa Parvan (Text), Fasc. 5 @ /10/ each	...	...	0	10
Parīkramukha Sūtra	...	...	1	0
Prabandhaśīlāmaṇī (English) Fasc. 1-3 @ 1/4/ each	...	...	3	14
Prakṛita-Pāṇḍulana, Fasc. 1-7 @ 10/ each	...	...	4	6
Prithviraj Vijaya, Fasc. 1-2 @ /10/ each	...	...	1	4
Rasarnavam, Fasc. 1-3	...	...	3	12
Ravisiddhanta Manjari, Fasc. 1	...	...	0	10
Saddarsana-Samuccaya, Fasc. 2-3 @ 10/ each	...	...	1	4
Sādūktī-karmamūṛta, Fasc. 1 to 2 @ /10/ each	...	...	1	4
Samaraṇīca Kāla Fasc. 1-7, @ /10/ each	...	...	4	0
*Samaveda Saṁhita, Vol. I, Fasc. 1-4, 6-10, Vol. 2, Fasc. 2-6, Vol. 3, Fasc. 1-7; Vol. 4, Fasc. 1-6; Vol. 5, Fasc. 1-8 @ /10/ each	...	...	21	12
*Sāṅkhya Vijaya (Text) Fasc. 2-3 @ /10/ each	...	...	1	4
*Sāṅkhya Aphorisms of Kapila (English), Fasc. 2	...	...	1	0
*Sāṅkhya Pravachana Bhāṣya, Fasc. 2	...	...	0	10
Sāṅkhya Sūtra Vṛtti, Fasc. 1-4 @ /10/ each	...	...	2	8
Ditto (English) Fasc. 1-5 @ 1/- each	...	...	2	0
Siva Parimayah, Fasc. 1-2 @ /10/ each	...	...	2	4
Six Buddhist Nyāya Tracts	...	...	6	10
Smṛti Prakāśa, Fasc. 1	...	...	1	0
Sraddha Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-6 @ /10/ each	...	...	1	14
Srauta Sūtra of Latayana (Text), Fasc. 1-9 @ /10/ each	...	...	7	10
Śrī Sūtra-nāṣam, Fasc. 1-3 @ /10/ each	...	...	1	14
Śrī Sūtra-nāṣam, Fasc. 1-3 @ /10/ each	...	...	1	14

